

มหาชาติไทย ลี กัณฑ์ที่ ๘-๑๓: กถาวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม

นางสาวจตุพร เพชรบุรณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๓

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE TAI LUE MAHACHAT CHAPTER 8-13:
LITERARY TECHNIQUES AND REFLECTION OF SOCIETY AND CULTURE

Miss Chatuporn Petchaboon

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

มหาชาติไทยลือ กัณฑ์ที่ ๔-๑๓ : กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพ
สะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม

โดย

นางสาวจตุพร เพชรบูรณ์

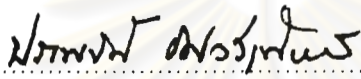
สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

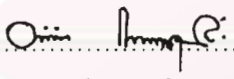
อาจารย์ ดร. อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล

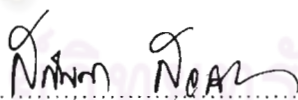
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

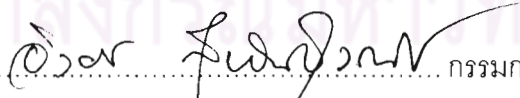

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อิศววิทกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษลิขิต)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร. อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุขฉายา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ อังอร สุพันธุ์วิช)

จตุพร เพชรบุรณีย์ : มหาชาติไทลื้อ กัณฑ์ที่ ๘-๑๓: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม. (THE TAI LUE MAHACHAT CHAPTER 8-13: LITERARY TECHNIQUES AND REFLECTION OF SOCIETY AND CULTURE)

อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อ. ดร. อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ๒๗๗ หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาประเพณีอันเนื่องด้วยมหาชาติของชาวไทลื้อในเขตปกครองตนเองสิบสองพันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อปริวรรตมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ จากต้นฉบับในหนังสือฉบับโบราณช่วงไค้รอมมวร จากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทย ศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์ และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในมหาชาติไทลื้อ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในสิบสองพันนาเป็นเวลา ๒ เดือน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบ การวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม และให้เข้าใจประเพณีทานธัมม์ซึ่งเชื่อมโยงกับวรรณกรรมเรื่องนี้โดยตรง

ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทลื้อมีประเพณีอันเนื่องด้วยมหาชาติอยู่ ๒ ประเพณี คือ ประเพณีทานธัมม์เวสสันดร และประเพณีทานธัมม์มหาปาง เชื่อว่าเป็นการทำบุญครั้งใหญ่ให้ตัวเอง และเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งใหญ่ให้บรรพบุรุษตามลำดับ ชาวไทลื้อมีความเชื่อในอานิสงส์การถวายธัมม์เวสสันดรมากกว่าเชื่อในอานิสงส์การฟังธัมม์

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ใช้ภาษาที่เรียบง่ายและงดงาม ใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ ๖ ประการ ทั้งการเล่นเสียงสัมผัส การสรรคำ การซ้ำคำ การใช้คำเรียกตัวละคร การใช้โวหารภาพพจน์ และการตั้งชื่อกัณฑ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์ กลวิธีทางวรรณศิลป์ดังกล่าวช่วยสร้างเสียงเสนาะ สร้างจินตภาพที่ชัดเจน สร้างอารมณ์หลากหลายให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติท้องถิ่นล้านนวดังกล่าวบังเกิดอารมณ์คล้อยตาม นำไปสู่ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในการบำเพ็ญทานบารมีอย่างอุกฤษฏ์ของพระเวสสันดรโพธิสัตว์

ผู้วิจัยพบว่ามหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ๗ ด้าน ได้แก่ ด้านเครื่องแต่งกาย ด้านอาหาร ด้านข้าวของเครื่องใช้ ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคม ด้านความเชื่อ ด้านสุภาสิต และด้านศิลปะการแสดง

ภาควิชา..... ภาษาไทย..... ลายมือชื่อนิติ..... จตุพร เพชรบุรณีย์.....
สาขาวิชา..... ภาษาไทย..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล.....
ปีการศึกษา..... ๒๕๕๓.....

5080114422 : MAJOR THAI

KEYWORDS : MAHACHAT OF TAI LUE / LITERARY TECHNIQUES / SOCIETY/
CULTURE

CHATUPORN PETCHABOON : THE TAI LUE MAHACHAT CHAPTER 8-13 :
LITERARY TECHNIQUES AND REFLECTION OF SOCIETY AND CULTURE.

ADVISOR : ANANT LAULERTVORAKUL, Ph.D., 277 pp.

The purpose of the thesis is to study the tradition that concerned with Mahachat of the Tai Lue people in Xishuangbanna Autonomous Region of Tai Ethnic Groups Yunan People's Republic of China. In order to transliterate Mahachat of the Tai Lue chapter 8-13 from the manuscript in the Complete Chinese Pattra Buddhist Scripture from Tai Lue script to Thai script. In order to study literary techniques in Mahachat of the Tai Lue chapter 8-13. I collected field works in Xishuangbanna for two months. I used the data to analyze reflection of their society, culture and the ritual of offering the scripture that mainly related to this literary work.

The study reveals that Tai Lue has two tradition concerned with Mahachat: offering the Vessantara scripture tradition and offering the Mahapang scripture tradition. It is believed that bring about the great merit for themselves and the great merit devoted to their ancestors orderly. They believe in result of offering Vessantara scripture merit more than listening to Vessantara Jataka.

Mahachat of the Tai Lue chapter 8-13 uses of simply and beautiful word. For literay techniques found are the use of alliterations, the splendid word selection, the reduplication, the use of character's name, the use of figures of speech and the use of extending chapter's name. This literary techniques are made pleasant sound, clear images and various emotional feeling. That bring about the audience who listened to the Mahachat of the Tai Lue local version conceive emotional felling and lead to bright understanding of Bhodhisatta's perfection of foremost alms.

From the study found that Mahachat of the Tai Lue chapter 8-13 appers reflection of society and local: costume, food, utensils, the roles and relationships of people in society, beliefs, proverb and the performance of arts.

Department : Thai
Field of Study : Thai
Academic Year : 2010

Student's Signature Chatuporn Petchaboon
Advisor's Signature Anant Laulertvorakul

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาจากอาจารย์อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้มอบความรู้ คอยดูแลให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำอันทรงคุณค่า และได้กรุณาตรวจแก้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความเอาใจใส่อย่างดีมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุขฉายา และรองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์ุวัฒน์ ผู้คอยห่วงใย ให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทุกท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ประคอง นิฆมานเหมินท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อัครวิฑูรทหาร ซึ่งบุคคลทั้งหมดได้ให้คำแนะนำและข้อคิดอันทรงคุณค่า

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เมตตาสั่งสอน และให้คำแนะนำที่ดีแก่ผู้วิจัยเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ ดร. ศิราพร ณ ถลาง ดร. ไกล่รุ่ง อามระดิษ อาจารย์แม่ชีวิมุตติยา รวมถึงคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยทักษิณ โรงเรียนนรนาเรเฉลิม และโรงเรียนกอบกุลวิทยาทุกท่าน ผู้ถามไถ่ความก้าวหน้าวิทยานิพนธ์เป็นแรงใจ เป็นเสมือนน้ำทิพย์หล่อเลี้ยงใจผู้วิจัยมาโดยตลอด

วิทยานิพนธ์นี้คงสำเร็จไม่ได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากชาวไทยลื้อทั้งครอบครัวอ้ายอุ่นคำ อีสอน อีจามฟอง นางหอม ที่ช่วยติดต่อประสานงาน ให้ที่พักพิง และให้ความรักความห่วงใย รวมถึงเจ้ามหาขันธวงส์ เจ้าหม่อมโขงคำ หลวงแม่กวางคำ พระคำถีน พระคาคัด พระหน่อแก้ว พระมหาหงส์ สุจิตโต พระมหาจตุพล จิตุตสัvro พระมหาวรเชษฐ มหาวีโรย พ่ออ้ายอ่อนน้อย ขนานแก้ว พ่อเผ่าคำเพา เผ่าหญิงกองแสง อีจันหอม อ้ายวัง รวมถึงอาจารย์สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ อาจารย์ชวณพิศ นกตาศัย ที่กรุณาตอบข้อสงสัยต่างๆ ขอขอบคุณ อ.ดร. อนาโตล โรเจอร์ เบิลติเยร์ ที่มอบสำเนา महाชาติไทเซ็นให้ ขอขอบคุณคุณดิเรก หงส์ทอง คุณอุมาวรรณ รุยาพร คุณศิริพร เศรษฐพิสุทธิ คุณวกุล มิตรพระพันธ์ และกัลยาณมิตรทุกคนที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ในที่นี้ทั้งหมด ผู้ช่วยเหลือดูแลด้วยความปรารถนาดีและจริงใจ

ขณะผู้วิจัยศึกษาอยู่ได้รับทุนการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ ทุนสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทุนสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ช่วยคลี่คลายอุปสรรคด้านการเงิน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณและขอขอบคุณทุกท่านที่เมตตาให้ผู้วิจัยรับทุนดังกล่าว ขอขอบพระคุณคุณศุภลักษณ์ แก้วเกตุ ที่กรุณาโอนเงินเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวให้ผู้วิจัยขณะทำวิทยานิพนธ์ถึง ๓ ปี

ผู้วิจัยขอกราบแทบเท้าคุณแม่ คุณพ่อ และทุกคนในครอบครัวเป็นอย่างยิ่งที่มอบความรัก ความห่วงใย ให้กำลังใจ และเข้าใจผู้วิจัยมาโดยตลอด ทำยที่สุดผู้วิจัยขอนอบน้อมต่อองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเมตตาชี้ทางสว่างทางปัญญา และเป็นหลักทางใจให้ผู้วิจัยเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๖
๑.๓ สมมติฐานการวิจัย.....	๖
๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๗
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้.....	๗
๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย.....	๗
๑.๗ ข้อตกลงเบื้องต้น.....	๘
๑.๘ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๑๑
บทที่ ๒ ประเพณีและความเชื่อของชาวไทยลื้อที่เนื่องด้วยเวสสันดรชาดก.....	๑๓
๒.๑ ประเพณีของชาวไทยลื้อที่เนื่องด้วยเวสสันดรชาดก.....	๑๓
๒.๑.๑ ประเพณีทานธัมมเวสสันดร.....	๑๔
๒.๑.๑.๑ ช่วงเวลาที่จัดประเพณีทานธัมมเวสสันดร.....	๑๔
๒.๑.๑.๒ ผู้มีบทบาทในประเพณีทานธัมมเวสสันดร.....	๑๖
๒.๑.๑.๓ การจัดเตรียมธัมมเวสสันดรและธัมมบริวาร.....	๑๘
๒.๑.๑.๔ การจัดเตรียมครัวทาน.....	๒๑
๒.๑.๑.๕ ขั้นตอนการประกอบพิธีทานธัมมเวสสันดร.....	๓๘
๒.๑.๑.๕.๑ การแห่ครัวทาน.....	๓๘
๒.๑.๑.๕.๒ การถวายทาน.....	๓๙
๒.๑.๑.๕.๓ การสวดธัมมบริวารและธัมมเวสสันดร.....	๔๐
๒.๑.๑.๕.๔ คำสัทธิปาถอมตัวหนีจากพิธีทานธัมม เวสสันดร.....	๔๕

๓.๒.๔.๑ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุญญาธิการ.....	๘๗
๓.๒.๔.๒ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีจิตใจ ดีงาม มีคุณธรรม.....	๘๙
๓.๒.๔.๓ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุคลิกอันองอาจ สง่างาม.....	๙๒
๓.๒.๔.๔ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงคุณค่าอันสูงส่ง.....	๙๙
๓.๒.๔.๕ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงอายุ.....	๑๐๔
๓.๒.๔.๖ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงรูปโฉมอันงดงาม....	๑๐๘
๓.๒.๔.๗ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มี สติปัญญา.....	๑๑๓
๓.๒.๔.๘ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงพฤติกรรมด้านลบ...	๑๑๔
๓.๓ กลวิธีสร้างความงามด้านความหมาย.....	๑๑๖
๓.๓.๑ การใช้อุปมา.....	๑๑๖
๓.๓.๒ การใช้ศัพท์.....	๑๒๑
๓.๓.๓ การใช้บุคคลวัต.....	๑๒๖
๓.๔ กลวิธีตั้งชื่อภัณฑ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์.....	๑๓๐
บทที่ ๔ ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในมหากาพย์ไทยลือกัณฑ์ที่ ๘-๑๓.....	๑๓๓
๔.๑ ภาพสะท้อนด้านการแต่งกาย.....	๑๓๓
๔.๑.๑ ภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของนางกษัตริย์.....	๑๓๔
๔.๑.๑.๑ ภูษาทรงของนางกษัตริย์.....	๑๓๔
๔.๑.๑.๑.๑ ฉายผ้า.....	๑๓๔
๔.๑.๑.๑.๒ ประเภทของผ้า.....	๑๓๘
๔.๑.๑.๒ ทรงผมของนางกษัตริย์.....	๑๔๙
๔.๑.๑.๓ เครื่องประดับของนางกษัตริย์.....	๑๕๑
๔.๑.๒ ภาพสะท้อนการแต่งกายของกษัตริย์.....	๑๕๔
๔.๒ ภาพสะท้อนด้านอาหารและความมั่นคงทางอาหาร.....	๑๕๖
๔.๒.๑ ป่าและน้ำ: แหล่งอาหารและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน.....	๑๕๗
๔.๒.๒ ภาพสะท้อนด้านอาหารการกิน.....	๑๖๑

๔.๓ ภาพสะท้อนด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในรูปแบบข่าวของเครื่องใช้ของตัวละครในเรื่อง.....	๑๗๑
๔.๔ ภาพสะท้อนด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์.....	๑๗๗
๔.๕ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อ.....	๑๗๙
๔.๕.๑ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ.....	๑๘๐
๔.๕.๒ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง.....	๑๘๔
๔.๕.๓ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องการสัก.....	๑๘๕
๔.๕.๔ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม.....	๑๘๖
๔.๕.๕ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมอันเนื่องด้วยขวัญ.....	๑๘๙
๔.๕.๖ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการรักษาโรค.....	๑๙๔
๔.๕.๗ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสัจการ.....	๑๙๘
๔.๕.๗.๑ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสัจการ พระนางมัทรี.....	๑๙๘
๔.๕.๗.๒ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสัจการ ชูชก.....	๒๐๒
๔.๖ ภาพสะท้อนด้านสุนงาษิต.....	๒๑๐
๔.๗ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการบันเทิง.....	๒๑๑
๔.๗.๑ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการฟ้อนเชิง.....	๒๑๑
๔.๗.๒ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการบันเทิงในพิธีส่งสัจการ.....	๒๑๓
๔.๗.๓ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการบันเทิงในงานเฉลิมฉลอง.....	๒๑๖
บทที่ ๕ สรูลและข้อเสนอแนะ.....	๒๒๑
๕.๑ สรูล.....	๒๒๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๒๒๖
รายการอ้างอิง.....	๒๒๗
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ตัวอย่างต้นฉบับมหาชาติไทลื้อและธัมม์ปริวารบางเรื่องทีถวาย ร่วมกับมหาชาติไทลื้อ.....	๒๔๓

ภาคผนวก ข มหาชาติไทยลือกัณฑ์สักกบรรพปริวรรตจากอักษรไทยเป็น

๒๕๐

อักษรไทย.....

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... ๒๗๗

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑	ตารางแสดงรายชื่อเครื่องแห่พระเจ้า.....	๓๔
๒	ตารางแสดงอานิสงส์ในการสร้างคัมภีร์เฉพาะกัณฑ์.....	๔๗
๓	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุญญาธิการ.....	๘๘
๔	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีจิตใจ ดีงาม มีคุณธรรม.....	๘๙
๕	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุคลิกอันองอาจ สง่างาม.....	๙๓
๖	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงคุณค่าอันสูงส่ง.....	๑๐๐
๗	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงอายุ.....	๑๐๔
๘	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงรูปโฉมอันงดงาม.....	๑๐๘
๙	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มี สติปัญญา.....	๑๑๓
๑๐	ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงพฤติกรรมด้านลบ.....	๑๑๔

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑	ธัมม์เวสสันดร ๑ ฉบับ จารบนใบลาน ถวายไว้แก่วัดหลวงราชฐานสุททาวาส เมืองฮำ สิบสองพันนา..... ๒๐
๒	ธัมม์เวสสันดร ๑ ฉบับ แต่มบนพับสา ถวายไว้แก่วัดบ้านหนาด เมืองลำ สิบสองพันนา..... ๒๑
๓	ภาพปราสาท ที่วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำ สิบสองพันนา..... ๒๒
๔	ภาพปราสาทวิมานในจิตรกรรมฝาผนังที่วัดแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำ สิบสองพันนา..... ๒๒
๕	ประทีปตีนกา..... ๒๙
๖	ประทีปตีนกา..... ๒๙
๗	ต้นกล้วยพฤษ์..... ๓๐
๘	ของขันธัมม์..... ๓๒
๙	เครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ วัดไหลหินหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง..... ๓๖
๑๐	เครื่องแห่พระเจ้า วัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮำ สิบสองพันนา..... ๓๗
๑๑	เค้าสัทธิอาถรรพ์ในธัมม์เวสสันดรในขบวนแห่ครุฑทวน..... ๓๙
๑๒	ปีบันเดาะของชาวไทลื้อสิบสองพันนา..... ๔๔
๑๓	กลองบัณเฑาะวี..... ๔๔
๑๔	ชิ้นใหม่คำของสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักเชียงรุ่ง จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันนา..... ๑๔๗
๑๕	ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนพระนางสิริมหามายาประสูติสิทธัตถะกุมาร ในวิหาร ด้านสกัด วัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮำ สิบสองพันนา..... ๑๔๘
๑๖	การเกล้าผมร่วงของสตรีไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันนา..... ๑๕๑
๑๗	ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนพระชิตกหมกหย่างยืนอยู่ใต้ไม้้ง..... ๒๐๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

เวสสันดรชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ ๕๔๗ ว่าด้วยพระเจ้าเวสสันดรทรงบำเพ็ญบารมีชาติสุดท้าย ในชาตินี้พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีครบ ๑๐ ประการจึงนิยมเรียกพระชาตินี้ว่ามหาชาติ เรื่องเวสสันดรชาดกได้รับความนิยมในหมู่คนไทยมาก สมหมาย เปรมจิตต์ (๒๕๔๔: ๓๒-๓๗) กล่าวว่า เป็น “เพราะเหตุผลหลัก ๔ ประการ ได้แก่ เรื่องเวสสันดรชาดกมีเนื้อหาสาระหลากหลาย อิทธิพลเรื่องมาลัยสูตรที่ว่าด้วยพระมาลัยเถระไปเที่ยววนรก สวรรค์ ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรและความเชื่อเรื่องปัญญาอันตรธาน”^๑ เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดความนิยมเทศน์มหาชาติในทุกภูมิภาคของประเทศไทย

มหาชาตินอกจากเป็นที่รู้จักและแพร่หลายในประเทศไทยแล้ว ยังเป็นที่รับรู้ของกลุ่มชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนานอกประเทศ ทั้งชาวลาว ชาวไทใหญ่ ชาวไทเขิน และชาวไทลื้ออีกด้วย

ชาวไทลื้ออยู่ในแคว้นสิบสองพันนา ทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่ชาวไทลื้อก็โยกย้ายถิ่นฐานบ้าง อพยพบ้าง ถูกกวาดต้อนยามสงครามบ้าง จึงมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า ในเขตล้านนาทางภาคเหนือของประเทศไทย รวมไปถึงในภาคเหนือของประเทศลาว (ศิริพร ณ ถลาง, ๒๕๔๕: ๑๘-๑๙)

ชาวไทลื้อนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทซึ่งรับไปจากล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และยังมีความเชื่อเรื่องผีควบคู่กันด้วย มีภาษา ตัวอักษร และคำพูดคล้ายกับชาวล้านนา นิยมสร้างบ้านด้วยไม้ยกพื้นสูงมีใต้ถุนสามารถเดินลอดได้ ใช้ใต้ถุนเก็บฟืน ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ ชาวไทลื้อมีอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก (เจริญ มาลาโรจน์, ๒๕๒๙: ๘-๑๐) การนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเหตุการณ์สำคัญในสังคมและวัฒนธรรมในสิบสองพันนา ตัวอักษรล้านนาซึ่งใช้ในการจารึกมณีโรไบลานกัณฑ์แพร่เข้ามาพร้อมกัน ต่อมานานเข้าชาวไทลื้อสิบสองพันนาก็ถือว่าเป็นอักษรไทลื้อ (เจีย แยนจอง, ๒๕๔๘: ๒๗๓)

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗: ๒๓๕) กล่าวถึงหนังสือของชาวไทลื้อว่ามีทั้งที่เขียนบนกระดาษและบนใบลานสำหรับให้พระเทศน์วันพระหรือเวลาว่างงานทำบุญทางศาสนา บุญช่วยได้กล่าวเพิ่มเติมว่า (๒๕๔๗: ๒๐๔) การทำบุญใหญ่ที่สุดสำหรับตัวบุคคลคือ ทานมหาปาง ซึ่งตรงกับถวายธัมมมหาชาติของชาวล้านนา ผู้ที่ทำบุญต้องจ้างคนจารธัมมมหาชาติเตรียมไว้เพื่อถวายทาน

^๑ ดูเพิ่มเติมในสมหมาย เปรมจิตต์ (๒๕๔๕: ๓๒-๓๗)

ในประเทศไทยมีการศึกษามหาชาติหลายสำนวน ทั้งมหาชาติภาคกลาง มหาชาติท้องถิ่น และมหาชาติของชาวลาว ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่น มณี พยอมยงค์ (๒๕๑๙) ศึกษาเปรียบเทียบมหาชาติ ฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ พบว่า มหาชาติภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน แต่งด้วยร้อย ในขณะที่ยังมหาชาติภาคใต้แต่งด้วยกาพย์ และฉันท์ สำนวนโวหารของกวีแต่ละภาคต่างไปตามความนิยมในท้องถิ่นตน ภาคกลางนิยมใช้ คำศัพท์สูง ส่วนมหาชาติภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้นิยมใช้คำศัพท์ท้องถิ่น นอกจากนี้กวีได้ สอดแทรกรายละเอียดวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ เช่น มหาชาติภาคเหนือและภาคอีสาน กล่าวถึงการสร้างปราสาทศพระนางมัทรี ซึ่งมหาชาติภาคกลางและภาคใต้ไม่ปรากฏเรื่อง ปราสาท ด้านการพรรณนาธรรมชาติ มหาชาติภาคกลาง กวีพรรณนาธรรมชาติตามจินตนาการ มากกว่าพรรณนาตามความเป็นจริง มหาชาติภาคเหนือและมหาชาติภาคอีสานพรรณนาสถานที่ ใกล้เคียงกับธรรมชาติมากกว่า ในขณะที่มหาชาติภาคใตีกวีแทรกสัตว์และพืชทะเลเข้ามามากกว่า ภาคอื่น

ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๒๖) เลือกศึกษามหาชาติล้านนาสำนวนที่มีชื่อเสียงและนิยม ใช้เทศน์ ๕ สำนวน ได้แก่ สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง สำนวนสร้อยสังกร สำนวนอินทร์ลงเหลา สำนวนพระยาพื้น และมหาเวสสันดรชาดกฉบับพิเศษชุดสร้อยรวมธรรม ในด้านสังคมและ วัฒนธรรมพบว่าผู้แต่งได้ดัดแปลงให้ตัวละครมีวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ การทำมาหากิน ความ เชื่อค่านิยม และประเพณีต่างๆ เป็นแบบล้านนา ในด้านศิลปะการใช้ภาษาพบว่ามหาชาติล้านนา ทั้ง ๕ สำนวน ใช้ภาษาที่ง่ายและตรง มีความละเมียดละไมในการใช้สรรพนาม ใช้ความเปรียบกับ สิ่งที่มีอยู่หรือรู้จักกันดีในท้องถิ่น เช่น เปรียบสีน้ำฝนโบกขรพรรษาว่าแดงเหมือนน้ำคั้ง เปรียบชุก ว่าตะกละเหมือนผีโพง และผีเปรต เป็นต้น สอดคล้องกับในล้านนาที่มีการเลี้ยงครั้ง มีความเชื่อ เรื่องผีโพงว่าเป็นผีที่ชอบหากินในที่สกปรก และเชื่อว่าผีเปรตเป็นผีผอมสูง คอมีขนาดเท่าเข็ม ตะกละตะกลาม

มัชฌิมา วีรศิลป์ (๒๕๔๙) ศึกษามหาชาติล้านนาสำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง มัชฌิมา เปรียบเทียบมหาชาติล้านนาสำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดงกับเวสสันดรชาดกในนิบาตชาดก พบว่า มี กลวิธีในการปรับเนื้อหา ๕ วิธี คือ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การ เพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการเปลี่ยนแปลงรายละเอียด ของเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องเป็นกลวิธีที่พบมากที่สุด รายละเอียดที่เพิ่มขึ้นใน มหาชาติสำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดงส่วนใหญ่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับท้องถิ่น ได้แก่ ข้าวของ เครื่องใช้ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยม

พระมหาสุริยา คำกุนะ (๒๕๔๘) ศึกษาการใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดก ฉบับภาคอีสาน (ลำมหาชาติ) พบว่า มีการใช้อุปมาตามขนบวรรณกรรม เช่น พระนางมัทรีงามประดุจนางฟ้า และการใช้อุปมาที่ต่างออกไป เช่น ลูกมะม่วงดิบเขียวเหมือนหลังเขียวตตะปาด ชีตาศูชกใหญ่เท่าเกล็ดเต่า รวงข้าวออกเป็นช่อดอกเหมือนขนหางของช้าง เป็นต้น นอกจากนี้ลำมหาชาติยังใช้สำนวนภาษาถิ่นอีสานโดยเฉพาะอีกด้วย

พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร (๒๕๓๖) ศึกษาภาษาถิ่นฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า มหาเวสสันดรชาดกฉบับภาษาลาวผู้แต่งได้สอดแทรกค่านิยม ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของลาวไว้ในเรื่อง ทำให้ทราบถึงสภาพสังคมของชาวลาวได้

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับมหาชาติข้างต้น ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีงานวิจัยใดมุ่งศึกษามหาชาติที่ลือมาก่อน มีเพียงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับที่ลือบ้าง เช่น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗) เขียนหนังสือ *ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๑-๒* บอกเล่าชีวิตและวัฒนธรรมของชาวที่ลือในสิบสองพันนาอย่างหลากหลายรวมถึงประเพณีทานมหาปางคือประเพณีถวายธัมม์เวสสันดรพร้อมเครื่องไทยธรรมไว้แก้วด้วย

เจ็ย แยนจอง หรือยรรยง จิระนคร (๒๕๔๘) แห่งมหาวิทยาลัยยูนนาน เขียนหนังสือ *“คนไท”ไม่ใช่ “คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา* หนังสือเล่มนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับสิบสองพันนา ตั้งแต่ความเป็นมาของวัฒนธรรมโบราณในล้านนาและสิบสองพันนา ความเชื่อ พระพุทธศาสนา ระบบการปกครอง อิทธิพลของภาษาจีนในภาษาที่ลือ รวมถึงสภาพการศึกษาวัฒนธรรมที่ลือในวงวิชาการจีนหลายด้าน

ด้านวัฒนธรรมงานศึกษาที่น่าสนใจ ได้แก่ การศึกษาความเป็นมาของพุทธศาสนาเถรวาทในยูนนาน ศึกษาธรรมเนียมการสักหมึกของชาวที่ลือสิบสองพันนา การศึกษาวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร รวมถึงศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมของชาวที่ลือ

ด้านวรรณคดีพบว่านักวรรณคดีจีนสนใจศึกษานิทานชาดก-คำขับคำวของสิบสองพันนามีผลงานแปล เช่น พระสุธน นางกิมปู คำขับต่างๆ เป็นต้น ซึ่งแปลจากภาษาที่ลือเป็นภาษาจีนและตีพิมพ์เผยแพร่ ในวงวิชาการจีนสนใจพระสุธน ลังกาสีหิ้ว และคำขับของชาวที่ลือมากเป็นพิเศษ แต่จากการสำรวจของเจ็ยก็ไม่พบว่ามีภาษามหาชาติของชาวที่ลือในสิบสองพันนา

การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท (๒๕๔๔) เป็นหนังสือรวมผลงานจากการประชุมนานาชาติ *ไทศึกษา* ที่สรัสวดี อ๋องสกุล และ โยชุกี มาชูฮาระ เป็นบรรณาธิการ มีผู้เสนอบทความเรื่อง *ที่ลือ* ดังนี้

๑. สถานภาพวรรณกรรม ไทจีน ไทลื้อ และลัวะ โดย ดร. อนาโตล โรเจอร์ เบิลติเยร์

สถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (๒๕๔๔: ๘๑-๑๐๘) สรุปความได้ว่าการศึกษาวรรณกรรมของไทจีน ไทลื้อ และลัวะได้ทำมาเมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีมานี้เอง วรรณกรรมธัมม์ของชาวไทลื้อในสิบสองปันนาไม่แตกต่างจากวรรณกรรมธัมม์ของล้านนา ล้านช้าง เชียงตุง มากนัก ต่างกันเพียงเล็กน้อยในแง่สำนวนภาษา รูปลักษณะของอักษรบางตัว การออกเสียงคำบางคำ ชื่อคน ชื่อบ้าน และชื่อเมืองต่างๆ

วรรณกรรมธัมม์แบบเก่าและตัวอักษรที่เรียกว่าตัวธรรมพระเจ้าขาดหายไปในช่วงหนึ่งในช่วงนี้ทางการจีนจัดให้มีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่สิบสองปันนาขึ้นใหม่ งานที่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรืองานบุญถวายทานทุกงานจะต้องแสดงพระธรรมเทศนา จึงจัดพิมพ์วรรณกรรมขึ้น ทางคณะสงฆ์จากสิบสองปันนามาเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์เบื้องต้นจาก ดร. อนาโตล ซึ่งได้ช่วยสร้างฟอนท์ตัวอักษรไทลื้อถวาย ๒ แบบ จากนั้นก็มีผลงานการพิมพ์วรรณกรรมธัมม์ คู่มือประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงมหาชาติด้วย

๒. สภาพปัจจุบันของเอกสารพิบสาในสิบสองปันนา เป็นการศึกษาของรองศาสตราจารย์ ดร. คูมิโกะ คาโต้ และ อิศรา ญาณताल มหาวิทยาลัยนาโกย่า (๒๕๔๔: ๑๔๖-๑๕๐) ทั้งสองร่วมกันศึกษาวิจัยเชิงสำรวจสถานภาพเอกสารพิบสาในสิบสองปันนา พบว่าเอกสารส่วนใหญ่หน่วยงานราชการเป็นผู้เก็บรักษาไว้โดยเฉพาะที่เชียงรุ่ง และปัจจุบันมีเอกสารด้านศาสนาเพิ่มมากขึ้น หลัง ค.ศ. 1980 เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนเปิดประเทศ มีการคัดลอกต้นฉบับวรรณกรรมธัมม์ที่นำมาจากเมืองต่างๆ โดยเฉพาะ เมืองยอง ในประเทศพม่า และยังมีต้นฉบับอีกจำนวนหนึ่งที่ปราศรัยท้องถิ่นเก็บและเผยแพร่อ่านกันเอง

ศิวพร ณ ถกลาง (๒๕๔๕) เขียนหนังสือ *ชนชาติไทในนิทาน: แลลอดแวงคติชนวิทยาและวรรณกรรมพื้นบ้าน* ผู้เขียนให้ความรู้เรื่องภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไทหลายกลุ่ม รวมถึงกลุ่มไทลื้อ ตัวอย่างบทความวิจัยที่ใช้วิธีทางคติชนวิทยาในการบอกความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ และประเมินภาพรวมเกี่ยวกับองค์ความรู้คติชนและวรรณกรรมชนชาติไท แนวทางการศึกษาที่ผ่านมาและเสนอทิศทางการวิจัยต่อไปว่า

๑. ควรเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลทางคติชนจากชาวไทยสูงอายุในดินแดนต่างๆ
๒. บริวรวรรณกรรมของชนชาติไทนอกประเทศเป็นภาษาไทย
๓. ศึกษาวิจัยคติชนและวรรณกรรมในเชิงสังคมและวัฒนธรรม
๔. วิจัยเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นมิติของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ได้ชัดเจนลึกซึ้งมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทยลื้อในประเทศไทย และไทลื้อนอกประเทศไทย อีกหลายเล่ม เช่น ชำนาญ รอดเหตุภัย (๒๕๑๗) ได้เก็บรวบรวมนิทานของชาวไทยลื้อจากตำบล หย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย รวบรวมนิทานทั้งหมด ๔๓ เรื่อง จัดแบ่งตามประเภท ได้แก่ นิทานทรงเครื่อง นิทานคติสอนใจ นิทานปริศนา นิทานเรื่องผี นิยายท้องถิ่น และนิทานมุขตลก

จารุวรรณ พรหมวัง (๒๕๓๖) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมกับกลุ่มชาวไทยลื้อใน จังหวัดพะเยา สรุปผลการศึกษาได้ว่า การแต่งกายมีการเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด ภาษามีความ เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ส่วนประเพณีและความเชื่อมีทั้งเปลี่ยนแปลงไป และคงรูปแบบเดิมบาง ประการไว้ เช่น ชาวไทยลื้อ อำเภอทุ่งมอก ยังคงประกอบประเพณีทานธัมม์เวสสันดรหรือ ทานธัมม์หลวงอยู่ แต่ความยิ่งใหญ่ของประเพณีดังกล่าวลดลงมากเนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจ เปลี่ยนไป เป็นต้น

เจริญ มาลาโรจน์ (๒๕๒๙) ศึกษาวรรณกรรมไทลื้อในสิบสองปันนาเรื่องคำขับลึงกาสิบหัว พบว่าโครงเรื่องและเนื้อเรื่องความคล้ายกับรามเกียรติ์ในประเทศไทย คำขับลึงกาสิบหัวสะท้อน ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อหลายประการ เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปะ เป็นต้น

เรื่องสุภาชีวิตของไทลื้อ มีงานวิจัยอยู่ ๒ เล่ม คือ ผลงานของ ภูมิธ จันทร์หอม (๒๕๓๘) การศึกษาเปรียบเทียบสุภาชีวิตล้านนา กับสุภาชีวิตไทลื้อ พบว่า การศึกษาสุภาชีวิตดังกล่าวทำให้เห็น ลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงจริยธรรมและความเชื่อดั้งเดิม ว่า มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความคิดความเชื่อระหว่างอาณาจักรทั้งสองมานาน ต่อมา อิศริยาภรณ์ แสงปัญญา (๒๕๔๙) ศึกษาวิเคราะห์สุภาชีวิตไทลื้อพบว่าสุภาชีวิตเป็นภาพสะท้อนวิถี ชีวิตด้านต่างๆ ของชาวไทยลื้อ การศึกษาสุภาชีวิตไทลื้อช่วยให้เข้าใจสภาพวิถีชีวิต ภาษาและแนวคิด ของชาวไทยลื้อได้บ้าง

จากการทบทวนวรรณกรรมไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษามหาชาติไทลื้อมาก่อน เมื่อผู้วิจัยได้อ่านมหาชาติไทลื้อพบว่ามหาชาติไทลื้อใช้ภาษาที่เรียบง่ายไพเราะ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นสังคม และวัฒนธรรมของชาวไทยลื้ออีกด้วย

เช่น ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาธาตเมื่อพระชาติพบพระเจ้ากรุงสัญชัย พระองค์ได้ตรัสถามถึงความเป็นอยู่ของพระเวสสันดรและพระนางมัทรีจากพระชาติ พระชาติบรรยายถึงพระนางมัทรีถึงความตอนหนึ่งว่า

แม่ทวยหนช้ใช้ หราลูกไม้แลหรั่มัน หวานขั้พันกิ่งไม้ โพรอะจ่องไว้
 ผมนาง หันบกบางแลเทือแลหน้อย ปุดขาดห้อยเคิงหนาม เหือโคหلام
 ไหลหลัง เค้าแร่ถึงเตมตน แม่เรอนทุกขียาก เลือผ้าหากหนั่งเสื่อ ไชไม้เจือ

ตางศาสด อภิวาดนามสการ ตามโบราณทุกคำเข้า บโสกเส้าหมองใจ แลปู่
พรยาเฮย

(มหाराช/๑๐๐๐/๑๐-๑๔)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้น แสดงให้เห็นความยากลำบากในการอยู่ป่าของพระนาง มัทรี
ที่ต้องการอาหารได้แก่ ผลไม้และหัวมัน เลี้ยงดูทั้งพระเวสสันดร สองกุมาร และตัวพระนางเอง กวี
บรรยายว่าพระนางมัทรีสำนวนไทลื้อนี้มี จ่องไว้ผม หรือที่ชาวไทลื้อในสิบสองพันนาเรียกว่า เกล่า
ผมว่อง (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ๒๕๕๐: ๕๒) สอดคล้องกับสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ไทลื้อ (สนใจ
แซ่ใจ้ว และ วีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๔๑: ๑๑) อธิบายวิถีเกล่าผมว่องของสตรีไทลื้อในประเทศไทยว่า
“หญิงสูงอายุส่วนใหญ่เกล่าผมเป็นมวย และต่อจากมวยจึงเกล่าอีกชั้นด้วยการขดปลายผมเป็นรูป
วงกลม เรียกว่า **จ้วงผม** แล้วจึงโทศีระชะอีกทีหนึ่งด้วยผ้าขาวหรือสีชมพู”

การเกล่าผมโดยมี จ่องไว้ผม หรือ จ้วงผม ของพระนางมัทรี ในมหาชาติสำนวนไทลื้อเป็น
การไว้ทรงผมแบบหญิงชาวไทลื้อซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมบางประการของกลุ่มชนผู้เล่า

เห็นได้ว่าแม้ว่าเวสสันดรชาดกจะมีที่มาจากพระไตรปิฎก แต่เมื่อแพร่กระจายไปในกลุ่มชน
ต่างๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการ ดังที่ ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๒๑: ๑๒) แสดง
พรรณนาว่า “ธรรมดาวรรณคดีมีบ่อเกิดมาจากแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อชาติใดภาษาใดรับไปก็จะมีการ
ดัดแปลงให้เข้ากับสภาพสังคมของตนไม่มากนักน้อย”

การศึกษามหาชาติไทลื้อจึงน่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งการศึกษาตัวบทในฐานะ
วรรณคดี ความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรม และประเพณีทานธัมม์ของชาวไทลื้อในสิบสองพันนา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อปริวรรตมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ จากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทย
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม
ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓

๑.๓ สมมติฐานการวิจัย

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และสะท้อนลักษณะ
ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ

๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมหาชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
๒. பிரிวรรตมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ จากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทย
๓. เก็บข้อมูลภาคสนามที่สิบสองพันนา
๔. ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ด้านวรรณศิลป์
๕. ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ด้านสังคมและวัฒนธรรม
๖. สรุปผลการวิจัย

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

๑. ได้มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ฉบับที่ปริวรรตเป็นอักษรไทย
๒. เข้าใจกลวิธีทางวรรณศิลป์และสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ
๓. เป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบมหาชาติของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ต่อไป

๑.๖ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์มหาชาติไทลื้อในด้านวรรณศิลป์และวัฒนธรรมตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๘ ถึงกัณฑ์ที่ ๑๓ ได้แก่ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์อุษัตรีย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์ จากภาพถ่ายต้นฉบับมหาชาติซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ 中国贝叶经全集 第 2 卷 《维先达腊》 (下) (เล่ม ๒) หรือชื่อภาษาไทยว่า ธรรมไบลาน ช่วงไควรรอมมวร^๑ รวบรวมและเรียบเรียงโดยคณะกรรมการเขตปกครองตนเองชาวไทลื้อสิบสองพันนา และใช้ต้นฉบับไบลานอื่นๆ ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วยสอบทานในกรณีที่ข้อมูลจากต้นฉบับหลักไม่ชัดเจน

นอกจากปริวรรตและศึกษาต้นฉบับมหาชาติกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ จากหนังสือดังกล่าวเป็นหลักแล้ว ในบทที่ ๒ ซึ่งว่าด้วยประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับมหาชาติในสิบสองพันนา ผู้วิจัยจะใช้ต้นฉบับมหาชาติกัณฑ์ที่ ๑-๗ บางกัณฑ์เพิ่มเติมด้วย ได้แก่ กัณฑ์ทานกัณฑ์ โดยใช้ข้อมูลจากภาพถ่ายต้นฉบับมหาชาติซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ 中国贝叶经全集 第 2 卷 《维先达腊》 (上) (เล่ม ๑) นอกจากนี้ จะใช้ต้นฉบับไบลานและพับสาที่ถวายเป็นไปกับมหาชาติซึ่งได้จากการเก็บ

^๑ คำว่า ช่วงไคว หมายถึง สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นคำภาษาไทยซึ่งยืมมาจากคำภาษาจีนว่า 中国 Zhōngguó วม หมายถึงรวม มวร หรือ มวล คือ ทั้งหมด ชื่อหนังสือธรรมไบลานช่วงไควรรอมมวร จึงหมายถึง หนังสือที่รวบรวมต้นฉบับธรรม์ทั้งหมดที่พบในสาธารณรัฐประชาชนจีน

๔	ปริวรรตเป็น <เม> ไม่แก้เป็น <เมีย>
๔๑	ปริวรรตเป็น <เสียง> ไม่แก้เป็น <เสียง>
๔๒	ปริวรรตเป็น <เกิด> ไม่แก้เป็น <เกิด>
๕	ปริวรรตเป็น <พื> ไม่แก้เป็น <พื่อ>
๕๑	ปริวรรตเป็น <หมาก> ^๑ ไม่แก้เป็น <หมาก>
๕	ปริวรรตเป็น <จ> ^๒ ไม่แก้เป็น <จัก>
๖	ปริวรรตเป็น <ค> ไม่แก้เป็น <ก>
๕๑๖	ปริวรรตเป็น <ไปมา> ไม่แก้เป็น <ไปมา>

ยกเว้นพยัญชนะหรือเครื่องหมายบางอย่างที่ไม่มีในอักษรไทย จะกำหนดตัวอักษรเฉพาะ เพื่อให้ทราบว่าคำในต้นฉบับสะกดด้วยพยัญชนะหรือเครื่องหมายนั้นๆ ได้แก่

๕	ปริวรรตเป็น <ฎ> เช่น ๒๒๒๒๒๒ <ประดับปรฎา>
๕	ปริวรรตเป็น <ซ> เช่น ๕๕ <ซ่าน> (อ่านว่า บ้าน)
๕	ปริวรรตเป็น <ง> ^๓ เช่น ๖๖๖๖๖๖ <สงฆส>

๑.๓) การปริวรรตพยัญชนะบางตัวมีข้อกำหนด ดังนี้

พยัญชนะ ๒ (ป)

หากเขียนเป็นภาษาไทยจะปริวรรตตามรูปที่ปรากฏ เช่น

^๑ เครื่องหมาย < ' > ใช้แสดงพยัญชนะสะกด

^๒ เครื่องหมาย < ˜ > ใช้แทนเสียง /ก/

^๓ เครื่องหมาย < - > เป็นเครื่องหมายแทนรูปพยัญชนะ ง ที่เป็นตัวสะกด

ဝိသ္ဇ္ဇာ

ปริวรรตเป็น <วิเสส>

๒.๔) ชื่อตัวละคร ชื่อเมืองหรือชื่อเฉพาะปริวรรตตามต้นฉบับ เช่น

ဝေဒန္တ

ปริวรรตเป็น <เวสันดอร์>

๒.๕) จัดทำเชิงอรรถอธิบายคำศัพท์ไว้ในคำปริวรรตชั้นที่ ๒ คำศัพท์ที่เคยอธิบายแล้ว จะไม่อธิบายซ้ำอีกหากพบครั้งต่อไป

การอ้างบทประพันธ์ที่ปริวรรตแล้วมาแสดงเป็นตัวอย่าง ผู้วิจัยจะใช้งานปริวรรตชั้นที่ ๑ ในบทที่ ๓ ซึ่งกล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์และวรรณศิลป์ และใช้งานปริวรรตชั้นที่ ๒ ในบทที่ ๒ ซึ่งกล่าวถึงประเพณีและความเชื่ออันเนื่องด้วยมหาชาติของชาวไทลื้อ และบทที่ ๔ ซึ่งกล่าวถึงภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม การยกตัวอย่างบทประพันธ์ในแต่ละครั้งทั้งงานปริวรรตชั้นที่ ๑ และ ๒ จะอ้างอิงโดยใส่ชื่อกัณฑ์ เลขหน้าในหนังสือ 中国贝叶经全集 第 2 卷 《维先达腊》 (上-下) (เล่ม ๑-๒) และบรรทัดของข้อความในต้นฉบับที่ยกมา เช่น (กุมาร/๖๒๙/๙) หมายถึงข้อความนี้ยกมาจากมหาชาติไทลื้อสำนวนกัณฑ์กุมาร จากหนังสือหน้าที่ ๖๒๙ และเป็นข้อความในบรรทัดที่ ๙ ของต้นฉบับ เป็นต้น

๑.๘ นิยามศัพท์เฉพาะ

ธัมม์ หมายถึง วรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องต่างๆ เช่น ธัมม์เวสสันตระ ธัมม์ปถมาเลยยะ ธัมม์ทุติมาเลยยะ เป็นต้น

ธัมม์ย่อ หรือ **ธัมม์บริวาร** หมายถึง วรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีเนื้อเรื่องสั้นๆ ใช้ถวายเป็นพุทธบูชาร่วมกับธัมม์เรื่องเวสสันตระในพิธีเทศน์มหาชาติ

กัณฑ์ ความหมายแรกหมายถึง ลักษณะนามของธัมม์ทั้งที่บันทึกในพับสาและใบลาน ธัมม์ ๑ กัณฑ์ ประกอบด้วยพับสาและใบลานจำนวนกี่ผูกหรือกี่เรื่องก็ได้ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้ถวายเป็นพุทธบูชา เช่น ธัมม์เวสสันตระ ๑ กัณฑ์ ประกอบด้วยธัมม์เรื่องเวสสันตระ ๑๓ ผูก และธัมม์ย่อ ๓-๑๐ ผูก เป็นต้น

ความหมายที่สองหมายถึง จำนวน เช่น ธัมม์เวสสันตระกับท่านห้า คือธัมม์เวสสันตระจำนวนท่านห้า ธัมม์เวสสันตระกับนางห้า คือธัมม์เวสสันตระจำนวนนางห้า เป็นต้น

ไม้จรวง หรือ ไม้จรวงรั้ว หมายถึง ไม้ที่ใช้จารึกคำเวหนทาน เฉพาะรั้วที่บันทึกลงในใบลานเท่านั้นที่มีไม้จรวงประกอบอยู่ ไม้จรวงทำด้วยไม้เหลาเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใกล้เคียงกับรั้วมีใบลานที่ถวายเป็นด้านหนึ่งของไม้เจาะรูร้อยเชือกไว้สำหรับมัดรั้วมีใบลานทั้งหมดที่เจ้าภาพนำมาถวายให้รวมอยู่ด้วยกัน

ไทลื้อ หมายถึง ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่นอกประเทศไทย ทั้งชาวไทลื้อที่อาศัยในสหภาพพม่า ชาวไทลื้อที่อาศัยในสาธารณรัฐประชาชนลาว และชาวไทลื้อที่อาศัยในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน

ไทยลื้อ หมายถึง ชาวไทยลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

มหาปวง หมายถึง การทำบุญครั้งยิ่งใหญ่ด้วยการถวายรั้วมโหสถันตระ รั้วมบริวาร และเครื่องไทยธรรมไว้แก่วัด (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๒๕๔๗: ๒๐๔)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

ประเพณีและความเชื่อของชาวไทลื้อที่เนื่องด้วยเวสสันดรชาดก

เวสสันดรชาดกเป็นชาดกเรื่องสำคัญที่รับรู้ในหมู่พุทธศาสนิกชนทั้งคนไทยทั่วประเทศทุกภูมิภาค ในประเทศไทย และกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่นับถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งชาวไทลื้อด้วย

ผู้วิจัยและนางสาววุกุล มิตรพระพันธ์ได้ร่วมกันเก็บข้อมูลภาคสนามที่วัด ๗ แห่งในเขตปกครองตนเองพิเศษสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นเวลาประมาณ ๒ เดือน ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๒ พบคัมภีร์เวสสันดรชาดกหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า *ธัมมเวสสันดร* มากถึง ๒๖ ฉบับกระจายอยู่ใน ๗ วัด ได้แก่ วัดบ้านหนาด เมืองล่า วัดเชียงเงิน เมืองหุน วัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง วัดหลวงราชฐานสุทราวาส เมืองฮ่า วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮ่า วัดบ้านจำ เมืองฮ่า และวัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮ่า ทุกวัดที่ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นวัดขนาดใหญ่ประจำเมืองอย่างวัดหลวงราชฐานสุทราวาส หรือวัดเล็กๆ ประจำหมู่บ้านอย่างวัดบ้านหนาด ก็ล้วนมีคัมภีร์ใบลานหรือพับสาเรื่องเวสสันดรอย่างน้อย ๑ ฉบับเสมอ แสดงว่าครั้งหนึ่งพระอารามเหล่านี้เคยจัดประเพณีทานธัมมเวสสันดรหรือทานมหาปางแล้ว การพบคัมภีร์ดังกล่าวในทุกวัดที่เดินทางไปเก็บข้อมูลชี้ให้เห็นว่าชาวไทลื้อให้ความสำคัญแก่ธัมมเวสสันดรเป็นอย่างยิ่ง

๒.๑ ประเพณีของชาวไทลื้อที่เนื่องด้วยเวสสันดรชาดก

คัมภีร์เวสสันดรชาดกหรือธัมมเวสสันดรเป็นชาดกขนาดยาว มักแบ่งจาว ๑ ผูกต่อ ๑ กัณฑ์ รวม ๑๓ ผูก จัดเป็นธัมมหลวงหรือธัมมขนาดใหญ่ ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน มีประเพณีที่เนื่องด้วยธัมมเวสสันดร ๒ ประเพณี คือ ประเพณีทานธัมมเวสสันดรและประเพณีทานมหาปาง ประเพณีทั้งสองล้วนมีการถวายธัมมเวสสันดรอันเป็นธัมมหลักและเครื่องไทยธรรมไว้แก่วัด แต่มีความแตกต่างกันเฉพาะคัมภีร์หรือธัมมที่ถวายร่วมไปกับธัมมเวสสันดร และจุดมุ่งหมายในการประกอบประเพณีเท่านั้น

^๑ ผู้วิจัยไม่นับรวมมหาชาติที่ถ่ายต้นฉบับลงพิมพ์ในหนังสือ 中国贝叶经全集 第 2 卷 《维先达腊》(上-下) (เล่ม ๑-๒) ด้วย

๒.๑.๑ ประเพณีทานธัมมเวสสันตระ

ประเพณีทานธัมมเวสสันตระเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อถวายคัมภีร์เวสสันตระและเครื่องไทยธรรมหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า *คร้วทาน* ไว้แก่วัด การทานธัมมเวสสันตระเป็น *การทานไปภายใน* หน้า คือเพื่อสะสมกุศลผลบุญไว้ในกายภาคหน้าจะถวาย *ธัมมบารมีสามสิบห้า* *ธัมมปถมมาเลยยวัตตุ* *ธัมมทุติยมาเลยยวัตตุ* *ธัมมวิบากเวสสันตระ* *ธัมมอาณิสยเวสสันตระ* และ *ธัมมเวสสันตระ* ทั้ง ๑๓ ผูก รวมเป็น ๑๘ ผูก บางครั้งอาจถวายธัมมชื่อ *กัณณาวัตติ* และ *ธัมมมันธาตุราด* รวมด้วยหรือไม่ก็ได้ หากถวายรวมไปจะมีธัมมทั้งหมด ๑๘-๒๐ ผูก (พระคำถีน, **สัมภาษณ์**, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๒)

ดังนั้น บางครั้งจึงพบ *ธัมมเวสสันตระ* และธัมมเรื่องอื่นที่มีตรวมในห่อเดียวกันหรือภาษาไทลื้อใช้ว่า *กัป* เดียวกันมากถึง ๒๔ ผูก^๑ หากเจ้าภาพปรารถนาจะถวายธัมมเรื่องอื่นเพิ่มขึ้นอีกก็สามารถทำได้ (พระมหาหงส์ สุจิตฺโต, **สัมภาษณ์**, ๑๗ เมษายน ๒๕๕๒)

๒.๑.๑.๑ ช่วงเวลาที่จัดประเพณีทานธัมมเวสสันตระ

ประเพณีทานธัมมเวสสันตระนิยมจัดช่วงเข้าพรรษา ชาวไทลื้อเชื่อว่าช่วงเวลาดังกล่าวดวงวิญญาณของบรรพบุรุษจะได้รับการปล่อยให้มารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ถูกหลานอุทิศให้ (ขนานแก้ว, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาจึงนิยมจัดงานบุญใหญ่ได้กุศลแรงในช่วงนี้ แต่บางท้องที่ เช่น บ้านนาต เมืองล่า มิได้จัดประเพณีทานธัมมเวสสันตระ ในช่วงเวลาดังกล่าว หากเลื่อนไปจัดช่วงเดือนเมษายนใกล้ๆ วันสงกรานต์ซึ่งเป็นช่วงที่มีวันหยุดติดต่อกันหลายวันเพื่อเอื้อให้ลูกหลานญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างถิ่นมีโอกาสเดินทางกลับมาร่วมงานบุญกันอย่างพร้อมหน้า (พ่ออ้ายอ่อนน้อย, **สัมภาษณ์**, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๑) สอดคล้องกับประเพณี ๑๕ หรือประเพณีของชาวไทลื้อที่กำหนดว่า เมื่อมีฐานะสมควรให้ถวายธัมม และพระอารามใดมีงานบุญต้องเชิญคนที่อื่นมาร่วมงานให้ทั่วถึง (ทวี สว่างปัญญากร, อ้างถึงในรัตนภาพ เศรษฐภูกุล, ๒๕๔๒: ๕๓) ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวไทลื้อดังกล่าวยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในหมู่คนสูงอายุ และเห็นได้ชัดเจนในประเพณีทานธัมมเวสสันตระที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยและนางสาววกุล มิตรพระพันธ์ร่วมกันสำรวจใบลานที่วัดหลวงราชฐานสุทธาวาสหรือวัดบ้านสวนมอน เมืองฮ่า พบว่า เฉพาะพระอารามนี้เพียงแห่งเดียวมีธัมมเวสสันตระมากถึง ๑๗ กัป หรือ ๑๗ ฉบับ ข้อมูลจาก *ไม้จรวงศ์* หรือ *ไม้ที่จากรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อผู้*

^๑ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒ มหาชาติไทลื้อกัณท์ที่ ๑-๗: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ของ วกุล มิตรพระพันธ์

ถวายธัมม์ จำนวนธัมม์ที่ถวาย และช่วงเวลาถวายธัมม์ ซึ่งผูกติดกับธัมม์เวสสันดรจำนวน ๗ ฉบับ ระบุว่ามีการถวายธัมม์เวสสันดรแก่วัดแห่งนี้อย่างต่อเนื่องในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๐ ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๔๘ ถวายธัมม์เวสสันดรปีละ ๑ ฉบับ ส่วน พ.ศ. ๒๕๔๙ และ พ.ศ. ๒๕๕๐ มีการถวายธัมม์เวสสันดรไว้แก่พระอารามแห่งนี้ถึงปีละ ๒ ฉบับ

ข้อมูลภาคสนามที่เก็บได้จากวัดอื่นๆ ก็พบว่ามีถวายธัมม์เวสสันดร ไว้แก่วัดต่างๆ ดังนี้

- วัดหลวงบ้านจำ เมืองฮำ พบธัมม์เวสสันดร ๓ ฉบับ ฉบับหนึ่งถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙ ส่วนอีก ๒ ฉบับไม่ปรากฏข้อมูล

- วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำ พบธัมม์เวสสันดร ๓ ฉบับ ถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ และ พ.ศ. ๒๕๓๓ อย่างละ ๑ ฉบับ ส่วนอีกฉบับไม่ปรากฏข้อมูล

- วัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮำ พบธัมม์เวสสันดร ๒ ฉบับ ถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ ๑ ฉบับ ส่วนอีก ๑ ฉบับ ไม่ระบุช่วงเวลาถวาย

- วัดบ้านหนาด เมืองลำ วัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง พบธัมม์เวสสันดรอย่างน้อยวัดละ ๑ ฉบับ^๑

- วัดเชียงเงิน เมืองหุน พบธัมม์เวสสันดร ๑ ฉบับ ไม่ระบุช่วงเวลาถวาย

จากข้อมูลช่วงเวลาถวายธัมม์ข้างต้น พบว่าธัมม์เวสสันดรซึ่งมีอายุมากที่สุดถวายไว้แก่วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ แม้จะเป็นธัมม์ที่เก่าแก่ที่สุดแต่ก็มีอายุเพียง ๒๘ ปีเท่านั้น^๒ ขณะที่ธัมม์เวสสันดรฉบับที่ใหม่ที่สุดเพิ่งสร้างถวายไว้แก่วัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮำ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ อันเป็นปีที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูล สังเกตว่าช่วงเวลาเกือบ ๓ ทศวรรษนี้ชาวไทลื้อเพิ่งได้จัดประเพณีทานธัมม์เวสสันดรอย่างต่อเนื่องภายหลังจากยุคปฏิวัติวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๑๙) ลึกลงอย่างถาวร ในยุคปฏิวัติวัฒนธรรม รัฐบาลจีนมีนโยบายห้ามประชาชนนับถือศาสนา ห้ามประกอบประเพณีและพิธีกรรมอันเนื่องด้วยศาสนา นอกจากนี้ยังสั่งทำลายศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ตลอดจนคัมภีร์ทางศาสนาจนหมดสิ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อการเมืองคลี่คลายและให้เสรีแก่ประชาชนมากขึ้น ชาวไทลื้อก็กลับมาประกอบประเพณีทานธัมม์เวสสันดรอีกครั้งด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มเปี่ยมไม่ยิ่งหย่อนจากเดิม การจัดประเพณีทานธัมม์เวสสันดรจะจัดบ่อยครั้งเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชาวบ้านและคณะสงฆ์

^๑ ผู้วิจัยทราบมาว่าที่วัดบ้านหนาด เมืองลำ มีการถวายธัมม์เวสสันดรไว้แก่วัด ๒ ครั้ง แต่ผู้ดูแลคัมภีร์ของวัดหีบให้ผู้วิจัยดูเพียง ๑ ฉบับ ส่วนที่วัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกดูธัมม์ที่ชาวบ้านถวายไว้แก่วัด

^๒ นับถึง พ.ศ. ๒๕๕๔

เป็นสำคัญเนื่องจากประเพณีดังกล่าวต้องใช้เงินจำนวนมากและต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของ หมู่คณะ

วัดบางวัด เช่น วัดหลวงราชฐานสุทธาวาส เมืองฮำ ซึ่งเป็นพระอารามหลวงประจำ เมืองฮำ ในบางปีจัดประเพณีทานธัมมเวสสันตระในปีเดียวกันถึง ๒ ครั้ง เนื่องจากบ้านสวนมอน เป็นหมู่บ้านที่ทางการจีนจัดให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ชาวบ้านสวนมอนนอกจากมีรายได้หลักจาก ประกอบอาชีพทำสวนยางและทำนาแล้ว ยังมีรายได้เสริมจากการเปิดบ้านเรือนของตนให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก รวมถึงมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองแก่นักท่องเที่ยวด้วย รายได้ของคนในหมู่บ้านนี้จึงค่อนข้างดี หมู่บ้านสวนมอนเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีจำนวนบ้านเรือนมากถึง ๑๑๘ หลังคาเรือน ชุมชนดังกล่าวมีฐานะดีพอที่จะจัดประเพณีทานธัมมเวสสันตระมากกว่า ๑ ครั้ง ใน ๑ ปี และจัดอย่างต่อเนื่องกันมาไม่เคยขาดนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา ในขณะที่วัดอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในชนบทห่างไกล เช่น วัดบ้านหนาด เมืองลำ เป็นวัดเล็กๆ ประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านหนาด ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีรายได้เสริมจากอาชีพอื่น และอยู่กัน เพียง ๔๖ หลังคาเรือน นับแต่ตั้งหมู่บ้านมา ๕๐ กว่าปี เพิ่งจัดงานทานธัมมเวสสันตระเพียง ๒ ครั้ง (อู่จามฟอง, **สัมภาษณ์**, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๑) ด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจจึงผลให้ชาวบ้านหนาด ไม่สามารถจัดประเพณีทานธัมมเวสสันตระได้บ่อยครั้งเท่ากับชาวบ้านสวนมอน

๒.๑.๑.๒ ผู้มีบทบาทในประเพณีทานธัมมเวสสันตระ

ประเพณีทานธัมมเวสสันตระเป็นงานบุญใหญ่จะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกคนในชุมชน ผู้มีบทบาทในประเพณีทานธัมมเวสสันตระ ได้แก่ เจ้าสัทธิ พ่อบุญ พระภิกษุสามเณร และชาวบ้าน

เจ้าสัทธิ หมายถึง ประธานในการดำเนินการฝ่ายฆราวาส โดยมากเจ้าสัทธิมัก เสนอตนเอง ผู้ที่อาสาเป็นเจ้าสัทธิมักเป็นผู้ที่มีฐานะทางการเงินมั่นคง เพราะต้องเป็นผู้สนับสนุน ค่าใช้จ่ายทั้งหมด แต่อาจมีผู้อื่น เช่น ลูกหลานญาติพี่น้อง มิตรสหาย เป็นต้น บริจาคทรัพย์เพื่อ เป็นเจ้าภาพร่วมหรือไม่ก็ได้ ส่วนใหญ่คู่สามีภรรยาจะเป็นเจ้าสัทธิร่วมกัน และจะแบ่งปันธัมมบ้าง ผูกให้ลูกๆ หลานๆ หรือมิตรสหายเป็นเจ้าภาพร่วม (แม่เฒ่าหอม, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) เจ้าสัทธิในประเพณีทานธัมมเวสสันตระต้องเป็นผู้สูงวัย มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเท่านั้น และต้อง ประกอบพิธีให้ถูกต้อง หากประกอบพิธีผิดพลาดจะเกิดอันตรายแก่ตัวเอง (พ่อนางหอม, **สัมภาษณ์**, ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔) หรืออีกวิธีหนึ่งคือคนทั้งหมู่บ้านเป็นเจ้าภาพร่วมกันโดยแบ่งให้ บ้าน ๒-๓ หลังคาเรือน รับเป็นเจ้าภาพ ร่วมกันสร้างและถวายธัมมเวสสันตระจำนวน ๑ ผูก ผูกละ ๑ ถัง (อู่จามฟอง, **สัมภาษณ์**, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๑)

การทานธัมมเวสสันดร ๑ ครั้งใช้เงินมากประมาณ ๑๐,๐๐๐ หยวนขึ้นไป คิดเป็นเงินไทยประมาณกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท^๑ (ชานนแก้ว, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายในการเช่าธัมมหรือบูชาธัมม ค่าเครื่องไทยธรรมหรือคร้วทาน ค่าอาหารเลี้ยงพระภิกษุสามเณรและเลี้ยงผู้ร่วมงาน ค่าวัสดุอุปกรณ์ในการตกแต่งสถานที่ รวมถึงค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดอย่างอื่น แม้จะต้องใช้ทุนทรัพย์จำนวนมากชาวไทลื้อก็ยังปรารถนาให้อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตให้ตนได้ถวายธัมมและมีส่วนร่วมในการถวายธัมมเรื่องนี้ไว้แก่วัด

พ่อจารย์ เป็นบุคคลในหมู่บ้านที่คัดเลือกจากชานนคือผู้ที่ลาสิกขาจากการเป็นภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพ่อจารย์จะต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นอย่างดี มีความประพฤติดีสามารถให้คำปรึกษาเรื่องการประกอบพิธีกรรมได้ ในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะมีผู้ทำหน้าที่พ่อจารย์เพียงคนเดียวเท่านั้น

ในประเพณีทานธัมมเวสสันดร พ่อจารย์จะให้คำแนะนำแก่เจ้าสัทธิเพื่อจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เป็นคนกลางติดต่อประสานงานระหว่างชาวบ้านกับพระภิกษุสามเณรเป็นผู้หาฤกษ์ยามในการถวายทาน หน้าที่ที่เป็นพิธีกรสงฆ์ เรียกได้ว่าให้ความช่วยเหลือตั้งแต่เตรียมงานจนกระทั่งสิ้นสุดงาน

พระภิกษุสงฆ์และสามเณร จะช่วยทำความสะอาดบริเวณวัด จัดเตรียมสถานที่จัดเตรียมดอกไม้เพลิง รับคร้วทานและเป็นผู้เทศน์ธัมมผูกต่างๆ หรือในภาษาไทยลื้อใช้ว่า *ว่าธัมม* หรือ *สูตธัมม* ในประเพณีทานธัมมเวสสันดรหรือทานมหาปาง

ชาวบ้าน อาจบริจาคทรัพย์ส่วนหนึ่งตามกำลังเพื่อร่วมสมทบทุนในการจัดงานและช่วยงานในสิ่งที่ตนถนัดหรือสามารถทำได้ เช่น จัดเตรียมคร้วทาน จัดเตรียมสถานที่ให้เรียบร้อยและสวยงาม ประกอบอาหารเลี้ยงผู้ร่วมงาน เป็นต้น

เมื่อชาวไทลื้อจัดงานใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานบุญทานธัมมเวสสันดรมีธรรมเนียมว่าบ้านทุกหลังในหมู่บ้านต้องส่งคนมาช่วยเจ้าสัทธิอย่างน้อย ๑ คนเสมอ หากบ้านใดไม่ส่งสมาชิกมาช่วยงานจะถือว่าแล้งน้ำใจ คนในบ้านเรือนหลังนั้นจะไม่ได้รับการยอมรับจากคนทั้งหมู่บ้าน และเมื่อถึงคราวที่บ้านเรือนหลังนั้นมีงาน ก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่นเลย แต่ส่วนใหญ่ทุกคนในหมู่บ้าน หรือบางครั้งก็เป็นพี่น้องจากต่างหมู่บ้านจะร่วมมือร่วมใจและช่วยกันทำงานกันอย่างเต็มที่เพราะถือว่าทำแล้วได้บุญกุศลมาก (*อีจามฟอง, สัมภาษณ์*, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๑)

แม้สมาชิกในชุมชนบางคนจะไม่ได้เป็นเจ้าสัทธิหรือเจ้าภาพหลัก แต่ชาวไทลื้อถือว่างานทานธัมมเวสสันดรเป็นงานของชุมชนซึ่งสมาชิกทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าภาพร่วมกัน และมี

^๑ คิดอัตราแลกเปลี่ยน ๑ หยวน = ๕ บาท

ส่วนในบุญกุศลร่วมกัน ธรรมเนียมดังกล่าวช่วยให้คนในชุมชนซึ่งเป็นคนบ้านใกล้เคียงร่วมกัน รวมถึงคนในชุมชนอื่นซึ่งอยู่ในละแวกใกล้เคียงร่วมกันสละกำลังกายและกำลังทรัพย์เพื่อจุดมุ่งหมายอันยิ่งใหญ่ร่วมกัน คือร่วมแรงร่วมใจจัดงานบุญทานธัมมเวสสันตระให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี การสละกำลังทรัพย์และกำลังกายคนละเล็กคนละน้อยดังกล่าวยังช่วยขัดเกลาจิตใจของชาวไทลื้อมิให้มุ่งคิดถึงประโยชน์ส่วนตน หากให้มุ่งคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ การช่วยเหลือเกื้อกูลดังกล่าวส่งผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะอีกด้วย

๒.๑.๑.๓. การจัดเตรียมธัมมเวสสันตระและธัมมบริวาร

เมื่อเจ้าศัทธิศาปรารถนาจะจัดพิธีทานธัมมเวสสันตระและแจ้งความประสงค์ต่อทางวัดแล้ว สิ่งแรกที่เจ้าศัทธิศาต้องจัดเตรียมคือ ธัมมเวสสันตระและธัมมบริวาร ซึ่งนิยมสร้างธัมมหรือคัดลอกธัมมชุดใหม่ถวายวัด

หากเจ้าศัทธิศาผู้ตัวอักษรไทลื้อเก่า^๑ สามารถจารอักษรไทลื้อเก่าได้ และมีเวลาว่างพอ ก็อาจจารธัมมเอง แต่โดยมากเจ้าศัทธิศาไม่จารธัมมเอง แต่จะขอให้พระภิกษุหรือสามเณรพอจารย์ หรือขนานเป็นผู้จารธัมมให้ เจ้าศัทธิศาต้องติดต่อล่วงหน้าหลายเดือนเพราะกว่าจะจารธัมมสำเร็จแต่ละผูกต้องใช้เวลาหลายเดือน การจารธัมม การคัดลอกธัมม หรือการสร้างธัมมฉบับใหม่นั้น ผู้จารจะคัดลอกธัมมจากต้นฉบับเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลงถ้อยคำใดๆ ทั้งสิ้น ด้วยชาวไทลื้อเชื่อว่าธัมมต่างๆ นั้นล้วนเป็นพุทธวจนะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ขนานแก้ว, **สัมภาษณ์**, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๑) หลังจากผู้จารจารธัมมสำเร็จครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว เจ้าศัทธิศาจะขอเช่าธัมมหรือขอบูชาธัมมโดยนำดอกไม้ เทียน และเงินจำนวนหนึ่งมอบให้ผู้จารธัมมหรือเจ้าของธัมม เพื่อเป็นสินน้ำใจตามที่ตกลงกันได้ ธัมมผูกนั้นก็จะเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้บูชาทันที

ธัมมเวสสันตระหรือมหาชาติของชาวไทลื้อมีทั้งสิ้น ๔ สำนวน ได้แก่ สำนวนท่าน้าวสำนวนเมืองบ่อ สำนวนนางหล้า และสำนวนผ้าขาว แต่ปัจจุบันเวสสันตระสำนวนผ้าขาวได้สูญหายไปจากสิบสองปันนาตั้งแต่ช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม (พ.ศ. ๒๕๐๙-พ.ศ. ๒๕๑๙) ปราชญ์ท้องถิ่นและชาวไทลื้อหลายคนยืนยันตรงกันว่าธัมมเวสสันตระสำนวนผ้าขาวเคยมีอยู่ แต่ปัจจุบันได้สูญหายไปจากเขตบ้านสวนมอน บ้านแก่ง บ้านจ่า บ้านถิ่น เมืองฮ่า (ขนานแก้ว, พ่อเผ่าคำเพา, พ่อเผ่าอินเกียง, พ่อเผ่าขงบูร, **สัมภาษณ์**, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๑ และ ๘-๑๐ เมษายน ๒๕๕๒)

^๑ อักษรไทลื้อเก่า หมายถึง อักษรไทลื้อที่สันนิษฐานว่ารับมาจากอักษรธรรมล้านนา โดยมีรูปแบบอักษรและอักษรวิธคล้ายคลึงกับอักษรธรรมล้านนา ส่วนอักษรไทลื้อใหม่ หมายถึงอักษรและอักษรวิธที่ไทลื้อที่ได้รับการปฏิรูปโดยนักวิชาการจีนและนักวิชาการไทลื้อเมื่อ พ.ศ. ๒๕๙๕ (อภิชาติ เตชะศิริวรรณ, ๒๕๔๖: ๓๐)

เนื่องจากธัมมเวสสันตระของชาวไทยลื้อแต่ละสำนวนมีความยาวไม่เท่ากัน ค่าบูชาธัมมเวสสันตระต่างกันออกไปตามความยาว จากการสอบถามอัตราค่าบูชาธัมมเวสสันตระ (พ.ศ. ๒๕๕๑) พบว่า เวสสันตระสำนวนห่านห้าหรือสำนวนหลวง ซึ่งเป็นสำนวนที่ยาวที่สุดมีการอธิบายขยายความละเอียด บูชา ๑,๖๐๐-๑,๘๐๐ หยวน ตกประมาณ ๘,๐๐๐-๙,๐๐๐ บาท เหตุที่เรียกว่าห่านห้าเนื่องด้วยสำนวนนี้ อธิบายขยายความอย่างละเอียดพิสดาร มีความยาวมากขนาดที่ภิกษุผู้สวดธัมมเวสสันตระเสียงแหบห้าครั้งเสียงห่าน สำนวนเมืองบ่อมีความยาวรองลงมาหรือเรียกว่าสำนวนกลาง บูชา ๑,๕๐๐ หยวน ตกประมาณ ๗,๕๐๐ บาท และสำนวนนางหล้าเป็นสำนวนที่สั้นที่สุดหรือเรียกว่าสำนวนน้อย บูชา ๑,๒๐๐-๑,๓๐๐ หยวน ตกประมาณ ๖,๐๐๐-๖,๕๐๐ บาท ส่วนธัมมเวสสันตระอื่นๆ บูชาตามความยาวของธัมมเวสสันตระ หากยาวมากบูชาผู้ละ ๕๐ หยวน ตกประมาณ ๒๕๐ บาท หากยาวไม่มากนักก็บูชาผู้ละ ๓๐ หยวน หรือประมาณ ๑๕๐ บาท (ขนานแก้ว, **สัมภาษณ์**, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๑) การถวายธัมมเวสสันตระทั้ง ๓ สำนวน ให้ผลไม่ต่างกันค้ำสัทธาเลือกบูชาสำนวนใดก็ได้ (พ่อเผ่าคำเพา, **สัมภาษณ์**, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒)

นอกจากค้ำสัทธาจะบูชาธัมมเวสสันตระและธัมมบริวารจากพ่อจารย์แล้ว ยังสามารถขอบูชาธัมมเวสสันตระฉบับที่วัดป่าเซตัมหาราชฐานเป็นผู้จัดพิมพ์^๖ พิมพ์ด้วยอักษรไทเขินลงในพับสา มี ๑๓ ผูก ผู้สนใจสามารถบูชาได้จากวัดป่าเซตัมหาราชฐาน เมืองเชียงรุ่ง หรือวัดสาขาของวัดป่าเซตัมหาราชฐาน บูชาผู้ละ ๑๐ หยวน หรือประมาณ ๕๐ บาท

จากการสำรวจข้อมูลธัมมเวสสันตระในวัด ๗ แห่งดังรายชื่อที่ให้ไว้ข้างต้น พบว่าชาวบ้านนิยมถวายธัมมเวสสันตระที่จารบนใบลานไว้แก่วัดมากที่สุดถึง ๒๕ ฉบับ ธัมมเวสสันตระที่จารบนพับสา ๑ ฉบับ พบเฉพาะที่วัดบ้านหนาด เมืองลำ และธัมมเวสสันตระไทเขินสำนวนครูบาแสงหล้า แห่งวัดสายเมือง อำเภอท่าลี่ จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศพม่า ซึ่งพิมพ์ด้วยตัวอักษรแบบไทเขิน ๑ ฉบับ พบเฉพาะที่วัดพระธาตุหลวงถิ่น บ้านถิ่น เมืองฮ่า ส่วนธัมมเวสสันตระฉบับวัดป่าเซตัมหาราชฐาน พบแต่ที่วัดหลวงราชฐานสุททาวาส บ้านสวนมอน เมืองฮ่า ก็มีไม่ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ พบเพียง ๒ กัณฑ์ เท่านั้นคือ กัณฑ์ทศพร และกัณฑ์กุมาร

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแม้เทคโนโลยีการพิมพ์ที่ทันสมัยจะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทลื้อ และช่วยให้การเช่าคัมภีร์หรือการบูชาคัมภีร์สามารถทำได้สะดวก รวดเร็วทันใจในระยะเวลาไม่นานก็ตาม แม้กระนั้นชาวไทยลื้อส่วนใหญ่ก็ยังคงพอใจสร้างธัมมเวสสันตระลงในใบลานตามจารีตเดิมมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ถวายธัมมเวสสันตระฉบับไทเขินสำนวน

^๖ จากการศึกษารวบรวม มิตรพระพันธ์พบว่าเป็นสำนวนนางหล้า

ครูบาแสงหล้าไว้แก้ววัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮำ ก็เป็นหลักฐานบ่งชี้ให้เห็นสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นและใกล้ชิดระหว่างชาวไทลื้อและชาวไทเขิน ซึ่งตั้งถิ่นฐานไม่ห่างกัน และนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน และใช้ตัวอักษรธรรมที่มีลักษณะอักษรไม่ต่างกันมากนัก

ภาพประกอบที่ ๑ ธรรมเวสสันดร ๑ ฉบับ

ถวายไว้แก่วัดหลวงราชฐานสุททาวาส เมืองฮำ สิบสองปันนา

ภาพประกอบที่ ๑ ธรรมเวสสันดร ๑ ฉบับ มี ๑๙ ผูก ได้แก่ ทศพอร^๑ หิมมัทพพาน ทานขัน วัณณปเวส ชุกจ กุฬวัณณนา มหาพล กุมมารบัน มัทรี สักกบัพพิ มหาราด สักขัตติย นครกัณฑ์ บารมี วิบากมหาเวสสันดร อาณิสงส์มหาเวสสันดร มันทาตุรธาต ปถมาเลยยะวัตตุ และ ทุตติย มาไล มีข้อความจารบนไม้จวางค์จารด้วยอักษรไทลื้อเก๋าว่า

มหาเวสสันดรกับนี้ เจ้ามูลสัทธาหมายมีพ่อเถ่าเกียงแม่เถ่าเกียง ทั้ง ๒ ผัวเมียเปนเกล้ากว่าลูกเด้าหลานตนทั้งมวล พร้อมกันสร้างทานเมื่อไว้ภายหน้า ในปีสักราชได้ ๑๓๖๗ ตัว ไทยเริกฟ้าได้ ๑๑ ตัว หยาดน้ำถวายทานใน วัดหลวงสุททาวาส บ้านสวนมอน เมืองฮำ วันนั้นแล ปี ๒๐๐๕ เดือน ๘

^๑ เฉพาะชื่อกัณฑ์และชื่อธรรมบริวาร ผู้วิจัยปริวรรตจากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทยโดยรักษาการสะกดตามต้นฉบับ

ภาพประกอบที่ ๒ รั้วมเวสสันตระ ๑ ฉบับ แต้มหรือเขียนบนพับสา
ถวายเป็นแก้วัดบ้านหนาด เมืองลำ สิบสองพันนา

๒.๑.๑.๔ การจัดเตรียมคร้วทาน

เครื่องไทยธรรมหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่าคร้วทานคือสิ่งของที่ต้องถวายเป็นกับรั้วมเวสสันตระ ตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อคร้วทานเวสสันตระประกอบด้วย ปราสาท เครื่องบูชารั้วม ต้นกล้วยพฤกษ์ ของขันรั้วม อัฐบริขาร เครื่องแห่พระเจ้า และอาจมีของอย่างอื่นสุดแต่ศรัทธาของผู้ถวายเป็น ค่าสัทธิจะจัดเตรียมคร้วทานเหล่านี้ไว้ล่วงหน้า บางคนใช้เวลาเตรียมนานถึง ๖-๗ เดือน ตั้งแต่เดือน ๖ ตามปฏิทินไทลื้อตกประมาณเดือนเมษายน เพื่อทานรั้วมเวสสันตระในเดือน ๑๒ ตกประมาณเดือนตุลาคม (พ่อเผ่าขงบูร, **สัมภาษณ์**, ๘ เมษายน ๒๕๕๒) คร้วทานเวสสันตระแต่ละอย่างมีรายละเอียดดังนี้

ก. ปราสาท

ปราสาท หรือชาวไทลื้อออกเสียงว่า ผาสาด เป็นเรือนขนาดเล็ก มียอดสูง ภายในกว้างพอให้ผู้ใหญ่นั่งได้เพียงคนเดียว ภายในปราสาทจะบรรจุข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ตามแต่ศรัทธาของผู้ถวายเป็น ส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้า เครื่องประดับ ของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวัน ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร ได้แก่ เสื่อ ผ้าซิ่น หมวก รองเท้า ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอน ผ้าห่ม เข็มขัด ต่างหู สร้อยคอ แหวน จาน ช้อน ตะเกียบ มีด เขียง คนโทน้ำ หม้อ ไห ตะกร้า จอบ และเสียม นอกจากนี้ยังพบว่ามีการถวายเป็นสังข์อีกด้วย

น่าสนใจว่า การถวายเป็นตะกร้า จอบ และเสียม ซึ่งเป็นของใช้และเครื่องมือทางการเกษตรนั้นอาจมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในรั้วมเวสสันตระ ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร ตอนพระนางมัทรีเข้าป่า กวีบรรยายว่าพระนางนำกระเช้า เสียม และจอบ หรือมหาชาติไทลื้อใช้ว่า จอด บ้อง ติดตัวไปด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คืนราชมัททรีสั่งแล้ว ก็คุ้มเอาลูกแก้วทั้งสอง ไปถวายเป็นของฝากไว้
 แพบาพไธยพระกระษัตตรา มีน้ำตาตกซะใจ เยะร้องไห้ก็เยะถือเอา ยัง
กระเช้าแลเสียมจอบ้อง ดาแต่งต้องหิวมัน นางก็เข้าไปสู่หิมวันต์ป่า
 กว้าง อันเป็นที่เสียบสร้างเสื่อหมี วันนั้นแล

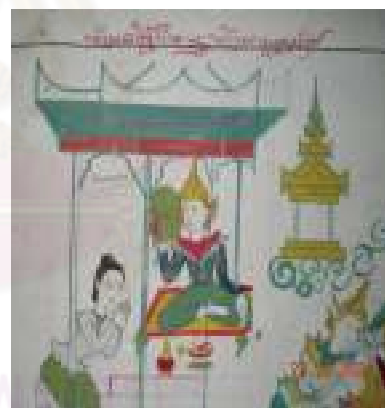
(กุมาร/๖๑๙/๗-๑๐)

การเจาะจงถวายตะกร้าหรือกระเช้า เสียม และจอบ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคร้ว
 ทานในประเพณีทานธัมมเวสสันดรจะ น่าจะเกี่ยวข้องกับของใช้ดังบรรยายไว้ในตัวอย่างจากกัณฑ์
 กุมารข้างต้น

ในบรรดาคร้วทานทั้งหมด ชาวไทยถือเชื่อว่าเป็นปราสาทเป็นคร้วทานสูงสุด ปราสาท
 ที่ถวายไปนั้นจะเป็นบ้านเรือนของผู้ถวายทานในภพหน้า ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ถวายไปพร้อม
 กับปราสาทก็จะได้ใช้สอยในภพหน้าเช่นกัน นั้นผู้ถวายทานจึงต้องเตรียมสิ่งของต่างๆ ให้ครบเพื่อ
 จะได้ไม่ต้องลำบากในอนาคต (พ่อเฒ่าคำพา, **สัมภาษณ์**, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒)

ภาพประกอบที่ ๓ ภาพปราสาท
 ที่วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำ

ภาพประกอบที่ ๔ ภาพปราสาทวิมาน
 ในจิตรกรรมฝาผนังที่วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำ

เมื่อพิจารณารูปทรงของ *ปราสาท* พบว่ามีลักษณะคล้ายวิมานในจิตรกรรม ฝา
 ผนังวัดไถลื้อที่วัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮำ สิบสองพันนา

ในวรรณคดีสันสกฤต วิมาน หมายถึงยานพาหนะ เช่น รามยณะ กล่าวถึงบุษบก
 วิมานที่ทศกัณฐ์แย่งชิงมาจากท้าวฤเวศ บุษบกวิมานนี้เป็นยานพาหนะเคลื่อนที่ได้ ส่วนในวรรณคดี
 บาลี เช่น พระไตรปิฎก วิมาน หมายถึง “*ที่เล่นที่อยู่ของเหล่าเทวดาหรือเทพ ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่
 อันประเสริฐเพราะเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมของเทวดาผู้เป็นเจ้าของ*” (มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙: ๗) ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ได้ประมวลเรื่องเล่าของผู้เกิดในวิมานว่าเทวดาที่อุบัติในวิมานนั้น บ้างเคยถวายที่นั่ง เช่น เตี้ยงตั้ง หรือบ้างเคยถวายพาหนะ เช่น เรือ แต่พระภิกษุหรือสามเณรในบรรดาพุทธศาสนาด้วยใจเลื่อมใสศรัทธา ด้วยกุศลกรรมแห่งการถวายเสนาสนะ ครั้นเขาเหล่านั้นสิ้นชีวิตได้อุบัติเป็นเทวดาและอาศัยอยู่ในวิมานรูปร่างต่างๆ กันตามที่ตนเคยถวายทานไว้ ในพระไตรปิฎกกล่าวว่าทิพยวิมานเหล่านั้นบางอย่างนอกจากจะเป็นที่อาศัยของเทวดาแล้ว ยังสามารถเคลื่อนที่ได้อีกด้วย

การถวายปราสาทยังมีความเกี่ยวข้องกับเวสสันดรชาดกซึ่งกล่าวถึงปราสาทวิมานไว้ในบางกัณฑ์

กัณฑ์แรกคือกัณฑ์ทศพรแล้วว่า พระนางผุสดีผู้เป็นบาทบริจาริกาแห่งท้าวสักกเทวราช ประทับอยู่ในวิมาน ยามพระนางจะจุติ ท้าวสักกษัตริย์ได้ประทานพร ๑๐ ประการ แก่พระนาง พรข้อ ๑ ที่พระนางประสงค์ คือ ขอให้พระนางได้ประทับในปราสาทพระเจ้ากรุงสุยชัย ต่อมาพรนั้นก็สัมฤทธิ์ผลตามความปรารถนา

กัณฑ์วนเวสสันโเล่ถึงพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหา ต้องนิราศจากปราสาทกรุงพิชัยเขตอุดร เดินทางไปอาศัยและบำเพ็ญพรตอยู่ในเขาวงกต ซึ่งพระอินทร์ขอให้พระเวสสุกรรมเทวบุตรสร้างอาศรมอันงดงามสำหรับเป็นที่ประทับของกษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์

ในกัณฑ์สุดท้ายคือกัณฑ์นครกัณฑ์ พระเจ้ากรุงสุยชัยและชาวเมืองยกกระบวนเกียรติยศมารับพระเวสสันดรเข้าเมือง พระเวสสันดรก็นิวัตสู่นครพิชัยเขตอุดรอีกครั้งและได้ประทับอยู่ในปราสาทดั้งเดิม

ในกัณฑ์สักกบรรพ พระอินทร์พระราชทานพร ๘ ประการแก่พระเวสสันดร พรข้อ ๑ คือ เมื่อพระเวสสันดรละสังขารจากโลกนี้แล้ว ขอให้พระองค์บังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต เชื่อกันว่า สรวงสวรรค์ชั้นดังกล่าวเป็นที่ประทับแห่งพระโพธิสัตว์

นอกจากปราสาทจะสัมพันธ์กับธัมมเวสสันดรแล้ว ยังสัมพันธ์กับปฐมสมโพธิด้วย ในพระชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พระอินทร์และเทพยดาได้นิมนต์ให้โพธิสัตว์ซึ่งประทับอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดุสิตให้จุติในมนุษยโลก ต่อมาพระโพธิสัตว์ก็ถือกำเนิดในวรรณะกษัตริย์และพำนักอยู่ในปราสาท ๓ ฤดู ดังความในปฐมสมโพธิฉบับล้านนาบรรยายว่า “อันว่าโพธิสัตว์เจ้าได้เสวยยังสมบัติอยู่สุข ด้วยประการดังนี้ในปราสาทสามหลัง เปนดังพระยาอินทาทิราชเสวยยังสมบัติในเวษยันตปราสาทนั้นแล” (บำเพ็ญ ะวิน, ๒๕๓๒: ๗๑)

จะเห็นว่าทั้งในมหาชาติและปฐมสมโพธิซึ่งเป็นพระชาติที่ต่อเนื่องกันก็กล่าวถึงปราสาทอยู่บ่อยครั้ง อาจตีความได้ว่าปราสาทเป็นสิ่งแสดงทิพยภาวะ ความรื่นรมย์ ความสมบูรณ์พูนสุข และความสงบสุข ทั้งในมนุษยโลกและเทวโลก

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการถวายปราสาทเป็นครุฑทวนสำคัญในประเพณีทานธัมม์ เวสสันตระเป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์พูนสุข พรั่งพร้อมด้วยสมบัติพัสถาน ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า

ข. เครื่องบูชาธัมม์เวสสันตระ

เครื่องบูชาธัมม์เวสสันตระ หรือเรียกสั้นๆ ว่าเครื่องบูชาธัมม์ หรือ เครื่องอุปการ ประกอบด้วย เรือ ๑ ลำ ช้างร้อยม้าร้อย ประทีปตีนกา ๑,๐๐๐ ดวง ดอกบัว ๑,๐๐๐ ดอก ดอกป๊อบ ๑,๐๐๐ ดอก และธง ๑,๐๐๐ อัน (พ่อเผ่าฯขงบูร, **สัมภาษณ์**, ๘ เมษายน ๒๕๕๒) เครื่องบูชาธัมม์ เวสสันตระมีความเชื่อมโยงกับธัมม์พระมาลัยและธัมม์เวสสันตระอย่างชัดเจน ดังจะอธิบายต่อไป

ในคัมภีร์พระมาลัยสำนวนไทลื้อในท้ายผูกที่ ๒ พระศรีอารีย์ฝากความให้พระมาลัยนำมาบอกชาวโลกว่า คนที่ปรารถนาจะเกิดร่วมในศาสนาของพระองค์จะต้องร่วมกัน บูชาธัมม์มหาเวสสันตรชาดกให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียว จัดทำผางประทีป ๑,๐๐๐ อัน ดอกบัว ๑,๐๐๐ ดอก ดอกผักตบ ๑,๐๐๐ ดอก ดอกกาสะลองหรือดอกป๊อบ ๑,๐๐๐ ดอก ช่อหรือธง สามเหลี่ยม ๑,๐๐๐ อัน ตุง ๑,๐๐๐ อัน ข้าว ๑,๐๐๐ ก้อน เทียน ๑,๐๐๐ เล่ม ผู้ใดบูชาธัมม์ มหาเวสสันตรชาดกด้วยใจใสศรัทธาและด้วยความเคารพยำเกรง ผู้นั้นย่อมบรรลुरुหัตผล ดังข้อความว่า

ข้าแต่เจ้ากู คนกลางกองยังปรารถนาหันหน้าข้าเมื่อลงไปเป็นพระดังอัน
จงหื้อเขาพร้อมกันบูชามหาเวสสันตรชาดกหื้อแล้ว วันเดียวแลอยู่ ชาวด้วย
ประทีปพันดวง ดอกนิลลพูนพันดวง ดอกผักตบพันดวง ดอกกาสะลองพัน
ดวง ดอกบัวพันดวง ช่อพันผืน พุงพันตัว เข้าพันก้อน เทียนพันเล่ม
บูชาธัมม์อันชื่อว่ามหาเวสสันตรชาดก ด้วยใจใสศรัทธา ใสใจฟังด้วยอันคบ
ยำแยงแท้ ดังอันเขาก็ได้ถึงอรหันตปฏิสมภพทาญาณตนแห่งข้าก็ดี ก็หอม
เป็นดังดอกนิลลพูน นั้นแล

(พระมาลัยสำนวนไทลื้อ สำนวนวัดบ้านหนอง)

การจัดเตรียมข้าวของจำนวนอย่างละ ๑,๐๐๐ นี้ เป็นจำนวนสมมุติ ไม่จำเป็นต้องเตรียมทุกอย่างครบถ้วนอย่างละ ๑,๐๐๐ คำศัพท์จะจุดดอกไม้เพลิงชดเชยหลังจากที่ สวดธัมม์มันธาตุราดจบ เพื่อเป็นการเติมเครื่องไทยธรรมให้ครบ (พ่อเผ่าฯคำพา, **สัมภาษณ์**, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒)

นอกจากเครื่องบูชาธัมมธัมม์ที่ระบุว่าจะต้องจัดเตรียมสิ่งของอย่างละ ๑,๐๐๐ ดังกล่าวไว้ข้างต้นจะเชื่อมโยงด้านเนื้อหากับธัมมพระมาลัยแล้ว ยังมีเครื่องบูชาธัมมจำนวนหนึ่ง ได้แก่ เรือสะเพาคำและช้างร้อยม้าร้อย มีความเชื่อมโยงด้านเนื้อหากับธัมมเวสสันดระ ดังนี้

๑) เรือสะเพาคำ

เรือสะเพาคำ คือเครื่องบูชาธัมม์ที่จัดทำถวายในพิธีทานธัมมเวสสันดระ อย่างหนึ่ง สร้างเรือจริงด้วยไม้ สร้างเรือจำลองด้วยเงิน หรือด้วยกระดาษก็ล้วนเรียกว่า *เรือสะเพาคำ* ซึ่งหมายถึงเรือสำเภาทองคำ คำศัพท์เลือกถวายอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ตามกำลังทรัพย์ (พ่อค้าขายอन्नน้อย และ พ่อเผ่าขงบูร , **สัมภาษณ**, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๑ และ ๘ เมษายน ๒๕๕๒)

ดินแดนสิบสองพันนาไม่มีอาณาเขตติดกับทะเลหรือมหาสมุทร การสัญจรทางน้ำจำกัดอยู่เพียงแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขาเท่านั้น ดังนั้น *เรือสะเพา* ในความรับรู้ของชาวไทยเชื้อสายจีนได้มีรูปร่างอย่างเรือสำเภาจีนตามความรับรู้ของชาวไทย *เรือสะเพาคำ* ในที่นี้มีรูปร่างอย่างเรือพายทั่วไป แต่การเรียกว่าเครื่องบูชาธัมม์ชนิดนี้ว่าเรือสะเพาคำจะน่าจะมีที่มาจากธัมมเวสสันดระ

ในมหาชาติไทยคือในกัณฑ์กุมาร ตอนพระเวสสันดรโพธิสัตว์ตรัสเรียกพระชาติพระกัณหาให้ขึ้นจากสระ มีความเปรียบว่าสองกุมารเป็นประหนึ่งเรือสำเภาทองคำ การเปรียบพระชาติและพระกัณหาว่าเหมือนเรือนั้นเป็นความเปรียบเติมที่มีในหลักฐานชั้นพระไตรปิฎก^๑ และ สืบทอดมาในมหาชาติสำนวนต่างๆ รวมถึงมหาชาติไทยคือด้วย ดังนี้

ดูราเจ้าชาติเลิศล้ำ เจ้าจูงออกจากร้านน้ำมาพลัน พร่ำเพงขันทีอรอด
 บารมียอดโพธิญาณ ซ่อยสมพารกูป่อ เป็นดั่งน้ำรดหล่อแสนไห มาไวไว
 ด้วยหม้อ ลูกอ้ายพ่อพึ่งคำ ยานนาวา เจ้าจูงมาเป็นยานสะเพาคำเล่ม
 ใหญ่ พ่อจักไต่ข้ามสงสาร มาเป็นยานอันประเสริฐ ប់ฟุ้งเฟิดกลางฟอง
 เอาสัต์วีนองหลายหมู่ อันจมอยู่สงสาร พ่อจักหื้อถึงนิพพานเมืองมิ่ง สุขล้ำ
 ยิ่งโลก แลนา ...เอหิอมุม ปิยธิตี ปิยาเม ทานปารมี ทพย เม ภี
 สิบบุณ กโรถ วจน มม กณฺหา ดูรานางกัณหาเฮยน้อยนาฏ ออย่าหื้อ

^๑ ความในเวสสันดรชาดก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓: ๕๔๘) มีว่า

ดูก่อนพ่อชาติลูกรัก มานี่เกิด ลูกทั้งสองจงยังบารมีของพ่อให้เต็ม จงช่วยไสรจสรนหทัยของ
 พ่อให้เย็นฉ่ำ จงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสองจงเป็นดั่งยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือ
 ภพ พ่อจักข้ามซึ่งฝั่งคือชาติ จักยังสัตว์โลกพร้อมทั้งทวยเทพให้ข้ามด้วย ดูก่อนลูกกัณหาเมื่อเกิด เจ้า
 เป็นธิดาที่รัก ทานบารมีก็เป็นที่รักของพ่อ จงช่วยไสรจสรนหทัยพ่อให้เย็นฉ่ำ ขอจงทำตามคำของพ่อ ขอ
 เจ้าทั้งสองจงเป็นยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือภพ พ่อจักข้ามซึ่งฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์
 โลกพร้อมทั้งทวยเทพให้ข้ามด้วย

ได้คล้อยคลาดเหลือคำ เจ้าจูงมาเป็น**สะเพาคำ**เล่มใหญ่ เป็นที่พ้ออ้างใฝ่
อาศัย บ่หวั่นไหวเที่ยงมั่น ตามใฝ่อันมโนรม หมูสัตว์จรมในโลก พ้อจักหือ
ข้ามพ้นโลกขมบาน ถึงเนรัพพานดับกิเลส หือถึงธัมมวิเสศ คือจตุมัคคัญ
ญาณ ชาแล

(กุมาร/๖๔๗/๑๐-๖๕๑/๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้น พระเวสสันดรเปรียบพระชาติและพระกัณหา
ว่าเป็นประหนึ่งเรือสำเภาทองคำลำใหญ่ เป็นพาหนะให้พระองค์และสรรพสัตว์น้อยใหญ่ข้ามห้วง
น้ำคือสังสารวัฏไปสู่พระนิพพาน ที่หมูสัตว์ต้องเวียนตายเวียนเกิดนับภพนับชาติไม่ถ้วน เป็นสิ่ง
ลำบากยิ่งนักที่ผู้ใดจะข้ามพ้นได้

พระโพธิสัตว์มิได้ปรารถนาจะตรัสรู้ ข้ามพ้นจากกิเลส ข้ามพ้นจาก
วัฏสงสารเพียงผู้เดียว หากพระองค์มีน้ำพระทัยกว้างขวาง เปี่ยมด้วยพระเมตตา พระปัญญา พระ
โพธิสัตว์ปรารถนาให้ผู้อื่นรู้ตาม ข้ามพ้นกิเลสตามแนวทางที่พระองค์แนะไว้ และเข้าสู่พระนิพพาน
ตามพระองค์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า **เรือสะเพาคำ** ที่ถวายเป็นเครื่องบูชาธัมมอย่างอื่นในประเพณี
ทานธัมมเวสสันดรจะน่าจะเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงพาหนะหรือมรรควิถีที่นำไปสู่พระนิพพาน

นอกจากชาวไทลื้อจะถวายเป็นเครื่องบูชาธัมมในประเพณีทานธัมม
เวสสันดรแล้ว ชาวไทยในราชสำนักสยามก็ถวายเป็นเรือสำเภาเป็นเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์ด้วย ดัง
ความในพระราชพิธีสิบสองเดือน (๒๕๐๙: ๖๗-๖๘) กล่าวถึงงานเทศน์มหาชาติหลวงในรัชกาลที่
๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ว่า

ในเทศนามหาชาติหลวงได้มีเป็นการใหญ่ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เณรที่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทำกระจาด
ใหญ่บูชากัณฑ์เทศน์คราวหนึ่ง มาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้า^๑บวชเป็นเณรได้ถวายเป็นเครื่องบูชาใหญ่เป็น**รูปเรือ
สำเภา** ทำที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เป็นกัณฑ์เทศน์เฉพาะตัวคนเดียวคราว
หนึ่ง

การถวายเป็นเรือสำเภาพร้อมกับเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์มหาชาตินี้ อาจมีที่มาจาก
การค้าขายกับราชสำนักจีนและราชสำนักสยามที่ใช้เรือสำเภาเป็นพาหนะสำคัญ และเจริญรุ่งเรือง
มากในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็เป็นไปได้

^๑ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นสามเณร ทรงเทศน์กัณฑ์ดังกล่าว

ปัจจุบันพบว่าธรรมเนียมการถวายเรือในประเพณีเทศน์มหาชาติของชาวไทยภาคกลางพบเพียงบางแห่งเท่านั้น เช่น งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่วัดสวนแก้ว จังหวัดราชบุรี จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๔-๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ มีการถวายเรือพายพร้อมเครื่องไทยธรรมจำนวนมากบรรจุในเรือ ดังนั้นการถวายเรือเป็นเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ในพิธีเทศน์มหาชาติของชาวไทยภาคกลางจึงเป็นคติที่มีในบางแห่ง และมีผู้จะเคร่งครัดนัก ต่างจากประเพณีทานธัมมเวสสันตระที่สิบสองพันนาซึ่งต้องจัดถวายไปให้ได้ ด้วยถือว่าเป็นของสำคัญในพิธีประการหนึ่ง

๒) ช้างร้อยม้าร้อย

ช้างร้อยม้าร้อย คือเครื่องบูชาธัมมอีกประการหนึ่ง ทำจากกระดาษตัดเป็นรูปช้าง ม้า โค ผู้หญิง ผู้ชาย อย่างละ ๑๐๐ รูป และวาดภาพเครื่องประดับ เช่น สร้อย แหวน กำไล เป็นต้น ลงในกระดาษ แล้วนำไปแขวนประดับรอบพระประธานในวิหารที่จะเทศน์ธัมมเวสสันตระหรือเทศน์มหาชาติ นอกจากนี้ยังประดิษฐ์ช้างและม้าขนาดย่อมขึ้นโครงด้วยไม้ไผ่ ตกแต่งด้วยกระดาษและสำลีย่างละ ๑ ตัว ช้างของทั้งหมดเรียกรวมกันว่า ช้างร้อยม้าร้อย

ช้างร้อยม้าร้อยมีความเชื่อมโยงกับธัมมเวสสันตระ ในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ที่เล่าว่าก่อนพระเวสสันตระจะเสด็จออกจากรนครพิชัยเซตุดร พระองค์ได้บำเพ็ญสัตตสทกมหาทาน ด้วยการพระราชทานสิ่งของอย่างละ ๗๐๐ ได้แก่ ช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว รถ ๗๐๐ คัน สตรี ๗๐๐ คน แม่โคนม ๗๐๐ ตัว ทาสหญิง ๗๐๐ คน และทาสชาย ๗๐๐ คน แก่คนยากไร้ ดังความในมหาชาติไทลื้อพรรณนาว่า

ช้างสารเฉลี่ยวองอาจ ๗ ร้อยราชอวยทาน อันมีสายหนักครานค้ำ
 คาคด แก้วมุกมาดไยยาย ผ้าปกหัวผายเผือด ค้ำล้วนเลิศดูงาม นายหัว
 ตามขอพาด นายท้ายอาจไสไฉ เจ้าจอมโธจักพราภ เมืองกว้างหากิน
 หมองแล สตุต อเสสเตทตฺวา ๗ ร้อยหลายมากมิ่ง พร้อมทุกสิ่งดูงาม
 เทบค้ำหลามมุขมาด ม้าแก้วอาจานค้ำ เชื้อม้าแต่ชาติม้าแก้วอาจอาชฌา
 ไน ดุจจะตั้งจักบินไปเที่ยวท่ง ขึ้นฟ้าปองยามเดียว นายม้าผู้เฉลี่ยวฉลาด
 ซี่ม้าลาดอานค้ำ มือกวากำไม้ไผ่ เลยไล่แพ้วสงคราม ท้าวตนงามผ่านแผ้ว
 ทานแล้วออกเวียงไป ชาแล สตุตฺรตฺเถ สเตทตฺวา เจ้าก็หือรถดีไกวกวัด
 แกว่ง ๗ ร้อยแต่งเป็นทาน ชุประการชิตต้อง อันใส่หย่องหางยูง หนั่งเสื่อ
 มุงหุ้มคาคดเครื่อง รถราชงามดี สักฐิผู้ฉลาด ซี่รถราชอาสา มือกวากำป็น
 พาด มือซ้ายวาดธงชัย พระจอมโธทานแล้ว จักฉลาดแคล้วเสียเมือง ชะ

แล *สตุต อิตฺตสฺสเดทตฺตวา* นางสาวสีจีน้อย ถ้วน ๗ ร้อยคูราน ชีรถยานพร้อมคู่ ขึ้นนั่งอยู่แยงโถม แหวนทำดวงไสพ้อย ปักปิ่นสร้อยจักคำ สองตาดาวะวาด เชื้อทำวราชบุญมี ประดับแห่ยนหย่อง เก้าบ่มห้องดูงาม ดอกไม้คำทามเกียด รูปสมเพียดปูนแยง สไบแพงหม่นเนื้อ สุปสอดเสื่อแรคำ^๑ เจียรจาคำยวะแย้ม^๒ สองแก้มดั่งผิวคำ พระตนธัมม้องอาจ ทานแล้วคาดเจียนหนี พรากสีวีบ้อย จักเข้าสู่ดงไพรชาแล *สตุตเรณู สเดทตฺตวา* เจ้ากัหื้อแม่มนวับน้อย ๗ ร้อยแต่งเป็นทาน กับไตรคราน^๓ ลูกใหญ่ แต่งตั้งใส่นมวัว เจ้าจอมหัวบุญใหญ่ ปดไปหื้อเป็นทาน แก่คนผานมารอด ทำวไร้ทอดทานไป จักคลาโคลพรากห้อง ประเทศห้องเมืองตน ชะแล *สตุตทาสี สเดทตฺตวา* ข้าหญิงรามใหญ่่น้อย ถ้วน ๗ ร้อยทำทาน ข้าชายครานหม่นน้อย หาก ๗ ร้อยเหมือนกัน ทำวทานบันทุกสิ่ง ช้างม้ามิ่ง เกวียนไกว นางสาวไสจีน้อย ทรงเครื่องสร้อยสังวาลย์ ๗ ร้อยครานบ่คาด ทำวริราชปุงทาน พระภูบาลบ้อย จักเข้าสู่ดงไพร ชะแล

(ทานกัณท์/๒๓๔/๒-๒๓๗/๑๐)

แม้พระเวสสันดรโพธิสัตว์จะถูกเนรเทศจากแคว้นสีวีด้วยเหตุที่พระองค์พระราชทานช้างปัจจัยนาโคให้พราหมณ์จากแคว้นกิลิงราชภูริ แม้กระนั้นพระโพธิสัตว์ก็ได้ชุ่มเคื่องใจ พระองค์ขอยุ่ต่อในนครพิชัยเขตต์ครอีก ๑ วัน เพื่อกระทำสัตสตกมทาทานเป็นมหาบริจาคแก่ประชาชน ช้างร้อยม้าร้อยในที่นี้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาในธัมมเวสสันดรระอย่างชัดเจน แสดงการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดรโพธิสัตว์อันยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน

เครื่องบูชาธัมมในประเพณีทานธัมมเวสสันดรระนอกจากจะสัมพันธ์กับธัมมเวสสันดรระแล้ว เครื่องบูชาธัมมบางอย่าง เช่น ประทีปตินกา ยังสัมพันธ์กับตำนานที่รู้จักกันดีในท้องถิ่นไทลื้ออีกด้วย

๓) ประทีปตินกา

ประทีปตินกา เรียกอีกอย่างว่า *ผางประทีป* หรือที่พระมาลัยสำนวนไทลื้อใช้ว่า *ประทีด* คือ ฝ่ายพื้นเป็นเส้นทำเป็น ๓ ขา เรียกว่าตินกา สำหรับวางลงในจานประทีปหรือ

^๑ แรคำ คือ แพรทอง

^๒ ยวะแย้ม คือ มากมาย

^๓ ไตรคราน อาจหมายถึง ไตรคำ คือ จาน, ถาดทองคำ

ภาชนะขนาดเล็กเพื่อจุดไฟ ฝ่ายนี้โดยทำหน้าที่อย่างไ้เทียน (อุดม รุ่งเรืองศรี: ๒๕๔๗, ๒๙๐) บางแห่งพื้นใต้ตีนกาวางบนกาบกล้วยก็มี ประทีปตีนกายังเชื่อมโยงกับตำนานกาเผือกหรือตำนานพระเจ้า & พระองค์^๑ ซึ่งเป็นที่รับรู้ของชาวไทนอกประเทศและชาวไทยในประเทศไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาหลายกลุ่ม รวมถึงกลุ่มไทลื้อด้วย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาในธัมมพระมาลัยที่กำหนดว่าต้องสวดธัมมเวสสันดรให้จบภายใน ๑ วัน ๑ คืน เนื่องจากธัมมเวสสันดรมีความยาวมาก บางสำนวนใช้เวลาสวดติดต่อกันนานถึง ๒๒ ชั่วโมง และในอดีตยังไม่มีกระแสไฟฟ้าใช้ คนโบราณจึงกำหนดให้ถวายประทีปตีนกา ๑,๐๐๐ ดวง เพื่อจุดให้แสงสว่าง ดังนั้นการถวายประทีปตีนกา นอกจากจะเป็นการบูชาคุณแม่กาเผือกตามความเชื่อของชาวไทลื้อแล้ว ก็น่าจะมีขึ้นเพื่อตามไฟให้แสงสว่างด้วย อนึ่ง ประทีปในทางพระพุทธศาสนายังเปรียบได้กับปัญญา สมดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า *ปัญญา โลกสมิ ปชฺโชโต* ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก แฝงความหมายในทางธรรมการจุดประทีปทางปัญญา ที่ช่วยขจัดความมืดมนคืออวิชชาให้สิ้นไป

ภาพประกอบที่ ๕ และ ๖ ประทีปตีนกา

ค. ต้นกล้วยพฤกษ์

ต้นกล้วยพฤกษ์ บางครั้งเรียกว่า ต้นกล้วยพฤกษ์ ๓ ขา หรือ ต้นดอกไม้หลวง คือภาชนะสำหรับบรรจุเครื่องไทยธรรมอย่างหนึ่ง ประดิษฐ์จากไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุหาง่ายในท้องถิ่น ยอดบนสุดประดับด้วยธงขนาดเล็ก ถัดลงมาประดับด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ ตรงกลางมีกงไว้สำหรับผูกหรือพาดเครื่องไทยธรรมให้ห้อยลงมา ต้นกล้วยพฤกษ์จะจัดทำไว้เท่าใดก็ได้

^๑ ดูรายละเอียดใน ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์: โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาทในสังคมไทย ของอนุชา พิมพ์ศักดิ์ (๒๕๕๐: ๑๐๕-๑๑๑)

ภาพประกอบที่ ๗ ต้นกล้วยพฤษภ

ชื่อต้นกล้วยพฤษภปรากฏทั้งในไตรภูมิโลกวิจิตรกถา วรรณคดีพุทธศาสนา เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง และยังปรากฏในธัมมกัณณาวัดติหรือธัมมกัณณาวัดติชาดก ซึ่งเป็นธัมมเรื่องหนึ่งที่สวดก่อนธัมมเวสสันตระและถวายเป็นธัมมบริวารในประเพณีทานธัมมเวสสันตระอีกด้วย

ในไตรภูมิโลกวิจิตรกถา (๒๕๓๕: ๔๘๖-๔๘๗) เล่าว่า ในศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยจะบังเกิดต้นกล้วยพฤษภซึ่งเป็นต้นไม้ที่เชื่อกันว่าให้ผลสำเร็จตามความปรารถนา ดังนี้

คามนิคมในครั้งศาสนาสมเด็จพระศรีอารยเมตไตรยเจ้านั้น จะบริบูรณ์ด้วยนิกรมหาชนหญิงชายทั้งหลายสระพร้อมหาที่ว่างบมิได้ เปรียบประดุจอเวจีอันเต็มไปด้วยเนรยิกสัตว์ยึดเหยียดกัน อิทธา ผีตา จ เขมา จ อนีตี คามนิคมทั้งปวงนั้นจะมั่งคั่งไปด้วยเครื่องวัตถุภรณ์ เทร็ดสร้อยสังวาล แลพิจิตรรัตนอลังการต่างๆ นั้นจะเกลื่อนกลาด จะปรารถนาอย่างไรก็ได้อย่างนั้นสรรพมีพร้อมที่ไม้กล้วยพฤษภ

ในธัมมกัณณาวัดติชาดกก็กล่าวถึงฝนทิพย์ที่พระเจ้าบุเรงนองเจ้าบ้านดาลให้ตกลงในเมืองกัณณาวัดติ หนึ่งในนั้นก็ฝนต้นกล้วยพฤษภว่าร่วงหล่นลงมาจากฟากฟ้า ดังนี้

ตั้งแต่นั้นห้าฝนฟ้าทิพย์ทั้งหลายแลเครื่องทิพย์บริวารพวกก็ตกหยาดลงมาสะสดสะสาด ตกลงมาผะผะผะผาด ตกแต่อากาศลงมา ตั้งอยู่ในเมืองพระยาภิณฑาวัดตินั้นเต็มไปทุกที่ทุกแห่งก็มีแล ยามนั้นก็กลายเป็นต้นกาลพิภพตกลงมาทั้งมวลก็มีแล ส่วนอันว่าพระยาภิณฑาวัดติเจ้าก็เอาเครื่องทิพย์ทั้งหลายมาปราสาทหื้อเป็นทานแก่คนทั้งหลาย หื้อได้บริวารพวกตามใจแห่งเขาทั้งหลายทั้งมวล ก็มีแล

(กัณณาวัดติชาดก สำนวนวัดบ้านสวนมอน)

ต้นกัลปพฤกษ์จึงเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงต้นไม้แห่งความสมปรารถนา ได้บังเกิดขึ้นเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ครองเมืองกัณณวัตตติตั้งเนื้อความในธัมมกัณณวัตตติชาดก และจะบังเกิดต้นกัลปพฤกษ์อีกครั้งในศาสนาพระศรีอาริยมุตโดยผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าลำดับต่อจากพระสมณโคดมพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน เมื่อถึงศาสนาของพระศรีอาริย์ ความสมบุญคุณพูนสุขทุกประการก็จักบังเกิดขึ้น ผู้ใดประสงค์สิ่งใดๆ เพียงยืนอยู่ใต้ร่มไม้กัลปพฤกษ์ความปรารถนาในสิ่งนั้นๆ จักสัมฤทธิ์ผล

เมื่อพิจารณารูปร่างต้นกัลปพฤกษ์ที่ถวายเป็นประเพณีทานธัมมเวสสันตระพบว่า เป็นต้นไม้ที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยจำลองแบบจากคติในไตรภูมิโลกวิจรณยกถา คือ เป็นต้นไม้ที่มีลำต้น กิ่งก้านสาขา และดอก แต่สิ่งพิเศษคือออกผลเป็นข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ

ในประเพณีทานธัมมเวสสันตระจะประดิษฐ์ต้นกัลปพฤกษ์มากเท่าใดก็ได้ไม่จำกัดจำนวนขึ้นอยู่กับความพร้อมทั้งกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาของเจ้าสัทธิฯ ดังนั้นต้นกัลปพฤกษ์จึงเป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่สื่อถึงโลกพระศรีอาริย์อันเป็นโลกในอุดมคติ เป็นโลกหน้าที่พร้อมด้วยโภคสมบัตินานัปการด้วยต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งเป็นต้นไม้วิเศษนี้เอง

ง. ชองขันธัมม

ชอง ในภาษาไทยสื่อหมายถึงตะกร้า ชองขันธัมม คือ ตะกร้าบรรจุเครื่องไทยธรรมด้านบนมีโครงทำด้วยไม้ไผ่ ทำเป็นวงแขวนเครื่องไทยธรรม และประดับดอกไม้ ชองขันธัมมทำได้มากกว่าจำนวนธัมมที่ถวายเป็น ๑ ชองเสมอ เช่น หากถวายเป็นธัมมในคราวเดียวกัน ๑๘ ผูก จะทำชองขันธัมม ๑๙ ชอง เพื่อถวายเป็นพระภิกษุผู้เทศน์ธัมมรูปละ ๑ ชอง และมอบให้พ่อจารย์ ๑ ชอง ชองขันธัมมที่ถวายเป็นพระและมอบให้พ่อจารย์จะบรรจุสิ่งของเหมือนกันทุกประการ มีทั้งของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น แปรงสีฟัน ยาสีฟัน สมุด ปากกา เป็นต้น และอาหารทั้งผลไม้ ข้าวเหนียว ปลาย่าง พริก เกลือ เป็นต้น การถวายเป็นชองขันธัมมแต่พระผู้สวดธัมมและมอบชองขันธัมมไว้แก่พ่อจารย์เป็นสิทธิ์ขาดนั้นเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวไทยเชื้อ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การมอบชองขันธัมมให้พ่อจารย์เป็นการแสดงความเคารพพ่อจารย์ ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวแสดงให้เห็นการเคารพมอบผู้มีปัญญาในทางธรรมแม้จะอยู่ในเพศฆราวาสก็ตาม ทั้งยังเป็น การแสดงความขอบคุณพ่อจารย์ได้ช่วยเหลือการทำงานทั้งปวงในประเพณีทานธัมมเวสสันตระหรือทานธัมมมหาปางจนสำเร็จจุลวงได้ด้วยดี

ภาพประกอบที่ ๘ ของขันธัมม์

จ. อัฐบริขาร

อัฐบริขาร คือเครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาซึ่งสำคัญและจำเป็นต่อพระภิกษุ มี ๘ อย่าง ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ รัตประคด เข็มด้าย บาตร มีดโกน และธัมมกรกหรือหม้อกรองน้ำ

อัฐบริขารที่ถวายเป็นสิ่งขทานนั้นย่อมยังประโยชน์ทั้งแก่นาคที่จะอุปสมบทและทั้งภิกษุที่บริขารชำรุดเสียหาย ชาวไทลื้อเชื่อว่าการเป็นผู้อุปถัมภ์ให้ผู้อื่นได้อยู่ได้ร่มกาสาวพัสตร์ตัวผู้อุปถัมภ์จะได้รับอานิสงส์ในการบรรพชาหรืออุปสมบทมากขึ้น (อีกวางคำ, **สัมภาษณ์**, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๑) การกำหนดให้ถวายเครื่องอัฐบริขารในประเพณีทานธัมม์เวสสันดรหรือทานมหาปางจึงน่าจะหนุนให้อานิสงส์ในการทำบุญใหญ่ครั้งนี้มีกุศลแรงยิ่งขึ้น

ฉ. เครื่องแห่พระเจ้า

เครื่องแห่พระเจ้า มีชื่อเรียกหลายชื่อ บ้างเรียกว่า พัดค้ำว ไม้ปิดเป่าจามร เครื่องพันคึก เครื่องแห่พระเจ้าออกบวช เครื่องแห่ท้าว ๕ ประการ หรือ เรียกสั้นๆ ว่า เครื่องท้าว ล้วนเป็นสิ่งเดียวกันคือเป็นเครื่องแห่ มี ๙ คู่ ๑๘ อัน เดิมเครื่องแห่พระเจ้าจะทำด้วยเงินทั้งหมดแต่ปัจจุบันมักทำด้วยไม้ ส่วนหัวจะแกะเป็นรูปร่างต่างๆ กัน มีด้ามสำหรับถือ

พระเจ้าในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า เหตุที่เรียกเครื่องแห่พระเจ้า นั้นเนื่องด้วยเป็นสิ่งของที่ไว้ใช้เข้ากระบวนแห่พระพุทธรูป เหตุที่เรียกว่าเครื่องแห่ท้าว ๕ ประการ หรือเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ เนื่องด้วยสิ่งของดังกล่าวเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในวัฒนธรรมไทลื้อ เป็นเครื่องราชูปโภคแสดงพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ทั้งในพระราชพิธีและร่วมในกระบวน

แต่ต่างๆ ชื่อเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ สะท้อนว่าของเดิมน่าจะมีเพียง ๕ อย่าง แต่ต่อมาเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวจนเป็น ๙ อย่างในปัจจุบัน แต่ยังคงเรียกว่าเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ อยู่

เครื่องแห่ท้าว ๕ ประการนั้นสอดคล้องกับความคิดของคนไทยโบราณที่ถือว่าพระสมณโคดมเป็นกษัตริย์มาก่อน แม้พระองค์จะเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ยังถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์อยู่ เครื่องแห่ท้าว ๕ ประการนั้น ก็น่าจะมาจากคติที่ยกย่องว่าพระพุทธเจ้าทรงกำเนิดในราชตระกูลสูงทั้งฝ่ายพระราชบิดาและพระราชมารดา เป็นกษัตริย์ที่มีฐานะเสมอพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อตรัสรู้แล้วพระองค์ก็อยู่ในฐานะแห่งธรรมราชา ดังนั้นจึงควรมีเครื่องราชูปโภคประดับพระราชอิสริยยศ (พระครูสิริสุตตาคม, ๒๕๔๕: ๙๕-๙๖) เหตุที่เรียกว่าเครื่องแห่พระเจ้าออกบวชนั้นเนื่องจากชาวไทลื้อจะใช้เครื่องแห่พระเจ้าเพียง ๒ โอกาส คือในกระบวนการแห่สมโภชพระพุทธรูปและในกระบวนการแห่เครื่องไทยธรรมในประเพณีทานธัมมเวสสันดรและทานมหาปาง (พ่อเฒ่าขงบูร, **สัมภาษณ์**, ๘ เมษายน ๒๕๕๒) เหตุที่เรียกว่าเครื่องพันคีนั้นเนื่องจากเครื่องแห่พระเจ้ามีอาวุธ ได้แก่ หอกและดาบรวมอยู่ด้วย ซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าจะสามารถปกป้องพระพุทธเจ้าจากภัยอันตรายทั้งปวง (พ่อเฒ่าหอม, **สัมภาษณ์**, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔) เหตุที่เรียกว่าพัดคำว หรือไม้บัดเป่าจามรน่าจะเรียกจากชื่อของเครื่องแห่พระเจ้าที่ผู้ให้ข้อมูลรู้จักและใช้เป็นคำเรียกแทนเครื่องแห่พระเจ้าทั้งหมด

เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลบางคนระบุชื่อเครื่องแห่พระเจ้าไม่ตรงกันผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (พ่อเฒ่าขงบูร, พ่อเฒ่าอินเกียง, ชนานแก้ว, พระคาต ทุมปาโล และพ่อเฒ่าคำเพา, **สัมภาษณ์**, ๘-๑๖ เมษายน ๒๕๕๒)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๑ ตารางแสดงรายชื่อเครื่องแห่พระเจ้า

ชื่อ ผู้ให้ ข้อมูล/ภาพ เครื่องแห่ พระเจ้า									
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙
๑ พ่อเฒ่า ขงบูร เครื่องแห่ พระเจ้าออก บวช/ฟันศึก	นกยูง	ดอกบัว	ดอกไม้	ข้อมือพระ นารายณ์	พริ้วดาบ ศรีไชย	นาค	หอก	กูปเครื่อง	ปิดเป่า จามร
๒ พ่อเฒ่า อินเกียง เครื่องแห่ พระเจ้า/ เครื่องแห่ ท้าวทั้ง ๕/ พัดค้าว	นก	ดอกไม้	-	ข้อมือเรา/ ข้อมือพระเจ้า	พริ้วดาบ	นาค	หอก	กูปเครื่อง	ปิดเป่า
๓ ขนานแก้ว เครื่องแห่ พระเจ้า	นก / หาง นกยูง	ตะวัน เดือน	หัวใจ ไม้ไร	ข้อมือเทวดา	พริ้วดาบ ศรีไชย	นาค	หอก	กูปเครื่อง	จามร
๔ พระคาด เครื่องแห่ พระเจ้า	นก	ดอกไม้	-	ข้อมือพระเจ้า	-	นาค	-	-	-
๕ พ่อเฒ่าคำ เพา เครื่อง แห่พระเจ้า	นก	-	-	ข้อมือ	พริ้วดาบ	หัวนาค	-	-	ปิดเป่า/ ไม้ไล่ จามร
๕. บุญช่วย เครื่องแห่ ท้าว ๕ ประการ	หาง นกยูง	-	-	ข้อมือพระ เพลิงพระพาย	ดาบ	หอก	-	-	-
ความน่า จะเป็น	หาง นกยูง	ดอกบัว	ดอกไม้	ข้อมือเทวดา/ ข้อมือเรา	ดาบศรีไชย	นาค	หอก	กูปเครื่อง	ไม้ปิด เป่า จามร

จากข้อมูลในตารางข้างต้นพอประมวลชื่อเรียกเครื่องแห่งพระเจ้าแต่ละอย่าง ดังนี้ ๑. หางนกยูง ๒. ดอกบัว ๓. ดอกไม้ ๔. ข้อมือเราและข้อมือเทวดา ๕. ดาบสรีร์กัญไชย ๖. นาค ๗. หอก ๘. กุบเครื่อง^๑ และ ๙. ไม้ปิดเป่าจามร

เครื่องแห่งพระเจ้าทั้ง ๙ อย่าง สามารถจำแนกตามลักษณะการใช้งานได้ ๔ หมวด คือ *หมวดเครื่องศิราภรณ์* ได้แก่ กุบเครื่องหรือมงกุฏ *หมวดเครื่องราชูปโภค* ได้แก่ ไม้ปิดเป่าจามร และดาบสรีร์กัญไชย *หมวดเครื่องบูชาพระพุทธเจ้า* ได้แก่ หางนกยูง หัวนาค ดอกไม้ ดอกบัว ข้อมือเทวดาและข้อมือเรา และ *หมวดเครื่องศาสตราวุธ* ได้แก่ หอก

ในล้านนาโบราณ *ดาบสรีร์กัญไชย* เป็นดาบคู่ที่ใช้พื่อนนำกระบวณฑัพ พื่อนนำกระบวณแห่งเพื่อความเป็นสิริมงคล ทางภาคกลางมักเรียกว่า *ดาบศรี* *ดาบไชย* (สถาบันไทยคดีศึกษา, ๒๕๕๔: ๙๓) (ดู ๔.๓) ในชาดกพื้นบ้านของชนชาติไท โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาดกเรื่องคัทธนามชาดกซึ่งพบต้นฉบับทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและในสิบสองพันนา ดาบสรีร์กัญไชยเป็นอาวุธคู่บารมีของตัวเอก ซึ่งภายหลังได้รับอภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ดาบสรีร์กัญไชยนี้จะตรงกับพระแสงขรรค์ไชยศรีในวัฒนธรรมของคนไทยภาคกลางซึ่งเป็นหนึ่งในเบญจราชกกุธภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม พ่อจารย์ชาวไทลื้ออธิบายไปอีกทางหนึ่งว่า ดาบสรีร์กัญไชยเป็นดาบศักดิ์สิทธิ์และเป็นดาบประจำพระองค์พระโพธิสัตว์ (ขนานแก้ว, *สัมภาษณ์*, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) พ่อจารย์ยังอธิบายต่อไปว่าหางนกยูง หมายถึงนกยูงสละหางบูชาพระพุทธเจ้า หัวนาค หมายถึงนาคสละศีระบูชาพระพุทธเจ้า ข้อมือเทวดาและข้อมือเรา หมายถึงทั้งเทวดาและมนุษย์เรากล้วนยอมมือไหว้สาพระพุทธเจ้า หอกและดาบสรีร์กัญไชยช่วยคุ้มครองพระพุทธเจ้าจากภัยอันตรายต่างๆ (ขนานแก้ว, *สัมภาษณ์*, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) ชาวไทลื้อผู้เคยเป็นค้ำสัถาอธิบายเพิ่มเติมว่า *กุบเครื่อง* เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์ *ไม้ปิดเป่าจามร*คือพัด ช่วยปิดเป่าความชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป (พ่อเผ่าอินเกียงกกลอ, *สัมภาษณ์*, ๑๐ เมษายน ๒๕๕๒) สะท้อนว่าเครื่องแห่งพระเจ้าทุกอย่างที่ถวายเป็นพิธีทานธัมมเวสสันดรและทานมหาปางล้วนมีความหมายแฝงอยู่ทั้งสิ้น

คำอธิบายเครื่องแห่งพระเจ้าของคนท้องถิ่นข้างต้นแสดงให้เห็นความคิดของพุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อที่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด ทั้งมนุษย์ อมนุษย์ เทวดา และสัตว์น้อยใหญ่ ล้วนนอบน้อมบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า และไม่ประสงค์ให้สิ่งใดทำอันตรายพระองค์ ด้วยเหตุนี้ชาวไทลื้อนิยมนำเครื่องแห่งพระเจ้าไว้ด้านหลังพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวิหาร

เครื่องแห่งพระเจ้าของชาวไทลื้อบางประการมีลักษณะคล้ายกับเครื่องสูงของทางล้านนาซึ่งเรียกกันว่า *เครื่องแห้วทั้ง ๕* หรือ *เครื่องเทียมยศ* หรือ *พัดค้ำ* มักปรากฏในการบรรยายเครื่องทรงของกษัตริย์ในวรรณคดีล้านนาหลายเรื่อง เครื่องแห้วทั้ง ๕ มักวางไว้

^๑ กุบ ไทลื้อหมายถึงหมวก กุบเครื่องในที่นี้หมายถึงมงกุฏ

ด้านหน้าพระประธานในวิหาร ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป และใช้ในกระบวนการ
แห่ศพระเถระ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒ก: ๑๒๑๓; ภัทรพร นิลเศรษฐี, ๒๕๔๖: ๑๒๑๕) แต่ไม่
พบว่าจะมีการนำเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ ถวายเป็นครวทานในประเพณีทานธัมม์ของชาวไทยล้านนา

แม้จะใช้ชื่อ เครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ แต่เครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ อาจมีจำนวน ๕-๘
อย่าง ภัทรพร นิลเศรษฐี (๒๕๔๒: ๑๒๑๔) กล่าวถึงรายละเอียดของเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ ไว้ดังนี้

๑. ชัตต์ คือชัตร หรือพระกลด มีลักษณะรูปทรงคล้ายร่ม นิยมทำเพียงชั้น
เดียว ใช้ไม้แกะสลักให้มีรูปกลมมน มียอดปลายแหลม

๒. จาวมอร หรือจามร มีลักษณะคล้ายพัด ยอดแหลม สองลอน ทรงสูง
มีลวดลายในตัว

๓. บังวัน มีลักษณะคล้ายพัด แต่มีรูปทรงเป็นใบโพธิ์ ลักษณะแบนกลม
มีลอนเดียว

๔. แต้ มักจะทำเป็นรูปหัวนาคอ้าปาก หรือคายพู่แฉ่ออกจากปาก

๕. พัดข้าว พัดฟ้าว พัดพาว หรือพัดโบก มีลักษณะเป็นรูปหัวนาคคายพัด
เชิงเงินเป็นลอนรูปช้อย

๖. ไม้วา คือ ไม้คทาหรือธารพระกร มีลักษณะเป็นรูปทรงของไม้กลึง ๔-๖
เหลี่ยม ปลายมนแหลม ยาวประมาณ ๑ วา

๗. หอก หรือพระทวน หรือพระแสงขรรค์ มีลักษณะของดาบปลายแหลม
ยาว คล้ายง้าวหรือมีดปลายแหลม

๘. ดอกไม้เงิน-คำ หรือพุ่มดอกไม้เงินดอกไม้ทอง มีลักษณะเป็นรูปทรงพุ่ม
ยอดแหลม ปลายแฉกเป็นสัญลักษณ์แทนพุ่มดอกไม้เงินดอกไม้ทอง

ภาพประกอบที่ ๙ เครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ วัดไหล่หินหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ภาพประกอบที่ ๑๐ เครื่องแห่พระเจ้า วัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮำ สิบสองปันนา

เมื่อพิจารณาเครื่องแห่พระเจ้าของไทยลื้อกับเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๔ ของล้านนา พบว่ามีบางประการที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ หอก จามร แต่เครื่องแห่พระเจ้าของไทยลื้อที่ไม่ตรงกับเครื่องแห่ท้าวทั้ง ๕ ของล้านนา ได้แก่ นกยูง ดอกบัว ดอกไม้หรือหัวใจ ข้อมือพระนารายณ์ และ กุบเครื่อง

สุกัญญา สุขฉายา (สัมภาษณ์, ๒๗ เมษายน ๒๕๕๔) ตั้งข้อสังเกตว่า เครื่องแห่พระเจ้าของชาวไทยลื้อบางประการคล้ายกับเครื่องแห่แขกเจ้าเซ็น ดังนี้

เครื่องแห่หมายเลข ๓ เป็นรูปหัวใจ แขกเจ้าเซ็นเรียกว่า ชะด้า^๑ หมายถึง ผู้พลีชีพในศาสนา เครื่องแห่หมายเลข ๔ เป็นรูปมือ เรียกว่า บั้นหย่า^๒ หมายถึง อิหม่ามสำคัญ ๕ คนแรกของศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ และ เครื่องแห่หมายเลข ๘ คือ ซัลฟะกาด^๓ หมายถึงดาบ ๒ คม

เครื่องแห่เจ้าเซ็นเหล่านี้ใช้ใน พิธีแห่เจ้าเซ็น^๔ ซึ่งผู้นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์จัดขึ้นทุกปีเพื่อรำลึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ผู้นำศาสนานิกายชีอะห์ที่ชื่อว่า

^๑ ชะด้า เป็นคำในภาษาอาหรับที่กร่อนเสียงมาจากคำว่า *ไซฮะดา* หมายถึง ผู้ที่อุทิศชีวิตในวิถีทางของศาสนา (ธีรนนท์ ช่วงพิชิต, ๒๕๕๑: ๑๒๓-๑๒๔)

^๒ บั้นหย่า มาจากคำว่า *ซุลฟีกอร์ด* ซึ่งเป็นชื่อดาบประจำตัวของอิหม่ามฮุเซน ซึ่งได้รับสืบทอดมาจากท่านศาสดาที่มอบให้แก่ท่านอาลี และอิหม่ามอาลีมอบให้กับอิหม่ามสะฮัน และอิหม่ามสะฮันก็ได้มอบดาบนี้ให้อิหม่ามฮุเซน ซุลฟีกอร์ดจึงเป็นสัญลักษณ์ของอาวูรที่อิหม่ามฮุเซนใช้เพื่อพิทักษ์รักษาอิสลาม (ธีรนนท์ ช่วงพิชิต, ๒๕๕๑: ๑๒๓-๑๒๔)

^๓ บั้นหย่า สัญลักษณ์รูปมือทำด้วยโลหะ เช่น แผ่นเงิน หรือแผ่นทอง เป็นสื่อแทนอิหม่ามฮุเซนในพิธีกรรม การใช้รูปมือเป็นเครื่องหมายแทนการปกป้องศาสนา (ธีรนนท์ ช่วงพิชิต, ๒๕๕๑: ๑๒๓-๑๒๔)

^๔ พิธีแห่เจ้าเซ็นเป็นชื่อที่คนนอกวัฒนธรรมเรียกและเป็นที่แพร่หลาย แต่คนในวัฒนธรรมแขกเจ้าเซ็นเรียกพิธีนี้ว่า พิธีมะหะหรั่า พิธีมูฮัรรอม หรือพิธีอาซุรอม มะหะหรั่าคือเดือนแรกของปฏิทินอิสลาม บางครั้งเรียกว่ามูฮัรรอม เนื่องจากอิหม่ามฮุเซนถูกสังหารใน

อิหม่ามฮุเซ็นถูกสังหาร (ธีรนนท์ ช่วงพิชิต, ๒๕๕๑: ๖) พิธีแห่เจ้าเซ่นนอกรอกจากถือปฏิบัติในเมืองไทยแล้ว ยังทำอยู่ในแถบอิหร่านเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่มาก (สุกัญญา สุจฉายา, **สัมภาษณ์**, ๒๗ เมษายน ๒๕๕๔)

ในสิบสองพันนานนอกจากมีชาวไทยเชื้อและชาวจีนฮั่นอาศัยอยู่จำนวนมากแล้วยังมีชุมชนมุสลิมอยู่ด้วย เครื่องแห่พระเจ้าของชาวไทยเชื้อที่พ้องกับเครื่องแห่ในพิธีแห่แขกเจ้าเซ่น จึงอาจจะได้รับอิทธิพลจากชาวมุสลิมชื่อะหฺก็ก็เป็นได้

สัญลักษณ์เครื่องแห่พระเจ้าของชาวไทยเชื้อแสดงถึงความผสมผสานทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย ทั้งวัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมแขกเจ้าเซ่น และวัฒนธรรมไทยเชื้อ

ในรั้วมเวสสันดรจะสำนวนท่องถิ่นไทยเชื้อก็กล่าวถึงเครื่องแห่พระเจ้าหรือเครื่องแห่ท้าว ๕ ประการไว้หลายโอกาส ได้แก่ ตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยและเสนาอมาตย์อัญเชิญพระเวสสันดรให้กลับไปปกครองเมือง ตอนกระบวนอิสริยยศแห่แหน ๖ กษัตริย์กลับสู่นครพิชัยเชตุตร ตอนประกอบพิธีอภิเษกพระเวสสันดรเป็นกษัตริย์ ในกัณฑ์นครกัณฑ์ และตอนกล่าวถึงพระเวสสันดรดำริจะพิธีส่งสักการพระศพพระนางมัทรี ในกัณฑ์มัทรี ซึ่งจะอธิบายต่อไปในข้อ ๔.๓.๒

๒.๑.๑.๕ ขั้นตอนการประกอบพิธีทานรั้วมเวสสันดร

เมื่อเค่าสัทธาและชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมรั้วมที่ จะถวายและครัวทานครบถ้วนแล้ว หากฤกษ์ยามยามดีที่จะถวายรั้วมเวสสันดรได้ เมื่อได้ฤกษ์ชาวบ้านจะร่วมกันแห่ครัวทานเข้าวัด ถวายครัวทาน และฟังรั้วมเป็นลำดับไป

๒.๑.๑.๕.๑ การแห่ครัวทาน

การแห่ครัวทานเวสสันดรจะนิยมแห่ช่วงบ่าย เวลาประมาณ ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. ชาวบ้านจะตั้งขบวนแห่ครัวทานจากบ้านเค่าสัทธาไปยังวัดที่กำหนดจะถวายทาน ผู้คนเกือบทั้งหมดบ้านมาร่วมกันแห่ครัวทานด้วยความยินดีและเต็มใจ ตามธรรมเนียมไทยเชื้อนิยมให้เค่าสัทธาถือพานใส่รั้วมเวสสันดรและรั้วมบิรवार ส่วนผู้อื่นจะช่วยกันถือครัวทานคนละอย่างสองอย่างไม่ว่าจะเป็น ต้นกล้วยพุททงษ์ ของขันรั้วม อัฐบริวาร ช้างร้อยม้าร้อย และครัวทานอย่างอื่น ตามกำลังที่ตนจะถือไปได้ ส่วนปราสาทชาวบ้านนั้นจะช่วยกันลากจูงไป ขบวนแห่ครัวทานจะครึกครื้นด้วยเสียงเครื่องดนตรีท้องถิ่น เช่น ฆ้อง กลอง และฉาบ ที่บรรเลงด้วยทำนองและจังหวะสนุกสนาน ทั้งผู้ชายและผู้หญิงพื่อนำหน้าขบวนแห่ โดยผู้ชายไทยเชื้อพื่อนเซิง (ดูข้อ ๔.๗.๑) และผู้หญิงไทยเชื้อ

เดื่อดังกล่าว ส่วนคำว่าอาชูรอ ในภาษาอาหรับหมายถึง วันที่ ๑๐ เรียกชื่อนี้ตามวันที่ที่อิหม่ามฮุเซ็นถูกสังหาร (ธีรนนท์ ช่วงพิชิต, ๒๕๕๑: ๑๒๓-๑๒๔)

ฟ้อนลื้อหรือรำยำแบบไทลื้อ นำหน้าขบวน ขบวนแห่ครัวทานมีผู้ร่วมขบวนจำนวนมาก เป็นขบวนแห่แห่ขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยความรื่นเริง ความสนุกสนาน เฉลิมฉลองในวาระที่คนทั้งหมู่บ้านได้ร่วมกันเตรียมงานบุญใหญ่นานนับเดือน ได้ร่วมกันถวายธัมม์ และฟังพระเทศน์ธัมม์ที่ตนร่วมกันถวายต่อไป

ภาพประกอบที่ ๑๑ เค้าสัตว์ธา ถือพานใส่ธัมม์เวสสันตระในขบวนแห่ครัวทาน

เมื่อขบวนแห่ครัวทานเดินทางมาถึงวัด ผู้ร่วมขบวนจะทำประทักษิณรอบวิหาร ๓ รอบ จากนั้นจะทยอยนำครัวทานทั้งหมดวางในวิหารหน้าพระประธาน โดยชักลากปราสาทซึ่งถือเป็นประธานของครัวทานทั้งปวงตั้งไว้กลางวิหาร เค้าสัตว์ธาจะวางพานใส่ธัมม์เวสสันตระซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในพิธีทานธัมม์ไว้ในปราสาท และชาวบ้านจะวางครัวทานอย่างอื่นรายล้อมปราสาท

การให้เค้าสัตว์ธา (บุคคลสำคัญ) ถือพานใส่ธัมม์ (ธัมม์สำคัญ) อันเป็นหัวใจสำคัญของประเพณีทานธัมม์เวสสันตระ และวางธัมม์นั้นไว้ในปราสาท (ครัวทานสำคัญ) นับเป็นการให้ความเคารพพระธรรมอย่างยิ่ง

พระธัมม์คัมภีร์เหล่านี้เปรียบเสมือนตัวแทนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังพุทธวจนะในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร (๒๕๔๓: ๓๒๐) ว่า “ธรรมก็ดีวินัยก็ดีอันใดเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาแห่งพวกเธอ โดยการล่องไปแห่งเรา”

๒.๑.๑.๕.๒ การถวายทาน

เมื่อจัดวางครัวทานเรียบร้อยแล้ว พ่อจารย์กล่าวนำถวายทาน เค้าสัตว์ธาและชาวบ้านร่วมกันประเคนธัมม์เวสสันตระ ครัวทาน และปัจจัย แต่พระภิกษุ ยกเว้นซองชั้นธัมม์จะ

ถวายให้พระผู้เทศน์มหาชาติหลังเทศน์ธัมม์แต่ละผูกจบ หลังจากถวายทานแล้วชาวบ้านจะกรวดน้ำร่วมกัน

การถวายคัมภีร์ชุดใหม่ไว้แก่วัดช่วยทดแทนคัมภีร์เก่าที่อาจเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา การถวายครุฑทานยังเป็นการอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ด้วยวัตถุและปัจจัยต่างๆ ท่านจักได้นำวัตถุทานเหล่านั้นไปแบ่งปันใช้สอย ถือเป็นการทำบุญกับพระธรรมและทำบุญกับพระสงฆ์ในคราวเดียวกัน

หลังจากถวายทานแล้ว ชาวบ้านจะแยกย้ายกลับบ้านเพื่อพักผ่อนเตรียมตัวฟังพระสวดธัมม์บริวารและธัมม์เวสสันดรในวันถัดไป เค้าสัตว์จะกลับไปนอนที่บ้านหรือจะนอนในวิหารรักษาศีลอุโบสถร่วมกับชีปะขาวหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่าคนผ้าขาวก็ได้

๒.๑.๑.๕.๓ การสวดธัมม์บริวารและธัมม์เวสสันดร

ในประเพณีทานธัมม์เวสสันดรของชาวไทลื้อมีไม่เพียงถวายธัมม์และครุฑทานแล้วจะสิ้นสุด แต่จัดให้มีการสวดธัมม์ทั้งหมดที่ชาวบ้านร่วมกันถวายในคราวเดียวกันด้วยพระภิกษุและสามเณรจะสวดธัมม์ที่ถวายทั้งหมดซึ่งอาจใช้เวลา ๒-๓ วัน ขึ้นอยู่กับจำนวนธัมม์และความยาวของธัมม์ที่ถวาย

การสวดธัมม์มักเริ่มตั้งแต่เช้ามืด ก่อนสวดธัมม์พระภิกษุหรือสามเณรจะตีกลองขนาดใหญ่ในวัดที่ชาวไทลื้อเรียกว่า กลองบูชา โดยตีกลองเป็นจังหวะต่อเนื่องกันนานประมาณ ๑๕ นาที บ้างเชื่อว่าเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า (พระคำถีน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑) บ้างเชื่อว่าเพื่ออัญเชิญให้เทวดามาฟังธรรม หากไม่สามารถสวดธัมม์ทั้งหมดให้จบได้ภายในวันเดียว วันรุ่งขึ้นก่อนจะเริ่มสวดธัมม์จะต้องตีกลองบูชาเช่นเดียวกับวันแรก (พ่ออ้ายอ่อนน้อย, **สัมภาษณ์**, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๑)

การให้คำอธิบายว่าตีกลองบูชาเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าอาจเป็นสัญลักษณ์การบอกกล่าวแก่พระพุทธเจ้าว่าต่อจากนี้ ณ มณฑลพิธีแห่งนี้ พระภิกษุผู้เป็นธรรมทายาทจักเริ่มแสดงธรรม จักนำสิ่งที่ชาวไทลื้อยึดมั่นศรัทธาว่าเป็นพุทธวจนะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาแสดงเป็นการรักษาและสืบสานพระธรรมสืบไป

ส่วนการให้คำอธิบายว่าตีกลองเพื่ออัญเชิญให้เทวดามาฟังธรรมนั้น อาจเป็นสัญลักษณ์บ่งชี้ว่าธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ และได้บัญญัติไว้ดีแล้วนั้น เป็นอุดมมงคล แม้แต่เทพเทวาในสรวงสวรรค์ชั้นฟ้าก็ควรพร้อมใจกันลงมาสดับพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพศรัทธา

ชาวไทลื้อเชื่อว่าพระธัมมคัมภีร์เหล่านี้เป็นพุทธวจนะของพระพุทธองค์ (ขนานแก้ว, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) ชาวไทยยวนเชื่อว่าภิกษุสามเณรที่ขึ้นแสดงธรรมบนธรรมาสน์เสมือนเป็นตัวแทนแห่งพระพุทธองค์ (ไกรสินธุ์ อุ๋นใจจินต์, ๒๕๒๕: ๑๓) ชาวไทลื้อก็คงจะเชื่ออย่างเดียวกัน ในประเพณีทานธัมมเวสสันตระของชาวไทลื้อพระภิกษุและสามเณรที่ได้รับมอบหมายจะผลัดกันไปสวดธัมมในปราสาท ๑ รูป ต่อ ๑ ผูก มักไม่ซ้ำรูปกัน

การสวดธัมมในประเพณีทานธัมมเวสสันตระของชาวไทลื้อจะไม่ผูกขาดให้พระจากวัดใดวัดหนึ่งเป็นผู้สวดธัมมทั้งหมดเพียงวัดเดียว แม้ในวัดที่จัดพิธีทานธัมมเวสสันตระจะมีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมากเพียงพอที่จะสวดธัมมทั้งหมดที่ถวายเป็นได้โดยไม่ต้องร้องขอกำลังจากวัดอื่นก็ตาม ตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อสิบสองพันนาก็ต้องนิมนต์พระภิกษุและสามเณรจากวัดใกล้เคียงที่เรียกว่า **หัววัดเดียวกัน** มาร่วมสวดธัมมด้วยถือว่าเป็นการเคารพและให้เกียรติพระด้วยกัน (พระคำถิน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑)

ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นน้ำใจของพระภิกษุตลอดจนสามเณรชาวไทลื้อที่ปรารถนาให้เพื่อนบรรพชิตได้มีส่วนร่วมในงานบุญใหญ่เช่นงานทานธัมมเวสสันตระด้วย เนื่องจากในบางท้องที่ในสิบสองพันนาไม่ได้จัดประเพณีทานธัมมเวสสันตระเป็นประจำทุกปีด้วยมีค่าใช้จ่ายสูงมาก บางแห่งเช่นที่บ้านขนาดอันเป็นหมู่บ้านชนบทเล็กๆ ที่เจียบสงบแห่งหนึ่งของเมืองลำ จัดงานทานธัมมเวสสันตระแต่ละครั้งห่างกันนานนับ ๑๐ ปี (อิจามฟอง, **สัมภาษณ์**, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๑)

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการนิมนต์ให้พระภิกษุและสามเณรจากพระอารามใกล้เคียงมาสวดธัมมบิรวารและธัมมเวสสันตระร่วมกันจึงเป็นการแสดงน้ำใจต่อสหธรรมิก ได้สร้างกุศลร่วมกัน และจะได้แบ่งปันเครื่องไทยธรรมบำรุงวัด บำรุงพระสงฆ์ให้ทั่วถึงกันอันเป็นการช่วยสืบต่อพระศาสนาต่อไป อุบายวิธีดังกล่าวช่วยให้เหล่าภิกษุและสามเณรโดยเฉพาะสมณะที่อยู่ในอารามใกล้เคียงกันได้รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี เป็นการสร้างมิตรภาพและสัมพันธภาพอันดีงามก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีอีกทางหนึ่งด้วย

ก่อนสวดธัมมแต่ละผูกเจ้าภาพแต่ละกัณฑ์จะจุดเทียน และประทับตีนกา จากนั้นพอจารย์กล่าวคำอาราธนาธรรม พระภิกษุหรือสามเณรนั่งสวดธัมมในปราสาท เมื่อสวดธัมมจบ เจ้าภาพแต่ละกัณฑ์จะประเคนซองขันธัมมถวายแด่พระภิกษุหรือสามเณรผู้สวดธัมม

ลำดับการสวดธัมมเริ่มจาก ๑) บารมีสามสิบห้า ๒) กัณณาวัตติชาดก ๓) มันทาตุราชชาดก ๔) พระมาลัย ๕) วิบากเวสสันตระ ๖) อานิสงส์เวสสันตระ และ ๗) ธัมมเวสสันตระ หากถวายพระไตรปิฎกร่วมด้วยจะลำดับการสวดไว้ต่อบารมีสามสิบห้า (พระคำถิน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑) หากผู้มีจิตศรัทธาประสงค์จะร่วมถวายธัมมผูกอื่นเพิ่มเติมก็

สามารถทำได้และจะลำดับการสวดไว้ก่อนจะสวดธัมมวิภาวเวสสันตระ (พระคาค ฐมปาโล, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒)

ท่วงทำนองในการสวดธัมมนั้น ธัมมผู้อื่นจะมีทำนองสวดเหมือนกัน เว้นแต่ธัมมเวสสันตระจะมีทำนองสวดเฉพาะต่างออกไปจากธัมมผู้อื่น ทำนองสวดธัมมเวสสันตระของชาวไทลื้อมี ๒ ทำนอง ภาษาไทลื้อเรียกว่าทำนองว่า *หล่อม* คือ *หล่อมเวสสันตระ* ใช้สวด ๑๒ กัณฑ์ ตั้งแต่กัณฑ์ศพรถึงกัณฑ์กษัตริย์ ส่วน*หล่อมสร้อย*ใช้สวดกัณฑ์นครกัณฑ์เพียงกัณฑ์เดียว ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย หล่อมสร้อยมีจังหวะการสวดเนิบช้ากว่าหล่อมเวสสันตระ (พระคำถีน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑)

ระยะเวลาในการสวดธัมมเวสสันตระขึ้นอยู่กับว่าเค้าสัทธาเลือกถวายธัมมเวสสันตระสำนวนใด *สำนวนหน้าหนาว* มีความยาวมากที่สุด พระเริ่มสวดตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๑.๐๐น.-๒๓.๐๐น. ประมาณ ๒๒ ชั่วโมง *สำนวนเมืองป๋อ* มีความยาวปานกลาง พระเริ่มสวดตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๔.๐๐น.- ๘.๐๐น. ประมาณ ๑๔ ชั่วโมง และ *สำนวนนางหล้า* เป็นสำนวนสั้นที่สุด พระเริ่มสวดตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๔.๐๐ น.-๑๗.๐๐น. ประมาณ ๑๓ ชั่วโมง ทั้งนี้ระยะเวลาในการสวดจะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับความชำนาญของพระภิกษุผู้สวดธัมม (พระคำถีน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑)

พึงสังเกตว่าธัมมเวสสันตระซึ่งลำดับไว้เป็นเรื่องสุดท้าย ไม่ว่าจะเป็นเวสสันตระสำนวนใดก็ตาม เมื่อรวมระยะเวลาสวดธัมมเวสสันตระครบถ้วนทั้ง ๑๓ ผูกแล้ว จะต้องสวดให้จบภายใน ๑ วัน ๑ คืน ซึ่ให้เห็นว่าชาวไทลื้อการรักษารธรรมเนียมการสวดธัมมเวสสันตระตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์พระมาลัยของไทลื้ออย่างเคร่งครัด ข้อความในคัมภีร์พระมาลัยมีว่า

บุคคลผู้ใดมีประญาสองแจ้งรำพึงถึงทิพพญาณ โอกาสแห่งอริยมุตเตยยเจ้า อันยังมหาเถียรทิพพมาเลยยเจ้าสูงมานั้น แลชักเชิญปกเดินกัน **ฟังธัมมมหาเวสสันตระชาฎกหือแล้ววัน ๑ วันเดียวดังอัน** บุคคลผู้นั้น แม้นท่องเที่ยวไปมาในวัฏสงสาร ก็บ่หอนได้ไปเกิดในอบายสักคาบแล เจ้าจักได้เมื่อเกิดในชั้นฟ้าแลเมืองคนอันเป็นสุขไซ้ไซ้ แล้วลวดจักได้เข้าสู่เวียงแก้วอันเป็นที่แล้วแห่งมหาเนรัพพาน ด้วยประการดังกล่าวมา นิแล

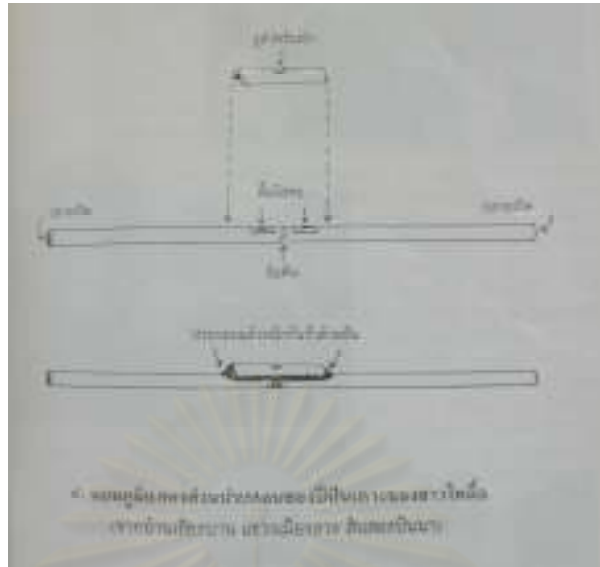
(พระมาลัยสำนวนไทลื้อ สำนวนวัดบ้านหนอง)

อนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าชาวไทลื้อไม่มีธรรมเนียมการสวดคาถापันก่อนจะเริ่มต้นสวดธัมมเวสสันตระ ต่างไปจาก ชาวไทยยวน (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๕: ๑๑) ชาวไทยในภาคกลางและภาคใต้ ชาวมอญ (ประพัฒน์ กองศรี, ๒๕๕๑: ๓๐) และชาวกัมพูชา (ศานติ ภัคดี

คำ, ๒๕๕๑: ๗๖) แต่ชาวไทลื้อจะใส่ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็กๆ รวมพันก้อนลงในบาตรก่อน สวดธัมมเวสสันดร เรียกว่า ภาษาไทลื้อว่า *จอมบาตรข้าวพันก้อน* ชาวไทลื้อโดยเฉพาะชายหนุ่มหญิงสาวจะนิยมใส่บาตรร่วมกัน (พระคำถิน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑) ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ธรรมเนียมการ *จอมบาตรข้าวพันก้อน* ซึ่งอยู่ในช่วงรอยต่อเวลาระหว่างการเทศน์ธัมมอานิสงส์ เวสสันดรกับเริ่มต้นเทศน์ธัมมกัณฑ์เทศพร กัณฑ์แรกของธัมมเวสสันดรนั้นเป็นการบูชาคาถาพันนั้นเอง ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มชาวไทลื้อเท่านั้นที่ไม่มีธรรมเนียมสวดคาถาพัน ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยบางกลุ่ม ได้แก่ ไทยอีสาน (ลือ ศรีปุณะเดช และ พรหมา พรหมดาว, ๒๕๓๙: ๒๒๙) และไทยพวน (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, ๒๕๔๘: ๑๒-๑๖) ก็ไม่ปรากฏว่าสวดคาถาพันก่อนเทศน์มหาชาติ แต่มีการแห่ข้าวพันก้อนในช่วงรอยต่อระหว่างการเทศน์พระมาลัยกับการเทศน์มหาชาติแทน

ธัมมต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นธัมมบริวารหรือธัมมเวสสันดรอาจใช้พระภิกษุหรือสามเณรเทศน์ก็ได้ เวลาเทศน์ธัมมต่างผู้ก็ให้พระภิกษุหรือสามเณรต่างรูปกันเทศน์ มักไม่ซ้ำกัน แต่เมื่อสวดพระไตรปิฎกจะใช้พระภิกษุจำนวน ๔ รูปสวดพร้อมกัน นัยว่าการสวดธัมมพระไตรปิฎกเท่านั้นที่เป็นสังฆกรรม ส่วนการเทศน์ธัมมอย่างอื่นแม้แต่การเทศน์พระเวสสันดรซึ่งเป็นธัมมประธานของพิธีทานมหาปางก็ตามไม่จัดเป็นสังฆกรรม พระไตรปิฎกที่ถวายร่วมกับธัมมเวสสันดรนั้น ไม่ใช่พระไตรปิฎกทั้งหมด แต่ถวายเป็นพระไตรปิฎกฉบับย่อผู้เล็กๆ จำนวน ๓ ผู้ ได้แก่ *วินัยปิฎก* *สุตตันตปิฎก* และ *อภิธรรมปิฎก* นิยมให้สามเณรสวดอานิสงส์ และให้เจ้าอาวาสของพระอารามที่จัดประเพณีทานธัมมเวสสันดรหรือทานธัมมมหาปางสวดกัณฑ์นครกัณฑ์ ด้วยถือว่าเป็นกัณฑ์แห่งสิริมงคล (พระคำถิน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑)

หลังจากเจ้าอาวาสเทศน์ธัมมเวสสันดรกัณฑ์นครกัณฑ์ซึ่งเป็นธัมมผู้สุดท้ายจบ ชาวบ้านจะเป่าสังข์ (พ่อเฒ่าขงบูร, **สัมภาษณ์**, ๘ เมษายน ๒๕๕๒) *เป่าเป่าบันเดาะ* ซึ่งเป็นขลุ่ยชนิดหนึ่ง (ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์, ๒๕๓๖: ๘๖) *เป่าบันเดาะ* ในที่นี้ไม่ใช่อย่างเดียวกับบันเตาะรำของไทย ซึ่งเป็นกลองชนิดหนึ่ง (ดู ๔.๗.๒) ในเวลาเดียวกันนั้นพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนชาวบ้านผู้ฟังธัมมจะร่วมกันโปรยข้าวตอกทั่ววิหาร (อิสอน, **สัมภาษณ์**, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๑) บางท้องถิ่นจะโปรยข้าวตอกดอกไม้พร้อมกล่าวว่า *บูชาพระเจ้ามาเมือง* (บุญช่วย สวัสดิ์, ๒๕๔๗: ๒๐๙)

ภาพประกอบที่ ๑๒ ปี่บันเดาะของชาวไทลื้อสิบสองปันนา
ที่มา: สิบสองปันนา

ภาพประกอบที่ ๑๓ กลองบัณเฑาะว์

ที่มา: <http://uauction.uamulet.com/AuctionDetail.aspx?bid=83&qid=5816>

การกล่าวว่ นูชาพระเจ้ามาเมือง พร้อมกับกรโปรยข้าวตอกดอกไม้ที่ร่วงหล่นลงมาดูจสายฝนนี้ ยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความชื่นชมยินดีในวาระอันเป็นมงคลที่พระเวสสันดรนิวัตสู่แคว้นสวี่ ในรัชม์เวสสันดรที่ปรากฏอนุภาคฝนโบกขรพรรษต้นกัณฑ์ทศพร และตกอีกครั้งในกัณฑ์กษัตริย์ รวมถึงฝนห่าแก้วที่ตกลงมาด้วยบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ในท้ายกัณฑ์นครกัณฑ์ ฝนห่าแก้วจึงตกลงมาและยังผลให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม ธรรมชาติดั่งกล่าวสะท้อนความปรารถนาของชาวไทลื้อที่ต้องการให้บ้านเมืองของตนอุดมสมบูรณ์เช่นชาวแคว้นสวี่

๒.๑.๑.๕.๔ เค้าวัดธาปปลอมตัวหนีจากพิธีทานธัมมเวสสันดร

หลังจากสวดธัมมปริวารและธัมมเวสสันดรสิ้นสุดลงแล้ว ชาวไทลื้อยังมีธรรมเนียมปฏิบัติของเค้าสัทธิที่ น่าสนใจอย่างหนึ่ง คือ เมื่อพระภิกษุสวดทั้งหมดแล้ว เค้าวัดธาจะเปลี่ยนไปแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเก่าๆ ขาดๆ อย่างคนขอทาน ห่มสไบ หนีไปซ่อนตัวที่อื่น ก่อนไปจะกระซิบบอกลูกหลานว่าจะไปอยู่ที่ใดเพื่อให้ลูกหลานไปตามหา และอ่อนน้อมตามตัวเค้าสัทธิให้กลับบ้าน เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จะผลัดเสื้อผ้าชุดใหม่ ชุดเก่าที่ขาดนั้นจะนำไปเผา (พ่ออ้ายอ่อนน้อย, **สัมภาษณ์**, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๑) ลูกหลานของเค้าสัทธิที่มารวมตัวกันในงานบุญทานธัมมเวสสันดรก็จะประกอบพิธีสู่ขวัญให้เค้าสัทธิ โดยนำฝ้ายหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า **ไหมขวัญ** มาผูกข้อมือให้ ชาวไทลื้อเชื่อว่าการปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยให้เค้าสัทธิมีอายุยืนยาว หากมีโรคภัยไข้เจ็บก็จะหายเป็นปกติ (แม่เฒ่าหอม, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒)

ธรรมเนียมการปลอมตัวของเค้าสัทธิ น่าสนใจมาก น่าจะเป็นการกระทำตามบทบาทของพระเวสสันดรที่ถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ป่าหิมพานต์และพระเจ้ากรุงสุยชัยตลอดจนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเดินทางไปขอให้พระเวสสันดรคืนกลับแคว้นสิวีในตอนท้ายเรื่องตามเรื่องในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ พระเวสสันดรทรงภูษาชุดใหม่ (ดู ๔.๑.๒) เมื่อกลับถึงกรุงพิชัยเขตศุคร พระเจ้ากรุงสุยชัยได้ประกอบพิธีสู่ขวัญให้พระเวสสันดร (ดู ๔.๕.๕) พระเวสสันดรและพระนางมัทรีทรงพระเกษมสำราญท่ามกลางพระประยูรญาติและพรั่งพร้อมด้วยความสมบูรณ์พูนสุขทุกประการ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการเผาเสื้อผ้าชุดเก่าของเค้าสัทธิ ชุดเก่าเป็นตัวแทนของความไม่ดีไม่งาม ความทุกข์ยากลำบากทั้งหลายทั้งปวง รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บที่รุมเร้าและสิ่งอัปมงคลทั้งปวงหมดใหม่ไปกับไฟ การสวมเสื้อผ้าชุดใหม่ เป็นสัญลักษณ์ถึงความผาสุก ความเกษมสำราญ และการมีสุขภาพที่ดี การมีลูกหลานและญาติพี่น้องจำนวนมากมาร่วมพิธีสู่ขวัญ และผูกข้อมือเพื่ออัญเชิญขวัญให้กลับมาประจำร่างเค้าสัทธิ เป็นการสร้างความอบอุ่นทางใจให้เพิ่มขึ้น หลังจากที่ได้อึดอึดใจหลังจากได้กระทำบุญใหญ่ และได้อยู่ร่วมกับญาติพี่น้องอย่างพร้อมหน้า

๒.๑.๒ ประเพณีทานมหาปาง

ประเพณีทานมหาปางเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อถวายธัมมเวสสันดรและธัมมบางเรื่องรวมทั้ง **ครวทาน** ไร่แก้ววัด ธัมมเวสสันดรที่ถวายในประเพณีทานมหาปางนิยมใช้**ธัมมเวสสันดร**ฉบับหลวงหรือฉบับห่านหัว (พ่อเฒ่าหอม, **สัมภาษณ์**, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔) ประเพณีทานมหาปางเป็นงานที่ลูกหลานจัดขึ้นเพื่ออุทิศบุญแก่บรรพบุรุษหรือผู้มีพระคุณที่วายชนม์ ชาวไทลื้อใน

สิบสองพันนาถวายธัมมเวสสันดรกับห่านห้าร่วมกับพระไตรปิฎกที่แบ่งจารเป็น ๓ ผูก ได้แก่ *วินยยปิฎก* *สุตตันตปิฎก* และ*อภิธัมมปิฎก* (พระคำถึน, **สัมภาษณ์**, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๒) หรือเลือกถวาย *มหามูลนิพพาน* ๓ ผูก *นิพพานสูตร* ๑ ผูก *วิสุทธินิฎาณ* ๑ ผูก อย่างใดอย่างหนึ่งเพิ่ม (พ่อเฒ่าขงบูร, **สัมภาษณ์**, ๘ เมษายน ๒๕๕๒) หากต้องการอุทิศบุญให้บุรุษที่สิ้นชีพไปแล้วจะถวายธัมมชื่อ *นิพพานสูตร* หากต้องการอุทิศบุญให้สตรีที่สิ้นชีวิตไปแล้วจะถวายธัมมชื่อ *อภิธัมมชาติฟ้า* ส่วนธัมมชื่อ *บารมี* และ *โลกวุฒิ* จะถวายร่วมกับธัมมเวสสันดรเพื่ออุทิศบุญให้บรรพบุรุษหรือบรรพสตรีก็ได้ (พ่อเฒ่าคำเพา, **สัมภาษณ์**, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒) สอดคล้องกับบุญช่วยศรีสวัสด์ กล่าวว่า (๒๕๔๗: ๒๐๙)

ถ้าทำบุญมหาปางเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บิดามารดาหรือญาติผู้มีบุญคุณต่อตน มักนิมนต์ให้พระสงฆ์เทศน์ธรรมนิปานสุด ๑ กัณฑ์ ธรรมนิปานนสุดนี้มีอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑ นิปานนสุด ๒ มูลนิปานนสุด ๓ มหาปุระนิปานนสุด มีใจความคล้ายคลึงกันเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งเทศน์

ช่วงเวลาในการจัดประเพณีทานมหาปาง การจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี ขั้นตอนการประกอบพิธี ก็เป็นเช่นเดียวกับประเพณีทานธัมมเวสสันดร ต่างกันเฉพาะธัมมที่ถวายร่วมไปและวัตถุประสงค์ในการถวาย

นอกจากชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในสิบสองพันนาแล้ว ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในเมืองยองประเทศพม่า และชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายก็ประกอบประเพณีทานมหาปางเช่นกัน โดยถวายธัมมเวสสันดรร่วมกับธัมมเรื่องอื่นและใช้เวลาเทศน์ติดต่อกันนาน ๒-๗ วัน (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, **สัมภาษณ์**, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔) ในกลุ่มชาวไทเขิน เชียงตุงประเทศพม่า ก็มีประเพณีถวายธัมมเวสสันดรและธัมมเรื่องอื่นไว้แก่วัดเช่นกัน เรียกว่าประเพณีการตั้งธัมมมหาชาติ ประเพณีการตั้งธัมมเวสสันดร หรือประเพณีการตั้งธัมมมหาปาง ชาวไทเขินนิยมถวายธัมมบารมี ธัมมอันนิสงส์ ธัมมนิพพานสูตร ธัมมมาลัยสูตร ธัมมไชยสังคะ ธัมมสุขวัณณะวัฬหลง ธัมมคาถาพัน ธัมมอันนิสงส์มหาชาติ ธัมมมหาชาติ และธัมมกัณณะกวัตติ (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ๒๕๓๙: ๑๘๖-๒๐๐) ไม่ปรากฏว่าชาวไททั้ง ๒ กลุ่ม จะถวายคัมภีร์พระไตรปิฎกร่วมในประเพณีทานมหาปางหรือประเพณีการตั้งธัมมมหาปางแต่อย่างใด

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการกำหนดให้ถวายคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ถวายร่วมกับคัมภีร์เวสสันดรในประเพณีทานมหาปางของชาวไทลื้อสิบสองพันนา และให้พระภิกษุสามเณรสวดธัมมทุกเรื่องที่ถวายนั้น เป็นกุศโลบายอันแยบยลของบรรพชนไทลื้อที่ให้สร้างพระไตรปิฎกไว้กับวัด มุ่งหวังให้พุทธศาสนิกชนชาวไทลื้อมีโอกาสได้ฟังพระไตรปิฎกแม้จะเป็นพระไตรปิฎกฉบับย่อก็ตาม

๒.๒ ความเชื่อของชาวไทลื้ออันเนื่องด้วยประเพณีทานธัมม์เวสสันตระและทานมหาปาง

ชาวไทลื้อสิบสองพันนามีความเชื่อร่วมกันว่าหากทานธัมม์เวสสันตระแล้วชีวิตก็จะประสบ ความรุ่งเรือง มีความสงบสุข คนทั้งหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข การทานธัมม์เวสสันตระได้อานิสงส์ สูงสุด (พ่อเผ่าคำพา, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑) ส่วนการทานมหาปางก็เชื่อกันว่าเพื่ออุทิศ กุศลให้ผู้มีพระคุณหรือญาติผู้ล่วงลับ (พระคำถีน, **สัมภาษณ์**, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๑) ทานมหาปาง เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ปรากรณาจะให้ผู้ล่วงลับได้รับความสุข จึงสร้าง บุญสร้างกุศลและอุทิศผลบุญนั้นไปให้

๒.๒.๑ ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การทานธัมม์เวสสันตระและทานมหาปาง

ธัมม์อานิสงส์เวสสันตระเป็นธัมม์ที่อธิบายอานิสงส์หรือผลบุญของการถวายธัมม์เวสสัน ตระโดยละเอียด ทั้งอานิสงส์ที่ได้จากการถวายธัมม์โดยรวมและอานิสงส์ที่ได้จากการถวายธัมม์แต่ ละกัณฑ์

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์การทานธัมม์เวสสันตระเป็นความเชื่อที่แพร่หลายและรู้จักกัน อย่างกว้างขวางในหมู่ชาวไทลื้อ เป็นความเชื่อที่ตกผลึกแน่นจนสร้างคัมภีร์อานิสงส์รองรับความ เชื่อ ในคัมภีร์ชื่อ *อานิสงส์เวสสันตระ* พระภิกษุหรือสามเณรไทลื้อจะเทศน์คัมภีร์ดังกล่าวก่อนเทศน์ ธัมม์เวสสันตระทั้งในประเพณีทานธัมม์เวสสันตระและทานมหาปาง เนื้อหาในอานิสงส์เวสสันตระ กล่าวเรื่องผลของการบูชาธัมม์เวสสันตระว่าผู้บูชาจะได้รับอันล้ำเลิศหลายประการ อานิสงส์เวสสัน ตระมีทั้งอานิสงส์การสร้างคัมภีร์ทั้งคัมภีร์ และอานิสงส์การสร้างคัมภีร์เฉพาะกัณฑ์

ตามคัมภีร์อานิสงส์เวสสันตระระบุว่าผู้ที่สร้างธัมม์เวสสันตระทั้งคัมภีร์จะมีอานิสงส์ทำให้ พืชผลทางการเกษตรที่ลงแรงปลูกไว้งอกงามและให้ผลดี มีช้างม้าวัวควายจำนวนมาก ได้ครอบครอง รถแก้ว รถเงิน รถทองคำ บรรจุพืชพรรณนานา ครั้นตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นฟ้า ได้ทรัพย์สมบัติที่บูชาถนอมมาทุกประการ ครั้นสิ้นอายุจากสวรรค์ลงมาเกิดเป็นมนุษย์ปรากรณา สิ่งใดก็สมความปรากรณา และยังสะท้อนความปรากรณาอันเป็นที่สุดในอุดมคติว่า บุญที่ได้ทำจะ สัมสมเป็นบารมีให้ได้เป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ มีบริวารแวดล้อม มีข้าทาสหญิงชาย คิดหวังสิ่ง ไตสมปรากรณาทุกประการ จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอารยเมตไตรย ได้บรรลุนิพพาน เป็นต้น

อานิสงส์การสร้างคัมภีร์เฉพาะกัณฑ์ ในแต่ละกัณฑ์มีอานิสงส์ต่างกันออกไป ดังแสดงไว้ ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ ตารางแสดงอานิสงส์ในการสร้างคัมภีร์เฉพาะกัณฑ์

ชื่อกัณฑ์	อานิสงส์
ทศพร	ทำให้สมความปรารถนาทุกประการ มีที่อยู่อาศัยวิจิตรงดงาม มีข้าวของเงินทอง ช้าง ม้า ข้าทาสชายหญิง ได้สมบัติในมนุษยโลกทุกชาติ
หิมพานต์	คิดหวังสิ่งใดย่อมสมปรารถนา จะได้บุตรสาวที่วามอนสอนง่าย ได้ภรรยาที่เคารพและปรนนิบัติสามี มีโภคทรัพย์อุดม
ทานกัณฑ์	มีข้าทาสหญิงชายรูปงาม ๗๐๐ คน ได้ครอบครองช้าง ม้า รัตนะ วัฏ อย่างละ ๗๐๐ มีเครื่องบริโภคมามากมาย
วนปเวสน์	มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด กษัตริย์และเทวดายกย่องบูชา ไปไหนใดก็มีลาภ
ชูชก	เกิดในสกุลชาติอาชาไนย มีผิวพรรณงามดุจทองคำ เป็นที่รักในหมู่มนุษย์และเทวดา หากเป็นผู้ชายจะได้หญิงรูปงามเป็นภรรยา หากเป็นผู้หญิงจะได้บุรุษที่มีข้าทาสบริวารมากเป็นสามี สมปรารถนาในกาลทุกเมื่อ
จุลพน	คิดสิ่งใดก็สมปรารถนา ได้ครอบครองสระโบกขรณีและอุทยานที่ต้นไม้ขึ้นร่มเย็น มีอาหาร เสื้อผ้า ที่นั่ง ที่นอน และอาศรม
มหาพน	ได้ครอบครองไร่นา สวน ปราสาท ๗ ชั้น ช้าง ม้า สระโบกขรณี สวนและไร่ซึ่งมีกล้วย อ้อย หนาก พลู บริบูรณ์ทุกชาติไป
กุมาร	ได้บรรลุมตธรรมในศาสนาพระศรีอาริย์ หากตั้งจิตปรารถนาพุทธภูมิ จะได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า
มัทรี	มีอายุยืนยาว มีผิวพรรณผุดผ่อง มีกำลัง มีสุขภาพแข็งแรง เดินทางไปที่แห่งใดก็ประจวบแต่ความสุข
สักกบรรพ	ได้ลาภ เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา กิจต่างๆ ย่อมสำเร็จผล ได้เป็นกษัตริย์ที่ทรงเดชานุภาพประดุจพระอาทิตย์
มหाराช	ได้สมบัติทั้งมวล ได้อยู่กับญาติพี่น้องพร้อมหน้า มีข้าวปลาอาหารเสื้อผ้าเครื่องประดับ มีข้าทาสชายหญิง ๑๐๐ คน มีช้าง รถเทียมโค วัณนม กระบือ ม้าอย่างละ ๑๐๐ มีเครื่องดนตรี ๗ จำพวก มีช่างขับช่างฟ้อน หากเป็นกษัตริย์จะได้ครอบครองจตุรงคเสนา
นครกัณฑ์	เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา มีข้าวของเงินทอง ข้าวเปลือก ข้าวสารกินใช้ไม่รู้หมดสิ้น ไม่ไปเกิดในตระกูลต่ำ มีอายุยืนยาว มีผิวพรรณงาม มีพินางม มีรูปร่างสมส่วน มีกลิ่นปากหอมเหมือนดอกบัว ฉลาด มีเสียงไพเราะ หากเกิดเป็นมนุษย์ จะมีร่างกายสมบูรณ์ เมื่อล่วงลับจะได้เกิดในสวรรค์ มีสมบัติมาก

จากตารางข้างต้น กัณฑ์ที่มีอาานิสงส์โดดเด่นและน่าสนใจเป็นพิเศษคือ กัณฑ์กุมาร ใน คัมภีร์อาานิสงส์เวสสันดรระบุว่าหากปรารถนาจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าก็ย่อม สำเร็จสมดังปรารถนา ได้เกิดในสมัยพระศรีอารยเมตไตรย และได้เข้าสู่นิพพาน สอดคล้องกับ เนื้อหากัณฑ์กุมารว่าด้วยการบำเพ็ญบุตรทานบารมีของเวสสันดรโพธิสัตว์ ซึ่งพันวิสัยที่ปุถุชนจะ กระทำได้

๒.๒.๒ ความเชื่อเรื่องอาานิสงส์การฟังเทศนาธัมมเวสสันดร

ในธัมมอาานิสงส์เวสสันดรกล่าวถึงอาานิสงส์การสดับธัมมเวสสันดรสั้นๆ ไว้ตอนเริ่มต้น พรรณนาอาานิสงส์เพียงแห่งเดียว และกล่าวร่วมไปกับอาานิสงส์การทานธัมมเวสสันดรเพียงว่า เมื่อตายไปจักบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้รับสมบัติที่ตนถวายไว้กลับคืนมา ครั้นลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ คิดหวังสิ่งใดก็จักสมปรารถนาทุกประการ ดังข้อความในต้นฉบับที่ผู้วิจัยปริวรรตไว้ว่า

สปุริสสะทั้งหลาย เป็นปุริสสะผู้ดี อันมีความปรารถนาเพื่อใฝ่ใคร่
หันหน้าพระศรีอริยะเมตตยรโพธิสัตว์เจ้าลงมาเกิดเอาปฏิสันธิลวดได้ตรัส
ประญาสัพพัญญูแก่โลกนี้ จงหื้อชักเชิญกันมาฟังยังมหาเวสสันดรชาฎกแล
บูชาหื้อลวด ...วันเดียวเทื่อ *เยชชา* อันว่าชนทั้งหลายฝูงใด ได้ฟังแล้วยัง
มหาเวสสันดรอันพระพุทเจ้าหากเทศนาด้วยทับสำแสง คั้นว่าจติตายจาก
เมืองคน ก็จักได้เอาตนเมื่อเกิดขึ้นฟ้าดาวดึงศาสวรรค์เทวโลก ก็จักได้บวร
พวกด้วยสมบัติอันตนหากได้บูชาแล้วยังมหาเวสสันดร *นั่นแล เตปุคโค*
อันว่าบุคคลหญิงชายฝูงนั้น คั้นจติคลาคลาดดาวดึงศาสวรรค์ เทวโลกแล้ว
ก็ได้เกิดมาในเมืองคนดังอัน คำมักคำปรารถนามีด้วยประการสันใด ก็จัก
สมริทธิบวรมวลชูประการ ตามคำมักคำปรารถนา *นั่นแล*
(อาานิสงส์เวสสันดรสำนวนไทลื้อ สำนวนวัดบ้านสวนมอน)

จากธัมมอาานิสงส์เวสสันดรข้างต้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวไทลื้อมีความเชื่อใน เรื่องอาานิสงส์การถวายธัมมเวสสันดรมากกว่าเชื่อในอาานิสงส์การฟังธัมมเวสสันดร โดยเชื่อว่าการถวายธัมมจะส่งผลดีต่อตนหลายประการทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นอกจากนี้จะได้เกิดร่วมสมัย กับพระศรีอารีย์แล้วผู้ถวายธัมมยังได้รับอาานิสงส์สูงสุดคือบรรลุนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด ของพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ชาวไทลื้อมีความเชื่อแตกต่างกับความเชื่อของชาวไทยภาคกลางและชาวไทยภาคใต้ ใน อดีตชาวไทยภาคกลางจัดประเพณีเทศน์มหาชาติครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ภายในวันเดียว ดังปรากฏ

หลักฐานในเสภาขุนช้างขุนแผน แต่เดิมพุทธศาสนิกชนชาวไทยภาคใต้ก็จัดประเพณีเทศน์มหาชาติให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวเช่นกัน (พระครูพิทักษ์ นิมุพเขต, **สัมภาษณ์**, ๓ มกราคม ๒๕๕๑) แต่ปัจจุบันการจัดเทศน์มหาชาติของทั้งภาคกลางและภาคใต้นิยมจัดและแบ่งเทศน์เป็น ๒-๓ วัน ทั้งยังเชื่อว่าหากใครไม่สามารถฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ได้ ก็อนุโลมให้ฟังคาถาพันจนจบก็ถือว่าได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์และมีอานิสงส์เช่นเดียวกัน คือ ทำให้ได้เกิดในศาสนาของพระศรีอารยเมตไตรย

ชาวไทยภาคกลางและภาคใต้เชื่อว่า การฟังเทศน์มหาชาติครบถ้วนทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวก็มีอานิสงส์มากพอที่จะได้เกิดในศาสนาของพระศรีอารยเมตไตรยได้ และไม่มีธรรมเนียมถวายธัมม์อย่างชาวไทลื้อ ชาวไทยภาคกลางและภาคใต้นิยมเชื่อเรื่องอานิสงส์ การฟัง เทศน์มหาชาติมากกว่า การสร้าง ธัมม์หรือคัมภีร์มหาชาติ จึงเรียกประเพณีที่เกี่ยวข้องกับมหาชาติว่า ประเพณีเทศน์มหาชาติ แต่ชาวไทลื้อในสิบสองพันนา จะเน้น ถวายธัมม์ หรือคัมภีร์เวสสันดระ ร่วมกับการฟังเทศน์มหาชาติ และให้ความสำคัญกับ การสร้าง และ การถวาย ธัมม์มากกว่า การฟัง เทศน์มหาชาติ จึงเรียกประเพณีดังกล่าวว่า ประเพณีทานธัมม์เวสสันดร หรือเรียกว่าประเพณีทานมหาปางหากถวายธัมม์พระไตรปิฎกร่วมไปกับธัมม์มหาชาติด้วย

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๓

กลวิธีทางวรรณศิลป์ในมหานิทาไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓

มหานิทาไทลื้อสำนวนหน้าหนาวเป็นมหานิทาไทลื้อที่ได้รับการยกย่องทั้งจากพระภิกษุผู้เทศน์ ธรรม์เวสสันดรในพิธีทานธรรม์เวสสันดรและทานมหาปาง ปราชญ์ท้องถิ่นผู้จารธรรม์ และชาวไทลื้อผู้ฟังเทศน์เวสสันดรหรือเทศน์มหาชาติว่าเป็นสำนวนที่ไพเราะมากที่สุด มหานิทาไทลื้อสำนวนนี้ ยังได้รับการคัดเลือกมาถ่ายต้นฉบับลงพิมพ์ครบถ้วนทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ไว้ในหนังสือชุด *ธรรม์ไบลาน ช่วงไค้รอมมวร* หรือ *中国见叶经全集* ซึ่ง Yunnan Ethnic Ancient Books Research Office (YEABRO) และ Xishuangbanna Ethnic Ancient Books Research Office (XEABRO) (2001: หน้าคำนำ) เป็นผู้จัดพิมพ์ คำนำของหนังสือเล่มนี้ มีข้อความว่า

เวสสันดรเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวแก่ พระพุทธเจ้า เรื่องนี้แพร่หลายและมีอิทธิพลในสิบสองพันนาอย่างสูงตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน เวสสันดรจะมี ๔ สำนวนและสำนวนนี้เป็นสำนวนที่ดีที่สุด

ดังนั้นจึงน่าสนใจศึกษาวิเคราะห์ว่ากลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างไร มหานิทาไทลื้อสำนวนนี้ จึงไพเราะจับใจคนท้องถิ่น จนได้รับการยอมรับและยกย่องมาจนถึงปัจจุบัน

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (๒๕๔๙: ๑-๒) แสดงทรรศนะการประเมินค่าหรือตัดสินกวีนิพนธ์ หรือคำประพันธ์ว่า

ในการประเมินค่าว่างานเขียนใดมีคุณค่าควรยกย่องเป็นวรรณคดี นั้นแม้ยังมีข้อโต้แย้งอยู่บ้าง แต่ก็มีความเห็นร่วมกันประการหนึ่งว่า วรรณคดีจะต้องมี **ความงดงามของภาษา** เป็นข้อสำคัญยิ่ง นั่นคือ ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีนั้นต้องเป็นภาษาที่สละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์สะเทือนใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้อ่านงานนั้นๆ ซึ่งหมายความว่าผู้เขียนจะต้องมีศิลปะในการใช้ภาษา สามารถใช้ภาษาสร้างให้เกิดวรรณศิลป์ หรือความงามของภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้วรรณศิลป์นี้เป็นเครื่องมือสื่อ “สาร” อันเป็นหัวใจสำคัญของงานได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ แม้นักเขียนจะมีความคิดหรือ “สาร” อันสุนทรงดงาม มีคุณค่าที่จะสื่อในงานเขียนของตนหากไม่สามารถสร้างวรรณศิลป์ในงานได้ สารอันงดงามมีคุณค่านั้นก็ไม่มีอาจมี “พลัง” อันสมบูรณ์ที่จะสร้างความยิ่งใหญ่อมตะให้แก่งานเขียนนั้นๆ ได้

ความงดงามทางภาษา มีความสำคัญยิ่ง เพราะการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ งดงาม สละสลวย ช่วยสร้างภาพที่งดงามและสร้างอารมณ์สะท้อนใจให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่ ๔-๑๓ เป็นวรรณคดีชนชาติไทยที่มีความงดงามทางภาษาหลาย ประการด้วยกัน กลวิธีทางวรรณศิลป์ในมหาชาติไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดภาพความ ประทับใจในการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ ในบทนี้ ผู้วิจัยขอจำแนกและวิเคราะห์ กลวิธีวรรณศิลป์ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๔-๑๓ ใน ๔ ประเด็น ดังต่อไปนี้

- กลวิธีสร้างความงามด้านเสียง
- กลวิธีสร้างความงามด้านถ้อยคำ
- กลวิธีสร้างความงามด้านความหมาย
- กลวิธีตั้งชื่อกัณฑ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์

๓.๑ กลวิธีสร้างความงามด้านเสียง

มหาชาติไทยลือประพันธ์ขึ้นเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสวดเป็นทำนองในประเพณี ทานธัมมเวสสันดรและทานมหาปาง การสวดธัมมทำให้ชาวบ้านรับรู้เนื้อหาและซาบซึ้งกับ วิจารณ์ของพระเวสสันดรซึ่งเป็นตัวเอกในธัมมที่ร่วมกันถวาย ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับรสแห่ง ความไพเราะของบทประพันธ์ด้วย เมื่อกวีเลือกใช้ถ้อยคำที่มีเสียงเสนาะ มีการเล่นเสียงสัมผัส จึง มีส่วนสำคัญในการเพิ่มความไพเราะให้บทประพันธ์

กุสุมา รัชชมนี (๒๕๔๙: ๘๖) กล่าวว่า กวีไทยถือว่าเสียงในวรรณคดีมีความสำคัญมาก เพราะวรรณคดีในสมัยก่อนใช้อ่านเพื่อฟังเสียง มิใช่อ่านเงียบๆ ในใจดังเช่นปัจจุบัน ความไพเราะ ของถ้อยคำจึงเป็นจุดเด่นของวรรณคดี

กวีผู้รจนามหาชาติไทยลือก็ให้ความสำคัญกับงามด้านเสียงเช่นกัน ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ ที่ ๔-๑๓ ปรากฏการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีเสียงเสนาะ ทั้งการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ และการเล่น เสียงสัมผัสสระ

๓.๑.๑ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในมหาชาติไทยลือมีการเล่นเสียงสัมผัสโดยใช้พยัญชนะที่มี เสียงเดียวกันตั้งแต่ ๒-๔ พยางค์หรือคำ พยัญชนะเสียงเดียวกันที่นำมาเล่นสัมผัสอาจอยู่ชิดกัน หรือมีเสียงอื่นคั่นก็ได้ ผู้วิจัยนับเสียงพยัญชนะต้นพยางค์ที่มีเสียงเดียวกันแม้จะอยู่ในคำเดียวกัน ก็นับว่าเป็นการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ มหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๔-๑๓ ปรากฏการเล่นเสียงสัมผัส

พญานาคอยู่ค่อนข้างมากในทุกภพ เมื่ออ่านเป็นทำนองก็ช่วยสร้างเสียงเสนาะเพิ่มความไพเราะยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑

ในคืนนั้นแลรุ่ง สายฟ้าพุ่ง**เริงไร** นางลูกไฟผัวกวาด ซาด
อวาตสวรรค์มวร ยามควรวา**ห้วงมันแลลูกไม้** นาง**ค้อมเอา**สองแก่นไฉย
อุดม **จูบเชยชมช้อย** ให้อวาทแก่**ลูกน้อยสองศรี** ว่าดูราเจ้าชาติแดนาง
กัณหา**เฮยพรแม่** เชื้อเจ้าอย่าได้ปรหมาทแท้ดีหลี ในรายตรีทางคืน**ระริบ**
แม่ค้ฝันร้าย**จิบหวัใจ** สองบัวไขพื่อน้อง อย่าพรากห้องสาลา ทรายถึง
ยามมา**แห่งแม่** **จูงจ้**เหล็กร้อยแค้นขม^๑นี้ทัน คันราชมีทรีสั่งแลว **ค้อม**
เอาลูกแก้วทั้งสอง **ไฟถวายเป็นฝากไว้** แทบบาทไฉยพรครสต์ตรา มี
น้ำ**ตาตกขใจ** **เยะร้อง**ให้ค้**เยะถิเอา** ยังครเข้าแลสมมจอดบ้อง **ภูาแต่ง**
ต้องห้วงมัน นางค้เข้า**ไฟสู**หิมวันปากกว้าง อันเป็นที่**สยบสร้างเสื่อหมี** วัน
นั้นแล

(กุมาร/๖๑๗/๑๕-๖๑๙/๑๐)

ตัวอย่างที่ ๒

ดูราพรา**มผู้ทวยทวย** อันทรงเพศเป็นรสี ท้าวสันไชยดีผ่าน**แผ้ว**
หันหลานแก้วหน้**สงสาร** สองนางศานยังถ้าว คำกึ่งกล่าว**ปฐม** ท้าวปรา
มร์กรราช บ่ห่อ**คาคคองธัม** ย่อมจำนำเสวียราช แก่**เชื้อชาติสีวี** คัน
ท่านได้หัน**สองศรีงามแ่ง** จ้ห้ข้าวของแก่**มิ่งพรา**ม ชาแล ชุชกพรา**มได้**ยिन
อนุสวาด ไหว้พรบาทถวายเป็นว่า ข้าแด่มหาราชเจ้าตน**ลักสวาด** ข้าบ
อาดกทำตาม ยังค้ำงามท่านสั่ง ข้า**แค้นคั้งค้ำใจ** ข้าได้หัน**สองศรีใส**ลูก
ท้าว **จยรจากตัวดวง**ฎาน จ้เอา**สองกุมมารเมือ**ไว้ เป็นข้าใช้ป่า**เรินเม**
ชาแล

(กุมาร/๖๔๑/๑๒-๖๔๓/๕)

ตัวอย่างที่ ๓

สำรวจว่าเนื้อ ๓ ตัวละไว้ เข้าป่าไม้ยามดยว ข้า**จึ่งทวยมาช**ข้า
ขยวคำด้วยเดินดาว ดังฤท้าว**พิงพาว**เยดคยด ว่าข้า**ไฟเหล็กรู้**เหตุสันได้

^๑ จมขม คือ ที่จกรม

ว่าข้ามิเอาใจไกลจากเจ้า ลืมลูกเต้าแลผัวกวี มีคำปันโถกาค่ ข้าบปรหม
มาททำวบูรเรื่อง แลนา อภ ในกาลนั้น พรจันเรื่องไสสอง รัสมิ้องเขา
คัณธอร ส่วรว่าพรายเวสันดอรหน้ท้าว ค่บ่ตันถ้อยกล่าวสัคค้ำ หั้นแล

(มัทรี/๘๐๕/๒-๗)

ตัวอย่างที่ ๔

ดั่งนิระอวยนั ปาไม้มีหลายอาท่ม เป็นส้อยพุ่มดูคาน ดอกไม้
บานทุ้เมื่อ **รสเจ้าเรือ**หลายพริ้น สองจอมอันไวแวน ไพเหล็รแก่นหนได้
นิชา อิมاتاไปกุชธรณีรมมา อันว่าคพังไสชมขึ้น สนั่นกต้งตั้นนา
นกงุสสามีก้อง จักคพากร้องสงหวาน จังกอรบ้านเล็คล้ำ **ดับเต้าน้ำ**
เรียงราย ดอกบัวหลายเหลือแหล่ อุบนแพร่เตมวัง สองชายังเค็ยอาบ
สระแก้วลาบพยงงาม สองนงูรามผานแผ้ว ลูกแก้วแม่บ่หันมา นิชา ส
ส่วรว่านางราชามัทรีศรีหน่มเหน้า จรเดินหาลูกเต้าบุตรตา ที่ไพหาแลวค
ข้าไพหาเล่า คอบ^๒ที่เก่าหลายที ค่บ่หัน**สองศรี**สักแห่ง นางท้าว
แต่งคีนมา สู้สาลาแถม^๓เล่า นางค่เท่าเลงหันพรมหาสัตเจ้า อัน هنگออยู่
บ่ห่วยหน้า**สุ่จยรจา**

(มัทรี/๘๑๗/๘-๘๑๙/๔)

ตัวอย่างที่ ๕

ดูรากิกขุทั้งหลาย ผุง**ทรงสีลไสสา**ไรด อริยโคตรชี่นา ไนเมื่อ
สัยเวลารายตรีคีนนั้นแลรุ่ง สายฟ้า**พุงผมาย** พรสุริยสายส่องขึ้น **เรียง**
รุ่งพื้นคองดิน พรายอินทนิวิเสศ แล้งกับเพศเปนพราม เข้ามาสู่อาราม
เจ้าหล้า อยู่ช่องหน้าปราภฏ แก่สองภูวาทเมื่อเข้า หั้นแล

(สักกบรพ/๙๐๘/๓-๙๐๘/๗)

ตัวอย่างที่ ๖

ดอยนั้นแตกครจรรหะ เป็นปัญจ ๕ แห่ง แม่น้ำแบ่งไหลมา แม
๑ ไหลออกมาแต่ก้อรหรีนชาแตกม้าง เป็นรูปข้างพายสาน ผุง**อาจารย์**

^๑ บัวจกกล คือ บัวสาย

^๒ คอบ คือ คีน, กลับ

^๓ แถม คือ อี

เพศ เอาเป็นเหตุขมมา จึงได้ชื่อว่าคงคายวทยานกว้าง แสนท่าทางทั้ง
หลาย มังกรหลายองแ่อน ช้างน้ำแล่นชมฟอง ปาเนิงนองเค้าคีน ดิง
เต็นตีนตีหราง แม่ ๑ ไหลออกมาแต่ก้อหรือรินขวางไหลพราก เป็นรูปนาง
นาคา จึงได้ชื่อว่ายมมุนาสวะสว่า ไหลล้นทาลงมา ปูปามีเหลือแหล่
จักเข้แผ่ผะผอร เต่าน้ำจอรวางวัง ปาฝา^๑จิงปาว^๒ฟอง แม่ ๑ ไหล
ออกมาแต่ก้อหรือรินยงเป็นรูป เหมิรแพอะมูบเขาดี จึงได้ชื่อว่า อจิรวดีพยง
ฝั่ง ปาข้าหลังไหลตาม ตัวเติบงามอทุม ตัวน้อยหนุ่มชมเชย ตัวใหญ่
เลียแผ่งฝั่ง ปาสเดดหลังปาวตาม แม่ ๑ ไหลออกมาแต่ก้อหรือรินงาม
หลายหลาก เป็นรูปคั้บคั้คั้หากปุฎฐู จึงได้ชื่อว่าสรณองนั้วนาค น้ำฟ้า
หยาดเนิงนั้ ปาซอรตันฟุ้งฝั่ง ปาปีกะคังปาเลิม^๓ ปากีมเยิม^๔แอ้วเหล้
สนุกม่วรเต็นไผมา

(สักกบรพ/๙๑๘/๙-๙๒๐/๗)

ตัวอย่างที่ ๗

ตั้งนี้ข้าแต่ปู่พรยาเหียรธราช ข้าจ้วาดขานไซ หนย๋ อันว่าหรั่วใจพี
เขือข้า ทุกข์ใช้ข้าหนักหนา อสุสสิ มาหรายใจเข้าออก ร้อรร้ายผอก
เหลือแรง สองตาแแงพรายเกิด พิเปนเลิดไหลหมก น้ำตาตกควาดค้ำว
เหมิรตั้งฎาวอยู่ฟ้าลูกชีโรหิณี นั้นแล

(มหาราช/๙๘๔/๑๕-๙๘๖/๓)

ตัวอย่างที่ ๘

พวกพินตริจาจันิต หี้เข้าติดตามครู ยังพินควะว้อร
สงอ้อรรอ้อรเอาใจ มีสายไสสนสอด ซดแซ่ซอดเปนจะบับ อันประดับ
ไฟด้วยรูป ดิดเหล้รูลบหลายกง มีทั้งรฐราชหงอ้อรแ่อน รฐม้าแก้ว
แก่นอาซาโน มีทั้งรฐโกสอรคุดชะวาด พินแก้วอาดเจจัด แสนครสั้ตไค้รู้
พินคูมีสามสิบสองสายดังสวะสว่า ปานฟ้าผ่าต้องสมุททสาคอร

(มหาราช/๑๐๓๐/๑๑-๑๐๓๒/๑)

^๑ ปลาฝา คือ ตะพานน้ำ

^๒ ปาว คือ กระโจน

^๓ ปลาเลิม คือ ปลาเทโพ

^๔ เยิม คือ ดีใจ, ชอบใจ

ตัวอย่างที่ ๙

ข้าไหว้พ่พรยาเป็นเจ้าของ สภาวอันโสภเส้านานา ยังมีแก่ชนะบท
โยธาในนอก บ้านน้อยชอกเรงไร ยังเป็นไฟตั้งเก่า บ่หยากเข้ามีไภย
โรคาไภบ่ต้อง บ่ขิงของความสัง ยังเหมริหลังแต่เก่า เสมียดังลูกเต้าอยู่
ยังเมิง ชฤฯ อัน ๑ ย้วยานเรจคัดคัง เป็นที่นั่งฝูงไภย ยังเป็นไฟบ่ต่ำ บ่
หลุดคำจิบหาย ช้างม้าหลายมวมั่ง คับคังหมู่วัวควาย ยังโยยายเจือ
จอด บ่ไร้หอดจิบหาย แพร่หลวงหลายถึถ้อย เสมียดังช้าน้อยอยู่ยังเมิง
ชฤฯ อัน ๑ หร่าฝนเนิงแถวถั่ง ยังค้อยหลังไหลลง น้ำเตมอชุก้า บ่
แห้งพร่าไสงาม ชฤฯ ตโต ที่นั่นทำวบรมมสญไซต่นพี จึงตำนร่บุดตา
ว่าเจ้าลูกรักแก่พ่มา ไพรไทยธาทุกเทศ ความเขตริมเมิง ยังใสเรจเสมือ
เก่า บ่หยากเข้าผานใจ แลนา ชนปไท ชาวชนะบทเรจราช ยังค้อยอาด
เป็นไฟ บ้านเมิงใสตั้งเก่า บโสกเส้าโรคา หร่าฝนชลดธาตกหล่ เป็นตั้ง
เมื่อทำวหน้อยอยู่ยังเมิง อัน ๑ โยยานเรจรธาฯ ยังอาดแลวยามไฟ ช้าง
ม้าไสยะเยิก บ่ข้าเขิกจิบหาย วัวควายหลายในนอก ยังแพร่พรอกหัน
มา เหมริตั้งพรรชาลูกเต้า อยู่เป็นเจ้าเสวียเมิง วันนั้นแล

(ฉกษัตริย์/๑๑๒๔/๓-๑๑๒๖/๔)

ตัวอย่างที่ ๑๐

ในเมื่อท้าวทั้ง ๓ พู่ลูก ตำนถ้อยถูกไผมา เบ็งบันสรโสภาวิลาด
อัคคราชมุสสดี ตนเปนลูกสาวสรพรมยามัทธาฯ มียศอาดลีชา นางค์
พิจารณาฎรรอด เข้าไฟสู่ท้าวตนยอดใจบุญ นางรู้คุณถ้วรถึ ลวดบชียัง
ยาน ทยวดินฎานดินเป่า นางท้าวเท่าตามทาง อันมีนางนาคสนม
แวดล้อม แหรนแหรอ้อมภูคาน มารอดข้างอารามป่าไม้ ในที่ไก่อ้วไธย
ทั้ง ๓ ตยจทิสูวาน ยามนั้นพรรสีคานตนสักสวาด กับด้วยสระไฟ
ราชมัททรี หันนางมุสสดีตนแม่ อันลูกแต่เมิงมา มีอาไลรักลูก ทยวเข้า
ถูกลีลา เจ้าคมีหทยาพิดฟอก ออกไฟต้อรแต่นอกอาราม สวรรว่านาง
มัททรีงามแ่ง กราบไหว้แม่เทวี ว่าข้าตนชี่มัททรีสรี่สระไฟ กราบไหว้แม่
แก่นไธยมาตา ด้วยสิริสาแห่งข้า นี้แล

(ฉกษัตริย์/๑๑๒๖/๑๓-๑๑๒๘/๘)

ตัวอย่างที่ ๑๑

อันว่านางราชมีตรีจอมเจ็จ ตกแต่งเค็งบัวอมวร กาละควรนาง
 สั้ง ขึ้นนั่งข้าง **พวงพืงะ** ข้างถึถึงขนาด **อดป็นพาดเอาการ**
อดอ้อกหาญก่อรหน้า ควรถึถ้าสรงความ **มึงางามเจียงอก** **อาดจัก**
นำเออนางท้าวพอกเมื่อเม็ง แลนะ

(นครกัณฑ์/๑๒๐๕/๑๒-๑๕)

ตัวอย่างที่ ๑๒

อันว่าโยธางามถึถั่วร ๖ หมี่รลั้วรคนหาญ **โจอมชยงคานไช้ซ้ำ**
ชะแซมหน้าควรแยง **สมนุดา** **เขาเฝือแฝงแล่นลั้อม** **แหรนแห่อ้อมตน**
 ไพ **ปางจอมไธยกแก่นไธ้ย** **พรากปามีมาเม็ง** **จำเรีญเรีงสวยรอด** **บที่**
คาคคองธัมม์ **สวดและ** **โอิโธธาจ** **นางเรีนหลวงอควัว** **หนุ่มลูกท้าวชาว**
เม็ง **เวสสิเรีงพัค้า** **ชะพั้งหน้าฝุงพราม** **เขาดาตามชู้ด้าว** **แหนแหร์ท้าว**
ภูธร **ปางเมื่อเวสสันดอรตนผ่านเฝ้า** **สราเดจห่วยเข้ามาเม็ง** **จำเรีญ**
เรีงรอดฟ้าแก่ไพร์ฟ้าสีพีน **ท่านและ** **หตุถโธหา** **อนิพญา** **พรยาเว**
สันตรตนใจกว้าง **ท่านอยู่สั่งภาวนา** **ปางเมื่อสรเดจคาเกวรวาด** **แตงค้อย**
คาคมาเม็งจำเรีญเรีงไช้ซ้ำ **แก่ไพร์ฟ้าสีวี** **เสนาดีเปนคู้** **ตั้งวกอยู่เจือ**
จานหมู่ข้างสานสรอาด **หมู่มายาดยายไพ** **หมู่รทไกวกวัดแกว่ง** **นาย**
ดินแตงกทำกาน **คี่ว่าเสนาหาญข้างไหญ่** **หรั้งแลวไล่พวงค้ำ** **แก้วแดง**
ดำประดับใหม่ **ติค้ำไล่สองงา** **ชนักรวองอาด** **ประดับแลวคาคในค้อ** **สาย**
กระพัดทำทำใหม่ **ปรจิตไล่ค้ำแกว่ง** **โบสรีแพงบ่แลว** **ส่วรย้อมแก้วทุกตัว**
ผ้าปกหัวแส่วส้อย **ยับยาดร้อยไปไร** **ปิกแพนไกวยะยาบ** **คะคบบ**
ลายค้ำ **คนตกทำแตงหรั้ง** **แลตัวข้างแสนค้ำ** **ควานจำนำชีแลวขี้**
แก้วกัวยเวียงาม **ชักมาตามข้ดอร** **ไล่ไพร์กอรถเถิก** **ไพละเรีกไพระรอด**
ไพภูอาดดูพาว **ปานตั้งดาวยังฟ้า** **ปานตั้งผ้าไหลบน** **ปานตั้งพลอินทาทิ**
รอด **ทयरย้อมคนฝุงอาดฝุงธหาญ** **ฝุงชนานการแกว้ว** **ไล่ข้างแล่นตามกัน**
สยงเน็งนับขาด **ปานตั้งฟ้าจักยาดดอยพั้ง**

(นครกัณฑ์/๑๒๒๑/๒-๑๒๒๓/๕)

๓.๑.๒ การเล่นเสียงสัมผัสสระ

การเล่นเสียงสัมผัสสระในมหาชาติไพสิฐมีลักษณะเช่นเดียวกับสัมผัสที่พบในมหาชาติกลอนเทศน์ของคนไทย คือ สัมผัสสระมีจำนวนน้อยกว่าสัมผัสอักษร สัมผัสสระทั้งหมดที่พบในมหาชาติไพสิฐกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ส่วนใหญ่เป็นเสียงสระของคำ ๒ คำที่สัมผัส พบสัมผัสสระ ๓ ตำแหน่งเพียงครั้งเดียวในกัณฑ์มหาราช คำที่มีเสียงสระสัมผัสกัน อาจอยู่ชิดกันหรือมีคำที่ใช้เสียงสระอื่น ๑-๒ คำมาคั่นก็ได้ ในกัณฑ์กุมารปรากฏการเล่นเสียงสัมผัสมากกว่ากัณฑ์อื่น ตัวอย่างที่ ๑๓

ใน**ขันด**บัดนั้น สรวรว่าเทวภูษาอยู่เฝ้า นำปูเถ้าชินณพราหม กับ
 ทั้งสองนงรามแก่นไฉย มาตั้งไว้ช่วงพริษา ทัดคองหาหันม้ ที่คนผู้แลงภู
 หั้นแล **ราชา** พริษาสญไชตณปู อันนั่งอยู่คองหั้น ผู้ภูทางอันจัมารอด
 ชัดตาทอดแลงภู ค่หั้นสองบุญชูพี่น้อง อันพราหมผูกด้วย**บ้องค้อง**เชิกนำมา
 อันจิวัดณนาโอกาส...ดูราอามาตทั้งหลาย **เอตมุข** อันว่าหน้า**อันนั้น**งาม
 ปูร์ผู้ แห่งกุมมารน้อยหน้ชาไฏ รุ่งเรืองโรสรอาด เหมิรตั้งสุวัณนชาติคำ
 แฉง อันช่างคำแปงเผาใหม่ ยามเข้า**ไสไนไฟ**

(มหาราช/๙๗๒/๑๕-๙๗๔/๙)

ตัวอย่างที่ ๑๔

อันว่าสายฟ้ายบไซ้กาลละเมื่อแมบ ค่แมบราย**เริงเหลิง**ทัวป่า เปน
 ดั่ง**ฟ้าจดำ**ทุกพาย สัตทั้งหลาย**ผ้ายแล่น** สยงข้างแสนหลายที **ราชสีร้อง**
ถ้อง หมูไม้ก้องเนิงนัน ทัวหิมวันผ่องแผ้ว ปางเมื่อท้าวห้ลูกแก้วเปนทาน

(กุมาร/๖๕๙/๓-๖)

ตัวอย่างที่ ๑๕

อันว่าพรมหาสัตเจ้า...โลม**เล่าเจ้า**จยรจา ว่าดูราเจ้าชาลีเหยียนนุ่ม
 เหน้า มี**ค่าว่า**เจ้าบรู้ใจพ้สันไฏ อันมักห้ทานไปบ่ขาด บ่ปรหมาทด้วย
 สัทธา **นั้นชา** **คุณนี้ไคได้**ปรยาสัตพัญญุตญาณดวงปรเสฏฐู เจ้าจู้ห้
 บังเกิดบัวรวมวร ยังอาชมา**ใสรหวัใจ**ควรห้รอด ห้พ้จอดโพธิญาณ คั้นว่า
 เจ้าจานจาเท่านี้แล ก็กุดค่าลูกแก้วทั้งสอง ห้**ยีนยอง**อยู่**ชองหน้า** เปนดื่พ้
คำอันตัดคำยังวัว นั้นแล

(กุมาร/๖๕๑/๑๒-๖๕๓/๓)

ตัวอย่างที่ ๑๖

ดูราเจ้าลูกกรักแก่พี่ เจ้าอย่าผู้ร้อยต์คำหลัง จักว่า**พื้ง**พื้งคำสี่ ค่
หากเต็มคำคือ**พื้ดีหลี** ยามโคะมีหาก่ส่วย หี้ลูกม้วยเสสรี ผุงมนตรีไพร
ฟ้า ยุบยาบหน้าเปนพัน ข้าเขิกนั้นท้วท้อง มามาร้องรุมตี ว่าเจ้าจักตรี
ปองหี้ขาด ว่าเจ้าจ้พีนพาดสมบัต ว่าเจ้าจักตัดจาวริส ว่าเจ้าจ้มังริส
โบราณ ช้างพายสานเกวราช จำเรญราชธานี บ้านเมือง**มีสิริ**รุ่ม ฟ้า
ผู้ร่มเขียบาน เจ้าหี้ทานเขาเข็งไซ่ด ตั้งเปนโทษอาที้ เหลือคำดีผู้ใหญ่
บักขไพเราะหลาย หลัก^๑เหลือขูรเหลือนายกุมแต่ง โคอโทษแห่งบัวพิตรา
ไพเราะผิดพันปาก **พื้ง**พื้งหากบตี คันบ่หี้เจ้า**หนี** เขาค่จ้เอาลูกแก้ว ถึงที่
แลวมรณ์ **พื้**ได้**พื้ง**ลวด**พื้ง** ร้อรอกคั่งคาทรง จิงจ้ปึงอานัญญาต ขับเจ้า
คาดบุรี **ทุกกตี** ผิดแท้**ดีหลี**การบาบ ได้คำลาบภูมิ จำเรญสิริเม็งมิง
ธัมม ๗ สิ่งป่าบัต **พื้ง**ขัด**ไพเราะ**ได้ เหตุพรบาดไธยกทำผิด ตามคำริตจสา
แห่งไภ **พื้**คบได้ **พื้**คบได้ตั้ง**ได้**พิจจรรยาพรบุดตาเฮยลูกแก้ว แต่ก่อ
ไธยผิดแลว **พื้**คบสมมาลูกแล

(นครกัณฑ์/๑๑๕๙/๖-๑๑๖๑/๖)

หมายเหตุ นอกจากการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและการเล่นเสียงสัมผัสสระแล้ว
ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ยังมีการเล่นเสียงสัมผัสวรรณยุกต์อยู่บ้าง

การเล่นเสียงสัมผัสวรรณยุกต์ คือ การเล่นเสียงสูงๆ ต่ำๆ คล้ายการผันเสียง
วรรณยุกต์ คำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์นั้นจะต้องมีเสียงสระและเสียงพยัญชนะท้ายมาตราสะกด
เดียวกันและเป็นคำที่สัมผัสกัน (ธเนศ เวศร์ภาดา, ๒๕๔๙: ๑๙) ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓
ปรากฏการเล่นเสียงวรรณยุกต์ไม่มากนัก และพบแต่การเล่นเสียงวรรณยุกต์กับคำ ๒ คำที่อยู่
ติดกัน ไม่พบกับคำ ๓ คำที่อยู่ติดกันอย่างที่พบในมหาชาติภาษาไทย^๒

ตัวอย่างที่ ๑๗

สรว่วนางกัณหาภิภู**น้อย**น้อย ยินแห่งถ้อยบิตา ร้องหาตนได้
ได้ บ่อดจ้อยได้เสมอดี เหมิรตั้งเจ้าชาติตนพื้ ออกจากน้ำที่ทวยมา

^๑ หลัก คือ ฉลาด

^๒ มหาชาติกลอนเทศน์ (๒๕๑๗: ๒๑๖) กัณฑ์กุมาร สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ปรากฏการเล่นเสียงวรรณยุกต์ ๓
ตำแหน่ง ดังข้อความว่า “พอพระสุริยงเธอเยื้องรถบจรเย็นยอแสงสิ่งทวีป ผุงทิวชากรก็ร่อนรับเข้าวังเวียง ไฉนเสียงมีป่าโปง
โป้งเบิ่งก้องร้องกระหึ่ม มีผิวพื้มพื้งขนพอง เสียงชะนี้ร้องอยู่**โหย**โหย**โวย**โวย**วิเว**วิเว**กะ**หวมอก”

กราบบาทบาทกัมแทบ ดินซ่ายแบริรงกัน เอามีฝั้นกอดหมั้ว ร้องไห้หันหัน
ใจ วันนั้นแล

(กุมาร/๖๕๑/๕-๘)

การเล่นเสียงวรรณยุกต์นอกจากสร้างเสียงเสนาะเพิ่มความไพเราะให้บทประพันธ์
แล้ว เสียงของคำที่เล่นวรรณยุกต์ยังช่วยสร้างอารมณ์และความรู้สึกให้เกิดในใจของผู้อ่านและสื่อ
ความหมายพิเศษบางประการ เช่น ในตัวอย่างข้างต้นคำ *น้อยหน้อย* นอกจากเล่นเสียงวรรณยุกต์
แล้ว ยังสื่อความว่าพระกัณหาทั้งตัวเล็กและมีอายุน้อย แต่กลับต้องมาเผชิญชะตากรรมที่รุนแรง
และใหญ่เกินกว่าที่เด็กผู้หญิงตัวเล็กๆ จะรับได้ คือ ต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักและเป็น
ที่พึงยามเยาว์วัยไป ชะตากรรมเช่นนี้แม้แต่ผู้ใหญ่ หากต้องประสบเช่นเดียวกับพระกัณหา ก็ยาก
ที่จะสะกดกลั้นอารมณ์และข่มความโศกได้ ดังนั้นพระกัณหาจึงเป็นบุคคลที่ควรสงสารเป็นอย่าง
ยิ่ง ทำให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติเกิดอารมณ์โศกไปตามอารมณ์ของตัวละครในเรื่อง
ตัวอย่างที่ ๑๘

สรวว่าพรยาอินทาเจ้าฟ้า ยังห่วยหน้าจยรจา กับด้วยพรมหาลัด
เจ้าตนองอาด แลวคัสยองขึ้นสู่อากาศแก้วางหวา หันดูพาวเริงเริง เปน
ดั่งรัสมิพรอาทิตย เมื่อจัพันแห่งพุดอย นั้นแล

(สักกบรรพ/๙๔๐/๖-๙)

ข้อความในตัวอย่างข้างต้น บรรยายภาพพระอินทร์ที่เหาะขึ้นท้องฟ้าว่าสง่างามประหนึ่ง
รัสมิของพระอาทิตย์ที่สาดแสงเหนือภูเขา กวีเลือกใช้คำว่า *หันดูพาวเริงเริง* หมายถึง ดูงดงามเรื่อง
เรื่อง การเล่นเสียงวรรณยุกต์ *เริงเริง* นอกจากช่วยเพิ่มเสียงเสนาะให้บทประพันธ์แล้วยังเน้นย้ำ
ความหมายให้เห็นว่าพระวรกายของพระอินทร์เปล่งรัสมิสว่างรุ่งเรืองงดงามยิ่งนัก
ตัวอย่างที่ ๑๙

ลูกหาบผายก้อรหน้า อย่ออยู่ช้ำเหยหยาย ชาวเหลกษายม้าหาด
ชาวเมิงราชชুমไชย ห้างการไฏหกรากานั้น **อดหมั้วหมั้ว**ขันน ราชการวาง
วันเสื่อผ้า กินน้อยถ้ำถมถม

(มหาธา๗/๑๐๒๖/๒-๔)

อด คือ อดทน *หมั่น* คือ มีความขยันพากเพียร *หมั่น* หรือ *มัน* คือ มันคง, แน่นนอน *ขันขัน*
หรือ *ขอขัน* คือ ขันอาสาหรือเสนอตัวทำด้วยความเต็มใจ การเลือกใช้คำ *อดหมั่นหมั่นขันขัน* วาง
เรียงกัน หมายถึง ลูกหาบและชาวเมืองพิชัยเชตุตรมมีความอดทน ขยัน และขันอาสาทำงานด้วย

ความเต็มใจ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ หมั่น-หมั่น และเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ขอ-ชั้น ในตำแหน่งที่ชัดเจน ช่วยเพิ่มความไพเราะให้บทประพันธ์ และช่วยย้ำความหมายให้เห็นว่า ลูกหาบ และชาวเมืองพิชัยเชตุรชยันและอดทนแข็งแรงมากเพียงใด

๓.๒ กลวิธีการสร้างความงามด้านการใช้ถ้อยคำ

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ มีกลวิธีการสร้างความงามด้านการใช้ถ้อยคำหลายประการ เพื่อแสดงภาพ อารมณ์ และความหมายที่ชัดเจน กลวิธีเหล่านี้ได้แก่ การสรรคำ การซ้ำคำ และการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะเด่นของตัวละคร

๓.๒.๑ การสรรคำ

การสรรคำ หมายถึง การเลือกสรรคำที่นำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้างงาน (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, ๒๕๔๙: ๑๓) หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่เนื้อความ บริบท และตัวละคร (ธเนศ เวศร์ภาดา, ๒๕๔๙: ๒๔) การสรรคำเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยบอกเล่าเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของเวสสันดรโพธิสัตว์แก่ผู้อ่านและผู้ฟังมหาชาติไทลื้อให้เข้าใจเนื้อหาและอารมณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏการสรรคำ ๒ ลักษณะ คือ การสรรคำเพื่อแสดงภาพที่ชัดเจน และการสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละคร ดังนี้

๓.๒.๑.๑ การสรรคำเพื่อแสดงภาพที่ชัดเจน

การสรรคำเพื่อแสดงภาพที่ชัดเจนมีส่วนช่วยให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติสำนวนทองถิ่นสำนวนนี้จินตนาการจนเกิดภาพที่กระจ่างชัดขึ้นในใจได้ ผู้วิจัยพบว่าในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ การสรรคำส่วนใหญ่ใช้เพื่อแสดงภาพที่ชัดเจนในการบรรยาย ไม่ว่าจะบรรยายฉากหรือบรรยายเหตุการณ์

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช ตอนพราหมณ์จากเมืองกถิงคราษฎร์นำช้างปัจจัยนาคมาถวายคืนแด่พระเจ้ากรุงสุโขทัย กวีได้สรรคำบรรยายภาพฝนที่ตกเนื่องจากบุญของช้างปัจจัยนาคไว้ได้อย่างไพเราะงดงาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๒๐

ในกาลนั้น พราหมณ์ทั้งหลายอันอยู่ในเมืองกถิงราช ได้ยินข่าวสาร
ท้าวบรมมณาดสญไช อันจไฟโอกาส ยังพริษาเวสสันดรราชคืนมา สวรร

พราหมณาได้แลว ยังข้างเผิกแก้วเมือเมิง หว่าฝนเนิงไหลหลัง เปนแถว
ตั้งตกมา เตมโนนาทุกที่ เข้ากล้ำคี่บานไส เขาค์เอาข้างปรโใจณตัวของ
อาด มาขึ้นหึ่แก่ทำวธิราชสญไซ วันนั้นแล

(มหाराช/๑๐๕๘/๑๐-๑๐๕๘/๑๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า เมื่อข้างปัจฉิมยามไปถึงแคว้น
กลิงคราชฎร์ฝนก็ตกลงมา เมื่อพราหมณ์แคว้นกลิงคราชฎร์ทราบว่พระเจ้ากรุงสญชัยจะเสด็จไป
รับพระเวสสันดร เขาก็เอาข้างปัจฉิมยามมาถวายคินพระเจ้ากรุงสญชัย กวีสรรคำกริยา เนิง ไหล
หลัง เปนแถว ตั้ง ตก เตม บรรยายอาการที่ฝนตกเพราะบุญของข้างแก้วคุณุญของพระเวสสันดร
เห็นภาพต่อเนื่องได้ชัดเจน

คำว่า เนิง หรือ เนือง หมายถึง ปริมาณมากต่อเนื่องไม่ขาดสาย คำว่า ไหล หมายถึง
เคลื่อนที่ไป คำว่า หลัง หมายถึง ไหลลงไม่ขาดสาย คำว่า แถว หมายถึง เรียงกันเป็นเส้นเป็นแนว
คำว่า ตั้ง หมายถึง หลังลงมาอย่างรวดเร็วด้วยปริมาณที่มาก, ไหลอย่างเทไป ไหลเทมาอย่าง
ต่อเนื่อง เมื่อนำคำทั้งหมดมารวมกันแสดงภาพฝนท่าใหญ่อันบังเกิดจากบุญญาานุภาพข้าง
คู่บารมีของพระเวสสันดรทำให้ฝนตกอย่างหนักและรวดเร็วไหลเทลงมาไม่ขาดสาย และตกเต็ม
ผืนนาถ้วนทั่วทุกที่

ปริมาณฝนที่ตกลงมามากมายทำให้ผืนนาที่เคยแห้งแล้งมาเนิ่นนานกลับสดชื่นชุ่ม
ฉ่ำจนกระทั่ง เข้ากล้ำคี่บานไส คือ ข้าวกล้าในนาบานไสสดชื่น กวีสรรคำกริยา คี่บาน หรือ คลี่
บาน มาขยาย ข้าวกล้า หรือ ต้นอ่อนของข้าว คำว่า คี่ หรือ คลี่ หมายถึง ขยายออก คำว่า บาน
หมายถึง ผายออก คลี่บาน เป็นกริยาที่แสดงความต่อเนื่องกัน เป็นลักษณะของดอกไม้ที่ขยาย
กลีบ จากดอกตูมที่โตเต็มที่ค่อยๆ แบนกลีบดอกเปิดออกทีละน้อยๆ กวียังสรรค้ำว่า ไส หรือ ไส ซึ่ง
หมายถึง แจ่มกระจ่าง มาขยายข้าวกล้าว่า เข้ากล้ำคี่บานไส เพื่อให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติสร้าง
ภาพข้าวกล้าที่เขียวชอุ่มใสสดชื่นเนื่องจากได้รับน้ำฝนในปริมาณมาก ข้าวกล้าในนาค่อยๆ
เจริญออกงามข้าๆ จะเห็นได้ว่ากวีเลือกใช้คำที่เรียบง่าย ทว่าสื่อความหมายลึกซึ้งแจ่มแจ้งอย่าง
วิเศษ

ภาพข้าวกล้าในนาระบัดใบคลี่บานสดใสท่ามกลางสายฝนโปรยปรายบนผืนนาทั่ว
แคว้นกลิงคราชฎร์เป็นนิมิตหมายอันดีว่ ชาวแคว้นกลิงคราชฎร์จะมีข้าวกินในไม่ช้า จะพ้นจาก
ทุกข์ภิกขภัย พราหมณ์กลิงคราชฎร์จึงได้นำข้างปัจฉิมยามมาถวายคินแคว้นสี่พี

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์เดียวกันนี้ ตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยดำริจะยกทัพไปรับ พระเวสสันดรซึ่งประทับอยู่ในป่าหิมพานต์ให้กลับคืนมาครองกรุงพิชัยเขตุดรดังเดิม กวีสรรคำ บรรยายป่าหิมพานต์ไว้อย่างไพเราะงดงาม ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๒๑

เราจ้เข้าป่าไม้หิมพาน ในดงภูานเถินช้าง อันมีน้ำค้างหมอก
เหมียวหลาย กัวยเปนสายแหวดอยู่ ทรงรสหมู่คันทา ในอานาปากกว้าง
อันเต็มไฟด้วยแรดช้างแลเลือนหมี ราชสีแลหมู่นื้อ ทังยักขชาติเชื้อ ผีเสื่อ
ป่าหลวงหลาย ปรกอบไฟด้วยยาทิบยายเปนหมู สัพพไม้ต้นอยู่เต็มพวัน
กลางอันเปนลูกย้อย ลางภ้องเปนดอกส้อยแกมใบ รุ่งเรืองไฟสรอาด
แหวดล้อมด้วยอาวาสวังกา งามเหลือตายาดไว้

(มหाराช/๑๐๑๒/๔-๑๐๑๒/๑๑)

ข้อความที่คัดมาลงไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า ป่าหิมพานต์เป็นป่ากว้างใหญ่ มีต้นไม้ มากมาย มีสัตว์และอมนุษย์อาศัยอยู่หลายชนิด มีน้ำค้างและไอหมอกอยู่ทั่วป่า

กวีสรรคำบรรยายไอหมอกที่ลอยข้อยิ่งอยู่ในป่าหิมพานต์ว่า น้ำค้างหมอกเหมียว หลาย คำว่า น้ำค้าง หรือ น้ำค้าง คือ ไอน้ำในอากาศที่ถูกความเย็นแล้วหยาดลงค้างบนใบไม้ใบ หญ้า เป็นต้น มักเกิดในเวลากลางคืนหรือเช้ามืด คำว่า หมอก หรือภาษาไทลื้อเรียกว่า เหมียว คือ ละอองน้ำขนาดเล็กมากที่มองเห็นได้ด้วยตาเปล่า เกิดจากการกลั่นตัวของไอน้ำ ลอยอยู่ใน อากาศ กวีเลือกใช้คำว่า หลาย ซึ่งมีความหมายว่า มีมาก ช่วยขยายให้เห็นภาพของน้ำค้างที่เกาะ พราวอยู่ตามต้นไม้ใบหญ้า และไอหมอกที่ลอยตัวอยู่เหนือป่าหิมพานต์ได้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น กวียังสรรคำกริยา กัวยเปนสายแหวดอยู่ เพื่ออธิบายลักษณะของหมอก คำว่า กัวย หรือ เกี้ยว หมายถึง ววน, คดเคี้ยว คำว่า สาย เป็นคำเรียกสิ่งที่มีลักษณะเป็นเส้นเป็นแนวยาว คำว่า แหวด หมายถึง ห่อมล้อม รวมความแล้วจึงแสดงภาพสายหมอกเคลื่อนไหวไหลดุจสายน้ำล่องลอยปกคลุมทั่วผืนป่าหิมพานต์อันกว้างใหญ่

จากนั้นกวีบรรยายถึงสัตว์ต่างๆ ได้แก่ กา หมี นื้อ แรด ราชสีห์ เสือ และช้าง ซึ่งเป็น สัตว์ที่มักอาศัยอยู่ในป่าลึกและอุดมสมบูรณ์ รวมถึงอมนุษย์อย่าง ยักษ์ ผีเสื่อป่า (ดู ๔.๕.๑) และ ยาทิบ^๑ ว่าล้วนอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์เช่นกัน กวีสรรคำกริยา ยาย และ เปนหมู^๒ ซึ่งมีความหมาย ไปในทางเดียวกันเพื่อขยายอาการเคลื่อนไหวของสัตว์และอมนุษย์เหล่านั้น คำว่า ยาย หมายถึง

^๑ ยาทิบ ไม่ปรากฏในพจนานุกรมล้านนา พจนานุกรมศัพท์โบราณ แม้แต่ชาวไทลื้อก็ไม่รู้จักคำนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานจากบริบท ว่าอาจหมายถึงวิทยากร

ค่อยๆ เคลื่อนที่ไป ก้าวไป มักใช้กับสิ่งที่เป็นหมู่หรือมีปริมาณมาก *เบญหมู่* คือ เป็นหมู่ มีนัย หมายถึง สิ่งที่เป็นชนิดเดียวกันไปด้วยกันเป็นพวกๆ สื่อให้เห็นภาพหมู่สัตว์และหมู่มนุษย์หลายชนิด เป็นกลุ่มๆ ค่อยๆ ทอยยเคลื่อนที่ไปในป่าหิมพานต์อย่างเนิบช้า

กวียังกล่าวชมความงามของต้นไม้ในป่าหิมพานต์ว่า บางต้นก็มีลูกดกย่อย บางต้นก็มีแต่ดอกและใบ กวีเลือกใช้วลี *รุ่งเรืองไพศรवाद* งามเหลือตายาดไว้มากแล้วสรุปให้เห็นภาพความงามอันน่าอัศจรรย์ใจของธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติในป่าหิมพานต์ คำว่า *รุ่งเรือง* หรือ *รุ่งเรือง* หมายถึง สว่าง สุกใส คำว่า *ไพ* ก็คือ *ไป* คำว่า *ศรवाद* หรือ *สะอาด* หมายถึง หมดยอด ผ่องใส *วลี งามเหลือตา* หรือ *งามเหลือตา* หมายถึง มีความงามอย่างยอดเยี่ยม คำว่า *ยาด* หรือ *หยาด* หมายถึง ร่วงลงอย่างช้าๆ รวมความแล้วสื่อถึงภาพสัตว์น้อยใหญ่หลายชนิดและมนุษย์หลายจำพวก ค่อยๆ เยื้องกราย ในป่าหิมพานต์อันกว้างใหญ่ที่เต็มไปด้วยต้นไม้แน่นชนิด บางต้นมีลูกบ้างต้นมีแต่ดอกและใบงดงามยิ่งนัก เบื้องบนยังมีสายหมอกที่ค่อยๆ ร่วงลงมาอย่างช้าๆ นอกจากนี้กวียังอธิบายว่าป่าหิมพานต์นั้น *ทรงรสหมู่คันธา* คือ มีกลิ่นหอมอีกด้วย การสรรคำบรรยายภาพป่าหิมพานต์ดังกล่าวย่อมยังความอัศจรรย์ใจให้บังเกิดแก่ผู้ฟังเทศน์มหาชาติเป็นอย่างยิ่ง

จะเห็นได้ว่ากวีสามารถสรรคำบรรยายภาพความงามพิสุทธิ์ของป่าหิมพานต์ผ่านสายตาพระเจ้ากรุงสุทศย์ได้อย่างน่าสนใจ และน่าสังเกตว่าการสรรคำบรรยายความงามของธรรมชาติในมหาชาติไทยถือเป็นการบรรยายโดยตรงไปตรงมา

๓.๒.๑.๒ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละคร

ลักษณะอันเป็นสากลของภาษาวรรณศิลป์ คือ การใช้ภาษาเพื่อมุ่งสื่ออารมณ์และความรู้สึกอันเป็นลักษณะของภาษาวรรณคดีของทุกชาติ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, ๒๕๔๙: ๒) การสื่ออารมณ์และความรู้สึกอาจทำได้ด้วยกลวิธีสรรคำ กวีผู้รจนามหาชาติไทยถือได้ใช้กลวิธีการสรรคำเพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครอย่างหลากหลาย ได้แก่ อารมณ์โศก อารมณ์หวาดกลัว อารมณ์โกรธ อารมณ์สงบ อารมณ์วิตกกังวล และอารมณ์น้อยใจ ดังจะอธิบายเป็นลำดับไป

๓.๒.๑.๒.๑ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์โศกของตัวละคร

ความทุกข์อันทำให้บังเกิดอารมณ์เศร้าโศกเสียใจของตัวละครในมหาชาติไทยถือ มีสาเหตุจากความพลัดพรากเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักและห่วงหาอย่างลูกเมีย เช่น ตอนพระนางมัทรีและพระเวสสันดรพลัดพรากจากสองกุมาร ตอนพระเวสสันดรคิดว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์จากพระองค์ไป กวีได้สรรคำแสดงอารมณ์โศกเศร้า

ของตัวละครในมหาชาติไทลื้อไว้อย่างประณีต เพื่อแสดงให้เห็นความทุกข์อย่างใหญ่หลวงที่สมาชิกในครอบครัวจำต้องพรากจากกัน

ก. อารมณ์โศกของพระนางมัทรี

พระนางมัทรีเป็นมารดาของพระชาติและพระกัณหา ธรรมชาติของแม่ย่อมมีความรักความผูกพัน และความห่วงใยลูกอย่างยิ่ง เมื่อพระนางมัทรีกลับถึงอาศรมและพบว่าสองกุมารหายไปอย่างไร้ร่องรอย พระนางมัทรีย่อมเป็นกังวล ทุกข์ใจ และเศร้าโศกเสียใจยิ่งนัก

กวีได้สรรคำบรรยายอารมณ์โศกอันเนื่องจากความทุกข์ของพระนางมัทรีขณะตามหาสองกุมารยามวิกาลในป่าใหญ่เพียงลำพังได้อย่างจับใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๒๒

นางท้าวราชมัทรี อันมีสินเนหารักลูก ร้องไห้ถูกขับหา^๑ ยังสอง
บุตรตาแก่นไธย เข้าป่าไม้ตนดยว ไนดงขยวป่าก้วย ทุกสรอกห้วยพญา
ทุกคูหราเถินถ้ำ ทุกท่อน้ำครพังวัง ที่ได้ยังปรอด นางท้าวยอดแสงไฟ
บ่หันสองนงไวพื๋นอง แก้วร่วมห้องสินเนหระ มิโสกาชราบ ซ่อนอาบน้ำตา
คืนมาหาที่อยู่ ไนแก้วกู้อาสม

(มัทรี/๘๒๕/๖-๑๑)

ตัวอย่างข้างต้นถอดความได้ว่าพระนางมัทรีตามหาสองกุมารทุกที่ก็ยังไม่เห็น พระนางจึงคืนกลับมาอาศรม

กวีสรรคำกริยาแสดงอาการแห่งความทุกข์ของพระนางมัทรีว่า โสกาชราบ ซ่อนอาบน้ำตา คำว่า ชะลาบ หรือ มหาชาติไทลื้อใช้ว่า ชราบ หมายถึง เือบอาบ แผ่ไปทั่ว คำว่า ซ่อน หรือ สะอื่น หมายถึง ถอนใจสะท้อนเป็นระยะๆ เพราะร้องไห้มากเนื่องจากระทมใจ กวียังเลือกใช้กริยาวลี อาบน้ำตา เพื่อเน้นให้เห็นภาพของแม่ที่ทุกข์ทรมานใจอย่างยิ่งยวดที่ลูกหายไปอย่างไร้ร่องรอย คำว่า อาบ หรือ อาบ หมายถึง เอน้ำรดตัวหรือลงในน้ำทั้งตัวเพื่อแก้ร้อนหรือชำระล้างเหงื่อไคล หรือหมายถึง ซโลม, ทา, ทำให้ชุ่มซาบ ก็ได้ คำว่า อาบ ในตัวอย่างนี้น่าจะเป็นความหมายอย่างหลัง อย่างไรก็ตามคำกริยา อาบ ทั้ง ๒ ความหมายก็ต้องใช้น้ำในปริมาณมาก มีนัยสื่อว่าน้ำตาแห่งความทุกข์โศกที่พระนางมัทรีหลั่งออกมามีปริมาณมาก สัมพันธ์กับปริมาณความทุกข์ในพระทัยของพระนางว่ามีมหาศาล การเลือกใช้กริยาวลี อาบน้ำตา ยัง

^๑ ขับหา คือ วิ่งไล่ตามหา

สอดคล้องกับคำว่า *ชราบ* ซึ่งหมายถึงเิบอาบอีกด้วยว่า ปริมาณน้ำตาของพระนางมัทรีที่ไหลออกมาว่ามีมากจนชโลมรดเิบอาบไปทั่วร่างได้

การสรรคำข้างต้นนี้อาจให้อ่านผู้ฟังเข้าใจอารมณ์โศกเศร้าอย่างใหญ่หลวงของพระนางมัทรีที่คิดว่าจะต้องสูญเสียลูกทั้งสองไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การพรรณนาอารมณ์ที่ใกล้เคียงกันของพระนางมัทรีปรากฏอีกครั้ง ในมหานิติไถ่ถอนกัณฑ์ครกัณฑ์ เมื่อพระนางมัทรีพบพระกุมารทั้งสองที่พลัดพรากพระนางไปนาน ครั้นได้พบกันอีกครั้ง พระนางได้ระบายความทุกข์ใจ ความเศร้าใจของพระนางให้สองกุมารฟัง กวีสรรคำกริยาบรรยายอารมณ์โศกของพระนางมัทรี ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๒๓

พี่เจ้ากล่าวคำมี ว่าสองศรีลูกแก้ว หนีทานแลวแก่พรามขี แม่จึงยมิ
ให้วื อดอยู่ได้ยทรงผาน คำสุขบานบได้ แม่อยู่ให้**ชนิดใจ** น้ำตาไหลอาบ
หน้า ทุกข์เท่าฟ้า**เรณ** นอรคือดแม่ไหลชมบขาด ไหลอ้มสองน้อยขนาดมา
นอร ไหลคคอรไหลลูป ไหลอ้มจูบปกวัว ลางคาบเปดงจันมาตหน้า
ลางคาบเปดงจันมาปัดผ้าแม่กินนม ลางคาบเปดงจันมาในอาสรมบดตอย
เหล็ล ล้อยล้อยเต้นซบกัน ลางคาบเปดงจันมาอยู่ใกล้ กินลูกไม้ยาม
เพรา ลางคาบเปดงสองแพงเพวารยกร้อง พรพิน้องว่าแม่รามามาแม่รามามา
จัดทีแก้คหาบได้ แม่เท่าร้องให้อยู่ที่งคีน ลูกนึ่งยีนค้อยท่าว **ดินตะดาว**
เหนือดิน

(นครกัณฑ์/๑๑๘๓/๔-๑๒)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า เมื่อพระนางมัทรีทราบความจริงว่าพระเวสสันดรพระราชทานสองกุมารให้ชุกพรหมณ์ไปแล้ว พระนางก็ทุกข์ใจยิ่งนัก พระนางยังคงคิดถึงพระกุมารทั้งสองและร้องไห้ด้วยความอาลัยรักเสมอ

กวีสรรคำบรรยายอาการที่แสดงออกถึงความทุกข์ของพระนางมัทรีว่า **ให้ชนิดใจ** คำว่า **ให้** หรือ **ร้องให้** คือ อาการที่น้ำตาไหลเพราะการปะทะแห่งอารมณ์ คำว่า **ชนิดใจ** หมายถึง ขณะนั้น การเจาะจงใช้คำกริยาวลี **ให้ชนิดใจ** แสดงว่าเมื่อพระนางมัทรีทราบว่าพระเวสสันดรยกลูกให้ผู้อื่นไปแล้ว พระนางก็ร้องให้ทันที กวีเลือกใช้นามวลี **น้ำตาไหลอาบหน้า** เพื่อขยายว่าพระนางมัทรีทำให้จนน้ำตาไหลอาบใบหน้า สื่อว่าการร้องไห้ไม่ใช่การร้องไห้ในระยะเวลาสั้น แต่เป็นการร้องไห้อย่างต่อเนื่องและยาวนาน สะท้อนความทุกข์ใจ ความเศร้าใจ

อย่างใหญ่หลวงพระนางมัทรี ว่าการพลัดพรากจากลูกน้อยทั้งสองเป็นความทุกข์ทรมานใจมากเหลือเกิน

กวีเปรียบเทียบความทุกข์โศกเศร้าที่พระนางต้องพรากจากลูกรักว่า *ทุกข์เท่าฟ้าเรณ* ฟ้าเป็นสิ่งที่กว้างใหญ่มาก ยากที่จะหาจุดสิ้นสุดได้ การเปรียบฟ้าอันเจิ่งกว้างไกลกับความทุกข์ระทมของพระนางมัทรี ทั้งยังสรรคำ *เรณ* ซึ่งหมายถึง ร่องให้ไม่หยุดหย่อน ไม่สร้างชา มาขยาย สื่อให้เห็นความทุกข์เวทนาอันแรงกล้า ความคิดถึงลูกมิเว้นวาย และความโศกาอาดูรอันไม่มีที่สิ้นสุดของพระนางมัทรีได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

นอกจากนี้กวียังอธิบายอาการของพระนางมัทรีที่ไม่สามารถสงบนิ่งอยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งได้ พระนางลุกขึ้น นั่งลง และทอดตัวล้มลงไปกองอยู่กับพื้น กวีเลือกใช้กริยาวลี *ดินตะดาวเหนือดิน* ขยายว่าพระนางมิได้ทอดตัวลงกับพื้นแล้วนั่งอยู่ คำว่า *ดิน* หมายถึงอาการที่สะบัดหรือฟาดตัวไปมาอย่างแรง คำว่า *ตะดาว* หมายถึงอาการตื่นเร่าๆ รวมความแล้วฉายให้เห็นภาพพระนางมัทรีนอนสะบัดตัวตื่นเร่าๆ เกือบกลิ้งไปมาอยู่บนพื้นดินด้วยความทุกข์ใจอย่างน่าเวทนา

การนอนดิ้นบิดๆ อยู่กับพื้นของพระนางมัทรีเน้นให้เห็นความทุกข์ที่รุมเร้าจิตใจจนยากจะถ่างถอน จนทำให้พระนางมัทรีไม่สามารถครองสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถเก็บจำความโศกกำสรดไว้ในพระทัยได้อีกต่อไป จึงแสดงอาการตื่นพราดๆ ผิดวิสัยของนางกษัตริย์ที่มักเก็บอารมณ์ เก็บความรู้สึกไว้ในใจ

ข. อารมณ์โศกของสองกุมาร

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘ กัณฑ์กุมาร เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานพระชาติพระกัณฑ์ให้ชุก พระกุมารทั้งสองจำต้องพลัดพรากจากบิดามารดาตั้งแต่ยังอายุน้อยๆ มีหน้าซำสองกุมารยังถูกชุกพราหมณ์เขียนตีอย่างทารุณ ความทุกข์ใจที่ต้องพรากจากบิดามารดา ความทุกข์กายที่ถูกพราหมณ์โบยตีทำให้สองกุมารเป็นทุกข์และเศร้าใจยิ่งนัก กวีสรรคำพรรณนาอารมณ์โศกของพระกุมารทั้งคู่ไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๒๔

พรามตีหลังเจบ่น้อย เปนเลิศย้อยเหนือหลัง จวีผิวหนังสองกุม
มารค่อมกัยง เนื้อขาดสัยงพรามตี หลังสองสรพ์เลิศย้อย เปนถ้อยถั่ง
แถวตก เถ้าชุกจตีผู้้นอง ซาลีก้องเจบตาง สองวางหลังอับข้าง ฟืน้อง
ข้างเอากัน สองบัวสวรรค์ออรน้อย ให้ชช้อยยนิผาน แลนา

(กุมาร/๖๖๓/๑-๕)

ข้อความที่คิดไว้ข้างต้นถอดความได้ว่าชุกพราหมณ์ดีหลังสองกุมารจน
เนื้อขาด เลือดไหลย่อย พระกุมารทั้งคู่เจ็บปวดและรำไห้อย่างน่าสงสาร

กวีสรรคำบรรยายลักษณะเลือดที่ไหลออกจากผิวหนังของสองกุมารว่า
เป็นถ้อยถั่งแหวดก คำว่า ถ้อย หมายถึง สิ่งที่เห็นเป็นแหว เป็นแนว หรือเป็นแถบ คำว่า ถั่ง
หมายถึง ไหลไปอย่างรวดเร็ว คำว่า แหว หมายถึง สิ่งที่เรียงกันเป็นเส้นเป็นแนว และ คำว่า ตก
ในที่นี้หมายถึง ไหลหยดลงมา รวมความแล้ว เป็นถ้อยถั่งแหวดก ทำให้เห็นภาพผิวหนังของสอง
กุมารที่มีเลือดจำนวนมากไหลย่อยลงมาเป็นแนวยาว ภาพเลือดที่ไหลย่อยเอื้อให้เห็นผู้ฟัง
มหาชาติไทลื้อจินตนาการว่าชุกพาดตีสองกุมารอย่างรุนแรงเพียงใด เด็กทั้งสองคงเจ็บปวดมิใช่น้อย
ชวนให้สงสารพระกุมารทั้งสองเหลือเกิน

กวีเลือกใช้กริยาวลี ให้ช้อยยินผาน เพื่อบรรยายอารมณ์โศกเศร้าอันเกิด
จากความทุกข์กายอย่างแสนสาหัสของสองกุมาร กวีเลือกใช้คำว่า ช้อย หรือ ชะช้อย หมายถึง
ค่อยๆ ไหลรินออกมา เพื่อขยาย กริยา ให้ เพื่อสื่อให้เห็นภาพการร้องไห้ของสองกุมารว่ามีน้ำตา
ไหลลงมาทีละน้อยๆ อย่างต่อเนื่อง การร้องไห้อย่างต่อเนื่องของสองกุมารแสดงถึงความเจ็บปวด
ทางกายอย่างยิ่งยวดจนมิอาจกลั้นน้ำตาไว้ได้ กวีเลือกใช้คำว่า ยิน หมายถึง รู้สึก และ คำว่า ผาน
หมายถึง เตือดร้อน ทุกข์ ยินผาน หมายถึง รู้สึกเตือดร้อน รวมความแล้ว ให้ช้อยยินผาน
หมายถึง สองกุมารร้องไห้น้ำตาไหลรินๆ ด้วยความทุกข์อย่างน่าเวทนา

ค. อารมณ์โศกของพระเวสสันดร

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร หลังจากพระเวสสันดรพระราชทานสอง
กุมารเป็นทานทาสแก่ชุกแล้ว พระองค์ทอดพระเนตรเห็นชุกเขียนตีสองกุมารอย่างรุนแรง ทรง
สดับเสียงพระกุมารทั้งสองที่รำไห้อย่างน่าสงสาร พระเวสสันดรยังไม่อาจตัดความอาลัยรักในพระ
กุมารทั้งสองได้เด็ดขาด ทำให้พระองค์บังเกิดความทุกข์ใจ บังเกิดความเศร้าโศกเสียใจมาก กวี
สรรคำกริยาพรรณนาอารมณ์โศกของพระเวสสันดรไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
ตัวอย่างที่ ๒๕

พรเวสสันดอรธิราชไธย ยินลูกให้เรรน เกิดกังวลทุกขโศก ร้อร
ร้ายลวกหัวใจ ออกเปนไผะวู้ ชบเซาอยู่สาลา หั้นแล นาสิกา จัหรา
ใจเข้าออก ด้วยพายนอกลมดั่ง พัดณซังร้ายแรก ออกจ้แตกคัดไน เท่า
หรายใจทางปาง ร้อรใหม่หากทั้งตัว แลนา

(กุมาร/๗๐๗/๔-๖)

ข้อความที่ปวิวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระเวสสันดรทุขีใจ เศร้าใจอย่างยิ่งที่ได้ยินเสียงสองกุมารร้องไห้ กวีสรรคำบรรยายอารมณ์โศกของพระเวสสันดรโดยเทียบกับความร้อนในลักษณะต่างๆ เป็นลำดับไปว่า **ร้อนร้ายลวกหัวใจ ออกเปนไฟจะวู** และ **ร้อนไหม้หากทั้งตัว**

ข้อความข้างต้น กวีอธิบายว่าความทุกข์ที่เกิดจากพระเวสสันดรได้ยินลูกน้อยร้องไห้ *เรวน* คือ ร้องไห้ไม่หยุด ร้องไห้ไม่สร้างซา เสียงร้องด้วยความเจ็บปวดของลูกน้อยทั้งคู่นี้ทำให้พระเวสสันดรบังเกิดความทุกข์ใจ และความเศร้าโศกใจยิ่งนัก กวีใช้ถ้อยคำว่า **ร้อนร้ายลวกหัวใจ** หมายถึง ความทุกข์ดังกล่าวเหมือนหนึ่งความร้อนจัดจนสามารถลวกหัวใจได้ คำว่า **ร้อนร้าย** หรือ **ร้อนร้าย** หมายถึง กระวนกระวาย, เดือดร้อน คำว่า **ลวก** เป็นกิริยาที่ถูกน้ำร้อน ไอน้ำร้อนจัด หรือไฟมากระทบ แสดงให้เห็นภาพหัวใจของพระเวสสันดรที่ถูกความร้อนในระดับสูงมาก ความร้อนอันรุนแรงร้ายกาจนั้น **ลวก** หัวใจพระองค์ ทำให้หัวใจพระองค์เจ็บปวด เดือดร้อน แผลงว่าเมื่อพระเวสสันดรเห็นลูกทั้งสองมีความทุกข์ พระองค์ก็มีความทุกข์ใจอย่างใหญ่หลวง สื่อกว่าสองกุมารความสำคัญต่อชีวิตจิตใจของพระองค์อย่างยิ่ง และสื่อกว่าพระองค์รักลูกน้อยทั้งสองมากเพียงใด

กวีเลือกใช้ถ้อยคำว่า **ออกเปนไฟจะวู** เพื่ออธิบายความทุกข์ในหัวใจพระเวสสันดรต่อเนื่องกันไป ความทุกข์ที่เหมือนหนึ่งไฟลวกหัวใจเมื่อครู่ บัดนี้ความทุกข์ที่สะสมในใจของพระองค์นั้นทวีความรุนแรงขึ้นอีกระดับจนลุกเป็นไฟ กวีสรรคำ **จะวู** หมายถึง ไหม้อย่างรวดเร็ว เพื่อขยายว่าเปลวไฟแห่งความทุกข์โศกกำลังลุกไหม้ท่อมหัวใจพระเวสสันดรอย่างรวดเร็ว ฉายให้เห็นภาพไฟแห่งความทุกข์โศกที่ลุกลามกินอาณาบริเวณกว้างขวาง

ธรรมชาติของไฟมีความร้อน เมื่อไฟลุกไหม้สิ่งใดย่อมเผาสิ่งนั้นจนพินาศเสียหาย มอดไหม้ เช่น ไฟไหม้ป่า ไฟไหม้บ้านเรือน ไฟไหม้บ้านเมือง เป็นต้น เช่นเดียวกับไฟแห่งความทุกข์ที่เผาไหม้หัวใจของพระเวสสันดร กวีสรรคำบรรยายผลของไฟทุกข์ที่ไหม้กระหน่ำอย่างรุนแรงและรวดเร็วว่าส่งผลให้พระเวสสันดร **ร้อนไหม้หากทั้งตัว** คำว่า **ไหม้** หมายถึง ถูกความร้อนจนเกรียมหรือดำเป็นถ่าน ขยายให้เห็นว่าไฟแห่งทุกข์นั้นร้อนแรงจนแผดเผาร่างพระโพธิสัตว์จนไหม้เกรียมทั่วทั้งตัว

การสรรคำที่เกี่ยวข้องกับความร้อน ทั้ง **ร้อนร้ายลวกหัวใจ ออกเปนไฟจะวู** และ **ร้อนไหม้หากทั้งตัว** ช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจความทรมานใจ ความทุกข์ทรมานไหม้ที่ทบทวีที่ในใจของพระเวสสันดรเนื่องด้วยเห็นลูกรักทั้งสองตกอยู่ในความทุกข์ และเน้นย้ำความทุกข์โศกที่พระองค์ประสบได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

อารมณ์โศกของพระเวสสันดรนอกจากจะปรากฏในกัณฑ์กุมารตอนต้อง
พรากจากโอรสแล้ว ยังปรากฏอารมณ์ดังกล่าวในกัณฑ์มัทรีตอนพระนางมัทรีถึงแก่วิสัญญาภาพ
ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๒๖

ในกาละนั้น หัวใจพรมมหาสังตรสีพัส **ร้อรร้ายปนไพมา** หันยัง
ราชมัทรีผ่านแล้ว สยบท้าวแลวทั้งยืน หัวใจ**เฟิ่นเด็ดร้อร** ทุกข์โศก**ซ้อร**
กายา ตวรชุนณามีมาก อดล้าบากเหลือใจ มีอาไลเลิศแลว โพรอะว่า
หันน้องแก้วทอดตนตาย ท้าวอรหงายที่ไกล แทบบาดไ้ยธรรณี สวรรว่า
พรบุรีมีตนวิเสศ บั้งตยดสีเนหา เอมี่เซตน้ำตา**ซำใจ** โพอยู่ไกลเลงฎ
วามัทรีคูตายแท้ ซฤฯ

(มัทรี/๘๒๙/๙-๑๕)

ตัวอย่างข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า พระเวสสันดรทอดพระเนตรเห็น
พระนางมัทรีสลบ พระเวสสันดรเข้าพระทัยว่าพระนางสิ้นพระชนม์ ทำให้พระองค์ทุกข์ใจและเศร้า
ใจยิ่งนัก

จากตัวอย่างข้างต้นกวีใช้นามวลี **หัวใจพรมมหาสังตรสีพัส ร้อรร้ายปน
ไพมา** อธิบายอารมณ์โศกเศร้าของพระเวสสันดร หมายถึง หัวใจของพระองค์เต้นตึกๆ สั่นไหวไป
มา คือ ตกใจด้วยความระทึกไปมา กวีสรรคำกริยาที่มีความหมายไปในทางเดียวกัน ได้แก่ คำว่า
สั่น หมายถึง ไหวตึกๆ คำว่า **ปน** หรือ **ปั่น** หมายถึง ทำให้หมุน ทำให้เวียน และ คำว่า **ไพมา** หรือ
ไปมา แสดงถึงการทำการึกซ้ำๆ กัน คำกริยาข้างต้นสื่อให้เห็นว่าอารมณ์ของพระโพธิสัตว์ไม่
สงบนิ่ง แต่หวั่นไหว บั่นป่วนอยู่ไปมา กวียังเลือกใช้ คำว่า **ร้อรร้าย** หรือ ร้อนร้าย ซึ่งหมายถึง
กระวนกระวาย เดือดร้อน ขยายว่าอารมณ์ที่บังเกิดแก่พระโพธิสัตว์ ณ ขณะนี้ทำให้พระองค์
กระวนกระวายใจ เดือดร้อนใจยิ่งนัก

กวีใช้นามวลี **หัวใจเฟิ่นเด็ดร้อร** คำว่า **เฟิ่น** หรือ **เฟือน** หมายถึง ผิดปรกติ
และคำว่า **เด็ดร้อร** หรือ **เด็ดร้อน** หมายถึง เป็นทุกข์กังวลไม่เป็นสุข เพื่ออธิบายว่าพระเวสสันดร
ก็เป็นทุกข์ เป็นกังวล หัวใจเด็ดร้อน เมื่อคิดว่าพระนางมัทรีจะตายจากพระองค์ไปจริงๆ กวีใช้วลี
ทุกข์โศกซ้อรกายา อธิบายผลของอารมณ์ที่มีผลต่อร่างกายพระเวสสันดร คำว่า **ซ้อร** หรือ ซ้อน
หมายถึงตี ซ้อความ **หัวใจเฟิ่นเด็ดร้อร** **ทุกข์โศกซ้อรกายา** หมายถึง ความทุกข์โศกทำให้หัวใจของ
พระมหาสัตว์หวั่นไหวเด็ดร้อนส่งผลให้ทบทวีร่างกาย กวียังแสดงความเห็นใจพระโพธิสัตว์ที่
ประสบอารมณ์ดังกล่าวกวีเลือกใช้วลี **ตวรชุนณามีมาก** หรือ **ควรกรุณามีมาก** คำว่า **ชุนณา**

หมายถึง สงสารหรือกรุณา รวมความแล้วหมายถึง ควรสงสารและเห็นใจพระโพธิสัตว์อย่างยิ่งที่
ต้องเผชิญหน้ากับความทุกข์ในครั้งนี้

กวีเลือกใช้กริยาลี *เช็ดน้ำตา* หรือ *เช็ดน้ำตา* และสรรคำว่า คำว่า *ช้ำใจ*
หรือ *จะใจ* หมายถึง เสมอๆ ขยายให้เห็นภาพว่าพระเวสสันดรใช้มือเช็ดน้ำตาอยู่เสมอ เป็น *เช็ด*
น้ำตาช้ำใจ การเช็ดน้ำตาอยู่บ่อยครั้ง สื่อว่าพระเวสสันดรมิได้ร้องเพียงชั่วคราวช่วยยาม แต่พระองค์
ร้องให้อยู่เรื่อยๆ ด้วยความวิปโยค เพราะคิดว่าพระนางมัทรีช้ายาคู่ทุกข์คู่ยาก ผู้จงรักภักดีและ
ปรนนิบัติพระองค์อย่างดีได้สิ้นพระชนม์ในป่าหิมพานต์เสียแล้ว ทั้งพระองค์ก็ให้อยู่เพียงลำพัง การ
สรรคำข้างต้นสะท้อนความทุกข์ทรมานใจอย่างใหญ่หลวงและความโศกเสียใจอย่างถึงที่สุดของ
พระเวสสันดร ทั้งยังช่วยสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้ผู้ฟังมหาชาติไทลื้อรู้สึกเศร้าใจร่วมไปกับตัว
ละครด้วย

๓.๒.๑.๒.๒ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์หวาดกลัวของตัวละคร

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏอารมณ์หวาดกลัวของตัวละครเด่นชัดในกัณฑ์
กุมาร ตอนสองกุมารลอบฟังบทสนทนาระหว่างพระเวสสันดรกับชูชกพราหมณ์ และทราบว่าพระ
เวสสันดรจะยกตนให้เป็นทาสชูชก กวีสรรคำกริยาพรรณนาความหวาดกลัวของสองกุมาร ดัง
ตัวอย่างที่ ๒๗

เมื่อนั้นสองเจ้เจ้ากุมมาร คีชาลีคานขึ้นช้อย นางนาคน้อยกัณฑ์หา
ไต้ยีนพรมจาคำราบ เยชะนียบปุรแก้ว มีตนตัวไหวหวัวร์ ใจบ้ำสันระสาย
หน้าตัวตายแค้นคั้ง สองเจ้าฟังประหนึ่ง จากกุดดีอวาส เอาผ้าเป๊ก
ไม้คาดเสตี ลงไฟสูโบกขรณี่ลื้ออยู่ กัวพรมปู้มาหัน เมื่อนั้น แลนา

(กุมาร/๖๔๕/๑-๖๔๕/๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้น ถอดความได้ว่า พระกุมารทั้งสองหวาดกลัวเกรงจะตก
เป็นข้าชูชกจึงรีบหนีไปซ่อนตัวในสระโบกขรณี

กวีอธิบายว่าชูชกพราหมณ์ *จาคำราบ* หมายถึง พุดจาขู่เข็ญ คุกคาม ทำให้สอง
กุมาร *ปุรแก้ว* คือ รู้สึกหวาดกลัว กวีสรรคำว่า พระกุมารทั้งสอง *มีตนตัวไหวหวัวร์ ใจบ้ำสันระสาย*
หน้าตัวตายแค้นคั้ง

กวีเลือกใช้ คำว่า *ไหวหวัวร์* หรือ *ไหวหวั่น* หมายถึง สั่นสะเทือน มาขยายร่างกายของ
สองกุมารที่สั่นเทิ้มด้วยความหวาดกลัวแต่ชูชกจับชั่วคราว กวีเลือกกล่าวว่ *ใจ* หรือ *หัวใจ* ของ
พระกุมารทั้งสองนั้น *บ้ำ* คือ ผิดปรกติ เมื่อนำคำว่า *บ้ำ* มาขยาย *ใจ* ซึ่งถือกันว่าเป็นประธานของ

ร่างกายและความรู้สึกทั้งหมด เป็น **ใจบัว** จึงแสดงภาพบุคคลผิดปรกติ จิตใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ไม่สามารถควบคุมสติ ควบคุมอารมณ์ และควบคุมการแสดงออกได้ กวีสรรคำที่ **สั้น** หมายถึง ไหววถี่ๆ และ คำว่า **ระส่าย** น่าจะหมายถึง การสั่นสะเทือนลักษณะใดลักษณะหนึ่ง มาขยายอาการ **ใจบัว** ยิ่งเน้นย้ำอาการผิดปรกติที่บังเกิดกับใจของสองกุมาร ได้กระจ่างชัดมากขึ้น กวีใช้ถ้อยคำ **หน้าตัวตายแค่นิ่ง** หน้า คือ ใบหน้า **ตัว** คือ ร่างกาย **ตาย** คือ สิ้นชีวิต **แค่นิ่ง** คือ ตกใจรวมความแล้ว **หน้าตัวตายแค่นิ่ง** หมายถึง สองกุมารตกใจกลัวชุกชกอย่างมากจนหมดความรู้สึกสีหน้าและท่าทางเหมือนคนหมดลมหายใจ

ด้วยความหวาดผวาว่างรุนแรง เกรงว่าจะต้องตกเป็นทาสรับใช้ชุกชกพราหมณ์ผู้มีวาจาขู่เชิญคุกคาม พระกุมารทั้งสองรีบหนีไปหลบอยู่ในสระโบกขรณี

๓.๒.๑.๒.๓ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์โกรธของตัวละคร

อารมณ์โกรธเป็นอารมณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้กับคนทั่วไป เมื่อคนเราบังเกิดความไม่พอใจ ความขุ่นเคืองใจอย่างรุนแรง ย่อมแปรเปลี่ยนเป็นอารมณ์โกรธได้ ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘ กัณฑ์กุมาร ปรากฏอารมณ์โกรธของตัวละครชุกชกและพระเวสสันดร ดังนี้

ก. อารมณ์โกรธของชุกชก

ตอนชุกชกพลาดสะดุดล้มเป็นครั้งที่ ๒ สองกุมารรีบวิ่งหนีให้พ้นจากเงื้อมมือชุกชก กวีพรรณนาความเกรี้ยวโกรธของชุกชกดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๒๘

สรรว่าชุกชกพราหมณ์ใจเฝ้าเปรต ลูกขาดยดไฟพัน มีถีนันไม้เท้า **รรีบ**
 เข้าหุบเอา ยังเคือเขาขดหมวด พราหมณ์ถ้าวดไฟพัน คันถึงยังที่ไก่อ่ **แ่ง**
 แก้วแก่นไธยสองศรี มา**ยับตี**ผูกได้ เปนตั้งไฟไหม้เมื่อม้างกับหลวง พัน
 พวงแขนลูกท้าว ร้องเอนกล่าวปรุกร้าว ว่าเวียๆ สองเขือเคียวแล่นพ่าย บ่พัน
 ง่ายมีคู พราหมณ์แลงภูสองหน้ หน้าชั้นต่ากั๊ สยงอี่หี่หี่ดรอด นันท้าวห้อง
 ดงราม **ตี**หลังสองกุมมาร**ชักฟาด** **ตี**วแซนลากนำไฟ วันนั้นแล

(กุมาร/๗๐๑/๑๑-๗๐๓/๒)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า ชุกชกรีบลุกขึ้นและเร่งตามหาสองกุมาร เมื่อเจอตัวก็ผูกมือและกระหน่ำตีสองกุมารพลางชักลากทั้งคู่ไป

๑ ตากั๊ คือ ถลิ้งตา (พระมหาวรเชษฐ์ มหาวิทยาลัย, สัมภาษณ์, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔)

ข้อความข้างต้นกวีสรรคำบรรยายว่าชุก *ระริบ* คือ เร่งริบ หรือ ริบๆ แสดงภาพชุกหยิบไม่เท่าและเถาว์ลยอย่างเร่งริบ เมื่อตามมาใกล้ถึงตัวสองกุมาร ชุกผูกมือสองกุมารและโอบตีเด็กน้อยทั้งสองอย่างไม่ปราณี กวีใช้ถ้อยคำเทียบความเกรี้ยวโกรธของชุกกับความร้อนแรงของไฟบรรลัยกัลป์ว่าร้อนแรงจนลุกเผาผลาญทุกอย่างให้พินาศ ดังข้อความว่า *เป็นดั่งไฟไหม้เมือม่างกับหลวง* เพื่อแสดงภาพความโกรธอันมหาศาล ช่วยแนะให้ผู้อ่านและผู้ฟังเข้าใจไฟโทสะอันร้อนแรงที่ลุกฮือในใจของชุกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กวีสรรคำกริยาบรรยายการกระทำของชุกว่า *คันถึงยังที่ไก่อ่* แห่งแก้วแก่นไธยสองศรี *มายับตีผูกได้* คำว่า *ยับ* หมายถึง จับ, กุม, คั่ว, ฌวย คำว่า *ตี* หมายถึง เอามือหรือไม้ฟาดลงไป คำว่า *ผูก* หมายถึง เอาเชือกเป็นต้น สอดคล้องกันให้เกิดเป็นเงื่อน เพื่อทำให้มันหรือติดต่อกันในตัวหรือกับสิ่งอื่น เมื่อนำคำมารวมกันแสดงให้เห็นภาพชุกทันทีที่คว้าตัวสองกุมารได้ ก็ฟาดตีพระกุมารแล้วผูกมือเด็กทั้งสองไว้ กวีสรรคำกริยาบรรยายต่อไปว่าชุก *ตีหลังสองกุมาร* *ชักฟาด ตีว* *แขนลากนำไฟ* คำว่า *ชัก* หมายถึง ดึงสิ่งที่ผูกอยู่ คำว่า *ฟาด* หมายถึง หวด, เหวี่ยง คำว่า *ตีว* หมายถึง หิ้ว และ คำว่า *นำไฟ* คือ นำไป เมื่อนำคำทั้งหมดมารวมกันแสดงภาพชุกดึงเถาว์ลยที่ผูกอยู่กับมือสองกุมาร พลังฟาดตีลงบนร่างกายของเด็กทั้งสอง มีหน้าซ้ำยังหิ้วแขนและลากตัวสองกุมารไป การสรรคำกริยามากถึง ๗ คำ คือ *ยับ ตี ผูก ฟาด ตีว ลาก นำไฟ* มาวางเรียงในตำแหน่งใกล้กัน แสดงภาพที่ชุกทำร้ายเด็กน้อยผู้ไม่มีทางสู้ได้อย่างน่าสงสาร และอย่างต่อเนื่องเคลื่อนไหว คำกริยาดังกล่าวเน้นย้ำอารมณ์โกรธเกรี้ยวของ ชุกที่ลุกโผลงขึ้นจับปล้น นอกจากนี้กวียังบรรยายความโกรธของชุกผ่านการแสดงออกทางสีหน้าว่าชุก *กือตา* หรือ ถลิ่งตาจ้องมองสองกุมาร บรรยายอารมณ์โกรธของชุกผ่านคำพูดจาข่มขู่สองกุมารเสียงดังสนั่น ปาในทำนองว่า *อย่างไรเด็กทั้งสองก็หนีไม่รอดเงื้อมมือตนได้อีกด้วย*

ในตัวอย่างข้างต้นกวีเรียกชุกว่า *ชุกพรามจิงไรผีเปรต* เป็นคำมุขสวาทอย่างร้ายแรง นอกจากจะกล่าวหาว่าชุกเป็นคนจัญไรแล้ว ยังเทียบชุกกับบอมมนุษย์อย่างผีและเปรต มีนัยแฝงว่ากวีไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับพฤติกรรมอันร้ายกาจของชุกที่ลงโทษสองกุมารอย่างรุนแรงเกินกว่าเหตุ ความเกรี้ยวโกรธของชุกยิ่งมีมากเท่าใดยิ่งชวนให้ผู้อ่านผู้ฟังเพิ่มความน่าสงสารให้สองกุมารมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

ข. อารมณ์โกรธของพระเวสสันดร

ความโกรธเป็นอารมณ์สามัญของปุถุชน ย่อมบังเกิดได้กับทุกคน แต่น่าสนใจว่าเมื่อความโกรธบังเกิดกับพระเวสสันดรผู้ดำรงสถานะพระโพธิสัตว์ ความโกรธนั้นจะมีสาเหตุมา

จากอะไร ความโกรธของพระโพธิสัตว์จะรุนแรงเพียงใด ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร กวีบรรยายความโกรธของโพธิสัตว์เมื่อทอดพระเนตรชุกทูปตีสองกุมารอย่างทารุณ ตัวอย่างที่ ๒๙

พราหมณ์นี้ปกป้องใจบาบ มาคำราบบุดี ยังสองสีหน้ห้ล้า ลูกกำ
พรวดนคู้ บ่อาจจักแลงฎอยู่ได้ **ร้อรราดใหม่**เมามิง จิงจ้ครนิงใจว่า
คู้ไฟตตามพราหมบ่อยู่ ซาพราหมบู่ถึงตาย จ้เอาสองสายใจลูกแกว นำพอก
แลวคีนมา ชฤา

(กุมาร/๖๘๗/๑๒-๑๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระเวสสันดรโกรธที่เห็นชุกทูปตีสองกุมาร พระองค์จึงคิดจะประหารชุกเสีย กวีเลือกใช้ถ้อยคำแสดงความโกรธที่บังเกิดแก่พระเวสสันดรว่า **ร้อรราดใหม่**

คำว่า **ร้อร** หรือ **ร้อน** หมายถึง มีความรู้สึกตามผิวหนังเหมือนถูกไฟ คำว่า **ราด** หมายถึง เทบางสิ่งให้กระจายแผ่หรือให้เรียกราดไปทั่ว คำว่า **ใหม่** หมายถึง ถูกความร้อนจนเกรียมเมื่อนำคำมารวมกันเป็น **ร้อรราดใหม่** จึงสื่อให้เห็นความโกรธหรือไฟแห่งโทสะเริ่มเผาผลาญใจ รวดรวดเร็วใจให้รุ่มร้อน และแผดเผาหัวใจพระโพธิสัตว์จนลุกไหม้ในที่สุด เมื่อไฟแห่งความโกรธปะทุถึงขีดสุด พระองค์คิดว่าจะสังหารชุกและนำลูกน้อยกลับมามีชีวิตหรือไม่

พระโพธิสัตว์บังเกิดความโกรธเนื่องจากเห็นชุกทูปตีลูกน้อยอย่างรุนแรง พระองค์โกรธมากจนคิดจะกำจัดชุก แม้กระนั้นพระเวสสันดรก็เพียงแต่คิด ยังมีได้ลงมือกระทำตามความคิดนั้น ต่างจากชุกที่เมื่อไฟแห่งความโกรธบังเกิดในใจ ชุกก็กล่าววาทะหาบช้า แสดงสีหน้าขมึงทึง และทำร้ายสองกุมารเกินกว่าเหตุ

๓.๒.๑.๒.๔ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์สงบของตัวละคร

เมื่อพระเวสสันดรทอดพระเนตรชุกเขียนตีสองกุมาร พระองค์ประสบอารมณ์โกรธในพระทัย แต่ด้วยพระปัญญาแห่งพระโพธิสัตว์ พระองค์ได้ตรัสสอนพระองค์เอง และค่อยๆ สงบสติอารมณ์ลงได้ ดังความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร มีว่า
ตัวอย่างที่ ๓๐

ในเมื่อมหาสัดเจ้าตนล้าเลิศ อันบังเกิดสิเนหา อันรักสองบุตรดา
ลูกเต้า ใจโสภเส้าโทสจิต ปรกอบด้วยทิวฐิอันหยาบ ด้วยใจบาบทารุณ
จิงซ้าแปงใจบุญหื้ออ้อร **ค้อยตัดคำ**แข็งคยด**ฝ่อ**รโมหา...อันว่าทุกซัอันไญล้า

บาก ทุกข์อันพรามเถ้าหากบุบตี ทุกข์อันนั้นมีคักค้อย แก่ลูกน้อยทั้งสอง
 อันสนบรูสีปองปดเป็ง ละทุกเอ็งโสกา ด้วยสัทธาอันเชื่อ ที่ทุกเมื่อทานไฟ
 จัแห่งใจถูรเกล้าจิงกล่าวเปนคาถาว่า *อฏฺจานเมตฺติ ทุกฺขรูปํ ยํ กุมาราวินฺยณฺเว สตี จ ฐมฺมณฺญายโก ทตฺวา อนฺตปฺปติ ยํ ทุกฺขํ* อันว่า
 ทุกข์อันไฏล้าบาก ทุกข์อันพรามเถ้าหากบุบตี ทุกข์อันนั้นมีคักค้อย แก่ลูก
 น้อยทั้งสอง อันสนบรูสีปองปดเป็ง ละทุกเอ็งโสกา ด้วยสัทธาอันเชื่อ
 ที่ทุกเมื่อทานไฟ **จัแห่งใจถูรเกล้า นโหติ** คบ่ยินมีแลเด **โสภิระ** ในชนิด
 บัดนั้น มหาสัตตรสีตนิเสศ รู้ด้วยเหตุคงดี ยังบเวณีแต่เหง้า แห่งโพธิ
 สัตเจ้าทั้งหลาย **อันขงชวายก** ทำยาก ด้วยบริจากยทาน **อัน ๑ ธนปริจาค**
 ที่เข้าของพรากเปนทาน **องคปริจาค** ที่องคพรากเปนทาน **ชีวิตปริจาค**
 ที่ชีวิตพรากเปนทาน **ปุตฺตปริจาค** ที่ลูกรักพรากเปนทาน **ภริยาปริจาค**
 ที่เมรักพรากเปนทาน ด้วยบารมีญาณ ๕ สิ่ง เปนเค้ายี่งอุตตมทาน คัน
 บ่ที่ยังปริจาค ๕ ปรการนี้ไ้ คบ่ห่อรได้ตรัสปรยาศัพท์พญญู แลนา **อหิ**
ปนฺน พันดั่งตนคูนี่เกล้า ค่ยังกอดเข้าในหมูโพธิสัตเจ้าทั้งหลาย **คันบขง**
ชวายทาน เมแลลูกเต้า คบ่ห่อรได้เปนพรพุทธเจ้า **ตนปราบ** เหง้าโลกา **ชา**
แล เจ้าคมาตัดสิเนหราชันรักลูก คีตะคองถูกธัมมดา **จิงจัจาดน** เก้า
 ด้านถ้อยเกล้าติตนว่า **โก** ดูราเวสสันตร มีค่าทานบรูดีหลี ด้วยอันเปน
 ทุกข์แก่สองสรี่ลูกน้อย ว่าจี่ที่เปนข้าข้อยแก่ชี่พราม **ดั่งถาพอย** มีความกยด
 กล้า ว่าจี่ไฟไล้ชมายังพราม **นั้นชา** ท่านได้หี่ท่านแลว **บ่ควรจัจาด** แคว
กินแห่ง ชาแล ว่าอันเจ้าคมาแบ่งใจดีหี่หมัร **นังอยู่** หั้นครนิงใจ ว่า
 พรามผู้นี้ตามวิไลมันจี่ชา **ยังลูก** หล้าคุดตาย **แม่นว่า** จัชายช่ากว่า **ตาม** มัก
 คามันสง **คูปัจจ** จิตแห่ง **ค่หาก** เปนข้าแห่งมันพรามตาย **เจ้าคมา** แบ่ง
 อุบายตัดชายแลว **ยังอัน** รักลูกแก้วสองสรี่ **แบ่งใจ** ดีแตงหมัร **ออก** จากหั้น
 สาลา **เอา** ตนมาสถิตอยู่ **เหนือ** แก้วกู่หรินพยง **อันมี** รยงปตุแทบ **ถัด** แรบ
 หน้าอาสราม **เป**นดั่ง**รูปคำสน** ท่านหล **ตั้ง** หน้าตู่ภาวนา **หั้น** แล

(กุมาร/๖๘๙/๑๐-๖๙๓/๗)

ตัวอย่างที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า พระเวสสันดรบังเกิดความ
 โกรธ แล้วพระองค์ค่อยๆ ผ่อนความโกรธลงและสงบราบังได้ในที่สุด

ตัวอย่างที่ ๓๐ นี้สืบเนื่องมาจากตัวอย่างที่ ๒๙ กวีอธิบายสภาวะจิตใจของพระเวสสันดร ข้อความว่า *ใจโศกเส้าโทสจิต ปรกอบด้วยทิวัญญ์อันหยาบ ด้วยไฉบบาทารูร* แสดงถึงสภาพจิตของพระเวสสันดรที่หม่นหมอง ไม่เฝงใส โศกเศร้า และมีโทสะ กวีบรรยายความสับสนไปว่าพระเวสสันดร *จึงซ้าแบ่งไฉบุญที่อ้อร ค่อยตัดคำแข็งคยดม่อรโมหา* คือปรับใจ จากไฉบบาทารูรเปลี่ยนแปลงเป็นไฉบุญอันอ่อนโยน กวีสรรค้ำว่า *ค้อย* หมายถึง อย่างซ้าๆ อย่างระมัดระวัง ขยายกริยา *ตัด* หมายถึง ทำให้ขาดด้วยของมีคม *คำแข็งคยด* หมายถึง ความโกรธเคืองเคียดแค้น การใช้ถ้อยคำ *ค้อยตัดคำแข็งคยด* แสดงถึงการใช้พระปัญญาอันคมกล้าตัดความเคียดแค้นขุ่นเคืองอย่างซ้าๆ และระมัดระวัง กวีเลือกใช้กริยา *ม่อร* คือ ผ่อน หมายถึง ลดความรุนแรงลง ค้อยเป็นค้อยไปที่ละน้อย กับ โมหา หรือ ความโมโหคือความโกรธ รวมกันเป็น *ม่อรโมหา* เพื่ออธิบายว่าพระเวสสันดรค้อยๆ ขจัดความโกรธซึ่ง ความเคียดแค้น เนื่องจากทอดพระเนตรเห็นชุกกกระทำทารุณกรรมต่อสองกุมาร ให้ค้อยๆ มลายจากพระทัยของพระองค์อย่างแผ่มช้าและนุ่มนวล

พระเวสสันดรตระหนักดีว่า ความทุกข์ที่พระองค์ประสบนี้มีมูลเหตุจากการเห็นชุกกทูปตีลูกน้อย ผู้มุ่งหวังในพระโพธิญาณอย่างพระองค์ควรมีจิตศรัทธาในการทำทานไม่ควร *แหนงใจ* คือคลายจากความพอใจในบุญที่ได้บำเพ็ญไว้ดีแล้วในภายหลัง

พระเวสสันดรผู้ดำรงสถานะเป็นพระโพธิสัตว์ ใช้กระบวนการคิดตามหลักเหตุและผล หรือการคิดตามหลักสืบสาวเหตุปัจจัย คือวิธีคิดแบบอริยสัจ ด้วยการตั้งคำถามว่าภาวะที่พระองค์เสวยอารมณ์อยู่คืออะไร ภาวะความทุกข์ที่บังเกิดขึ้นในจิตของพระองค์เนื่องด้วยเหตุใด จะนำไปสู่อะไร และจะมีวิธีการดับทุกข์ได้อย่างไร พระเวสสันดรโพธิสัตว์พิจารณาว่าความทุกข์ที่พระองค์ประสบนั้นเหตุแห่งทุกข์ คือ ความรักลูก เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรชุกกโบยตีสองกุมารจึงมีใจโศกเศร้า ความโศกเศร้านั้นก่อให้เกิดความโกรธ ความโกรธนั้นก่อให้เกิดมิจชาติคือความเห็นผิด ซึ่งเป็นจิตฝ่ายอกุศล เมื่อทราบบว่าจิต ณ ขณะนั้นเป็นจิตที่หยาบและบาป จึงปรับจากอกุศลจิตยกขึ้นสู่กุศลจิตค้อยๆ ขจัดความโกรธให้บรรเทา

กวีใช้ถ้อยคำว่า *มหาสัตรสัตรินวิเสศ ฐู้ด้วยเหตุคองดี ย้งบเวณี่แต่เหง้า แหนงโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย* แนะนำให้เห็นผู้อ่านผู้ฟังทราบถึงปัญญาของพระโพธิสัตว์ซึ่งแจ้งใจดีว่าการกระทำปัญจมหาบริจาคกระทำได้อย่างยิ่ง แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่พระองค์ต้องกระทำให้สำเร็จ กวีเลือกใช้คำว่า *อันขงชวายกทำยาก* ด้วยบริจายกทาน คำว่า *ขงชวาย* หรือ *ขวนชวาย* มีความหมายว่า หมั่นถวายนทานเพิ่มเติมเสมอโดยไม่หยุดนิ่ง เพื่อบรรยายความอุตสาหะของพระโพธิสัตว์ที่เพียรบำเพ็ญบารมีมาเนิ่นนานนับอนเนกชาติ กวีจึงใจใช้คำนี้อีกแห่งหนึ่งว่าดังข้อความว่า *คันบขงชวายทานเมแลลูกเต้า คับห่อรได้เปนพรพุทธเจ้า* *ตนปราบเหง้าโลกา* เพื่อเน้นย้ำว่าการกระทำปิยบุตรทานทาน เป็นสิ่งที่พระองค์ต้องกระทำอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยง

เมื่อพระโพธิสัตว์ดำรงพระสติมั่นคง ทรงใคร่ครวญพิจารณาสิ่งที่พระองค์กระทำลงไปแล้ว ว่าเป็นสิ่งที่ชอบ เป็นสิ่งที่ประกอบด้วยธรรม พระองค์ได้กล่าววาจาติเตียนตนในทำนองว่า เมื่อมอบลูกเป็นสิทธิ์ขาดแก่พราหมณ์แล้ว พระองค์จะไล่ฆ่าพราหมณ์อย่างไรได้ จากนั้นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ก็นั่งเจริญภาวนาอยู่หน้าอาศรม งามประหนึ่งรูปทองคำที่หล่อไว้ ดังข้อความว่า **เปณดังรูปคำสนท่านหล** คือ เปรียบว่าพระเวสสันดรงามประหนึ่งรูปหล่อทองคำอันงามล้ำ การสรรถ้อยคำเปรียบเทียบบดงกล่าวเอื้อให้ผู้ฟังมหาชาติจินตนาการเห็นภาพความสงบนิ่งของพระเวสสันดรได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ ๓๐ ข้างต้นแสดงอารมณ์โกรธ ลำดับการโกรธ และการใช้ปัญญาดับทุกข์ของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ จากความร้อนใจ ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ แปรเป็นความเข้าใจ และความสงบใจอย่างงดงามในที่สุด

๓.๒.๑.๒.๕ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์วิตกกังวลของตัวละคร

ความวิตกกังวลของบุคคลย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นวุ่นวายใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความวิตกถึงความเป็นอยู่ของบุคคลอันเป็นที่รักตั้งดวงใจ ยิ่งส่งผลให้บุคคลนั้นประสบความทุกข์อย่างแสนสาหัส กวีผู้รจนามหาชาติไทยถือพรรณนาความวิตกกังวลของพระเวสสันดรที่เกรงว่าเมื่อสองกุมารไปอยู่กับชุกแล้วจะไม่มีผู้ใดดูแลเด็กทั้งสอง ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๑

อวยน อิดนดูสองสายใจรักพี่ คุศได้ให้แล้วกำบารมี พรามาตีตี
หน้า ดั่งตีชำเรินมัน สองจอมธันงามแ่ง บ่ทันหันหน้าแม่เขียมชม บ่ทัน
มาบ่กินนมแลลูกไม้ พรามลวดได้นำไฟ ถึงดงไพรแต่เช้า รอยหยากเข้า
แลอาหาร สองกุมมารหยากน้ำ เนื้อชอบซ้ารวยแรง อดเพราแลงมแมบ
ร้องไห้แหบวอรรหา เซดน้ำตาแลงผู่ จ้ให้เข้าสู่พี่ผู้เฒ่า ไผจ้ให้อาหารไผป่า
ขาให้กว่าอรรตาย แลน...**อวยน** ลูกรักพี่สองศรี เคยไฟด้วยยานตีนวรรณู
บ่กั้วผู้รจู้ วันนีไฟตามซี้ปุเถ่า จ้เมียรหรวเขาเจ้าเจบขา เคยนอรรสาลาบ
ด้วยแม่ บ่ได้ล้าปากแท้วิงวอรร บัดนี้จ้ไฟนอรรด้าวป่า **กั้ง** เกิดหย้าดินชาย
ท่งว่าจักแซบคั้นคายยยาบ เหมยค่างตาบหนาวไ

(กุมาร/๖๔๓/๓-๖๔๕/๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระเวสสันดรกังวลถึงความเป็นอยู่ของสองกุมาร ทั้งเรื่องอาหารการกิน เรื่องการเดินทาง และเรื่องที่หลับที่นอนว่าจะไม่มีใครดูแลพระกุมารทั้งสองเช่นพระองค์และพระนางมัทรี

กวีเลือกใช้คำว่า *อวยน* (อ่านว่า อวย-นอ) ถึง ๒ ครั้ง ดังข้อความว่า *อวยน* *อินดู* *สองสายใจรักพี่* และ *อวยน* *ดูรักพี่สองศรี* *อวยน* หากเทียบกับภาษาไทยน่าจะตรงกับ *โอยหนอ* เป็นคำอุทานที่เปล่งออกมาด้วยความทุกข์ระทมใจ พระเวสสันดรกังวลว่าสองกุมาร จะตกระกำลำบากอยู่ป่า จะไม่มีใครเหลียวแล กวีอธิบายว่าแต่ก่อนสองกุมารเคยเดินทางด้วยยั่วยานคานหามอันอ่อนนุ่ม เคยนอนกับแม่ในศาลา แต่ต่อจากนี้จะต้องเดินทางเข้าป่าไปกับพราหมณ์ จะต้องนอนหนาวบนพื้นดินในราวป่า จะไม่มีผู้ใดเสาะหาอาหารให้กิน การเปล่งคำอุทานว่า *อวยน* ในภาวะเช่นนี้ของพระเวสสันดร สะท้อนถึงความทุกข์ของพระองค์อันมีมูลเหตุจากความรักรักความห่วงใยในความเป็นอยู่ของสองกุมารได้อย่างชัดเจน

๓.๒.๑.๒.๖ การสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์น้อยใจของตัวละคร

กวีผู้รจนามหาชาติไทลื้อได้พรรณนาอารมณ์น้อยใจของพระชาติที่ถูกชุกชกโดยตีต่อหน้าต่อตาพระเวสสันดร แต่พระเวสสันดรก็ยังประทับนั่งอยู่ กวีใช้กลวิธีการสรรคำร่วมกับกลวิธีซ้ำคำ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๒

ดูรานางกัณหาเฮยน้องหล้า รานี้พัดพรากหน้าแม่มัทรี ใจยินดี
กับพี่ **พื**บห่วยหนำรดีหลี หี้พรามตีชใจี้ ลูกน้อยให้**พื**ค้บมาเอา ลูกน้อย
เหง้า**พื**ค้บมาเฝ้า ลูกหยากเข้า**พื**ค้บบันกิน รายนผานลำบาก ลูกหยาก
น้ำ**พื**ค้บหี้ทันใจ แม้นว่าแม่ไฟไหนมารอด ยังอ้อมกอดเชยชม **แม่**ยังมา
สงามแลแต่่งแย้ม มาจูบแก้มสองรา ยามเมื่อมาดาอยู่ใกล้ ลูกน้อยให้
แม่ยังเอา ลูกน้อยเหงา**แม่**ยังเอื้อ ลูกอรอเนื้อ**แม่**ค้ยังคำ สรีบุญนำเหียน
น้องเจ้า ราชยากเข้า**แม่**ค้ยังบัน คั้นว่าหันสองราชยากน้ำ **แม่**ริบซ้ำทันใจ
เหื่อไคไหล**แม่**ค้ยังล้าง นอรฟางข้าง**แม่**ค้ยังชม ราชเปนม**แม่**ค้ยังอาบน้ำ
เนื้อเนาซ้ำ**แม่**ค้ยังยา บัดนี้สองคนราให้รู้ ทำวตนพืบกรุณา **อวยน**นาง
พรายตนแม่ ไพลินหน้าแค้นไฏ นั้นชา *เอหิ กณฺเห* ดูรานางกัณหางาม
แ่ง ราชบได้หันหน้าแม่มาดา นางจูงมาหาพี่ น้องรักพี่ที่สมสหาย ราชัจตาย
อำนาจ กั้นใจขาดเปนผี ไนดงรีปากว่าง บ่อยุ่สร้างเปนคน ชีวิตสนด้วย
โทษ บ่ปรโยชดีหลี แม่มัทรีพัดพราก **แม้นว่าได้ชีวิตหากเสมอตาย**

ทุกข์หลวงหลายยิ่งล้ำ พรามปุช้านำไฟ ถ้ำจ้งไรแข็งขาบ ใจกำหยาบ
พาลา บุปตีราอันมาก เป็นดั่งเดกน้อยหากตี้ว พรเหนือหรัวต่นพี มีใจไม่
สัทธา จิ่งเออราทังคู้ห้ทานอยู่ชี่พราม แลนา

(กุมาร/๖๙๓/๑๑-๖๙๕/๑๕)

ตัวอย่างข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า พระชาติตัดพ่อพระเวสสันดรด้วยความ
น้อยพระทัยที่พระเวสสันดรหนึ่งเคย ไม่สนใจช่วยเหลือตนและน้องกัณหาเลย พระชาติแกล้งกล่าว
เปรียบเทียบความเอาใจใส่ระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีที่มีต่อลูกให้พระเวสสันดรได้ยิน
พระชาติยังชวนพระกัณหาให้กลั่นใจตายเพื่อหนีให้พ้นทุกข์ที่กำลังเผชิญอยู่

กวีเลือกใช้คำว่า *พับ* หรือ *พอบ* *พ่คับ* หรือ *พอกับ* รวมกันมากถึง ๕ ครั้ง เพื่อเน้นย้ำ
ความรู้สึกของพระชาติว่า พ่อฉันไม่รักไม่ห่วงใยลูก ผ่านเหตุการณ์ ๕ เหตุการณ์ ตั้งแต่

- ๑) ลูกน้อยหงอยเหงาพอกก็ไม่เอาใจใส่
- ๒) ลูกน้อยกระหายน้ำพอกก็ไม่หาน้ำให้ดื่ม
- ๓) ลูกน้อยหิวพอกก็ไม่หาอาหารให้กิน
- ๔) ลูกน้อยร้องให้พอกก็ไม่ปลอบโยน และ
- ๕) เมื่อชุกพรหมณโบายตีลูกพอกก็ไม่เหลียวแล

ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนความรู้สึกน้อยใจของพระชาติ ว่าพระเวสสันดรไม่สามารถเป็นที่พึ่งของลูก
ได้เมื่อลูกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือถูกผู้อื่นทำร้าย

กวีเลือกใช้ถ้อยคำ *แม่ยัง* หรือ *แม่ก็ยัง* รวมกันมากถึง ๑๐ ครั้ง เพื่อเปรียบเทียบการ
ดูแลเอาใจใส่ระหว่างพ่อและแม่ต่อลูก เพื่อย้ำความรู้สึกของพระชาติว่าไม่ว่าลูกจะเป็นอย่างไร
แม่มีทรีก็ยิ่งรักและห่วงใยลูกเสมอ พระชาติรำลึกถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่แม่เคยดูแล ได้แก่

- ๑) ไม่ว่าแม่จะไปไหนเมื่อกลับมาแม่จะอุ้มและจูบลูก
- ๒) เมื่อลูกหงอยเหงาแม่ก็คอยพูดจา
- ๓) เมื่อลูกเป็นแผลแม่ก็ดูแลรักษา
- ๔) เมื่อลูกร้องให้แม่ก็ปลอบโยน
- ๕) เมื่อลูกยาร้อนแม่ก็ปลอบโยน
- ๖) เมื่อลูกมีเหงื่อไคลแม่ก็อาบน้ำให้
- ๗) แม่สาบผมให้ลูก
- ๘) เมื่อลูกหิวข้าวแม่ก็แบ่งข้าวให้กิน
- ๙) เมื่อลูกกระหายน้ำแม่ก็รินน้ำให้ดื่มทันที และ

๑๐) เมื่อลูกนอนข้างๆ แม่ก็ยังคงเซยชม

การใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามดังตัวอย่างที่ ๓๒ เน้นย้ำถึงความรัก ความเอาใจใส่ของพระนางมัทรีที่มีต่อสองกุมารผ่านทรรคนะพระชาติ ในทางกลับกันก็ชี้ให้เห็นความเพิกเฉยของพระเวสสันดรที่มีต่อพระกุมารทั้งสองเช่นกัน ตัวอย่างที่คัดไว้ข้างต้นพระชาติพูดถ้อยคำเหล่านี้กับพระกัณหาและจงใจให้พระเวสสันดรผู้บำเพ็ญอุเบกขาบารมีได้ยิน เพื่อจะรับรู้ถึงความรู้สึกน้อยใจที่ท่วมท้นใจของพระชาติซึ่งหวังจะพึ่งพาพ่อในยามยาก แต่พ่อก็มีได้แสดงความสนใจดีจะช่วยเหลือตนและน้องกัณหาแม่แต่น้อย

กวีบรรยายความทุกข์ของสองกุมารว่า **แม่มีทรีพัดพราก แม่นว่าได้ชีวิตหาก เสื่อมตาย ทุกข์หลวงหลายยิ่งล้ำ** คือ เมื่อพลัดพรากจากแม่มีทรีแล้ว แม่มีชีวิตก็เหมือนสิ้นลมหายใจ เนื่องจากการมีชีวิตโดยปราศจากแม่นั้นเป็นความทุกข์ยิ่งนัก กวีเลือกใช้คำที่มีความหมายว่ามาก ได้แก่ คำว่า หลวงหลาย ยิ่ง และ ล้ำ เพื่อสื่อว่าความทุกข์ที่สองกุมารประสบในครั้งนี้เป็นความทุกข์อย่างถึงที่สุด เป็นความทุกข์อย่างมหาศาลเกินกว่าจะเปรียบเปรยได้ พระชาติอยากหนีให้พ้นจากความทุกข์นี้จึงชักชวนพระกัณหาให้กลั้นใจตาย ดังข้อความว่า **กัณใจขาดเปนมี้** เพื่อตายไปให้พ้นจากความทุกข์ทรมานแสนสาหัสนี้ ความรู้สึกอยากตายมากกว่าอยากจะมีชีวิตอยู่แสดงถึงความน้อยเนื้อต่ำใจของพระชาติอย่างถึงที่สุด กวีใช้กลวิธีการสรรคำร่วมกับกลวิธีการซ้ำคำเพื่อถ่ายทอดอารมณ์น้อยใจของพระชาติ เอื้อให้ผู้ฟังมหาชาติท้องถิ่นล้านวน ไทลื้อร่วมสะเทือนใจร่วมหวนไหวไปกับอารมณ์ของตัวละคร

๓.๒.๓ การซ้ำคำ

การซ้ำคำ คือการใช้คำเดียวกันกล่าวซ้ำกันหลายแห่งในบทประพันธ์ ๑ บท เพื่อย้ำความให้หนักแน่นขึ้น การซ้ำคำในแง่วรรณศิลป์มักจะซ้ำคำที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยสร้างความชัดเจนหนักแน่นของสารที่กวีต้องการสื่อ (ธเนศ เวศร์ภาดา, ๒๕๔๙: ๓๘) การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏการซ้ำคำ ๒ ลักษณะ คือ การซ้ำคำเพื่อย้ำอารมณ์และความรู้สึก และการซ้ำคำเพื่อโน้มน้าวใจ

๓.๒.๓.๑ การซ้ำคำเพื่อย้ำอารมณ์และความรู้สึก

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ เมื่อพระนางมัทรีพบสองกุมาร พระนางได้เล่าให้พระกุมารทั้งสองฟังถึงความทุกข์ร้อนใจและการชวนขวายหาตัวสองกุมาร กวีใช้กลวิธีซ้ำคำเพื่อแสดงความพยายามอย่างสุดความสามารถของพระนางมัทรีในการตามหาตัวลูกน้อย ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๓

แม่คืนมาสู่ศาลาเอนยอก แม่ค้ทวยว้ร้งรยหาเชื้อ แต่ได้เห็นอทุก
ที่ สงัดที่บ่ยินชาน แม่ทรงผานผาวใหม่ ตีอกให้เรรน แม่ไพถามหน้
ทสพนตพท์ เทาเขตหน้าร้ายรปุรแก้ว ผุสสบัวบานเฮยหน้าหน้ บ่หันอยู่ใกล้
ท้าวตพท์หน้ได แม่ค้ตคใจฟ้าวฟ้ง ยยวว่าสองเจ้านั่งนอรหลับ แม่ไพยบ
คุ่มคว่า บ่จวบผ้าชีวอร ละที่นอรไว้เปา ตายซีเล่าบ่หันไหน ออกเปนไฟพะ
ผาว บ่รู้ชาวตพท์หาย แม่ค้ยยวว่าตายเสียข้า แม่ค้ยยวว่าราชสีคุ่มคว่า
ไฟกิน แม่ค้ยยวว่านกลัสนสดีลีบิงลงชูด^๑ ยยวว่าข้างร้ายผุดผ้งแทง ยยว
ว่าหมาหมีแมงงูงอด มาก่ยวตอดเชื้อตาย แก่กองชายป่าไม้ แม่สอด้ใช้
ผัดหา^๒ ทุกพุดาเถื่อนถ้ำ ทุกท่อน้ำสายสิน ทุกแฏนดินดงดำน ห้วยแหว
ผานผัดไฟ ผับนาไลเหล่าไร่ ทุกเกล้าไม้ยาฆ่า คุ่มหนาหน้าสระสอด้ ทุก
ชั้นยอดพุดอย ยยวว่าสองเจ้าไฟพอยพลาดหลัง ปั้นหล่ากึ่งตคแหว
ยยวว่าสองเจ้าไฟแพวเสื่อลาก แม่ไพหาเสื่อผ้าหากบ่หัน ยยวว่าสองเชื้อ
ชวรกันลงเหล้รท่า เง็กคาคคว้ตคว้ง ไนครฟ้งที่น้ำ แม่ค้ไฟผ้ข้าบ่หันไหน
ชยวคีนไฟชูแท่ง แม่ตั้งแต่งปรารถ์นา เซลชลัด^๓ ผัดไฟ^๔ หาเล่า คอบที่เก่า
หลายที

(นครกัณท์/๑๑๗๙/๑๓-๑๑๘๑/๑๓)

ตัวอย่างที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า เมื่อพระนางมัทรีไม่พบสองกุมารที่
อาศรม พระนางเกรงว่าสองกุมารจะสิ้นชีวิตด้วยเหตุต่างๆ พระนางจึงตามหาสองกุมารทุกที่แต่ก็
ไม่พบ

กวีใช้กลวิธีซ้ำคำ ยยวว่า หรือ เยยวว่า ซึ่งหมายถึง ชะรอยว่าหรือเกรงว่า มากถึง ๙
ครั้งเพื่อแสดงความกังวลใจของพระนางมัทรี ได้แก่

- ๑) เกรงว่าลูกนอนหลับแล้วตาย
- ๒) เกรงว่าสัตว์ร้ายในป่าเป็นต้นว่า สุนัข หมี แมลง งู หรือ แมงป่อง จะทำร้ายลูกจนสิ้นชีวิต
- ๓) เกรงว่านกหัสดีลิงค์จะบินโฉบลูกไป
- ๔) เกรงว่าเสื่อจะชำรุดตาย

^๑ ชูด คือ โขบ

^๒ ผัดหา คือ คั้นหารอบๆ อย่างรวดเร็ว

^๓ เซลชลัด คือ ไช้ชัดไชเซ

^๔ ผัดไฟ คือ หมุนวนไป, ทะยานไป

- ๕) เกรงว่าเสื่อจะลากลูกไปกิน
- ๖) เกรงว่าราชสีห์จะจับลูกไปกิน
- ๗) เกรงว่าช่างครุฑายจะแทงลูกน้อย
- ๘) เกรงว่าสองกุมารจะตกตลิ่งหรือกลิ้งตกเหวตาย และ
- ๙) เกรงว่าพระกุมารทั้งสองจะลงเล่นน้ำแล้วเงือกจับตัวไปกิน (ดู ๔.๕.๑)

กวีบรรยายสืบไปว่า ด้วยความวิตกกังวลพระนางมัทรีเดินทางตามหาสองกุมารทุกที่ กวีใช้กลวิธีซ้ำคำว่า *ทุก* ถึง ๕ ครั้ง เพื่อจำแนกว่าพระนางมัทรีค้นหาสองกุมารอย่างละเอียดถี่ถ้วนจริงๆ ได้แก่

- ๑) ค้นหาสองกุมารในถ้ำทุกแห่ง
- ๒) ค้นหาสองกุมารที่ทำน้ำทุกท่า
- ๓) ค้นหาลูกทั้งสองในด่าน โนนา และในไร่ ในที่ทุกแห่ง
- ๔) ค้นหาลูกน้อยใต้ต้นไม้ ที่พุ่มไม้ทุกที่ และ
- ๕) ค้นหาลูกรักที่ยอดดอยทุกแห่ง

แม้ว่าพระนางมัทรีจะตระเวนมองหาสองกุมารถ้วนทั่วทุกที่ตีเพียงใดก็ตาม พระนางก็ไม่ประสพวิแววของลูกรักแม้แต่่น้อย กวีใช้กลวิธีซ้ำคำว่า *บ่* ถึง ๖ ครั้ง ได้แก่ *บ่* ยินชาน *บ่* หัน *บ่* จวบฟ้าชีวอร *บ่* หันอยู่ไกล *บ่* หันไหน และ *บ่* รู้ข่าวตันทาย เพื่อเน้นย้ำผลของการค้นหาอย่างเต็มกำลังความสามารถของพระนางว่า พระนางไม่ได้ยินเสียงลูกน้อยร้องขาน ไม่เห็นลูกน้อย ไม่เห็นผ้าจีวรที่ลูกสวมใส่ ไม่เห็นลูกอยู่ใกล้ๆ ไม่เห็นลูกในที่ใดๆ และ ไม่ทราบวาลูกน้อยหายไปไหน

กลวิธีการซ้ำคำดังตัวอย่างที่ ๓๓ เน้นถึงห้วงอกแม่อย่างพระนางมัทรีที่รักและเป็นห่วงลูกอย่างยิ่ง ด้วยเกรงว่าลูกรักจะประสพอันตรายถึงชีวิตด้วยเหตุต่างๆ เน้นย้ำความพยายามอย่างยิ่งยวดในการตามหาลูกน้อยทั้งสองผู้ที่เป็นที่รักดังแก้วตาดวงใจฉบับคืนมา และเน้นย้ำความสิ้นหวังของแม่ที่ตามหาลูกอย่างเต็มที่ เต็มกำลังความสามารถ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ กลวิธีการซ้ำคำยังชวนให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติต้องถึ้นสำนวนไทลื้อเห็นใจและเข้าใจความทุกข์ร้อนใจของพระนางมัทรีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กลวิธีการซ้ำคำยังปรากฏในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรี ตอนพระนางมัทรีสิ้นวิสัยญีภาพ พระเวสสันดรตกพระทัยมากและเข้าพระทัยว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ พระองค์ตรัสเรียกให้พระนางมัทรีลุกขึ้นมา ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๔

อวยนแก้วแก่นไธยแม่โสภา จูงคินมาโทอะเจ้า คินมานั่งอยู่เฝ้า
 ศาลา คินมาจากตีที่ คินมานุ่งผ้าคี่ลายวง ผืนสอดหุงรูปเง็ก ทั้งเสื้อเผือก
 ลายเคือ คินมาเอือจามี ปากรู้พี่สยงหวาน นางจอมกวีรเฮยหน้าหน้า
 นางอย่าละพี่ไว้โสภเส้าใจหมอง นางคำผงเฮยแวนฟ้า ลูกมาช่วยหน้าแม่
 บัดดยว ลูกมาโทอะนางผมชยวเฮยน้องรักพี่ ลูกพรากที่มาพัน ลูกมา
 โทอะนางจอมกวีรเฮย ลูกมาโทอะเจ้า ลูกมาหาลูกเต้าซาลีแลกัณหา
 ลูกมาโทอะศรีโสภาเหยยอดแยม สองฝ่ายแถมตั้งคำแวง ลูกมาแฝงด้าน
 พี่ อันปีให้พี่แม่มีนนาน ลูกมาโทอะศรีคิงบางเหยยหน้าหน้า ลูกมาถ่าย
 เสื้อผ้าแม่ผืนดี ลูกมาหวิมแม่ก่ยกดเก้า ลูกมาโทอะเจ้าพี่บ่เปือชังนาง
 พี่บ่จางจิตจ้าน แม่คำแสนล้านแลแก้วแม่แสนตาง^๕ ไพแอ้วแสวงหาดวง
 กางคប់ได้ ได้ล่อมฟ้าทวิบชুমพู ไผจ้เสมือตั้งแก้วบุรชุนาคน้อง ผับโทห้อง
 โลกา หาไผจ้มาผัยกทยมได้ ได้ล่อมฟ้าบ่เหมีรนาง จักเสมือตั้งศรีคิงบาง
 ยอดแยม สองแถมตั้งคำแวง ตัวคิงแวนลิ่งแลบ แอวน้อยแทบสมพรัน
 เหมีรตั้งสาวสวรชั้นฟ้า พอยมาริบก้มหน้าแม่เปนผี ลูกมาโทอะสายศรีเฮย
 หน้าหน้า ลูกมาปากด้านร์จันจา ลูกมาโทอะสายสีเนหาเฮยหน้าหน้า พี่
 โสภเส้าบ่ยินลิม ลูกมาโทอะศรีพั้งใจเฮยที่ห้อย ลูกมาจากอินอ้อยสยง
 หวาน ลูกมาขานสยงมวร ลูกมาปากสยงร่วรเอาใจ

(มัทรี/๘๔๓/๙-๘๔๕/๑๔)

ตัวอย่างที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า พระเวสสันดรร้องเรียกให้
 พระนางมัทรีลูกมาอยู่เคียงข้างพระองค์อีกครั้ง กวีข้าคำว่า ลูก ลูกมา ลูกมาโทอะ คินมา คินมา
 โทอะ ซึ่งมีความหมายไปในทางเดียวกันว่า ลูกขึ้นมาเถิด รวมมากถึง ๒๓ ครั้ง เพื่อสื่อถึง
 ความรู้สึกส่วนลึกในพระทัยของพระเวสสันดร ที่ต้องการให้พระนางมัทรีผู้เป็นที่รักยังมีชีวิตอยู่
 และลูกขึ้นมาอีกครั้ง

ขณะนั้นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีอยู่ในป่าเพียงลำพัง ในเวลานั้นพระ
 เวสสันดรพระราชทานสองกุมารให้ชูชกไปแล้ว หากพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์จริงๆ พระเวสสันดรก็
 ต้องอยู่ป่าเพียงผู้เดียว การเลือกใช้กลวิธีซ้ำคำเพื่อบ่งชี้ให้พระนางมัทรีกลับคินมาอยู่เคียงข้าง

^๑ ช่วยหน้า คือ ล้างหน้า

^๒ ปีให้ คือ เบะปากร้องให้

^๓ แม่ คือ ทำใหม่อีกครั้ง

^๔ ตาง คือ ภาชนะสานสำหรับตวงเมล็ดพันธุ์พืชหรือข้าวสาร มีความจุ ๑.๕ ถึง (ศรีเลา เกษพรหม, ๒๕๔๒: ๒๓๙๔)

พระองค์ในตอนนี้ เน้นย้ำถึงความรู้สึกเดียวดาย ความเปลี่ยวเปล่า และความโศกกำสรดอย่างลึกซึ้งที่บังเกิดแก่พระเวสสันดร ที่เห็นพระนางมัทรีช้ายาคู่ทุกข์คู่ยากสิ้นสติต่อหน้าต่อตา ชวนให้เห็นผู้ฟังมหาชาติไทลื้อเห็นใจพระเวสสันดรเหลือเกิน

๓.๒.๓.๒ การซ้ำคำเพื่อโน้มน้าวใจ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ นอกจากจะปรากฏการซ้ำคำเพื่อย้ำอารมณ์และความรู้สึกแล้ว ยังปรากฏการซ้ำคำเพื่อโน้มน้าวใจในกัณฑ์นครกัณฑ์ ตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยวอนขอให้พระเวสสันดรกลับไปเสวยราชสมบัติดังเดิม ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๕

ดูราเจ้าลูกรักแก่พี่ เจ้ารุ่งหวายหน้ารัยยินดี การเปนชู้ค่อยละไว้
เจ้าอย่าเอาป่าไม้เปนเรือน เจ้าอย่าเอาเดินดาวเปนไม้ได้ เจ้าอย่าได้ย่นงู
ผ้าเป็กไม้เผื่อแฝง เจ้าอย่าได้ย่นงูหนังเสือลายแวงหมิรสาบ เจ้าอย่า
ว่าจกีนลูกไม้หยาบกางดง คันว่าเสือสิงลงเค้าคีน จัเตนตีนขบกิน เจ้า
อย่าได้ย่ำสึลล้าบาก เจ้าอย่าได้ยอดทุกยากอยู่กางไพร ข้องเชิงพร
จอมไธยลูกสไฟ ละครพยดไวอันเปนราสี รุ่งละคนที่แลน้ำเต้า รุ่งละขี
เจ้ากัวยวลา รุ่งละหนังเสือหนาพิดยด มานุ่งผ้าท่องทยดปรจิตดี ข้อง
เชิงพรราสีลูกเต้า คัดแต่เค้าคามา ข้องเจ้าลาปรหมวด คันลิกแลลวด
ทรงเม็ง หี่หายค่าเค็งใจพี่ เจ้ารุ่งผ่นหันไกล อย่าคิดอันใดคัดคัง พี่หากฟัง
สุรเสา ที่นี้จะจักเอาคีนผืนผยด เจ้าอย่าเยดร้ายคยดฟังฟูร อันนั้นบ่เปน
คุณนา เจ้ารุ่งหันแก่พี่ผู้เฒ่า หากราทหนาขี นิะเทื่อะ

(นครกัณฑ์/๑๑๖๓/๒-๑๕)

ตัวอย่างที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระเจ้ากรุงสุโขทัยขอร้องให้พระเวสสันดรหายโกรธตน ยกโทษให้ตน ให้เห็นแก่ตนที่ชราภาพ พระองค์อ่อนวอนให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีละเพศฤาษีแล้วคืนกลับไปครองราชสมบัติดังเดิม

ในตัวอย่างข้างต้นกวีซ้ำคำว่า *เจ้าอย่า* และ *อย่า* รวม ๘ ครั้ง คำว่า *เจ้า* ใช้เป็นคำสรรพนาม คำนี้ให้ความรู้สึกอ่อนโยน ส่วนคำว่า *อย่า* เป็นคำที่ใช้ประกอบคำกริยาบอกความห้ามหรือไม่ยอมให้ทำการต่างๆ คำสั่ง เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น *เจ้าอย่า* จึงมีน้ำเสียงของการห้ามไม่ให้กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความรัก ความหวังดี และแฝงน้ำเสียงความอ่อนโยนอยู่ในที่

กวีเลือกใช้ถ้อยคำ *อย่า* และ *เจ้าอย่า* เพื่อบ่งบอกว่าสิ่งที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยห้ามปรามมิให้พระเวสสันดรกระทำนั้น ได้แก่

- ๑) เจ้าอย่านอนในป่าไม้
- ๒) เจ้าอย่าอาศัยแสงเดือนแสงดาวแทนแสงใต้
- ๓) เจ้าอย่านุ่งผ้าเปลือกไม้
- ๔) เจ้าอย่านุ่งหนังเสือเหม็นสาบ
- ๕) เจ้าอย่ากินผลไม้ในป่า
- ๖) เจ้าอย่าถือศีลให้ลำบาก
- ๗) เจ้าอย่าได้มาตกระกำลำบากอยู่กลางพงไพร
- ๘) อย่าคิดสิ่งใดให้คับแค้นใจ และ
- ๙) เจ้าอย่าอย่าเคียดแค้นไปไม่เกิดประโยชน์เลย

จากนั้นกวีใช้กลวิธีซ้ำคำว่า *จูง เจ้าจูง ละ และ จูงละ* ซึ่งมีความหมายไปในทางเดียวกัน รวมกันมากถึง ๗ ครั้ง คำว่า *จูง* หรือ *จูง* เป็นคำช่วยกริยาบอกความหวังหรือความบังคับ คำว่า *ละ* คืออาการที่แยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องอยู่ สรุปความได้ว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยร้องขอให้พระเวสสันดรจงมองการณ์ไกล จงเห็นแก่พ่อผู้ชรา จงละการบวชเสียเถิด

นอกจากนี้กวียังซ้ำคำว่า *ขี้ (ขอ) หรือกริยาวลี ข้องเข็ญ หรือขออัญเชิญ* รวมกัน ๔ ครั้งเพื่อ ดึงข้อความว่า *ข้องเข็ญพรจอมไธยลูกสให้ ละพดไว้อันเปนราสี ข้องเข็ญพราสี ลูกเต้า คืดแต่เค้าคำมา ขี้เจ้าลาปรหมวด คันสิกลแวดลวดทรงเม็ง และ เจ้าจูงหันแก่พ่อผู้เฒ่าหากราทหนาขี้* เพื่อเน้นย้ำว่า พระองค์อ่อนนวยอาวราธนาให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีลาผนวชแล้วคืนกลับไปครองเมืองดังเดิม

กวีได้เลือกสรรถ้อยคำอย่างประณีต เหมาะสมแก่สถานภาพของพระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้ดำรงตำแหน่งประมุขของกรุงพิชัยเชตุตร ที่ใช้วาทศิลป์ในการเจรจาโน้มน้าวพระทัยพระเวสสันดรและพระนางมัทรีอย่างมีสติ มีเหตุมีผล และเป็นการโน้มน้าวใจอย่างนุ่มนวล กลวิธีการซ้ำคำดังตัวอย่างที่ ๓๕ เน้นย้ำความหนักแน่นของสารที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยต้องการสื่อ คือต้องการโน้มน้าวพระทัยพระโอรสและพระสุณิสาให้คืนกลับไปสู่นครพิชัยเชตุตรดังเดิม และประสบผลสำเร็จ ต่อมาพระเวสสันดรก็กลับไปครองเมืองพิชัยเชตุตรเช่นเดิมตามคำอ่อนนวยอาวราธนาของพระเจ้ากรุงสุโขทัย

นอกจากนี้ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ยังปรากฏการซ้ำคำเพื่อบอกหมวดหมู่ ตอนพรรณนากองทัพของหกษัตริย์เมื่อยกทัพออกจากเขาวงกต ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๖

ปางจอมไธยเมื่อสวยราด โยริยาดยายตาม คนดินหลามไหลหลัง
หม่อมม้าถั่งแถวไพ **หม่อม**ข้างไสเลยแล่น **หม่อม**รถแก้วแก้วรกับตาม ยิงรามแห่
 ไกล้ ขูรนางไวยชมพาง **หม่อม**ชาติปางไพก่อร **หม่อม**กัณหาหยอไพชอม **หม่อม**
 เวสสันดอพรবাদ ไพถัดราดกัณหา **หม่อม**ราชมัทรีนางนาต ไพชอม**หม่อม**
 พรবাদสันดอ **หม่อม**พรภูธรตบฏ ไพชอม**หม่อม**มัทรี นางผุสดีตีนมแม่ ไพ
 ชอมแก่คนทั้งหลาย เด็กยิงชายหลาย**หม่อม** ไผสผู้สสน ไพเยดระรณระราด
 ช้างม้าควาดนำทาง ตั้งแต่ปางที่ยังะ ถยงใหม่ตั้งย้ายมา ปางราชาธิราด
 ปางบรมมณาดสรเดจมาเม็ง เมื่อนั้นแลนะ

(นครกัณท์/๑๒๒๗/๙-๑๒๒๙/๒)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นบรรยายการเคลื่อนพลของกองทัพจากเขาวงกตกลับสู่
 นครพิชัยเขตศุครเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบ

กวีบรรยายว่า คนดินหลามไหลหลัง คือพลเดินเท้าจำนวนมากเดินต่อเนื่องกันไป
 รวากับสายน้ำที่ไหลอย่างต่อเนื่อง **หม่อม**ม้าถั่งแถวไพ คำว่า ถั่ง คือ หม่อมม้าจำนวนมากที่แออัดและ
 พุ่งทะยานออกมาอย่างรวดเร็ว **หม่อม**ข้างไสเลยแล่น แสดงภาพพลข้างไสข้างวิ่งแล่นออกมา ถัด
 จากนั้นเป็น **หม่อม**รถแก้วแก้วรกับตาม คำว่า แก้วร หรือ แก้วน หมายถึง คล่องแคล่ว, ว่องไว การ
 เลือกใช้คำว่า แก้วร เพื่ออธิบายคุณสมบัติของรถว่าเคลื่อนตัวอย่างว่องไว กวีเลือกใช้คำว่า แก้ว
 ขยายหมู่ มีนัยว่ารถในกระบวนทัพว่าเป็นสิ่งมีค่า จากนั้นกวีบรรยายภาพการเคลื่อนพลของ
 บรรดาที่กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ เคลื่อนไปเป็นหมู่ๆ ตามลำดับ เริ่มจาก หม่อมชาติ หม่อมกัณหา หม่อมพระ
 เวสสันดร หม่อมนางมัทรี หม่อมพระเจ้ากรุงสุโขทัย และปิดท้ายด้วยหม่อมพระนางผุสดี ว่า ไปชอมแก่คน
 ทั้งหลาย คือ ไปเป็นหมู่สุดท้ายตามคนทั้งหลาย การซ้ำคำว่า หม่อม มากถึง ๑๑ ครั้ง ดังตัวอย่างที่
 ๓๖ ช่วยแสดงภาพความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกองทัพที่ต้องผ่านการฝึกฝนมาอย่างหนัก และ
 เน้นย้ำให้เห็นความพร้อมเพรียงของไพร่พลว่าเคลื่อนกระบวนทัพอย่างเป็นหมวดหมู่มากเพียงใด

การพรรณนากระบวนทัพทั้งภาพการเคลื่อนกองทัพเป็นหมวดหมู่พร้อมเพรียง
 มีทั้งบรรดาเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ช่วยเอื้อให้ผู้อ่านและผู้ฟังบังเกิดมโนภาพกองทัพ
 อันเกรียงไกรที่เคลื่อนพลจากเขาวงกตกลับสู่กรุงพิชัยเขตศุครได้แจ่มแจ้งมากยิ่งขึ้น

๓.๒.๔ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะเด่นของตัวละคร

ตัวละครหลักในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ มีทั้งหมด ๘ ตัว ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี พระอินทร์ และชูชก ชาติกำเนิดของตัวละครมีทั้งที่เป็นเทวดา กษัตริย์ สามัญชน ตัวละครแต่ละตัวมีนิสัยใจคอ มีบุคลิกภาพต่างกัน นอกจากนี้ตัวละครบางตัวยังมีลักษณะเด่นเป็นที่จดจำของผู้ฟังมหาชาติ เช่น พระเวสสันดรโพธิสัตว์เป็นกษัตริย์ผู้ใจบุญใฝ่ในทางทาน ทรงข้ามกับชูชกเป็นยาจกเชิญใจผู้ขอทาน พระนางมัทรีเป็นกุลสตรีโฉมงาม รักลูกและจงรักภักดีต่อสามีอย่างน่านิยม เป็นต้น

ในมหาชาติไทลื้อ กวีได้เลือกใช้คำเรียกตัวละครซึ่งมีคำขยายต่อท้ายเพื่อแสดงลักษณะเด่นของตัวละครไว้อย่างน่าสนใจ คำเรียกและบรรยายลักษณะเด่นของตัวละครในมหาชาติไทลื้อนั้นพบจำนวนมากในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ทุกกัณฑ์ ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มคำเรียกและบรรยายลักษณะเด่นของตัวละครตามความหมายได้ ๘ กลุ่มด้วยกัน ดังนี้

- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุญญาธิการ
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุคลิกอันองอาจสง่างาม
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงคุณค่าอันสูงส่ง
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงอายุ
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงรูปโฉมอันงดงาม
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีสติปัญญา
- การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงพฤติกรรมด้านลบ

๓.๒.๔.๑ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุญญาธิการ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏคำเรียกตัวละครที่แสดงบุญญาธิการของตัวละครจำนวน ๕ ตัว ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา และพระเจ้ากรุงสุโขทัย ส่วนใหญ่กวีมักเอ่ยชื่อพระชาลีและพระกัณหาก่อนไป คำเรียกตัวละครในกลุ่มนี้ตัวละครทุกตัวอยู่ในวาระกษัตริย์

ตารางที่ ๓ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุญญาธิการ

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
<p>พระเวสสันดร</p> <p>ท้าวตนมีบุญมาก (ฉกษัตริย์/๑๑๒๔/๑๓)</p> <p>มหาครสต์ตนบุญมาก (มัทรี/๘๕๑/๓)</p> <p>เวสสันดรตานบุญมาก (นครกัณฑ์/๑๒๑๑/๑๒)</p> <p>ท้าวตนยอดใจบุญ (ฉกษัตริย์/๑๑๒๖/๑๖)</p> <p>ท้าวบุญเรือง (มัทรี/๘๐๕/๕)</p> <p>ท้าวเวสสันดรตนบุญกว้าง (กุมาร/๖๕๕/๑๓)</p> <p>พรบุญมี (นครกัณฑ์/๑๑๗๑/๑๑)</p> <p>พรบุญมีตนวิเศษ (มัทรี/๘๒๙/๑๔)</p> <p>พรบุญเรือง (มหाराช/๑๐๐๔/๑๓)</p> <p>พรบุญเรืองเฮยที่ไหว้ (มัทรี/๘๒๗/๓)</p> <p>พรบุญเรืองตนเองขาด (ฉกษัตริย์/๑๑๓๘/๓)</p> <p>พรยอดส้อยบุญมี (มัทรี/๘๓๑/๑)</p> <p>พรยาเวสสันดรตนบุญกว้าง (มหाराช/๑๐๖๒/๑๒)</p> <p>พรยาเวสสันดรราชบุญเรืองจำเวรียแต่บ้านเมืองทุกเมื่อสีพินเรือเริงบาน (สักกบรพ/๙๒๔/๑๒)</p> <p>พรยาเวสสันดรตนบุญกว้างอันอยู่ข้างโพทธิสมพาน (นครกัณฑ์/๑๑๖๙/๑๒)</p>	<p>ผู้เป็นใหญ่มีบุญมาก</p> <p>มหากษัตริย์มีบุญมาก</p> <p>พระเวสสันดรผู้ดงามมีบุญมาก</p> <p>ผู้เป็นใหญ่ใจบุญอย่างยิ่ง</p> <p>ผู้เป็นใหญ่มีบุญอันรุ่งเรือง</p> <p>พระเวสสันดรผู้เป็นใหญ่มีบุญกว้าง</p> <p>พระราชามีบุญ</p> <p>พระราชามีบุญอย่างวิเศษ</p> <p>พระราชามีบุญรุ่งเรือง</p> <p>พระราชามีบุญรุ่งเรืองที่เคารพ</p> <p>พระราชามีบุญรุ่งเรืองผู้สง่างาม</p> <p>กษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งผู้มีบุญ</p> <p>พระเวสสันดรผู้มีบุญกว้าง</p> <p>พระเวสสันดรผู้มีบุญรุ่งเรืองช่วยให้แคว้นสีพีเจริญรุ่งเรืองและขึ้นบาน</p> <p>พระเวสสันดรมีบุญกว้างขวางผู้สั่งสมบุญ</p>
<p>พระนางมัทรี</p> <p>แม่บุญเรือง (มหाराช/๑๐๐๐/๙)</p>	<p>แม่ผู้มีบุญรุ่งเรือง</p>
<p>สองกุมาร</p> <p>สองบุรุษพี่น้อง (มัทรี/๘๕๕/๑๒)</p> <p>สองน้อยขนาดบุญเรือง (มหाराช/๙๗๐/๑๓)</p>	<p>พี่น้องสองคนมีบุญมาก</p> <p>เด็กน้อยทั้งสองมีบุญรุ่งเรือง</p>
<p>พระกัณหา</p> <p>บุญนำเหยื่อน้องเจ้ากัณหา (กุมาร/๖๙๕/๔)</p>	<p>น้องกัณหาผู้มีบุญ</p>

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระเจ้ากรุงสุโขทัย	
พระบูรเวียง (นศรภัณฑ์/๑๒๐๗/๓)	พระราชามีบุญรุ่งเรือง
พระบูรเวียงตนปู่ (มัทรี/๗๙๑/๙)	พระอัยกาผู้เป็นพระราชามีบุญรุ่งเรือง
พระบูรเวียงผู้เหง้า (นศรภัณฑ์/๑๒๑๗/๗)	ผู้สืบเชื้อสายพระราชามีบุญรุ่งเรือง

พระเวสสันดรเป็นผู้ที่มีคำเรียกในกลุ่มนี้หลากหลายที่สุดถึง ๑๖ คำเรียก เน้นให้เห็นว่าพระเวสสันดรเป็นผู้สั่งสมบุญญาบารมีมาก สอดคล้องกับที่พระองค์เป็นกษัตริย์และเป็นพระโพธิสัตว์ผู้เพียรสั่งสมบุญ เพียรบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ^๑ มาอนันตชาติเพื่อมุ่งหมายพระโพธิญาณ พระชาติที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรโพธิสัตว์เป็นพระชาติสุดท้ายในทศชาติชาดกที่พระเวสสันดรโพธิสัตว์เน้นทานบารมีเป็นสำคัญ

ตัวละครที่มีคำเรียกในกลุ่มดังกล่าวหลากหลายรองลงมาคือ พระเจ้ากรุงสุโขทัย เนื่องด้วยพระองค์เป็นกษัตริย์ผู้เคยครองแคว้นสี่วีมาก่อน การถือกำเนิดในวงศ์กษัตริย์ก็ถือว่าต้องเป็นผู้สั่งสมบุญมาก่อน การได้เป็นมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์ได้นั้นก็ยิ่งต้องเป็นผู้มีบุญญาบารมีมาก นอกจากนี้คำเรียกพระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหาภิปรากฎคำเรียกที่แสดงถึงบุญเช่นกัน

๓.๒.๔.๒ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงถึงความเป็นผู้มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม

ในมหาชาติไทยลือกันที่ ๘-๑๓ ปรากฏคำเรียกตัวละครที่แสดงถึงความเป็นผู้มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม เป็นนักบวช หรือเป็นพระโพธิสัตว์ของตัวละครจำนวน ๓ ตัว ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระอินทร์ ตัวละคร ๒ ตัวแรก ได้ออกผนวชบำเพ็ญพรตขณะอยู่ป่าหิมพานต์ ส่วนตัวละครพระอินทร์ก็ได้แปลงเป็นพรหมณ์

ตารางที่ ๔ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม

^๑ บารมี ๑๐ คือ ปฏิปทาอันยิ่งยวด, คุณธรรมที่ประเสริฐอย่างยิ่งยวด คือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น มี ๑๐ อย่าง ประกอบด้วย ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา บารมีนั้นจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ต้องครบ ๓ ชั้น คือ ๑. บารมี (ระดับสามัญ เช่น ทาน บารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง) ๒. อุปปบารมี (ระดับรองหรือจนจะสูงสุด เช่น ทานอุปปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน) ๓. ปรมัตถบารมี (ระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น) บำเพ็ญทั้ง ๑๐ บารมี ครบ ๓ ชั้นนี้เรียกว่า สมมติสพารมี หรือ สมตังสพารมี แปลว่า บารมี ๓๐ ถ้วน (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๑: ๒๓๙-๒๔๐)

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
<p>พระเวสสันดร</p> <p>บุตตาดานใจกว้าง (นครกัณฑ์/๑๑๖๑/๑๔)</p> <p>พรายัธมมิการาด (นครกัณฑ์/๑๒๑๑/๕)</p> <p>ตนท่านไฉยรสี (กุมาร/๖๒๗/๖)</p> <p>เจ้าจอมไฉยราชภูวนาครสี (สักกบรพ/๙๐๖/๗)</p> <p>พรวรสีคานตนปโรสิภูมู (สักกบรพ/๙๓๔/๒)</p> <p>พรวรสีคานตนสักสวาด (ฉกษัตริย์/๑๑๒๘/๓)</p> <p>พรวรสีคานผ่านเฝ้า (มัทรี/๘๕๗/๘)</p> <p>พรวรสีคานสักสวาด (สักกบรพ/๙๐๖/๒)</p> <p>พรวรสีธมมิกราช (สักกบรพ/๙๐๖/๙)</p> <p>พรวรสีเปนเจ้า (สักกบรพ/๙๓๘/๓)</p> <p>พรวรสีลวิเสศ (สักกบรพ/๙๑๖/๑)</p> <p>พรวรสีคานสร้อยจอมธมม (ฉกษัตริย์/๑๑๒๖/๘)</p> <p>พรวรสีเปนเจ้ายศโทเท่าสีวี (สักกบรพ/๙๓๒/๕)</p> <p>มหากระสัตรราตนวิเสศอันทรงเพศเปนราชสี (นครกัณฑ์/๑๑๕๕/๒)</p> <p>ลูกหน้ไฉยเวสสันดรพรยาเวสสันดรตนผาย โปรดสร้างปรหมวดเปนชี (ฉกษัตริย์/๑๑๐๖/๑๓)</p> <p>บรมนาคเจ้ารสี (นครกัณฑ์/๑๑๖๕/๑๒)</p> <p>มหาสัตรสีคานผ่านเฝ้า (กุมาร/๖๕๓/๔)</p> <p>โพธิสตรสีคานวิเสศ (สักกบรพ/๙๔๐/๙)</p> <p>โพธิสัตรสีคานองอาด (กุมาร/๖๒๗/๑๔)</p> <p>โพธิสัตรสีคานผู้เหง่า (มหाराช/๙๖๘/๔)</p> <p>หน้ทสพลครุโลก (นครกัณฑ์/๑๒๔๕/๖)</p> <p>หน้ทสพนตนพ้ (นครกัณฑ์/๑๑๗๙/๑๕)</p> <p>พรพิงเพาตนพ้ทำนนั้นหน้โพธิญาณ (มหाराช/๑๐๐๖/๑)</p>	<p>ลูกผู้ใจดี</p> <p>พระราชผู้ทรงธรรม</p> <p>พระราชผู้ฤาษีผู้ยิ่งใหญ่</p> <p>พระราชผู้เป็นที่พึ่งซึ่งเป็นฤาษี</p> <p>ฤาษีรูปงามผู้ประเสริฐ</p> <p>ฤาษีรูปงามผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์</p> <p>ฤาษีผู้เป็นกษัตริย์</p> <p>ฤาษีผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์</p> <p>ฤาษีผู้เป็นพระราชาทรงธรรม</p> <p>ฤาษีผู้เป็นกษัตริย์</p> <p>พระราชผู้ทรงศีลอย่างวิเศษ</p> <p>พระราชผู้เป็นที่รักและเป็นผู้ยอดเยี่ยมในธรรม</p> <p>ฤาษีผู้เป็นกษัตริย์แคว้นสีวีมียศมาก</p> <p>กษัตริย์ผู้วิเศษเป็นฤาษี</p> <p>พระเวสสันดรซึ่งเป็นโอรสของพระมหากษัตริย์ ผู้ผนวชเป็นผู้ทรงศีล</p> <p>พระราชผู้เป็นฤาษี</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้อยู่เหนือเศียรเกล้า</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้เป็นฤาษีผู้วิเศษ</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้เป็นฤาษีผู้สง่างาม</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้เป็นฤาษีอยู่ในวงศ์ (แห่ง พระพุทเจ้า)</p> <p>หน้พระพุทเจ้าผู้เป็นครูของโลก</p> <p>หน้พระพุทเจ้าผู้ประดุจบิดา</p> <p>หน้พระพุทเจ้าผู้เป็นบิดาและมีรูปงาม</p>

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
<p>เจ้าตนสร้างปรหมวดสมพาน (สักกบรพ/๙๑๐/๔)</p> <p>ตนแก้วโพธิสัตว์ (สักกบรพ/๙๔๖/๓)</p> <p>ตนทำวหน้โพธิญาณ (กุมาร/๖๒๗/๓)</p> <p>บรมมโพธิสัตว์เจ้าตนผ่านเฝ้า (กุมาร/๖๘๗/๑๖)</p> <p>บรมมโพธิสัตว์เจ้าตนสักสวาด (นครกัณฑ์/๑๑๖๕/๑)</p> <p>พรทรงธัมมีขึ้นช้อย (กุมาร/๖๑๓/๑๕)</p> <p>พรทรงสิลเฮยเจ้าฟ้า (มัทรี/๗๙๑/๘)</p> <p>พรทรงสิลธิราช (กุมาร/๖๕๑/๙)</p> <p>พรมหาสตรสีตนิเวศ (กุมาร/๖๑๕/๑๔)</p> <p>พรมหาสตรสีตนิชอบ (กุมาร/๖๑๕/๑)</p> <p>พรยาเวสสันตรตนผายโปรด (ฉกษัตริย์/๑๑๐๖/๑๒)</p>	<p>พระราชารู้สั่งสมบุญสมภารด้วยการผนวช</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้ตั้งงามเหมือนหนึ่งอัญมณี ผู้เป็นใหญ่ที่เป็นพระโพธิสัตว์</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้เป็นกษัตริย์</p> <p>พระโพธิสัตว์ผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์</p> <p>พระผู้ทรงธรรมงามชดช้อย</p> <p>เจ้าฟ้าผู้ทรงศีล</p> <p>พระทรงศีลผู้เป็นใหญ่</p> <p>พระมหาสัตว์เป็นฤๅษีผู้วิเศษ</p> <p>พระโพธิสัตว์เป็นฤๅษีผู้ตั้งงาม</p> <p>พระเวสสันดรผู้โปรดสัตว์</p>
<p>พระนางมัทรี</p> <p>นางผู้มีศีลวิเศษ (สักกบรพ/๙๒๔/๑๔)</p> <p>มัทรีตนเปนนรสีถ้องอาด (ฉกษัตริย์/๑๑๐๘/๑๓)</p>	<p>นางผู้มีศีลวิเศษ</p> <p>พระนางมัทรีผู้เป็นดาบสินีมีความสง่างาม</p>
<p>พระอินทร์</p> <p>พราหมณ์ผู้ไล่เลศ (สักกบรพ/๙๒๖/๑๐)</p> <p>อินทาสักกพราม (สักกบรพ/๙๑๔/๑๓)</p> <p>อินทาสักกพรามตนวิเสศ (สักกบรพ/๙๑๔/ ๑๓)</p> <p>พรยาอินท์เจ้าฟ้ากับเพศหน้าเปนพราม (สักกบรพ/๙๔๐/๓)</p> <p>อินทเจ้าฟ้าอันกับเพศหน้าเปนพราม (สักกบรพ/๙๒๔/๑๕)</p>	<p>พราหมณ์ผู้ไล่เลศ</p> <p>พระอินทร์ผู้แปลงเป็นพราหมณ์</p> <p>พระอินทร์ผู้แปลงเป็นพราหมณ์ผู้วิเศษ</p> <p>พระอินทร์เจ้าแห่งสวรรค์ผู้แปลงเป็นพราหมณ์</p> <p>พระอินทร์เจ้าแห่งสวรรค์ผู้แปลงเป็นพราหมณ์</p>

พระเวสสันดรเป็นผู้มีคำเรียกในกลุ่มผู้มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรมหลากหลายที่สุด สอดคล้องกับน้ำพระทัยอันกว้างขวางและการบำเพ็ญบุญของพระองค์ คำที่ใช้เรียกพระเวสสันดร ที่ที่สุดคือ พระโพธิสัตว์ กวียังเลือกใช้ถ้อยคำที่ช่วยขยายความดีงามล้ำเลิศของพระองค์ เช่น เลือกใช้คำว่า แก้ว มาเปรียบกับความประเสริฐ ความดีงามของมหาบุรุษ เช่น *ตนแก้วโพธิสัตว์* (สังกบบรรพ/๙๔๖/๓) ใช้คำเรียกเน้นย้ำถึงศีลอันงดงามไพบูลย์ของพระเวสสันดร ว่า *พรทรงสีวิเสศ* (สังกบบรรพ/๙๑๖/๑) และใช้คำเรียก *หน้ทสพลครุโลก* (นครกัณฑ์/๑๒๔๕/๖) และ *ตนท้าวหน้โพธิญาณ* (กุมาร/๖๒๗/๓) เพื่อเน้นย้ำความหมายว่า พระเวสสันดรโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน

พระอินทร์เป็นตัวละครที่มีคำเรียกในกลุ่มผู้มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม รองจากพระเวสสันดร ตามเนื้อเรื่องในมหาชาติพระอินทร์มีจิตเมตตา คิดช่วยเหลือพระเวสสันดรให้กระทำพรทานสำเร็จ และถวายพระนางมัทรีคืนภายหลัง

อนึ่ง กวีเลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อว่าพระอินทร์เป็นพรหมณ์ผู้ดีงามล้ำเลิศ และเลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อว่าชุกกว่าเป็นพรหมณ์ผู้ใจบาปหยาบช้า ดังจะแสดงข้อมูลต่อไปในตารางที่ ๑๐

พระนางมัทรีเป็นชายาที่จงรักภักดีต่อพระเวสสันดรอย่างไม่เสื่อมคลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งยามที่พระเวสสันดรตกทุกข์ได้ยาก ถูกขับออกจากกรุงพิชัยเชตุร พระนางก็ขอติดตามมาปรนนิบัติดูแลพระเวสสันดรในเขาวงกตอย่างดี พระนางมัทรีเมื่อถือเพศดาบสินีพระนางก็รักษาศีลอย่างเคร่งครัด กวีกล่าวยกย่องพระนางมัทรีว่า *นางผู้มีสีวิเสศ* (สังกบบรรพ/๙๒๔/๑๔) และ *มัทรีตนเปรมสีณีองอาด* (ฉกษัตริย์/๑๑๐๘/๑๓) จึงเหมาะสมอย่างยิ่ง

๓.๒.๔.๓ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุคลิกอันองอาจสง่างาม

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปราภูกำเรียกตัวละครที่แสดงบุคลิกอันองอาจสง่างาม จำนวน ๗ ตัว ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี สองกุมาร พระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผู้สดี และพระอินทร์ ตัวละครเหล่านี้ล้วนเป็นผู้สูงศักดิ์คือเป็นกษัตริย์ หรือไม่กี่เป็นเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่แห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ตารางที่ ๕ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุคลิกอันองอาจสง่างาม

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระเวสสันดร	
จอมเจ็องเจ้าครุสัดตรา (นศรภัณฑ์/๑๒๓๙/๔)	กษัตริย์ผู้สืบเชื้อสายพญาเจ็อง
เวสันดรเจ็องเจ้า (นศรภัณฑ์/๑๒๒๗/๒)	พระเวสสันดรผู้สืบเชื้อสายพญาเจ็อง
พญาเวสสันดรเจ็องเจ้า (กุมาร/๖๕๕/๑๖)	พระเวสสันดรผู้สืบเชื้อสายพญาเจ็อง
พญาเวสันดรราชสุริยวง (นศรภัณฑ์/๑๑๗๕/๕)	พระเวสสันดรผู้อยู่ในสุริยวงค์
เจ้าหล้า (กุมาร/๖๓๙/๘)	เจ้าแผ่นดิน
เจ้าจอมไธย (มัทรี/๘๐๑/๑๕)	พระราชชาย์ผู้ยิ่งใหญ่
เจ้าจอมมิ่ง (กุมาร/๖๕๗/๔)	พระราชชาย์ผู้เป็นมิ่งขวัญ
เจ้าจอมมิ่งภุชธร (นศรภัณฑ์/๑๒๔๓/๑๔)	พระราชชาย์ผู้เป็นมิ่งขวัญของแผ่นดิน
แก่นไธยบุญเรือง (กุมาร/๖๗๙/๑๕)	พระราชชาย์ผู้มีบุญรุ่งเรือง
ครุสตราตนประสิฐฐ (กุมาร/๖๔๕/๗)	กษัตริย์ผู้ประเสริฐ
ตนผ่านเฝ้าจอมธัน (กุมาร/๖๒๓/๑๐)	พระราชชาย์ผู้ทรงธรรม
ท้าวอิราชองค์ (กุมาร/๖๑๓/๑๔)	พระราชชาย์ผู้เป็นใหญ่มีค่าดุจทองคำ
ท้าวไธย (สักกบรพ/๙๔๔/๑๔)	พระราชชาย์ผู้เป็นใหญ่
ท้าวไธยเวสสันดร (มหाराช/๙๗๘/๑๖)	พระเวสสันดรราชาผู้เป็นใหญ่
ท้าวผ่านแผ้ว (กุมาร/๖๖๕/๒)	พระราชชาย์ผู้ดั่งงาม
ท้าวภูวนาดทรงธัมม์ (กุมาร/๖๒๓/๑๕)	พระราชชาย์ผู้ทรงธรรม
ท้าวยอดสันดร (กุมาร/๖๑๓/๗)	พระเวสสันดรราชาผู้ยอดเยี่ยม
ไธยพรครุสัดตรา (กุมาร/๖๑๙/๘)	กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
พระบัวพิตรานนยศย์ (สักกบรพ/๙๔๔/๑๔)	พระบพิตรผู้มียศยิ่ง
พระบัวพิตราเฮยอยู่แก้ว (สักกบรพ/๙๑๔/๑๕)	พระองค์ท่านผู้อยู่เหนือเศียรเกล้า
พระครุสตราจอมยอด (สักกบรพ/๙๑๔/๒)	กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่อยู่เหนือสุด
พระครุสตราเฮยเจ้าฟ้า (มัทรี/๗๙๕/๔)	กษัตริย์ผู้เป็นเจ้าฟ้า
พระครุสตราเฮยอิราช (กุมาร/๖๔๙/๑๐)	กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
พระครุสตราแก่นไธย (มัทรี/๘๓๑/๘)	กษัตริย์ผู้มีความสำคัญยิ่ง
พระนครจอมขนาด (มัทรี/๗๙๓/๕)	พระราชชาย์ผู้เป็นที่พึ่ง
สมุติเทพเปนเจ้า (กุมาร/๖๓๓/๙)	พระราชชาย์เป็นทวดดาโดยสมมติ

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
มหาราชเป็นเจ้านอนอยู่เก้าจอมหัว (มัทรี/๗๙๓/๑๒)	มหาราชผู้อยู่เหนือเศียรเกล้า
อัศคราชภูธร (มหาราช/๑๐๕๘/๙)	พระราชผู้เป็นเลิศ
พรจอมแดนตนพี (มัทรี/๗๘๙/๕)	พระราชาทรงธรรมผู้ประดุจบิดา
พรพิตาทิราช (กุมาร/๖๗๑/๕)	พระราชผู้ประดุจบิดา
พรภูพานแก่นไฉย (นครกัณฑ์/๑๒๒๕/๑๔)	พระราชผู้มีความสำคัญยิ่ง
พรภูพานจอมนาต (สักกบรพ/๙๓๐/๓)	พระราชผู้เป็นที่พึ่งอย่างยิ่ง
พรภูพานตนวิเศษ (กษัตริย์/๑๑๓๖/๒)	พระราชผู้วิเศษ
พรภูพานผ่านแผ้ว (กุมาร/๖๓๙/๖)	พระราชผู้ดั่งงาม
มหาครสถิตนผ่านแผ้ว (มัทรี/๘๔๙/๔)	กษัตริย์ผู้ดั่งงาม
ท้าวเวสสันดรเหี้ยผู้แผ้ว (กุมาร/๖๔๕/๘)	พระเวสสันดรผู้บริสุทธิ
ท้าววิราชสันดรพรนครตนผ่านแผ้ว (มหาราช/๑๐๐๔/๗)	พระเวสสันดรกษัตริย์ผู้ดั่งงาม
พรภูพานเวสสันดรราช (สักกบรพ/๙๐๔/๑๐)	พระเวสสันดรผู้เป็นราชา
พรยาเวสสันดรหน้ท้าว (มัทรี/๘๐๕/๖)	พระเวสสันดรนอกกษัตริย์
พรยาเวสสันดรราชตนดี (มัทรี/๗๗๕/๑๒)	พระเวสสันดรราชาผู้ดี
พรยาเวสสันดรราชภูพาน (นครกัณฑ์/๑๒๔๑/๒)	พระเวสสันดรผู้ปกครองแผ่นดิน
พรราชายศโยด (สักกบรพ/๙๓๐/๑๐)	พระราชผู้มียศมากที่สุด
พรเวสสันดรวิราชไฉย (กุมาร/๗๐๗/๔)	พระเวสสันดรกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
พรเหนือหัวเฮยหนุ่มหน้า (กุมาร/๖๑๕/๕)	พระเจ้าเหนือหัวผู้อยู่ในวัยหนุ่ม
พรเหนือหัวเฮยแก่นไฉย (มัทรี/๘๑๙/๖)	พระเจ้าเหนือหัวผู้สำคัญยิ่ง
พรเหนือหัวเฮยเจ้าฟ้า (มัทรี/๘๐๑/๑๐)	พระเจ้าเหนือหัวผู้เป็นเจ้าฟ้าและมีความสำคัญ
มหาครสถิตนประเสฐฐ (มัทรี/๘๕๓/๕)	กษัตริย์ผู้ประเสริฐ
มหาราชเจ้านอนประเสฐฐ (กุมาร/๖๓๗/๙)	มหาราชผู้ประเสริฐ
พรยาเวสสันดรราชตนเป็นขัตติยชาติโบราณ (กุมาร/๖๘๑/๑๓)	พระเวสสันดรผู้สืบเชื้อสายกษัตริย์มาแต่ โบราณ
พรมหาราชเป็นเจ้านอนปราบเหง้าภูมิมิ (สักกบรพ/๙๓๘/๙)	มหาราชผู้อยู่เหนือกษัตริย์อื่น
มหาราชเจ้านอนสักสวาด (กุมาร/๖๔๓/๒)	มหาราชผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พรมหาสัตว์เจ้าตนสักสวาด (กุมาร/๖๓๕/๘)	พระโพธิสัตว์ผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์
พรมภูพานตนองอาด (มหाराช/๙๘๒/๓)	พระราชชาผู้สง่างาม
พรมหาครสัตว์ตนองอาด (มัทรี/๗๙๕/๗)	กษัตริย์ผู้สง่างาม
พรมภูญเรีงตนองอาด (ฉกษัตริย์/๑๑๓๘/๓)	ผู้มีบุญรุ่งเรืองผู้สง่างาม
พรมหาครสัตว์ตนองอาด (มัทรี/๗๙๕/๗)	กษัตริย์ผู้สง่างาม
พรมยาเวสันดรธรมมิการาชตนองอาด (นครกัณฑ์/๑๑๗๗/๗)	พระเวสสันดรผู้ทรงธรรมผู้สง่างาม
พรมทพลตนองอาด (สักกบรพ/๙๐๖/๑๖)	ผู้มีกำลัง ๑๐ ประการผู้สง่างาม
พรมหาสัตว์เจ้าตนองอาด (สักกบรพ/๙๔๐/๗)	พระโพธิสัตว์ผู้สง่างาม
มหाराชเปนเจ้ายศเท่าท้าสวี่ (สักกบรพ/๙๓๖/๕)	มหाराชผู้มียศเท่ากับท้าสวี่ ^๑
พระนางมัทรี	
เจีงเจ้ามัทรี (มหाराช/๙๖๘/๔)	พระนางมัทรีผู้สืบเชื้อสายพญาเจีง
นางราชมัทรีจอมเจีง (นครกัณฑ์/๑๒๐๕/๑๒)	พระนางมัทรีผู้สืบเชื้อสายพญาเจีง
สวี่จอมเจีง (มัทรี/๘๓๑/๑๐)	ผู้สืบเชื้อสายพญาเจีงที่มีรูปงาม
แม่จอมเมีง (กุมาร/๗๐๙/๖)	นางผู้เป็นแม่ของเมีง
นางราชมัทรีจอมขนาด (มัทรี/๗๖๗/๑)	พระนางมัทรีผู้เป็นมีความงามอย่างยิ่ง
นางเมีง (มัทรี/๗๖๗/๕)	นางเมีง
นางท้าวมิ่ง (นครกัณฑ์/๑๑๘๙/๙)	นางกษัตริย์ผู้เป็นมิ่งขวัญ
นางท้าวราชมัทรี (ฉกษัตริย์/๑๑๓๒/๒)	พระนางมัทรีผู้เป็นนางกษัตริย์
นางท้าวยอดมัทรี (กุมาร/๖๑๑/๗)	พระนางมัทรีผู้เป็นยอดนางกษัตริย์
นางราชเทวี (ฉกษัตริย์/๑๑๑๒/๘)	นางกษัตริย์
นางเทวีตนองอาด (สักกบรพ/๙๓๘/๕)	นางกษัตริย์ผู้สง่างาม
นางขนาดไ้ย (มัทรี/๘๓๑/๑)	นางกษัตริย์
นางขนาดไ้ยทยมอง (ฉกษัตริย์/๑๑๑๐/๑๔)	นางกษัตริย์ผู้อยู่เคียงข้าง (กษัตริย์)
นางมัทรีตนองอาดไ้ย (กุมาร/๗๑๑/๑๕)	พระนางมัทรีผู้มีความสำคัญยิ่ง
นางท้าวหน้ (สักกบรพ/๙๓๐/๑)	นางหน้อกษัตริย์

^๑ หมายถึงพระเจ้าสวี่ผู้เป็นบรรพบุรุษของพระเวสสันดร พระเจ้าสวี่หรือสวี่เป็นกษัตริย์ผู้บำเพ็ญปรมาตถทานบารมี เรื่องนี้ปรากฏในชาดกเรื่องที่ ๔๙๙ ชื่อสิริราชชาดก

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
นางมัทรีหนีไฉ่ (กุมาร/๘๕๕/๑) แม่อกไฉ่ (กุมาร/๖๖๗/๑) นางเม็งอรอออกไฉ่ (นครกัณฑ์/๑๑๖๗/๑๐) ราชมัทรีแก่นไฉ่ (กุมาร/๖๐๙/๙) นางมัทรีตนผ่านแผ้ว (กุมาร/๖๓๕/๑๕) ราชมัทรีผ่านแผ้ว (สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑) นางพริดาตนองอาด (ฉกษัตริย์/๑๑๑๒/๖) นางมัทรีตนนองอาด (กุมาร/๖๑๗/๕) นางราชมัทรีตนนองอาด (กุมาร/๖๑๕/๔) นางราชมัทรีตนนองอาด (ฉกษัตริย์/๑๑๑๔/๑๓)	พระนางมัทรีหน่อกษัตริย์ นางกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ นางกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ พระนางมัทรีผู้มีความสำคัญยิ่ง พระนางมัทรีผู้ดีงาม พระนางมัทรีผู้ดีงาม นางกษัตริย์ผู้สง่างาม พระนางมัทรีผู้สง่างาม พระนางมัทรีผู้สง่างาม พระนางมัทรีผู้มีรูปงามและสง่างาม
สองกุมาร สองโคมฉายเจิ้งเจ้า (กุมาร/๖๖๓/๑๓) สองเจิ้งเจ้าสองหน้เหน้ากุมมาร (มหาราช/ ๙๖๘/๑๐) สองเจิ้งเจ้ากุมมาร (กุมาร/๖๔๕/๑) สองเจิ้งเจ้าบุตรดา (สั๊กกบรพ/๙๒๘/๗) สองนรินคู่รื้ออ้อมเจิ้งเชื้อสญไช (นครกัณฑ์/๑๑๘๗/๑๓) สองบัวตราไวแวนเชื้อท้าวแทนบุรมี (กุมาร/๗๐๑/๖) สองนรินแก่นไฉ่ (มัทรี/๘๒๗/๘)	(เด็ก) ทั้งสองผู้มีรูปงามผู้สืบเชื้อสายพญาเจิ้ง กุมารทั้งสองผู้สืบเชื้อสายพญาเจิ้ง เด็กทั้งสองผู้สืบเชื้อสายพญาเจิ้ง ลูกทั้งสองผู้สืบเชื้อสายพญาเจิ้ง พระราชาทองสองผู้สืบเชื้อสายพญาเจิ้งและ พระเจ้ากรุงสญชัย ลูกทั้งสองผู้งามเปล่งปลั่งและสืบเชื้อกษัตริย์ พระราชาทองสองอันเป็นที่รักยิ่ง
พระชาติ จอมราชชาติ (มัทรี/๘๐๗/๗) เจ้าชาติยิวราช (กุมาร/๖๔๗/๙) ชาติงามยิวราช (กุมาร/๖๕๓/๖)	พระชาติผู้ยอดเยี่ยมในหมู่กษัตริย์ พระชาติเชื้อกษัตริย์ผู้เยาว์ พระชาติกษัตริย์ผู้เยาว์รูปงาม
พระกัณหา นางกัณหาเฮยหนีไฉ่ (กุมาร/๖๙๗/๑๒)	พระกัณหาผู้เป็นหน่อกษัตริย์

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
<p>พระเจ้ากรุงสุโขทัย เจ้าจอมแจ้งภูวนาด (นศรภัณฑ/๑๒๑๗/๘) พระครุสตราตนเจิงเจ้า (นศรภัณฑ/๑๑๑๖/๓) พรยาสญไชยจอมแจ้งทำว (นศรภัณฑ/๑๑๖๕/๖) พรยาสรีสญเชญจอมแจ้งทำวตณผาบดำวภูมมีร ยศแดนดินผับแผ่ (นศรภัณฑ/๑๑๗๗/๑๓) ทำวธิราช (สั๊กบรพ/๙๓๐/๑๔) ทำวสญไชยบรมมนาด (นศรภัณฑ/๑๐๐๖/๗) พรยาสรีสญเชยยะวาด (นศรภัณฑ/๑๒๑๕/๖) ทำวบรมมสญเชญผู้เหง้า (นศรภัณฑ/๑๒๕๗/๑๔) พรยาสญไชยผู้เหง้า (มหาราช/๙๗๒/๑๒) สมเดจจจัคคราช (มหาราช/๑๐๓๘/๘) ตนองคานธิราช (มหาราช/๑๐๐๔/๑๔) บรมมนาดเจ้าพรองคานตณพี (นศรภัณฑ/๑๑๕๗/๙) พรยาสญไชยตณผ่านแผ้ว (นศรภัณฑ/๑๒๐๗/๒) พระราชาตณไหยเปนเจ้าแกไฟรฟ้าสีพิน (นศรภัณฑ/๑๑๑๘/๕) ปู่พรยาเปนเจ้าตณปราบเหง้าสีวี (มหาราช/๙๙๘/๙) มหาครุสตราธิราชเปนทำวอาจวงไชย (มหาราช/๑๐๔๔/๕) มหาราชเจ้าตณปราบเหง้าบัชชาสมุตติเทวเปน เจ้า (๑๑/๙๗๒/๑๐) พรบัวพิตตราตณปู่เปนเจ้าชูแดนดิน (นศรภัณฑ/ ๑๑๘๗/๑๒) ตณแก้วยอดสญไช (มหาราช/๙๗๒/๑) พ่อพรยาตณยศมาก (นศรภัณฑ/๑๑๑๘/๑๐)</p>	<p>กษัตริย์ผู้สืบเชื้อสายพญาเจือง กษัตริย์ผู้สืบเชื้อสายพญาเจือง พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้สืบเชื้อสายพญาเจือง พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้ปราบแผ่นดินและมียศแผ่ ไปทั่วผู้สืบเชื้อสายพญาเจือง กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้เป็นที่พึ่ง พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้สืบเชื้อสายกษัตริย์ พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้เป็นกษัตริย์ กษัตริย์ผู้กล้าเลิศ กษัตริย์รูปงาม กษัตริย์รูปงามผู้ประดุจบิดา พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้ดีงาม พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแคว้นสีวี ปู่ผู้เป็นกษัตริย์แคว้นสีวี กษัตริย์ผู้ครองเมือง กษัตริย์ผู้เป็นสมมติเทวดา ปู่ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินทุกแห่ง พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้ประเสริฐเหมือนอัญมณี พ่อผู้เป็นพระราชามียศมาก</p>

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
<p>พรายาสถุญไชยรินทาตนยศโยด (นครกัณฑ์/๑๑๖๑/๖)</p> <p>พรายาสถุญไชยคานตนปรเสฏฐ (สักกบรพ/๙๕๐/๑๖)</p> <p>ท้าวราชาตนสักสวาด (มหाराช/๑๐๒๖/๘)</p> <p>บรมมสถุญเซยยะบัวรมตนสักสวาด (มหाराช/๑๐๒๖/๕)</p> <p>ท้าวบรมมสถุญไซตนองอาด (มหाराช/๙๙๔/๕)</p>	<p>พระเจ้ากรุงสญชัยผู้มียศมาก</p> <p>พระเจ้ากรุงสญชัยผู้มีรูปงามและประเสริฐ</p> <p>พระราชาผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์</p> <p>พระเจ้ากรุงสญชัยพระราชาผู้ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์</p> <p>พระเจ้ากรุงสญชัยผู้สง่างาม</p>
<p>พระนางมุสดี</p> <p>จอมเจิงเจ้ามุสดี (กษัตริย์/๑๑๓๖/๑๑)</p> <p>นางท้าวหน่มุสดี (ฉกษัตริย์/๑๑๓๒/๙)</p> <p>นางราชเทวี (ฉกษัตริย์/๑๑๑๒/๘)</p> <p>นางราชามุสดีนางเม็งแม่เหง้าท้าวแต่มหา ครลัด (นครกัณฑ์/๑๑๘๙/๕)</p>	<p>พระนางมุสดีผู้สืบเชื้อสายพญาเจือง</p> <p>พระนางมุสดีผู้เป็นหนอกษัตริย์</p> <p>นางกษัตริย์</p> <p>พระนางมุสดีผู้เป็นมารดาของกษัตริย์</p>
<p>พระอินทร์</p> <p>ชูรอินทร์เจ้าฟ้า (สักกบรพ/๙๕๔/๑)</p> <p>ตนอินทไสเจ้าฟ้า (ฉกษัตริย์/๑๑๑๐/๙)</p> <p>ท้าวธิดาอินทา (สักกบรพ/๙๕๖/๑๐)</p> <p>ท้าวไร่ย (สักกบรพ/๙๑๐/๒)</p> <p>อินทาทิราช (มหाराช/๙๖๘/๖)</p> <p>อินทาสักกตนิเสศ (สักกบรพ/๙๑๖/๕)</p> <p>พรายอินทตนิเสศ (สักกบรพ/๙๐๘/๕)</p> <p>อินทตนมี่อานุกาปเปนเจ้าปราบสองสวรรค์ (สักกบรพ/๙๕๐/๑๕)</p>	<p>พระอินทร์เจ้าฟ้า</p> <p>พระอินทร์เจ้าฟ้าผู้งามสดใส</p> <p>พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่</p> <p>ผู้เป็นใหญ่</p> <p>พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่</p> <p>พระอินทร์ผู้วิเศษ</p> <p>พระอินทร์ผู้วิเศษ</p> <p>พระอินทร์ผู้มีอานุภาพผู้เป็นใหญ่ในสอง สวรรค์</p>

คำเรียกในกลุ่มที่แสดงบุคลิกอันองอาจสง่างามปรากฏเฉพาะตัวละครที่อยู่ในวรรณกษัตริย์หรือเทพเจ้า กวีมักใช้คำเรียกในกลุ่มนี้กับตัวละครกษัตริย์เพศชาย ตัวละครที่ปรากฏคำเรียกแสดงบุคลิกองอาจสง่างามมากที่สุด คือ พระเวสสันดร รองลงมาคือ พระเจ้ากรุงสญชัย มักมีคำขยายเช่น องอาจ ศักดิ์สวาสดี (ทรงศักดิ์และทรงศาสตร์) ยศโยด (มียศมาก)

เป็นต้น ในขณะที่คำเรียกกลุ่มดังกล่าวใช้กับพระนางมัทรี พระนางผุสดี สองกุมาร และพระอินทร์ ไม่มากนัก

น่าสนใจว่าตัวละครที่เป็นกษัตริย์ทุกตัวก็เลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อว่าสืบเชื้อสายมาจาก พญาเจือง รวมแล้วมากถึง ๑๖ ครั้งด้วยกัน ด้วยชาวไทลื้อถือว่าพญาเจืองเป็นปฐมกษัตริย์ของสิบสองปันนา ดังความในชื่อเครือเจ้าแสนหวิสิบสองปันนา (๒๕๔๔: ๑๓) ดังนี้

ชื่อเครือเข้าแสนหวิสิบสองปันนาลี้บตั้งพญาเจืองมา บัดเดียวจัก
เล่าไปดังเช่นก่อนแล แต่ก่อนมีขุนลัวะผู้หนึ่งชื่อว่าอ้ายล้าน ท่านมาตั้ง
บ้านเมืองอยู่เมืองลื้อไ้วบ้านหนึ่ง ตั้งชื่อบ้านก็ใส่ตามชื่อตนว่าบ้านอ้ายล้านว่า
อัน ลุนมาพญาเจืองได้ปราบแพ้บ้านเมืองชู้ที่เสียแล้ว จึงมาตั้งหอคำที่บ้าน
นั้น จึงร้องว่าเซียงล้านก็มีแล จุลศักราชปี ๕๒๒ ตัว จึงมาเปลี่ยนชื่อหอว่า หอ
คำเซียงรุ่ง พญาเจืองขึ้นเป็นเจ้าหอคำ เมื่อเป็นเจ้าอายุได้ ๓๒ ปี เป็นเจ้าได้
๒๑ ปี อายุได้ ๕๓ ปี ก็จุติในปีจุลศักราช ๕๔๒ ตัว แม่นศักราชโลก ๑๑๘๐
ตัวแล

ยรรยง จิระนคร (๒๕๕๑: ๔๒) กล่าวว่า สิบสองปันนาปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ เป็นเวลานานถึง ๗๙๐ ปี มีราชวงศ์เจืองปกครองเพียงราชวงศ์เดียว การที่กวีสรรคำว่าเรียกตัวละครวรรณกษัตริย์ในมหาชาติไทลื้อว่าสืบเชื้อสายมาจากพญาเจืองสะท้อนให้เห็นถึงการปรับให้เข้ากับความคิดในวัฒนธรรมของกวี ทำให้ชาวไทลื้อผู้ฟังเทศน์มหาชาติรู้สึกกว่าตัวละครกษัตริย์เหล่านี้สืบเชื้อสายมาจากพญาเจืองผู้เป็นวีรกษัตริย์และเป็นต้นราชวงศ์เจืองของไทลื้อ การรู้สึกที่ว่าตัวละครนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกับตน การเป็นพวกเดียวกันย่อมทำให้รู้สึกเห็นใจ ในชะตากรรมของตัวละครมากยิ่งขึ้น รวมถึงอาจทำให้สามารถเปิดใจกว้างรับแนวคิดหลักเรื่อง การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรกษัตริย์หนุ่มผู้เปี่ยมน้ำพระทัย ผู้เป็นต้นแบบของการเสียสละอันยิ่งใหญ่ได้มากขึ้น

นอกจากนี้ ยังปรากฏคำเรียกพระนางมัทรีและพระนางผุสดีว่า *นางราชเทวี* ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกมเหสีของเจ้าฟ้าหรือกษัตริย์แห่งราชวงศ์เจืองแห่งอาณาจักรสิบสองปันนาอีกด้วย

๓.๒.๔.๔ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงคุณค่าอันสูงส่ง

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ กวีได้สรรคำเรียกตัวละครที่แสดงคุณค่าอันสูงส่ง ๗ ตัวด้วยกัน ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา พระเจ้ากรุงสุทนต์ พระนางผุสดี และพระอินทร์

ตารางที่ ๖ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงคุณค่าอันสูงส่ง

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระเวสสันดร	
แก้วตนคำ (กุมาร/๖๔๑/๕)	ผู้มีค่าดังอัญมณีและทองคำคือพระเวสสันดร
แก้วเวสสันดร (สักกบรพ/๙๔๖/๑๕)	พระเวสสันดรผู้มีค่าดังอัญมณี
ตนแก้ว (สักกบรพ/๙๐๖/๑๑)	ผู้มีค่าดังอัญมณี
ตนคำ (กุมาร/๖๕๕/๒)	ผู้มีค่าดังทองคำ
ท้าวตนประเสริฐ (สักกบรพ/๙๓๐/๑๒)	ท้าวผู้ประเสริฐ
พระจอมใจเสยอยู่แก้ว (มัทรี/๗๙๓/๓)	พระผู้เป็นยอดของหัวใจอยู่เหนือเศียรเกล้า
พระตบงามยศโยด (มัทรี/๗๙๓/๗)	พระผู้มีความงามและมียศมาก
พระนางมัทรี	
แก้วแก่นไฉย (มัทรี/๘๔๑/๑๕)	นางกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณี
แก้วแก่นไฉยนางเมือง (มัทรี/๘๑๕/๖)	นางกษัตริย์ผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณีและเป็นผู้ยิ่งใหญ่
แก้วแก่นไฉยแม่โสภา (มัทรี/๘๔๓/๗)	แม่โสมงามผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณีและเป็นผู้ยิ่งใหญ่
แก้วนางไฉยแม่บัวทอง (มัทรี/๘๓๑/๔)	นางผู้เปรียบได้กับบัวทองผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณีและเป็นผู้ยิ่งใหญ่
แก้วบุรุษนาคน้อย (มัทรี/๘๔๕/๗)	นางกษัตริย์ผู้มีบุญและมีค่าสูงส่งดุจอัญมณี
แก้วแม่นางเม็ง (มัทรี/๘๓๑/๑๐)	นางผู้เป็นเสมือนมารดาของเมืองผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณี
จอมกวีผู้แม่ (กุมาร/๗๑๓/๘)	มารดาผู้เป็นจอมขวัญ
น้องแก้ว (สักกบรพ/๙๑๖/๔)	นางผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณี
นางแก้ว (มัทรี/๗๖๙/๑๔)	นางผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณี
นางแก้วราช (มัทรี/๘๓๑/๒)	นางกษัตริย์ผู้มีค่าสูงดุจอัญมณี
นางแก้วราชมัทรี (กุมาร/๖๑๑/๑๓)	พระนางมัทรีผู้มีค่าสูงส่งดุจอัญมณี
นางจอมกวีเฮย (มัทรี/๘๔๓/๑๕)	นางจอมขวัญ
นางจอมกวีเฮยหน้าหน้า (มัทรี/๘๔๓/๑๒)	นางจอมขวัญผู้อยู่ในวัยสาว
แม่คำแสนล้านแลแก้วแม่แสนต่าง (มัทรี/๘๔๕/๕)	แม่นางผู้มีค่าดุจทองคำแสนล้านและดุจอัญมณีแสนต่าง

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
สองกุมาร	
ลูกแก้ว (กุมาร/๖๑๗/๓)	ลูกผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วทั้งสอง (กุมาร/๖๑๗/๗)	ลูกทั้งสองผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วบุตตา (มัทรี/๗๘๙/๓)	ลูกทั้งสองผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วแม่ (นครกัณฑ์/๑๑๘๕/๔)	ลูกของแม่ผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วเกิดดอกกุ (มัทรี/๗๗๓/๙)	ลูกของแม่ผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วแห่งขุนนาง (มัทรี/๗๗๓/๑๒)	ลูกของแม่ผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วสองศรี (กุมาร/๖๑๗/๑๓)	ลูกทั้งสองผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
สองศรีลูกแก้ว (กุมาร/๖๕๕/๑๕)	ลูกทั้งสองผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
แก้วกับตนงามแม่ (มัทรี/๗๗๓/๗)	เจ้าผู้ดงามอยู่ใกล้ตัวมีความสูงดุจแก้ว
ลูกแก้วแก่นไฉย (มัทรี/๘๒๗/๔)	ลูกผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี เป็นที่รักเป็นผู้ยิ่งใหญ่
แก้วแก่นไฉยสองศรี (กุมาร/๗๐๑/๑๓)	ผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี เป็นที่รักและมีความสำคัญ
สองโสภาคลูกแก้ว (กุมาร/๗๐๗/๑๑)	ลูกทั้งสองผู้ดงามและมีความสูงส่งดุจอัญมณี
แก้วร่วมท้องแม่ (มัทรี/๘๕๕/๗)	ลูกผู้เป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกันของแม่ลูกผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
แก้วร่วมท้องแม่ทั้งสอง (มัทรี/๘๕๕/๗)	ค่าสูงส่งดุจอัญมณี
สองสายใจพี่น้องแก้วร่วมท้อง (มัทรี/๘๕๑/๒)	ลูกของแม่ทั้งสองเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกันผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
สองนงไฉยพี่น้องแก้วร่วมท้องสินเหรา (มัทรี/๘๒๕/๑๐)	สองพี่น้องผู้ร่วมท้องผู้เป็นที่รักและมีความสูงส่งดุจอัญมณี
ลูกแก้วสินเหรา (ฉกษัตริย์/๑๑๓๐/๑๑)	สองพี่น้องผู้ร่วมท้องผู้เป็นที่รักและมีความสูงส่งดุจอัญมณี
สองจอมกวีลูกแก้ว (มัทรี/๗๗๑/๒)	ลูกรักผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
สองอุดมลูกแก้ว (มัทรี/๗๘๗/๓)	ลูกทั้งสองผู้เป็นจอมขวัญและมีความสูงส่งดุจอัญมณี
สองสายใจลูกแก้ว (กุมาร/๖๘๗/๑๕)	ลูกทั้งสองผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
ลูกรักภูแก่นไฉย (มีตรี/๘๑๓/๑๐)	ลูกทั้งสองผู้เป็นที่รักดึงดูดใจและมีค่าสูงส่งดุจ อัญมณี
ลูกรักแม่จอมจิต (มีตรี/๗๘๗/๕)	ลูกผู้เป็นที่รักและมีความสำคัญ
สองบัวทองแก่นไฉย (มีตรี/๘๐๙/๑๔)	เจ้าผู้เปรียบได้กับดอกบัวทองคำผู้เป็นที่รักยิ่ง
สรีบัวทอง (กุมาร/๖๖๕/๑)	ผู้เปรียบเสมือนดอกบัวทองคำ
สองบัวสวรรค์แม่ (มีตรี/๗๘๓/๑๓)	สองเจ้าผู้เป็นดังดอกบัวสวรรค์ของแม่
สองบัวสวรรค์พี่น้อง (มีตรี/๗๘๙/๑)	สองเจ้าพี่น้องผู้เป็นเหมือนดอกบัวสวรรค์
สองนงรามผาน่แฝ้ว (มีตรี/๘๑๗/๑๔)	เจ้าทั้งสองผู้ดีงาม
สองบุตรตาแก่นไฉย (มีตรี/๘๒๕/๗)	ลูกทั้งสองผู้เป็นที่รักและมีความสำคัญยิ่ง
สองสร้อยผาน่แฝ้ว (กุมาร/๗๐๓/๑๔)	เจ้าทั้งสองผู้ดีงาม
สองสร้อยลูกเต้า (กุมาร/๖๔๗/๔)	ลูกเต้าทั้งสองผู้งามสดใส
กุมมารสร้อยทั้งคู่ (มีตรี/๘๐๓/๑๔)	กุมารผู้งามสดใสทั้งสอง
สองสายใจ (มีตรี/๗๘๓/๑๒)	สองเจ้าผู้เป็นที่รักดึงดูดใจ
สองสายใจทั้งคู่ (มีตรี/๘๐๓/๑๔)	เจ้าทั้งคู่ผู้เป็นที่รักดึงดูดใจ
สองสายใจพี่น้อง (มีตรี/๘๕๑/๒)	พี่น้องทั้งสองผู้เป็นที่รักดึงดูดใจ
สองสายใจงามแ่ง (มีตรี/๗๘๑/๑)	เจ้าผู้เป็นที่รักดึงดูดใจผู้มีโอบอ้อม
สองสายใจพรแม่ (มีตรี/๘๑๓/๓)	เจ้าผู้เป็นที่รักดึงดูดใจของแม่
สองสายใจเฮยล้ำเลิศ (มีตรี/๗๗๓/๙)	เจ้าผู้เป็นที่รักดึงดูดใจผู้ล้ำเลิศ
สองสายใจเฮยลูกท้าว (มีตรี/๗๗๓/๕)	ลูกท้าวผู้เป็นที่รักดึงดูดใจเฉย
สององแก่นไฉย (มีตรี/๗๙๓/๓)	เจ้าทั้งสองผู้เป็นที่รักและมีความสำคัญยิ่ง
หลานน้อยนาสองนงรามแก่นไฉย (มหाराช/๙๗๒/๑๖)	หลานทั้งสองผู้งดงาม เป็นที่รักและมีความสำคัญ ยิ่ง
ไฉยสองสร้อย (กุมาร/๗๐๑/๑๔)	เจ้าทั้งสองผู้น่ารัก
สองแก่นไฉย (กุมาร/๖๕๕/๓)	เจ้าทั้งสองผู้เป็นที่รักอย่างยิ่ง
สองจอมไฉยไวแ่วน (กุมาร/๖๘๓/๑๓)	เจ้าทั้งสองผู้งามเปล่งปลั่งและเป็นที่รัก
สองกุมมารแก่นไฉย (กุมาร/๖๔๗/๗)	สองกุมารผู้เป็นที่รักอย่างยิ่ง
สองแก่นไฉยอุดม (กุมาร/๖๑๙/๒)	เจ้าทั้งสองผู้เป็นที่รักอย่างยิ่ง
สองนงรามแก่นไฉย (กุมาร/๖๗๗/๑๖)	เจ้าทั้งสองผู้งดงามและเป็นที่รักยิ่ง
สองแก่นไฉยหลานคู่ (มหाराช/๙๗๘/๑๐)	หลานทั้งสองผู้เป็นที่รักยิ่ง

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระชาติ เจ้าชาติเลิศล้ำ (กุมาร/๖๕๓/๕) เจ้าชาติเลิศล้ำ (กุมาร/๖๔๗/๑๑) ลูกอ้ายพิ้งคำ (กุมาร/๖๔๗/๑๔) ลูกแก้วชาติ (มัทรี/๘๐๗/๑๔) หลานแก้วราชชาติ (มหाराช/๑๐๐๖/๗) ชาติเลิศแลว (มัทรี/๗๖๕/๑๑)	พระชาติผู้เลิศล้ำ พระชาติผู้ล้ำเลิศ ลูกชายคนโตที่เชื่อฟังคำสั่งสอน ลูกชาติผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี หลานชาติผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี พระชาติผู้ล้ำเลิศ
พระกัณหา แก้วแก่นไฉ่ยกัณหา (มัทรี/๗๙๑/๑๕) นางกัณหาน้องแก้ว (กุมาร/๖๔๗/๑๑) ลูกแก้วกัณหา (กุมาร/๖๔๙/๑๕)	พระกัณหาผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณีและเป็นที่ยกย่อง น้องกัณหาผู้เป็นผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี ลูกกัณหาผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
พระเจ้ากรุงสุโขทัย ตนกัวยอดดัสฎิไซ (มหाराช/๙๗๒/๑)	พระเจ้ากรุงสุโขทัยผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
พระนางผุสดี นางแก้ว (นภษัตริย์/๑๑๒๖/๗)	นางผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี
พระอินทร์ ตนกัวย (สั๊กบรพ/๙๐๖/๑๑)	ผู้มีความสูงส่งดุจอัญมณี

จากตารางข้างต้น พระชาติพระกัณหาเป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงคุณค่าอันสูงส่งนี้หลากหลายที่สุด เน้นว่าพระกุมารทั้งสองมีค่าและเป็นที่ยกย่องของมารดาบิดาและพระอัยกาอัยกี้อย่างนัก ตัวละครที่มีคำเรียกในกลุ่มนี้รองลงมาคือพระนางมัทรี ซึ่งคำเรียกส่วนใหญ่ปรากฏในกัณฑ์มัทรีตอนพระเวสสันดรตรัสเรียกขวัญพระนาง

กวีนิยมใช้แก้ว หรืออัญมณี และทองคำ หรือที่มหาชาติไทลื้อใช้ว่า คำ เพื่อเทียบว่าตัวละครนั้นสูงส่งและมีค่า เลือกใช้คำว่าขวัญ หรือที่มหาชาติไทลื้อใช้ว่า กัวย เพื่อแสดงถึงความสำคัญ ด้วยชาวไทลื้อเชื่อว่าขวัญนั้นเป็นส่วนสำคัญของชีวิต (ดูข้อ ๔.๕.๕)

นอกจากนี้แล้วการสรรคำเรียกชื่อตัวละครที่น่าสนใจอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ การสรรคำเรียกชื่อพระนางมัทรีว่า แม่คำแสนล้านแม่แก้วแสนดาว ดังปรากฏในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรีตอนพระเวสสันดรกล่าวเรียกให้พระนางมัทรีฟื้นคืนมาอยู่เคียงข้างพระองค์อีกครั้ง ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๗

ลูกมาโทษเจ้า พี่เปื้อซังนาง พี่จางจืดจ้าน **แม่คำแสนล้าน**
แลแก้วแม่แสนตาง ไปแอ้วแสวงหาควง^๑กลางก็บ่ได้ ไต้ลุ่มฟ้าทวิปทุมพู
 ไผจักเสมอดั่งแก้วบุญชุนาฏนึ่ง ผับทั่วห้องโลกา หาไผจักมาเปรียบ
 เทียมได้ ไต้ลุ่มฟ้าบ่เหมือนนาง

(มัทรี/๘๔๕/๕-๘)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระเวสสันดรกล่าวชวนให้พระนาง
 มัทรีฟื้นคืนมาอีกครั้ง ข้อความข้างต้นพระเวสสันดรใช้ถ้อยคำเรียกพระนางมัทรีว่า **แม่คำแสนล้าน**
แลแก้วแม่แสนตาง

ตาง เป็นภาษาชนะसानสำหรับตวงเมล็ดพันธุ์พืชหรือข้าวสาร มีความจุ ๑.๕ ถึง
 (ศรีเลา เกษพรหม, ๒๕๔๒: ๒๓๙๔) การสรรคำเรียกพระนางมัทรีข้างต้นสะท้อนว่าพระนางมัทรี
 มีค่าต่อพระเวสสันดรยิ่งนักเหมือนทองคำแสนล้านและเหมือนอัญมณีล้ำค่าที่ชาวไทลื้อเรียกว่า
แก้ว มากถึงแสนตาง ถ้อยคำเปรียบเทียบดังกล่าวสะท้อนถึงความผูกพันของกวีที่เติบโตมาใน
 สังคมเกษตรกรรม นอกจากนี้ตางยังมีความสัมพันธ์กับความหมายของสิบสองพันนาดังที่บุญช่วย
 ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗ก: ๑๗) กล่าวว่า สิบสองพันนานอกจากหมายถึงสิบสองหัวเมืองแล้ว ความหมาย
 ที่แท้ของคำนี้ยังสื่อถึง พื้นที่ปลูกข้าวที่ใช้ข้าวเปลือกหว่านสิ้นเมล็ดพันธุ์มากถึง ๑๒,๐๐๐ ตาง

การสรรคำเรียกพระนางมัทรีข้างต้นแสดงถึงความรู้สึกในพระทัยของพระเวสสันดร
 ว่าแท้ที่จริงแล้ว พระองค์เสนาหาพระนางมัทรีชยาาคู่ทุกข์คู่ยากมากเพียงใด

๓.๒.๔.๕ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงอายุ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ กวีสรรคำเรียกตัวละครที่สื่อวัยของตัวละครจำนวน
 ๖ ตัวด้วยกัน ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา พระอินทร์ และชูชก ดังนี้

ตารางที่ ๗ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงอายุ

^๑ ควง คือ บริเวณ

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระเวสสันดร พรหมเหือหัวเสยหนุ่มเหน้า (กุมาร/๖๑๕/๕)	พระราชารู้้อยู่ในวัยหนุ่ม
พระนางมัทรี นางหน้เหน้า (สั๊กกบรพ/๙๓๘/๒) นางหน่มน้อยมัทรี (มัทรี/๘๕๑/๔) นางหนุ่มน้อยเทวี (สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๐) นางหน่มเหน้าเทวี (มัทรี/๘๒๓/๑๐) นางหนุ่มเหน้ามัทรี (ฉกษัตริย์/๑๑๓๘/๒) นางราชมัทรีตันทนหนุ่มเหน้า (ฉกษัตริย์/๑๑๑๒/๕) มัทรีคานหนุ่มเหน้า (สั๊กกบรพ/๙๓๖/๑๒) ราชมัทรีคานหนุ่มเหน้า (สั๊กกบรพ/๙๓๖/๑๒) นางราชมัทรีศรีหนุ่มเหน้า (กุมาร/๖๑๕/๑๒) นางมัทรีศรีหน่มเหน้า (มัทรี/๘๕๑/๗) นางมัทรีศรีหน่มเหน้าเทวี (มัทรี/๘๒๓/๑๐) นางหน้เหน้ามัทรีผู้มีลักขณดียงฉั้วรฉั้วรฉั้วร สััพการงามชยงคานไปแก (สั๊กกบรพ/๙๓๘/๒)	นางผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีผู้มีอายุน้อย นางเทวีผู้มีอายุน้อย นางเทวีผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีโฉมงามผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีโฉมงามผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีผู้เป็นมิ่งขวัญผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีผู้เป็นมิ่งขวัญผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีนางเทวีผู้เป็นมิ่งขวัญผู้้อยู่ในวัยสาว พระนางมัทรีผู้มีควมงามและอยู่ใในวัยสาวมี ลักษณะดีทุกประการ
สองกุมาร สองกุมารหนุ่มน้อย (สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๐) สองเจ้าอ้อ (มัทรี/๘๑๓/๖) สองโฉมอันอ้อน้อย (สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๒) สองอ้อเจ้ากุมมาร (มหาราช/๙๖๘/๗) หลานน้อยอ้อทั้งสอง (มหาราช/๙๘๘/๑๒) กุมมารน้อยหน้อย (มหาราช/๙๘๖/๑๔) สองกุมารน้อยหน้อย (กุมาร/๖๓๕/๗) กุมารน้อยหน้ (มหาราช/๙๗๔/๗) สองน้อยหน้ (มัทรี/๗๖๓/๓) สองหน้เหน้ากุมมาร (มัทรี/๗๖๗/๑๐)	สองกุมารผู้เยาว์ สองเจ้าผู้่อนวัย เจ้ารูปงามทั้งสองผู้่อนวัย สองกุมารผู้เยาว์ หลานน้อยทั้งสอง สองกุมารผู้เยาว์ สองกุมารผู้เยาว์ กุมารผู้เยาว์เหมือนหน้ออ่อน ทั้งสองผู้เยาว์เหมือนหน้ออ่อน สองกุมารผู้เยาว์เหมือนหน้ออ่อน

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
<p>ผู้สวभावานเฮยหน้าหน้ (นครกัณฑ์/๑๑๘๑/๑)</p> <p>สองศรีหน้ห้ (กุมาร/๖๘๗/๕)</p> <p>สองพั้งแพงหน้ห้ (มัทรี/๗๗๓/๕)</p> <p>สองบุตรดาหน้ห้ (มัทรี/๗๘๙/๖)</p> <p>สองหน้แก้ว (มัทรี/๘๒๑/๑๐)</p> <p>หลานแก้วหน้สงสาร (กุมาร/๖๔๑/๑๓)</p> <p>ลูกหน้อหน้าสายใจ (มัทรี/๘๒๕/๑๕)</p> <p>สองหน้อหน้ากับอก (มัทรี/๗๘๕/๑๒)</p> <p>สองบัวสวรรค์ออรน้อย (กุมาร/๖๖๓/๕)</p> <p>สองบัวไขพ้นอง (กุมาร/๖๑๙/๕)</p>	<p>เจ้าผู้เยาว์เหมือนบัวแรกแย้ม</p> <p>เจ้ามิ่งขวัญทั้งสองผู้เป็นเชื้อสายแห่งแผ่นดิน</p> <p>สองเจ้าผู้เป็นที่รักผู้เป็นเชื้อสายแห่งแผ่นดิน</p> <p>ลูกทั้งสองผู้เป็นเชื้อสายแห่งแผ่นดิน</p> <p>เจ้าผู้เยาว์ทั้งสองผู้เป็นมีค่าสูงส่งดุจอัญมณี</p> <p>หลานทั้งคู่ผู้นำสงสารและมีค่าสูงส่งดุจอัญมณี</p> <p>ลูกน้อยผู้เป็นที่รัก</p> <p>ลูกน้อยผู้เป็นที่รักทั้งสองที่กอดไว้แนบอก</p> <p>เจ้าทั้งสองผู้เปรียบกับดอกบัวสวรรค์ที่ยังเล็ก</p> <p>เจ้าพ้นองทั้งสองผู้เปรียบกับดอกบัวที่เริ่มบาน</p>
<p>พระชาติ</p> <p>เจ้าชาติสิริหน้มน้อย (มหाराช/๙๘๘/๑๔)</p> <p>เจ้าชาติสิริออรน้อย (มหाराช/๙๘๔/๑๒)</p> <p>เจ้าชาติเหียหน้มน้หน้า (กุมาร/๖๕๑/๑๕)</p>	<p>เจ้าชาติผู้อ่อนเยาว์</p> <p>เจ้าชาติผู้อ่อนเยาว์</p> <p>เจ้าชาติผู้อ่อนเยาว์</p>
<p>พระกัณหา</p> <p>นางกัณหาหน้มน้อย (กุมาร/๖๗๓/๗)</p> <p>นางกัณหาเฮยหน้มน้อย (กุมาร/๖๙๗/๑๕)</p> <p>นางกัณหาหน้มน้อยงามขึ้นช้อยผิวใส (กุมาร/๖๗๓/๗)</p> <p>นางกัณหาธิฎาหน้อยหน้อย (กุมาร/๖๕๑/๖)</p> <p>นางกัณหาหน้มน้อยหน้าขึ้นช้อยโฉมสิริ (มหाराช/๘๐๙/๒)</p> <p>นางน้อยหน้กัณหา (กุมาร/๖๕๕/๑๔)</p> <p>นางหน้แก้วกัณหา (มัทรี/๗๖๕/๑๑)</p> <p>นางหน้ห้กัณหา (กุมาร/๗๐๑/๗)</p>	<p>พระกัณหาผู้อ่อนเยาว์</p> <p>พระกัณหาผู้อ่อนเยาว์</p> <p>พระกัณหาผู้อ่อนเยาว์ผู้มีผิวพรรณผ่องใส</p> <p>พระกัณหาธิฎาผู้เยาว์</p> <p>พระกัณหาผู้เยาว์ผู้มีใบหน้างามชดช้อย</p> <p>พระกัณหาผู้เยาว์</p> <p>พระกัณหาผู้เยาว์มีค่าสูงส่งดุจอัญมณี</p> <p>พระกัณหาผู้เยาว์ผู้เป็นเชื้อสายแห่งแผ่นดิน</p>
<p>พระอินทร์</p> <p>พราหมณ์ปุ้เจ้า (สักกบรพ/๙๓๐/๓)</p> <p>พราหมณ์อาจารย์เจ้า (สักกบรพ/๙๒๒/๑๒)</p>	<p>พราหมณ์เฒ่า</p> <p>พราหมณ์เฒ่า</p>

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
ชูชก	
เถ่าปู่ม่อชินพราม (กุมาร/๖๗๗/๑๕)	พราหมณ์ผู้มีอายุคราวทอด
ปู่เถ่าชินณพราม (มหाराช/๙๗๒/๑๖)	พราหมณ์เฒ่า
พรามเถ่าแก่ (นครกัณฑ์/๑๑๗๙/๙)	พราหมณ์เฒ่า
พรามเถ่าปู่ (กุมาร/๖๐๙/๕)	พราหมณ์ผู้มีอายุคราวปู่

ในตารางข้างต้นตัวละครที่มีคำเรียกที่มีความหมายว่าอายุน้อยหลากหลายที่สุดคือสองกุมาร รองลงมาคือพระนางมัทรี และพระเวสสันดรตามลำดับ กวีนิยมใช้คำว่า หนุ่มน้อย หนุ่มเหน็บ อ่อนน้อย หรือ หน่อ เพื่ออธิบายความเยาว์วัยหรือความเป็นหนุ่มเป็นสาวของตัวละคร การใช้คำเพื่อสื่อถึงความเยาว์วัย

น่าสังเกตว่า คำว่า หนุ่ม และ หนุ่มเหน็บ ที่ปรากฏในมหาชาติไทยลือใช้ได้ด้วยตัวละครทั้งเพศชายและเพศหญิง ในภาษาไทยโบราณ หนุ่มเหน็บ ก็ใช้ได้ทั้ง ๒ เพศ หมายถึง กำลังสาว กำลังหนุ่ม (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๕๑) แต่ต่อมากำว่าหนุ่มในภาษาไทยใช้เฉพาะเพศชายต่างจากภาษาไทยลือที่ยังคงใช้หนุ่มกับทั้งเพศชายและเพศหญิง

น่าสนใจว่ากวีนิยมใช้ดอกบัวมาเป็นส่วนหนึ่งของคำเรียกตัวละคร คำเรียกตัวละครในกลุ่มที่แสดงถึงอายุ ได้แก่ สองบัวสวรรค์อ่อนน้อย(กุมาร/๖๖๓/๕) สองบัวไขพี่น้อง(กุมาร/๖๑๙/๕) และ ผุสสบัวบานเฮยหน้าหน่อ (นครกัณฑ์/๑๑๘๑/๑) สองบัวสวรรค์อ่อนน้อย ชวนให้เห็นถึงดอกบัวบนสวรรค์ที่งามล้ำ เป็นดอกบัวขนาดเล็กที่งดงาม น่าทะนุถนอม เช่นเดียวกับพระกุมารทั้งคู่ สองบัวไขพี่น้อง มีนัยหมายถึง ดอกบัวสองดอกที่เริ่มแย้มกลีบบานช้าๆ ที่ละน้อย ดอกบัวที่เพิ่งบานก็เปรียบได้กับความเยาว์วัย ของพระกุมารทั้งสอง นับว่ากวีสรรคำเรียกสองกุมารอย่างไพเราะและชวนให้คนต้องจินตนาการตามได้ง่าย และ ผุสสบัวบานเฮยหน้าหน่อ ก็สื่อถึงดอกบัวที่แย้มกลีบบานเช่นกัน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยสังเกตว่ากวีนิยมใช้คำว่าหน่อเพื่อสื่อถึงความอ่อนเยาว์บ่อยครั้ง กวีใช้คำนี้เป็นส่วนหนึ่งของคำเรียกพระกุมารทั้งคู่เพื่อย้ำถึงความเยาว์วัยของสองกุมาร และใช้คำเรียกอย่างหลากหลายมากถึง ๑๒ คำเรียกด้วยกัน ได้แก่ กุมารน้อยหน่อ (มหาราช/๙๗๔/๗) สองน้อยหน่อ (มัทรี/๗๖๓/๓) สองหน่อหน้ากุมาร (มัทรี/๗๖๗/๑๐) ผุสสบัวบานเฮยหน้าหน่อ (นครกัณฑ์/๑๑๘๑/๑) สองสร้อยหน่อ (กุมาร/๖๘๗/๕) สองพั้งแพงหน่อ (มัทรี/๗๗๓/๕) สองบุตตาทหน่อ (มัทรี/๗๘๙/๖) สองหน่อแก้ว (มัทรี/๘๒๑/๑๐) หลานแก้วหน่อสงสาร (กุมาร/๖๔๑/๑๓) สองหน่อหน้ากับอก (มัทรี/๗๘๕/๑๒) ลูกหน่อหน้าสายใจ (มัทรี/๘๒๕/๑๕) และ นางหน่อแก้วกัณฑ์

(กumar/๖๕๕/๑๔) ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าวินิยมใช้คำว่า *แก้ว* และ *หล้า* มาประกอบ เพื่อสื่อความหมายว่าพระกุมารทั้งสองมีความสูงส่งประดุจอัญมณีน้อยๆ ที่ล้ำค่า และสืบเชื้อสายของแผ่นดิน

ในตารางที่ ๗ ข้างต้น ยังปรากฏคำเรียกชื่อตัวละครที่เน้นความชราในตัวละคร ๒ ตัว คือ พระอินทร์และชุก โดยเฉพาอย่างยิ่งก็เน้นย้ำถึงความชราภาพของชุก ด้วยการวางคำที่มีความหมายหรือสื่อความว่าแก่ชราไว้ใกล้ติดกันได้แก่ *แก้วม่อมอรชินพราหม* (กumar/๖๗๗/๑๕) *ปู่เฝ้าชินณพราหม* (มหाराช/๙๗๒/๑๖) *พราหมเฝ้าแก้ว* (นครกัณฑ์/๑๑๗๙/๙) และ *พราหมเฝ้าปู่* (กumar/๖๐๙/๕) คำว่า *เฒ่าปู่* หรือที่มหาชาติใช้ว่า *เฝ้าปู่* ในภาษาไทยสื่อหมายถึงปู่ *เฒ่าหม่อม* หรือที่มหาชาติใช้ว่า *หม่อม* หมายถึง ทวด *ชินณะ* หรือในมหาชาติใช้ว่า *ชิน* หมายถึง แก่แก่, คร่ำคร่า คำนี้มีที่มาจากภาษาบาลี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๖๔) รวมความแล้วหมายถึงพรหมณ์ผู้แก่หง่อม *ปู่เฝ้าชินณพราหม* และ *พราหมเฝ้าแก้ว* ก็เน้นย้ำความชราภาพของชุก

๓.๒.๔.๖ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงรูปโฉมอันงดงาม

ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏคำเรียกตัวละครที่สื่อรูปโฉมของตัวละคร อยู่ ๖ ตัว ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา พระนางผุสดี และพระอินทร์

ตารางที่ ๘ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงถึงรูปโฉมอันงดงาม

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระเวสสันดร	
दनदान (กumar/๖๓๙/๖)	ผู้มีรูปโฉมงดงาม
दनองदान (มหाराช/๑๐๐๔/๑๔)	ผู้มีรูปโฉมงดงาม
เจ้าองदान (สักกบรพ/๙๓๐/๓)	เจ้าผู้มีรูปโฉมงดงาม
ท้าวตนครานวิเสศ (มหाराช/๑๐๖๐/๑)	ท้าวผู้มีรูปโฉมงดงามอย่างวิเศษ
พริยาเวสสันดรราชองदान (สักกบรพ/๙๒๘/๕)	พระเวสสันดรผู้มีรูปโฉมงดงาม
พรจอมไฉ่ยามแ่ง (สักกบรพ/๙๓๘/๔)	ผู้เป็นใหญ่มีรูปโฉมงดงาม
พรเจ้าตนข้างงาม (กumar/๖๑๕/๖)	ผู้เป็นเจ้าของข้างคือกษัตริย์ผู้มีรูปโฉมงดงาม
พริยาเวสสันดรตนงามแ่งจำเรินแกสิวี (กumar/๖๕๗/๓)	พระเวสสันดรรูปงามผู้นำความเจริญมาสู่แคว้นสิวี
พรองคำตนผาบเหง้า (มัทรี/๘๐๙/๑)	พระผู้งามดังทองคำมีอำนาจเหนือตระกูล

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระนางมัทรี	
นางมัทรีตนางามแง (มัทรี/๗๖๗/๑๔)	พระนางมัทรีผู้มีรูปโฉมงดงาม
สตรีสอบอ (มัทรี/๘๓๓/๙)	พระนางมัทรีผู้มีรูปโฉมงดงาม
นางราชมัทรีศรีสรวิชาติ (กุมาร/๖๑๓/๑๔)	นางผู้งามน่ารัก
นางราชมัทรีศรีวิชาติ (นครกัณฑ์/๑๑๙๙/๕)	พระนางมัทรีผู้งามสะอาด
นางราชมัทรีศรีบุษชนาด (นครกัณฑ์/๑๒๐๑/๓)	พระนางมัทรีผู้มีรูปโฉมงดงาม
นางราชมัทรีศรีธิดำ (มัทรี/๘๕๓/๑๐)	พระนางมัทรีผู้งาม
สายใจศรีหญิงไวยเสยเลิศล้ำ (มัทรี/๘๔๗/๑๓)	พระนางมัทรีผู้มีรูปโฉมงดงาม
นางราชมัทรีศรีขึ้นช้อย (มัทรี/๘๔๙/๑๔)	นางผู้เป็นที่รักผู้งามล้ำเลิศ
นางมัทรีทรงโฉมดีเลิศแล้ว (นครกัณฑ์/๑๑๙๙/๑๑)	พระนางมัทรีผู้งามขึ้นช้อย
มัทรีงามวิเศษ (สั๊กกบรพ/๙๒๔/๖)	พระนางมัทรีผู้งามวิเศษ
มัทรีแพงเมือง (สั๊กกบรพ/๙๓๖/๗)	พระนางมัทรีผู้มีค่าควรเมือง
มัทรีงามขึ้นช้อย (มัทรี/๘๔๓/๗)	พระนางมัทรีผู้งามขึ้นช้อย
มัทรีทรงโฉมดีขึ้นย้าว (นครกัณฑ์/๑๒๐๑/๒)	พระนางมัทรีผู้งามสดชื่น
นางผมขยวเสยน้องรักพี่ (มัทรี/๘๔๓/๑๔)	นางผู้มีผมต่างามผู้เป็นน้องรักของพี่
เจ้าแม่เนื้อออรคิงฟู (มัทรี/๘๓๑/๓)	แม่นางเนื้อนุ่มและร่างกายมีน้ำหนักเบา
สตรีคิงบางยอดแยมสองแก้มดั่งคำแฉวง (มัทรี/๘๔๕/๙)	แม่เอบบางร่างน้อยแก้มทั้งสองสีเหมือนทองคำ สุกปลั่ง
สตรีใสกาเหี้ยยอดแยมสองฝ่ายแก้มดั่งคำแฉวง (มัทรี/๘๔๕/๒)	นางงามผู้มีแก้มทั้งสองข้างเหมือนทองคำสุก ปลั่ง
สตรีคิงบางเหี้ยหน้ห้ำ (มัทรี/๘๔๕/๓)	แม่เอบบางร่างน้อยผู้เป็นเชื้อสายแผ่นดิน
นางมัทรีศรีหน้หลังงามเงินฟ้าสาวสวรรค์ (มัทรี/๗๙๕/๑๔)	พระนางมัทรีผู้เป็นเชื้อสายแห่งแผ่นดินผู้งามดุจ นางฟ้านางสวรรค์
นางคำผงเสยแวนฟ้า (มัทรี/๘๔๓/๑๓)	แม่ทองคำผงผู้งดงามเอย
แม่ศรีด้ามอย (มัทรี/๘๓๓/๑๒)	แม่นางผู้มีผิวคล้ำ
แม่บัวกลางหนองเสยส้อยคี่ (มัทรี/๘๓๑/๕)	แม่บัวกลางหนองที่คลีบาน
นางนงคานนาคน้องแก้วเพิ่นพ้องเมตี (สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๔)	นางแก้วผู้งดงามเป็นเพื่อนและภรรยาที่ดี

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
นางแก้วราชมัทรีผู้มีลักษณะดีถาวรทุกสิ่งอันยิ่ง บัวรัตคือสีละวัตพัพพงปฏิบัติแห่งผัวกวี (สักกบรพ/๙๐๔/๑) นางราชมัทรีศรีเลิศแลวเมมิ่งแก้วกอยใจ (สักกบรพ/๙๐๖/๖)	พระนางมัทรีนางแก้วผู้มีลักษณะดีเยี่ยมทุก ประการทั้งศีลวัตรและการปรนนิบัติสามี พระนางมัทรีผู้ล้ำเลิศเป็นภรรยาผู้เป็นที่รักและ เป็นมิ่งขวัญ
สองกุมาร ลูกสองคนงามแ่ง (มัทรี/๗๘๕/๑๓) สองกุมมารงามแ่ง (กุมาร/๖๓๕/๑๔) สองโฉมฉายงามแ่ง(มัทรี/๗๙๓/๑๕) สองบุตรตางามแ่ง (นครกัณฑ์/๑๑๗๗/๑๑) สองศรีงามแ่ง (กุมาร/๖๔๑/๑๕) องคาน (กุมาร/๖๕๑/๑๓) สององคาน (กุมาร/๖๙๙/๑๑) เจ้าขึ้นช้อยสองศรี (มัทรี/๗๖๕/๑๐) สองกุมารขึ้นช้อย (มหाराช/๙๗๔/๑๒) สองโฉมอันขึ้นช้อย (มหाराช/๙๗๔/๑๒) สองบุตรตาขึ้นช้อย (มัทรี/๗๘๓/๑๔) เจ้าฉมฉวย (นครกัณฑ์/๑๑๘๗/๓) สองนางไฉนฟ้า (มัทรี/๗๘๕/๑๔) สองบุรุษมเหยพันแพง (มัทรี/๗๗๓/๑๒) สองพียงแพง (กุมาร/๖๘๓/๑๒) สองเพาพียงพียง (มัทรี/๗๘๑/๒) สองแพงเพา (นครกัณฑ์/๑๑๘๓/๑๐) สองกุมมารไฉนฟ้า (กุมาร/๖๙๙/๑๔) สองนางไฉนฟ้า (มัทรี/๗๘๕/๑๔) สองโสภาไฉนฟ้า (มหाराช/๙๖๘/๑๒) สองศรีงามลูกแก้ว (มัทรี/๘๕๑/๔) สองโสภาแก่นไฉน (มหाराช/๙๗๖/๑๒) สองโสภาพรแม่ (มัทรี/๘๒๗/๒)	ลูกสองคนผู้รูปร่าง สองกุมารผู้รูปร่าง สองเจ้าผู้มีรูปร่าง ลูกทั้งสองผู้รูปร่าง เจ้าทั้งสองผู้รูปร่าง ผู้ดงาม ทั้งสองผู้ดงาม เจ้าทั้งสองผู้งามชดช้อย สองกุมารผู้งามขึ้นช้อย เจ้าผู้มีโฉมงามขึ้นช้อย ลูกทั้งสองผู้งามขึ้นช้อย เจ้าผู้มีรูปร่างและปัญญาเฉลียวฉลาด เจ้าทั้งสองผู้งามเปล่งปลั่ง เจ้าทั้งสองผู้มีบุญและงามล้ำ สองเจ้าผู้สูงค่าและเป็นที่รัก สองพียงผู้สูงค่าและเป็นที่รัก สองเจ้าผู้สูงค่าและเป็นที่รัก สองกุมารผู้งามเปล่งปลั่ง สองเจ้าผู้งามเปล่งปลั่ง สองเจ้าผู้งามเปล่งปลั่ง ลูกแก้วผู้ดงาม สองเจ้าผู้ดงามและเป็นที่รักยิ่ง สองเจ้าผู้ดงามของแม่

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
สองอุดมยอดแยม (มัทรี/๗๗๓/๓)	สองเจ้าผู้งามอย่างยิ่งยวด
พระชาติ	
ชาติคานสรอาด (ฉกษัตริย์/๑๑๒๐/๓)	พระชาติผู้งามสะอาด
ชาติคานขึ้นช้อย (กุมาร/๖๒๕/๓)	พระชาติผู้งามขึ้นช้อย
ชาติขึ้นช้อย (มัทรี/๗๘๓/๖)	พระชาติผู้งามขึ้นช้อย
เจ้าชาติขึ้นยาว (มหาราช/๙๙๒/๔)	พระชาติผู้งามสดชื่น
ชาติราชพึงพา (กุมาร/๖๒๕/๕)	พระชาติผู้สูงค่าและเป็นที่รัก
ชาติไฉฉวนฟ้า (มัทรี/๗๘๕/๙)	พระชาติผู้งามเปล่งปลั่ง
เจ้าชาติสรอาด (มัทรี/๗๘๗/๖)	พระชาติผู้งามสะอาด
ชาติงามสรอาด (มัทรี/๗๖๑/๘)	พระชาติผู้งามสะอาด
ชาติตนสรอาด (มัทรี/๗๗๗/๓)	พระชาติผู้งามสะอาด
เจ้าชาติสรือคำว (มหาราช/๑๐๐๔/๘)	พระชาติผู้งดงาม
เจ้าชาติอเคื้อ (กุมาร/๖๖๑/๑๒)	พระชาติผู้งามน่ารัก
ชาติคานปานหล่ (กุมาร/๖๕๕/๑๔)	พระชาติผู้งดงามปานรูปที่ช่างหล่อขึ้นมา
พระกัณหา	
นางกัณหางามแ่ง (กุมาร/๗๑๑/๑๓)	พระกัณหาผู้มีรูปโฉมงดงาม
กัณหาคานงามแ่ง (กุมาร/๗๐๗/๑๖)	พระกัณหาผู้มีรูปโฉมงดงาม
นางกัณหาคานงามยิ่ง (กุมาร/๖๗๑/๖)	พระกัณหาผู้มีรูปโฉมงดงามอย่างยิ่ง
นางหนุ่มน้อยโฉมงาม (กุมาร/๖๗๓/๑๐)	เด็กหญิงตัวน้อยผู้มีรูปโฉมงดงาม
กัณหางามแ่งฟ้า (มัทรี/๗๖๗/๗)	พระกัณหาผู้งามเปล่งปลั่ง
นางกัณหาหนุ่มน้อยหน้าขึ้นช้อยโฉมสรือ (มัทรี/๘๐๙/๒)	พระกัณหาผู้เยาว์มีหน้าตางามขึ้นช้อย
นางกัณหาหนุ่มน้อยงามขึ้นช้อยผิวใส (กุมาร/๖๗๓/๗)	พระกัณหาผู้เยาว์งามขึ้นช้อยผิวพรรณผ่องใส
พระนางมุสดี	
นางมุสดีคือคำว (ฉกษัตริย์/๑๑๑๒/๘)	พระนางมุสดีผู้งดงาม
สรือโสภาวิลาตอัคคราชมุสดีตนเปนลูกสาวสรือ	พระนางมุสดีอัคครมเหสีผู้งามพิลาสเป็นธิดา
พรยามัททราชเมียศอาดลีชา (ฉกษัตริย์/๑๑๒๖/๑๔)	พระยามัททราชผู้มียศคือชา

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระอินทร์ ตนนินทีโสเจ้าฟ้า (ฉกษัตริย์/๑๑๑๐/๙) พรยาอินทาทนคานวิเสศ (นครกัณฑ์/๑๒๓๗/๙)	พระอินทร์เจ้าฟ้าผู้งามสดใส พระอินทร์รูปงามผู้วิเศษ

จากตารางที่ ๘ ข้างต้น ตัวละครที่มีชื่อเรียกหลากหลายที่แสดงรูปโฉมอันงดงามมากที่สุดคือพระนางมัทรี รองลงมาคือสองกุมาร

จากคำเรียกตัวละครในกลุ่มนี้ข้างต้น กวีเลือกใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมายว่า มีรูปงามเป็นที่พึงใจในภาพรวม เช่น คราญ อะคร้าว งามแ่ง และเลือกใช้ถ้อยคำอธิบายลักษณะของความงามที่ทำให้รายละเอียดมากขึ้น เช่น *ชื่นช้อย* คืองามชดช้อย *ชื่นย้าว* คืองามสดชื่น และ *ไวแว่น* คืองามเปล่งปลั่ง ซึ่งสื่อความงามในลักษณะต่างๆ กันแล้วนั้น กวียังเลือกใช้คำเรียกตัวละครที่บ่งถึงความงามในแต่ละส่วนของร่างกาย ซึ่งปรากฏเฉพาะคำเรียกพระนางมัทรีอย่างน่าสนใจ ดังนี้

นางผมขยวเฮยน้องรักพี คำเรียกพระนางมัทรีดั่งบ่งลักษณะว่าเส้นผมของพระนางมัทรีมีสีดำสนิท สะท้อนความงามของสตรีตามอุดมคติของกวี ซึ่งอาจหมายถึงความงามตามความนิยมของสตรีไทลื้อ

เจ้าแม่เนื้อออรคิงฟู สรีคิงบางเหยหน่นหล้า และ สรีคิงบางยอดแยมสองแถมดั่งคำแวง มีความหมายร่วมกันคือ พระนางมัทรีผู้ร่างกายมีน้ำหนักเบา สอดคล้องกับค่านิยมของสตรีไทลื้อที่ชื่นชอบสตรีรูปร่างแบบบาง และนิยมว่างาม

สรีคิงบางยอดแยมสองแถมดั่งคำแวง และ สรีโสภาเหยยยอดแยมสองฝ่ายแถมดั่งคำแวง ทั้งสองข้อความมีความหมายร่วมกันคือ นวลแก้มของพระนางมัทรีมีวรรณะเปล่งปลั่งดั่งทองคำสุกปลั่ง สะท้อนสีทองคำของชาวไทลื้อที่มีสีค่อนข้างแดง และชาวไทลื้อเรียกทองคำว่า *คำแดง*

นอกจากกวีจะกล่าวถึงรูปโฉมอันสะคราญตาของพระนางมัทรีในคำเรียกกลุ่มที่แสดงถึงรูปโฉมอันงดงามแล้ว คำหรือวลีที่ใช้เรียกพระนางมัทรีกลุ่มนี้ยังกล่าวชื่นชมการปฏิบัติหน้าที่ภรรยาของพระนาง ได้แก่ *นางราชมัททรีสรีเลิศแฉวเมมิ่งแก้วกอยใจ* *นางนงคานนาดน้องแก้วเพิ่นพ้องเมดี* และ *นางแก้วราชมัททรีผู้มีลักษณะดีถ้วรทุกสิ่ง* อันยัง *บวรบัดคีสีละวัตพ์แพง* *ปฏิบัติแห่งผัวกั้ว*

การใช้คำเรียกพระนางมัทรีแสดงถึงค่านิยมความงามของสตรีชาวไทลื้อ และชื่นชมในวัตรปฏิบัติของภรรยาที่ดีผู้จงรักภักดีต่อสามี การใช้คำเรียกพระนางมัทรีดั่งกล่าวช่วยเน้นย้ำถึง

รูปโฉมอันงดงาม และการปฏิบัติหน้าที่ภรรยาที่ดีของพระนางมัทรีให้บังเกิดในใจของผู้ฟังได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

๓.๒.๔.๗ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีสติปัญญา

ในมหาชาติไทยลือกันที่ ๘-๑๓ ปรากฏคำเรียกที่แสดงสติปัญญาของตัวละครจำนวน ๓ ตัว ได้แก่ พระชาลี พระเจ้ากรุงสุยชัย และพระอินทร์

ตารางที่ ๙ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงความเป็นผู้มีสติปัญญา

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พระชาลี เจ้าชาลีกุมमारตจนลาด (มหาราช/๑๐๐๐/๑๕)	พระชาลีกุมमारผู้ฉลาด
พระเจ้ากรุงสุยชัย พรมหาครสัตตตณสักสวาทอันฉลาดด้วยโวหาน (นครกัณฑ์/๑๑๖๕/๑๕)	กษัตริย์ผู้ส่งางามองอาจอันฉลาดในการเจรจา
พระอินทร์ พรายอินทาทนจนลาด (สักกบรพ/๙๓๖/๑๐)	พระอินทร์ผู้ฉลาด

ในมหาชาติลือกันที่นครกัณฑ์ กวีกล่าวชื่นชมความเฉลียวฉลาดพระชาลี ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๓๘

สรวว่าเจ้าชาลีตบปรเส็ด ลูกแก้วเปนคุณ สมพานบุรกล้าแก่
รู้หลักแต่ยังลาม บ่เขดขามฟองช่าง จาแจ้งส่งคำเมือง กับด้วยพรบุรีเรือง
ตบปุ ลวดหรั่งหมุริพลไพ วันนั้นแล

(นครกัณฑ์/๑๒๕๙/๑๕-๑๒๖๑/๒)

คำว่า *หลัก* ในภาษาไทยหมายถึง ฉลาด ส่วน *คำเมือง* หมายถึง ความบ้านเมือง
ตัวอย่างที่ลงไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระชาลีมีความฉลาดหลักแหลมตั้งแต่ยังเล็ก เห็นได้จาก
พระชาลีแม้ทรงพระเยาว์ก็สามารถเจรจาความบ้านเมืองเมืองกับพระเจ้ากรุงสุยชัยได้อย่าง
กระฉ่างแจ่ม และจากนั้นพระเจ้ากรุงสุยชัยก็จัดกระบวนเกียรติยศและเสด็จไปเชิญพระ
เวสสันดรถึงเขาวงกตด้วยพระองค์เอง

พระปรีชาสามารถของพระเจ้ากรุงสุโขทัยปรากฏชัดเจนในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ พระองค์มีวาทศิลป์อันยอดเยี่ยมสามารถตรัสให้นม่น้าวพระทัยพระเวสสันดรให้พระเวสสันดรคืนกลับมาครองเมืองพิชัยเขตดุรอีกครั้ง (ดูข้อ ๓.๒.๔.๒)

ส่วนพระปัญญาแห่งองค์อินทราชาผู้เฝ้าทูลพระโพลิศัตว์ ประจักษ์ชัดในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์สักกบรรพ พระอินทร์ใคร่ครวญด้วยพระปัญญาว่าหากมีผู้ใดมาทูลขอพระนางมัทรีแล้วพระเวสสันดรประทานให้ พระเวสสันดรจักขาดอุปฐาก พระอินทร์ดำริจะขอพระนางมัทรีไว้แล้วค่อยถวายเป็นในภายหลัง

๓.๒.๔.๘ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงถึงพฤติกรรมด้านลบ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏคำเรียกแสดงพฤติกรรมด้านลบเฉพาะชุก

ตารางที่ ๑๐ ตารางแสดงการใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงถึงพฤติกรรมด้านลบ

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พรามโงบาป (มหาราช/๙๖๘/๑๓)	พรามหมณ์โงบาป
พรามโงดำยกดกดำ (กุมาร/๖๒๕/๒)	พรามหมณ์โงดำมาก
พรามโงดำบาบดำ (กุมาร/๖๘๗/๔)	พรามหมณ์โงดำและโงบาปมาก
เจ้าจ้งไรแข็งขาบใจกำหยาบพาลา (กุมาร/๖๙๕/๑๓)	คนแก่จ้งไรใจหยาบเป็นคนพาล
พรามพาลาใจหยาบ (กุมาร/๗๑๓/๑๔)	พรามหมณ์พาลใจหยาบ
ชุกพรามผู้หยาบดำ (กุมาร/๖๖๑/๑)	ชุกพรามหมณ์ผู้หยาบดำ
พรามโลกาบาบไป้ (กุมาร/๖๗๗/๑๒)	พรามหมณ์ผู้โลกและบาปอย่างยิ่ง
เจ้าไป้บาบโลกา (กุมาร/๗๑๓/๑๕)	คนแก่ผู้โลกและบาปอย่างยิ่ง
พรามโลกา (กุมาร/๗๐๓/๑๕)	พรามหมณ์โลก
เจ้าบาบไป้มันเมา (กุมาร/๖๖๑/๓)	คนแก่ผู้มัวเมาอยู่ในบาปอย่างมาก
พรามปู้เจ้าใจกัด (กุมาร/๖๘๙/๑)	พรามหมณ์ชราใจดำ
ปู้เจ้าพาลา (กุมาร/๖๖๙/๑๒)	พรามหมณ์แก่ครวปู้ผู้พาล
ชุกพรามผู้ลวบกดำ (กุมาร/๖๑๙/๑๑)	ชุกพรามหมณ์ผู้โลกและใจกล้า
ปู้เจ้าอแล้ชชี (กุมาร/๗๐๕/๑๓)	คนแก่ครวปู้ผู้ประพฤตินอกกรีต
พรามกล้าขวดจ้งไร (กุมาร/๖๖๑/๑๐)	พรามหมณ์จ้งไรใจกล้า

คำเรียกตัวละคร	คำแปล
พรามกวรรณกา (กุมาร/๗๐๙/๗)	พรามณ์ชั่วช้า
พรามจิงโรบาบกล้า (กุมาร/๖๘๕/๑๒)	พรามณ์จัญไร
พรามถ้อยไร่ (กุมาร/๗๑๓/๑๐)	พรามณ์จัญโรบาบหนัก
พรามปู้เถ้าสาหด (กุมาร/๗๐๕/๙)	พรามณ์ต่ำช้า
พรามเถ้าถ้อย (กุมาร/๖๖๑/๑๖)	พรามณ์แก้คราวปู้ผู้ร้ายกาจ
พรามสตรู (ฉกษัตริย์/๑๑๒๐/๗)	พรามณ์ผู้เป็นศัตรู
พรามเขนใจถ้อยเถ้า (กุมาร/๖๑๗/๒)	พรามณ์ยากจนผู้ต่ำช้า
ชูชกพรามจิงโรผีเปรต (กุมาร/๗๐๑/๑๑)	ชูชกพรามณ์จัญไรเหมือนผีเปรต

จากตารางที่ ๙ กวีเลือกใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะของชูชกว่าเป็นคน ใจดำ ใจบาป ใจพาล จัญไร ยากจน ละโมบ ทั้งยังเปรียบชูชกกับผีเปรตซึ่งมีลักษณะผอมสูง และหิวโหย อยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับพฤติกรรมของชูชกที่ใจดำ ไปทูลขอสองกุมารจากพระเวสสันดรแล้วยังผูกขอพระกรสองกุมาร ชักลาก และเขียนติสองกุมารจนเลือดไหลนองท่วมแผ่นดินหลัง ครั้นนางในราชสำนักจัดอาหารอย่างดีให้รับประทานก็โลภมากรับประทานอาหารทั้งหมดโดยไม่ชักชวนผู้ใด ชูชกบริโภคอาหารเกินขนาดจนถึงแก่ชีวิตในที่สุด

จากตารางคำเรียกและบรรยายลักษณะตัวละครทั้งหมดได้ข้อสรุปว่า คำเรียกและบรรยายลักษณะตัวละครสัมพันธ์กับสถานภาพของตัวละคร

ตัวละครที่อยู่ในวรรณกษัตริย์ มีคำเรียกและบรรยายลักษณะที่แสดงบุญญาธิการ บุคลิกองอาจ สง่างาม ความเป็นผู้มีจิตใจดีงามและมีคุณธรรม

พระเวสสันดร เป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายลักษณะแสดงบุญญาธิการ ความเป็นผู้มีจิตใจดีงามและมีคุณธรรม บุคลิกองอาจสง่างาม มากที่สุด สัมพันธ์กับที่พระองค์เป็นกษัตริย์ เป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีโดยมิย่อท้อ พระนางมัทรี เป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายลักษณะรูปโฉมอันงดงามมากที่สุด พระนางเป็นชายาคู่บุญของพระเวสสันดร ไม่ละทิ้งสามีแม้ในยามยาก คอยดูแลสามีปรนนิบัติสามีเป็นอย่างดี สองกุมาร เป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายลักษณะแสดงคุณค่าอันสูงส่ง มีอายุน้อย พระชาลี เป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายถึงความเป็นผู้มีสติปัญญาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พระกัณหา เป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายลักษณะถึงความเยาว์วัย และมีค่าสูงส่ง พระเจ้ากรุงสมุทัย เป็นตัวละครที่มีคำเรียกและบรรยายบุคลิกอันองอาจสง่างาม พระนางผุสดี เป็นตัวละครที่มีคำเรียกแสดงรูปโฉมอันงดงาม

พระอินทร์ เป็นตัวละครที่มีคำเรียกแสดงบุคลิกสง่างาม สมเป็นเทพเจ้าแห่งสรวงสวรรค์ เป็นผู้มีส่วนช่วยแก้กugelพระโพธิสัตว์ ในขณะที่ชุกเป็นตัวละครที่มีคำเรียกแสดงพฤติกรรมในแง่ลบ กวีบรรยายชุกอย่างรุนแรง

๓.๓ กลวิธีสร้างความงามด้านความหมาย

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ นอกจากมีกลวิธีสร้างความงามด้านเสียง และสร้างความงามด้านถ้อยคำแล้ว ยังมีกลวิธีสร้างความงามด้านความหมายอีกด้วย กลวิธีสร้างความหมายในมหาชาติไทลื้อ ๖ กัณฑ์หลังเน้นกลวิธีสร้างความงามโดยใช้ภาพพจน์เป็นสำคัญ

ภาพพจน์ (Figure of Speech) คือสำนวนภาษารูปแบบหนึ่ง เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้ความหมายพิเศษ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕: ๑๘๒)

ภาพพจน์มีหลายประเภท เช่น อุปมา สัทพจน์ บุคคลวัต เป็นต้น ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏการใช้ อุปมา สัทพจน์ และบุคคลวัตเพื่อสร้างภาพที่ชัดเจนบ่อยครั้ง

๓.๓.๑ การใช้อุปมา

อุปมา (Simile) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำเอาสิ่งต่างกัน ๒ สิ่งมาเปรียบเทียบกันโดยใช้คำเชื่อมโยง เช่น คำว่า เหมือน ดูจ ดัง เช่น ปาน ราว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕: ๓๙๙)

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏภาพพจน์แบบอุปมาอยู่มากและมักเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่หรือรู้จักกันดีในท้องถิ่น กลวิธีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาเป็นกลวิธีสำคัญที่ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่กวีต้องการเสนอได้ง่ายและกระชับยิ่งขึ้น

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช กวีเล่าถึงพระผู้ประกอบพิธีศพให้ชุกว่าเป็นพระที่มีร่างกายพิการ ไม่สำรวมกิริยา มีวาจาสื่อถึงความทะยานอยากในกามารมณ์ ทำให้ผู้มาร่วมงานฌาปนกิจศพชุกร่วมกันให้พระรูปดังกล่าว กวีใช้กลวิธีอุปมาว่าเสียงโห่ร้องดังเหมือนกับเสียงคนขับกวางขับเสียงฆ้องหรือมหาชาติไทลื้อใช้ว่า เยิง ในป่า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๓๙

พระบันพรว่าแล้ว ผุ่งหมู่แก้วกัญญา ผุ่งนารีสาวหนุ่ม หน้าตา
 ชุ่มเมยมาย ทั้งผู่ชายมวลมาก ร้องออกปากใคร่หัวตาย ถ้าน้ำลาย
 พอยืดย่อย เป็นถ้อยถั่งไหลตก ภางก็เจ็บอกแลปวดท้อง เขาหัวร้องอีก

° ถ้าน คือ แก่

อีก เยะตีกตีกหลากหลาย สิ้นสายมากทั้งตัว เหตุไคร่หัวพระชืดกหมก
 ย่าง บ่ซ่างกล่าวบันสี่ล นับเท่ากินแลอยู่ เป็นพระปุอสุระโส เพื่อนไคร่
 ชั่วยังรู้ว่าเคียด หน้าล้มเสียด^๒ บังยัง^๓ ไบหูกว้างยานเลย บูนพ้องเวยอุม
 อ่า เอาคร้วพรหมณ์ชะไซ้ ได้ผ้าบังสกุลใหม่แลลวดทกหนี คนตบมือหัว
 ร้อง เสียงมีก้องนันทิง **ดูจะตั้งท่านขับกวางขับเอียง^๔เข้าป่า** นั้น
 สะสว่าสะสี่ เพิ่นก็เผาผีปู่ เก้าหับหูชี้พรหมณ์ เปลวไฟลามวูใหม่ บ่คิด
 ได้สักอัน ตามกัมมมันกว่าใหม่ ในหม้อใหญ่อวิจีพูน แลนา

(มหाराช/๑๐๕๔/๑๓-๑๐๕๖/๗)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า เมื่อพระที่มาประกอบพิธีศพชุก
 บันพร หรือให้พรชุกชาวบ้านก็พากันส่งเสียงหัวเราะและส่งเสียงโห่ไล่พระดังหัวนโหวเหมือนเสียง
 ไล่ต้อนกวางและเสียงผาเข้าป่า

ทั้งกวางและเสียงผาเป็นสัตว์ป่าที่ชาวไทลื้อนิยมล่ามาประกอบอาหาร (พระมหาวรเชษฐ
 มหาวิริโย, **สัมภาษณ์**, ๑๙ มกราคม ๒๕๕๔) การล่าสัตว์ของชาวไทลื้อจะไปกันเป็นหมู่คณะ มัก
 เป็นชายฉกรรจ์เวือนละ ๒ คน พร้อมปืน มีดพร้า และสุนัข ครั้นมาถึงป่าหรือชอกเขาชาวไทลื้อใช้
 วิธี **ขับเถื่อน** หรือออกเสียงแบบไทลื้อว่า **ขับเถิน** คือการไล่ล่าสัตว์ป่าโดยใช้คนจำนวนมากตีวงล้อม
 ตีเกราะเคาะไม้ ส่งเสียงตะโกนโหวกเหวก โห่ร้องไล่ต้อนสัตว์ป่า เมื่อสัตว์ตกใจจะวิ่งกระโจนไปทาง
 ที่ไม่มีเสียง เมื่อสุนัขได้ยินเสียงสัตว์ป่าวิ่งหนี จะเห่าไล่ติดตามอย่างกระชั้นชิด พรานป่าก็จะลอบ
 ยิงสัตว์เหล่านั้น เนื้อสัตว์ป่าที่ล่าได้ชาวบ้านจะแบ่งกัน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๒๕๔๗: ๑๔๔-๑๕๑)
 ตำนานลือสืบสองปางเล่าว่าในรัชสมัยที่เจ้าเจืองหาญปกครอง มีโรคคางว่า “ข้าไพร่ไปขับเถื่อนล่า
 สัตว์ สัตว์ที่ล่าได้ต้องถวายเนื้อสันข้างหนึ่งให้เจ้าแคว้นและแบ่งเนื้อให้เพื่อนบ้านในหมู่บ้าน
 เดียวกันสักเล็กน้อยเพื่อแสดงน้ำใจ” (ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐสุกุล, ๒๕๕๑: ๒๕)
 นอกจากการขับเถื่อนของชาวบ้านแล้วยังปรากฏหลักฐานว่าแม้แต่พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงขับเถื่อน
 เช่นกัน ดังข้อความว่า “เจ้าหลวงแห่งงมมีหน้าที่คุมงานฟันเชือกถักตาข่ายสำหรับกรขับเถื่อนของ
 เจ้าแผ่นดิน” (ยรรยง จิระนคร, ๒๕๔๔: ๔๒) ซึ่งเป็นธรรมเนียมเข้าป่าล่าสัตว์ของพระเจ้าแผ่นดิน

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดกไม่ปรากฏทั้งเรื่องพระผู้ประกอบพิธีศพให้ชุก (ดู
 รายละเอียดในข้อ ๔.๔ และ ๔.๕.๗.๒) และความเปรียบว่าเสียงโห่ร้องของชาวบ้านเหมือนกับ

^๑ ไคร่ชั่ว คือ อยากหัวเราะ

^๒ ส้มเสียด คือ หน้าเคร่งเครียด (พ่อนางหอม, **สัมภาษณ์**, ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔)

^๓ บังยัง คือ ทำหน้าตาโกรธเหมือนหน้ายักษ์ (พ่อนางหอม, **สัมภาษณ์**, ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔)

^๔ เอียง คือ เสียงผา

เสียงขับกวางขับเลียงผาเข้าป่า ด้วยการขับเถื่อนเป็นสิ่งที่มียอยู่ในสังคมของกวี กวีเพิ่มเข้าไปให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจความอึกทึกของเสียงให้ร้องได้ดียิ่งขึ้น

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี พระเวสสันดรรำพึงว่า หากพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ในกรุงพิชัยเซตุดร พระองค์จะให้มีการจุดดอกไม้เพลิง ชื่อ *ไฟสลวด*^๑ ในพิธีปลงพระศพพระนางมัทรี

ตัวอย่างที่ ๔๐

ไฟสลวดขึ้นทางหา **ปานดั่งดาวยังฟ้า** ยามนั้นพีจัญหายหยง
หน้าเลงภู **ขึ้นภูกตกลมาพรพราย** **ปานกาบเปื้อบินชาม** ปวยไพงาม
ย้อมดอก **ปานเข้าดอกกำผาย**

(มัทรี/๘๓๙/๑๔-๘๔๑/๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า บั้งไฟสลวดที่พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้างามเหมือนดวงดาว เหมือนผีเสื้อ และเหมือนข้าวตอกที่โปรยปราย

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรีข้างต้น กวีใช้กลวิธีอุปมาความงามบั้งไฟสลวดที่พวยพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้ากับ ๓ สิ่งด้วยกัน ได้แก่ ดวงดาว ผีเสื้อ และการโปรยข้าวตอก ซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นทั่วไปในสังคมไทลื้อ

ความระยิบระยับของแสงดาวที่สุกสว่างยามค่ำคืนคงเป็นที่จับตาจับใจกวี กวีจึงเปรียบเทียบดอกไม้เพลิงชื่อบั้งไฟสลวดขณะพวยทะยานสู่ท้องฟ้าว่า *ไฟสลวดขึ้นทางหา ปานดั่งดาวยังฟ้า* เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความงามของดอกไม้เพลิงที่พวยพุ่งสู่ท้องฟ้าแล้วแตกตัวเป็นลูกไฟแสงของลูกไฟเหล่านั้นระยิบระยับจับตาคัลลยแสงดาว

ผีเสื้อหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า *กาบเปื้อ* โดยเฉพาะผีเสื้อกลางวันเป็นสัตว์ที่มีปีกสวยงามด้วยสีฉูดฉาด และรูปร่างแตกต่างกันตามสายพันธุ์ การกล่าวเปรียบเทียบว่าบั้งไฟสลวด *ขึ้นภูกตกลมาพรพราย ปานกาบเปื้อบินชาม* เป็นการชื่นชมความงามของลูกไฟ ทั้งยามพวยทะยานและยามร่วงหล่นลงมาจากท้องฟ้า ว่าลูกไฟซึ่งแตกออกจากบั้งไฟสลวดนั้นเคลื่อนไหวเหมือนผีเสื้อที่ *บินชาม* คือ โบกบินอย่างงดงาม

ข้าวตอก คือ ข้าวเจ้าทั้งเปลือกนำมาคั่วให้แตกบานออกเป็นดอก ข้าวตอกมักใช้โปรยในพิธีกรรมต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ข้าวตอกเป็นสิ่งที่คนไทยหลายกลุ่มรวมถึงคนไทยลื้อ

^๑ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗: ๑๙๑) อธิบายว่าบั้งไฟสลวด คือดอกไม้เพลิงชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้ไผ่ท่อนยาว ตอนต้นผูกท่อนไม้ไผ่สั้นๆ หลายอันติดขนวน บั้งไฟสะลุดหรือบอไฟ เมื่อจุดขนวนแล้วบั้งไฟสลวดจะพุ่งขึ้นไปในท้องฟ้ารวดเร็วอย่างจรวด ตรงกับที่ชาวไทยพายัพเรียกว่า *บอไฟ* และชาวไทยอีสานเรียกว่า *บั้งไฟ*

คุ้นเคยเป็นอย่างดี ดังนั้นการเปรียบเทียบว่า *ปวยไฟงามย่อมดอก ปานเข้าตอกกำผาย* หรือ *เปลวไฟงามย่อมดอก ปานข้าวตอกกำผาย* จึงเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพของเปลวไฟหรือลูกไฟที่ร่วงหล่นจากปากฟ้า งามประหนึ่งข้าวตอกที่กำแล้ว *ผาย* คือโปรยปรายลงมา ความเปรียบดังกล่าวแนะนำให้เห็นลักษณะร่วมระหว่างลูกไฟและข้าวตอก ที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน มีลักษณะการเคลื่อนไหวเหมือนกัน คือเคลื่อนที่จากที่สูงมาหาที่ต่ำ และกระจายแผ่รัศมีเป็นวงกว้าง

การใช้กลวิธีอุปมาการพวยพุ่งและการร่วงหล่นของบั้งไฟสลวดเป็นลำดับ เริ่มจากแสงระยิบระยับของบั้งไฟสลวดยามพุ่งทะยานสู่ท้องฟ้าว่าเปรียบเหมือนแสงดาว จากนั้นจึงเห็นลูกไฟเหล่านั้นโอบบินบนฟ้าร่วงหล่นเปรียบได้กับความงามในการโอบบินของผีเสื้อ และท้ายสุดเปรียบเทียบการร่วงหล่นของลูกไฟว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับการโปรยหว่านข้าวตอก

นอกจากนี้การใช้ภาพพจน์อุปมายังปรากฏในมหานชาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ ตอนกวีพรรณนากระบวนทัพที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยจะยกไปรับพระเวสสันดร ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๔๑

ทสอกุโขภณี หี สุทธานทั้งหลาย จูงไฟอ่านนบ ยังโยธาทั้งหลาย
น้อยใหญ่ อันเป็นเชื้อไฟร์แลขุรแสน หีเขาอยู่เป็นแดนเป็นเขต หีรู้เหตุ
คณนา สูจูงจัดคนมาน้อยใหญ่ เส้นก้าน^๑ไล่ตามมี ยังคนสิบสอง
อักษะภณีนั้นสวด แล *อกุโข* มี ๙ ร้อยโกฏเป็นปรมาณ **ผีจัสงส์ฐาน**
จัดแต่ง หีรู้แห่งอักษะไทย มีเท่าไรชาว่าอัน จัหมยดนมรักฎหมาย
หีคนทั้งหลายเอาไม้ไผ่ จัหล่มไล่หกลีบ เอาตอกดิบมาคาด เป็น
มัดราดพันเพา คนไฟเอาหกลีบแบก ไม้สั้นแทกหกวา จึงเอามา
ทอดไว้ คนโตไม้ทวยมา ผูกโยธาย้ายย้าย ไม้แต่กร้ายพวง ตรี
ลงมูร์สัย เป็นผู้รภัยกับดิน ริพลอินเท่านั้น จึงจได้ชี้ขึ้นว่า
อักษะภณี แลเด *ตุมุเห* อันว่าสุทธานทั้งหลาย จูงไฟอ่านบักได้ผ่าน
คณนา จัดคนมาชใช้ เราจเข้าป่าไม้หิมพาน ในดงฐานเถินช้าง อันมีน้ำ
ค้างหมอกเหมียวหลาย กัวยเป็นสายแหวดอยู่ ทรงรสหมูคันธา ในอานาป่า
กว้าง อันเต็มไฟด้วยแรดช้างแลเสือหมี ราชสีแลหมูเนื้อ ทั้งยักขชาติเชื้อ
ผีเสื้อป่าหลวงหลาย ปรกอบไฟด้วยยาทิบบายเป็นหมู สัพพไม้ต้นอยู่เต็มพ
รัน ลางอันเป็นลูกย่อย ลางก่องเป็นดอกส้อยแกมใบ รุ่งเรืองไฟสรอาด
แหวดล้อมด้วยอวาสาวังกา งามเหลือตายาดไว้ ในป่าไม้สั้นไฏ **โยธา**

^๑ เส้นก้าน คือ บัญชีสำมะโนครัว

ไหลออก เหมิรตั้งน้ำค้างหมอกเหมียวหลาม ตามคู้ท้าวราช ฎองอาจ
 นานา ค่อบมาตั้งอันแล

(มหาราช/๑๐๑๐/๑๐-๑๐๑๒/๑๒)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระเจ้ากรุงสุโขทัยรับสั่งให้จัดกำลังพล ๑๒
 อักโขภณี หรือ ประมาณ ๙๐๐ โกฏิ (๑ โกฏิ=๑๐ ล้าน) เพื่อยกทัพไปรับพระเวสสันดร จะรู้ว่า
 อักโขภณีนั้นมากเท่าใด ให้นำไม้ไผ่มัดละ ๖๐ ลำ มัดด้วยตอก ให้คน ๖๐ คนแบกไม้ไผ่ที่มัดแล้ว
 ๖๐ มัด วางทอดไว้กับพื้นยาวได้ ๖ วา จากนั้นให้กองทหารเดินผ่าน เมื่อไม้ไผ่ทั้งหมดแตกเป็น
 ละเอียดเป็นฝุ่นนั้น กองทัพมีไพร่พลมากขนาดนั้นชื่อว่าอักโขภณีจะมีก็แต่กองทัพของพระอินทร์
 เท่านั้น

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดก มหาราชบรรพ (๒๕๔๓: ๗๘๙) ปรากฏข้อความที่อน
 เดียวกันนี้ว่า “ครั้งนั้น พระเจ้าสุโขทัยจัดประชุมกองทัพทั้งปวงประมาณ ๑๒ อักโขภณีสืบ ๗ วัน
 พระบรมกษัตริย์พร้อมด้วยราชบริพารใหญ่ ยกกองทัพออกจากพระนคร ให้พระชาติราชกุมารเป็น
 ผู้นำทางเสด็จ” แต่ในอรรถกถาไม่ได้อธิบายความหมายของอักโขภณีไว้

เวสสันดรที่ปีนภาคภาษาไทย (๒๕๔๐: ๖๗๔-๕) อธิบายความหมายของอักโขภณี หรือ
 อักโขภณี ว่า

ขัตติยวรรคว่า สฎฐี ุวสกลาเปสุ ปจฺเจกั สฎฐีทณฺฐีสุ ฐุพิกเตสุ เส
 นาย ยนฺตุยาคุโขภินิตฺถิยั (เมื่อไม้ไผ่หกลีบมัดๆ ละหกลีบลำ อันกองทัพผู้ไป
 อยู่ทำให้แตกเป็นธุลี กองทัพเช่นนี้ ชื่อว่า อักโขภณี) ดังนี้ ฎีกาขัตติยวรรค
 นั้นว่า เมื่อไม้ไผ่หกลีบมัด แต่ละมัดมีประมาณหกลีบลำ อันกองทัพผู้ทำการ
 รบไปอยู่ คือ ทำการเดินทัพทำให้แตกเป็นธุลี โดยกำหนดสูงสุดกองทัพนี้
 ชื่อว่า อักโขภณีนั ชื่อว่า **อักโขภณี** เพราะใครๆ ไม่สามารถจะให้สะดุ้ง
 สะเทือนได้

กวีผู้รจนามหาชาติไทล์้อธิบายความหมายของอักโขภณีตามอย่างเวสสันดรที่ปีน และ
 อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมว่า ใช้ตอกมัดไม้ไผ่หกลีบมัดไว้ด้วยกัน ตอกหรือที่ชาวไทล์้อเรียกว่า
 ตอกดิบ คือไม้ไผ่ที่จักให้บางเป็นเส้นยาวๆ เป็นของใช้ที่แพร่หลายในหมู่ชาวไทล์้อมีไว้สำหรับมัด
 สิ่งของต่างๆ นับเป็นการสร้างความคุ้นเคยให้ผู้อ่านและผู้ฟังรู้สึกว่ของใช้ในมหาชาติเป็นอย่าง
 เดียวกับคนในสังคมใช้ กวียังอธิบายเพิ่มเติมว่าไพร่พลของพระอินทร์เท่านั้นจึงเรียกว่าอักโขภณี

กลวิธีเปรียบเทียบโดยชักตัวอย่างดังกล่าวเชื้อให้ผู้อ่านและผู้ฟังจินตนาการไพเราะพลของพระเจ้ากรุงสุโขทัยจำนวนมหาศาลที่ทยอยเดินผ่านไม้ไผ่ทั้งมัดจนแหลกละเอียดเป็นภัสสมรฐีว่าจะมีมากเพียงใด

จากตัวอย่างที่ ๓๔ กวียังกล่าวถึงกองทัพของพระเจ้ากรุงสุโขทัยสืบไปโดยใช้ภาพพจน์อุปมา ข้อความว่า *โยธาคู่ไหลออก เหมิรดั่งน้ำค้ำหมอกเหมียวหลาม* เป็นการเปรียบเทียบไพเราะพลจำนวน ๑๒ อักโขภินี้ว่ามีจำนวนมหาศาลเช่นเดียวกับสายหมอกในป่าหิมพานต์ที่ไหลหลังล้นหลามหนุนเนื่องไม่ขาดสาย

ภาพพจน์อุปมาดังกล่าวเป็นการเปรียบเทียบที่เรียบง่ายหางงดงามยิ่งนัก ยังผลให้ผู้อ่านและผู้ฟังเห็นภาพการเคลื่อนพลกองทัพอันยิ่งใหญ่เกรียงไกรเพื่ออัญเชิญพระเวสสันดรโพธิสัตว์คืนสู่นครพิชัยเขตศุครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓.๓.๒ การใช้ศัพท์พจน์

ศัพท์พจน์ (Onomatopoeia) ศัพท์พจน์เป็นภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงแห่งห่าง เสียงกรอบแกรอบ เสียงลมหวัดหวิว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕: ๓๐๒) ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏการใช้ภาพพจน์แบบศัพท์พจน์บ่อยครั้งเพื่อพรรณนาให้เกิดภาพและเร้าจินตนาการของผู้อ่านและผู้ฟังให้กระจ่างชัดขึ้น

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมารตอนพระนางมัทรีสะดุ้งตื่นจากฝันร้าย พระนางกังวลใจมาก จึงลุกไปหาพระเวสสันดรเพื่อให้ทำนายฝันนั้น กวีบรรยายความตอนดังกล่าวโดยใช้ศัพท์พจน์ดังนี้ ตัวอย่างที่ ๔๒

นางค้ลจากที่นอรตนไพลู ไนแก้วคู่อาสรม แห่งพรบัวรมวัดร่วง
ยามสังัดท่ยงกาศีน นางไพลีนตีต้อย เป้นปตุด้งกะกักกะก่อยสัญญา หี้
ท้าวภูตณตั้น เพื่อไครู้แจ้งขึ้นคำฝัน แลนา มหาสตุโต เมื่อนั้นมหาสัด
เจ้า ยังนั่งเฝ้าภาวนา ได้ยินสยงปตุสาลาดังกะกัก ท้าวยินหลากจิ่ง
ถามภู สยงปตุด้งมีนนั้นเป้นชีชันสนไหว ไผทวยไผพายนอก มาตีตอกปตุคู
นี้ชา

(กุมาร/๖๑๓/๗-๑๓)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า พระนางมัทรีไปเคาะประตูอาศรมพระเวสสันดรตอนกลางคืนเพื่อให้พระเวสสันดรทำนายฝัน ขณะนั้นพระเวสสันดรกำลังบำเพ็ญภาวนาอยู่ จึงถามว่าผู้ใดมาเคาะประตู

จากข้อความข้างต้น กวีใช้คำเลียนเสียงประตูดว่า *ดังกะกักกะก้อย* และ *ดังกะกาก* เป็นการเคาะประตูอย่างค่อยๆ พระนางมัทรีเคาะประตูอาศรมพระเวสสันดรค่อยๆ แสดงถึงความเกรงใจ ไม่อยากรบกวนพระเวสสันดรในยามดึก การใช้ศัพท์พจน์ดังกล่าว เอื้อให้ผู้อ่านผู้ฟังจินตนาการเหตุการณ์ดังกล่าวได้กระจ่างชัดมากขึ้น

ในมหาชาติไท่ลื้อกัณฑ์ฉกษัตริย์ ตอนกองทัพของพระเจ้ากรุงสุยชัยยกทัพไปถึงป่าหิมพานต์ กวีพรรณนาเสียงต่างๆ ในกองทัพโดยใช้ศัพท์พจน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๔๓

ในเมื่อครสถราฟองรอด ไพลูจอดฝั่งโบกขรณี ริพลมีหลายมาก
 สยงร้องปากเนิงนั้น สยงม้าพัน*หิแหรน* สยงช้าง*แสน*พายพัง กงธูดัง
 ปืนพาด สยงรถราชันไพ แต่ดงไพรมีก้อง สนั่นร่ก้องหิมพาน คมีแล

(ฉกษัตริย์/๑๑๐๔/๑๓-๑๖)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า ขบวนทัพของพระเจ้ากรุงสุยชัยเคลื่อนพลมาถึงสระโบกขรณีในป่าหิมพานต์ ในกองทัพมีเสียงต่างๆ มากมาย

กวีใช้คำเลียนเสียงม้าร้องว่า *สยงม้าพันหิแหรน* ในสังคมของกวี *หิแหรน* หรือ *หิแห่น* เป็นเสียงร้องของม้า ข้อความข้างต้นอาจหมายถึงเสียงม้าพลันร้องว่า *หิแหรน* หรือหมายถึงม้านับพันตัวร้อง *หิแหรน* ก็เป็นได้ กวีใช้คำเลียนเสียงช้างร้องว่า *สยงช้างแสนพายพัง* กวีและคนในสังคมที่กวีอยู่ก็คงได้ยินเสียงช้างร้อง *แสน* ข้อความข้างต้นยังกล่าวถึงช้างที่รวมมาในกระบวนทัพนี้มีทั้งช้างพลายและช้างพัง ในกระบวนทัพดังกล่าวควมมีม้าหลายตัวและมีช้างหลายเชือก

นอกจากกวีจะใช้ศัพท์พจน์แล้วกวียังให้รายละเอียดถึงเสียงต่างๆ ในกองทัพ ว่ามีทั้ง *ริพลมีหลายมาก* *สยงร้องปากเนิงนั้น* คือเสียงริพลจำนวนมากพูดจากันเสียงดังอีกทีก็ มีเสียง *กงธูดัง* *ปืนพาด* คือมีเสียงขึ้นสายคันธูดังขึ้น รวมถึง *สยงรถราชันไพ* *แต่ดงไพรมีก้อง* คือเสียงเคลื่อนที่ของราชรถดังกึกก้อง และกวีกล่าวสรุปในตอนท้ายว่าเสียงทั้งหมดได้แก่ เสียงพูดจาของไพร่พล เสียงสัตว์พาหนะ เสียงอาวุธ และเสียงราชรถ ทำให้ *สนั่นร่ก้องหิมพาน* คือทำให้ป่าหิมพานต์ดังอีกทีก็กึกก้อง กวีใช้คำว่า *เนิงนั้น* *ดง มี ก้อง* *สนั่น* ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันคือ ดังอีกทีก็ขยายให้เห็นกระบวนทัพอึกโกลนอันเกรียงไกรของพระเจ้ากรุงสุยชัย

การใช้ภาพพจน์แบบศัพท์พจน์ร่วมกับการบรรยายเสียงต่างๆ ในกองทัพเอื้อให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติสำนวนไท่ลื้อจินตนาการถึงกองทัพที่ยาตรามารับพระเวสสันดรว่ามีไพร่พลมหาศาลเพียงใด

อนึ่ง เสียงร้องของสัตว์แม้จะเป็นสัตว์ชนิดเดียวกัน แต่ผู้ฟังอยู่ต่างสังคม ต่างวัฒนธรรมกัน เสียงที่ถ่ายทอดออกมาย่อมต่างกัน ในสังคมก็จะได้ยินเสียงมาร้อง หิแห่น และ ได้ยินข้างร้อง แสร้ง จึงได้ถ่ายทอดเสียงที่ได้ยินนั้นลงในมหาชาติไทลื้อ ผู้วิจัยพบว่าทุกครั้งที่กวีกล่าวว่ามีมาร้องและข้างร้อง กวีจะให้เสียงดังกล่าวเสมอ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ นอกจากกวีจะใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ด้วยการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้จักกันดีในท้องถิ่น เพื่อสื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเข้าใจง่ายแล้ว กวียังใช้ภาพพจน์อุปมาควบคู่กับภาพพจน์สัทพจน์อยู่บ่อยครั้ง เพื่อพรรณนาให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งทั้งภาพและเสียงมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยพบว่ากวีนิยมใช้ภาพพจน์อุปมาพร้อมกับภาพพจน์สัทพจน์เมื่อกล่าวถึงการพรรณนาเหตุการณ์ที่มีทั้งภาพและเสียง ได้แก่ เสียงท่อนของซุงชกพราหมณ์ เสียงกองทัพ และเสียงดนตรี ดังนี้

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช ตอนซุงชกพราหมณ์ใกล้จะสิ้นชีวิต กวีพรรณนาเหตุการณ์โดยใช้ภาพพจน์อุปมาพร้อมกับภาพพจน์สัทพจน์ไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างที่ ๔๔ ตัวอย่างที่ ๔๔

ห้องพรามดังระรุดระราด ปานดังท่านเข้ากาดตีกัน ฟัง
 สยงนั้นคะคุดคะคาค เหมริดั่งหรีนผาหยาดตักวง ร้องตางตั้งอะอัดอะ
อิด สยงระรัดระริดทิ้งคืน กิ่งกับผืนเหนื่อสาด ทะลุดลาดเดินไฟ
 จำใจจะไฟมาสอง ขดหราช่องทะทวาร ผัดหราชานคูปออก หวังจักถอกหี
 เบาใจ...ฝูงเดกยิงเอาไฟมาสอง พรามนั่งหย่องหยะหยก หวังจักตกพอยข้า
 พองมาแถมเล่า ร้ายกว่ายเก่าแถมมา ทะเอายามาลูบไล้ หวังจักได้เบาใจ
 พรามหลงไหลคับคั่ง กิ่งเกิกฟังทะเลียทะเลิง ทำวนอรอิงคูปแคง ร้องให้
 เบ่งอิตาง หนึ่งห้องบางด้ารย่ม เข้าเต็มพี่ยมทั้งสอง จัขึ้นนอรของ^๑คูปได้
 ถ้ำเกิกให้อี้ อีสองมีเต็มห้องแถก ห้องถ้ำแตกตะตุ่ม สยงตางนั่งงุม
งะง่าง นันแต่ล่างถึงเริน พรามบิดเป็นทะเลิด น้ำลายหยีตตกไหล พราม
 หรายใจชะอื่น สลยดขึ้นดินค ปานวับขเส่า หายใจเข้าคางกับ ตาบ
 หลับผั่งขึ้น ตาเหล้มเหลิกฟั้นตกวง ดินมีถงเปนก่ยว อยู่บัดดยว ๑ ลวด
 ตายไฟ

(มหाराช/๑๐๓๘/๑๓-๑๐๔๐/๑๓)

^๑ ของ คือ เตียงนอน

ตัวอย่างข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า ชูชกปวดท้องทรมานมาก นอนเกลือกกลิ้งไปมา ชูชกอยากไปขับถ่ายที่นอกชานก็ถ่ายไม่ออก ชูชกเอายามาทาท้องก็ไม่ช่วยให้หายปวด หนึ่งท้องชูชกบางขึ้นเรื่อยๆ ได้แต่เอามือลูบท้องร้องไห้ ไม่นานท้องชูชกก็แตกเสียงดังสนั่น แล้วชูชกก็ตาย

ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น มีการใช้อุปมาร่วมกับศัพท์พจน์เพื่อพรรณนาภาวะสุดท้ายของชูชกไว้ถึง ๓ แห่งด้วยกัน ดังนี้

๑) เปรียบว่าเสียงท้องชูชกดังเหมือนเสียงคนตีกันในตลาด ตลาดเป็นสถานที่ที่จอแจด้วยเสียงของพ่อค้า-แม่ค้า ที่ป่าวร้องให้ผู้คนเลือกซื้อสินค้าของตน เต็มไปด้วยเสียงต่อรองราคาของลูกค้า ตลอดจนเสียงอื่นๆ การกล่าวอุปมาว่า *ท้องพรมดังระรุดระรูด ปานดังท่านเข้าภาคตีกัน* เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังจินตนาการถึงความโกลาหลในตลาดที่ผู้คนขัดแย้งกันถึงขั้นใช้กำลัง เสียงจ๊อกแจ๊กจอแจของผู้คนที่มุงดู เสียงวิพากษ์วิจารณ์ เสียงโห่ร้อง หรือเสียงห้ามปราม การใช้ศัพท์พจน์ *ระรุดระรูด* ร่วมกับอุปมาดังกล่าวช่วยเน้นย้ำว่าเสียงท้องของชูชกนั้นดังมากเพียงไร

๒) เปรียบว่าเสียงท้องชูชกดังเหมือนเสียงหินผาที่ตกลงในวังน้ำ กวีเลือกใช้คำว่า *หินผา* ซึ่งมีนัยหมายถึงหินขนาดใหญ่ตั้งอยู่บนหน้าผา เมื่อวัตถุขนาดใหญ่ที่มีมวลและความหนาแน่นมากอย่างหินผาเคลื่อนตัวจากหน้าผาซึ่งเป็นที่สูงลงสู่ห้วงน้ำลึกซึ่งเป็นที่ต่ำ เมื่อก่อนหินสัมผัสผิวน้ำ ยิ่งก้อนหินมีขนาดใหญ่และตกลงมาด้วยความเร็วมากเท่าใด เสียงก้อนหินปะทะผิวน้ำก็จะยิ่งทวีความดังมากขึ้นเท่านั้น การกล่าวเปรียบเทียบเสียงท้องชูชกว่า *ฟังสยงนันทะคุดตะคาด เหมิรดังหรีนผาหยาดตกวัง ร้องคางคังอะอัดอะอืด สยงระวัดระวัดทิ้งคีน* ให้ความหมายว่าเสียงท้องของชูชกที่ร้องและเสียงร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวดของชูชกดังอย่างต่อเนื่องทั้งคืน เหมือนเสียงก้อนหินบนหน้าผาทยอยร่วงลงสู่ผิวน้ำ การอุปมาเสียงท้องของชูชกว่าดังกึกก้องเหมือนหินผาหยาดตกวังร่วมกับการใช้ศัพท์พจน์ว่า *คะคุดตะคาด คราง อะอัดอะอืด สยงระวัดระวัดทิ้งคีน* ได้อย่างน่าสนใจ

๓) เปรียบว่าชูชกมีอาการทรมานทรมายคล้ายวัวบ้า ปกติวัวเป็นสัตว์ที่สงบและอ่อนโยน แต่หากเกิดอาการบ้าคลั่ง จะตาขวาง หายใจหอบถี่ น้ำลายฟูมปาก จะไล่ขวิดทำร้ายผู้คนหรือทำลายสิ่งของเสียหายได้ การเปรียบเทียบชูชกจนจะสิ้นใจมีอาการคล้ายวัวบ้า ดังข้อความว่า *พรมบิตเป็นทะที่ต น้ำลายหยืดตกไหล พรมหรายใจชะอื่น สลยดขึ้นดินคี่ ปานวัวบั้งเส่า* จึงเป็นความเปรียบเทียบที่เอื้อคนท้องจินตนาการถึงชูชกพรมหนึ่นอนน้ำลายไหลยืด หายใจหอบ มีเสลดอยู่เต็มคอ นอนบิตตัวไปมา มีอาการทรมานทรมายประหนึ่งวัวบ้าได้เป็นอย่างดี กวียังใช้กลวิธีศัพท์พจน์ว่า *ท้องแก้แตกตะตุ่ม สยงคางนันทะงุมงะง่าง นันแต่ล่างถึงเริน* เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟัง

ได้ยินเสียงห้องซุซกระเปิดดังสนั่นหวั่นไหวทั่วทั้งเรือนและภาพการตายอย่างทรมานและน่า
อเนจอนาถเป็นอย่างยิ่ง

การใช้กลวิธีอุปมาพร้อมกับศัพท์พจน์ในการพรรณนาการสิ้นชีพของซุซกดังตัวอย่างใน
มหานิติไถลือกัณฑ์มหาราชข้างต้นเป็นช่วยให้ผู้ฟังมหานิติสำนวนทองถิ่นไถลือกัณฑ์จินตนาการเห็น
ภาพและจินตนาการถึงเสียงต่างๆ ที่บังเกิดกับซุซกในวาระสุดท้ายได้อย่างแจ่มชัด

ตัวอย่างต่อมา กวีใช้ภาพพจน์แบบศัพท์พจน์ร่วมกับภาพพจน์แบบอุปมาเพื่อพรรณนา
เสียงกองทัพเคลื่อนพลจากเขาวงกตกลับสู่นครเขตตุดร ความในมหานิติไถลือกัณฑ์นครกัณฑ์ มี
ว่า

ตัวอย่างที่ ๔๕

ถัดนั้นนายม้าทิ้งตามหมู่ ย้ายแปนคู่ฝากัน กงกวยรนนอะอาด กง
รถพาดนาภิ หนั่งเสื่อตีหุ้มหู่ ปายซ้ฟุ้งเหล็งแดง ทูงแรแพงชยวหลาก่
สรฎฐีหากพิจจรณา ยามเมื่อลมวาต่ามาพัด ภู้งระห้านระหาค สยงบ่
ขาดเปนสาย ปิวย้ายยะยาบ เยดชะลาบชะเลื่อ ปานตั้งจับินเมื่ออา
กาด ปานตั้งจักเป็งหยาดตักดิน ปานตั้งกิดณรินบินแอ้วฟอร ไซ
ปึกหย้อรโพมา

(นครกัณฑ์/๑๒๒๕/๓-๑๒๒๕/๗)

ตัวอย่างข้างต้นถอดความได้ว่า พลม้าชักม้าเดินคู่กัน พลรถก็เคลื่อนรถ เสียงกงรถดัง
เสียงลมพัดตรงในกองทัพปลิวไสว ความแรงของลมเหมือนกับจะส่งให้ธงโบยบินไปในอากาศ
บางครั้งก็ความแรงของลมก็ราวกับจะปิดเป่าให้ธงตกดิน ธงทิวในกองทัพดูประหนึ่งกิริยพ่อนรำใน
ท้องฟ้า

กวีใช้ศัพท์พจน์พรรณนาเสียงลมว่า ภู้งระห้านระหาค สยงบ่ขาดเปนสาย ปิวย้ายยะ
ยาบ เยดชะลาบชะเลื่อ ชวนให้ผู้อ่านผู้ฟังได้ยินเสียงสายลมพัดอยู่ตลอดเวลา สายลมที่พัดไม่
ขาดสายนี้ช่วยเลี้ยงและประคองให้ธงทิวหลากสีในกองทัพยังโบกสะบัดอยู่ได้ ด้วยผัสสะ
ละเอียดอ่อน ด้วยความช่างเกต และด้วยจินตนาการอันกว้างไกลของกวี กวีจึงสามารถพรรณนา
เปรียบเทียบการเคลื่อนไหวของธงเหล่านั้นว่าประดุจกิริยขยับปีกเรingersระบำอย่างรื่นเริงและงดงาม

การใช้กลวิธีศัพท์พจน์ร่วมกับอุปมาว่าธงทิวปลิวไสวเหมือนกิริยโบยบินข้างต้นยังมีนัยสื่อ
ว่า กระบวนเกียรติยศที่ยกมารับพระเวสสันดรนี้มีผู้พลจำนวนมาก

อนึ่ง ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า กวีใช้คำเลียนเสียงมีโครงสร้าง สระสั้น-สระยาว และใช้พยัญชนะต้นเสียงเดียวกันทุกครั้ง ได้แก่ ตะตุ้ม ทะที่ด ตะตุตตะคาด งะงุมงะง่าง ระรุดระราด ระรัดระรืด และอะอัตอะอัต ให้ความรู้สึกตะกุกตะกัก ติดๆ ชัดๆ .

๓.๓.๓ การใช้บุคคลวัต

บุคคลวัต (Personification) เป็นภาพพจน์ที่เกิดจากการสมมติให้สิ่งไม่มีชีวิต ความคิดนามธรรม หรือสัตว์ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกิริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕: ๓๒๔)

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปราภภูบุคคลวัตที่น่าสนใจอยู่หลายแห่ง ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะ ตอนพรรณนาความทุกข์โศกของสัตว์ในป่าหิมพานต์ ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๔๖

สัตว์ ๔ ตินมีมาก หลายลำหากละลาย เสือสิงหลายแรดข้าง สัตว์
สิ่งอ้างอาไสร เขามีใจเต็ดร้อร มวรมากข้อรหลวงหลาย เขาเสตายท่าน
ท้าว มาชู้ด้าวเลงกัน เวสนุดเร ในเมื่อพรายธัมมิการาด จักอ้อพราว
อวาตวงกฏ เมื่อจำเรื้อยศแผ่ เปนเจ้าแกสี้วี เมื่อนั้นแล ะ สพมุหิต์
อรณุมุหิ ดงหลวงไกลลี้วี่ บัไซที่วี่ไสคน ที่ชา นกเจจนลัพพยด ใน
ด้าวช่ยดหิมพาน นับปรหมามบได้ ทุกโสภใหม่หฺรโธย เขาเค็งใจมีมาก
มาทุกปากมวรกัน ปางเมื่อพรายเวสันตรจักพราว หมุ่นหากเสฎาย เมื่อ
เปนนายยศอาด แก่ชาวสิวิรัตทั้งมวร แลนา ะ สพมุหิต์ อรณุมุหิ
ในป่าหิมพานภิลวด ด้าว ๓ โยดยาวขวาง เสือสิ่งสางเสบ่ล้าง เนื้อเถิน
กว้างฟูเฟิน ทุกปานป็นบ่มท้อง บัร่าร้องสงยหวาน ปางเมื่อเวสันตรคาน
บุรุมมาก เจ้าฟ้าพราวคี่รี เมื่อสวยสรีแทนท้าวเมื่อรุงย้าวเปนสาว เมื่อนั้น
แล สพมุหิต์ อรณุมุหิ หิมพานปากกว้าง สัตว์สิ่งส้างสัณฐาน นกคางวาน
พุงฟู ต้นไม้ชู้ลอมตา นกรังกาหมองหม่รหม้อม จับกึ่งค้อมคอรคอม
เข้ายिनตรอมเหงาอยู่ ลีมรยกคู่ชานกัน ตั้งแต่วันท้าวพราว ออกจากหอ
วังกา หมูทิวชาน้อยไหย่ เขาไฝอ้างจยรจา ด้วยภาสาเขาว่า แต่นิกว่ามีน
นาน นกฝูงหาญก่ยดกล้า เชื้อหมูชู้วยรวัง มีกำลังไหย่กว้าง เขาอยู่ส้าง
งดงหนา เพื่อจักหากินเหยื่อ เขาย่อมบยรทุกเมื่อหลวงหลาย เราจักฝายฝึก
หางกว้างแผ่ บัได้ตั้งแต่นี้เมื่อหลัง เมื่อเราควรช้นถ่อง บัได้ร้องตามใจ

ยินสงไสยคือดียาก เวนินหากยินผาน ปางเมื่อพรภูพานจัพราก เนื่อนกหาก
วอไร เตไซไชยเว้งรุ่ง สิปินมุ้งชมบาน หิมพานเถื่อนถ้ำ ทุกท่าน้ำคีรี ผุ่ง
 นกมีมวรมุ **ชบเซา**อยู่ในไพร **นกมีใจเสบใหม่ ร้องรำให้สงไส ยิน**
เจบไจปานไฟพอก ปางเมื่อท้าวจ้ออมาเม็ง จำเริญเว้งสวยราด บ่ที่คาค
 คองธำ วันนั้นแล

(นครกัณฑ์/๑๒๑๑/๒-๑๒๑๓/๙)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความโดยสรุปได้ว่า สัตว์ทุกตัวในป่าหิมพานต์ล้วน
 แสดงกริยาเศร้าโศกเสียใจต่อการนิวัตคืนแคว้นสี่ของพระเวสสันดร

กวีเลือกใช้ภาพพจน์แบบบุคคลวัตเน้นย้ำหลายครั้ง กวีบรรยายว่าสัตว์เหล่านี้แสดงกริยา
 อาการอย่างมนุษย์ ได้แก่ *เสตาย หมองหม่อมหม่อม ทรอมเหงา ยินเจบไจ วอไร มีใจเด็ตร้อร เค็ง
 ไจ ใจเสบใหม่ ทุกโสกใหม่หฺรฺไธย ร้องรำให้*

กวีใช้คำกริยา *เด็ตร้อร* หรือ *เดื่อตร้อน* หมายถึง เป็นทุกข์กังวลไม่เป็นสุข และใช้คำกริยา
เสตาย หรือ *เสียตาย* หมายถึง อาลัยถึงสิ่งที่จากไป ซึ่งเป็นกริยาที่ปรกติใช้กับมนุษย์มาใช้กับ
 บรรดาสัตว์ ๔ เท้าทั้งหลาย และใช้คำ *มวรมากข้ออรหลวงหลาย* ซึ่งมีความหมายร่วมกันว่ามาก
 ขยายกริยา *เด็ตร้อร* เป็น *เขามีใจเด็ตร้อร มวรมากข้ออรหลวงหลาย เขาเสตายท่านทำ มาผู้ด้าว
 เลงกัน* เพื่ออธิบายว่าสัตว์ ๔ เท้าทั้งหมดในราวป่าหิมพานต์ เป็นต้นว่า เสือ สิงห์ แรด ช้าง ล้วนมา
 ชุมนุมกันและแสดงความอาลัยที่พระเวสสันดรจะจากป่าแห่งนี้ไป

นอกจากสัตว์ ๔ เท้าที่มาร่วมแสดงความเสียใจต่อการจากไปของพระเวสสันดรแล้ว หมู
 นกก็ยัง ทุกข์ เสียตาย และเคืองใจ ที่พระเวสสันดรต้องจากไปเช่นกัน กวีใช้คำว่า *ทุก* หรือ *ทุกข์*
 หมายถึง ความยากลำบาก, ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ใช้คำว่า *เค็งใจ* หมายถึง ไม่พอใจ ใน
 ข้อความว่า *นกเจจนส์พพยด ในด้าวชยดหิมพาน นบปรมาณบได้ ทุกโสกใหม่หฺรฺไธย เขาเค็ง
 ไจมีมา มาทุกปากมวรกัน ปางเมื่อพรยาเวสันดรจักพราก หมูนกหากเสฎาย* เพื่อแสดงความรู้สึก
 ของหมู่นกทั้งหลายที่มีความทุกข์ใหม่หัวใจ เสียตายและไม่อยากให้พระเวสสันดรละจากป่า
 หิมพานต์ไป

กวีบรรยายว่าตั้งแต่วันที่พระเวสสันดรออกจากป่าหิมพานต์ไป นกกาก็ *หม่อมหม่อม* หรือ
 หม่นหม่อม หมายถึง ไม่เบิกบาน, หม่นหมอง, เป็นทุกข์ และ *ทรอมเหงา* หมายถึง เหี่ยวแห้ง, ชบ
 เซา, หม่นหมอง นกเหล่านี้ล้วนทุกข์ใจ หม่นหมองใจ อยู่อย่างหงอยเหงาเศร้าซึม กวีอธิบาย
 สืบไปว่า ผุ่งนกในป่าหิมพานต์ *ชบเซา* คือ เจ็บเหงาไม่เบิกบาน และ *ใจเสบใหม่* คือ มีใจเสบ
 ใหม่ ทุกข์ร้อนใจอย่างยิ่ง นกนานาในป่าหิมพานต์ล้วนทุกข์ใจ เสียใจ หงอยเหงาชบเซาอยู่ กวียัง

ใช้กริยา **ร้องรำให้** คือร้องให้กับนก ดังข้อความว่า **นกริงกาหมองหม่อมหม่อม** จับกิ่งค้อมคอรคอม **เข้ายिनตรอมเหงาอยู่** สีมรยัคคู่ชานกัน.ฝูงนกมีมวรมหู่ **ซบเซาอยู่ในไพร** **นกมีใจเสပ်ใหม่** **ร้องรำให้สังไฮ** เพื่อแสดงความอารมณ์และความรู้สึกเสียดายที่บุรุษผู้ประเสริฐและเปี่ยมเมตตา อย่างพระมหาสัตว์จักต้องกลับไปอยู่ในนครพิชัยเซตุดรเช่นเดิม

เหตุที่เหล่าสัตว์ ๔ เท้า และเหล่านกทุกตัวล้วนเสียดายและอาลัยต่อการจากไปของพระเวสสันดรอย่างลึกซึ้งนี้ กวีให้เหตุผลว่าขณะพระเวสสันดรบำเพ็ญภาวนาอยู่ในป่าหิมพานต์ ด้วยเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ช่วยคุ้มครองให้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเหล่านั้นล้วนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่มีการเบียดเบียนชีวิตกันแม้แต่น้อย เมื่อพระเวสสันดรจากไปสัตว์ตัวเล็กๆ อย่างนกตัวน้อยๆ ก็จะต้องถูกจับอาหารเป็นแน่แท้

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การใช้ภาพพจน์บุคคลวัตในที่นี้มีเพื่อแสดงถึงความเมตตาอันไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณของพระเวสสันดรโพธิสัตว์อย่างเป็นรูปธรรม ว่าพระเวสสันดรจะจรไปพำนักที่ใด ด้วยพลังเมตตาบารมีที่เปี่ยมล้นย่อมนำความร่มเย็นเป็นสุขไปสู่ ณ ที่นั้น จึงให้สัตว์น้อยใหญ่ในป่าหิมพานต์แสดงความทุกขใจต่อการจากไปของพระองค์ และมีนัยแฝงว่าพระองค์เป็นผู้ให้มาตลอด ทั้งให้สิ่งของเป็นทาน ให้อภัย รวมถึงให้ความเมตตา ผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่อย่างพระเวสสันดรโพธิสัตว์ย่อมเป็นที่รักไม่เฉพาะมวลมหาชน แต่รวมถึงสรรพสัตว์ด้วย ดังนั้นเมื่อพระองค์จากไปทุกๆ ที่จากไปเพื่อคืนครองราชสมบัติ เป็นการลาจากที่ดี แม้แต่สัตว์เล็กๆ อย่างนกก็เสียดาย ต่างจากซุกซกที่เมื่อตายไปแล้วแม้แต่พระก็ยังแข่งชกให้ลงอเวจีมหานรก (ดู ๔.๕.๗.๒)

นอกจากกวีจะใช้บุคคลวัตเพียงลำพังแล้ว กวียังเลือกใช้ศัพท์พจน์ร่วมกับบุคคลวัตอีกด้วย เช่น การพรรณนาเสียงประโคมดนตรีขณะพระเวสสันดรสร่งน้ำพุทธาภิเษก ณ เขาวงกต ดังนี้ ตัวอย่างที่ ๔๗

เมื่อนั้นราชบริสัต์ทั้งหลายต่างๆ เขารู้ซ่างถวายเป็นพร เขาค่มาปรหม
นมกอรกาย่แก้ว ปะกั้วรเจ้าชัวไซมีมากและ **สพเพตริยา** **นิปคณหีสู** อัน
ว่าพัตริยานุรตรีชาวพาด ค้องกองพาดเกลี เขาค่ตีนันมีชูดาว หีนันท้าว
ยินดี ยามเมื่อพรบุรมีสรงเกศ ด้วยน้ำพุธาภิเสคลินคำ เมื่อนั้นแล **ตริยา**
นิโมไล อันว่าตริยานนตรีเก็ดก้อง **คี่ตั้งเมคฆาร้องของนง** **ลมพัต**
ฟองแตกต่อง **นันทัวท้อมมหาสมุท** **ภู้งออดออาด** **สังบ่ขาดสัก**
ยาม เมื่อนั้นแล

(นครกัณฑ์/๑๑๗๑/๗-๑๑๗๑/๑๕)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นถอดความได้ว่า เมื่อพระเวสสันดรทรงนำพุทธานิเทศ
ชาวพาทย์ก็ประโคมดนตรีมีเสียงก็ก้องเสียงฟ้าร้อง เสียงลมพัดคลื่นในมหาสมุทร

อรรถกถาเวสสันดรชาดก นครกัณฑ์ (๒๕๔๓: ๘๐๔) ปรากฏข้อความว่า

ครั้งนั้น พระมหาสัตว์เป็นผู้มีพระยศใหญ่ สถานที่พระองค์
ทอดพระเนตรแล้วทอดพระเนตรแล้วก็หวั่นไหว เหล่าผู้รู้ทรงจำมกคลไวัด้วย
ปาก ก็ยังมกคลทั้งหลายให้กึกก้อง พวกประโคมก็ประโคมดนตรีทั้งปวงขึ้น
พร้อมกัน ความกึกก้องโกลาหลแห่งดนตรีเป็นการครึกครื้นใหญ่ ราวกะเสียง
กึกก้องแห่งเมฆคำรามกระหึ่มในท้องมหาสมุทรฉะนั้น

กวีผู้รจนามหาชาติไทยก็ยังคงความเปรียบว่าเสียงประโคมดนตรีว่าดังกึกก้องเหมือน
เสียงฟ้าร้องคะนองตามอย่างในอรรถกถา และได้สร้างสรรคส์ทพจน์เพิ่มเติมว่าเสียงลมพัด
ฟองคลื่นในมหาสมุทร ดังอะอูดอะอาด เสียงดังกล่าวนั้นดังตลอดเวลา

ข้อความ *เมฆคำรามคะนอง* ดังตัวอย่างที่ลงไว้ เป็นการใช้ภาพพจน์แบบบุคคลวัตให้
เมฆแสดงกริยาอาการประดุจมนุษย์ ร้อง ด้วยความ *คะนอง* คือส่งเสียงดังด้วยอาการร่าเริง หรือ
หมายถึงเสียงดังเหมือนเสียงฟ้าร้อง ฟ้าผ่าก็ได้

การเปรียบเทียบว่าเสียงประโคมดนตรีในพิธีสงฆ์พุทธานิเทศพระเวสสันดรว่าดัง
กึกก้องประหนึ่งเสียงคลื่นลมในมหาสมุทรนั้น ผู้วิจยวิเคราะห์ว่าเป็นความเปรียบเทียบที่หมายถึงนัก
เนื่องด้วยธรรมชาติของมหาสมุทรย่อมมีเสียงคลื่น เสียงลมเกิดขึ้นตลอดเวลา เสียงดังกล่าไม่ได้
มีระดับเสียงคงที่ บางครั้งก็เป็นเสียงสูง บางครั้งก็เป็นเสียงต่ำ บางครั้งเมื่อลมกรรโชกแรงก็เป็น
เสียงกระแทกกระทั้น บางครั้งเมื่อลมสงบเสียงคลื่นก็เป็นเสียงค่อยๆ เสียงคลื่นและเสียงลมใน
มหาสมุทรที่ดังอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวเสียงเครื่องดนตรีในวงดนตรี ที่มีทั้งเสียงจากเครื่องดนตรี
ดำเนินทำนองและเครื่องกำกับจังหวะ ซึ่งมีระดับเสียง สูง กลาง ต่ำ แตกต่างกันตามชนิดและ
ประเภทของเครื่องดนตรี

การเปรียบเทียบว่าเสียงประโคมดนตรีดุจเสียงเมฆร้อง เสียงลมพัดฟองคลื่นใน
มหาสมุทร ดังต่อเนื่องตลอดเวลา จึงมีนัยหมายถึงเสียงประโคมดนตรีของเครื่องดนตรีหลายชนิด
สอดประสานกัน เป็นตัวอย่างการใช้ศัพท์พจน์ร่วมกับบุคคลวัตที่น่าสนใจมาก

๓.๔ กลวิธีตั้งชื่อกัณฑ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์

นอกจากกลวิธีทางวรรณศิลป์ทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว มหาชาติไทลื้อสำนวนห่านห้าวมีลักษณะพิเศษประการหนึ่ง คือปรากฏชื่อสร้อยหรือชื่อต่อท้ายแทบทุกกัณฑ์

ชื่อสร้อยของมหาชาติไทลื้อเท่าที่ผู้วิจัยและนางสาววกุล มิตรพระพันธ์ร่วมกันสำรวจได้แก่ ทศพรวรกัณฑ์ ชูจกหมาหลาย จุลพนนกน้อย มหาพนผัดกาด กุมารบันปันให้กว้าง มัทธิร่องขวัญ สักบันไซแม่น้ำ มหาราชสายพิณ และนครตาผ้า

ชื่อสร้อยของมหาชาติไทลื้อหลายกัณฑ์มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาที่โดดเด่นของกัณฑ์นั้นๆ กวีมักสอดแทรกการพรรณนารายละเอียดบางประการซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะเด่นประจำกัณฑ์นั้นๆ ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะชื่อสร้อยและเนื้อหาที่สอดคล้องกับเนื้อหาในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ดังนี้^๑

กัณฑ์กุมาร มหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมารนอกจากใช้ชื่อว่า กุมารบันปันให้กว้างแล้ว ยังใช้ว่า กุมารบันสองห้อง และกุมารบันอันพรามมาขอเอากุมารพี่น้องอันได้พำพ่อแม่ อีกด้วย

กุมารบันปันให้กว้าง สื่อว่าความในกัณฑ์กุมารมีความเศร้าโศกเสียใจร้องไห้อย่างมาก ส่วนกุมารบันสองห้อง สื่อว่า กัณฑ์กุมารสำนวนนี้มีความยาวมากจนต้องแบ่งให้พระเทศน์กัณฑ์นี้ ๒-๓ รูป (พระมหาวรเชษฐ มหาวีริโย, **สัมภาษณ์**, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔) และ กุมารบันอันพรามมาขอเอากุมารพี่น้องอันได้พำพ่อแม่ สื่อว่าเนื้อความที่เป็นจุดเด่นของกัณฑ์กุมารคือ ตอนพราหมณ์วอนขอสองกุมาร เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานสองกุมารให้ชูชกพราหมณ์ พระกุมารทั้งคู่ต้องพรากจากพ่อแม่ ผู้วิจัยได้อภิปรายประเด็นความเศร้าโศกในมหาชาติไทลื้อ กัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ในข้อ ๓.๒.๒.๑ ซึ่งคัดตัวอย่างจากกัณฑ์กุมารเป็นหลัก

กัณฑ์มัทธิ มหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทธิ มีชื่อสร้อยอยู่ ๓ ชื่อ ได้แก่ **มัทธิร่องขวัญ มัทธิปราสาท และ มัทธิอะห่อย**

มัทธิร่องขวัญมีนัยสื่อถึงตอนพระนางมัทธิสันวิสัยัญญาภาพ พระเวสสันดรร้องเรียกขวัญพระนางมัทธิด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน เพื่ออัญเชิญให้ขวัญของพระนางมัทธิกลับคืนร่าง (ดู ๔.๕.๕)

มัทธิปราสาทเน้นตอนพระเวสสันดรคิดจะสร้างปราสาทศพให้พระนางมัทธิ (ดู ๔.๕.๗.๑) กวีพรรณนาการสร้างปราสาทศพไว้อย่างละเอียด

^๑ ดูรายละเอียดชื่อสร้อยของมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑-๗ ในวิทยานิพนธ์เรื่องมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑-๗: กลวิธีทางวรรณศิลป์ และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ของวกุล มิตรพระพันธ์ (๒๕๕๓) ข้อ ๓.๔

อะหอย หมายถึง มีรสดี, น่าประทับใจในรสชาติหรือสีกลิ่น (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๘๖๙) เนื้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรีพรรณนาความงามอันน่าหลงใหลของพระนางมัทรี ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๔๘

อันว่านางราชมัทรี ตนเปนนกสาวศรีพรยามัททราด ผู้มียศ
อาตลีชา โฉมใสม่าพร้าพร้อม คิ้วค้อมวาดตินนม ลำคัมเปนป่อง แม่น
บ่หย่องค่างเหลื่อสาว หน้าตาพาวสะอาด ใจชายขาดตึงตาย ลาง
พร่องลิ่มแลงงายหายหยากเข้า โพรอะว่าหันรูปเจ้าชมบาน

(มัทรี/๘๖๓/๑-๕)

กวีกล่าวชมโฉมนางมัทรีโดยรวมว่าพระนางมีรูปโฉมงดงาม กล่าวชมว่ามีคิ้วยาวจุดตินนม มีลำคอกลมเป็นปล้องซึ่งเป็นลักษณะของผู้มีบุญ ทั้งยังกล่าวชมว่าพระนางมัทรีมีหน้าตาสะอาดสะอาด แม้ บ่หย่อง คือ ไม่ได้สวมใส่เครื่องประดับ แต่พระนางก็มีความงามเหนือสตรีรุ่นสาว แม้อยู่ป่าไร้อาภรณ์ประดับกายก็ยังคงงามชวนพิศ รูปโฉมสะอาดตาของพระนางมัทรีต้องใจบุรุษหลายคน กวีกล่าวว่าเมื่อบุรุษเห็นพระนางมัทรีก็เพลินชมดวงหน้าพระนางจนลืมความหิว การกล่าวถึงบุรุษผู้ได้ยลโฉมพระนางว่าแม้แต่ตะลึงจนลืมกินอาหาร สะท้อนว่ารูปโฉมของพระนางมัทรีสะกดหัวใจผู้ชายได้อย่างน่าอัศจรรย์

การพรรณนาความงามของพระนางมัทรีในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นี้ อาจทำให้กัณฑ์มัทรีมีชื่อสร้อยว่ามัทรีอะหอยก็เป็นได้^๑

กัณฑ์สักกบรรพ หรือที่มหาชาติไทลื้อใช้ว่าสักบัน มีชื่อสร้อยว่าสักบันไซแม่น้ำ เน้นเหตุการณ์ตอนพระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรี พราหมณ์แปลงสรรเสริญน้ำพระทัยพระเวสสันดรว่ากว้างขวางดุจแม่น้ำ ๕ สาย ทั้งยังอธิบายที่มาของแม่น้ำอย่างแจ่มแจ้ง

กัณฑ์มหाराช มีชื่อสร้อยว่ามหाराชสายพิณ เน้นการพรรณนาเสียงพิณทั้ง ๓๒ ที่บรรเลงในกองทัพพระเจ้ากรุงสุโขทัย

^๑ ผู้วิจัยสอบถามชื่อ มัทรีอะหอย จากพระภิกษุชาวไทลื้อและชาวไทยลื้อ แต่ไม่มีผู้ใดให้คำตอบได้ เนื่องจากการสำรวจชื่อสร้อยกัณฑ์มัทรีในวัดหลวงราชฐานสุทธารวาส เมืองฮ่า พบใบลานกัณฑ์มัทรีเพียงผูกเดียวเท่านั้นที่เห็นว่า มัทรีอะหอย ส่วนใหญ่จะใช้ว่า มัทรีร้องขวัญ หรือมัทรีปราสาท

กัณฑ์นครกัณฑ์ มีชื่อสร้อยว่า *นครตาผ้า* พรรณนาตาผ้าหรือลายผ้าไหมพัสดร์และผ้าโกทุมพระอันงามล้ำที่พระนางผู้สืบทอดพระราชทานให้พระนางมัทรี (ดู ข้อ ๔.๑.๑.๒ จ.)

อนึ่งชื่อสร้อยของกัณฑ์นี้นอกจากจะเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวไทลื้อในสิบสองพันนาแล้วยังเป็นที่รู้จักของชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่เมืองยอง ประเทศพม่า และชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ใน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายอีกด้วย ส่วนมหาชาติเชียงใหม่ไม่ปรากฏชื่อสร้อย (พระมหาวรเชษฐมหารวีโร, **สัมภาษณ์**, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔)

ความงามทางภาษาในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ซึ่งเกิดขึ้นจากกลวิธีทางวรรณศิลป์อันหลากหลายทั้งระดับเสียง คำ และความหมาย มีการใช้ภาษาที่เรียบง่ายและงดงาม กลวิธีทางภาษาดังกล่าวปรากฏตลอดทั้งเรื่องส่งผลให้มหาชาติไทลื้อสำนวนนี้ได้รับการยกย่องและยอมรับจากผู้คนในท้องถิ่นว่ามีความไพเราะมากที่สุด ความงามทางภาษา เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้ฟังเทศน์มหาชาติในประเพณีทานธัมมเวสสันดรและทานมหาปาง รับทราบการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ กลวิธีทางวรรณศิลป์มีส่วนช่วยให้เกิดจินตภาพ ช่วยให้เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครชัดเจนแจ่มแจ้งมากยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔

ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓

มหาชาติไทลื้อสำนวนห่านห้าวนอกจากจะมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ดังแสดงในบทที่ ๓ แล้ว มหาชาติภาษาไทยถิ่นสำนวนนี้ยังปรากฏภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อมากถึง ๗ ประการ ได้แก่

- ภาพสะท้อนด้านการแต่งกาย
- ภาพสะท้อนด้านอาหารการกิน
- ภาพสะท้อนด้านข้าวของเครื่องใช้
- ภาพสะท้อนด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์
- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรม
- ภาพสะท้อนด้านอาชีพ
- ภาพสะท้อนด้านศิลปะการแสดง

๔.๑ ภาพสะท้อนด้านการแต่งกาย

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ มีเนื้อหาเด่นอยู่ที่การบำเพ็ญบุญปุตตารทานของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ ความโดยย่อของมหาชาติไทลื้อทั้ง ๖ กัณฑ์หลังนี้มีว่า ขณะที่พระองค์บำเพ็ญพรตและพำนักอยู่ ณ เขาวงกต พระเวสสันดรได้พระราชทานพระชาติพระกัณฑ์ให้ชุกกพรหมณ์ ซึ่งต้องการสองกุมารไปเป็นทาสรับใช้นางอมิตดาที่เมืองกลิงคราษฎร์ เทวดาดลใจให้ชุกกเดินทางเข้าไปเมืองพิชัยเซตุดร พระเจ้ากรุงสยชัยผู้ยกาทอดพระเนตรสองกุมารและได้ใถ่สองกุมารให้เป็นไท เมื่อพระเวสสันดรให้ทาสสองกุมารไปแล้ว พระอินทร์กริ่งเกรงว่าหากมีผู้ใดมาขอพระนางมัทรีพระเวสสันดรก็จะพระราชทานแล้ว พระเวสสันดรก็จะขาดอุปัฏฐาก จึงแปลงกายเป็นพรหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็มอบพระนางมัทรีให้พรหมณ์แปลงตามความประสงค์ พรหมณ์แปลงคืนร่างเป็นพระอินทร์ดั้งเดิม และให้พร ๔ ประการแก่พระเวสสันดร ต่อมาพระเจ้ากรุงสยชัยและชาวเมืองพิชัยเซตุดรเดินทางมาเขาวงกต และเชิญพระเวสสันดรกลับไปเสวยราชสมบัติ เมื่อพระเวสสันดรและพระมัทรีได้พบพระราชบิดาพระราชมารดาและพระปิยนุตรทั้งสอง ก็โคกกำสรดจนสิ้นวิญญูญภาพ เกิดฝนโบกขรพรรษตกให้กษัตริย์ทั้งหกทรงพินาศสิ้นที่สุดท้ายกษัตริย์ทั้งหกและประชาชนทั้งหลายจึงกลับคืนสู่นครพิชัยเซตุดร

ตัวละครหลักฝ่ายหญิง ที่มีบทบาทในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ คือพระนางมัทรี ส่วนตัวละครหลักฝ่ายชายคือพระเวสสันดร เนื่องจากตัวละครหลักทั้งสองเป็นกษัตริย์ ดังนั้น ภาพ

สะท้อนด้านการแต่งกายที่ปรากฏในมหาชาติกัณฑ์ดังกล่าวจึงปรากฏภาพสะท้อนการแต่งกายของบุคคลสูงศักดิ์ในราชสำนักมากกว่าภาพสะท้อนการแต่งกายของสามัญชน

๔.๑.๑. ภาพสะท้อนการแต่งกายของนางกษัตริย์

ภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของนางกษัตริย์หรือสตรีสูงศักดิ์ในมหาชาติไทลื้อปรากฏอย่างชัดเจนในการแต่งกายของพระนางมัทรีทั้งภูษาทรง ทรงผม และเครื่องประดับ

๔.๑.๑.๑ ภูษาทรงของนางกษัตริย์

ภูษาทรงของพระนางมัทรีที่กวีพรรณนาไว้ในมหาชาติไทลื้อล้วนมีความงดงามยิ่งนัก กวีกล่าวถึงลายผ้าและประเภทของผ้า ดังนี้

๔.๑.๑.๑.๑ ลายผ้า

ในกัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี ตอนพระนางมัทรีถึงแก่วิสัญญาภาพ พระเวสสันดร กล่าวคำเรียกขานขวัญพระนางมัทรีมุ่งหวังให้พระมัทรีฟื้นคืนสติและกลับมางู้ง่ายหงส์ ลายเงือก รวมทั้งสวมเสื้อสีขาวมีลวดลายของเถาไม้ ดังความว่า

ตัวอย่างที่ ๑

งู้งคืนมาโทอะเจ้า คิ่นมานั่งอยู่เฝ้าศาลา คิ่นมาจาทอพี คิ่นมานูงผ้า
คลี่ลายวง ผืนสอดหุงรูปเงือก ทั้งเสื้อเผือกลายเครือ

(มัทรี/๘๔๓/๑๐-๑๒)

ในความเป็นจริง ณ ขณะนั้น ทั้งพระเวสสันดรและพระนางมัทรียังทรงเพศเป็นดาบสและดาบสินีอยู่ แม้ขวัญจะกลับเข้าสู่ร่างกายพระนางมัทรี พระนางจะฟื้นคืนสติมาดังเดิม พระมัทรีแม้จะเป็นนางกษัตริย์ แต่ก็ยังคงครองเพศดาบสินีอยู่ จึงมีอาจจะทรงภูษาอันงดงามดังที่พระเวสสันดรพรรณนาได้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าคำเรียกขานขวัญของพระเวสสันดรแฝงนัยว่าพระเวสสันดรทรงล่วงรู้ว่าพระองค์และพระนางมัทรีจะมีได้ครองเพศเป็นนักบวชบำเพ็ญภาวนาอยู่ป่าหิมพานต์ไปตลอดชีวิต ไม่ช้าคงจะได้กลับคืนไปครองราชสมบัติดังเดิม และผู้ประพันธ์คงต้องการบอกเป็นนัยให้ผู้อ่านทราบเนื้อเรื่องที่อยู่ในกัณฑ์ที่ ๑๒ และ ๑๓ ล่วงหน้า

ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าอาจเป็นสัญลักษณ์บางอย่าง ลายหงส์หรือลายนกรวมทั้งลายเงือกซึ่งก็คือลายงูหรือลายนาค เป็นลายหลักที่ปรากฏบนผ้าทอของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายกลุ่ม รวมทั้งกลุ่มไทลื้อในสิบสองพันนาด้วย

ก. ลายนก

ลายนกปรากฏในผ้าทอของชาวไทยยวนและชาวลัวะในล้านนา ชาวไทยพวนที่ราชบุรี และชาวไทยพวนที่หาดเสี้ยวสุโขทัย ลายนกเป็นลายต้นแบบที่สะท้อนถึงความเชื่อของผู้คนกลุ่มนี้ที่สืบทอดมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทโบราณที่ถือว่า นก เป็นสัญลักษณ์ของสายตระกูลของตน (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, มปป.: ๑๔๘) ลายหงส์หรือลายนกคู่หันหน้าชนกัน ซึ่งบางแห่งเรียกว่า ลายนกกินน้ำร่วมต้น เป็นลายที่มักพบในผ้าที่ทอด้วยกรรมวิธีพิเศษที่เรียกว่าจก^๑ของทางล้านนา (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย แนนหนา, ๒๕๓๓: ๑๒) ลายนกยังปรากฏในผ้าทอของชาวไทคัง ไทเวียงที่อพยพมาจากลาวเข้ามาอาศัยอยู่แถบภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทยเมื่อกว่า ๒๐๐ ปีมาแล้ว (รัชฎา สุขแสงสุวรรณ, ๒๕๔๗: ๗๑) นอกจากนี้ลายหงส์หรือลายนกคู่ยังปรากฏในผ้าทอพื้นบ้านของคนเวียตนามและคนสิบสองปันนาอีกด้วย (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ: ๒๕๕๔, ออนไลน์)

ตำนานปรัมภกับสร้างโลกซึ่งเป็นตำนานสร้างโลกของชาวไทยลื้อ บอกเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยลื้อกับหงส์ว่า มีเทวดาแปลงร่างเป็นหงส์ทองช่วยให้พญาสมมติราชคิดสร้างที่อยู่ที่สามารถหลบลมหลบฝนได้ตลอดปี ด้วยความระลึกถึงหงส์เทวดาชาวไทยลื้อเรียกบ้านที่พวกเขาสร้างและอาศัยว่าเรือนหงส์สืบมาจนถึงปัจจุบัน (อ้ายอุนคำแปง, ๒๕๒๙ อ้างถึงใน จูเหลียงเหวิน, 1994: 76-79) โดยนับนี้ชาวไทยลื้อจึงนับว่าหงส์เป็นสัตว์มงคลอย่างหนึ่ง การทอผ้าลายหงส์และสวมใส่ผ้าลายหงส์นอกเหนือจากการประดิษฐ์ลายเพื่อความสวยงามแล้วยังเป็นสัญลักษณ์ระลึกถึงหงส์เทวดาผู้มีบุญคุณอีกทางหนึ่งด้วย

ความคิดจินตนาการเกี่ยวกับหงส์นั้นปรากฏในหลายวัฒนธรรม ในประเทศอินเดียมีเรื่องราวคติเกี่ยวกับหงส์ทั้งของฝ่ายพราหมณ์และฝ่ายพุทธ ส่วนประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศอินโดนีเซีย ลาว เวียดนาม มอญ และพม่า ก็มีความคิดเกี่ยวกับหงส์ และสะท้อนออกมาในงานศิลปกรรม (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๕๐: ๑๗)

ในวัฒนธรรมจีนก็ถือกันว่าหงส์เป็นเจ้าของนก กล่าวกันว่านกชนิดนี้มีเสียงร้องคล้ายขลุ่ย ไม่กินแมลงที่มีชีวิต ไม่จิกกินต้นไม้ที่ยังเขียวสดอยู่ ไม่อยู่เป็นกลุ่มเป็นฝูง ไม่บินเร็วขึ้นไปในที่ต่างๆ เมื่อมันบินฝูงนกอื่นๆ จะบินตาม (พรพรรณ จันทโรนานนท์, ๒๕๔๘: ๒๕) เรื่องของหงส์ในหลักฐานจีนมีปรากฏตั้งแต่ช่วง ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ในบันทึกขุนชิวของขงจื้อเล่า

^๑ การจกเป็นการสร้างลวดลายขณะทอด้วยการเพิ่มเส้นพิเศษเสริมโครงสร้างปรกติที่เป็นเส้นพุ่ง หรือมีเส้นพุ่งพิเศษแทรกเข้าไปเป็นช่วงๆ ตลอดความกว้างของผ้า การจกต้องใช้อุปกรณ์พิเศษเป็นวัตถุปลายแหลม นิยมใช้ขนเม่นยกด้ายเส้นยืนเพื่อจะได้สอดเส้นพุ่งพิเศษเข้าไป ลวดลายเป็นไปตามแนวขวางของผ้า เป็นลายที่เกิดจากสีสันของด้ายพิเศษนั่นเอง (วิที พานิชพันธ์, ๒๕๔๗: ๑๙)

ว่า เมื่อหงส์ตัวผู้พร้อมสัตว์พิเศษทั้งห้าปรากฏตัว เป็นสัญญาณว่าษัตริย์ที่ทรงความยุติธรรมจะขึ้นครองราชย์ เมื่อมีภาพหงส์คู่กับมังกร หงส์ก็จะเป็นสัญลักษณ์ของราชินีหรือจักรพรรดินี ส่วนมังกรเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ ในสมัยหลังหงส์ใช้เป็นสัญลักษณ์ของสตรี ภาพหงส์ที่ปักบนชุดเจ้าสาว บอกความหมายว่า เจ้าสาวมีฐานะเป็นจักรพรรดินีในวันแต่งงาน (ธวัชชัย ดุยสุจริต, ๒๕๔๕: ๒๕๓)

ในวัฒนธรรมมอญและพม่าก็ถือคติเรื่องหงส์เป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองหงสาวดี (กัญญรัตน์ เวทศาสตร์, ๒๕๕๐: ๓๙-๔๔) พงศาวดารมอญเล่าว่า ในสมัยพุทธกาลดินแดนที่เป็นที่ตั้งเมืองหงสาวดียังเป็นทะเลอยู่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึงบริเวณที่จะตั้งเมืองหงสาวดี จึงบ่ายพระพักตร์ไปยังทิศตะวันออก ทอดพระเนตรเห็นหงส์ทอง ๒ ตัวเล่นน้ำ พระองค์ทรงทำนายว่า กาลสืบไปภายหน้าบริเวณที่หงส์ทองเล่นน้ำจะเป็นมหานครชื่อหงสาวดี (ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒, ๒๕๐๖: ๓-๑๙)

พม่ารับคติเรื่องหงส์จากมอญและหลอมรวมกับคติทางพระพุทธศาสนา ชาวพม่าถือว่าหงส์เป็นสัตว์ชั้นสูง เป็นเครื่องหมายของบุคคลสูงศักดิ์และพระมหากษัตริย์ เครื่องราชูปโภคและ ครอบหรือภาชนะสำหรับบรรจุอาหารถวายพระมักมีรูปหงส์ประดับบนฝาของภาชนะ สกulptural พม่ามักนำรูปหงส์มาตกแต่งเป็นลวดลายอยู่เสมอ (กัญญรัตน์ เวทศาสตร์, ๒๕๕๐: ๔๓-๔๔) เนื่องด้วยอาณาจักรสิบสองปันนามีความสัมพันธ์กับอาณาจักรจีนและอาณาจักรพม่ามาแต่โบราณ มีวัฒนธรรมหลายอย่างร่วมกัน คตินิยมเรื่องหงส์ก็อาจรับมาจากจีนและพม่าด้วย

ข. ลายนาค

ชาวไทลื้อสิบสองปันนาเรียกลวดลายซิกแซกที่ปรากฏในผ้าทอของตนว่า *ลายงูลอย* (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, มปป. ๑๔๙)

คนไท-ไทยในแถบลุ่มน้ำโขง ทั้งคนไทลื้อ ไทยยวน ไทลาว และไทยอีสาน ล้วนมีความเชื่อร่วมกันว่าพญานาคอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลใต้แม่น้ำโขง คนไท-ไทยในแถบนี้ยังมีประเพณีเนื่องด้วยพญานาคอยู่หลายประเพณีด้วยกัน ด้วยความเชื่อเรื่องนาคาคติหรือคติที่นับถือ นาคร่วมกันทำให้ลายผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มักปรากฏลายงูหรือลายนาคอยู่ด้วยเสมอ

มีตำนานของชาวไทลื้อในสิบสองปันนาเรื่องหนึ่งเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างนางนาคในแม่น้ำโขงกับพระเจ้าแผ่นดิน^๒ ว่าพระเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่งพระองค์หนึ่ง

^๑ สัตว์พิเศษทั้งห้าประกอบด้วย กิเลนตัวเมีย เสือขาว เต่า มังกรเขียว นกแดง และนักรบดำ

^๒ ชาวไทลื้อเรียกกษัตริย์ผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดว่า เจ้าแผ่นดินหรือเจ้าฟ้า (ยรรยง จิระนคร และ รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๐: ๓๖)

ทอดพระเนตรสตรีผู้หนึ่งงามนัก จึงอภิเษกนางเป็นมเหสี แท้จริงแล้วนางเป็นพญานาคจำแลงกายมา นางนาคอยู่กับพระเจ้าแผ่นดินจนตั้งครรภ์ นางรู้สึกร้อนรุ่มทั่วกายจึงขออาบน้ำในแม่น้ำโขง พระเจ้าแผ่นดินก็อนุญาตและให้คนตามไปดูแล นางนาคเล่นน้ำเพลินจนลืมตัวคืนร่างเป็นนาค เมื่อผู้คนที่ไปดูแลนางและชาวบ้านเห็นเช่นนั้นต่างตกใจมากรีบนำความไปทูลพระเจ้าแผ่นดิน ฝ่ายนางนาคอับอายจึงหลบไปคลอดลูกที่เมืองของตนให้ชื่อว่าบุญปิ่น เมื่อบุญปิ่นโตขึ้นและได้ทราบความจริงจึงตามหาบิดาจนเจอ ต่อมาได้เป็นเจ้าแผ่นดินแทนบิดา (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ , ๒๕๔๗: ๑๑๘)

ตำนานอีกเรื่องหนึ่งเล่าถึงกำเนิดของคนไทแถบลุ่มน้ำโขงว่า มีสตรีผู้หนึ่งชื่อนางสำวันหนึ่งนางไปหาปลาในแม่น้ำโขง กระแสน้ำพัดไม้ท่อนใหญ่ถูกตัวนาง ไม้ซ่านางก็ตั้งครรภ์ให้กำเนิดบุตรชาย ๑๐ คน วันหนึ่งไม้ท่อนใหญ่นั้นกลายเป็นนาคโผล่ขึ้นเหนือน้ำ ร้องถามนางว่า “ลูกข้อยอยู่ไหน” นางสำตกใจรีบพาบุตรวิ่งหนี เว้นแต่บุตรคนสุดท้ายไม่ทัน นาคมาเลียตัวเด็กแล้วหายไปแม่น้ำโขง เมื่อบุตรชายนางสำเจริญวัย นางสูขอบุตรสาวของเพื่อนบ้านให้เป็นภรรยา ส่วนบุตรชายคนสุดท้ายนั้นได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า นับแต่นั้นตระกูลนี้ก็มีบุตรหลานแพร่หลายไปเป็นชนชาติไท (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๒๕๔๗: ๑๖) ตำนานทั้ง ๒ ที่เล่ากันในสิบสองปันนาสะท้อนว่า ผู้คนแถบนี้เชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากพญานาคลุ่มน้ำโขง

ตำนานอันเนื่องด้วยหงส์และนาคของชาวไทลื้อข้างต้นสะท้อนว่าทั้งหงส์และนาคล้วนเป็นสัตว์พิเศษ เป็นสัตว์สำคัญในวัฒนธรรมและความรับรู้ของชาวไทลื้อ ภาพสะท้อนด้านเครื่องแต่งกายของพระนางมัทรีซึ่งมีลวดลายรูปหงส์และรูปเงือกปรากฏบนผ้าทอผืนนี้จึงน่าจะเป็นสัญลักษณ์ บอกเล่าความสัมพันธ์พิเศษและความผูกพันที่มีต่อสัตว์มงคลดังกล่าว อย่างไรก็ตาม นักวิชาการชาวไทดำในเวียดนามระบุว่า ลายนก นั้นสืบตระกูลสายพ่อ ส่วน ลายงู สืบตระกูลสายแม่ (อ้างถึงในชลธิรา สัตยาวัฒนา, มปป.)

หงส์และนาคเป็นสัตว์มงคล ลวดลายสัตว์มงคลดังกล่าวรวมถึงลายเถาไม้ น่าจะเป็นลวดลายพิเศษที่สลักซับซ้อน ทอได้ยาก ผู้ทอต้องมีประสบการณ์และทักษะในการทอสูง ทั้งยังต้องเรียนรู้และฝึกฝนมาเป็นอย่างดี จึงจะชำนาญจนทอเป็นผ้าลายมงคลผืนงามได้ ผู้ทอจึงไม่น่าจะเป็นสาวชาวบ้าน แต่น่าจะเป็นช่างทอฝีมือดีในราชสำนัก ลายผ้าดังกล่าวน่าจะเป็นลายผ้าพิเศษที่สงวนไว้เฉพาะนางกษัตริย์หรือสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนัก มิใช่เป็นลายผ้าธรรมดาสามัญอย่างที่สตรีสามัญชนจะนุ่งห่มใช้สอยกันทั่วไป^๑

^๑ ในพื้นเมืองไทลื้อระบุว่า พญาเจือง ปฐมกษัตริย์ของเมืองเชียงรุ่งทรงมีสนมถึง ๑๒,๐๐๐ คน สตรีเหล่านี้ไม่สามารถทำหน้าที่สนมได้ทุกคน พญาเจืองจึงสนับสนุนให้ทอผ้าเพื่อหารายได้เข้าหอคำเชียงรุ่ง และในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวไว้ว่า พญาลาวเมงเจ้าเมืองเงินยางเชียงแสนอภิเษกสมรสกับนางอ้อมเมือง ราชธิดาของพญารุ่งแก่นชาย เจ้าเมืองเชียงรุ่งองค์ที่ ๔ ใน พ.ศ. ๑๗๗๗

๔.๑.๑.๑.๒ ประเภทของผ้า

กวีผู้รจนามหาชาติไท่ลือกกล่าวถึงภูษาทรงของพระนางมัทรีไว้ถึง ๕ ประเภท ทั้งผ้าแพร ผ้ากัปปาสีกพัศตร์ ผ้าโกไสยพัศตร์ ผ้าไหมพัศตร์ และผ้าโกทุมพะระ

ก. บรรยายผ้าแพรจากจีน

หลังพระนางมัทรีได้ประสบเคราะห์กรรมอันร้ายกาจ ต้องเดินทางรอนแรม จากเมืองพิชัยเขตอุดรบุกป่าฝ่าดงแสนกันดารไปเขาวงกต ต้องเสาะหาผลาผลไม้มาเลี้ยงดูพระ เวสสันดรและสองกุมารรวมทั้งพระนางเองให้พอประทังชีวิตอยู่ได้ในป่าใหญ่ ต้องสูญเสียพระปิโยรสทั้งคู่ผู้เป็นดังแก้วตาดวงใจไป ภายหลังเมื่อพระเวสสันดรได้กลับไปครองราชย์ พระเจ้ากรุงสญชัยได้เป็นประธานประกอบพิธีสงฆ์น้ำพุทธานิเทศให้พระนางมัทรี หลังจากพระนางมัทรีสงฆ์ น้ำพุทธานิเทศ พระนางได้ผลัดภูษาใหม่งดงาม ดังความในกัณฑ์นครกัณฑ์ซึ่งสอดคล้องกับความ ในกัณฑ์มัทรีว่า

ตัวอย่างที่ ๒

อันว่านางราชมัทรี ได้สระศรีสงเกส ด้วยน้ำพุทธานิเทศแสนไห
ขึ้นโรงไชยทรงแทน นุ่งผ้าแผ่นแพรพัฒน์ ท่อนจีนจันประเสริฐ
ผ้าพิธิเลิศผืนแพง รังสีแสงส่องหน้า วัฒนธรรมผ้าช้อยชูศรี ทรงโฉมดี
เครื่องทำว แขนสอดม้าวทองคำ मुखดาทำของชาย ทั้งเครื่องชายสังวาล
มัทรีป่านางฟ้า เข้าเครื่องถ้ำของจีน ปานจักบินไปในอากาศ เหมือน
ทิพนาวาฏดาวตึงสา นั้นแล

(นครกัณฑ์/๑๒๐๓/๑-๗)

ผ้าที่พระนางมัทรีทรงในพิธิดังกล่าวมิใช่ผ้าธรรมดา หากเป็น ผ้าพิธิเลิศผืนแพง คือเป็นผ้าราคาแพงที่ใช้สำหรับประกอบพิธีสงฆ์น้ำพุทธานิเทศซึ่งจัดขึ้นเพื่ออภิเษกพระนางมัทรีให้กลับคืนเป็นนางกษัตริย์ดังเดิม หลังจากสงฆ์น้ำพุทธานิเทศซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพิธีแล้ว แล้วพระนางได้ผลัดเครื่องทรงเดิมออกแล้วเปลี่ยนมาทรงผ้าแพรพรรณของจีนอันงดงามล้ำค่า

ต่อมานางได้ประสูติพระราชโอรสคือพญามังราย พระนางจึงได้รับการยกย่องให้เป็นใหญ่กว่าสตรีอื่น ๕๐๐ คน ซึ่งพระนางคงจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการผลิตผ้าทอ ด้วยเหตุนี้เทคนิคการทอผ้าจากเมืองเชียงรุ่งคงจะถ่ายทอดเข้าสู่สังคมล้านนาตั้งแต่สมัยพญาลาวเมงเป็นต้นมา (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓: ๓๗๒)

๑ ช้อย คือ ช่วย

วิถี พานิชพันธ์ (๒๕๔๗: ๖๙) ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าเล่าว่า ผ้าแพรเป็นผ้าไหม ทอเนื้อละเอียดสำหรับเจ้านายชั้นสูงใช้ แพรยกทอเป็นผ้าไหม ทอยกด้วยด้ายพิเศษสีทองเป็นลาย ดอกไม้หรือมังกร ลายมังกรเป็นลวดลายมงคลตามวัฒนธรรมจีน ในชื่อเครือเจ้าแสนหวีสิบสอง พันนาระบุว่า ผ้าแพรเป็นสิ่งของที่จักรพรรดิจีนฝากให้ราชทูตนำมามอบให้กษัตริย์เชียงรุ่ง (เท่า คว้าง แซ่จิ่ง และ อ้ายคำ, ๒๕๔๔: ๖๕) ดังนั้นผ้าแพรพรรณล้ำค่าของจีนที่พระนางมัทรีทรง หลังจากสร้งน้ำพุทธาภิเษกในที่นี้จึงเป็นพัสดราภรณ์ของนางกษัตริย์โดยเฉพาะ และนางราชเทวี^๑ ของเจ้าฟ้าผู้ครองสิบสองพันนาคงต้องเคยทรงดังที่ปรากฏหลักฐานบรรยายไว้ในมหาชาติล้านวน ไทลื้อกัณฑ์ที่ ๙ และ กัณฑ์ที่ ๑๓

พิธีสร้งน้ำพุทธาภิเษกเป็นสัญลักษณ์ของการชำระล้างความทุกข์โศกนัส ะล้างเคราะห์กรรมอันหนักหน่วงที่พระนางมัทรีประสบให้ไหลไปกับสายน้ำ การผลัดเปลี่ยน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายจากชุดเก่าเป็นชุดใหม่ ก็เป็นสัญลักษณ์ที่เน้นย้ำถึงการทิ้งความทุกข์ยาก ทั้งหลาย ทิ้งความทุกข์ความโศกและเคราะห์กรรมต่างๆ ให้หมดสิ้นไป การนุ่งห่มเสื้อผ้าใหม่เป็น สัญลักษณ์ของการเริ่มต้นชีวิตใหม่ กลับคืนไปดำรงตำแหน่งใหม่อีกครั้ง เป็นนางเมือง เป็นนาง กษัตริย์ผู้เพียบพร้อมด้วยอิสริยยศดั้งเดิม

ภาพสะท้อนด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของนางกษัตริย์ในพิธีสร้งน้ำ พุทธาภิเษกดังปรากฏในตัวอย่างที่ ๒ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับและยกย่องเครื่องแต่งกายของ จีน ข้อความว่า *ท่อนจีนจันประเสริฐ.. ผ้าพิธีเลิศผืนแพง* หมายความว่า ผ้าผ่อนแพรพรรณจากจีน เป็นของดีงามล้ำค่าราคาแพง ข้อความที่มหาชาติล้านวนไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑๓ นี้ยังสอดคล้องกับ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังที่ได้แสดงมาข้างต้นด้วย

ภาพสะท้อนเรื่องการแต่งกายของสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักยังปรากฏใน กัณฑ์นครกัณฑ์หลังจากหกกษัตริย์นิวัตสู่กรุงพิชัยเขตุดรแล้ว พระนางมุสดีได้จัดผ้าอันงามประณีต พระราชทานพระนางมัทรี ความในอรรถกถาเวสสันดรชาดกนครกัณฑ์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓: ๘๐๗) กล่าวเพียงสั้นๆ ว่า “พระมุสดีราชเทวีผู้พระสัสสุได้ประทานกับปาลิกพัสดร์ โขมพัสดร์ และโกทมพรพัสดร์ อันเป็นเครื่องงดงามแห่งพระนางมัทรีผู้พระสุณิสา” ในอรรถกถาให้ ชื่อของผ้าไว้ ๓ ชนิดและไม่ได้อธิบายไว้ แต่ความตอนเดียวกันนี้ก็วิรนามผู้รจนามหาชาติไทลื้อ ขยายความออกไปยาวกว่าเดิมถึง ๓๐ เท่า และให้ชื่อผ้าที่พระนางมุสดีพระราชทานให้พระนาง มัทรี ๔ ชนิด ได้แก่ ผ้ากับปาลิกพัสดร์ ผ้าโกไสยพัสดร์ ผ้าโขมพัสดร์ และผ้าโกทมพระ ซึ่งก็วิได้ พรรณนาความงามของผ้าแต่ละผืนอย่างละเอียดตามลำดับดังนี้

^๑ ชาวไทลื้อเรียกมเหสีของประมุขผู้ครองสิบสองพันนาว่านางราชเทวี

ข. บรรยายผ้าก๊อปาสติกพัสเตอร์

ผ้าก๊อปาสติกพัสเตอร์ คือ ผ้าฝ้าย ในที่นี้เป็นผ้าฝ้ายทอมือเนื้อเนียนละเอียด เหมือนยอต่อตองอ่อน ที่ตีนเชิงหรือตีนผ้าปักด้วยไหมทองคำมละเมียดละไมดั่งของสวรรคตขึ้นฟ้า เป็นผ้าสไบจากเมืองกาสิ

ตัวอย่างที่ ๓

นางมุสตีไชยตนแม่ ใช้ไปถวายแก่นางราชมัทรี กบฏสิกขุ คือ **ผ้าก๊อปาสติกพัสเตอร์** ในเมืองเทศกาสิ ฝ้ายสำลีประหนิด เลือกใบอดิยัว ยอง ยิงด้วยกงพันคาบ ขาวยะยาบไยยี่ บั้นเป็นหวีคลี่เคล้น เป็นเส้น แลลิ่งคราน ผุงแคว่นการหูก้าง ค่อยอยู่สร้างทำทอ ผิวละออละออ ดือดั่งยอต่อตองใน เป็นผ้าสไบควะแคว่ ตีนเชิงแส่วไหมคำ ปานทิพทำแต่ ฟ้า ดูหลากผ้าเมืองไกล

(นครกัณฑ์/๑๑๙๑/๓-๘)

ผู้หญิงไทเหนือมีผ้าที่คล้ายกับผ้าพันคอ เรียกว่า **ผ้าสไบ** ซึ่งเป็นผ้าแถบ เล็กๆ ใช้พันรอบอกหรือพาดไหล่ หรือผูกรอบศีรษะ (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย แน่นหนา 1987: 12 อ้างถึงใน แคทเธอริน เอ. โบวี, ๒๕๓๖: ๑๖๕) การแต่งกายของผู้หญิงชาว เชียงใหม่เดิมนิยมใช้ผ้าพื้นสีอ่อนหม่มเป็นสไบที่เรียกว่า **ผ้าสะห้วยแล่ง** ซึ่งมักเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้า ปานมัดลินที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย แน่นหนา, ๒๕๓๓: ๒๐) ผ้าสไบที่พระนางมุสตีพระราชทานให้พระนางมัทรีนั้นสอดคล้องกับผ้าที่สตรีทางภาคเหนือใช้

ภาพสะท้อนจากตัวอย่างข้างต้นก็อธิบายตั้งแต่กระบวนการเลือกฝ้าย ว่าต้องคัดเลือกฝ้ายอย่างพิถีพิถัน นำไป **อิด** คือหีบคัดเมล็ดและฝ้ายออกจากกัน แล้วนำฝ้ายที่คัด แยกเมล็ดออกไปแล้ว **ดิด** ด้วย **กง** ที่มีลักษณะเหมือนคันธนูอันอุปกรณ์สำหรับดิดฝ้าย ดิดซ้ำแล้ว ซ้ำเล่ามากถึง ๑,๐๐๐ ครั้ง จนได้ปุ๋ยฝ้ายสีขาวขึ้นฟู จากนั้นก็ประจงปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นแล้วให้ **ผู้แคว่นการหูก** คือผู้ชำนาญด้านการทอหูกค่อยๆ ทอ ค่อยๆ ทำจนกระทั่งสำเร็จเป็นผ้าทอผืนงาม แล้วย้ง **แส่ว** คือปักด้วย **ไหมคำ** คือด้นทอง (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซีส์แมน, ๒๕๓๑: ๗๓) หรืออาจหมายถึงทองที่ตีเป็นเส้นบางๆ เพื่อตกแต่งผืนผ้าให้ทวีความงามล้ำเลิศค่า ยิ่งขึ้น

ค. บรรยายผ้าโกสยพัสดุ

โกสยพัสดุ คือ ผ้าไหม อันงามประณีต ในฎีกามหาชนกชาดก (อ้างใน เวสสันดรที่ปนิภาคภาษาไทย, ๒๕๕๐: ๖๖๘) กล่าวว่า เป็นผ้าที่เกิดในแคว้นกาสิ แต่มหาชาติไทลื้อ กล่าวว่าเป็นผ้าที่เกิดในแดนดินถิ่นมณฑล ในมหาชาติไทลื้อก็อธิบายว่า เส้นไหมที่ใช้ทอเป็นผ้าโกสยพัสดุมีลักษณะ อ่อนแลบ คือ มีลักษณะเป็นเส้นเล็กและยาว (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๖๖๗) เป็นสายไหมที่งดงามยิ่งนัก สายไหมอันอ่อนนุ่มนี้สาวจากมอญไหม คือ ส่วนในสุดของรังไหม หรือที่คนไทยเรียกว่าไหมน้อย ซึ่งเป็นเส้นไหมที่มีคุณภาพดีที่สุด ภาพสะท้อนนฏฐาที่พระนางผุสดี พระราชทานให้พระนางมัทรีสะท้อนว่า ผ้าไหมผืนนี้มีสีสันสวยสด มีลวดลายหลายหลากทั้ง ลายบัวไข ลายเกววัลย์ มีรูปสัตว์นานาชนิดทั้งสัตว์ในธรรมชาติ ได้แก่ หินอัมอาจหมายถึงปาง เสือ เหลือง เสือเผี้ยว ช้าง ม้า และจามรี และสัตว์ในจินตนาการ ได้แก่ นกจากพราภ หงส์ทอง มอม^๑ และราชสีห์ ความงามของผืนผ้างามประหนึ่งของทิพย์ ควรเป็นผ้าทรงของกษัตริย์เท่านั้น ดังนี้ ตัวอย่างที่ ๔

โกสยยุย ผ้าจำพวก ๑ ชื่อโกสย คือผ้าไหมทิพย์แทบ เส้นอ่อน แลบลึงคราน เขาซั๊กพันเอาออก จากไขดอกกินมอญ ลายประจิดซอน หลายสี ภัณฑะพรำวันคำ ประจิดทำด้วยด้าย เกิดแต่ชายมณฑล ห่อพิจจระทอก่อน ย้อมยดอ่อนมอญไหม ลายบัวไขก้านกาบ มีรูป คาบตัวคำ ขาวเขียวเหลืองดำแดงสิวแสด เวียนวงแวงขงลาย เครือวัลย์ หลายพรายเพริด งามล้ำเลิศประจิดตรา อันพิจจระต่างต่าง ด้วยรูป เนื่อนกสว่างไสว โสอดซอนในเหยียดหว่าง คือรูปราชสีห์ย่างลีลา รูป พยัคฆาตัวใหญ่ เสือเหลืองไล่เสือเผี้ยว รูปช้างแก้วเที่ยวไป รูปม้าอาชา ไนยไ่วว่อง เหยาะเหยี่ยมย่องยอตื่น รูปจัมมรีมอมม้าย หินอัมภายบิน เครือ ดอกดวงเจือหลายหลาก รูปนกจากพราภแลหงส์คำ ปานทิพย์ทำ แต่ฟ้า ควรเป็นผ้าแห่งมหากระสตรา แลนา

(นครกัณฑ์/๑๑๙๑/๘-๑๑๙๓/๓)

ง. บรรยายผ้าไหมพัสดุ

ผ้าไหมพัสดุ คือ ผ้าปานหรือผ้าลินิน ผ้าผืนนี้มีสีสดใส มีตาผ้ารูปต่างๆ วิจิตรพิสดารยิ่งนัก ทั้งรูปสัตว์ในธรรมชาติ ได้แก่ นก นกยูง เนื้อ เสือ สิงโต ช้าง และ รูปสัตว์ใน

^๑ มอม หรือ สิงห์มอมเป็นสัตว์หิมพานต์ รูปร่างลักษณะคล้ายแมว ลูกเสือหรือลูกสิงโต (สนั่น ธรรมธิ, ๒๕๕๐: ๑๒๘)

จินตนาการ ได้แก่ ครุฑ นาค รวมถึงรูปอื่นๆ อีกจำนวนมาก ดังความบรรยายไว้ในมหาชาติไถลื้อ
กัณฑ์ที่ ๑๓ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๕

โฆมโก ผ้าจำพวก ๑ ชื่อโฆมาพัสตร์แพงยั้ง ตามเขตขึงขนอมทอ ผิว
สอบ^๑ สะสว่าง ชาวเขี้ยวต่างแดงดำ หม่นเหลืองทำอะห้อย^๒ ตาแต่่มย้อย
นานา มีทั้งรูปเอกราชาหมายถึถ้อง หลายแห่งห้องเครื่องวัลย์ ลายไกววักัน
เกี่ยวรอบ ประกอบด้วยภาสา เป็นประดุจจะตั้งจักบินไปในแผ่นดิน เป็นตั้ง
จักรู้หว่ายหน้ามายคนกัน มีทั้งรูปเนื่อนกทันตราดวงดอก มีทุกสอกหลาย
เหลือ มีทั้งรูปสิงเสื่อหลายหลาก เป็นตั้งจักปาวเต้นจากเครื่องวัลย์ มีทั้งรูป
เนื่อชวนกันแอวล่าเล่น เป็นตั้งจักรู้ตีเต้นมายเนื่อในไพร มีทั้งรูปพระยาครุฑ
บินไปในอากาศ เป็นตั้งจักสรवलเอานาคนาคา มีทั้งรูปช้างสารตราตัวองอาจ
มีทั้งรูปโมรียาดยุงคำ **เชิงชายทำขึ้นช้อย** มุขมาร้อยเรียงกัน ลายลักษณ
แสนคำแต่ง ผ้าแต่่มแห่งสวรรค์ลง นางไบทรงสว่างย้าว คบคู่ทำวไครมี ผ้า
ชูสีแถมเล่า งามกว่าเก่าสิบปุ่น

(นครกัณฑ์/๑๑๙๓/๓-๑๓)

จ. บรรยายผ้าโกทุมพระ

ผ้าโกทุมพระ คือ ผ้าทอของแคว้นโกทุมพระ (เวสสันดรที่ป็นีภาคภาษาไทย
, ๒๕๔๐: ๖๖๘) อย่างไรก็ตามในภาษาบาลีมีคำว่า โกฎุมุพรก (Cone Margaret, 2001: 732)
หมายถึง ผ้าเนื้อละเอียด ในมหาชาติไถลื้อเรียกผ้าชนิดนี้ว่าผ้า อุทุมพลา กวีบรรยายว่าเป็นผ้าชนิด
พิเศษ ทอเป็นตาๆ ตาผ้าเป็นลวดลายที่แตกต่างกันมากถึง ๔๑ ตา ดังความว่า
ตัวอย่างที่ ๖

ทุมพลาวิจ ผ้าจำพวก ๑ ชื่ออุทุมพลาแพงค่า ได้ชื่อว่าตามเมือง
ผ้าขามเชิงบัตตว่า มาแต่ท่าสะเพาไกล แลบลึงโยขาวผ่อง เบาวะวอง
พิจิจิตร เนื้อละเอียดละเอียด แต่่มกระเบียดลึงลาย **แส่วตินชายขึ้นช้อย**
บรูกร้อยรูปหลายอัน เป็นสัตว์ตักทอน ลายวิดอ่อนลึงงาม ชาวเขี้ยว
ครามครั้งย้อม เจ็ดน้ำพร้อมกติกา เป็นห้องตาต่างต่าง โยยมเหยียด
หว่างแจจัด มีทั้งรูปสัตว์พิชิตวิในแผ่นดิน รูปหมู่เนื่อนกเล่นละลาย ตา ๑

^๑ สอบ คือ งดงาม

^๒ อะห้อย คือ มีสีสันสวยงาม

รูปเขาสเนโหลหมายทวีปใหญ่ ตา ๑ รูปแม่น้ำใหญ่สาคร ตา ๑ รูปอุตรโข
 ทวีปใหญ่ ตา ๑ รูปบุพพิเทหใ้ปุ่นดู ตา ๑ รูปชุมพวยารย่านกว้าง ตา ๑
 รูปอรามโคยานสร้างสมบัติ ตารูปพระยาจัก(พรรค)อยู่เสวยราชย์ ตา ๑ รูป
 เทวดาอยู่ปราสาทแก้ววิมาน ตา ๑ รูปจตุโลกะบาลอาดหน้า ตา ๑ รูปอิน
 ทาเจ้าฟ้าอยู่เสวยรมย์ ตา ๑ รูปพระยาพรหมตนสักสวาด ตา ๑ มารธา
 ราชปราบปรินมิตสาวดี ตา ๑ รูปกัณณรพื่อนไฟ ตา ๑ รูปกัณณะไล่เลยชม
 ตา ๑ รูปยิงชายสมสนุกสร้าง ตา ๑ รูปแม่ร้างข้างแยงเงา ตา ๑ รูปแม่
 กำลั้ง^๑เอาของจ้าง ตา ๑ รูปบ่าวสาวสร้างการเรือน ตา ๑ รูปพ่อค้าเดิน
 เทียวเที่ยว ตา ๑ รูปแม่น้ำเขตแดนเรา ตา ๑ รูปสะเพาคำห่วยท่า ตา ๑
 รูปข้างล่าดงไพร ตา ๑ รูปเนียนกไปเป็นหมู ตา ๑ รูปม้าแก้วอยู่สาลา ตา
 ๑ รูปเสื้อสิงล่าแแล้วเล่น ตา ๑ รูปกระต่ายเดินเดินดง ตา ๑ รูปหุงบิน
 อากาศ ตา ๑ รูปโมระราดเมามัน ตา ๑ รูปขันทันข้างเผือก ตา ๑ รูประ
 เรือกหมู่แสนดาว ตา ๑ รูปสาวนาคานาคน้ำ ตา ๑ รูปไก่เถื่อนถ้ำแลหงสา
 ตา ๑ รูปสิงตาดวงอาจ ตา ๑ รูปปราสาทตั้งยายยอง ตา ๑ รูปวิพลนอง
 ข้างม้า ตา ๑ รูปคนแหนแห่น้ำชายเลา ตา ๑ รูปพูเขาขอบข้าง ตา ๑
 รูปปากกว้างหิมมัพพานต์ ตา ๑ รูปทิพพะสัณฐานชั้นฟ้า ในแผ่นดินป่าขุนแยง
 ตา ๑ รูปสมุทหลวงแพ่งพืงฝั่ง น้ำน้อยหลังไหลรอม มีทั้งรูปปลาขอมแล
 ปลาซา ตา ๑ รูปครุฑผ่าฟองเพื่อน สัตว์ลายเลื่อนสอดเสี้ยว ดวงดอก
 เกี้ยวแซมซอน ภูผิงจรเป็นหมู บี้เบื้อคู่ดวงบาน **ดินเชิงปานปัตชาย**
 เครือเกี่ยวกายแกมใบ รูปตัวไม้^๒ไยเยียบ ขอบมุขชะเดียวบริมเรียง เลื่อม
 มะเหมียงมะแมบ **ไหมคำแขบแสนลับ ผ้าสีจบบั้เืองนี้ ควรกล่าวชี้**
กฎหมาย แลผินชายว่าไว้ ควรค่าได้แสนค่า อาชญาท่านอบให้ ทูน
 ถวายให้มัทรี ทรงโฉมดีใครคู่ แม่นว่านุ่งผ้าเปลือกไม้้อยก็หากดูเลา
 เพราะว่ามีเครื่องเคราคาดเนื้อ นุ่งเสื้อผ้าผืนแพง รังสีแสงเปลวเปล่ง
 งามแล้วเร่งแถมงาม เล่าแล

(นครกัณฑ์/๑๑๙๓/๑๓-๑๑๙๙/๓)

^๑ แม่กำลั้ง คือ โสภณี

^๒ ไม้ คือ ปลากกระเบน

ผ้าโกทุมพระหรืออุทุมพลาผืนที่พระนางผู้สืบทอดพระราชทานให้พระนางมัทรีนี้มีตาผ้าอยู่มากถึง ๔๑ ตา รูปที่ปรากฏเป็นตาผ้าเหล่านี้มีทั้งรูปที่สอดคล้องกับรูปคติจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท รูปที่สอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ และรูปที่สอดคล้องกับธรรมชาติ

๑) ตาผ้าสะท้อนความเชื่อคติจักรวาลของพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ตาผ้ารูปเขาพระสุเมรุ รูปมหาสมุทรที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ รูปเขาสัตตบริภณต์ รูปทวีปทั้งสี่ ได้แก่ อุดรกรูทวิป บุรพวิเททวิป ชมพูทวีป และอมรโคยานทวีป รูปจักรพรรดิราช รูปเทวดาประทับอยู่ ณ วิมานปราสาท รูปปราสาท รูปท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ รูปพระอินทร์ รูปพระพรหม และรูปพระยามาราราชผู้เป็นใหญ่แก่หมู่มารบนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตตสวรรค์ นอกจากนี้ยังมีรูปป่าหิมพานต์และสัตว์หิมพานต์ เช่น กิณรี หงส์ ครุฑ และนาค ตาผ้าที่สะท้อนคติความเชื่อจักรวาลตามโลกทรรศน์ของพระพุทธศาสนามีจำนวนมากที่สุดถึง ๑๘ ตา แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตชาวไทลื้อและชาวไทลื้อในสมัยนั้นมีทรรศนะเกี่ยวกับโลกและจักรวาลตามคำอธิบายของพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ตาผ้าที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวไทลื้อส่วนใหญ่เป็นรูปที่สะท้อนความติดข้องอยู่ในกระแสโลกียะอย่างเด่นชัด ทั้งรูปหญิงชายในเชิงสังวาส รูปโสเภณีรับค่าตัว รูปแม่ร้างหรือหญิงม่ายพินิจรูปโฉมตนในกระจก รูปหนุ่มสาวทำงาน รูปพ่อค้าเดินทางไกล รูปแม่น้ำ และรูปเรือสำเภาไปค้าขาย

๓) ตาผ้าบนผ้าโกทุมพระยังสะท้อนความรู้ด้านธรรมชาติของกวีว่ากวีรู้จักสัตว์จำนวนมาก ได้แก่ ผึ้ง แมลงภู่ บั้หรือแมลงปอ เบื้อหรือผีเสื้อ นกยูง ไก่เถื่อน กระต่าย ม้า ช้าง เสือ สิงโต ปลาชอม ปลาซา และตัวไม้หรือปลากะเบน

อนึ่งผู้วิจัยพบว่ารูปหลายรูปที่ปรากฏเป็นตาผ้าในผ้าโกทุมพระเป็นรูปที่ชาวไทลื้อสืบสองพันนานิยมทอเป็นลายไว้บนตุ่ง ได้แก่ ลายนกยูง ลายม้า ลายช้าง และลายปราสาท ผู้วิจัยยังพบอีกว่าผ้าทอของชาวไทลื้อเมืองน่านที่จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์ปรากฏลายม้า ลายช้าง และลายปราสาทบนตุ่งเช่นกัน

นกยูงเป็นสัตว์มงคลของคนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายวัฒนธรรมรวมทั้งในวัฒนธรรมไทลื้อด้วย

ในวัฒนธรรมจีน นกยูง มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ หมายถึงความหยิ่ง ทะระนง ความสูงส่ง และความมั่งคั่ง ชาวจีนเชื่อว่านกยูงสามารถขับไล่ความชั่วร้ายได้ ในสมัยแมนจูมีการใช้ขนนกยูงประดับที่หมวกเป็นเครื่องยศ (Williams, 2002: 318) การมอบแจกันที่ปักขนนกยูงและกัลปิงหาให้ หมายถึง ต้องการอวยพรให้ได้ยศศักดิ์และให้ได้ตำแหน่งสูงขึ้น เป็นลำดับขั้นอย่างกึ่งกัลปิงหา (ธวัชชัย ดุลยสุจริต, ๒๕๔๕: ๑๒๓)

ในวันฉัตรมงคลของชาวไทลื้อสิบสองพันนาถือว่านกยูงเป็นสัตว์สัญลักษณ์ของสิบสองพันนา ผู้มาเยือนสิบสองพันนาจะพบเห็นนกยูงและสัญลักษณ์นกยูงอยู่ทั่วไป การใช้นกยูงเป็นสัญลักษณ์มีตำนานเล่าสืบมาว่า ยุงทอง ๑๒ นางบินมาเล่นน้ำในป่าหิมพานต์ นางนกยูงตัวสุดท้ายต้องเพ็ดเพลินอยู่กับการเล่นน้ำจึงบินกลับไปเข้าที่สุต เจ้าชายพบนางยุงทองผู้เลอโฉมก็หลงรักนางและพานางเข้าเมือง สตรีที่หมายปองเจ้าชายล้วนริษยานางยุงทอง นางยุงทองเดือดร้อนใจจึงอ่อนนไหวอนเทพยดาช่วยแจ้งข่าวถึงพี่น้อง ญาตินางทราบข่าวได้ช่วยเหลือโดยนำปึกและหางกลับไป นางยุงทองจึงเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ได้อภิเษกสมรสกับเจ้าชายและครองรักกันอย่างมีความสุข เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงชาติกำเนิด เจ้านางยุงทองโปรดให้มีงานศิลปะทั้งการวาด การปั้น เพื่อเล่าเรื่องราวชีวิตให้ลูกหลานรับรู้ (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ๒๕๕๐: ๗๘-๗๙) ตำนานดังกล่าวคล้ายคลึงกับเรื่องพระสุธนา-นางมโนหร่า หรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า เจ้าสุธนานางมโนหร่า นอกจากนี้ตามธรรมเนียมของสิบสองพันนา “เมื่อเจ้าแผ่นดินไปวัด เจ้าหลวงนาแพนจะพ่อนแพนนกยูงเพื่อโปรดรอยพระบาทของสมเด็จพระท่าน” (ยรรยง จิระนคร, ๒๕๔๔: ๔๐) ธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนักเชียงรุ่งดังกล่าวสะท้อนถึงสายสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างกษัตริย์และนกยูง

ความประทับใจในสีสันอันงดงามของหางนกยูง ผนวกกับท่วงท่าเยื้องกรายอันสง่างามยามรำแพน และตำนานยุงทองที่เล่าสืบกันมา ชาวไทลื้อถือว่านกยูงเป็นสัตว์มงคลและเป็นสัญลักษณ์ของสิบสองพันนา นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังถือว่า ช้าง เป็นสัญลักษณ์แห่งสิริมงคลและความสุขสบาย (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓: ๓๙๖) ในขณะที่ ม้า เป็นพาหนะของคนชั้นสูง (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓: ๓๙๖) ส่วนปราสาท ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความพร้อมพร้อมสมบูรณ์ในโลกหน้า ลวดลายมงคลจำนวนมากที่ประดับบนผ้าผืนงามที่พระนางมุสดีพระราชทานให้พระนางมัทรีผืนนี้จึงเป็นสัญลักษณ์หมายถึงความอุดมสมบูรณ์พูนสุขและสิริมงคลทั้งโลกนี้และโลกหน้ามาประจุมพร้อมกันในผืนผ้า อันเป็นมงคลสูงสุดแก่ผู้สวมใสนั่นเอง

ผ้าโกทุมพระผืนงามที่พระนางมุสดีพระราชทานให้พระนางมัทรียังสะท้อนให้เห็นว่าการข้อมสืของช่างทอผ้าในสมัยก่อนใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติอย่างครามและครั่ง

คราม เป็นไม้ป่าที่ขึ้นอยู่ทั่วไปในถิ่นอาศัยของชาวไทลื้อและชาวลาว ปลายฤดูฝนชาวบ้านจะปลูกคราม อีก ๔ เดือนจึงจะใช้ประโยชน์ได้ ชาวบ้านจะนำต้นครามมาผลิตสีตามกรรมวิธีที่สืบทอดมาแต่โบราณ คือ ตัดกิ่งครามที่มีใบติดอยู่มัดเป็นพอน แช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ ๒-๓ วัน จนเปื่อย คั้นเอาเฉพาะน้ำ นำปูนขาวในอัตราส่วนพอเหมาะใส่ลงในน้ำครามจะเกิดเป็นฟอง รอจนฟองหมดและทิ้งไว้ให้ตกตะกอน ตะกอนครามใช้ย้อมฝ้ายหรือผ้าก็ได้ กว่าจะย้อมคราม

ให้ได้สี่เข็มต้องยอมถึง ๑๐ ครั้งด้วยกัน (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซีสแมน, ๒๕๓๑: ๔๘)

ครั้ง เป็นเพ็ชร์ชนิดหนึ่งที่มักขึ้นอยู่บนต้นกำมปูและต้นสาเก เมื่อเก็บครั้งลงมาแล้ว ชาวบ้านจะนำครั้งไปตากแดดและบดให้ละเอียด จากนั้นนำผงครั้งผสมน้ำกรด ตั้งไฟให้เดือด กรองกากออก ใช้น้ำสี่ย้อมฝ้ายได้ ชาวไทลื้อใช้ครามและครั้งย้อมสีฝ้ายมาแต่โบราณ (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซีสแมน, ๒๕๓๑: ๔๘-๕๑)

นอกจากนี้ตัวอย่างที่ ๖ จากมหาชาติไทลื้อ กัณฑ์นครกัณฑ์ที่คัดไว้ข้างต้น กวีกล่าวยกย่อง ผ้ากับปาสิกพัสเตอร์ ผ้าโกสยพัสเตอร์ ผ้าไหมพัสเตอร์ และผ้าโกทุมพระ ที่พระนางผุสดีพระราชทานให้พระนางมัทรีข้อความว่า **ผ้าสี่จับเยื้องนี้ ควรกล่าวซึ่งกฎหมาย แลผืนขายว่าไว้ ควรค่าได้แสนค่า** สอดคล้องกับชาดกท้องถิ่นเรื่อง **ทำวคัทนาม หรือคัทนาม** ก็ปรากฏข้อความผ้าแสนค่าเช่นกัน ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่องทำวคัทนามที่ได้ต้นฉบับจากบ้านมะเกลือเก่า จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

ผ้าทั้งหลายก็มีมากนักแลบอจจักนับได้แลอันว่าผ้าควรค่าแสนค่านี้
จักเป็นดังฤๅนี้จา ผู้วิสัยชญาแก้วว่าดังนี้ ดูราเจ้าทั้งหลายอันว่าผ้าค่าแสนค่า
นี้ผู้มีผญาเพ็งฮู้ อัน ๑ คือว่า ผ้าไหมพัสเตอร์ แลอุทุมพัสเตอร์ แลโกสย
พัสเตอร์ แลผ้ากับปาสิกพัสเตอร์ อันว่าผ้าทั้งหลายผืนนี้ก็หาก**ควรค่าแสนค่า**
แท้แล แม่นว่าผู้เฒ่าผู้แก่ก็ดูเฮื่องงามเป็นดังสาวฮามเอี้ยงอ แม่นว่าผู้หนุ่มก็
นุ่งซ้าดูงาม เป็นดังเทพยดาแลพญาจักรวรรดิราชก็มีแล อันนี้ก็จึงได้ชื่อว่า
ผ้าควรค่าแสนค่าแท้ดีหลีแล

คัทนามชาดกหรือคัทนามชาดกเป็นชาดกที่นอกจากแพร่หลายในกลุ่มคนลาวและคนไทยอีสานแล้ว ยังแพร่หลายในกลุ่มไทลื้อที่สิบสองพันนาและกลุ่มไทลื้อจังหวัดน่านด้วย เพราะปรากฏจิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์ จิตรกรผู้วาดเป็นชาวไทลื้อที่หมู่บ้านหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน (วินัย ปราบริปู, ๒๕๕๒: ๑๒๔) จิตรกรรมที่วัดภูมินทร์มีฉากตอนพระคัทนามเทียบผ้าค่าแสนค่ากับชายผ้าที่มอบไว้แก่นางสีดาด้วย

ทั้งผ้ากับปาสิกพัสเตอร์ ผ้าโกสยพัสเตอร์ ผ้าไหมพัสเตอร์ และผ้าโกทุมพระ เป็นผืนที่พระนางผุสดีพระราชทานให้พระสุณิสา ผ้าทุกผืนล้วนผลิตจากใยธรรมชาติ เป็นผ้าทอมือฝีมือประณีต มีสีสันสดใส มีลวดลายงดงาม กวีระบุไว้อย่างชัดเจนว่า **ตีนขึ้นของผ้าโกสยพัสเตอร์ และผ้าโกทุมพระทอด้วยไหมคำหรือเส้นไหมคำ** ซึ่งสอดคล้องกับธรรมเนียมของราชวงศ์ไทลื้อที่

กำหนดให้**ชิ้นใหม่คำ**เป็นชิ้นเฉพาะเจ้านางไทลื้อหรือสตรีสูงศักดิ์ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑: ๑๕๑) จินตนา มัชฌิมบุรุษ (๒๕๒๙: ๕๙) ได้สัมภาษณ์ชาวเวียงผาครางซึ่งเป็นอดีตข้าราชการของราชวงศ์ไทลื้อความว่า ผ่านของเจ้านางไทลื้อเป็นชิ้นใหม่ ทอดดด้วยดินใหม่คำหรือใหม่เงินสวมเสื้อป้าย^๑ เกล้าผมสูงปักปิ่น ใส่หลายหู^๒ สวมกำไล แต่ถ้าคนธรรมดาจะนุ่งผ้าฝ้ายไม่สอดดินเงินดินทอง ความที่กวีบรรยายไว้ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑๓ นี้ จึงสอดคล้องกับธรรมเนียมการทรงชิ้นใหม่คำของเจ้านางไทลื้อเป็นอย่างยิ่ง

ภาพสะท้อนผ้าพระราชทานจากพระนางผู้สืบทอดในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑๓ โดยเฉพาะการตกแต่งดินขึ้นด้วยดินทอง หรือที่เรียกว่า **ชิ้นใหม่คำ** ที่มีค่าถึง **แสนคำ** สอดคล้องกับเครื่องทรงของสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักของไทลื้อ และยังสอดคล้องกับเครื่องแต่งกายของสตรีสูงศักดิ์ของอาณาจักรเชียงใหม่ (ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล และ แพทรีเซีย แน่นหนา, ๑๔: ๒๕๓๓) เชียงตุง (ดอดด์, ๒๕๑๓: ๒๑-๒๒) เชียงรุ่ง และล้านช้างด้วย (สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ และ มนต์จิต เทียมสิงห์, ๒๕๓๖: ๑๐๙-๑๑๘)

ผู้วิจัยสังเกตว่ากวีมักพรรณนาย้ำแล้วย้ำอีกถึงความมั่งคั่งของดินเชิงหรือดินขึ้นเป็นพิเศษ สอดคล้องกับความนิยมของชาวไทลื้อ ชาวไทเขิน ชาวไทยยวน และชาวลาว ที่ให้ความสำคัญแก่การตกแต่งดินขึ้นเป็นลวดลายต่างๆ ตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น

ภาพประกอบที่ ๑๔ ชิ้นใหม่คำของสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักเชียงรุ่ง

จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา

^๑ เสื้อป้าย หรือเสื้อปัก เป็นเสื้อรัดรูปชนิดเอวลอยแขนยาวมีสาคบนหน้า ป้ายข้าง ติดกระดุมหรือผูกเชือกข้างลำตัว (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๗๖๔)

^๒ หลายหูหรือลานหูเป็นเครื่องประดับหูใช้ใบลานม้วนเสียบไว้ที่รูซึ่งเจาะไว้ที่ดั้งหู ถ้าเป็นคนมั่งมีอาจใช้ทองคำตีเป็นรูปใบลานแทนใบลานจริงๆ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๖๔๖)

ผ้าซิ่นของผู้หญิงประกอบด้วยโครงสร้าง ๓ ส่วน คือ หัวซิ่นหรือเอาซิ่น (ขอบบน) ตัวซิ่น (ช่วงกลาง) และตีนซิ่นหรือตีนเชิง (ขอบล่าง) หัวซิ่นคือส่วนบนสุดของซิ่นนิยมใช้ผ้าฝ้ายสีพื้นมาเย็บต่อกับตัวซิ่น ส่วนตีนซิ่นอาจทอเป็นพิเศษแล้วนำมาเย็บติดกับตัวซิ่นก็ได้ (วิถีพานิชพันธ์, ๒๕๔๗: ๒๗-๒๘) ซิ่นของชาวไทยลื้อและชาวไทยยวนตัวซิ่นนิยมทอลายขวาง^๑ ผ้าทอของคนไทแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะเฉพาะที่ต่างกันออกไป

ภาพประกอบที่ ๑๕ รูปจิตรกรรมฝาผนังตอนพระนางสิริมหามายาประสูติสิทธัตถกุมาร
ในวิหารด้านสกัด วัดพระธาตุหลวงบ้านถิ่น เมืองฮ่า สิบสองปันนา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดพระธาตุหลวงถิ่น บ้านถิ่น เมืองฮ่า สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน จิตรกรท้องถิ่นเขียนภาพตอนพระนางสิริมหามายาประสูติสิทธัตถกุมาร ผ้าซิ่นที่พระนางสิริมหามายาทรงนี้ตีนซิ่นดงามเป็นพิเศษ ต่างจากผ้าซิ่นที่ข้าราชการบริพารหรือที่ภาษาไทลื้อเรียกว่าคนเรือนเจ้าขุน ที่ตีนซิ่นเป็นเพียงผ้าพื้น ภาพจิตรกรรมดังกล่าวสะท้อนว่าซิ่นของนางราชเทวีต่างจากซิ่นของคนเรือนเจ้าอย่างชัดเจน ในภาพยังเห็นชัดว่าพระนางสิริมหามายาทรงม้าแชนหรือกำไลแชน ต่างจากนางสนมที่สวมเพียงกำไลข้อมือ พระนางสิริมหา

^๑ เหตุที่สตรีไทลื้อนุ่งซิ่นลายขวางหรือภาษาไทลื้อเรียกว่า ซิ่นตาหมาควาย นั้นปรากฏความในตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา ตอนต้นเล่าสืบกันมาว่า ในสมัยพระเจ้ากุงสันธะหรือโกนาคนนะ มีเมืองแม่ย่าแห่งหนึ่งซึ่งต่อมาจะกลายเป็นเมืองเชียงรุ่ง เมืองนี้มีหมาควายหลงตัวหนึ่งที่ยกกัดผู้ชายตายหมด แม่หญิงทุกคนในเมืองนี้มีหมาควายหลงเป็นสามีร่วมกันต่อมาหมาควายหลงถูกฆ่าตาย แม่หญิงเหล่านั้นจึงเอามือตะกูดหัวมาแล้วนำมาขีดสะโพก แม่หญิงไทลื้อจึงทอซิ่นตาหมาควายนุ่งเพื่อระลึกถึงหมาควายหลงสืบมาจนถึงปัจจุบัน (ทวี สว่างปัญญากร, ๒๕๒๙: ๕๓-๕๔)

มายาและสาวสนมยังมีความงามตามแบบฉบับของสตรีไทลื้อที่ผิวพรรณผุดผ่อง เอบางร่วงน้อย หน้าตาสะอาดหมดจด

๔.๑.๑.๒ ทรงผมของนางกษัตริย์

ทรงผมของนางกษัตริย์หรือสตรีผู้สูงศักดิ์ปรากฏในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชและกัณฑ์นครกัณฑ์

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราช ตอนพระเจ้ากรุงสุยชัยถามไถ่ความเป็นอยู่ของพระนางมัทรี พระชาลีบอกเล่าถึงความทุกข์ยากลำบากของพระมารดาให้พระอัยกาฟัง ดังนี้

อันว่าแม่มัทรี *สุขุมารี* เคยทรงสุขเมื่อก่อน ผิวอ้วนอ่อนเรืองไร
บัดนี้มาดาไปอยู่ป่า จะเดินล่าในดง ภูผิงติดแปด ร้อนไหม้แดดลมตี
โถมนางตีผิวแก่ นั้นหน้าแม่ดูหมอง เหมือนบัวทองผิวอ่อน คิง^๑พัดฝน
เสียไว้ นั้นแล *เกสา* ผมเขียนงามเกศเกล้า แห่งแม่เจ้ามัทรี ไปเป็น
รสีณี^๒ อยู่ป่า จะเดินล่ากลางไพร อันมีสัตว์จิ้งไรเสียบอยู่ คือว่าแรด
ช้างหมู่เสื่อเหลือง แม่บุญเรื่องลำบาก ความไร้ยากสอนตน แม่เที่ยวหน
ชะไซ้ หาลูกไม้แลห้วมัน หนามขอพันกิ่งไม้ เพราะจ้องไว้ผมนาง หัน
บกบางแลเทื่อแลหน้อย ปุคขาดห้อยเครือหนาม เหงื่อโคลหลามไหล
หลัง เค้าแร่ตั้งเต็มตน แม่เรวนทุกข์ยาก เสื้อผ้าหากหนังเสือ ใบไม้เจือ
ต่างสาด อภิวัตนามสการ ตามโบราณทุกคำเข้า บโสกเส้าหมองใจ
แลปู่พระยาเฮย

(มหาราช/๑๐๐๐/๓-๑๔)

พระชาลีทูลตอบพระอัยกาว่าเมื่อก่อนพระแม่มัทรีเคยมีความสุข มีผิวพรรณงาม มีผมสีต่างดงาม แต่เมื่อเป็นดาบสินีอยู่ป่า พระแม่มัทรีจำต้องเข้าป่าเสาะหาลูกไม้และห้วมัน ยังผลให้ผิวพรรณหม่นเศร้า บางทีเข้าป่าผมไปเกี่ยวกับหนามหรือกิ่งไม้ ผมของพระแม่มัทรีก็ขาด จ้องไว้ผมหรือซ่องผมของพระแม่มัทรีก็บางลง

สตรีไทลื้อนิยมไว้ผมยาวและรวบผมเกล้าเป็นมวย ต่อจากผมมวยจึงเกล้าผมอีกชั้น ด้วยการขบปลายผมเป็นรูปวงกลมเรียกว่า *จ้องผม* (สนใจ แซ่ใจัว และ วีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๔๑: ๑๑) บางท้องถิ่นเรียกว่า *วิด้องหรือเกล้าผมข้อง* (สุพิน ฤทธิพิบูลย์, ๒๕๕๑: ๑๗) และนิยมนำ

^๑ คิง คือ ร่างกาย

^๒ รสีณี คือ ดาบสินีหรือผู้นำเพ็ญตบะเพศหญิง

ดอกไม้มาประดับผม การประดับผมด้วยดอกไม้ของชาวไทยยวนถือเป็นการบูชาขวัญหัว (ชนวนพิศ
 นกาศัย, **สัมภาษณ์**, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๓) คติการประดับดอกไม้ของชาวไทยลื้อก็คงเป็นไปใน
 ทำนองเดียวกัน ชาวไทยลื้อนิยมใช้ดอกไม้สีขาวที่มีกลิ่นหอมประดับมวยผม บ้างก็ใช้ดอกไม้
 ประดิษฐ์ หรือหวีลับ สตรีชาวไทยลื้อบางคนอาจใช้ซ้อผมหรือผมที่ทำเป็นซ้อหรือม้วนเป็นก้อน
 สำหรับเสริมทรงผมสตรีให้ใหญ่หรือสูงชัน ความนิยมในการประดับดอกไม้ที่มวยผมและใช้ซ้อ
 เสริมทรงผมปรากฏในมหาชาติไทยลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ พระนางมัทรีบอกเล่าวัตรปฏิบัติของพระนาง
 ขณะบำเพ็ญเพียรอยู่ ณ ป่าหิมพานต์ให้สองกุมารฟัง ว่าพระนางต้องอดใจไม่ตัดทรงผมด้วย
 ดอกไม้ ไม่เกล้าผมมวย ไม่เสริมซ้อผม ด้วยเกรงว่าศีลจะไม่บริสุทธิ์ ดังความในตัวอย่างที ๗
 ตัวอย่างที่ ๗

อัน ๑ แม็กีบได้ต้มน้ำอาบสิดัว อัน ๑ แม็กีบได้หวีหัวแซมดอกไม้

อัน ๑ แม็กีบได้ทาถูปลั้จันมัน อัน ๑ แม็กีบได้นอนเรือนหลวงพันห้อง อัน

๑ แม็กีบได้เกล้าผมซ้อบิตมวย เยียวว่ากลัวศีลรวยเจียรจาก แม่สร้าง
 ยากเสียดาย แม็กีบมาอดตลอดตา^๑ทุกเมื่อ สร้างบุญเพื่อเป็นรสีณี^๒ นอน
 ดินตายบมีสาด ไปไม้ลาดรองหลัง อวยทุกซ่งแท้นอ

(นครกัณฑ์/๑๑๘๕/๘-๑๓)

น่าสังเกตว่าภาพสะท้อนเรื่องทรงผมของพระนางมัทรีดังปรากฏในมหาชาติไทยลื้อ
 นั้นเมื่อเปรียบเทียบกับทรงผมของสตรีสามัญชนชาวไทยลื้อปัจจุบันก็ยังคงเกล้ามวยที่มีจวองผมอยู่
 ด้วยชาวไทยลื้อเชื่อว่าการเกล้าผมลักษณะนี้ช่วยให้ผมที่เกล้าไม่หลุดง่าย (แม่อุ้นคำ, **สัมภาษณ์**, ๔
 ตุลาคม ๒๕๕๑) อาจเป็นไปได้ว่าแต่ก่อนไว้ทรงผมของสตรีชาวบ้านและสตรีในราชสำนักต่างกัน
 ต่อมาสตรีชาวบ้านหันมาไว้ทรงผมเช่นเดียวกับสตรีในราชสำนัก หากต่างกันที่การประดับตกแต่ง
 ผม

การเกล้ามวยผมโดยมีจวองผมลักษณะดังกล่าวยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สตรี
 ชาวไทยลื้อในประเทศไทยยังรักษาไว้ได้ ดังปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหนองบัว อำเภอ
 ท่าวังผา จังหวัดน่าน มีภาพสตรีเกล้ามวยผมแบบไทยลื้อ เช่นเดียวกับชาวไทยลื้อเชียงใหม่ จังหวัด
 พะเยา (สงบ ฉิมพลี, ๒๕๒๙: ๑๒๓) อนึ่งการเกล้าผมแบบนี้เป็นวิธีเกล้าผมวิธีหนึ่งของสตรีล้านนา
 เช่นกัน (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔, ออนไลน์)

^๑ หลอดตาย คือ รอดตาย, เกือบตาย

^๒ รสีณี คือ ดาบสินีหรือผู้บำเพ็ญตบะเพศหญิง

ภาพประกอบที่ ๑๖ การเกล้าผมว่องของสตรีไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันนา

๔.๑.๑.๓ เครื่องประดับของนางกษัตริย์

ภาพสะท้อนการแต่งกายด้านเครื่องประดับของนางกษัตริย์หรือสตรีสูงศักดิ์ใน
 มหาชาติไทลื้อปรากฏอย่างชัดเจนในกัณฑ์นครกัณฑ์ เป็นเครื่องถนิมพิมาภรณ์ที่พระนางผู้สดี
 พระราชทานให้พระนางมัทรี ความว่า
 ตัวอย่างที่ ๔

ส่วนอันว่านางราชมัทรีศรีวิลาส ภัณฑะอาดดูงาม ไฉมเรื่องราม
 ชื่นช้อย ด้วยข่ายสร้อยฝูงใด คือปัตคำใสแพงค่า เหมือนดั่งลูกแป้ง
 ป่าประจิตจุง แหว่น^๑ทำดวงสุบ^๒นี้้นนาฏ สระเองแก้วคาคเฮอร์ นาง
 ผู้สดีตีนมแม่ ใช้ไปถวายแก่นางเมือง ทรงโฉมเรื่องเปรียบฟ้า เข้าเครื่อง
 ถ้ำดูงาม เช่นแล ตโต ไฉมญจ กายูรูป คิเวยุย^๓ รตนามย์ มทุทิ
 ส่วนอันว่านางมัทรี ทรงโฉมดีเลิศแล้ว ด้วยเครื่องแก้วฝูงใด คือปัตคำ
 ใสห้อยป่า เหมือนลูกแป้งป่าเรื่องบาน คิเวยุย^๓ สร้อยสังวาลย์เรียงแรบ
 ร้อย ประดับด้วยแก้วใหญ่่น้อยนานา พระมาดาราชไธย หื่อนางนาฏใช้
 ไปถวาย ทรงโฉมฉายเลิศล้ำ เข้าเครื่องข้า้แถมถึง อุณฺณต^๓ กระจงมหัว
 เรืองบ่เส้า เหมือนหน้าเก้าสอดริมผม แก้วใสสมประดับต่าง งามถ้วน

^๑ แหว่น ในภาษาไทยลื้อ หมายถึง กำไล แต่ในที่นี้หมายถึงแหวนตามความหมายในภาษาไทย ชาวไทลื้อเรียกเครื่องประดับ
 สำหรับสวมนี้ว่า ปลอกนิ้ว

^๒ สุบ คือ สวม

ช่างพิจารณา สสุสู นางมาตาแต่งแล้ว ใช้ไปถวายแก่แก้วมัทรี ทรงแ
 โฉมดีขึ้นยาว เข้าเครื่องทำวคูงาม เช่นแล อुकคตฤณี คีคมกั มทุท
 อันว่านางราชมัทรีศรีสุนทรนาฏ ดุวิลาสเรื่องไร ด้วยเครื่องประดับฝูงใด
 เมื่อก่อน ดูอ้วนอ่อนสมศรี อุกคตฤณี คือจลองนมนางคำคาค แดง
 มุขมาศไสแสง จักคำแดงประดับใส่ ประจิตใส่สร้อยจำนำ ปาทุกั
 ภิเภ็บคำรองรับบาท **ชะเองแก้วคาคคำสน** สสุสู แม่ผัวตนแต่งแล้ว
 ใส่กระจับแก้วไปถวาย ทรงโฉมฉายงามหน่มเนื้อ มีชาติเชื้อดูคราญ
 เช่นแล **ราชปุตติ** อันว่านางราชมัทรี ตนเป็นลูกสาวศรีพระยามัททราด
 ดุวิลาสอุดม ด้วยศรีสมทุกแห่ง งามพันแพ่งนางเมือง ประดับตนได้
 ลอด นางทำทอตาแยง แก้วไสแสงสนสอดสร้อย **มุขมาศร้อยสาย**
ใหม่ รัสมิไสสองหน้า วัฒนธรรมผ้าช้อยชูศรี อภรณ์ดีพรายเพริด งาม
 ล้ำเลิศทุกอัน แก้วมีพรันสระอาด **สายเงินคาคคำสน** รัสมิตนผายแผ่
 นางทำแม่เคยทรง ประดับตนเลิศล้วน งามถี่ถ้วนทุกประการ ลีลา
 ปานนางฟ้า อันอยู่ในแหล่งหล้า ชื่อนันทวงญาน นันแล

(นครกัณฑ์/๑๑๙๙/๕-๑๒๐๑/๑๔)

เครื่องประดับที่พระนางมัทรีได้รับพระราชทานจากพระนางผุสดีนั้น มีทั้ง **กระจับแก้ว**
 คือ กระจับแก้ว หรือมงกุฎ **ปิดคำ** หรือลูกปิดทองคำ **สร้อยสังวาล** หรือสายสร้อย **สายเงินคาคคำสน**
 หรือสร้อยที่ถักด้วยเงินและทองคำ **มุขมาศร้อยสายใหม่** หรือเครื่องประดับทำด้วยทองร้อยใหม่
แหวน **จลองนม** หรือ **ก่องนม** คือเครื่องประดับหน้าอก **ชะเองแก้ว** หรือเข็มขัดแก้ว **ภิเภ็บคำ** หรือ
 รองเท้าทองคำ ของแต่งตัวพระราชนานทั้งหมดล้วนทำด้วยทองคำและรัตนเจ็ดล้ำค่า เป็นของสูงค่า
 สมฐานะนางกษัตริย์ การนุ่งห่มพัสดราภรณ์งามล้ำทั้งยังสวมใส่เครื่องประดับเลอค่า ยิ่งส่งให้ความ
 งามของพระนางมัทรีเพิ่มพูนคุณทวียิ่งขึ้น

มีบันทึกของชาวจีนเล่าถึงการประดิษฐ์เครื่องประดับของชาวไทยลื้อว่า (เจาเส็งจาง
 และ จางหยวนซิ่ง, ๒๕๓๐: ๑๖)

การทำเครื่องประดับร่างกายและเครื่องใช้ด้วยเงินและทองของชาว
 ไทยก็มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตระกูลผู้ดีจะใช้เครื่องเงินเครื่องทอง
 สตรีจะสวมชฎาที่ประดิษฐ์ด้วยเงินทองและอัญมณี เวียงผาครางของสิบสอง

พันทนา มีขุนนางผู้ดูแลช่างเงินช่างทอง...เครื่องตกแต่งที่ทำ ได้แก่ เข็มขัดเงิน
กำไล แหวน และต่างหู สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีใช้เฉพาะชนชั้นสูง

จากบันทึกของชาวจีนข้างต้นสะท้อนว่าสมัยที่สิบสองพันนามีกษัตริย์ปกครองมีช่าง
ในราชสำนักประดิษฐ์เครื่องถนิมพิมาภรณ์ และนางราชเทวีแห่งอาณาจักรสิบสองพันนาคงจะ
เคยทรงเครื่องประดับงดงาม ประณีต และล้ำค่า ดังที่บรรยายไว้ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์

นอกหลักฐานจากบันทึกของชาวจีนแล้วยังมีบันทึกของชาวต่างประเทศคือ
นายแพทย์ดอดด์ มิชชันนารีคนสำคัญที่ไปเยือนสิบสองพันนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ หรือเมื่อ ๑๐๕ ปีที่
แล้ว^๑ เล่าถึงการแต่งกายของสตรีไทลื้อสิบสองพันนาว่า (ดอดด์, ๒๕๑๓: ๘๖)

เสื้อผ้าของหญิงลื้อนั้นแปลกไม่ซ้ำแบบใคร ผ้าชิ้นเป็นผ้าลายตาม
ขวางสลัหลายสี มีเชิงสี่เหลี่ยมกว้าง ๑๐-๑๒ นิ้ว ปล่อยให้ผ้าชิ้นในสีขาวขลิบ
ด้วยระบายสีต่างๆ ไผ่ล่อออกมายาว ๔ หรือ ๕ นิ้ว ตรงเอวเป็นผ้าทอพื้นเมือง
ใช้สีเข้ม ๒ สี ทอสลักัน หรือมีฉะนั้นก็เป็นผ้าต่างประเทศสีอ่อนๆ สวมเสื้อ
แขนกระบอกรูป ขลิบด้วยระบายสีสด พร้อมทั้งมีดอกไม้แพรประดับเพิ่ม
ความน่าชมขึ้นอีก ผ้าโพกศีรษะเป็นสีดำ มีแถบสีทองพื้นดำคาดที่หน้าผาก
ผ้าโพกนี้เป็นสัญลักษณ์ของคนไทลื้อ สัญลักษณ์อื่นก็คือเครื่องประดับ ได้แก่
ปลอกเงินซึ่งสวมรอบครึ่งแขนได้หรือเหนือข้อศอกก็ได้ ส่วนเครื่องประดับผม
นั้นเป็นปิ่นทองหรือเงินอันใหญ่ปักอยู่บนมวยผมกลางศีรษะ แต่สิ่งที่สะดุดตา
อย่างยิ่งของหญิงสาวไทลื้อ ก็คือเข็มขัดทำเป็นเหรียญเงินหนาขนาดใหญ่โยง
ต่อๆ กันด้วยห่วงเงินเป็นข้อๆ มีสายห้อยทิ้งอยู่ข้างหน้า ร้อยของ
กระจุกกระจิกอย่างเช่น ไม้จิ้มฟัน ไม้แคะหู รวมความว่าสาวลื้อนี้เมื่อแต่ง
กายเพื่อจะพิชิตหัวใจชายแล้วละก็งามน่าชมทีเดียว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ข้างต้นเห็นได้ชัดเจนว่าสตรีไทลื้อไม่ว่าจะเป็นสตรีใน
ราชสำนักหรือสามัญชนล้วนรักสวยรักงาม นุ่งห่มเสื้อผ้าและสวมใส่เครื่องประดับงดงามตามฐานะ
ตน ภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของพระนางมัทรีที่ปรากฏในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรี
กัณฑ์มหาพรต และกัณฑ์นครกัณฑ์สะท้อนให้เห็นความงามของบุษยามทรง การไว้ทรงผม และเครื่อง
ถนิมพิมาภรณ์อันงดงาม เมื่อพระนางมัทรีผู้มีรูปโฉมอันอุดมทรงพัศตราภรณ์อันงามวิจิตรและ

^๑ นับถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๔

ประดับปิลันธนาภรณ์อันงามตระการแล้วนั้น ความวิจิตรพิสดารงดงามสุดจะพรรณนาแห่งผืนผ้า และความงามระยิบระยับของอัญมณีที่วางงามอร่ามตา ของแต่งตัวที่พระนางผู้สืบทอดราชทาน รับขวัญพระสุณิสาเหล่านี้ก็ยิ่งขับความงามของพระนางมัทรีเพิ่มพูนคุณทิวี่ขึ้น งามประหนึ่งนางฟ้า นางสวรรค์

๔.๑.๒ ภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของกษัตริย์

ภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของกษัตริย์ในมหาชาติไทลื้อปรากฏเฉพาะในการแต่งกายของพระเวสสันดรและพระเจ้ากรุงสุโขทัย การแต่งกายของพระเวสสันดรนั้นกล่าวถึงเมื่อครั้งที่ยังครองเพศเป็นดาบสว่าพระองค์ทรงครองทั้งผ้าเปลือกไม้ ครองหนังเสือ รวมถึงครองผ้าเหลือง ย้อมฝาด ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเครื่องแต่งกายของนักบวชคนละกลุ่มกัน

นอกจากนี้ยังปรากฏภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของพระเวสสันดรในกัณฑ์นครกัณฑ์ หลังจากพระเวสสันดรได้ผ่านพ้นเคราะห์กรรมอันร้ายกาจ พระเจ้ากรุงสุโขทัยอภิเษกพระเวสสันดรให้ขึ้นครองเมืองดังเดิม เมื่อพระเวสสันดรเดินทางกลับสู่นครพิชัยเขตศรโดยสวัสดิภาพ พระองค์ผลิตเครื่องแต่งกายใหม่ พร้อมประดับอาภรณ์งดงาม ดังความที่กวีพรรณนาไว้ว่า

ตัวอย่างที่ ๙

ดูรากิกขุทั้งหลาย ตนทรงสีลไสบัววิยาด อันว่าพระยาเวสสันดร
ราชสุริยวงศ์ ยามเมื่อซาตาลงเคราะห์ใหญ่ วิบากไถ่กัมม์หลัง ชาวเมือง
ซังซับกกว่า ไปอยู่ป่าเป็นชี ยามเคราะห์มีหลายหลาก เสี่ยงวิบากอาวรณ์
ซาตาลอนคลี่ขึ้น ระรมรินหลอนถึง เวียนเมืองทิ้งแผ่นกว้าง ลูกซังซ้าง
กินเมือง แก้วผ้าเหลืองย้อมฝาด ขึ้นปราสาทหอสงฆ์ ชำระองค์เกศเกล้า
แล้วจึงเข้าหอไชย ผ้าผืนไฉเรื่อกราด เหลี่ยมยะยาดพันคำ ซอบวัน
กำตีมุง ท้าวไฉยนุ่งสรรมศรี ทรงมกุฎภณิเครื่องท้าว แขนสอดม้า
วกองเชิง แหวนคำเหลืองสุบสอด ซะเองแก้วช่อดถึงจัก กระจงหมับปัก
เกล้าเกศ กนธเทศประดับหู สรีกันไชยดูยศแผ่ หื้อร้อนแก่สตรู ท้าวซัด
ดูฟังเพียด กิ่งด้วยเสดตฉัตรขาว เสด็จตนพาวขึ้นซ้าง ขอเกี่ยวจางเงงงาม
ข้าเล็กขามขนาด ใต้ฟ้าอาดแดนดิน ดูจะตั้งพระยาอินท์ตนบุญกว้าง ขึ้นชี
ซ้างเอราวัน พระนักรัณยศชราบ เสวยเมืองปราบจักขาวาน ก็มีเมื่อนั้นแล

(นครกัณฑ์/๑๑๗๕/๔-๑๑๗๗/๑๖)

* วันกำ คือ วันที่ต้องรักษาความบริสุทธิ์ เป็นวันที่ต้องสำรวมอิริยาบถอย่างวันพระ เป็นต้น

กวีพรรณนาภาษาทรงของพระเวสสันดรผีนนี้ว่า เหลี่ยมยะยาดพันคำ หมายถึง ผ้าที่แวว
ววมลิ่งเมลิ้งเป็นผ้าราคาแพง ภาษาทรงผีนนี้มึงดงามควรค่าแก่พระมหากษัตริย์ พระเวสสันดรยัง
ทรงระจมหั้วหรือมงกุฏ อันเป็นเครื่องราชูปโภค ม้าอันเป็นเครื่องประดับต้นแขน แหวน สะเอง
แก้วหรือเข็มขัด กุณฑลหรือต่างหู รวมถึงขัตดาบศรีกัญไชย ซึ่งเป็นดาบสำคัญไว้กับพระองค์ และ
มีเศวตฉัตรอันเป็นเครื่องประดับเกียรติยศกางกั้นอีกด้วย หลังจากที่พระองค์สงน้ำ ผลิตเปลี่ยน
เครื่องทรง พระเวสสันดรเสด็จขึ้นหลังช้างงามส่งาประดุจพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการทรงเครื่องต้นอันงามสง่านี้ เป็นการแต่งกายอย่างสมพระเกียรติ
สมฐานะท้าวพระยามหากษัตริย์ เป็นการแต่งกายเนื่องในวโรกาสสำคัญ หลังจากที่พระองค์ได้
อภิเษกเป็นกษัตริย์ ได้คืนครองราชสมบัติอีกครั้ง

ภาพสะท้อนการแต่งกายของกษัตริย์ยังปรากฏอีกครั้งในกณฑ์กษัตริย์กล่าวถึงพระ
เจ้ากรุงสุโขทัยว่าทรงห่มผ้าสไบห้อยไปทางด้านซ้าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้
ตัวอย่างที่ ๑๐

ดูราภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อสายขัตติยชาติ อันว่าท้าวบรมมณาดสุโขทัย
ก็เสด็จไปโยริยาด ขึ้นขี่ช้างแก้วราชประเจยยะนาเคียน ถึงเสถียรป่าไม้
ในที่ใกล้พระราชไธยตนะสี ลวดลีลาลงสู่ พรากช้างอยู่ธรรณี ผ้าสไบดีห้อย
บ่าซ้าย ยกย่างย้ายตามหน ยอมมือตบใส่เกล้า อำมาตย์เจ้าเทียมทัน
ไหว้จอมอันลูกแก้ว คันรอดแล้วสาลา จักใคร่ขอราชนาพระรสีลูกท้าว
ออกจากด้าวหิมพานต์ วันนั้นแล

(กษัตริย์/๑๑๑๔/๓-๘)

ในเชื้อเครือเจ้าแสนหวีสิบสองพันนา (๒๕๔๔: ๖๕๘) ระบุว่าตอนอภิเษกเจ้าอินเมือง
เป็นเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๒๓ มีเครื่องราชูปโภคจำนวนมากรวมทั้งผ้าสไบทองผีนหนึ่งด้วย
สอดคล้องกับการแต่งกายของพระเจ้ากรุงสุโขทัยในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กษัตริย์ที่ทรงผ้าสไบ

นอกจากภาพสะท้อนการแต่งกายของกษัตริย์แล้ว ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ยัง
ยังปรากฏภาพสะท้อนการแต่งกายของข้าราชการบริวาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้
ตัวอย่างที่ ๑๑

ถัดนั้นนายม้าทันบ่ช้า เทียรยอมกล้าทุกคน ประดับตนด้วยเครื่องแล้ว
เสื่อผ้าแสวไหมคำ

(นครกัณฑ์/๑๒๒๓/๗)

^๑ ดาบศรีกัญไชยและเศวตฉัตร จะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อ ๔.๓

การแต่งกายของนายมาด้วย เสื้อผ้าแส่วไหมคำ หมายถึง เสื้อผ้าที่ปักดั้น คงเป็นผ้าธรรมดาที่ตบแต่งให้งามด้วยดั้น ซึ่งดั้นนี้อาจไม่ใช่ทองคำแท้ และคงเป็นผ้าที่กษัตริย์พระราชทานให้สวมใส่ซึ่งนอกจากความสวยงามและความเป็นระเบียบแล้วอาจจะบุตำแหน่งได้ของผู้สวมใส่ได้สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในเชื้อเครือเจ้าแสนหวิสิบสองพันนา (๒๕๔๔: ๖๔๘) ว่าราชทูตเสนาอมาตย์ที่นำสิ่งของไปถวายจักรพรรดิจีนได้รับพระราชทานผ้าแพรพรรณโดยทั่วหน้า

ภาพสะท้อนเครื่องทรงของกษัตริย์อันประกอบด้วยภูษาทรงและเครื่องประดับของทั้งพระนางมัทรี พระเวสสันดร และพระเจ้ากรุงสยชัยดังปรากฏในมหาชาติไทลื้อ นับว่าเป็นเครื่องแต่งกายที่งดงาม โอ้อ่า แสดงฝีมือเชิงช่างอันงามประณีต ทั้งยังเป็นสิ่งแสดงพระอิริยาบถของกษัตริย์อีกด้วย ส่วนภาพสะท้อนเครื่องแต่งกายของนายมาดังพรรณนาไว้ในกัณฑ์นครกัณฑ์นั้น สะท้อนให้เห็นการประดับตบแต่งร่างกายข้าราชการให้งามเป็นพิเศษเพื่อร่วมกระบวนเกียรดิยศ อัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีจากเขาวงกตเข้าสู่กรุงพิชัยเขตุดร

ภาพสะท้อนด้านการแต่งกายของกษัตริย์ที่กวีพรรณนาไว้ในมหาชาติไทลื้ออีกกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ากวีผู้รจนามหาชาติไทลื้อคงมิใช่กวีชาวบ้านธรรมดา น่าจะเป็นกวีในราชสำนักผู้รอบรู้ขนบธรรมเนียมในราชสำนัก ได้เฝ้าเสนาบดีราชเทวีและเจ้าฟ้าแห่งอาณาจักรเชียงรุ่งอย่างใกล้ชิด ได้เคยเห็นการแต่งองค์ทรงเครื่องของกษัตริย์ด้วยพัสดราภรณ์และปัลลธนาภรณ์อันงามอร่ามตา กวีอาจเคยเห็นผ้าทอขึ้นเอกอันงามตระการที่สตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักสวมใส่ตลอดจนได้เคยเห็นการประกอบพระราชพิธีในราชสำนักเชียงรุ่งเมื่อครั้งที่เจ้าฟ้าปกครองอยู่ กวีรจนามผู้นี้จึงสามารถถ่ายทอดรายละเอียดของภูษาทรงและเครื่องประดับได้ละเอียดถี่ถ้วนและแจ่มแจ้งถึงเพียงนี้

๔.๒ ภาพสะท้อนด้านอาหารและความมั่นคงทางอาหาร

อาหารเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ อาหารของแต่ละท้องถิ่นย่อมผิดแผกแตกต่างกันไปด้วยปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อภูมิอากาศ ระบบนิเวศน์ เกี่ยวโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร รวมถึงปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเลือกรับประทานอาหารของคนแต่ละสังคม

ภาพสะท้อนด้านอาหารปรากฏในมหาชาติไทลื้อหลายตอนด้วยกัน มหาชาติไทลื้อกล่าวถึงแหล่งอาหารและอาหารอยู่บ่อยครั้ง ทั้งในแง่ป่าเป็นคลังอาหารของชุมชน อาหารการกินในป่า และอาหารการกินในเมือง ดังนี้

๔.๒.๑ ป่าและน้ำ: แหล่งอาหารและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

แรกเริ่มเดิมทีมนุษย์ใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ มนุษย์เสาะหาอาหารมาประทังชีวิต โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และจากภูมิปัญญาของบรรพชนที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาว่าจะหาอาหารได้ช่วงเวลาใด จากพื้นที่ใดจะเหมาะสม จะมีวิธีเก็บเกี่ยวอาหาร วิธีประกอบอาหารอย่างไร จึงจะใช้ประโยชน์คุ้มค่าและปลอดภัยต่อการบริโภค

ในมหาชาติไทลื้อปรากฏภาพสะท้อนด้านแหล่งอาหารและความมั่นคงทางอาหารใน กัณฑ์มหาราช ตอนชาวบ้านเลือกหาสถานที่มาปลูกพืชผัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑๒

เขามหาพรหมณีนไปชะไ้ คนสำให้ตามคอง ที่แท้ใจบหมองลัก
 หยาด ผุงเป็นนางเหน้านาฏสาวศรี เขามียินดีสว่างย้าว บ่พึงฟ้าวสันใด
 เขาลึงเอากันไปสะสนสะสว่า ไปถึงป่าที่ไกลเวียง เขาลึงเถียงกันว่า ชาว
 เราเหยมวลมาก เราจักเอาซากเถ้านี้ ไปเสียที่ทันใด นั้นชา จักว่าเอาไป
 เสียที่ริมน้ำ ก็จักไว้กินปลา จักเอาไปเสียที่ริมนา ก็กลัวผิดขวัญข้าว บ่
 ทุ่นทำมาเยี้ย กลัวลูกเมียอียอยาก ยินคิดมากหนักหนา จักเอาไปเสียที่
 ไกลสาลากก็กลัวเปรตหลอก จักเอาไปเสียที่เค้าหมากกอก ก็ลูกอ่อนช่าง
 มาเล่นประสูม จักเอาไปเสียที่บวกลแหลลุม ก็จักไว้กินเหนี่ยวแลโรค
 จักเอาไปเสียที่ข้างจุมปลวก ก็จักไว้กินเห็ด จักเอาไปเสียที่ป่าผักเผด ก็
 จักไว้กินดอก จักเอาไปเสียที่ป่าผักหนอก ก็จักไว้กินใบ จักเอาไปเสียที่
 ไกลก็ยินว่าคร้าน จักเอาไปเสียที่ไกลบ้าน ก็กลัวลูกไข้แลเมียเป็น จักเอา
 ไปเสียที่เขตแลแดน ก็กลัวหันดูหันด้าว จักเอาไปเสียที่เค้าพร้าว ก็กลัว
 พรวานบ่หวาน จักเอาไปเสียที่เค้าตาล ก็กลัวตาลบใหญ่ จักเอาไปเสียที่
 เค้าไม้ไผ่ ก็จักไว้กินหาง จักเอาไปเสียที่เค้าไม้ซาง ก็จักไว้กินหน่อ จัก
 เอาไปเสียที่ข้างน้ำบ่อ ก็จักไว้ต้กกิน จักเอาไปเสียที่ข้างน้ำลिन ก็จักไว้
 ตักอาบ เราจักเอาเถ้าขี้ดาบผู้นี้ ไปเสียที่ทันใด นั้นชา

(มหาราช/๑๐๔๘/๖-๑๐๕๐/๗)

ข้อความที่ปริวรรตไว้ข้างต้นในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชสะท้อนความวิตกของ ชาวบ้านที่เกรงว่าหากเอาศพพวชไปเผาหรือน้ำกล้วว่าจะไม่มีปลากิน หากเอาศพไปเผาก็กลัว จะผิดขวัญข้าว เกรงว่าลูกเมียจะอดอยากด้วยเยี้ยข้าวหรือยุ่งข้าวจะไม่มีข้าวพอกิน ครั้นจะเอาศพ ทอดไว้ที่บวกลคือแอ่งน้ำเล็กๆ อย่างปลักควาย ก็กลัวว่าจะไม่มีเหนี่ยว คือ ลูกแมงปอ ไม่มีลูกโรค

หรือถูกอึดรับประทาน ครั้นจะเผาศพชุกที่จอมปลวกก็กังวลว่าจะไม่มีเตาให้เก็บ เมื่อจะเผาศพที่ป่าผักเผดและป่าผักหนอกก็หวังว่าจะไม่มีบ่วงกและฝักคราดหัวแหวนไว้รับประทาน ครั้นจะเผาร่างชุกที่โคนมะพร้าว โคนตาล หรือกอไผ่ก็หนักใจว่ามะพร้าวจะไม่หวาน ต้นตาลจะไม่โต รวมถึงจะไม่มีหน่อไม้ ครั้นจะเอาร่างชุกไปเผาที่น้ำบ่อหรือน้ำดินซึ่งเป็นแหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้านก็เกรงว่าจะขาดแคลนน้ำกินและน้ำใช้ ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนว่าชาวบ้านมองว่าร่างไร้วิญญาณของชุกเป็นอุปมงคลต่อสถานที่ต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งอาหารการกินและแหล่งน้ำกินน้ำใช้เกือบทั้งสิ้น

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักของชาวไทลื้อ ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับข้าวมากเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวอยู่หลายขั้นตอนด้วยกัน เช่น พิธีแฮกนาหรือแรกนา พิธีเก็บขวัญข้าว พิธีทานข้าวใหม่และกินข้าวใหม่ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑: ๑๑๗-๑๑๙)

ชาวไทลื้อเชื่อว่าต้นข้าวมีเทวีประจำอยู่หรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า *ขวัญข้าว* ดูแลรักษา ฉะนั้นหากนำร่างชุกไปเผาริมนา ก็เกรงว่าจะ *ผิดขวัญข้าว* ยังผลให้การทำงานไม่ได้ผล ได้ผลผลิตน้อยหรืออาจไม่ได้ผลผลิตเลย ขาดแคลนข้าว มีข้าวไม่พอกิน จึงเลียงที่จะปลงศพชุกในสถานที่ดังกล่าว

การเลียงปลงศพชุกในสถานที่ต่างๆ ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชข้างต้น สะท้อนถึงความพยายามรักษาพื้นที่อันอุดมไปด้วยพืชอาหาร อันเป็นแหล่งอาหารของชุมชนให้คงอยู่ สอดคล้องกับการใช้สอยพื้นที่ของชาวไทลื้อที่ในแต่ละชุมชนจะมีพื้นที่สาธารณะ เช่น หนองน้ำ แม่น้ำ ชายป่า เป็นที่ให้คนในชุมชนใช้หาปลาและของป่าได้เสมอกัน (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑: ๕๗)

บ่อน้ำประจำหมู่บ้าน หรือที่ชาวไทลื้อเรียก *น้ำบ่อ* เป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ชาวบ้านจะมาพบปะพูดคุยกัน น้ำบ่อแต่ละหมู่บ้านมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องหวงแหนและดูแลรักษาไว้ให้ดี หมู่บ้านหนึ่งอาจมีน้ำบ่อหลายบ่อก็ได้ แต่ชาวบ้านจะใช้ น้ำบ่อบ้านเท่านั้น ไม่ใช้น้ำบ่อของวัดที่แยกไว้ใช้ในกิจกรรมของวัด พระภิกษุ และสามเณร (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑: ๕๘-๕๙) น้ำบ่อประจำหมู่บ้านของชาวไทลื้อมักถูและก่อกบด้วยอิฐหรือหิน และมักจะมีหลังคามุงกระเบื้องหรือไม้กุ่มแฝก (ดอดด์, ๒๕๑๓: ๙๒) ปกติ น้ำบ่อมักตั้งอยู่ใกล้ทางเข้าหมู่บ้านหรือริมถนนรอบหมู่บ้าน น้ำบ่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับดื่มของคนทั้งหมู่บ้าน (จูเหลียงเหวิน, 1994: 122) ในปัจจุบันชาวไทลื้อในชนบทหลายแห่งก็ยังคงใช้น้ำบ่อในการบริโภคอยู่

ส่วน น้ำลิน คือน้ำที่ไหลมาจากท่อน้ำซึ่งทำจากลำไม้ไผ่หลายท่อนผูกต่อกันให้น้ำไหลเข้านาแปลงที่อยู่ห่างออกไป ซึ่งเป็นระบบการจัดการน้ำสำหรับทำนา^๑ (ประคอง นิมมานเหมินท์, ๒๕๓๙: ๑๕)

การเลี้ยงไม่เผาศพชุกใกล้น้ำบ่ออันเป็นแหล่งน้ำสาธารณะสำหรับบริเวณที่คนทั้งหมู่บ้านใช้ร่วมกัน และการเลี้ยงไม่เผาศพใกล้น้ำลินซึ่งเป็นท่อน้ำสำหรับทำนา สะท้อนให้เห็นการตระหนักและรู้ค่าของน้ำซึ่งจำเป็นและสำคัญต่อชีวิต และอาจเนื่องด้วยต้องการรักษาอนามัยให้แก่คนในชุมชนอีกด้วย

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชข้างต้นยังสัมพันธ์กับระบบบริหารจัดการน้ำของสังคมไทลื้อ ชาวไทลื้อเห็นว่าระบบเหมืองฝายมีความสำคัญยิ่งต่อเกษตรกรรม น้ำเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญ และสำคัญเทียบเท่าที่ดิน การเพาะปลูกข้าวและเพาะปลูกแล้วได้ผลผลิตดีเป็นหลักประกันว่าชาวบ้านจะมีอาหารได้บริโภคตลอดปี (รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๔๒: ๘๙) จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะไม่เผาศพชุกใกล้แหล่งน้ำกินน้ำใช้ที่สำคัญต่อชีวิตอย่างน้ำบ่อและน้ำลิน

การกล่าวที่ชาวบ้านเพียรเสาะหาสถานที่ปลงศพชุกหลายแห่งควบคู่กับการกล่าวถึงแหล่งอาหารหรือแหล่งน้ำแทบทุกครั้งเป็นภาพสะท้อนที่แสดงถึงความวิตกกังวลเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอย่างชัดเจน อาจเนื่องด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของสิบสองปันนาตั้งอยู่ท่ามกลางภูเขา มีพื้นที่ป่าเขาประมาณ ๙๕.๑ เปอร์เซ็นต์ มีที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขาหรือทุ่งเมืองซึ่งอุดมสมบูรณ์พอจะทำการเกษตรได้เพียง ๔.๙ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ (เจีย แยน จอง, ๒๕๓๖: ๓๘) พบว่าบางครั้งสิบสองปันนาก็ผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการที่จะบริโภค (ยรรยง จิระนคร และ รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๑: ๑๙๖-๒๐๖)

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชดังที่คัดข้างต้นสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อว่าเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำนาปลูกข้าว ดำรงชีวิตใกล้ชิดและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ชาวไทลื้อจะเก็บผักหักหญ้าจากชายป่ามาบริโภค จึงต้องตระหนักถึงคุณค่าของแผ่นดินอันเป็นแหล่งกำเนิดพืชพรรณธัญญาหาร ต้องตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร ความกังวลด้านความมั่นคงทางอาหารที่แฝงอยู่ในตัวอย่างดังกล่าวยังสะท้อนว่าวิถีซึ่งอาจหมายถึงถึงผู้คนในชุมชนในสมัยนั้นไม่ได้คิดแคบๆ เพียงเพื่อให้ตนเองอยู่รอด หรืออยู่เพียงคนเดียวได้ แต่มี

^๑ ไทลื้อและไทยยวนมีระบบเหมืองฝายหรือระบบจัดการน้ำสำหรับทำนา ส่วนไทดำก็กล่าวถึงเหมือง ฝาย หลาย ลิน ดังที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๓๙: ๑๕) อธิบายว่า เหมือง หมายถึงการรับน้ำเข้าเหมือง รวมทั้งการล่องเหมืองหรือการทำความสะดวกเหมือนให้น้ำไหลสะดวก ฝายหรือทำนบกั้นน้ำมีหลายขนาด ขนาดเล็กชาวไทดำเรียกว่าหลาย ใช้ไม้ไผ่ปล้องเล็กเหลาปลายให้แหลมปักลงดิน การสร้างฝายต้องใช้ไม้ไผ่และแรงงานคนจำนวนมาก ส่วนลินเป็นท่อน้ำ ทำจากไม้ไผ่หลายท่อนผูกติดกัน

น้ำใจกว้างขวางคิดเผื่อแผ่ถึงลูกเมียและคนอื่นๆ ในสังคมด้วย ทำให้สังคมไทยถือเป็นสังคมที่แบ่งปันและเกื้อหนุนกัน

นอกจากนี้ตัวอย่างจากมหาชาติไทยลือกัณฑ์มหाराชยังสะท้อนภูมิปัญญาของบรรพชนชาวไทยที่สั่งสมองค์ความรู้เรื่องการเสาะหาเก็บเกี่ยวของป่าหลากหลายชนิด สะท้อนว่า ป่าชุมชน เป็นพื้นที่สาธารณะ เป็นแหล่งอาหารที่สมาชิกในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน สามารถเก็บผักจับสัตว์ต่างๆ มาประกอบอาหารได้ รวมถึงสะท้อนให้เห็นสายสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่คนปรารถนาจะสงวนรักษาป่าไม้และแหล่งน้ำให้ดำรงอยู่ยั่งยืนด้วยตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของป่าและน้ำว่าเป็นเสมือนคลังอาหารอันมั่นคงของชุมชนให้อยู่สืบไปชั่วลูกชั่วหลาน

ภาพสะท้อนด้านแหล่งอาหารยังปรากฏในมหาชาติไทยลือกัณฑ์มหाराช ตอนกล่าวถึงกระบวนทัพของพระเจ้ากรุงสุโขทัยเคลื่อนกำลังพลจากกรุงพิษณุโลกไปยังเขาวงกต ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑๓

อันว่าชาติติยะทั้ง ๔ ปู่ย่าหลาน ก็เอาริพลหาญมวลงหมู่ เข้าไปสู่ดงดาน ในสัณฐานปากกว้าง เป็นที่อ้างระเมาใจ สระใสมีน้ำมาก ควรเล่นอาบยินดี ต้นไม้มีสองส่า ต้นสูงต่ำายายไย ลมตีใบพัดเพิก กิ่งไม้เนิกไปมา มีสาขางแยงอก ก่องทรงดอกแกมใบ ลางก่องไยเป็นลูก มีรสถูกกินหวาน อันประกอบด้วยอาหารแลหน่อไม้ ผักปไร่ควกริน มีเหินือดินทุกแง่ เต็มด้าวแต่ดงไพร

(มหाराช/๑๐๖๒/๒-๘)

ตัวอย่างที่ ๑๓ เล่าว่าผืนป่าที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยและไพร่พลกรีธาทัพผ่านนำรื่นรมย์ใจ มีสระน้ำใสไหลลงอาบ มีต้นไม้จำนวนมากผลัดดอกออกผลมากมาย ผลไม้สดๆ จากต้นมีรสชาติดี กินอร่อย หรือที่ภาษาไทยลือใช้ว่า กินหวาน นอกจากนี้บนพื้นดินยังอุดมไปด้วยหน่อไม้และผักต่างๆ

การบรรยายป่าว่าเป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ดังความในมหาชาติไทยลือกัณฑ์มหाराชสะท้อนว่า กวีไม่ได้มองป่าอย่างผู้ห่างเหินธรรมชาติ หากเป็นการมองป่าอย่างผู้รู้จักป่าอย่างถ่องแท้ สะท้อนว่าโลกทรรศน์ว่าป่าเป็นคลังอาหารสำคัญของผู้คน กวีผู้รจนามหาชาติ ไทยลือและผู้คนในสมัยนั้นก็คงเข้าป่าเพื่อหาของป่า ใช้ประโยชน์จากป่า สะท้อนว่าสังคมไทยลือในสมัยนั้นพึ่งพาธรรมชาติด้านอาหารสูง

๔.๒.๒ ภาพสะท้อนด้านอาหารการกิน

ในมหาชาติโถ้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ กล่าวถึงอาหารการกินในทุกกัณฑ์

ในกัณฑ์กุมาร เมื่อชูชกเดินทางลู่ถึงอาศรมที่พระเวสสันดรพำนักอยู่ พระองค์ตรัสเชิญชวนให้ชูชกผู้เดินทางมาไกลนั่งพักผ่อน รับประทานอาหารและดื่มน้ำ ดังความว่า
ตัวอย่างที่ ๑๔

ดูราพราหมณ์ผู้ใหญ่ ท่านเท่าตั้งใจใฝ่มาดี ประโยชน์จะมีเป็นแขก บ่
ผิดแผนการใด ท่านจงไปโรงน้ำ ล้างช่วย^๑ชำระบาป จูงจักมาอยู่ฟรี^๒ นั่ง
อยู่นี้สบายแรง ก่อนทေး ดินทุทานิ ปิยาลานิ ลูกไม้มีหลายหลาก อัน
นางมัทรีหากนำมา คือว่า**หมากคับ**ของดาकिनผาด **หมากหาด**ส้มเป็น
ยาง **หมาก**ขางใสบ่เส้า **หมาก**ม่วงเข้าแลแดงลาย^๓ ลูกไม้หลายมว
ลมาก **น้ำผึ้ง**หากกินหวาน ท่านเที่ยวทางผานลำบาก จูงกินลูกไม้หมาก
อัมพา เป็นอาหารต่างข้าว แก่พราหมณ์เฝ้าเอาแรง ก่อนทรา **อิทมปิ**
ปานียี่ สี่ตี ดูราพราหมณ์น้ำกินงามบ่ชุ่น บ่มีเชื้อฝุ่นตรองดี อันนางมัทรี
ผู้ใจกว้าง ไปตัดแต่ทางคีรี น้ำกินดีตัดใหม่ คันดูคได้แรงมา ท่านจูงกิน
ผาลาอิมท้อง จูงค่อยดูค่น้ำล่องลงคอ ๑ ทေး

(กุมาร/๖๓๑/๒-๑๒)

ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนถึงผลไม้ที่พระเวสสันดรเชิญชวนให้ชูชกรับประทานว่ามี ทั้งหมาก
ม่วงหรือมะม่วง แดงลายหรือแดงไทย กวีบรรยายรสชาติของผลไม้บางอย่างว่า**หมากคับ**ทองหรือ
มะพลับทองมีรสผาด **หมากหาด**หรือมะหาดมีรสเปรี้ยว บรรยายลักษณะของ**หมาก**ขางหรือมะขางว่ามี
สีส้มสดใส พร้อมชวนชูชกดื่มน้ำผึ้งป่าและน้ำสะอาด

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าพระเวสสันดรนำอาหารที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่มาเลี้ยงดูชูชกพราหมณ์ให้อิ่ม
หนำ เน้นย้ำถึงความมีน้ำใจเมตตาของพระองค์ซึ่งเป็นผู้ให้เสมอมา ซึ่งขัดกับชูชกที่เป็นผู้ขอและมักได้
แต่ถ้อยเดียว พระเวสสันดรยังประสงค์ให้ชูชกนำผาลาผลไม้ที่พระนางมัทรีหามาเป็นเสบียงกรังติดตัว
ระหว่างเดินทางไปอีกด้วย ทั้งๆ ที่ขณะอยู่ในป่า พระเวสสันดรก็ตั้งใจดีว่าการหาอาหารในป่านั้น
ลำบากมาก เห็นจากคำตอบของพระเวสสันดรที่ตอบพระเจ้ากรุงสุยชัยในกัณฑ์ฉกษัตริย์ว่า

^๑ ช่วย คือ ล้าง, ชำระด้วยน้ำ

^๒ ฟรี คือ ที่นี้, ที่นี่, ทางนี้

^๓ แดงลาย คือ แดงไทย

ตัวอย่างที่ ๑๕

ข้าไห้วมหาราชาเจ้า เมื่อลูกเต้ามาอยู่กลางไพร ไกลเมืองเราแคว้น
มาก **ชีวิตเขือข้าหากหลอตตาย^๑** เหตุว่าข้าขงขวยหาลูกไม้ ไปสอด
ใช้มากิน ขุดมันดินหัวซาก ได้แล้วหากนำมา เลี้ยงตนดาไปหน้า
ชีวิตเขือข้าจึงหันมา มีอาการหลายหลาก กระทำไร้ยากหนักหนา
เช่นแล พระยาเฮย...อปีโน ข้าแต่พ่อพระยาตนยศมาก แต่เมื่อเขือข้า
พรากดีหลี ไพร่ขับหนีมาสู่ ในแก้วกูไกลคน เทามีตนเหลิงหลาก
เพราะว่าได้พลัดพรากบุญเรื่อง แลนางเมืองตนแม่ ทุกข์หนักแก่หนัก
หนา **ด้วยอันแสวงหาหัวมันแลลูกไม้ ยินโสภใหม่หัวใจ น้ำตาไหล**
บ่พราก คำเข้าหากตรอมผาน แลนา

(ฉกษัตริย์/๑๑๑๘/๑-๑๑๑๘/๑๔)

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ฉกษัตริย์ ตอนพระชาติเล่าความทุกข์ยากลำบากของพระนางมัทรีให้
พระเจ้ากรุงสุยขัยฟัง พระชาติเล่าว่าพระนางมัทรีต้องตื่นตั้งแต่เช้ามีดทุกวันเพื่อเข้าป่าไปเพียงคนเดียว
เพื่อเสาะหาอาหารมาเลี้ยงดูให้สี่ปากท้องพอประทังชีพอยู่ได้ กว่าพระนางจะรวบรวมอาหารให้ได้มาก
พอ และกว่าที่พระมัทรีจะได้ฉันอาหารก็มีค่าทุกวัน ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑๖

ข้าแต่ปู่พระยาเป็นเจ้า ตนปราบเหง้าสี่วี อันว่าแม่มัทรีออกไธย
ทุกข์ยากไร้ดีหลี ไปบวชเป็นรสีณี^๒อยู่ป่า ลูกเข่ากว่าแสวงเอา มีมือถือ
คระเข้าแลเสียมจอดบ้อง ดาแต่งต้องหัวมัน ยามกลางวันเข้าเถื่อน บ่มี
เพื่อนพอสอง แม่ยินหมองโสภเส้า คดรากเหง้าบัวขาว หัวพ้านยาวบ
เลือก **ทั้งหัวเผือกแลมันแดง มันดินนกกแหงหยั่ง มันอันขวกแลมัน**
ลาย มันเขาวัวควายงบงาบ่าง มันดินข้างจาดเจือ มันนิ้วมือเสื่อหัว
ราก อันแม่เขือข้าหากนำมา พลาดกั หมากนมวัวทิ้งหน่อไม้ คุบไร่สัก
อัน หมากคระทัน^๓แลม่วงไซ^๔ หมากคระหนูน^๕ใหญ่กินหวาน แม่เขือ

^๑ หลอตตาย คือ รอดตาย^๒ รสีณี คือ ดาบสินีหรือผู้บำเพ็ญตบะเพศหญิง^๓ หมากคระทัน คือ พุทรา^๔ ม่วงไซ คือ มะม่วงชนิดหนึ่ง^๕ ชาวไทลื้อเรียกขนุนว่าหมากมี การใช้คำว่าหมากคระหนูนในที่นี้น่าจะได้รับอิทธิพลทางภาษาจากภาคกลาง

หลานสองไข่ ได้ลูกไม้ นำมา สู่สาละยามค่า ตูพร้อมพว้าเรียกกัน
กลางคืนฉันลูกไม้ บ่หอนได้กินเมื่อยังวัน สักเทื่อแลปู่พระยาเฮย

(มหาราช/๙๙๘/๘-๑๐๐๐/๓)

ในกัณฑ์นครกัณฑ์ พระนางมัทรีเล่าถึงความยากลำบากของตนในการหาอาหารในป่าให้
สองกุมารฟังว่า

ตัวอย่างที่ ๑๗

อวยทุกขังแท้นอ เจ้าตนพอกี้หากฉันเดียว แม่เท่าอนดึกเขียว
ลูกเข้าก่อนพระเจ้าผู้ขวัญ แม่ไปหาห้วมันแลลูกไม้ มาเลี้ยงพ่อแก่
ไ้ยตนเดียว ทุกวันเขียวเข้าเถื่อน บ่มีเพื่อนพอสอง แม่แควนหมอง
ทุกขียาก แม่เท่าหากันบ่อยู่นับกิน ทุกขี้ใจอินหมาดใหม่

(นครกัณฑ์/๑๑๘๕/๑๓-๑๑๘๗/๒)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนว่าการดำรงชีวิตอยู่ในป่าและการเสาะหาอาหารในป่านั้น
ยากลำบาก ต้องอาศัยความพยายามและความอดทนตั้งแต่ต้นเดินทางเข้าป่า ต้องขบเจอบเสียมสำหรับขุด
หาห้วมันและภาชนะบรรจุอาหาร ทั้งยังต้องหอบหิ้วทั้งอุปกรณ์หาอาหารและอาหารที่หาได้กลับที่พัก

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การพรรณนาความเหนื่อยยากของพระนางมัทรีในการแสวงหาอาหารมาก
ถึง ๓ ครั้ง สะท้อนว่าอาหารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ และสะท้อนให้เห็นบทบาทของพระนาง
มัทรีในฐานะที่เป็นภรรยาผู้จงรักภักดีและปรนนิบัติสามีอย่างดีเสมอ ทั้งๆ ที่พระนางมัทรีเป็นนาง
กษัตริย์ พระนางไม่เคยขุดห้วมันหิ้วเผือกและเสาะหาผลไม้มาก่อน แต่พระนางก็ทำหน้าที่ภรรยาด้วย
ความขยัน อดทน สมเป็น เมียมึงแก้วเทียมองค์ เป็นคู่ทุกข์คู่ยากของพระเวสสันดรโดยแท้

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร หลังจากพระเวสสันดรพระราชทานพระชาลีและ
พระกัณหาให้ชูชก ชูชกไล่ต้อนสองกุมารให้เร่งรีบเดินทางไปพร้อมตน สองกุมารไม่แน่ใจว่าเมื่อใด
จะได้กลับมาครอบครัว ณ เขาเวทอีก พระกุมารทั้งคู่รำพึงรำพันด้วยความเสียดายว่า ต้องละทิ้ง
ต้นไม้ในป่าที่มีผลดกห้อยย้อยเป็นพวงทุกต้น ต้องลาจากลูกไม้ที่มีรสอร่อย ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑๘

ดูรานางกัณหา ไม้ดงหนาพรายเพริด ตั้งต้นเกิดแกมกัน ไม้ชุมพ
หันถี่ถ้อย ต้นใหญ่่น้อยโยยาย ไม้ยางพรายกิ่งค้อม อ้วนอ่อนนุ่มลงมา
ไม้นานาหลายหลาก เต็มทุกปากสาละ สองราจักละไว้ ยังหมู่ไม้ หมอง
ตาย ชาแล ดูรานางกัณหา อสุสตุถา ไม้ชบาแพงมีเหลือแหล่ ไม้คระ

หนูนแผ่ยายโย ไม้โพไทรร่มกว้าง เต็มแต่ข้างอาศรม **หมากกวดกลมลูก**
น้อย หลายถัถ้อยนานา สองราชจักละไว้ ต้นป่าไม้ตามพราหมณ์ แลนา
ดูรานางกัณหาเฮยหนุ่มน้อย **ไม้ถัถ้อยนานา มีผลาลูกย่อย ลูกใหญ่**
น้อยแกมกัน จอมเขานันมีมาก ราพร้อมหากเคยกิน **ตกเหนือดินลูก**
ล้น หวานยิ่งล้นเอาใจ ราชักไปเจียรจาก ลูกไม้หากสุกตาย ซาแลนอ

(กุมาร/๖๙๗/๑-๖๙๙/๒)

ในกัณฑ์มัทรีหลังจากกลับถึงอาศรม พระนางขอร้องพระเวสสันดรให้เรียกพระโอรสและ
พระธิดาออกมาฉันห้วงน้ำ รากบัว และผลไม้ ดังถ้อยความว่า
ตัวอย่างที่ ๑๙

รากบัวขาวชะช่อน หัวฟ้านอ่อนกินหวาน หมากกระจัดสานลูก
ใหญ่ หมากม่วงไข่แลคระหนูนยวง ลูกไม้พวงหลายหลาก น้ำ
มันหากเจือจาง อังเชิญพระภูบาลเลิศแล้ว ทำวุงเรียกลูกแก้วออกมากิน
แต่เพื่อ ข้าแต่มหाराชเจ้า รานิทุกข์โสกเส้าเสมอกัน ไพร้อารัมภ์จำจาก
ได้พลัดพรากเมืองมา อยู่สาลาป่าไม้ เจ้าทุกขไรรู้ข้าก็มาตาม บ่มีความ
เคียดพ้อง บ่พรากห้องทันใด อดใจไปสอดไซ้ หาลูกไม้แลห้วงน้ำ เราหาก
ฉันต่างข้าว ได้เห็นหน้าลูกเต้าแลสองศรี ข้ายินดีบ่ขาด บัดนี้ท้าวพวยหื้อ
ลูกรักพรากเสียไหน

(มัทรี/๘๐๗/๑๐-๘๐๙/๙)

ตัวอย่างมหาชาติไทลื้อทั้ง ๖ กัณฑ์ข้างต้นสะท้อนชื่อพืชอาหารจำนวนมาก จำแนกได้
๒ จำพวก คือ พืชมีหัวใต้ดินหรือพืชกินราก และผลไม้หรือลูกไม้

พืชกินหัวหรือราก ประกอบด้วย พืชมีหัวใต้น้ำ ได้แก่ หัวฟ้านคือเหง้าของบัวสาย และ
พืชมีหัวใต้ดิน ได้แก่ หัวเผือก หัวมันหลากหลายชนิด ทั้งมันแดง มันดินนง มันอันขวาก มันลาย มันเขา
วัวควาย มันดินช้าง และมันนิ้วมือเสือ

ผลไม้ ได้แก่ หมากกระจัด หมากม่วงไข่คือมะม่วงชนิดหนึ่ง หมากนมวัวคือผลของต้น
นมวัวซึ่งเป็นชนิด *F. latifolium* Merr. (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๓๕๑) หมากกระทันหรือพุทรา
หมากคระหนุนหรือขนุน หมากคับทองหรือมะพลับทอง หมากหาดหรือมะหาด หมากซางหรือ
มะซาง หมากม่วงหรือมะม่วง แดงลายหรือแดงไทย หมากกวดหรือมะขวิด นอกจากนี้ก็ยังมีอีกถึง
หน่อไม้ซึ่งชาวไทยลื้อนิยมรับประทานกันมากด้วย

ภาพสะท้อนด้านอาหารการกินในป่าที่กล่าวว่า ลูกไม้แลห้วมัน เราหากฉันต่างข้าว สะท้อนว่าเดิมทีเมื่ออยู่ในเมือง กษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ครั้นมาตกยาก อยู่กลางไพรก็ได้รับประทานห้วมันและผลไม้แทนข้าว ห้วมันและห้วเผือกเป็นอาหารสำคัญของ มนุษย์แต่โบราณ มีคาร์โบไฮเดรตสูงจึงให้พลังงานมาก ในมหาชาติไทลื้อกล่าวถึงห้วมันมากถึง ๗ ชนิด สะท้อนถึงความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายของพืชอาหาร และสะท้อนความรอบรู้ของกวี

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร หลังจากพระเวสสันดรพระราชทานสองกุมารแก่ชูชก พระองค์หวั่นวิตกถึงความเป็นอยู่ของลูกน้อยว่าหากลูกหิวจะมีใครหาอาหารให้ประทาน ดังนี้ ตัวอย่างที่ ๒๐

อวยนอสองสายใจรักพ่อ ลูกน้อยหนอนงราม บัดนี้เถ้าชีพรามณณ์
จำกว่า ตีแล้วดำขับไป ตาวันใสห่ามห้อย คลาคลาดคล้อยลงแลง
สองฝั่งแพงอยากข้าว ลูกเต้าอยากอาหาร สองกุมมารอยากน้ำ
พรามณณ์เยะซ้าตีไป สองจอมไถ้วไฉว่วน จักร้องให้แล่นไปหา ว่ามาตา
เฮยแม่เจ้า เชื้ออยากข้าวเหลือใจ จักมีไผเหมือนแม่ หื้อข้าวแก่กุมมาร
ไผจักปานพ่อเจ้า ไผจักมาบั้นข้าวไผมือขวา ไผจักมาบิดปลาไผมือ
ซ้าย ไผจักมาร้องเรียกลูกเอื้อยอ้ายพ้อมากิน นั้นชา

(กุมาร/๖๘๓/๑๐-๖๘๕/๑)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนว่า ข้าวและปลาเป็นอาหารหลักที่ชาวไทลื้อบริโภคในชีวิตประจำวัน ข้าว ที่พระเวสสันดรเอ่ยถึงในที่นี้คือข้าวเหนียว สะท้อนว่าในสังคมที่กวีวิจนา มหาชาติไทลื้อนั้นผู้นิยมบริโภคข้าวเหนียว นอกจากนี้ข้อความที่คิดไว้ข้างต้นยังสะท้อนถึงความรัก ความผูกพัน และความห่วงใยของพ่อที่มีต่อลูกน้อย ว่าเมื่อก่อนพ่อเคยปั้นข้าวไผมือขวาและฉีกเนื้อปลาไผมือซ้ายให้ลูก เพื่อให้มีอหนึ่งถือข้าว มีอหนึ่งถือกับข้าวคือปลา ลูกจะได้กินอาหาร สะดวก และสะท้อนวัฒนธรรมการกินของคนไทลื้อที่ใช้มือปั้นข้าว ฉีกปลา อาจเนื่องด้วยการใช้มือแกะปลาช่วยให้แยกก้างปลาออกจากเนื้อปลาได้ง่ายกว่าการใช้ช้อนหรือตะเกียบ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ ตอนพระนางมัทรีเล่าความทุกข์ใจของพระนางที่พลัดพรากปิโยรส เมื่อพระนางพบหน้าลูกรักทั้งคู่และคลายความโศกกำสรด พระนางมัทรีได้เล่าความโทมัสให้พระกุมารทั้งสองรับรู้ กวีเอ่ยถึง หมูข้าว ไร่ด้วย หมูข้าว คือ ภาชนะบรรจุสำหรับอาหารของชาวไทลื้อ มีลักษณะคล้ายขันโตกของล้านนา และสะท้อนภาพวัฒนธรรมการกินอาหารของชาวไทลื้อ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๒๑

แม่แควนหมองทุกซึ่ยก แม่เท่าหากนับอยู่นับกิน ทุกซึ่ใจอินหมาด
ใหม่ ร้องรำให้ครางเคื่อง ชอบผอมเหลืองหล่อแต่ก้าง เพราะลูกม้างเจียน
คา แม็กี่มาพายน้ำตาตกหมู่มั่ว แม็กี่มาแบ่งพุน^๑เจ้าโคมเฉลียว แม่หาก
กินผู้เดียวหมองม่อ บ่หันสองเจ้านั่งพร้อมพ่อชวณกิน

(นครกัณฑ์/๑๑๘๗/๑-๔)

ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวไทลื้อที่นึ่งล้อมหมู่มั่ว
ชาวไทลื้อไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสามเณร หรือชาวบ้านนิยมรับประทานอาหารร่วมกันโดยนั่งบนม้านั่ง
นั่งตัวเล็กที่ชาวไทลื้อเรียกว่าตั่ง และนั่งเป็นวงล้อมหมู่มั่ว

ในกัณฑ์มหาธาตกล่าวถึงอาหารที่ข้าทาสของชูชก จัดอาหารให้ชูชกรับประทานจำนวนมาก
มาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๒๒

ในกาละเมื่อนั้น ส่วนชูชกพรากหมณ์ผู้เฒ่า มันก็ได้กินค่าสองเจื่อง
เจ้าบุญเรือง อันปู่พระยาแต่งครัวเมืองไปไถ่ เยะอันเยะร้อยใส่ปันซี
พรากหมณ์เป็นดีกับค่า เจ้าบาปนั้นเข้าราเว พรากหมณ์รักเมียบ่พราก
นางร้อยหากเหมือนกัน พรากหมณ์สรวลหวันย้วยแย้ม มันจูบแก้มชูคน
คน บาปนั้นจนจับปู่ หลึงหมูนั่นพำรุ่มซัง **เขาจึงแบ่งรางวัลปันแก่**
เฒ่า ร้อยพุน^๒ข้าวกับแกง ขึ้นลาบแดงคนถั่วย กกล้วยสุกใหม่คน
หวี ห่ออับดีแกงอ่อม แต่งคู่พร้อมยอถวาย หลึงทั้งหลายลวดสิ้น
ทางซ้ายยื่นมาหา ภายขวาเอายื่นเข้า จำปู่เฒ่าเทกิน หัวที่มันยินอยาก
กับใส่ปากไวไว เทกินไปวะวูมวะวาบ **เฒ่าลวบลาบสิ้นลง กินบ่ปลง**
บ่น้อย เสี่ยงพุนร้อยนางแปง กินตามแรงพะผวด **ขึ้นจับหนดค่อม**
ยุม กินวะวูมวะวั่ว กินแกมเล้าหลายอัน ขบหัวเป็นมันละได้ ขบขาไก่อ
มันละลัน เฒ่ายินมันพอยซ้ำเร่ง ท้องเฒ่าเคร่งปานกลอง เพราะว่ากิน
หนังพองแล**ขึ้นซ้าง ขึ้นแรดดั่งมันหนา หนังผาลาเผาผ่อย** ต่ำหื้อ
ย่อยสุนปา พรากหมณ์ตันทาบไป บัดใส่ใส่ทั้งมวด กินบ่ชวณไผเล่า

^๑ พุน คือ ส่วนแบ่ง^๒ พุน คือ ชนิด

ถ้าเชื่อว่าลุ่มลาม มันกินตามอันกลิ่นอันอยาก ท้องได้พรากมานาน
อาหารคัดคั่งได้ ไฟท้องไหม้บั่น

(มหाराช/๑๐๓๔/๒-๑๐๓๖/๑)

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชให้รายชื่ออาหารหลายชนิดเป็นอาหาร
เฉพาะถิ่นที่คนไทลื้อรวมถึงคนทางภาคเหนือของประเทศไทยนิยมรับประทาน ดังนี้

ซิ่นลาบ เป็นอาหารชนิดหนึ่ง ถือเป็นอาหารชั้นสูง ใช้เนื้อวัว เนื้อควาย หรือเนื้อหมู เป็น
ต้น หั่นเป็นชิ้น ปรุงด้วยน้ำยำ (พระมหาวรเชษฐ มหาวีริโย, **สัมภาษณ์**, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔) **ซิ่น**
ลาบแดง ในที่นี้น่าจะเรียกชื่อตามสีสันของอาหารซึ่งมีสีแดง เนื่องจากมีเลือดสดเป็นส่วนผสม **แกง**
อ่อม เป็นชื่อแกงชนิดหนึ่งที่ต้มหรือเคี่ยวเนื้อนานๆ ให้เปื่อย **หนังพอง** คือ อาหารชนิดหนึ่ง ทำจาก
หนังวัวหรือหนังควายล้างให้สะอาด เผาไฟให้เหลือง ขูดขนออกจนหมด หั่นเป็นชิ้นๆ นำไปคั่วกับ
ทรายจนหนังสุกพองเต็มที่ (วรพร บำบัด, ๒๕๓๖: ๑๒๒) ส่วน **หนังผาลาเผาฝอย** เป็นอาหารอย่าง
หนึ่งที่ถือว่าเป็นอาหารชั้นดี ทำจาก **หนังผาลา** คือหนังบริเวณกระดูกสันหลังของสัตว์เป็นหนังที่ไม่มี
มีไขมัน นำไปเผาไฟจนสุกและ ฝอย คือ กรอบ (เจ้าสวาธิโลก ธมฺมสาโร, **สัมภาษณ์**, ๒๙ เมษายน
๒๕๕๔) ส่วน **ซิ่นข้าง** และ **ซิ่นแรด** คือเนื้อข้างและเนื้อแรด ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนโดยปรกติไม่
นิยมรับประทานสัตว์ใหญ่อย่างข้างและแรด (พระมหาวรเชษฐ มหาวีริโย, **สัมภาษณ์**, ๑๙
มกราคม ๒๕๕๔) อาหาร๒ อย่างหลังนี้นักวิญานจะเติมเข้าไปเพื่อความสนุกสนานมากกว่า

ข้อความจากมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชที่คัดมาข้างต้น กวีอ้างว่ากล่าวถึงอาหาร
๑๐๐ อย่าง แต่กวีไม่ได้ให้ชื่ออาหารทั้งหมดไว้ การใช้จำนวน ๑๐๐ ในที่นี้เพื่อบ่งปริมาณและความ
หลากหลายของอาหารว่ามีมาก อาหารชั้นเลิศที่นางในทั้ง ๑๐๐ คน ประจงปรุงขึ้นเป็นพิเศษให้
ชูชก เชื้อให้ผู้ฟังธัมมมหาชาติซึ่งเป็นคนท้องถิ่นรู้จักและคุ้นเคยกับอาหารเหล่านี้เป็นอย่างดี
จินตนาการภาพชูชกที่สวาปามอาหารอย่างตะกละตะกลาม ด้วยชูชก **กลิ่นอันอยาก** คืออดอยาก
มานานหนักหนา ชูชกบริโภคอาหารทั้งหมดเพียงผู้เดียว **กินบ่ชวนไผ** ไม่เชื้อเพื่อให้ผู้ใดได้ร่วม
รับประทาน ต่างจากลักษณะนิสัยโดยทั่วไปของชาวไทลื้อที่มักแบ่งปัน การบริโภคอาหารปริมาณ
มากเกินไปยังผลให้ไฟธาตุพิการ อาหารย่อยไม่ทัน เป็นเหตุให้ชูชกเสียชีวิตอย่างทุกข์ทรมานใน
เวลาต่อมา

นอกจากนี้ยังปรากฏรายชื่ออาหารที่ชาวเมืองเซตุดรตระเตรียมไว้ต้อนรับและเฉลิม
ฉลองเนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลที่พระเวสสันดรนิวัตสู่กรุงเซตุดรในกัณฑ์นครกัณฑ์ ว่า

ตัวอย่างที่ ๒๓

บ้านน้อยใหญ่คาวเมือง ประดับเรื่องทุกที่ ทัดบ้านถีนุหนนา หื้อ
 แยกหาที่หว่าง บหื้อห่างยายมา ตั้งศาลาแลร้าน ทุกหน้าบ้านยายโย
 อ่างหมไหตาลใหญ่ ตักน้ำใส่บวยยาย ข้าวเหล่านายบ้านปาว ของฝาก
 ข้าวขุนนาย มีทั้งของถวายพระเจ้าฟ้า มีชื้อหน้าคาวทาง ข้าวแพงวางแสน
 ชะบอก ทั้งแพงพอกสุรา โสมสุบยาพักค้าย กล้วยอ้อยจิมเจือ **พรวัว**
ตาลเค็รอกองกวด น้ำหวานสวดมธุรส **ข้าวหนมรดน้ำอ้อย** บรู้กร้อย
 เยื่องเหลือใจ คนฝูงโตบ่มักเหล้า ทุกหน่มเถ้าสาวคาว ฝูงผ้าขาวดวงล้าง
 กินน้ำอย่างจริงตาย เคี้ยวอ้อยคายคุด**พรวัว** ได้แรงย้าวหายพัก คนฝูงโต
 อันมักเหล้า พลันแล่นเข้าไปหา ในศาลาร่มยัง ชักจ้องรังปลันกิน ข้าว
 เหล้ายีนอยู่ต่าง ตีห้องถ่างทวงแรง แพงพอกแกงเพ็น**ส้า** **ปลา**ลาบล้าฎูเท
 กินเหล้าเมาเซท้าว ดั้นตะด่าวไปมา ช้างมคคาสะสู๋ ยั้งชอคคู้ซิบคะดวง
 คน ถวงยีนดีมาก อวดทุกปากทุกคน ว่าเราลงพลปางก่อน เบี้ยบ่ห่อน
 ยังกถ แต่ค่าเราลงพลปางนี้เจ้า บได้เสียเบี้ยค่าเหล้าสักคน

(นครกัณฑ์/๑๒๑๗/๖-๑๒๑๙/๑๑)

ตัวอย่างที่ ๒๔

ประการ ๑ ลูกญพระยาเวสสันดรเจ้า จักพอกเต้าทางใด สูสูงไป
 ตกแต่ง ตั้งไว้แห่งมคคา หื้อ**สุรา**อ่านร้อย บ้านใหญ่่น้อยยายโย คือเมรีย
 ๕ จำพวก คนโสภโคจรก^๒อาศัย เขาเที่ยวไปยีนอยาก ทางท้าวหากจักมา
 ฝูงโยธาหมู่เจ้า คนหนุ่มเถ้าอยู่เทกินทรา **มส์** **ปฺวานิ** ๑ อัน ๑ ท่านทั้ง
 หลายจูงตกแต่ง **ซิ่นปลา**แบ่งไยยาย **เข้าหนม**หลายแล**เข้าหนมถั่ว** **เข้า**
ต้มอ้วซิ่นปลา **เข้าหนม**เหลกกามีหลายหลาก น้ำสับบิมากนานา ทั้ง
 น้ำมันงาแบ่งใหม่ น้ำทะริใส่สมัว **เข้าหนม**หนัวแล**เข้าฟ้าง** ชาวไร่สร้าง
 ยาเมา หื้อสูเอาตั้งออก ไว้ข้างชอกทางไป

(มหาราชา/๑๐๒๘/๙-๑๐๓๐/๑)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏรายชื่ออาหารหลายอย่างทั้งผลไม้ ได้แก่ กล้วย อ้อย มะพรวัว
 และลูกตาล กับข้าว ได้แก่ แกง และ ส้า ส้าเป็นทั้งชื่ออาหารและเป็นชื่อวิธีการปรุงคล้ายกับการยำ

^๑ ทัด คือ ตรง (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, **สัมภาษณ์**, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔)

^๒ โสภโคจร คือ โสโคจร นำรังเกียจ

ส่วนผสมหลักต้องชอยให้ละเอียด เช่น ส้มมะแตง (ยำแตงกวา) ต้องปอกแตงกวา ชอยแตงกวาเป็นชิ้นบางๆ ปูรอรสดด้วยน้ำปูรที่มีส่วนผสมของ เกลือ พริกสด กระเทียม ต้นหอม ผักชี และงาดำ (วรพร บำบัด, ๒๕๓๖: ๑๑๗-๑๒๑) นอกจากผักแล้ว เนื้อสัตว์ก็สามารถนำมาทำส้าได้ โดยสับเนื้อสัตว์ให้ละเอียด ปูรอรสดด้วยพริกคั่ว กระเทียม ต้นหอม และเกลือ ปลาตากก็เป็นชิ้นปูรอรสดด้วยพริก เกลือ มะนาว (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, **สัมภาษณ์**, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔) ขนมหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่าเข้าหนมมีทั้งเข้าหนมรดน้ำอ้อยคือขนมที่ราดด้วยน้ำตาลอ้อย เหตุที่ชาวไทลื้อเรียกน้ำตาลว่าน้ำอ้อยเนื่องด้วยแต่เดิมใช้น้ำอ้อยตั้งไฟเคี่ยวจนน้ำอ้อยเหนียว แล้วจึงนำมาหยอดลงใบตอง ให้น้ำอ้อยแข็งและแห้ง เก็บรักษาไว้กินนานๆ (บุปผา จิระพงษ์ และ นันทนา อัครนิธิน, ๒๕๒๙: ๑๔๐-๑๔๓) **เข้าหนมลาย** คือของกินเล่นอย่างหนึ่งทำจากหัวบุก (แม่แตงหอม, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) **เข้าหนมถั่ว** คือของกินเล่นอย่างหนึ่งทำจากถั่วชนิดต่างๆ เช่น ถั่วแดงต้มสุก ใส่เนื้อมะพร้าวอ่อน ถั่วลิสง งาขาว น้ำตาล คลุกให้เข้ากัน **เข้าหนมเหลก** คือข้าวเหนียวใหม่หนึ่งสุก ใส่งา และเกลือโขลกให้เข้ากัน (อ้อจันหอม, **สัมภาษณ์**, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔) **เข้าต้ม** คือข้าวเหนียวที่ห่อในใบตองและทำให้สุกด้วยวิธีต้ม **เข้าหนมหั่ว** คือขนมชนิดหนึ่งทำจากข้าวเหนียวหนึ่ง (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, **สัมภาษณ์**, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔) และ**เข้าฟาง**^๑ ส่วนเครื่องต้ม ที่กล่าวถึงไว้ในมหาชาติลื้อ ได้แก่ น้ำเปล่าหรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่าน้ำจริง น้ำมะพร้าว น้ำหวาน และเหล้าที่ผลิตขึ้นเอง

ความหลากหลายของอาหารในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชและกัณฑ์นครกัณฑ์ข้างต้น สะท้อนภูมิปัญญาของชาวไทลื้อในการดัดแปลงอาหาร จากอาหารพื้นฐานที่มีเพียงข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ชาวไทลื้อได้ยกย้ายผลิตเป็นเหล้าและดัดแปลงเป็นขนมมากมาย รายชื่ออาหารดังปรากฏในมหาชาติไทลื้อดังกล่าวข้างต้นส่วนใหญ่ันว่าสอดคล้องกับอาหารการกินของชาวไทลื้อ ที่มีลักษณะแบบดั้งเดิมของคนไทโบราณ กับข้าวของไทลื้อคล้ายคลึงกับของไทยใหญ่และไทยยวน มีเอกลักษณ์ไทเดิมคือ ไม่ใช้กะปิ น้ำปลา และกะทิเป็นเครื่องปูร ของกินเล่นและขนมของไทลื้อส่วนใหญ่ทำมาจากข้าวเหนียวและข้าวเจ้า (ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๑: ๒๔๒-๒๔๓) สังเกตว่าอาหารทั้งหมดข้างต้นมีวิธีการปูรไม่ซับซ้อน และไม่ใช้กะทิประกอบอาหารเลย สอดคล้องกับวิถีการกินของชาวไทลื้อที่ไม่กินกะทิ กินอยู่อย่างเรียบง่าย นิยมบริโภคอาหารตามธรรมชาติ

^๑ ข้าวฟาง หรือที่ชาวไทลื้อเรียก ข้าวเดือย ใช้เป็นอาหารของนก (พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย, **สัมภาษณ์**, ๑๙ มกราคม ๒๕๕๔)

นอกจากนี้ ในมหาชาติไทลื้อยังปรากฏข้อความแสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของอาหารในเมืองเซตตุตรในกัณฑ์นครกัณฑ์ ว่า

ตัวอย่างที่ ๒๕

เมืองเซตตุตราเขาปลูก เหล้ายาถูกเต็มดี อาหารมีพร้อม กอง
ก๋อล้อมลวงทาง ขึ้นปลาวางหอมหมี่ คั่วจิ้นจี่ธรรม ทิ้งเข้าหนมแลเข้าต้ม
ลูกไม้ส้มแสดหวาน ถ้วนสัพพะการบไว้ หานันใดก็ได้ทุกอัน

(นครกัณฑ์/๑๒๓๓/๒-๖)

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์แสดงไว้ข้างต้นแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายของอาหาร และความมั่นคงทางอาหารของเมืองเซตตุตรที่ผลิตอาหารได้เอง อาจสะท้อนว่าชาวไทลื้อปรารถนาให้สืบสองพันนาอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับเมืองเซตตุตรของพระเวสสันดรซึ่งน้ำท่าและอาหารบริบูรณ์ด้วยอาณาภาพของช้างปัจจัยนาคซึ่งเป็นสหชาติและเป็นช้างคู่บารมีของพระเวสสันดร เห็นอื่นใด เมืองพิชัยเซตตุตรอุดมสมบูรณ์ได้ เพราะพระเวสสันดรเป็น กษัตริย์ผู้ประเสริฐ มีพระราชดำริว่ากาารให้ หรือ ทานเป็นสิ่งสำคัญ ทานเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งใน ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ หรือจริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงปฏิบัติเป็นหลักธรรมประจำ พระองค์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๐๗) ในมหาชาติไทลื้อกล่าวถึงการทำทานของพระเวสสันดรอยู่บ่อยครั้ง เมื่อแรกประสูติพระโพลีสัตว์ขอทรัพย์จากพระมารดาประทานยาจก ครั้นขึ้นครองราชย์พระโพลีสัตว์ก็บริจาคตานแก่คนยากไร้เป็นประจำถึงวันละ ๖ แสนคำ พระองค์ยังพระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ให้พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์เป็นเหตุให้ชาวเมืองเซตตุตรไม่พอใจ จึงขับพระองค์ออกจากเมือง แต่พระเวสสันดรก็ยังตั้งพระทัยมั่นในการบริจาคตาน ก่อนเสด็จออกจากเมืองเซตตุตรพระเวสสันดรยังกระทำสัตสดกทาน^๑ บริจาคแก่มหาชน เมื่อพระเวสสันดรพร้อมพระนางมัทรี พระชาลีและพระกัณหาออกจากเมืองไปยังมีผู้คนตามมาขอสิ่งของ พระเวสสันดรก็พระราชทานให้ด้วยความยินดี เมื่อพระเวสสันดรไปอยู่ในป่าหิมพานต์อันกัณดารก็ยังมีพราหมณ์อุตสาห์ตามไปขอสองกุมาร พระองค์ก็มอบลูกน้อยให้ พระอินทร์เกรงว่าหากมีผู้ใดมาขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็ยอมพระราชทานให้ และพระเวสสันดรจักไร้ผู้ดูแล พระอินทร์จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีแล้วถวายคืนพระเวสสันดรในภายหลัง ทานทั้งปวงที่พระโพลีสัตว์กระทำด้วยใจพิสุทธ์ ไม่เคยไร้ผล ไม่เคยสูญเปล่า ย่อมย้อนกลับคืนมาสู่พระองค์เสมอ ดังมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์บรรยายว่าเมืองเซตตุตรมีอาหารอุดมสมบูรณ์ดังข้อความข้างต้น และบรรยาย

^๑ สัตสดกมทาน คือ การให้ทานหมวดละ ๗๐๐ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๑๖๔)

ว่ามีฝนท่าแก้วตกลงมาในเมืองเซตุคร ตอนท้ายกัณฑ์นครกัณฑ์ ก็กล่าวถึงบารมีของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญมาอเนกชาติ ยังผลให้เมืองเซตุครอุดมสมบูรณ์ มั่งคั่งยิ่งกว่าเดิมก็ด้วยน้ำพระทัยเมตตาและการให้ของพระเวสสันดรโดยแท้

ข้อความในมหาชาติไทยลือกัณฑ์นครกัณฑ์ที่กล่าวชื่นชมความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในเมืองเซตุครอาจสะท้อนความปรารถนาของกวีและชาวไทยที่ต้องการให้สิบสองปันนามีอาหารการกินสมบูรณ์เยี่ยงเมืองเซตุครก็เป็นได้ ด้วยนิสัยของชาวไทยที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ทำให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สัมพันธ์กับทานบารมีอันเป็นคุณธรรมสำคัญที่พระเวสสันดรปฏิบัติเป็นนิจ

ภาพสะท้อนด้านอาหารการกินในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ สะท้อนถึงความสำคัญของปลาและแหล่งน้ำในฐานะเป็นคลังอาหารของชุมชนที่สมาชิกในชุมชนต้องร่วมกันรักษาเพื่อให้มีกินมีใช้ไปชั่วลูกชั่วหลาน สะท้อนความหลากหลายทางชีวภาพของพืชอาหาร สะท้อนภูมิปัญญาของชาวไทยในการดัดแปลงอาหาร และสะท้อนถึงความสมบูรณ์ของอาหารในเมืองพิชัยเซตุครอันเนื่องด้วยการให้ของพระเวสสันดรเป็นสำคัญ

๔.๓ ภาพสะท้อนด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในรูปข้าวของเครื่องใช้ของตัวละครในเรื่อง

ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ให้รายชื่อข้าวของเครื่องใช้ไว้หลายอย่าง ทั้งของใช้ของชูชก และเครื่องราชูปโภคของพระเวสสันดร พระเจ้ากรุงสุยชัย และพระนางมัทรี

ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์มหाराช กล่าวถึงข้าวของเครื่องใช้หลายอย่าง ทั้งของใช้ส่วนตัวดั้งเดิมของชูชกและข้าวของที่พระเจ้ากรุงสุยชัยพระราชทานแก่ชูชก รายละเอียดเหล่านี้ไม่ปรากฏในอรรถกถาเวสสันดรชาดก เป็นส่วนที่กวีท้องถิ่นผู้ประพันธ์มหาชาติไทยลือเพิ่มเติมขึ้น

เมื่อชูชกตาย กวีกล่าวในทำนองเสียดายแทนชูชกที่ต้องละทิ้งข้าวของพระราชทานจำนวนมากดังปรากฏในกัณฑ์มหाराช ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๒๖

อวยทุกขังแท้นอ พราหมณ์ก็มาตายเสียข้าหญิงชายสองร้อย ตาย
เสียยังนางหนุ่มน้อยอมิตตดา ตายเสียอาสาสนาแพรทั้งคู่ ตายเสียช้างม้า
หมู่วัวหน้า^๑ ตายเสียภิดานคำทั้งแท่ง ตายเสียของพระยาแต่งหื้อชูอันอัน
ตายเสียคำพันนิกะสองแสนสี่หมื่น ตายเสียหน้าช้อยขึ้นสาวศรี ตายเสีย

^๑ หน้า คือ สวยงาม

สมบัติดีอันวิเศษ ตายเสียผ้าทองเทศผืนจัน ตายเสียถงขนัน^๑พราหมณ์
 พากว่า ตายเสียปูเสียยาวงษา ตายเสียนาริยาสาวหนุ่มน้อย พราหมณ์บ่
 ทันได้กอดอ้อยเสวยกาม ตายเสียข้างรวงงามตัวอาจ ตายเสียม้าแก้ว
 ราชอัสดร ตายเสียฝูงควายปอนตัวอาจ ตายเสียวัวสุพรรณราชไวยพลัน
 ตายเสียชนักพันเครื่องทำว ตายเสียเสื่อแผ่นผ้าม้าวงเงินคำ ตายเสีย
 สมบัติหนามวลมั่ง ตายเสียเสื่อผ้ากั๊กหมอนแพร ตายเสียแพรฮำราช
 เถ้าเมียชนชาติเป็นคน กัมมะจนจุจอด จุติรอดอารมณ์ วิธีสมัคบัน
 ภาวังคลื่น ๗ ที ภาวังคบเสทมีตัดขาด จิตจึงคลาดกายา หือเกทาแตกม้าง
 ตายกว่าสร้างอบาย พราหมณ์ได้มาเสวยสมบัติหลายในปราสาท ถ้วน
 ขนาด ๗ วัน มันบรู๋รำพึงสังสักสิ่ง พราหมณ์เฝ้าจึงมรณา

(มหาราช/๑๐๔๐/๑๖-๑๐๔๒/๑๕)

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชให้ชื่อข้าวของเครื่องใช้ของชูชกหลายอย่าง ทั้ง
 ของส่วนตัว คือ ถงขนัน สำหรับบรรจุเครื่องรางของขลัง ซึ่งจะกล่าวต่อไปในข้อ ๔.๖.๓

นอกจากนี้ในตัวอย่างข้างต้นยังเอ่ยถึงของที่พระเจ้ากรุงสุยชัยพระราชทานเพิ่มเติมให้
 ชูชกหลายอย่าง ได้แก่ ม้าซึ่งเป็นเครื่องประดับขน รวมถึงเสื่อผ้าและของใช้ที่ประดิษฐ์จากผ้า
 ได้แก่ ผ้ากั๊ก ในที่นี้คือผ้ามาน เป็นผ้าสำหรับกันเป็นพื้นที่ใช้สอยส่วนตัว คือพื้นที่สำหรับห้องนอน
 (วิถี พานิชพันธ์, ๒๕๔๗: ๙๑) เนื่องจากเรือนแบบไทลื้อดั้งเดิมไม่มีตีฝากันห้องนอน ต้องใช้ผ้ากั๊กซึ่ง
 กันแบ่งพื้นที่ส่วนตัว และผ้าทองเทศผืนจัน คงเป็นผ้าเนื้อดีจากต่างประเทศชนิดหนึ่ง แพรฮำคือผ้า
 แพรเป็นพับๆ หมอนแพรและอาสนะแพร ผู้วิจัยสังเกตว่าสิ่งของพระราชทานที่เป็นเสื่อผ้าหรือทำ
 ด้วยผ้ามักเป็นผ้าแพร เนื่องด้วยผ้าแพรเป็นผ้าไหมทอเนื้อละเอียดสำหรับเจ้านายชั้นสูงใช้ (วิถี
 พานิชพันธ์, ๒๕๔๗: ๖๙) ในเรื่องเป็นของล้ำค่าที่พระเจ้ากรุงสุยชัยพระราชทานเพิ่มให้ชูชก
 เมื่อก่อนอาจมีใช้เฉพาะเจ้าฟ้า นางราชเทวี หรือบุคคลชั้นสูงของสังคมเท่านั้น กวีจึงกล่าวถึงด้วย
 น้ำเสียงเสียดายแทนชูชกว่าชูชกพำนักในปราสาทและครอบครองสมบัติเหล่านี้เพียง ๗ วัน ก็
 สิ้นชีพ ทั้งข้าวของไว้ภายหลัง นอกจากนี้ยังตีความได้ว่าชูชกไม่มีบุญมากพอที่จะครอบครองของ
 สูงค่าเหล่านี้

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชบรรยายว่าพระเจ้ากรุงสุยชัยประทับเหนืออาสนะทองคำ
 ที่ปูลาดด้วยแพร ดังตัวอย่างที่ ๒๗

ตัวอย่างที่ ๒๗

^๑ ถงขนัน คือ เครื่องรางของขลัง

ดูราเจ้าชาลีหลานรักแก๊ปปู่ เจ้าอย่าอยู่ชานไซ ปราศรัยคำมากล่าว
ร้อนผะผ่าวใจกู ทิ้งตัวคูะวู้ เหมือนดั่งขึ้นนั่งอยู่เหนือไฟ แม้ว่ากูอยู่ใน
ปราสาท อันนั่ง**อาสนาคำ**เหนือ**แพรฮ้อ**อันใหญ่ ยินทุกชีไซ่สามานย์
หาสุขบานบ่ได้ ร้อนเร่งไหม้ใจกู แลนา

(มหาราช/๙๙๐/๙-๑๓)

ของใช้ที่ชุกชกได้รับพระราชทานจากพระเจ้ากรุงสุโขทัย เครื่องราชูปโภคหรือของใช้สอยของ
พระเจ้ากรุงสุโขทัย รวมถึงภูษาทรงและเครื่องประดับของพระนางมัทรี ดังความในกัณฑ์นครกัณฑ์
ข้อความว่า **มัทรีป่านางฟ้า เข้าเครื่องถ้ำของจีน...นุ่งผ้าแผ่นแพรพรรณณี ท่อนจีนจีนประเสริฐ**
สะท้อนความนิยมของบุคคลชั้นสูงในราชสำนักว่าที่ชื่นชมข้าวของเครื่องใช้ที่มาจากจีนโดยเฉพาะ
ผ้าแพรจีน รวมถึงอานม้าจากจีนดังตัวอย่างที่ ๒๘ ในกัณฑ์นครกัณฑ์ ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๒๘

ถัดนั้นนายม้าทันบ่ช้า เทียรยอมกล้าทุกคน ประดับตนด้วยเครื่อง
แล้ว เสื้อผ้าแส้วไหมคำ ม้าแดงดำไปก่อน ม้าแซมหย่อนตามหลัง ใส่
แทบคำทั้งคู่ ใส่ฟูลอนยองแดง **อานจีนแพงคำร้อย** แทบใส่สร้อยเงินตรา
ประดับประดาใสสว่าง นายม้าห่างทุกตัว โยธาหาญขึ้นขี่ ภา่องก็เป่าปี่
แตรทอง ภา่องก็ตีกลองนันทะคุ่ม ได้ฟ้าลุ่มมาถวาย ม้าทั้งหลายตัวแพง
หมื่น ประดับขึ้นเจือดาว ข้าในชาวหมื่น^๑ ๖ หมื่นผู้ดำแดง ประดับ
แสง^๒ใส่สร้อย ถือหอกน้อยคั่นคำ

(นครกัณฑ์/๑๒๒๓/๗-๑๓)

ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของต่างประเทศ โดยเฉพาะของที่มาจากจีนว่าเป็นของดี ของพิเศษ สวยงาม สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อค้าขายสินค้ากับอาณาจักรจีน
ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับอาณาจักรสิบสองพันนา

ในมหาชาติไทยลัทธิมัทรีและกัณฑ์นครกัณฑ์ กล่าวถึงเครื่องประกอบอิสริยยศหรือ
เครื่องสูงอันเป็นเครื่องราชูปโภคสำคัญของเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์อยู่บ้าง ดังนี้

^๑ หมื่น คือ ยินดี, สนุกสนาน

^๒ แสง คือ อัญมณี

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรี ตอนพระนางมัทรีสิ้นวิสัยญีภาพ พระเวสสันดรเข้าพระทัยว่า พระนางมัทรีสิ้นชีวิต พระองค์ดำริจะจัดพิธีส่งสักการพระศพพระนางมัทรี จะจัดให้มีผู้อัญเชิญฉัตร จามร และหางนกยูง ร่วมในพิธีดังกล่าว ดังตัวอย่างที่ ๒๙ ว่า

ตัวอย่างที่ ๒๙

บางคนพื้จักหื้อถือ**จามร**ไกวกวัดแกว่ง บางคนพื้จักหื้อถือ**ฉัตร**กั้ง
แตงภิดานกลาง บางคนพื้จักหื้อถือ**หางยูง**งามยวะยะวาด ดูวิลาสด้วย
จามร ไสจอนลอนยศยั้ง ไต้ฟ้าขิงดูคราน เพื่อจักสูงสการนางงามแก้วพื้
(มัทรี/๘๓๗/๑๕-๘๓๗/๓)

ในความเป็นจริงแล้ว ณ ขณะพระนางมัทรีสิ้นสติ แล้วพระเวสสันดรเข้าพระทัยว่าพระนาง สิ้นพระชนม์นั้น ทั้งพระเวสสันดรและพระนางมัทรียังเป็นดาบสและดาบสสินีอยู่ในป่า หิมพานต์ ไม่มีเข้ารับใช้หรือภาษาไทลื้อเรียกว่า *คนเรือนเจ้า* ติดตามมาแม้แต่คนเดียว ด้วยพระเวสสันดรถูก เนรเทศจากเมืองพิชัยเขตอุดรจึงไร้กระบวนแห่แห่น ไร้เครื่องประกอบอิสริยยศ หาก พระนางมัทรี สิ้นพระชนม์จริง พระเวสสันดรก็ไม่สามารถหาผู้ใดมาอัญเชิญฉัตรและเครื่องสูงในงานส่งสักการ พระนางได้ การกล่าวว่าจะจัดพิธีส่งสักการพระนางมัทรีให้สมพระเกียรติ นางเมือง ในความเป็น จริงจึงสิ้นไร้หนทาง แต่ข้อความดังกล่าวแสดงถึงปรารถนาของพระเวสสันดรที่จะประกอบพิธีส่งสัก การพระนางมัทรีให้ต้องตามธรรมเนียม การประกอบพิธีส่งสักการให้สมพระเกียรตินางกษัตริย์ได้ นั้นต้องมีพระราชอำนาจ พระราชทรัพย์ และต้องใช้กำลังคนจำนวนมาก

ฉัตร เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นกษัตริย์ ส่วน จามร หรือมหาชาติไทลื้อใช้ว่า**จามร** และหางนกยูงหรือมหาชาติไทลื้อใช้ว่า**หางยูง** เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแห่ท้าวทั้งห้า หรือเครื่องสูงที่ แสดงถึงความเป็นกษัตริย์ในวัฒนธรรมไทลื้อ การกล่าวว่พระเวสสันดรประสงค์ให้ข้าราชการบริวาร อัญเชิญเครื่องสูงในพิธีส่งสักการพระนางมัทรีแสดงถึงการถวายพระเกียรติยศสูงสุด

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ เอยถึงเครื่องสูงและดาบศรีกัญไชยอยู่หลายกัณฑ์ ใน กัณฑ์นครกัณฑ์เล่าว่า พระเจ้ากรุงสุโขทัย เสนาอมาตย์ และประชาชน พร้อมใจกันนำ**ฉัตร**และ **เครื่องท้าว**น้อมถวายพระเวสสันดร ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๐

อันว่ามหากระษัตราตนิเสศ อันทรงเพศเป็นราชา ในกฎแก้วกู กัม
หน้าอยู่ภาวนา ส่วนว่าท้าวบิตตาดนพอ คืดใจต่อไปหา ทั้งเสนาแลอา
มาตย์ ทั้งประชานาราษฎร์ทุกคน ไปนิมนต์โอกาส ถวายเมืองราชสมบัติ

๑ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒

เวียนเสดตสดเครื่องทำว ไหว่นบนนำวอ้งเชิญ เจ้าบเพื่อนฟั้งฟ้าว เอา
เพศทำวหนักหนา เป็นดั่งรับนิมนต์พระบิตดาตนพ่อ นั้นแล

(นครกัณฑ์/๑๑๕๕/๒-๗)

ฉัตรและเครื่องทำวเป็นเครื่องประกอบอิสริยยศสำคัญของกษัตริย์ไทลื้อ ในเชื้อเครือเจ้า
แสนหวีสิบสองพันนา (เท่าคว่างแข็ง และ อ้ายคำ, ๒๕๔๔: ๑๓) อธิบายการอภิเษกพญาเจืองขึ้น
เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรสิบสองพันนาว่ามีฉัตรและเครื่องทำวอยู่ด้วย สอดคล้องกับการอภิเษก
พระเวสสันดรขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งเมืองพิชัยเขตอุดรในกัณฑ์นครกัณฑ์ก็กล่าวถึงฉัตรและเครื่องทำว
เช่นกัน ฉัตรและเครื่องทำวเป็นเครื่องสูง เป็นสัญลักษณ์ของการถวายราชสมบัติ ถวายตำแหน่ง
กษัตริย์ และถวายพระราชอิสริยยศกลับคืนให้พระเวสสันดรดังเดิม

ในกัณฑ์นครกัณฑ์ กระบวนเกียรติยศที่ยกมารับพระเวสสันดรนั้นมีผู้อัญเชิญเครื่องทำว
ประกอบด้วย พัดคำว จามร และไม้ไผ่ ดังความว่า

ตัวอย่างที่ ๓๑

ถัดนั้นเสนาเทียวต่อแผ่น คนอันแก่วนกระทำการ คนฝูงหาญแลไพร่
ฟ้า เขาหว่ายหน้ายินดี มีมือถือผาลากับดาบ เคยเต็นผาบยวนพัน
ยี่แยณกันไปก่อนหน้า ยายหมู่ถ้าเอากัน พัดคำวคั่นยอมแก้ว ประดับแล้ว
แบกไปออน จามมอรกับไม้ไผ่ ส้อมหมากใส่ขันคำ ไปชะล่ำไปชะเลียง
ไปปานฟ้าปานเมฆเต็มทาง ฝูงไพร่ว้างใจชม ถือหอกพุ่มตามหลัง ไป
กระซังกระซาด ไปป่าดเสี่ยไหน ไประเหกเตกกันไปบ่ยั้ง มาแวดขังเป็น
บริวาร แหนแห่งพระภูบาลแก่นไฉ้ย พรากป่าไม้มาเมือง จำเวญเรื่องไพร่
ฟ้า แก่พ่อคำแลชาวเมือง มากแล

(นครกัณฑ์/๑๒๒๕/๗-๑๕)

ในประวัติศาสตร์สิบสองพันนา (ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๑: ๔๗)
อธิบายว่า พัดคำว ไม้ไผ่ จามร เป็นเครื่องยศลำดับแรกของกองเกียรติยศ ใช้แบกเข้ากระบวนแห่
เมื่อเจ้าแผ่นดินไปวัดและไปหอลหวง สะท้อนว่า พัดคำว ไม้ไผ่ จามร เป็นเครื่องประกอบพระ
เกียรติยศสำคัญยิ่งของเจ้าแผ่นดินสิบสองพันนา สอดคล้องกับการอัญเชิญ พัดคำว ไม้ไผ่ จามร
เข้าร่วมกองเกียรติยศที่ยกไปรับพระเวสสันดรในตัวอย่างที่ ๓๑

นอกจากนี้ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร ยังกล่าวถึงพระแสงศาสตราวุธคือธนูและดาบ
สรীগัญไชยว่าพระเวสสันดรนำติดตัวไปป่าหิมพานต์ด้วย

ในกัณฑ์ที่ ๘ กัณฑ์กุมาร เมื่อพระเวสสันดรบริจาคพระชาติและพระกัณหาเป็นทานแก่ ชูชก ชูชกผูกข้อพระกรและเสียนตีพระกุมารอย่างทารุณเฉพาะพระพักตร์พระเวสสันดร ทำให้พระเวสสันดรคิดจะประหารชูชกพราหมณ์ด้วยธนูและดาบศรีกัญไชย และเอาลูกน้อยทั้งสองคืนมา ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๒

มากูจักถือเอา**กธนู**สายใหม่ แล่งปืนใส่ดาไป จักถือเอา**ศรีกัญไชย** ก้าซ้าย จักย่างย้ายไปตาม ฆ่าชีพรามณ์เมี้ยนชาติ จักเอาสองน้อยนาฏ คืนมา ดีชฤฯ อันว่าการอันพราหมณ์บีบเบียนมีมาก เป็นทุกข์ยากหนักหนา แก่บุตรตาลูกน้อย ครักค้อยหากผานใจ แลนา

(๘/๖๘๙/๗-๑๐)

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมารระบุถึง **ดาบศรีกัญไชย** ไว้ ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ระบุว่าดาบศรีกัญไชยเป็นของสำคัญที่ใช้ในพิธีอภิเษกษัตริย์^๑ ดาบศรีกัญไชยยังเป็นอนุภาคที่ปรากฏในชาดกท้องถิ่นในคลังวรรณคดีไทยยวน ไทลื้อ ลาว และไทยอีสานหลายเรื่อง เช่น ท้าวคัทธนาม

ดาบศรีกัญไชยหรือที่ภาคกลางเรียกว่า**พระแสงขรรค์ชัยศรี** เชื่อกันว่าเป็นดาบศักดิ์สิทธิ์ ดาบที่ได้อำนาจจากสวรรค์ (สุกัญญา สุขญา, **สัมภาษณ์**, ๒๗ เมษายน ๒๕๕๔) ในศิลาจารึกวัดศรีชุมเล่าว่าเจ้าเมืองศรีโสธรปุระซึ่งเป็นพวกขอมได้พระราชทานพระราชธิดาที่นางสิขรมหาเทวีและพระขรรค์ชัยศรีให้แก่พ่อขุนผาเมืองเพื่ออภิเษกให้พ่อขุนผาเมืองเป็นกษัตริย์^๒ ในสมัย

^๑ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่าดาบศรีกัญไชยเป็นของสำคัญในพิธีอภิเษกอย่างหนึ่ง ดังข้อความว่า (๒๕๔๓: ๑๕)

ท้าวพญาทั้งหลายผู้นี้ แม่นเขาเป็นเชื้อชาติปู่หม่อนภูเจ้าพญาลวจักรราชก็ดี เชื้อเขานี้ติดพวยเจ้าลาวครอบลาวข้าง บได้นำมูทธาภิเสกหัดหัวสักคน เทาปู่เจ้าพญาลวแก้วอันเป็นน้องเขาเจ้าลาวครอบลาวข้างนั้นตนเดียว นำมูทธาภิเสกเป็นพญาสืบปรมิปรามาตรบต่อเท่าเข้าภูบดินัน อัน ๑ เครื่องราชภิเสกเป็นต้นว่าดาบไชย หอก และ**มิดศรีกัญไชย** แก้วแสงอันอุดมนัก เป็นของแจเช่นปู่เจ้าลาวจงมา ภูก็ได้ทรงมาต่อเท่าบดินันชื้ออัน

^๒ ในศิลาจารึกวัดศรีชุม (ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนนาภิเษก เล่ม ๓, ๒๕๔๒: ๔๔-๔๕) มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระขรรค์ชัยศรีว่า

พ่อขุนบางกลางหาวแลขอมสขาดโขลญล้าพวงกัน พ่อขุนบางกลางให้ไปบอกแก่พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมือง ขอมสขาดโขลญล้าพวง..พวยพวง พ่อขุนผาเมืองจึงยังเมืองสุโขทัยเข้าได้ เวนเมืองแก่พ่อขุนบางกลางหาว พ่อขุน(บาง)กลางหาวมิสู้เข้า เพื่อเกรงแก่พระสหาย พ่อขุนผาเมืองจึงเอาพลออกไป พ่อขุน(บาง)กลางหาวจึงเข้าเมือง พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาว ให้เมืองสุโขไท ให้ทั้งชื่อ

รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีเรื่องเล่าว่าชาวประมงไปทอดแหที่ทะเลสาบเมืองเสียมราฐ ได้พบพระแสงขรรค์องค์หนึ่งเป็นของเก่าฝีมือประณีต เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) ได้ให้พระยาเพชรเกษมพระแสงพระขรรค์องค์ดังกล่าวเข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย วันที่พระแสงขรรค์องค์นี้มาถึงมือสนีบาตตกในพระนครถึง ๗ แห่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้ทำด้ามและฝักขึ้นด้วยทองลงยาประดับอัญมณี ให้ชื่อว่าพระแสงขรรค์ชัยศรีใช้เป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ (ส. พลายน้อย, ๒๕๓๔: ๔๘-๕๐)

ดาบศรีกัญไชยหรือพระแสงขรรค์ชัยศรีเป็นเครื่องราชูปโภคสำคัญในการอภิเษกษัตริย์ขึ้นครองราชย์ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย สมัยอาณาจักรล้านนา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แพร่หลายในหมู่ชาวไทยในประเทศไทย และชาวไทนอกประเทศไทยหลายกลุ่มรวมทั้งกลุ่มชาวไทยลื้อ และชาวขอม และวัฒนธรรมการใช้ศาสตราวุธร่วมกันระหว่างคนไทย-ไท และขอม

อนึ่ง ข้าวของเครื่องใช้ของตัวละครในเรื่องยังกล่าวถึงข้าวของจากจีนด้วยความชื่นชมอยู่บ่อยครั้ง สะท้อนว่าชาวไทยลื้อในสมัยนั้นมีการติดต่อกับค้าขายกับอาณาจักรจีน และสะท้อนว่านิยมสินค้าจากจีน นอกจากนี้ยังสะท้อนว่าเครื่องประกอบอิสริยยศจะใช้ในโอกาสสำคัญเช่น พิธีราชาภิเษก พิธีส่งเสด็จ และริ้วกระบวนแห่พยุหยาตราทางสถลมารค

๔.๔ ภาพสะท้อนด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์

มหาชาติไทยลื้อกัณฑ์ที่ ๑๑ กัณฑ์มหाराชาปรากฏภาพสะท้อนความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมไทยลื้อว่าเป็นสังคมที่สมาชิกของสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ผู้คนรู้จักกันดีและหากมีผู้ใดไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม เช่น ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น ชาวบ้านจะลงโทษผู้นั้นด้วยการไม่คบค้าสมาคมด้วย ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๓

พรหมณ์เหลือกลากก็เอา เขาจึงแล่นหาหมอยาผู้ช่าง อยู่ต่างบ้านไกลกัน...ไปสู่มอบบ้านเหนื่อ ก็ซ้ำว่าผิดเมียเสียปาก เขาจึงตากคืนมา

(มหाराชา/๑๐๓๖/๕-๑๐)

ตนแก่พระสหายเรียกชื่อ ศรีอินทรบดินทราทิษฐ์ นามเดิม กมรแดงอัญญาเมือง เมื่อก่อนมีฟ้า เจ้าเมืองศรีโสธรปุระ ให้ลูกสาวชื่อนางสุขรมาเทวีกับขรรค์ชัยศรี ให้นามเกียรติแก่พ่อขุนผาเมือง

ชาวไทลื้อส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทั้งยังเป็นสังคมที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เบญจศีลเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนพึงรักษา การมีความสัมพันธ์ฉันท์สาวกับภรรยาผู้อื่นถือ่ว่าขาดจากศีลข้อ ๓ ตามบรรทัดฐานของพระพุทธศาสนาและสังคมไทลื้อถือว่าไม่สมควรอย่างยิ่ง สังคมไทลื้อโดยมากเป็นสังคมขนาดเล็ก นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกัน สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านมักเป็นเครือญาติกันและรู้จักกันเป็นอย่างดี หากมีผู้ใดประพฤติตนผิดไปจากบรรทัดฐานของสังคม นอกจากคนทั้งหมู่บ้านจะรู้กันทั่วแล้ว ชาวต่างกล่าวอาวแพร่สะพัดไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงอย่างรวดเร็ว ในมหาชาติไทลื้อระบุว่าผู้ผิดศีลข้อ ๓ นั้นเป็น หมอ ของหมู่บ้านเหนือ ปกติผู้เป็นหมอมักได้รับความนับถือ ยกย่อง ว่ามีความรู้ความสามารถในการรักษาโรค ถือว่ามีสถานภาพในสังคมสูงกว่าชาวบ้านทั่วไป เมื่อหมอกระทำผิดบรรทัดฐานของสังคม ผิดศีลข้อ ๓ จึงมีสภาพขัดแย้ง ชาวบ้านไม่ลงโทษรุนแรงถึงขั้นขับไล่ออกจากสังคม เพราะชุมชนยังต้องการหมออยู่ แต่ชาวบ้านก็ไม่เห็นด้วยกับความประพฤติอนาจารดังกล่าว จึงลงโทษด้วยการไม่พูดจา และหลีกเลี่ยงที่จะคบค้าสมาคมด้วย วิธีดังกล่าวถือเป็นการควบคุมทางสังคมอย่างหนึ่ง พลังมวลชนแสดงออกให้รู้ว่าไม่พอใจต่อการกระทำของหมอบ้านเหนือ แม้แต่ผู้ไปตามหมอมารักษาซุกซกจะเป็นคนต่างหมู่บ้าน เมื่อทราบความประพฤติอันไม่สมควรของหมอก็ไม่พูดจาด้วย

หลังจากซุกซกเสียชีวิต มีผู้ไปนิมนต์พระภิกษุยังพระอารามต่างๆ ที่กระจายอยู่หลายแห่ง เพื่อมาประกอบพิธีฌาปนกิจซุกซก พระภิกษุเหล่านี้มีหลายเชื้อชาติ มีทั้งพระเมงหรือพระมอญ พระม่านหรือพระพม่า พระคุลาหรือพระต่างชาติ ดังความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชว่า ตัวอย่างที่ ๓๔

อันว่าคนทั้งหลายนั้นเล่า ว่าเราคนเก่าเก่าเคยได้เสียผี ย่อมหา
 สรรณชีมาใกล้ หือได้สุดกัมมัฏฐาน สงสการแก่เถ้า ทั้งข้าวน้ำแลบั้งสกุล
 แลว่าอันแล้ว เขาจึงไปนิมนต์พระวัดเหนือ ก็ว่าเรานี้เจ็บตั้นไปไปได้ ไปหา
 พระวัดใต้ก็ว่าเรานี้บ่ยามสักเทื่อแลอุบาสก ไปหาพระวันตกก็ว่าเรานี้กลัว
 ผีหลอก ไปหาพระวันออก ก็ว่าเรานี้บ่ได้กัมมัฏฐาน ไปหาพระทการ ก็
 ว่าเรานี้บ่หลังบ่หลัง^๑ ไปหาพระด่านข้าง ก็ว่าเรานี้บ่เลง^๒บ่เลง ไปหา

^๑ บ่หลัง คือ ไม่สมควร

^๒ บ่เลง คือ ไม่ไปดู

พระเมง ก็ว่าเรานี้บ่ต้าน^๑ ไปหาพระม่านก็ว่าเรานี้บ่ท้าว^๒บ่ท้าว เขาจึง
ไปหาพระคุณาตน ๑

(มหाराช/๑๐๕๐/๑๐-๑๐๕๒/๒)

จากข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชดังกล่าว ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดนิมนต์พระไทลื้อให้ประกอบพิธีส่งสักการชุกเลย กลับนิมนต์พระเชื้อชาติต่างๆ ประกอบพิธีส่งสักการชุกแทน อาจตีความได้ว่าชาวไทลื้อไม่ปรารถนาจะยุ่งเกี่ยวกับชุกมากนัก กวีเล่าว่าชาวบ้านไปนิมนต์พระมากถึง ๘ รูป แต่พระเหล่านั้นล้วนปฏิเสธที่จะไปร่วมงานชุกด้วยสาเหตุต่างๆ ทำยที่สุดก็ไปนิมนต์พระต่างชาติที่เรียกว่า พระคุณา^๓ คำว่า คุณา หมายถึง ชาวต่างถิ่นหรือชาวต่างชาติซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๑๔๑) และพระรูปนี้ก็รับกิจนิมนต์ ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชระบุว่า พระคุณาเป็น พระจ้งไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากวีไม่ยอมรับพฤติกรรมและนิสัยของชุกพราหมณ์ที่เป็นคนต่างบ้านต่างเมืองซึ่งโหดร้าย เห็นแก่ได้ แล้งน้ำใจ คนจัญไรเยี่ยงชุกผู้ไม่เป็นที่ต้อนรับและไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เหมาะสมกับพระจ้งไรเยี่ยงพระคุณา

ในมหาชาติไทลื้อสะท้อนให้เห็นว่า คนไทลื้อรู้จักและคุ้นเคยกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาติจีน มอญ และพม่า สะท้อนภาพว่า สิบสองปันนาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีคนหลายเชื้อชาติอยู่ร่วมกันอีกด้วย นอกจากนี้ ชื่อชนชาติที่เอ่ยถึงในมหาชาติไทลื้อยังสอดคล้องกับพื้นที่ตั้งอาณาจักรสิบสองปันนาอยู่ติดกับเขตแดนของอาณาจักรใหญ่ ๒ อาณาจักร คือ อาณาจักรจีนและอาณาจักรมอญ-พม่า สิบสองปันนาถูกแทรกแซงและครอบงำจากชาติเพื่อนบ้านทั้งสอง เดิมเป็นรัฐบรรณาการของจีน จนพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พม่าขยายอำนาจเข้ามาทำให้สิบสองปันนากลายเป็น รัฐสองฝ่ายฟ้า คือเป็นเมืองขึ้นของทั้งจีนและพม่า เจ้าแผ่นดินได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนักจีนและราชสำนักพม่า (ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๑: ๗๑)

๔.๕ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อ

ภาพสะท้อนด้านความเชื่อที่ปรากฏในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ มีถึง ๗ ประการ ได้แก่

- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ
- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง
- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องการสัก

^๑ บ่ต้าน คือ ไม่พุดด้วย

^๒ บ่ท้าว คือ ไม่ไป

^๓ พฤติกรรมของพระคุณาจะกล่าวถึงในข้อ ๔.๕.๗ ตัวอย่างที่ ๕๓

- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม
- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญ
- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการรักษาโรค
- ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสักรการ

ผู้วิจัยขออธิบายตามลำดับที่ให้ไว้ข้างต้น ดังนี้

๔.๕.๑ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อของชนชาติไทยแต่ดั้งเดิมก็ไม่ต่างกับของชาติอื่นๆ คือมีความเชื่อถือผีสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตามองไม่เห็น แต่รับรู้ได้ว่ามีอยู่ ผีสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้มีฤทธิ์หรืออำนาจอยู่มนุษย์ อาจบันดาลให้ดีให้ร้ายหรือให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ ความเชื่อถืออย่างนี้เป็นคติศาสนามีมาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๑๕: ๑๘๘) ชาวไทลื้อก็มีความเชื่อเรื่องผีสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมถึงความเชื่อเรื่องอมนุษย์ด้วย

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผี สิ่งเหนือธรรมชาติ และอมนุษย์อยู่หลายกัณฑ์ ทั้งกัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาธาต และกัณฑ์นครกัณฑ์ ดังนี้

ในกัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี พระเวสสันดรกล่าวเรียกขวัญของพระนางมัทรีที่อาจจะไปอยู่กับแม่ยักษ์ ผีซัน อีค้อย หรือเสือเอน ให้รีบกลับคืนเข้ามาสู่กายของพระนาง ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๕

ขวัญนางอย่าไปติดไม้แคฝอย ร้องอยู่วอยวอยที่กลางเถื่อนถ้ำ **ฮาคโต** อย่าไปอยู่ยังป่าไม้ ด้วยเชื่อพรา^๑ **เสื่อยีน** ขวัญนางอย่าไปล่าเล่นจิมแม^๒ **ยักษ์ผีซัน** อย่าไปอยู่กับเพื่อนเอน **เสื่อห้วย** ขวัญนางอย่าไปอยู่จิมป่ากล้วยแหรว^๓ หาดซ้วย^๔ ที่วังเว ขวัญนางอย่าไปสนุกสเน ในป่าพเนนมหเล่าไร คือป่าไม้หิมพานต์ ป่าที่นั่นหากเป็นสณฐานพเนลละล้อย ขวัญนางอย่าไปอยู่กับด้วยเพื่อนอีค้อยค่างนางนี้ อวยนอลุกมาเทอะขวัญสรีสบอบ^๕ เฮย ลุกมาเทอะเจ้า ขวัญหวนางอย่าไปโสกลเจ้าแฉ่วเววน อย่าไปเรนนร่าร้องในแห่งห้องหิมมะวันต์ จูงรีบมาพลันอย่าอยู่ ขวัญหวนางอย่าไปเป็นแม่ฝั่งแลแมงภูบินบน

(มัทรี/๘๓๓/๒-๑๑)

^๑ แหรว คือ เหว

^๒ ซ้วย คือ เฌียง เฌียง

^๓ สบอบ คือ น่ารัก, งาม, ดี

แม่ยักษ์ เยน และอีค้อย ล้วนเป็นอมมนุษย์ที่ให้โทษแก่มนุษย์ แม่ยักษ์ก็คือยักษ์ เยนหรือเสื่อยิน ก็คือเสื่อสมิง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๕๙๐) ส่วน อีค้อย เป็นผีร้ายชนิดหนึ่งอยู่ในป่า มีลักษณะคล้ายลิงสีดำ บ้างก็ว่าลักษณะคล้ายค้าง สุนัขขนาดเວວคน เมื่อคนหลับผีอีค้อยจะกัดหัวแม่เท้าแล้วดูดเลือด คนที่ถูกผีอีค้อยดูดเลือดจะผอมเหลือง หากคนนั้นรอดน้ำมนต์แล้วจะหายจากการผอมเหลือง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒: ๔๔๑๖) ชาวไทลื้อเชื่อว่าผีอีค้อยดุร้ายมากหากคนไปตักน้ำในแหล่งน้ำด้วยภาชนะที่ทำจากโลหะผีอีค้อยจะมาหา ในเวลากลางคืนคนนั้นจะถูกผีอีค้อยทำร้าย (พระมหาวรเชษฐ มหาวีโร, สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔) ผีอีค้อยมีลักษณะคล้ายผีกองกอยของภาคกลางซึ่งเป็นผีป่าชนิดหนึ่งร้องก้อยๆ ส่วน ผีซิ่นน่าจะเป็นผีโบราณชนิดหนึ่ง ผีซิ่นนอกจากปรากฏในกัณฑ์มัทรี ยังปรากฏในกัณฑ์ชุกด้วย

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑๓ กัณฑ์นครกัณฑ์ ตอนพระนางมัทรีระบายนามทุกข์ของพระนางขณะตามหาพระชาติและพระกัณฑ์ที่หายไปให้ทั้งพระกุมารทั้งคู่ฟัง ปรากฏความเชื่อเรื่องเงือก ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๖

เยี่ยวว่าสองเชื้อชวนกันลงเล่นท่า **เงือก** คาคคว่าตักวง ในกระพังที่
น้ำ แม็กไปผ่อซำบหันไหน เขียว^๑ คีนไปชู่แห่ง แม่ตั้งแต่งปรารณา ซเลช
ลัด^๒ ผัดไปหาเล่า คอบ^๓ ที่เก่าหลายที่

(นครกัณฑ์/๑๑๘๑/๑๑-๑๓)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนสภาพความเชื่อของชาวไทลื้อว่า เชื่อว่า **เงือก** หรือ **ผีเงือก** ลักษณะเป็นงูมีหงอน ตัวยาว หนวดยาว ปากกว้าง อาศัยอยู่ในน้ำลึก มักจับคนที่เล่นน้ำมากิน (ขนานแก้ว, สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) ความเชื่อเรื่องเงือกของชาวไทลื้อใกล้เคียงกับความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เช่น คนไทยในภาคกลางและภาคใต้เชื่อว่าเงือกมีผมยาว มีกำลังมาก อาศัยอยู่ในน้ำ หากเล่นน้ำที่ลึกอาจถูกเงือกจับตัวไป ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าความเชื่อเรื่องเงือกเป็นความพยายามของคนโบราณที่อธิบายถึงสาเหตุที่คนจมน้ำตาย และเป็นอุบายที่ผู้เฒ่าผู้แก่ใช้ห้าม เด็กๆ ไม่ให้เล่นน้ำลึก

^๑ เขียว คือ รีบ

^๒ ซเลชลัด คือ โขชัดเซ

^๓ คอบ คือ กลับคืน

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์กุมาร ตอนพระชาติบรรยายบุรุษโทษ ๑๘ ประการของชุก ให้พระเวสสันดรฟัง มีถ้อยคำบางแห่งเปรียบว่าชุกเหมือนมนุษย์ คือ เปรต ยักษ์ และผีเสื้อ ดังนี้ ตัวอย่างที่ ๓๗

ภพไร ตัวมันสูงเหมือนเปรต ใจกล้าเกียดพาลา อชินานิจ หนึ่ง
 เสือมาหม่ห้อย ดำอย่างย่อยเหมือนหมี่ อมนุโส บิไซคนดีตามสุภาพ มัน
 ร้ายหยาบปูนกล้ว^๑ รอยว่าเป็นยักษ์ตัวผีเสื้อ^๒ กลับเพศเชื่อเป็นคน ซา
 แล ตาต ข้าแต่พ่อพระยาเป็นเจ้า ตนปราบเหง้าเมืองไทย โภจิ คนผู้ใด
 ผู้ ๑ ฝึกามซึ่งใจหนาว่า พรหมณพาลาผู้นี้ มีชื่อชู้สันใด เป็นคนไทยรู้ว่า
 เป็นยักษ์ป่า มันแอ่ว^๓ล่ามาทัน นั้นซา ปรีหารโก คนฝูงใดกล่าวแก้
 ด้วยชอบแท้ดีหลี ว่าพรหมณผู้นี้เป็นผียักษ์เปรต แสร้งเอาเพศเป็นคน
 คำกิน^๔มันยาก ชื่น^๕เลือดหากอาหาร ด้วยประการดังนี้ เขากล่าวชี้ฟังควร
 ซาแล...ข้าแต่พ่อพระยาเป็นเจ้า อันว่าพรหมณบูเจ้าอลัชชี บิไซพรหมณ
 ดีตามสุภาพ ใจกล้าหยาบพาลา อันว่าพรหมณธัมมดาแต่ก่อน เทียร
 ย่อมมีใจอ่อนกรูณณา ยังกุมมาราน้อยหน่อ อันพลัดพ่อดีหลี มันผู้ร่อย
 เป็นผียักษ์เปรต แสร้งเอาเพศเป็นพรหมณ บุกตีตามร้องดำ นำ
 เชื้อข้ากว่าเพื่อจักกิน ซาแล ข้าแต่พระทรงศีลเสยผู้เหง้า พอยบรัก
 ลูกเต้าลิเนหระ ดังฤยยังไหลตาฝอดดูได้ ลูกน้อยให้พอกก็บกรูณณา นี้ชา

(กุมาร/๖๖๙/๑๑-๗๐๗/๒)

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓: ๕๕๐) บรรยายลักษณะชุกพรหมณว่า “นุ่งหม่มหนังเสือเป็นอมมนุษย์น่ากลัวเหลือเกิน เป็นมนุษย์หรือยักษ์มีเนื้อและเลือดเป็นเครื่องบริโภค” ความในอรรถกถามีได้ชัดกับมหาชาติไทลื้อ หากในมหาชาติไทลื้อเพิ่มรายละเอียดบางประการเพื่ออธิบายให้ผู้อ่านผู้ฟังซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นว่า ชุกสูงเหมือนเปรต เป็นยักษ์หรือผีเสื้อแปลงกายเป็นคน

เปรตเป็นอมมนุษย์อย่างหนึ่ง ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนามีหลายจำพวก ในมหาชาติ ไทลื้อเป็นจำพวกที่ตัวอมสูง ชาวไทลื้อเชื่อว่าผีเสื้อ เป็นดวงวิญญาณของผู้ตาย มัก

^๑ ปูนกล้ว คือ นากลัว

^๒ ผีเสื้อ คือ อารักษ์ หรือผีประจำถิ่น เช่น ผีเสื้อน้ำ, ผีเสื้อห้วย

^๓ แอ่ว คือ เทียว, ไปเที่ยว, ไปเยี่ยม

^๔ คำกิน คือ อาหารการกิน

^๕ ชื่น คือ เนื้อ, เนื้อสัตว์

อาศัยอยู่ในที่ที่ตนเสียชีวิต หากเสียชีวิตในป่าเรียกผีเสื้อป่า หากเสียชีวิตในน้ำเรียกผีเสื้อน้ำ ผีเสื้อ เป็นอารักษ์คอยรักษาสถานที่ต่างๆ มีรูปร่างเหมือนงูใหญ่ มีดวงตาแดงก่ำ ถ้ามีคนขวัญอ่อนพลัด หลงไปในที่ที่ผีเสื้ออาศัยอยู่ มันมักจับขวัญของคนนั้นกิน ต้องทำพิธีเรียกขวัญคืนมา ส่วนผียักษ์คือ คนตายโหงในป่าเป็นผีร้าย (อ้ายวัง, **สัมภาษณ์**, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๑) จากตัวอย่างที่ ๓๗ สะท้อนว่า กวีผู้รจนามหาชาติไทลื้อจัดยักษ์และผีเสื้อเป็นอมมนุษย์ในกลุ่มเดียวกัน มีลักษณะบางประการ ร่วมกัน คือ แปรกายได้และกินเลือดกินเนื้อเป็นอาหาร ความในมหาชาติที่ยกมาสะท้อนทรรศนะ ของพระชาติว่าชุกเป็นผู้โหดร้ายและน่ากลัว

ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผีเสื้อยังปรากฏในกัณฑ์มหाराช ตอนกล่าวถึงกระบวนทัพ ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยที่ยกทัพไปเขาวงกต ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๓๘

เราจักเข้าป่าไม้หิมพานต์ ในดงแดนเถื่อนช้าง อันมีน้ำค้างหมอก
เหมยหลาย เกี้ยวเป็นสายแหวดอยู่ ทรงรสมูคันทา ในอาณาปากกว้าง
อันเต็มไปด้วยแรดช้างแลเสือหมี ราชสีห์แลหมู่น้อย **ทั้งยักษ์ชาติเชื้อ
ผีเสื้อป่าหลวงหลาย**

(มหाराช/๑๐๑๒/๕-๙)

ป่าหิมพานต์ในทรรศนะของพระเจ้ากรุงสุโขทัยนอกจากอุดมด้วยสัตว์ป่า ได้แก่ หมี แรด ช้าง เสือ สิงโต และ สัตว์จำพวกกวางแล้ว ยังมีสัตว์ในจินตนาการ และสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่ด้วย ได้แก่ ราชสีห์ ยักษ์ และผีเสื้อป่า คำว่า หลวง ในภาษาไทยลื้อหมายถึงใหญ่ คำว่า หลาย หมายถึง มาก ดังนั้นผีเสื้อป่าหลวงหลาย จึงหมายถึง มีผีเสื้อป่าขนาดใหญ่อาศัยอยู่จำนวนมาก

น่าสังเกตว่าภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผีเสื้อป่าในกัณฑ์มหाराช พระเจ้ากรุงสุโขทัย เอ่ยถึงผีเสื้อโดยปราศจากความพรั่นพรั้งใจ ต่างจากในกัณฑ์กุมารที่พระชาติพูดถึงผีเสื้อด้วย น้ำเสียงหวาดกลัว ด้วยเกรงว่าชุกพรหมณ์เป็นผีเสื้อจำแลงกายเพื่อมาหลอกขอสองกุมารจาก พระเวสสันดรเป็นภิกษาหาร ด้วยรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ด้วยวาจาหยาบช้ำ และด้วย เชี่ยนตีสองกุมารต่อหน้าต่อตาพระเวสสันดรของชุก เมื่อกุมารทั้งคู่ต้องเดินทางในป่าลึกกับชาย แปรหน้าผู้โหดร้ายที่ผูกมัดและเชี่ยนตีสองกุมารตลอดเวลา ในขณะที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงเป็น กษัตริย์ ย่อมมีเทวดาคุ้มครอง และพระองค์เดินทางไปพร้อมกับกระบวนทัพที่พร้อมด้วยทหาร หาญ มีอาวุธครบครัน แม้พระองค์จะต้องเผชิญหน้ากับอมมนุษย์ก็ได้หวาดหวั่น

ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติที่กวีเพิ่มเติมในมหาชาติไทลื้อ อย่างหลากหลายทั้งผีเสื้อ ผีเสื้อป่า แม่งยักษ์ ผีซิน เยน อีค้อย และ เงือก สะท้อนให้เห็นร่องรอย

ความเชื่อดั้งเดิมที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งทรงอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของคนในสังคมยุคที่กวีรนามหาชาติได้ส่วนหนึ่ง น่าสังเกตว่าความเชื่อเรื่องผี อมนุษย์ และสิ่งเหนือธรรมชาติมักอาศัยอยู่ในป่า อาจเนื่องด้วยสิบสองพันนามีเทือกเขาสลับซับซ้อน มีป่าดิบชื้นที่อุดมสมบูรณ์ การเดินทางเข้าป่าก็มีอันตรายรอบด้านทั้งอันตรายจากสัตว์มีพิษและสัตว์ผู้ล่า ด้วยบรรยากาศของป่าที่รกร้างจึงอาจทำให้ผู้คนหวาดระแวงจากสิ่งที่ไม่เห็นตัวว่าจะให้โทษหรือทำอันตรายแก่ตน จึงปรากฏความเชื่อเรื่องผี อมนุษย์ และสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่มาก

๔.๕.๒ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง

ชาวไทยและไทยยวนเรียกเครื่องรางของขลังรวมๆ กันว่า *ของกระหนันหรือของขนัน* ของขนัน สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงคที่ต่างๆ กัน เช่น เพื่อป้องกันสิ่งร้าย เพื่อให้คงกระพัน เพื่อให้คนรักคนหลง เป็นต้น (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, ๒๕๔๓: ๒)

ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังปรากฏในมหาชาติไทยลื้อกัณฑ์มหाराช หลังจากชุกกิ้นชีวิต ชุกกได้ละทิ้งข้าวของไว้หลายอย่างหนึ่งในนั้นคือ *ถงขนัน* เป็นถงยามสำหรับบรรจุมงคลหรือเครื่องราง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๓๐๖) ถงขนันถือเป็นสมบัติส่วนตัวที่ชุกกพกติดตัวเดินทางรอนแรมมาด้วย ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๓๙

อวยทุกขังแท้นอ พรหมณ์ก็มาตายเสียข้างชายสองร้อย ตายเสีย
ยังนางหนุ่มน้อยอมิตตดา ตายเสียอาสาสนาพรทั้งคู่ ตายเสียข้างม้าหมู่วัว
หน้า ตายเสียภิดานคำทั้งแท่ง ตายเสียของพระยาแต่งหื้อชู้อันอัน ตาย
เสียคำพันนิกชะสองแสนสี่หมื่น ตายเสียหน้าช้อยขึ้นสาวศรี ตายเสียสมบัติ
ดีอันวิเสส ตายเสียผ้าทองเทสผืนจัน ตายเสียถงขนัน^๑พรหมณ์พากว่า

(มหाराช/๑๐๔๐/๑๖-๑๐๔๒/๑๕)

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดกไม่ปรากฏความตอนนี หากเป็นส่วนที่กวีนิพนธ์เพิ่มเติมขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า *ถงขนัน* เป็นสิ่งของสำคัญ ล้ำค่าและมีความหมายต่อชุกกมาก ในมหาชาติไทยลื้อกัณฑ์ชุกกกล่าวว่ชุกกพกของขนัน ติดตัวมาด้วย^๒

^๑ ถงขนัน คือ ถงบรรจเครื่องรางของขลัง

^๒ ดูรายละเอียดใน มหาชาติไทยลื้อกัณฑ์ที่ ๑-๗: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม (๒๕๔๓)

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ที่ชูชกอุทิศสำหรับภคกงชนันติดตัวด้วยหวังใจให้วัตถุมงคลหรือเครื่องรางในภคกงชนัน ช่วยปกป้องให้ตนรอดพ้นจากภัยอันตราย บ่อยครั้งที่ผู้ประพันธ์มหากาพย์ไทลื้อเรียกชูชก ว่า *เจ้าหม่อม* ซึ่งหมายถึงทวด เป็นการเน้นย้ำถึงความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าชูชก เมื่อนางอมิตดา มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้ชูชกทูลขอสองกุมารจากพระเวสสันดรเพื่อนำมาเป็นทาสรับใช้นางให้จงได้ ไม่ว่าจะชูชกจะเอ่ยวาจาทัดทานว่าอะไร เจ้าชูชกก็ไม่อาจขัดความประสงค์ของนางได้ พรหมณ์เจ้าต้องจำใจเดินทางไกลเพียงลำพังทั้งที่อายุมาก เพียงเพื่อวอนขอสองกุมารต่อพระเวสสันดรซึ่งบำเพ็ญพรตอยู่ ณ เขาวงกต ป่าหิมพานต์ ชูชกผู้ชราต้องการสร้างความมั่นใจว่าตนจะมาถึงอาศรมของพระเวสสันดร ทูลขอสองกุมารสำเร็จ และนำเด็กทั้งคู่กลับมาเป็นข้าทาสรับใช้นางอมิตดาโดยสวัสดิภาพ ดังนั้นการบรรยายว่าชูชกภคกงชนัน และพยายามรักษาภคกงชนันไว้ตราบนานถึงลมหายใจสุดท้ายของชีวิต จึงนับว่าสอดคล้องกับความเชื่อของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

๔.๕.๓ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องการสัก

การสัก คือ การสร้างภาพหรืออักขระลงบนผิวหนัง โดยเอาวัตถุปลายแหลมจุ่มหมึกหรือน้ำมันแล้วทึบบนผิวหนัง การสักนอกจากต้องการให้คงกระพันชาตรีแล้ว ยังแสดงถึงความอดทน เป็นลูกผู้ชาย (เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๔๙: ๓๑๗)

ภาพสะท้อนความเชื่อเรื่องการสักปรากฏในมหากาพย์ไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑๑ กัณฑ์มหाराช ตอนกล่าวถึงรอยสักของ *คนหาญ* คือ ทหารหาญ หรือ คนผู้กล้าหาญซึ่งเป็นไพร่พลของพระเจ้ากรุงสุโขทัย ดังตัวอย่างที่ ๔๐

อันว่าคนชายมีหลายเผ่า ลางภ้องนับเท่าว่าหาญเปลาหาญตาย
 นับว่าสักขาลายจอดด้าน นับว่าสักข่ามย่านใส่สันหลัง นับว่าสักแอ
 บังถึงน่อง นับว่าสักคิ้วคองคุ่มงุม นับว่าสักคาถามุมเข้าปาก นับว่าสัก
 นาคเกี่ยวสองขา เท้าจางแข็งคำปาก ที่แท้ก็ยิงหลากดีหลีตาย นับว่าสัก
 แขนลายสีด้าน ที่แท้ย่านเสมอกา ดังฤแลจักได้ชื่อว่าคนหาญนั้นชา
 แท้แล

(มหाराช/๑๐๐๘/๙-๑๖)

ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนว่าคนหาญของพระเจ้ากรุงสุโขทัยนั้น *สักขาลายจอดด้าน* คือ มีรอยสักที่ขาเต็มทุกด้าน มีการ *สักข่าม* คือสักให้หนาน, อดทน, คงกระพันชาตรี (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๘๗) *สักแอบังถึงน่อง* คือสักตั้งแต่เอวลงมาจากน่องถึงน่อง รวมถึงแผ่นหลัง ทั้งยังสักคิ้วสักคาถามุมปาก สักรูปนาคเกี่ยวกระดูกที่ขา ๒ ข้าง และยังสักแขนอีกด้วย คำบรรยายข้างต้น

เห็นเอื้อให้ผู้อ่านผู้ฟังจินตนาการว่าผิวหนังของ *คนหาญ* มีรอยสักมากเพียงใด บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๖ก: ๓๔๐-๙) เล่าว่า ชายไทลื้อนิยมสักหมึกมาก จะสักที่กลางกระหม่อม สักหน้าผาก สักลำคอ สักข้อมือ และสักตั้งแต่เอวถึงหัวเข่า มีทั้งสักเป็นรูปสัตว์และคาถาอาคมต่างๆ ถือว่าการสักหมึกของผู้ชายนั้นเพื่อสง่างามและเพื่อความคงกระพันชาตรี

อนึ่ง ชาวไทลื้อสมัยก่อนยกย่องผู้ชายที่มีรอยสักว่ามีความอดทนสูง ผู้หญิงมักเลือกชายที่มีรอยสักเป็นคู่ครอง เวลาอาบน้ำชายที่มีรอยสักจะได้รับสิทธิพิเศษให้อาบที่ต้นน้ำ ส่วนชายที่ไม่มีรอยสักจะให้อาบน้ำที่ปลายน้ำ ชาวไทลื้อยังเชื่อว่าหากผู้ใดไม่มีรอยสักบนร่างกายครั้นตายไปพระอินทร์จะลอกหนังของผู้นั้นหุ้มกลอง ด้วยความเชื่อดังกล่าวทั้งผู้ชายและผู้หญิงไทลื้อสมัยก่อนจึงมีรอยสักบนร่างกายโดยผู้ชายนิยมสักหมึกที่ขาตั้งแต่เข่าจนถึงหัวเข่าเรียกว่า *สักขาลาย* (พ่อเผ่าขงบูร, *สัมภาษณ์*, ๘ เมษายน ๒๕๕๒) ส่วนผู้หญิงนิยมสักหมึกบริเวณข้อมือด้านในเป็นรูปกากบาทคู่ไขว้กัน เรียกว่า *สักแขนแบ* (แม่หญิงทองแสง, *สัมภาษณ์*, ๑๐ เมษายน ๒๕๕๒)

สมัยที่บ้านเมืองยังเป็นอาณาจักรนั้นมีสงครามแย่งชิงดินแดน แย่งชิงทรัพยากรอยู่เนืองๆ ผู้ชายเป็นกำลังหลักของแผ่นดินที่ต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตนเองและป้องกันอาณาจักร การสักร่างกายด้วยอักขระและลวดลายต่างๆ มีส่วนช่วยให้ทหารหาญมีกำลังใจสู้รบด้วยเชื่อว่าฤทธาานุภาพของรอยสักจะช่วยให้ตนปลอดภัย น่าสนใจว่าตัวอย่างที่คัดไว้ข้างต้นมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราช ตอนทำปรากฏข้อความแสดงทรรศนะของกวีต่อการสักว่า *นับว่าสักแขนลายสีดำน ที่แท่นยามเสมอกา ดังฤกษ์แลจักได้ชื่อว่าคนหาญนั้นชา แท้แล* ข้อความข้างต้นกวีวิจารณ์ว่ารอยสักบนร่างกายแม้จะแสดงถึงความกล้าหาญของผู้สัก แต่ผู้มีรอยสักยังมีอาจนับได้ว่าเป็นผู้กล้าอย่างแท้จริง ผู้กล้าอย่างแท้จริงต้องแสดงออกถึงความกล้าหาญออกมาด้วย

๔.๕.๔ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

ชาวไทลื้อมีความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเช่นเดียวกับคนไทยหลายกลุ่ม ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ปรากฏภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามหลายแห่งว่า ต้องคำนวณหาวันดีช่วงเวลาดีหรือฤกษ์ยามที่เหมาะสมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ กล่าวถึงการประกอบพิธีอภิเษกพระเวสสันดรว่า พระองค์ผัดผ้าย้อมผาด สรงน้ำ และทรงเครื่องต้นใน *วันกำ* คือ วันที่ต้องรักษาความบริสุทธิ์ เป็นวันที่ต้องสำรวมอิริยาบถอย่างวันพระ เป็นต้น (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๖๗๕) ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๔๑

ดูราภิขุทั้งหลาย ตนทรงสีไลบัววิริยาด อันว่าพระยาเวสสันดรราชา
สุริยวงศ์ ยามเมื่อซาตาลงเคราะห์ใหญ่ วิบากไล่กัมม์หลัง ชาวเมืองซังซับ

กว่า ไปอยู่ป่าเป็นชี ยามเคราะห์มีหลายหลาก เลี้ยงวิบากอาวรณ์ ซาตา
 หลอนคลี่ขึ้น ธรรมรีนหลอนถึง เวียนเมืองทิ้งแผ่นกว้าง ลูกโขงข้างกิน
 เมือง แก้วฟ้าเหลืองย้อมผาด ขึ้นปราสาทหอสงฆ์ ชำระองค์เทศเกล้า แล้ว
 จึงเข้าหอไชย ผ่าผืนใดเรื่องวาด เหลื่อมยะยาดพันคำ ขอบวันกำตีมุง
 ทำวไฉยนุ่งสมศรี

(นครกัณฑ์/๑๑๗๕/๔-๑๐)

เมื่อจะประกอบพิธีอภิเษกพระนางมัทรีก็กระทำในวันดี ยามดี หรือฤกษ์ดี ดังนี้
 ตัวอย่างที่ ๔๒

ถัดนั้นชาวสี่พันชุด้าว หมูนางท้าวแลนางพระยา เมียเสนาแลอา
 มาตย์ ทั้งนางพราหมณ์ชาติแลสัญญี่ เขาก็ไปนิมนต์ราชมัทรีก็เก่า อังเชิญ
 เจ้าสีกปลงแล้วลวดสงฆ์เกล้าเทศ กระทำมูททาเทศเบิกบายศรี ด้วยคนที
 หอมม่อ ยังกองหล่อสงฆ์ตน นางชุกนवादไหว้ ถวายพรให้ชัยดี ว่าพระ
 บุญมีเวสันดรราชฯ จูงรักสาแม่เทวีเป็นเจ้าอย่าคลาดดีหลีเพื่อ ว่าอันหันแล
 ถัดนั้นนางราชมัทรีปลงเทศ เขาก็**หื้อสงฆ์เทศยามดี** นางสาวศรีไหลหลัง
 มาคืบคั่งถวายพรว่า พระยาเวสันดรธรมมิการาช ตนองอาจปรากฏ เป็น
 ผู้รอดหน่อหน้า จูงรักสาเจ้าแม่เทวี

(นครกัณฑ์/๑๑๗๓/๑๐-๑๑๗๗/๕)

ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์สะท้อนว่า การ
 ประกอบพิธีอภิเษกพระเวสสันดรและพระนางมัทรีต้องเลือกวันดี ฤกษ์ดี

เมื่อหกษัตริย์และไพร่พลพักผ่อนจนคลายความเหน็ดเหนื่อย ทั้งหมดก็ออกเดินทางจาก
 อาศรมบทในวันดี ดังข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ ว่า
 ตัวอย่างที่ ๔๓

อันว่าพระมหาสัตว์เจ้าตนยศโยด กับบริวารอันได้หลายโกฏิหลายพัน
ลงพลวันดีพราก ไหลออกจากทับหลวง ละดงดงดอกไม้ ละอาศรม
 บทไว้เย็นวอย

(นครกัณฑ์/๑๒๑๕/๙-๑๑)

เมื่อหกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ เสด็จถึงกรุงพิชัยเชตุตร ครั้นจะเข้าสู่ราชมณเฑียร ก็เสด็จเข้า
 ในวันดี ฤกษ์งามยามดี ดังข้อความในกัณฑ์นครกัณฑ์ ว่า

ตัวอย่างที่ ๔๔

วันยามติฤกษ์เช้า ๖ ท้าวเข้าเวียงไชย คันถึงในข่วงกว้าง ลง
จากข้างนาเคียร เข้ามณเฑียรโยริยาด ขึ้นปราสาทมุงคลกมี วันนั้นแล
(นครกัณฑ์/๑๒๒๙/๑๑-๑๓)

ภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในมหาชาติไทลื้อยังปรากฏในงานอวมงคล
อย่างงานศพอีกด้วย ตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยปรึกษาผู้รอบรู้เรื่องโหราศาสตร์ให้หา **วันดี** ฌาปนกิจ
ศพชุก ดังความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราช ว่า

ตัวอย่างที่ ๔๕

พระยาภิโศคนทั้งหลายตกแต่งแล้ว จึงซักถามอามาตย์แก้วบุโรหิต
ว่าดูราหมอบานทิตยผู้วิเศษ จบแจ้งเพสวันไท **มือใดดีแลวันใดปลอดภัย**
เราจักทอดเสียพรหมณ์ วันใดดีงามท่านจงบอก อาย่ายอต่อแต่งกลัวขาม
เราพระองค์ถามสู่ท่าน ซี่ผ่านหื้อตามหมอทรา เมื่อนั้นหมอบานทิตยผู้
ใจม่อ กราบไหว้ร้อถวายสาร ว่า**ในวันพุกก็งามปลอดภัยวัน ควรพระ**
เจ้าฟ้าแต่งเสียผี จึงอยู่สวัสดีลามใหญ่ ชำน้อยกราบไหว้ถวายสาร
หื้อพระภูบาลแจ้งเจียด หื้อรู้เหตุวันดี แลนา
(มหาราช/๑๐๔๔/๑๐-๑๐๔๖/๑)

วันไท ในข้อความข้างต้นก็คือ วันหนไท หมายถึง การนับวันและปีแบบไท คือการนับแม่
มือและลูกมือผสมกันตามวิธีที่กำหนดซึ่งจะมีรอบละ ๖๐ และนับต่อเนื่องกันไป^๑ (อุดม รุ่งเรืองศรี,
๒๕๔๗: ๖๗๖) หมอบานทิตยให้คำตอบกับพระเจ้ากรุงสุโขทัยว่าวันพุกหรือวันรุ่งขึ้นเป็นวันที่ควร
ทำพิธีปลงศพจะบังเกิดความสุขสวัสดิ์และมีลาภ

ภาพสะท้อนความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ดังปรากฏในมหาชาติไทลื้อข้างต้น สอดคล้องกับ
ความเชื่อของชาวไทลื้อที่เชื่อว่าการเคลื่อนที่ของดวงดาวมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ อาจทำให้เกิดโชค
หรือเคราะห์ได้ การประกอบกิจกรรมต่างๆ ในเวลาที่เหมาะสมก็เป็นมงคล หากประกอบกิจกรรม

^๑แม่ปีลูกปีและแม่มือลูกมือ คือปฏิทินลำดับวัน เดือน และปีด้วยวิธีนับเป็นรอบๆ รอบละ ๖๐ แม่ปีหรือแม่มือ มี ๑๐
ประกอบด้วย กาบ ดับ ลววย เมิง เบ็ก กัด กด รวง เต่า กา ลูกปีหรือลูกมือ มี ๑๒ ประกอบด้วย ไข่ เป้า ยี่ เม้า สี ไล่ สง่า เม็ด สัน
เล้า เส็ด ไข่ วิธีนับคือ แม่ปีเลขคี่ต้องประสมกับลูกปีเลขคู่ แม่ปีเลขคู่ต้องประสมกับลูกปีเลขคี่ ระบบแม่ปีลูกปีเป็นปฏิทินเก่าแก่ที่สุด
ของไทยที่ไทยยวน ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทดำ และชาวลาวใช้ร่วมกัน ระบบปฏิทินดังกล่าวไ้รับมาจากระบบกานจือหรือตันฟ้ากิงดินของ
จีน ต่างกันที่ระบบการนับของจีนนอกจากใช้นับวัน เดือน และปีแล้ว ยังใช้นับยามในแต่ละวันอีกด้วย (เจีย แยนจอง, ๒๕๔๘: ๕๖-
๖๑)

ผิดเวลาหรือในช่วงที่ไม่เป็นมงคลก็จะได้ผลตรงกันข้าม ด้วยเหตุนี้ชาวไทลื้อจึงมักขอคำแนะนำจากพ่อจารย์ซึ่งมีความรู้ด้านโหราศาสตร์ เพื่อให้ตรวจสอบดวงชะตาและกำหนดฤกษ์ยามที่เหมาะสมในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๑-๗ ก็ปรากฏความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์อยู่หลายตอนด้วยกัน^๑

๔.๕.๕ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมอันเนื่องด้วยขวัญ

ขวัญ คือ กำลังใจ มิ่งมงคล สภาวะอย่างวิญญานที่สถิตอยู่กับคน หากขวัญไปจากตัวบุคคลนั้นแล้วจะทำให้เจ้าตัวไม่สบายหรือแสดงอาการไม่สมประกอบ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๗๕) เสฐียรโกเศศ (๒๕๐๖: ๔) อธิบายว่า ความเชื่อเรื่องขวัญนี้สืบมาแต่โบราณแล้ว แม้คนไทถิ่นอื่น ได้แก่ ไทลื้อ ไทใหญ่ ลาว ก็มีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นทำนองเดียวกัน ขวัญไม่ใช่มีอยู่ประจำแต่ตัวคนเท่านั้น ช้าง ม้า วัว ควาย ตลอดจนสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ข้าวเปลือก นาข้าว บ้านเมือง เป็นต้น ก็ล้วนมีขวัญประจำอยู่

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์นครกัณฑ์ ปรากฏภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องขวัญ ดังนี้

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี เมื่อพระนางมัทรีถึงแก่วิสัญญาภาพ เมื่อพระเวสสันดรกุมสดีได้สิ่งแรกที่พระเวสสันดรกระทำคือตรัสเรียกขวัญพระนางมัทรี ดังความว่า ตัวอย่างที่ ๔๖

พระครุสตราแก่นไธย คัดได้แล้วใจมา ว่ามัทรีก็ตายแท้ฤฯ รู้ว่าพ่อ
แผ่หน้าลี้มคิงนี้ชา คั้นว่าเจ้าครุเนิงรู้แล้ว ก็เรียกเอาขวัญแก้วแม่นางเมือง
ว่าสร้อยอมเจืองเฮยเจ้าพี่ บิไซที่แม่เจ้ามาตาย กลางดงตายป่าไม้ ขวัญนาง
นาฏไธยจุงคิน ขวัญโสภาจุงคินมาเต้า ขวัญเจ้าแม่อย่าฟังฟ้าเมืองมรณ
ขวัญเจ้าอย่าไปเกิดอยู่ดงดอนปากกว้าง ขวัญเจ้าอย่าไปอยู่จิมแรดข้างแลเสือ
สิง ขวัญเจ้าอย่าไปอยู่จิมวัวกระทิงตัวเกียดกล้า ขวัญนางอย่าไปล่าเล่น
เดือนดาว ขวัญนางอย่าไปอยู่จิมคั้งควาวตัวน้อยหนอย ขวัญนางอย่าไปติด
ห้อยยังป่าไม้ไกลตา ทูรโต อย่าไปอยู่ยังดอนนาปากกว้าง ขวัญนางอย่าไป
ยังอยู่เถื่อนข้าง ที่ยมขอกข้างดาวดอย ขวัญนางอย่าไปติดไม้แคลฝอย ร้อง
อญวอยวอยที่กลางเถื่อนถ้ำ อาคโต อย่าไปอยู่ยังป่าไม้ ด้วยเชื่อพราเสื่อยิน

^๑ดูรายละเอียดในบทความเรื่องโหราศาสตร์ในมหาชาติไทลื้อ ของวสุล มิตรพระพันธ์ จะลงตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ปีที่ ๓๙ เล่มที่ ๒

ขวัญนางอย่าไปล่าเล่นจิมแม่ยักษ์ผีซิ่น อย่าไปอยู่กับเพื่อนเอน^๑เสียห่วย
 ขวัญนางอย่าไปอยู่จิมปากกล้วยแหรวหาดซ่วย^๒ที่วังเว ขวัญนางอย่าไปสนุก
 สเนในป่าพเนนมเหล่าไร คือป่าไม้หิมพานต์ ป่าที่นั่นหากเป็นสัจฐานพเนละ
 ลอย ขวัญนางอย่าไปอยู่กับด้วยเพื่อนอีกคือย^๓ค่างนางนี่^๔ อวยนอลูกมาเทอะ
 ขวัญศรีสบอ^๕เฮย ลูกมาเทอะเจ้า ขวัญห้วนางอย่าไปโสกเส้าแ่อวเววน^๖
 อย่าไปเรรนรำร้อง ในแห่งห้องหิมมะวันต์ จูงริบมาพลันอย่าอยู่ ขวัญหวั
 นางอย่าไปเป็นแม่ฝั่งแลแมงภูบินบน ขวัญห้วนางอย่าไปเววนร้องให้ ในป่า
 ไม้ภูตอย ขวัญหวัแม่ศรีด้ามอย^๗อย่าไปซุกซอน ขวัญอ่อนน้อยแม่อย่าไปซง^๘
 ขวัญนางอย่าไปอยู่ยังภูซางกินหน่อไม้ ขวัญนางอย่าไปคลังไคล์แ่อวแสวง
 ขวัญหวัแพงอย่าไปตื่น แม่นว่าไปที่อื่นก็หือพลันมา แม่นว่าไปอยู่ในรุมาก็หือ
 พลันเต้า เข้าสู่คราบ^๙เกาตนนาง อย่าฟัง^{๑๐}วางใจจาก ก้า^{๑๑}หน้าพรากเมือง
 มรณห์ ทัดที่นี้เป็นตงคอนป่าไม้ ดังฤนางมาละพีไว้ยอยู่ตนเดียว...ขวัญหวั
 นางอย่าไปไกลต่างห้อง ขวัญห้วนางอย่าไปเข้าสู่ห้องแม่คนใด ลูกมาเทอะ
 แก้วสายใจเฮย จูงคินมาหาคาราคราบเกา คินมาเล่าสันพัน พี่คอง^{๑๒}หันแต่
 ก็ ขวัญหวัเจ้าอย่าไปลื้ออยู่ทันใด แม่นว่าหลงไปในไพรเถื่อนถ้ำ ที่ย่านน้ำวัง
 เขียว ขอรีบเร็วมาอย่าอยู่ แม่นว่าขวัญห้วนางไปเป็นแม่ฝั่งแลแมงภู ตอมรส
 หมูคันธา แม่นว่าขวัญห้วนางไปเป็นเทวดาอยู่ฟ้า หือเขียว^{๑๓}ริบห่วย^{๑๔}หน้า
 คินมา แม่นว่าขวัญห้วนางไปตกค่างคาค่าได้ อยู่ด้วยครุฑนาคไ้ยหมู่นาคา
 หือพลันมาคินเล่า สู่คราบเกาตนนาง อย่าฟังวางจิตตายจากข้า อย่าฟัง

^๑ เอน คือ อมนุษย์ประเภทภักษส, สัตว์ที่เป็นคนขึ้นจากอาคม, เสือสมิง.

^๒ เฉียง คือ เฉียง

^๓ อีกคือหรือฝีกองกอย คือ ฝิป่าพวกหนึ่งร้อง ก้องก้อย บ้างกล่าวว่าลักษณะคล้ายค่าง

^๔ นางนี่ คือ ชะนี

^๕ สบอ คือ น่ารัก, งาม, ดี

^๖ เววน คือ เดือดร้อน, กังวล

^๗ ด้ามอย คือ ฝิวค้ำ

^๘ ซง คือ อยู่ในที่ไกลผู้คน

^๙ คราบ คือ ร่างกาย, ซากศพ

^{๑๐} ฟัง คือ ริบ

^{๑๑} ก้า คือ ฝ่าย, ด้าน, ทิศ

^{๑๒} คอง คือ รอคอย

^{๑๓} เขียว คือ รวดเร็ว

^{๑๔} ห่วยหน้า คือ หันหน้า, เหลียวดู

คว่ำหน้าแม่ไปพอย^๑ ขวัญห้วงนางอย่าไปอยู่ยังดอยเถื่อนถ้ำ ขวัญนางอย่าไปอยู่ยังย่านน้ำด้วยเพื่อนปูปลา ขวัญห้วงนางอย่าไปอยู่แค่นินผางาบง้าง ขวัญห้วงนางอย่าไปอยู่ด้วยหมูข้างแม่พังพลาย เจ้าจูงจักมาสุขสบายหายโศกเล่า ขวัญหัวเจ้าแม่อย่าไปอาพวกเวทนา แสนโศกาอย่าต้อง มาอยู่ห้องสันฐานอย่าเอานิพพานอน^๒พี เจ้าที่ห้อยสายใจสร้อยงวียเฮยเลิศล้ำ แม่นว่าขวัญตกน้ำพีก็จักลงงม แม่นว่าขวัญห้วงนางตกตมพีก็จักลงบั้น แม่นว่าขวัญห้วงนางเข้าอยู่แผ่นดินหนา ๗ ชั้น พีก็จักเอาเสียมไปขุดเข้ด้นเอามา มาเทอะขวัญนางเหย เจ้าพี่ว่าอันอยู่ใ้ใ้ เจ้าก็ร้องไห้เรียกขวัญนาง ก็มีเมื่อนั้นแล

(มัทรี/๘๓๑/๘-๘๔๙/๒)

พระเวสสันดรกล่าวคำเรียกขวัญพระนางมัทรีที่อาจตกหล่นอยู่ในหุบเหว ในแม่น้ำ ในป่าไม้ หรือ ตกอยู่กับสัตว์ป่า ได้แก่ แรด เสือ วัวกระทิง และช้าง รวมถึงสัตว์มีเสียงร้องโหยหวนอย่างค่างและชะนี นอกจากนี้พระเวสสันดรยังกล่าวคำเรียกขวัญพระนางมัทรีให้กลับคืนมาจากผีสิงหรืออมนุษย์ ได้แก่ ผีซิ่น แม่นักษะ เยน และอีก้อย

พระเวสสันดรในมหาชาติท้องถิ่นล้านวนนี้กล่าวคำเรียกขวัญพระนางมัทรีอย่างอ่อนหวานแล้วค่อยประพรมน้ำให้พระนางมัทรี ต่างจากอรรถกถาเวสสันดรชาดกที่พระเวสสันดรทรงชักน้ำประพรมพระนางมัทรีทันทีเมื่อพระนางสิ้นวิสติญญีภาพ ดังข้อความว่า “พระนางมัทรีผู้ทรงพระรูปพระโฉมอันอุดม... ล้มสลบลงที่พื้นพสุธา ณ ที่ใกล้บาทมูลของพระเวสสันดรนั้น และพระเวสสันดรราชาฤๅษี ทรงชักน้ำประพรมพระนางมัทรีราชาบุตรผู้ล้มสลบลง ณ ที่ใกล้บาทมูลของพระองค์นั้น” (อรรถกถาเวสสันดรชาดก, ๒๕๒๑: ๓๘๐-๓๘๑)

สาเหตุที่พระเวสสันดรล้านวนท้องถิ่นนี้หลีกเลี่ยงการเรียกขวัญพระนางมัทรีก่อนประพรมน้ำให้พระนางสามารถอธิบายได้ว่า คนไทแถบนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยยวนและชาวไทลื้อเชื่อว่ามนุษย์ประกอบขึ้นจากกายหรือธาตุกับใจหรือขวัญอย่างสมดุลและสัมพันธ์กัน เมื่อมีเหตุที่ทำให้เสียสมดุล เช่น ขวัญตก ขวัญเสีย ขวัญหาย ขวัญอ่อน ธาตุเสีย ธาตุพิการ ธาตุอ่อน จะมีผลกระทบต่อสุขภาพได้ (ยั้งยง เทาประเสริฐ, ๒๕๔๗: ๓) ชาวไทลื้อเชื่อว่าคนมี ๓๒ ขวัญ ซึ่งมีจำนวนตรงกับอาการ ๓๒ ของร่างกายตามที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกปาฐะแห่งพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย (มหามกฏาราชาวิทยาลัย, ๒๕๔๓: ๔๗-๔๕) บ้างก็ว่ามีมากถึง ๙๒ ขวัญ อวัยวะทุกส่วนของร่างกายล้วนมีขวัญประจำอยู่ทั้งสิ้น (ขนานแก้ว, สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) ชาวไทยยวนและชาว

^๑ พอย คือ โดดเดี่ยว, ไร้คู่

^๒ อนน คือ ก่อน

ไทลื้อมีความเชื่อร่วมกันว่า ชวีญมีความสัมพันธ์กับกายอย่างแน่นแฟ้น ชวีญหนีออกจากร่างกายได้หากมีเหตุให้ตกใจหรือได้รับอันตราย หากชวีญออกไปจากกายย่อมเป็นเหตุให้ผู้นั้นไม่สบาย เมื่อพระนางมัทรีหมดสติลงก็ท้อถอยผู้รจนามหาชาติไทลื้อจึงให้พระเวสสันดรกล่าวคำเรียกชวีญ พระนางมัทรีเป็นลำดับแรก ถ้อยคำเรียกชวีญของพระเวสสันดรเน้นการเรียกชวีญหัวของพระนางมัทรีเป็นพิเศษ พระเวสสันดรหวังให้ชวีญของพระนางมัทรีรีบกลับคืนมาสู่ร่างกายพระนาง และหวังให้พระนางมัทรีฟื้นกลับมาอีกครั้ง ภาพสะท้อนเรื่องชวีญและการเรียกชวีญที่ท้อถอยเพิ่มเข้ามา นับว่าสอดคล้องกับความคิดความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติของคนท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชกล่าวว่า หลังจากพระเจ้ากรุงสุโขทัยไถ่ตัวพระชาติและพระกัณหาจากชุก พะองค์จัดพิธีบายศรีสู่ชวีญให้พระกุมารทั้งสอง

ตัวอย่างที่ ๔๗

ปางเมื่อทำวรมนาถสิ้นไชย ไถ่หลานไทยขึ้นแก้ว เบิกบายแล้วสม
ฤทธิ จักใคร่หื้อพระบพิตรตนลูก นั้งเมืองปลุกเป็นตรา

(๑๑/๑๐๑๔/๒-๓)

เนื้อความในกัณฑ์กุมารซึ่งเป็นกัณฑ์ก่อนหน้าแล้วว่า หลังจากพระเวสสันดรพระราชทานพระชาติพระกัณหาเป็นข้าทาสชุก ชุกก็โบยตีและไถ่ตัวพระกุมารทั้งสองเป็นเวลานานถึง ๑๕ วัน เมื่อสองกุมารถูกชุกตีชวีญก็หายข้าร้ายยังต้องเดินป่าชวีญก็ยิ่งหนีหายไปอีก เมื่อพระเจ้ากรุงสุโขทัยไถ่ตัวสองกุมารให้พ้นจากการเป็นข้าทาสชุก พะองค์จัดพิธีบายศรีสู่ชวีญเพื่อเรียกชวีญของสองกุมารที่หนีไป หรือตกหล่นในที่ต่างๆ ให้กลับมาอยู่กับตัวดั้งเดิม

พิธีบายศรีสู่ชวีญเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเชื้อเชิญชวีญของคน สัตว์ พืช หรือสิ่งของที่ตกใจหนีไปให้อยู่ตามที่ต่างๆ ให้กลับมาประจำอยู่กับร่าง พิธีบายศรีสู่ชวีญช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้รับชวีญให้เกิดพลัง มีชวีญและกำลังใจในการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข (ประคอง นิมมานเหมินท์, ๒๕๔๔: ๑๕๑)

ในกัณฑ์นครกัณฑ์เมื่อหกษัตริย์กลับถึงเมืองเชตุตร พระเจ้ากรุงสุโขทัยประกอบพิธีบายศรีสู่ชวีญให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเช่นกัน หลังจากทั้ง ๒ พระองค์ได้ผ่านพ้นเคราะห์กรรมอันร้ายกาจ ดังตัวอย่างที่ ๔๘

ตัวอย่างที่ ๔๘

อันว่าพระยาสมุทฺชิตนผ่านแล้ว คั่นอภิเสศแล้วลวดเวียนเมือง พระ
บุญเรื่องก็ยังอยู่ หื้อไพร่หมู่หายพัก ช้างม้าหนักหยอม^๑ชอบ หื้อเขาคอบ
คีนพี อัน ๑ ทำวก็เบิกบายศรีลูกเต้า สุขวัณเจ้าสองตน กระทำมุง
คคการใหญ่ หื้อปาวไพร่มนตรี ตั้งกาดลีขวงกว้าง แแบ่งทำทางหลวง
คระบวนควรแต่งตั้ง อยู่เล่นลั้งหลายสัน

(นครกัณฑ์/๑๒๐๗/๒-๖)

พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีมงคลที่ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจ มุ่งให้เกิดความสุข และให้
ร่างกายและจิตใจกลับคืนสู่ภาวะปกติ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชสะทอนว่า นอกจากชาวไทลื้อจะมีความเชื่อเรื่องขวัญที่
ประจำอยู่กับตัวคน ยังมีความเชื่อเรื่องขวัญที่ประจำอยู่กับต้นข้าว ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๔๙

ชาวเราเหยมวลมาก เราจักเอาซากเถ้านี้ ไปเสียที่ทันได้นั้นชา จัก
ว่าเอาไปเสียที่ริมน้ำ ก็จักไว้กินปลา จักเอาไปเสียที่ริมนา ก็กลัวผิดขวัญ
เข้า บ่พุ่นเท้า^๒มาเหยีย^๓ กลัวลูกเมียอึบอยาก ยินคืดมากหนักหนา

(มหาราช/๑๐๔๘/๙-๒)

ชาวไทลื้อและชาวไทยยวนเชื่อว่าต้นข้าวมีเทพนารีที่เรียกว่า ย่าขวัญข้าว ประจำอยู่ เมื่อมี
กิจกรรมเกี่ยวกับต้นข้าว ทั้งการหว่านข้าว การปลูกข้าว หรือการเก็บเกี่ยวข้าว จะต้องมีพิธีกรรม
เพื่อบูชาย่าขวัญข้าวเสมอ ชาวนาในสมัยโบราณล้วนให้ความสำคัญกับย่าขวัญข้าวอย่างสูงสุด
เพราะเชื่อว่าจะสามารถลดบันดาลให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ และมีพอกินไปตลอดปี (สนั่น ธรรมธิ,
๒๕๕๐: ๑๑๖)

ความเชื่อเรื่องขวัญข้าวดังปรากฏในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชสะทอนโลกทรศนัของ
คนโบราณว่า มนุษย์ต้องปฏิบัติต่อข้าวด้วยความเคารพ หากทำสิ่งที่ไม่สมควร เภาคพริมนา
โดยเฉพาะศพคนจััญไรอย่างซุก อาจทำให้ย่าขวัญข้าวไม่พอใจและบันดาลให้ไม่ได้ผลผลิตจาก
การทำนา ยังผลให้ผู้คนอดอยากจึงเลี่ยงการเผาศพในนาอันเป็นอู่ข้าวอู่น้ำสำคัญ

^๑ หยอม คือ ผอม

^๒ พุ่นเท้า คือ มีสำรอง

^๓ เหยีย คือ ยุ่งข้าว

ตา^๑ เขาจึงแล่นหาหมอยาผู้ช่าง อยู่ต่างบ้านไกลกัน เขาจึงไปหาหมอ
 คำพัน ก็เรียกว่าไปซื้อม้า ไปสู่มอผีฟ้า ซ้ำว่าไปดูนา ไปหาหมอ
 เทวดา ก็ซ้ำว่าไปล้อมรั้ว ไปสู่มอทั่ว ก็ซ้ำว่าเจ็บตาไปไม่ได้ ไปสู่มอ
 บ้านใต้ ก็ซ้ำคั่งฝูงแห ไปสู่มอปุ๊แพ ก็เรียกว่าเอารักไปยาเรือ ไปสู่มอ
 บ้านเหนือ ก็ซ้ำว่าผิดเมียเสียปาก^๒ เขาจึงตากคืนมา แล่นไปหา
 หมอกลางนา ก็เรียกว่าเมื่อไปได้ แล่นไปหาหมอบ้านใต้ ก็ไปบุงชายัญ
 เสีย กลัวลูกเมียบได้เข้า เขาจึงพอกไตเต้าเทียมมา พบใส่หมอยาเฝ้าผู้
๑ จบไตรเพศ รู้ด้วยเหตุบวราน ตามตำนานทวยแม่้น ชิดพิบ
 แก่วนควรวไ แงงดูโนเยะถึ ลักอยู่ที่โนลูน คุณดูปีพราหมณ์เฝ้า ตั้งแต่
 เค้าโหรา ว่าซาตาพราหมณ์ผู้นี้ ถูกเคราะห์ร้ายตัวใหญ่ เพราะว่า
 อาทิตยไล่ตักพุ่ม อังคารลุมแกมเล่า ราหูเนาสิบสอง เสวรีปองกระทำ
 โทษ เคราะห์ร้ายสวดหลายอัน ซาตามันขาดซ้ำ บ่มีสังจักมาค้าหื้ออยู่
 มีนนาน ซาตาพราหมณ์หากเสวยเคราะห์ร้าย บ่พ้นง่ายทางตาย
หื้อของขวยปล่อยไก่อ่ คุน้อยใหญ่วางเสีย ฝูงเป็นเมียช้อย^๓ใช้ ยัง
จักได้ลามไ่ว้หลวงหลาย บ่หลอตาย^๔โชคเล่า เถ้าลาวเก่าเพียง
มรณาแล เพ็นเฮย พหูชนา เมื่อนั้นคนทั้งหลายมวลงมาก พร้อมทุก
 ปากเจียรจา ฝูงทูตาคน^๕ใช้ เมื่อกราบไหว้ถวายสารว่า ซ้ำแต่สมเด็จจ้อค
 คราช ซ้านบवादถวายสา ขอขมาโทษใหญ่ อย่าريبได้กระทำผิด ส่วน
 ว่าหมอบานทิตย^๕ผู้วิเศษ จบแจ้งเพศหุรา ว่าซาตาพราหมณ์หากขาด
 เคราะห์ร้ายรอดตักพุ่ม สี่ตัวรวมกันเข้า พราหมณ์เฝ้าเพียงแดนตาย^๖
 พราหมณ์ควยคายลูกนัง เหงื่อเฝ้าถั่งไหลตก แคนคับอกคับไ้ บิปก
 ไหม้พอพัง ท้องพราหมณ์ดังระรุดระรูด ปานดังท่านเข้ากาดตีกัน พัง
 เสียงนันคะคุดคะคาค เหมือนดังหินผาหยาดตกวัง ร้องครางคังอะอัดอะ
 อัด เสียงระรุดระรุดทิ้งคืน กลิ้งกับผืนเหนือสาด ทะลุตลาดเดินไป

^๑ กือตา คือ ถลิ่งตา

^๒ บ่ปาก คือ ไม่พูดด้วย

^๓ ช้อย คือ ช่วย

^๔ หลอตาย คือ รอดตาย

^๕ หมอบานทิตย คือ หมอบัณฑิต หรือหมอผู้ทรงความรู้, หมอผู้มีปัญญา

^๖ แดนตาย คือ เกือบจะตาย

จำใจอะไฟมาส่อง ขดหาช่องทะทวาร ผัดหาชานกีบออก หวังจักถลก^๑
 หื้อเบาใจ มจฺโนบัพเพ กินยาแก้กีบลง กินยาผงเสี้ยงสามได้ ยาหามา
 ใหม่ก็เสี้ยงหลายอัน มันก็กินคระครับคระคราบ คาบทั้งรากทั้งใบ คง
 ว่าจักลงไปพอยข้าใช้ ท้องพราหมณ์ใหญ่ปุมปึง ผุ่งเด็กยิงเอาไฟมาส่อง
 พราหมณ์นั่งหย่องหยะหยก หวังจักตกพอยข้าพองมาแถมเล่า ร้ายกว่า
 เก่าแถมมา ทะเอายามาลูบไล่ หวังจักได้เบาใจ พราหมณ์หลงไหลคับ
 คั่ง กลิ้งเกลือกฟุ้งทะเลยทะเลิง ท้าวอนอนอิงคูปเคร่ง ร้องให้เบ่งอือคราง
 หนังก้องบางล้ำเรียม เข้าเต็มเปี่ยมทั้งสอง จักขึ้นนอนของ^๒กีบได้ ถ้า
 เกลือกให้อืออือ

(มหाराช/๑๐๓๔/๙-๑๐๔๐/๙)

ข้อความที่คัดมาข้างต้นมาจากกัณฑ์มหाराชแล้วว่า ชูชกอดอยากมานาน เมื่อได้
 รับประทานอาหารชั้นดีฝีมือนางใน ก็รับประทานอาหารปริมาณมากทั้งหมดเพียงคนเดียวอย่าง
 ตะกละตะกลามยังผลให้ *อาหารคัดคั่งได้ ไฟท้องไหม้บั่น* หมายถึง ธาตุไฟในร่างกายของชูชก
 ไม่สามารถย่อยหรือเผาผลาญอาหารได้ ชูชกจึงปวดท้องทรมาน

แพทย์แผนไทยอธิบายสาเหตุของการเจ็บป่วยว่า เป็นการเสียสมดุลแห่งชีวิตของธาตุสี่ ได้แก่
 ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุดิน และธาตุน้ำ ไม่ประสานกลมกลืนได้สัดส่วนกัน อาจมาจากอาหารการกินและ
 ความเสื่อมโทรมของร่างกาย เอกภาพและความสมดุลจึงเป็นจุดแห่งการมองโลกและชีวิตของคนไทย
 โบราณ (เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๔๙: ๓๒๗) ชาวล้านนาเชื่อว่าร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยขั้ว ๓๒ และ
 ธาตุ ๔ ธาตุไฟคือไฟใช้ย่อยอาหาร ถ้าธาตุไฟเผาผลาญอาหารไม่ดีก็เป็นสาเหตุให้เจ็บไข้ได้ป่วย
 (ยิ่งยง เทาประเสริฐ, ๒๕๔๗: ๖-๗) ชาวไทลื้อก็น่าจะเชื่อในทำนองเดียวกัน

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชข้างต้นแล้วว่า เมื่อผู้คนในเมืองพิชัยเซตุดรเห็น
 ชูชกทรมาน เขาไปตามหมอนในที่ต่างๆ มีหมอนหลายชนิดทั้งหมอยา หมอเทวดา และหมอผีฟ้า มา
 รักษาชูชกมากถึง ๑๐ คน หมอ ๙ คนแรกไม่มารักษาชูชกด้วยเหตุผลต่างกัน มีเพียงหมอบานทิศย์
 หรือหมอบัณชิตเท่านั้นที่ไม่ติดธุระ หมอบานทิศย์คำนวณดวงชะตาชูชกและทราบว่าจะชูชกชะตา
 ขาด หมอแนะให้ช่วยชีวิตชูชกด้วยการปล่อยไก่ แต่ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดกระทำตามคำแนะนำของ

^๑ ถลก คือ ชับถ่าย

^๒ ของ คือ เตียงนอน

หมอบ อย่างไรก็ตาม ผู้คนก็เสาะหายาพื้นบ้านทั้งยาถ่าย^๑ ยาแก้ไข้ ยาผง และยาอื่นอีกหลายขนาน มาให้ชุกกับประทาน

การที่ไม่มีผู้ใดทำตามคำแนะนำของหมอบานทิตย์นั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นเพราะชาวบ้านอาจไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมของชุกที่ทาบุญกรรมสองกุมารเกินกว่าเหตุ ทั้งยังแล้งน้ำใจ ไม่ชักชวนให้ผู้รับประทานอาหารจำนวนมาก ชุกบริโภคอาหารทั้งหมดอย่างตะกละตะกลาม ต่างจากชาวไทลื้อส่วนใหญ่ที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ชาวบ้านจึงไม่เต็มใจช่วยเหลือปล่อยไก่เพื่อช่วยต่อชีวิตให้ชุก

น่าสนใจว่าข้อความในมหาชาติไทลื้อดังที่คัดมาแสดงไว้ข้างต้นเล่าถึงการรักษาชุกไว้ ๒ วิธี คือ การรักษาโรคด้วยโหราศาสตร์และการรักษาด้วยยาสมุนไพร

วิธีแรกที่หมอบานทิตย์กระทำเพื่อรักษาชุกคือ คำนวณดวงชะตาของชุก หมอบพบว่าชุกเคราะห์ร้ายมาก จึงแนะนำให้ปล่อยไก่เพื่อส่งเคราะห์ มิฉะนั้นชุกต้องเสียชีวิตอย่างแน่นอน สะท้อนว่าในสังคมไทลื้อความเชื่อด้านโหราศาสตร์เป็นอย่างมาก โหราศาสตร์มีอิทธิพลสูงยิ่งต่อชีวิตผู้คน แม้หมอบานทิตย์จะเชี่ยวชาญทั้งด้านแพทยศาสตร์และโหราศาสตร์ แต่ให้ความสำคัญต่อโหราศาสตร์เป็นลำดับแรก สอดคล้องกับความเชื่อของชาวไทลื้อที่เชื่อว่า สาเหตุแห่งการเกิดโรครึมี ๒ ประการ คือ หนึ่ง เกิดจากธาตุในร่างกายแปรปรวน และ สอง เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูผีหรือเทวดาทำร้าย หรือดวงชะตากำหนดให้ต้องเป็นไปเช่นนั้น ชาวไทลื้อเชื่อว่าความเจ็บป่วยที่เกิดจากดวงชะตาของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลของดวงดาว การเจ็บป่วยเกิดจากดาวเรือนเกิดเคลื่อนมาอยู่ในบริเวณไม่ดี ทำให้ชะตาตก เกิดเจ็บป่วย แก้ไขโดยการส่งเคราะห์^๒ เพื่อให้หายจากความเจ็บป่วย (เสถียร ฉันทะ, ๒๕๔๗: ๓๓๔)

การรักษาพยาบาลชุกด้วยวิธีที่สองคือการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของชาวไทลื้อและชาวไทยยวนที่เชื่อว่า โรคอาหารไม่ย่อยเกิดจากธาตุพิการ ต้องรักษาด้วยยาสมุนไพร ให้สมุนไพรปรับสภาพธาตุทั้ง ๔ ให้กลับสู่ภาวะปกติ (เรณู เหมือนจันทร์ไชย, ๒๕๔๘: ๒๖)

ชุกกับประทานยาหลายขนาน ประเดิมด้วยยามัจจุไน คือยาถ่าย จากนั้นรับประทานยาแก้ไข้ คือยาแก้ไข้ที่ได้จากสมุนไพรหลายชนิดผสมกันปั้นให้เป็นลิ่ม (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๕๙๖-

^๑ มหาชาติไทลื้อเรียกยามัจจุไน

^๒ ชาวไทลื้อจะประกอบพิธีส่งเคราะห์เมื่อมีเหตุ ๒ ประการ ๑. ส่งเคราะห์ตามราศี ตามวันเดือนปีเกิด หรือตามโชคชะตาที่หมอบทำนายไว้ ๒. ทำพิธีส่งเคราะห์เมื่อประสบภัยพิบัติต่างๆ เช่น ประสบอุบัติเหตุ เจ็บป่วย เครื่องใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญคือสะตวง และต้องมีหมอบเป็นผู้ประกอบพิธี ชาวไทลื้อเชื่อว่าโดยเชื่อว่าการประกอบพิธีส่งเคราะห์เป็นการส่งสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ให้ออกไป เพื่อให้ อยู่สุขสบาย ปลอดภัยโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายทั้งปวง (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑: ๑๐๘)

๕๙๘) จากนั้นชูชกยังกินยาผงในปริมาณมากถึง ๓ ได้ รวมทั้งยาที่หามาเพิ่มใหม่อีกหลายขนาน ชูชกแม้จะกินยาในปริมาณมาก แต่ก็ไม่ช่วยให้อาการดีขึ้นแม้แต่น้อย อาการปวดท้องของชูชกมีแต่ทรุดหนักและเพียบลงเรื่อยๆ

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราช แม้พระเจ้ากรุงสุโขทัยและคนทั้งหลายจะล่วงรู้ว่าชูชกต้องตายแน่นอน แต่เขาเหล่านั้นก็ยังแสดงน้ำใจในการรักษาพยาบาล เพียรเสาะหาพื่อหมอละและหยูกยาให้ชูชกต่างๆ ที่ชูชกมิใช่ญาติพี่น้อง มิได้รู้จักกันมาก่อน ภาพสะท้อนพฤติกรรมดังกล่าวแสดงถึงน้ำใจอันงดงามและกว้างขวางของคนไทลื้อที่ยินดีและเต็มใจช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ข้อความในมหาชาติไทลื้อข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร รวมถึงแลเห็นภาพสะท้อนด้านความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชาวไทลื้อว่าสัมพันธ์กับชีวิตและสุขภาพของผู้คนอย่างมาก

๔.๕.๗ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสักการ

พิธีส่งสักการคือพิธีกรรมเกี่ยวแก่การปลงศพ ในมหาชาติไทลื้อกล่าวถึงพิธีส่งสักการไว้ ๒ แห่งด้วยกัน คือ พิธีส่งสักการพระบรมศพพระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรีและพิธีส่งสักการชูชกในกัณฑ์มหาราช ดังนี้

๔.๕.๗.๑ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสักการพระนางมัทรี

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรี หลังจากพระนางมัทรีเพียรตามหาพระลูกรักตลอดคืนก็ไม่พบ ช้ำร้ายพระเวสสันดรยังกล่าวหาว่าพระนางมัทรีว่าคบชู้ ความเหนียวแน่นทั้งร่างกายและจิตใจยังผลให้พระนางมัทรีสิ้นวิสติญญาภาพแทบบาทมุลแห่งพระเวสสันดร พระเวสสันดรเข้าพระทัยว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ พระองค์รำพึงรำพันว่าถ้าหากพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ในเมืองจะจัดพิธีส่งสักการให้สมพระเกียรตินางกษัตริย์ ดังความในตัวอย่างที่ ๕๑ ว่า

ตัวอย่างที่ ๕๑
 ทัดที่นี้เป็นดงดอนป่าไม้ ดังฤนางมาละพีไวยอยู่ตนเดียว บัดนี้นาง
 พลอยมาตายในดงเขียวเถื่อนถ้อง พี่บ่มีเพื่อนพ้องพอสอง ภูพีจักปองตั้งฤ
 ได้ ไผจักมาช้อยผ่าไม้เป็นหลัว^๑ ไผจักมาช้อย^๒ทุมเอาหัวนางกำพัว คน
 ไผจักมาล้างหน้าแม่อุดม ไผจักมาหวิมแปงเกศเกล้า คนไผจักมาอาบน้ำ

^๑ หลัว คือ ฟืน

^๒ ช้อย คือ ช่วย

เจ้าแม่จอมเมือง คนใดจักมาประดับตนเรื่องยะไข่ ไผ่จักมาผานต่างใส่สอง
หู ไผ่จักมาแปงปฐรองเสื่อไว้ ไผ่จักมาให้ไก่แม่หึ่งนาน นีชา อวยนอฉิวว่า
นางเมื่อตายในนครหลวงเมืองมิ่ง ฟีน้องชิง^๑กันมา เทวนครา เมือง
สองอันเลิศล้ำ เขาก็เพียงจักหมองหม่นข้าวิงวอน คือว่าเมืองเซตุทรนครแล
เมืองมัทราด อันเป็นชั้นเชื้อชาติวงษา ทั้งบิดตามาดาลั่นเต้า คนอยู่
เฝ้าส่งสการ พังพลายสารข้างม้า ทั้งหมู่ข้าหญิงชาย คนทั้งหลาย
เหลือแหล่ ทุกด้าวแต่นานา ทั้งลุดตามีมามาก ชั้นเชื้อหากมามวล เขาก็จัก
ชวนกันมาแปงโกศแก้ว ติดพอกแล้วคำแดง **ประดับของแพง**
องอาจ ภูพีจักหื้อเพื่อนแต่งห้างปราสาทปกกลางทั้งสองเมือง จัก
หื้อเป็นมหาปางอันใหญ่ แต่มรูปเนียนกใส่หาสสดีลิ่ง ขงขางพิง
ปราสาท น้ำแต่่มवादสมสรี คือว่ารูปปราสาทสี่เหลี่ยมจามริมอมม่าย เห็น
ก้อนม^๒พายบินเครือ พังพอนเจือหลายหลาก ทั้งรูปนกจากพราวแลหงสา
ทั้งรูปครุฑธราแล่นพาย นกเขียนม่ายหาสสดีลิ่ง การพิดซึ่งแขกเต้า สอง
ปีกเป้าเขียวดี ภิณณะรีนระรอนย่างพ้อน ม่ายตีนอ่อนหากัน มี
หลายพันธุ์หลายหลาก ทั้งนาคน้ำนาคี ทั้งหัตถ์ข้างม้าหลายหลาก หน้า
เสื่อสิงห์รูปฝูงหญิงงามชะแล่ม ชายจวบแก้มโลมใจ รูปเมฆะไหลระระราด
เครือวัลย์วาดดูพราว ดอกบัวขาวสะอาด **ปราสาทแก้วแววยุง กอง**
หลัวสูงร้อยชั้น ไม้แก่นชั้นจันทน์แดง ไม้สมุลละแว้งมันชะชวาด
ประสาทแก้วลึงลาย มีเชิงชายสะอาด น้ำแต่่มवादดูพราว ดอกบัวขาว
เหยียดหว่าง แมงมูกสว่างบินบน เครือวัลย์สนแสนลิ่ง ข่ายแก้วยั้งทุกกาย
ไปไรยายเจือจอด ครอบอบคว่ำพีจักใส่บัวผาย ครอบอบหงายพีจักใส่บัว
แวน ถัดหน้าแทนพีจักใส่ลายวง ที่ประตู่ขง^๓พีจักแต่มรูปแลเทวดายืนอยู่
ใกล้ ถือดอกไม้อยู่จอนรอน บางคนพีจักหื้อถือจามมรไกวกวัดแกว่ง บาง
คนพีจักหื้อถือฉัตรกั้งแต่งภิดาน^๔กาง บางคนพีจักหื้อถือหางยุ่งงามยะวะยะ
วาด ดูวิลาสด้วยจามมร ใส่จอนลอนยศยั้ง ใต้ฟ้าชิงดูคราน เพื่อจัก
ส่งสการนางงามแก้วพี ทุกด้าวมีเจือจน ยังฝูงคนมวลงหมู่ ป่าวสาวคูหญิง

^๑ ชิง คือ รวบรวม

^๒ เห็นก้อน อาจหมายถึง ปาง หรือกระรอกบิน

^๓ ประตู่ขง หรือ ประตู่ขง คือ ชุ่มประตู่

^๔ ภิดาน คือ เพดาน

ชาย พี่จ๊กหื้อคนทั้งหลายม่วนเล่น ฟ้อนติดเต็นหกคะยัว คนถัว^๑ยีนดีมาก
ตีพายัพษ์อ่องเกรี บัณเฑาะวีตีเป่าถ้อง^๒ เสียงตึงต่องนดนตรี บางคนพี่จ๊กหื้อ
ตบมือตางแสง พี่จ๊กหื้อเพื่อนแต่งเล่นหลาย प्रकार ด้วยอันสงส์ฐานตั้ง
นี้แล้ว พี่จ๊กแต่งไฟม้าแก้วโดยยิบน หนวันตักพี่จ๊กแต่งรูปคนถือไฟยนต์ที่
ข้าง แม่ขึ้นม้างกองฟอน ภายหนเหนือพี่จ๊กหื้อเพื่อนแต่งรูปพระยารดรแล
นางฟ้า ขึ้นขี่ม้าอาสตร หัวก้งอนน่องก็อ้า ดั่งจ๊กขี่ขึ้นฟ้าก็บ่หน เล่นขึ้น
สะสนสะวะสวาด ขึ้นจับขงปราสาทไวไว คั้นไฟจับจอดแล้ว ไฟม้าแก้ว
ลวดลงมา ยามนั้นนางเทวดาพอยแล่นขึ้นใจอะแต่พื้นชั้นหยาย ไฟสนสาย
เป็นดอก ภายวันออกพี่จ๊กแต่งไฟเข้าตอกแลไฟซี รูปมอมพีตัวเต็บ จ๊กหื้อ
ไต้เชือกขึ้นจับขง ไฟรูปหงแลนกยงตัวมีปีก ขึ้นพ้อนปีกกันลง ไฟทางาน
วงผัดปั่น ใจอะแล่นขึ้นเรื่องราย ควันไฟผาบจะจอด ไฟสลวดขึ้นกลาง
หาว ปานดั่งดาวยังฟ้า ยามนั้นพี่จ๊กหงายเหยียง^๓หน้าเล็งดู ขึ้นพระพุทฺธ
ลงมาพระพราย ปานกาบเบือ^๔บินขาม^๕ เปลวไฟงามย้อมดอก ปานเข้า
ตอกกำผาย ไฟสะหงายดอกน้อย ซีดอกสร้อยสนสน สะพวงลนรูปแตก
ไฟม้าแก้วแยกเป็นเปลว ควันไฟเขี้ยวติดช้อฟ้า มานกาบอ้าดั่งจ๊กบินบน
ลมผีลิววนปั่นเค้า เป็นดั่งจ๊กยกเอาปราสาทเจ้าแม่เมื่อบน **ดั่งว่านางเมื่อ
ตาย ในเมืองคนใหญ่กว้าง พี่จ๊กหื้อเพื่อนแต่งสร้างสิ่งสการ^๖ เป็น
ประมาณตั้งนี้แล้ว จิงจ๊กได้ชื่อว่าส่งสการแก้วแม่นางเมือง แลนา
บัดนี้นางพลอยมาตายในดงหลวงป่าไม้ บ่ว่าแมงจ๊กมาตอมไต้ใช้เนืองนั้น
กูพี่ก็บ่หันคนใดจ๊กมาใกล้ แตนเพียงว่าจ๊กละแม่ไว้กระด้างแทบดินทราย กู
พี่จ๊กดอมตายดูเปล่า แตนเพียงว่าจ๊กเอาหัวเขาเซ็ดน้ำตา จ๊กทำสามัตถะ
ตั้งฤาได้ ก็เท่าจ๊กร้องให้อยู่เรอรน อันนิอันนิกหากเป็นกัมมะจนนางแก้ว จิง
คลาดแคล้วมรณา ชาแล**

(มัทรี/๘๓๕/๒-๘๔๑/๑๒)

^๑ ถัว ถง หรือ โถง คือ นักเลง

^๒ ถ้อง คือ ไต้ตอบ, ประชัน

^๓ เหยียง คือ เขียง

^๔ กาบเบือ คือ ผีเสื้อ

^๕ ขาม คือ งดงาม

^๖ สการ หรือ ส่งสการ คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ

จากข้อความดังกล่าวอย่างข้างต้น พระเวสสันดรรำพึงว่า พระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ในราวป่า จะมีใครมาช่วยผ่าไม้ทำฟืน จะมีใครมาช่วยล้างหน้าศพ ช่วยอาบน้ำศพ ช่วยแต่งตัวศพ หากพระนางสิ้นพระชนม์ในเมืองพิชัยเขตศุคร พระเวสสันดรคิดจะประดิษฐานพระศพพระนางมัทรีในโกศแก้วที่ประดับด้วยทองคำและของล้ำค่า พระองค์จะบัญชาให้ไพร่พลสร้างปราสาทศพรูปนกหัสดีลิงค์อย่างวิจิตร ตกแต่งด้วยรูปเทวดา รูปสัตว์และรูปสัตว์หิมพานต์นานาชนิด ได้แก่ รูปนกแขกเต้า นกกระเรียน นกการเวก นกจากพราว หงส์ กิณรี นกหัสดีลิงค์ ครุฑ นาค บ้าง หรือกระรอกบิน พังพอน เนื้อ จามรี มอม^๑ ราชสีห์ ม้า และช้าง พระเวสสันดรคิดจะให้จุดดอกไม้เพลิงหลายอย่าง ทั้งดอกไม้เพลิงที่จุดชนวนแล้วพวยพุ่งขึ้นฟ้าและดอกไม้เพลิงที่จุดชนวนแล้วตรงดิ่งไปเผาปราสาทศพ แต่พระเวสสันดรก็จนพระทัยที่ไม่สามารถจะประกอบพิธีส่งสักการพระนางมัทรีได้ พระองค์ตระหนักดีว่าการประกอบพิธีส่งสักการให้สมพระเกียรติงานกษัตริย์ต้องใช้กำลังคนและกำลังทรัพย์มาก ทั้งยังต้องใช้ระยะเวลานานกว่าจะสร้างปราสาทสำเร็จ ในเมื่อพระเวสสันดรและพระนางมัทรียังอยู่ในป่าหิมพานต์เช่นนี้ พระเวสสันดรไม่อาจกระทำดังที่ ต้องการได้ พระองค์ได้แต่กรรแสงเพียงลำพัง

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (๒๕๔๗: ๒๙๑-๒๙๒) เล่าถึงงานส่งสักการศพเจ้าแผ่นดินสิบสองพันนาว่า ประกอบพิธีส่งสักการพระบรมศพอย่างมโหฬาร ใช้เวลานานนับเดือนในการสร้างปราสาทศพขนาดใหญ่ทำเป็นรูปสัตว์มีปีกมีหาง การจุดไฟเผาศพจะทำบอกลไฟล่อซึ่งเป็นจรวดชนิดติดลูกล่อที่ลำตัว ใช้สำหรับจุดให้วิ่งไปชนปราสาทศพ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๓๘๔) เมื่อจุดชนวนแล้ว บอกลไฟล่อจะพุ่งเข้าหาปราสาทศพ ไปกระทบเชื้อเพลิงลูกไหม้ปราสาทศพและศพ (สงวน สุขไชติรัตน์, ๒๕๕๓: ๑๘๖)

ธรรมเนียมการส่งสการครุฑบามหาเถระ และเจ้ากษัตริย์ เจ้านาย ในวัฒนธรรมล้านนามีการประดิษฐ์ปราสาทต่างศพไว้บนตัวสัตว์อย่างงดงาม นิยมประดิษฐ์เป็นรูปนกหัสดีลิงค์ บ้างก็เป็นช้างเอราวัณ และตรงตามอุดมคติของการสร้างสัตว์พาหนะ เพื่อนำดวงวิญญาณของผู้วายชนม์ไปสวรรค์ (เหมันต สุนทร, ๒๕๕๒: ๔๐) ธรรมเนียมการใช้นกหัสดีลิงค์ต่างศพนี้คงมีที่มาจาก การทำศพของชาวอุดรภูทิวปี^๒

^๑ มอม หรือ สิงห่มมอมเป็นสัตว์หิมพานต์ รูปร่างลักษณะคล้ายแมว ลูกเสือหรือลูกสิงโต (สนั่น ธรรมธิ, ๒๕๕๐: ๑๒๘)

^๒ ไตรภูมิพระร่วง (๒๕๕๑: ๙๖) กล่าวถึงการปลงศพของชาวอุดรภูทิวปีหรืออุดรทิวปี ดังนี้

ผีแลว่าเมื่อเขาตายจากกัน เขามีได้เป็นทุกข์เป็นโศก แลมิได้ร้องให้รักกันเลย เขาจึงเอาศพนั้นอาบน้ำแลแต่งแ่ง หากกระแจะแฉวงจันท์ น้ำมันอันหอม แลนุ่งผ้าห่มผ้าให้ แล้วประดับนิตด้วยเครื่องถนิมอาภรณ์ทั้งปวงให้แล้ว แล้วจึงเอาศพนั้นไปวางไว้ในที่แจ้ง ยังมีนกสิ่งหนึ่ง เทียบอมบิน เทียบไปทั่วแผ่นดินอุดรภูทิวปีนั้น นกนั้นครั้นว่าแลเห็นซากศพใส่นกนั้นก็คาบเอาซากศพนั้นไป กำนัลบ้านนนั้น เพราะว่าบมิให้อุกกรุกในแผ่นดินเขานั้นได้ ลางคาบ คาบไปเสียในแผ่นดินอันอื่นก็ว่า

ธรรมเนียมการส่งสักการนางกษัตริย์ดังปรากฏในมหาชาติไทยลือกันว่ามีที่สอดคล้องกับธรรมเนียมการปลงศพเจ้าฟ้าและนางราชเทวีของอาณาจักรสิบสองปันนาและอาณาจักรล้านนา

การสร้างปราสาทศพเป็นรูปนักษัตรดีลึงค์และตบแต่งปราสาทศพด้วยรูปเทวดา รูปสัตว์และรูปสัตว์หิมพานต์หลายชนิด แล้ววางปราสาทศพอันงามตระการครอบโกศบรรจุศพ จากนั้นจึงจุดดอกไม้เพลิงเผาปราสาทศพให้ลุกไหม้ไปพร้อมกับศพนั้น เป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านจากโลกนี้ไปสู่อีกหน้า ให้เทวดาและสัตว์หิมพานต์นำดวงวิญญาณของพระนางมัทรีไปสู่สุรวงสวรรค์ ดังข้อความในมหาชาติไทยลือกันว่ามีที่ว่าเป็นดังจกยกเอาปราสาทเจ้าแม่เมื่อบน นอกจากนี้การประกอบพิธีส่งสักการพระศพอย่างยิ่งใหญ่ยังแสดงถึงพระราชอำนาจของกษัตริย์ในการควบคุมกำลังพล และแสดงถึงความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง

การประกอบพิธีส่งสักการพระนางมัทรีในความคิดคำนึงของพระเวสสันดรมีรายละเอียดทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เป็นมรดกอันล้ำค่าซึ่งปรากฏหลักฐานอย่างแจ่มชัดในมหาชาติไทยลือกันมัทรี สะท้อนถึงความรุ่งเรืองด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและจารีตประเพณีในราชสำนักเชียงใหม่เป็นอย่างดี

๔.๕.๗.๒ ภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสักการชุก

เมื่อพระเจ้ากรุงสุโขทัยทราบข่าวว่าชุกเสียชีวิต พระองค์ทรงอุปถัมภ์ในพิธีส่งสักการชุก มหาชาติไทยลือปรากฏภาพสะท้อนด้านความเชื่อและพิธีกรรมในงานส่งสักการชุกเป็นลำดับ ตั้งแต่ การอาบน้ำศพ การจัดทำปราสาทศพ การหาฤกษ์ยามในการฌาปนกิจศพ การจัดมหรสพในพิธีส่งสักการชุก การหาซื้อโลงศพ ขบวนแห่ศพ การนิมนต์พระมาสดศพ การหาสถานที่ฌาปนกิจศพ และการฌาปนกิจศพชุก ในที่นี้ขอเว้นไม่กล่าวถึงเรื่องการหาฤกษ์ยามในการฌาปนกิจศพ เพราะได้กล่าวไว้แล้วใน ๔.๕.๔

ขั้นแรกที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยกระทำเมื่อทราบข่าวชุกเสียชีวิตคือ พระองค์บัญชาให้ผู้คนอาบน้ำศพชุกด้วยน้ำอบน้ำหอม แล้วห่อศพชุก ให้นายช่างประดับประดาโลงศพชุกด้วยเงิน ทองคำ อัญมณีต่างๆ รวมถึงการจัดทำปราสาทศพ ดังความในมหาชาติไทยลือกันมหาชาชุกว่า ตัวอย่างที่ ๕๒

ในกาลนั้น มหากระสตราธิราช เป็นท้าวอาจเวียงไชย ได้ยินเสียง
ไสคนกล่าว ค้นรู้ข่าวว่าพราหมณ์ตาย พระยาก็หือคนทั้งหลายเลิกซาก
หือเฝ้าอาบน้ำอบน้ำหอมได้ ๖๐ กระอบบสงอาบ ผ้าขาวลาดภายใน ผ้า

กลางคาบ คาบไปเสียในฝั่งทะเลว่าชมพูทวีปอันเราอยู่นี้ก็ว่าเหตุให้พันอันตรรายในแผ่นดินอุครุทวีปนั้น
แล อันว่านกันนั้นได้ลางอาจารย์ว่านกษัตริย์ดีลึงค์ ลางอาจารย์ว่านกษัตริย์ ลางอาจารย์ว่านกกด

โกสัฒนิกายนอก โลงเก้าพอกเงินคำ แก้วแดงคำเป็นคู่ แก้วคอบคู่หลาย
ดวง แก้วอนโคงเหลี่ยมยะยาด ประดับปราสาทแก้วหลายพันธุ์
เครื่องรางวัลต่างๆ เทียบยอมคนผู้ช่างพิจารณา

(มหाराช/๑๐๔๔/๔-๑๐)

ปราสาทหรือปราสาทศพ คือสิ่งปลูกสร้างชั่วคราวมียอดเป็นชั้นๆ สำหรับครอบโลง
บรรจุศพ ตามธรรมเนียมไทยถือถ้าผู้ตายเป็นเจ้าของแผ่นดิน เจ้าเมือง หรือพระภิกษุ ต้องทำยอด
ปราสาทสูง ๗ ชั้น ถ้าเป็นชาวบ้านผู้มั่งคั่งธรรมดาทำยอดปราสาทสูง ๕ ชั้น (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์,
๒๕๔๗: ๒๘๑)

ก็เล่าต่อไปว่าผู้คนช่วยกันจัดงานส่งสักรการชุกตามประเพณีที่สืบต่อกันมาแต่
โบราณ บ้างก็หาซื้อโลงศพในตลาด บ้างก็ช่วยกันเคลื่อนย้ายศพชุก ดังนี้
ตัวอย่างที่ ๕๓

ผู้ขุนนายตบแต่ง หื้อตามแพกโบราณ **อันจักส่งสการซากเก้า**
เอาใส่เข้าเผาไฟ ภางก็หื้อไป**ซื้อโลงผีในกาต** เลี้ยงสามบาทเงินลาย^๑ ผู้
คนหลายหามสู ไร่ริมอยู่เทียมทันยกตัวมันลงทอด น้ำเน่าหยอดตามต
น้นจกจกจากจาก ไหลแต่ฟากตดิน ผู้คนยงกลัวมาก ภางก็ร้องออก
ปากว่าผีมาผีมา พายทะคาเราเหย ว่าอันก็มีแล

(มหाराช/๑๐๔๖/๑๐-๑๕)

ข้อความจากมหาชาติไทยดั้งแสดงไว้ข้างต้นสะท้อนว่า ชาวบ้านเต็มใจช่วยเหลือ
งานศพของชุกอย่างเต็มที่ สัมพันธ์กับสภาพสังคมไทยที่มีน้ำใจช่วยเหลือกัน เวลามีคนเจ็บไข้ได้
ป่วยก็คอยไปเยี่ยมเยียนรักษา เมื่อมีคนเสียชีวิตก็จะช่วยเหลืองานศพ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์,
๒๕๔๗: ๒๗๑) สอดคล้องกับบริบทของชาวไทยเชื้อชุกหนึ่งว่า ไม่ว่าใครเกิดเจ็บป่วย หรือตายคน
ในหมู่บ้านต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๑: ๒๕)

ในพิธีปลงศพชุกก็ยังคงได้เอ่ยถึงขบวนนักดนตรีที่ประโคมดนตรีนำหน้าศพและเอ่ย
ถึงผู้ร่วมขบวนแห่ศพว่าส่วนใหญ่ล้วนพิการ ดังความในมหาชาติไทยอีกกัณฑ์มหาราชาว่า
ตัวอย่างที่ ๕๔

^๑ เงินลาย เงินลายดอกไม้ หรือเงินดอกไม้ เคยใช้ในเมืองเชียงใหม่และเมืองน่าน (สันติ เฟิงแฮม, สัมภาษณ์, ๑๒ มกราคม
๒๕๕๒) เงินดอกไม้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเงินผักชี เนื่องด้วยมีลวดลายคล้ายดอกไม้และผักชี เป็นเงินตราทำด้วยโลหะเงินผสมโลหะอื่น
มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑๐-๑๐๐ มิลลิเมตร เงินดอกไม้เป็นเงินตราที่ล้าสมัยผลิตขึ้นใช้เองตามรูปแบบและวิธีการผลิตของชาวไทย
และมอญในประเทศพม่าในยุคที่อาณาจักรล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐: ๓๓)

ในวันฉัตรมงคล จักเอาพรหมณ์เฝ้าทอดเสียไกล เสนาในองอาจ
อันฉลาดด้วยยังการ ก็มาพิจารณาหานหาริต บ่หื้อม้างริตโบราณ หาคณ
หลายประการแต่งด้าน **ผู้ขำหั้นหื้อหามพรหมณ์** เขามาขามเยะทะทุม
ทะทุม **คนตาซุ่มหื้อออนทาง** **คนตาฟางหื้อถือไม้ได้** **คนอันไ้หื้อ**
หามกลอง **คนปุมพองหื้อตีพาด** **ผู้นุ่งเสื้อผ้าขาดหื้อขับซอ** **ผู้แขน**
งอหื้อดบแสง **ผู้ปากแห่วงหื้อเป่าปีเตอร์** **ผู้แขนงอหื้อถือจัตกะโลก**
ผู้หูหนวกหื้อปาวค้องติดตาม เขาหามพรหมณ์ไปชะไ้ คนสำให้ตาม
คอง ที่แท้ใจบ่หมองสักหยาด ผู้เป็นนางหน้านางสาวศรี เขามียินดี
สว่างย้าว บ่ฟังฟ้าวสันใด เขาจึงเอากันไปสะสนสะสว่า ไปถึงป่าที่ไกล
เวียง เขาจึงเถียงกันว่า ชาวเราเหยมวลมาก เราจักเอาซากเถ้านี้ ไปเสีย
ที่ทันใด นั้นชา

(มหाराช/๑๐๔๖/๑๕-๑๐๔๘/๑๐)

คำประพันธ์ข้างต้นแล้วว่า ผู้ร่วมชบวนแห่ศพและผู้ประโคมดนตรีแห่ศพซุกถ้วนพิกล
พิการ ทั้งยังมีคุณสมบัติตรงกันข้ามกับสิ่งที่ได้รับมอบหมายทั้งสิ้น ได้แก่ ให้ **ผู้ขำหั้น** คือ คนขำ
กะแผลกหามโลงบรรจุศพซุก **คนตาซุ่ม** คือ คนตาบอดตาใสหรือมองไม่เห็นในยามโพล้เพล้ **ออน**
ทาง คือเดินนำผู้อื่น ให้ **คนตาฟาง** คือ คนมีดวงตาพวามัวทั้ง ๒ ข้างถือได้ ให้ **คนไ้** คือคนโง่หาม
กลอง ให้ **คนปุมพอง** คือคนพุงโร ตีพาด คือเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ให้ **ผู้นุ่งเสื้อผ้าขาดขับซอ** ให้
ผู้แขนงอดบแสง คือตีฉาบ ให้ **ผู้ปากแห่วงเป่าปีเตอร์** ให้ **ผู้แขนง** คือ แขนคด ถือจัตกะโลก และ
ให้ **ผู้หูหนวก** ตีฆ้อง (พ่อนางหอม, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒ และ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔)

หลังหามซุกออกนอกเมืองแล้วชาวบ้านต่างถั่งเถียงกันว่าที่ใดเหมาะจะ
ฌาปนกิจศพซุก ดังคำประพันธ์ว่า

ตัวอย่างที่ ๕๕

ในวันฉัตรมงคล จักเอาพรหมณ์เฝ้าทอดเสียไกล เสนาในองอาจ
อันฉลาดด้วยยังการ ก็มาพิจารณาหานหาริต บ่หื้อม้างริตโบราณ...ไปถึง
ป่าที่ไกลเวียง เขาจึงเถียงกันว่า ชาวเราเหยมวลมาก เราจักเอาซากเถ้านี้
ไปเสียที่ทันใด นั้นชา...เขาจึงจากันว่า **ยังมีไม้จ้วงต้น ๑ มีกิ่งกว้างสาขา**
เป็นที่แร้งกมายังร่ม **ชี้แร้งหล่มเพียงกลางขา** **ชี้กาหล่มเพียงหัว**
เข่า เราจักเอาเถ้าตัวเก่าผู้นี้ไปทอดเสียที่นั่นพึงควร ชาแล

(มหाराช/๑๐๔๖/๑๕-๑๐๕๐/๑๐)

ชาวบ้านมีความเห็นพ้องกันว่าควรสถาปนากิจร้างไว้วิญญานของชูชกได้ตั้งไม้จิ้มฟันที่
 แร้งกามาเกาะพักและถ่ายมูลทิ้งไว้จำนวนมาก จนมูลแร้งกองสูงท่วมถึงกลางขา มูลกาท่วมสูงถึง
 หัวเข่า มหาชาติไทลื้อสำนวนไทลื้อสะท้อนว่า ชาวไทลื้อมองว่าชากศพชูชกเป็นอัปมงคล สถานที่
 สถาปนากิจชูชก มีบังควรกับสถานที่ธรรมดาทั่วไปจะทำให้ที่นั่นพลอยประสบภาวะอัปมงคลไปด้วย
 ควรปลงศพในสถานที่อัปมงคลพอๆ กัน ชาวไทยยวนเชื่อกันว่ากาเป็นสัตว์อัปมงคล ด้วยเป็นนกที่
 ชอบกินซากศพและซากสัตว์ (ศรีเลา เกษพรหม, ๒๕๓๘: ๑๒๖) ชาวไทลื้อก็เชื่อว่ากาเป็นสัตว์
 อัปมงคลเช่นกัน (อีสอน, **สัมภาษณ์**, ๒ กันยายน ๒๕๕๑) ส่วนแร้งเป็นสัตว์ที่กินซากศพและซาก
 สัตว์เป็นอาหาร

ธรรมเนียมของชาวไทลื้อจะไม่จัดพิธีศพในวัดด้วยถือว่าวัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และ
 บริสุทธิ์ แต่จะเผาศพหรือฝังศพนอกหมู่บ้านหรือนอกเมือง และจะแยกป่าช้าสำหรับคนต่างบ้าน
 ต่างเมืองต่างหาก (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๒๕๔๗: ๒๗๔-๒๗๕) สอดคล้องกับเนื้อความในมหาชาติ
 ไทลื้อที่ชูชกเป็นคนต่างเมืองที่สิ้นชีพในนครพิชัยเซตุคร มีอาจฝังหรือเผาในป่าช้าเดียวกับของ
 ชาวบ้านได้ จึงต้องเสาะหาที่ปลงศพชูชกแยกออกไป

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาธาวยังเล่าอีกว่า ตามธรรมเนียมการปลงศพของชาว
 ไทลื้อ ต้องหาพระภิกษุมาสวดมนต์ในพิธีศพ ชาวบ้านไปนิมนต์พระจากอารามต่างๆ ถึง ๘ รูป พระ
 ผู้ทรงศีลเหล่านั้นก็ไม่รับกิจนิมนต์โดยให้เหตุผลต่างๆ กัน มีเพียงพระคุณาหรือพระต่างชาติที่เรียก
 ขานกันว่า *พระซัดกหมกหย่าง* เป็นพระพุทฺธิเพียงรูปเดียวที่รับกิจนิมนต์ ดังตัวอย่างที่ ๕๖ ว่า
 ตัวอย่างที่ ๕๖

อันว่าคนทั้งหลายนั้นเล่า ว่าเราคนเก่าเท่าเคยได้เสียผี ย่อมมหา
 สรณชีมาใกล้ หื้อได้สูดกัมมัฏฐาน ส่งสการแก่เถ้า ทั้งข้าวน้ำแลบงสกุล
 แลว่าอันแล้ว เขาจึงไปนิมนต์พระวัดเหนือ ก็ว่าเรานี้เจ็บตื่นไปไม่ได้ ไปหา
 พระวัดใต้ก็ว่าเรานี้บ่ยามสักเทื่อแลอุบาสก ไปหาพระวันตกก็ว่าเรานี้กลัว
 ผีหลอก ไปหาพระวันออก ก็ว่าเรานี้บ่ได้กัมมัฏฐาน ไปหาพระทการ ก็
 ว่าเรานี้บ่หลังบ่หลัง ไปหาพระด่านข้าง ก็ว่าเรานี้บ่เลงบ่เลง ไปหาพระ
 เมง ก็ว่าเรานี้บ่ต้าน ไปหาพระม่านก็ว่าเรานี้บ่ท่าวบ่ท่าว เขาจึงไปหาพระ
 คุณาตน ๑ มีหูก็กว้าง มีดั่งก็งู กุก็ยาก ปากก็เบี้ยวเขี้ยวก็ห่าง คางก็ปม
 นมก็ใหญ่ เป็นขี้เขี่ยนไก่อ้วนทั้งตัว หัวก็ขา ตาก็หลิว คิ้วก็หมด หลังก็ขด
 ท้องก็เติบ เก็บก็สุบ กุบก็ทื่อ มือก็สั้น ข้ำดำกำตึกตึกหมึกชีก เอาหวาง
 แหน็กมาแบ่งสายสมุกบาตร นุ่งผ้าย้อมฝาดพรวานยาน ผิดโบราณจารีต

อ้า เอศวรพราหมณ์ซะไซ ได้ผ้าบังสกุลใหม่แลลวดทกหนี คนตบมือหัว
ร้อง เสียงมีก้องนั้นเนิง ดูจะตั้งท่านชับกวางชัเบิง^๑เข้าป่า นั้นสะสว่าสะ
สี เพิ่นก็เผาผีปู่ เจ้าหับหู่ชีพราหมณ์ เปลวไฟลามวูใหม่ บคืดได้สักอัน
ตามกัมมมันกว่าใหม่ในหม้อใหญ่อวิฬัน แลนา

(มหाराช/๑๐๕๐/๑๐-๑๐๕๖/๗)

ข้อความในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชเล่าว่า พระชีดกหมกหย่างมีร่างกายวิกล
วิการ ไม่มีคิ้ว^๒ ตาเหล่ จมูกใหญ่ ปากไม่ได้รูป ฟันห่าง คางเป็นปุ่มปม หูหนวก นมโต ท้องโต หลัง
โก่ง มือสั้น ทั้งเนื้อทั้งตัวก็ไม่ดีเลยสักอย่าง สวมทั้งหมวกและรองเท้า (พ่อนางหอม, **สัมภาษณ์**, ๙
เมษายน ๒๕๕๒) นำแหมาทำเป็นสายคล้องบาตร นำปึกเปิดปึกไก่อมาทำเป็นพัด นอกจากพระ
ชีดกหมกหย่างจะมีรูปร่างหน้าตาประหลาดแล้ว ยังมีวัตรปฏิบัติที่ผิดแผกไปจากพระทั่วไปอีกด้วย

พระชีดกหมกหย่างเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแต่ก็ไม่ได้สนใจศึกษาพระธรรม
วินัย ไม่รู้ข้อธรรมแม้แต่ข้อเดียว เมื่อสวดบทมาติกาบังสกุลในพิธีปลงศพชุก บทสวดจึง
คลาดเคลื่อนจากที่ควรจะเป็น ภาษาบาลีที่พระชีดกหมกหย่างใช้ตั้งตัวอย่างที่คิดไว้ข้างต้น
พระภิกษุแสดงทรรศนะว่า**นอกบาลี** (พระมหาวรเชษฐ มหาวีริโย, **สัมภาษณ์**, ๑๙ มกราคม
๒๕๕๔) ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า กวีผู้รจนามหาชาติไทลื้อนั้นมิรู้ภาษาบาลีและมิได้ตั้งใจจะใช้ภาษาบาลี
ผิด แต่จงใจจะแสดงถึงความไม่รู้ของพระชีดกหมกหย่าง ที่ไม่รู้แม้กระทั่งบทสวดอภิธรรม ๗ คัมภีร์
ที่ถูกต้อง นอกจากนี้ว่าจากที่พระชีดกหมกหย่างเปล่งออกมายังแสดงถึงต้นเหตุที่หนาแน่นในกมล
สันดาน และความทะยานอยากในกามารมณ์ ได้แก่ แสดงความอยากได้ผ้าบังสกุลทั้งๆ ที่ญาติ
โยมยังมีออกปาก พระรูปนี้ยังกล่าวสั่งสอนผู้คนมิให้ผิดศีล มิให้ขโมยสิ่งของผู้อื่น แต่กลับพูดว่าถ้า
ขโมยข้าวของไม่ว่าจะเป็นข้าทาส สัตว์เลี้ยง หรือของใช้ก็ตาม ก็ต้องแบ่งส่วนที่ขโมยมานั้นให้ตน
ด้วย พระรูปดังกล่าวยังอยากให้ชาวบ้านเทศุราใส่บาตรตน และที่ร้ายที่สุดคือขอให้ส่งสตรีเพศมา
บำเรอตน

ด้วยวาจา กริยาท่าทางของพระชีดกหมกหย่างนี้ ทำให้ผู้ประพันธ์มหาชาติไทลื้อเรียก
ขานพระรูปนี้ตั้งข้อความว่า **พระจ้งไรมือ่งออย ลิ่นเกลี้ยงล้อยสบหมด รัมมบู้รู้สักบทสักบาท**
เข้าอำนาจต้นหา สื่อกว่าพระชีดกหมกหย่างไม่มักน้อย ไม่ได้ขัดเกลาดตนเพื่อละกิเลส กลับกระทำใน
สิ่งตรงกันข้าม พระรูปนี้แทนที่จะอำนวยการให้ชุกหรือภาษาไทลื้อว่า **บ้นพร** ให้ดวงวิญญานชุก

^๑ เยิงหรือเยียง คือ เสียงผา

^๒ พระภิกษุและสามเณรชาวไทลื้อไม่โกนคิ้วเหมือนพระภิกษุและสามเณรชาวไทย

ไปสู่สุคติภูมิกลับกล่าวไปในทำนองแข่งชกหักกระดูกว่า *มึงตายอย่าเมื่อเมืองฟ้า กัมหน้าสู่อเวจี*
สิบแสนปีอยู่ในนรกพุ้นเทื้อ

ตามปกติงานศพจัดขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย ในงานศพผู้คนมักพูดถึงสิ่งดีๆ ที่ผู้ตายเคยกระทำ และปรารถนาให้ดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติภูมิ แต่พิธีส่งสัจการชุกแม้พระผู้ประกอบพิธีก็ไม่ได้อำนวยความสะดวกให้ผู้ชกไปสุคติภูมิกลับแข่งให้ผู้ชกไปสุทุกติภูมิ ไปสู่อเวจีมหานรกซึ่งเป็นนรกขุมลึกที่สุดสำหรับลงโทษผู้มีบาปหนักที่สุด มหาชาติไทยลือกันทัมหาราชสะท้อนความคิดของกวีชาวไทยลือว่าพิธีส่งสัจการคนจัญไรอย่างชุกเหมาะกับที่สถานที่อุปมงคลอย่างได้ไม้จ้าวและเหมาะกับพระจัญไรอย่างพระชีดกหมกหย่าง

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า พระชีดกหมกหย่างเป็นตัวละครที่กวีท้องถิ่นสร้างขึ้นโดยอาศัยรูปร่างหน้าตาที่พิกลพิการของชุกเป็นแนวเทียบ พระชีดกหมกหย่างแม้จะมีบทบาทในตอนนี้อย่างตลกขบขัน แต่ชาวไทยลือที่ฟังธัมมมหาชาติล้วนรู้จักและจดจำความประหลาดของพระรูปนี้เป็นอย่างดี อนุภาคที่โดดเด่นนี้เป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินพื้นบ้านชาวไทยลือถ่ายทอดพระชีดกหมกหย่างเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเวสสันดรชาดก ในวิหารวัดแก่งแก้ววงกฏ บ้านแก่ง เมืองฮ้างสิบสองปันนา

ภาพประกอบที่ ๑๗ พระชีดกหมกหย่างยืนอยู่ใต้ไม้จ้าว

ตามท้องเรื่องในมหาชาติไทยลือกันทัมหาราช พระชีดกหมกหย่างไม่ใช่ภิกษุชาวไทยลืออย่างแน่นอน สืบเนื่องจากการใช้คำเรียกว่า *พระคูลา* คำว่า คูลา หมายถึงชาวต่างถิ่นหรือ

ต่างชาติที่ไม่ได้รับการยอมรับ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๑๔๑) เมื่อพิจารณาภาพวาดข้างต้น พบว่าจิตรกรจงใจวาดเครื่องแต่งกายของพระชัฎกหมกหย่างให้ละม้ายกับครองจีวรของหลวงจีน

พระชาวไทลื้อที่จำพรรษาอยู่ ณ วัดบ้านแก่ง (พระคาค ธมฺมปาโล, **สัมภาษณ์**, ๙ เมษายน ๒๕๕๒) เล่าว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดแห่งนี้วาดโดยจิตรกรท้องถิ่นชาวไทลื้อเมื่อ ๒๐ กว่าปีมาแล้ว ตกประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒ ซึ่งเป็นช่วงหลังจากปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน (พ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๑๙) ช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม ทางกรจีนซึ่งปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์มีความเชื่อว่าศาสนาเป็นยาเสพติดหรือเป็นสิ่งมอมเมาประชาชน (อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๓๗: ๑๘๐) จึงได้พยายามกวาดล้างความเชื่อทางศาสนาให้หมดไปจากสังคม ด้วยการห้ามประชาชนนับถือศาสนา ทำลายศาสนสถาน ทำลายพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จับภิกษุและสามเณรสึก และห้ามประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเวลานานนับ ๑๐ ปี ชาวไทลื้อซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดจึงไม่พอใจการกระทำดังกล่าว นอกจากนี้ด้วยภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างชาวจีนและชาวไทลื้อก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวไทลื้อรู้สึกแปลกแยกกับชาวจีน แม้ชาวจีนหรือที่ไทลื้อเรียกว่าชาวฮ้อ จำนวนมากจะนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ได้นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบไทลื้อ ชาวจีนและพระจีนจึงถูกมองว่าเป็นคนใหม่ที่แปลกแยกในสังคมไทลื้อ

ตามปรกติสังคมไทลื้อเป็นสังคมที่นับถือและยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ในตัวของมหาชาติไทลื้อซึ่งเป็นวรรณคดีพุทธศาสนากลับเปิดพื้นที่อย่างเสรีให้ผู้คนตีความ และเหยียดเยาะพฤติกรรมของพระชัฎกหมกหย่าง น่าสนใจว่าในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชไม่ระบุเชื้อชาติของ พระจ้งไร หากจิตรกรท้องถิ่นชาวไทลื้อเลือกวาดภาพพระชัฎกหมกให้ครองจีวรอย่างพระจีน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นเสียงช่องทางระบายความคับแค้นใจของชาวไทลื้อที่ไม่พอใจชาวจีน ภาพชัฎกหมกหย่างในเทศหลวงจีนจึงสื่อความคิดว่า ชาวไทลื้อมองพระจีนว่าเป็นตัวตลกและเปรียบพระชัฎกหมกหย่างว่าตลกเหมือนพระจ้ง (พ่อนางหอม, **สัมภาษณ์**, ๘ เมษายน ๒๕๕๒)

พิธีส่งสักการบูชาที่แปลกประหลาดดังกล่าวพรรณนาไว้ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชข้างต้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากวีต้องการชี้ให้เห็นจุดจบของบูชาที่เป็นคนโลก เห็นแก่ตัวอย่างร้ายกาจทำร้ายพระกุมารทั้งสองอย่างทารุณ มากมากในกามคุณ และแล้งน้ำใจ ซึ่งลักษณะนิสัยของบูชาขัดกับชาวไทลื้ออย่างสิ้นเชิง คนอย่างบูชาไม่ควรจะจัดงานส่งสักการเพื่อเป็นเกียรติหรือไว้อาลัย ไม่ควรจะไปบังเกิดในสุคติภูมิ สอดคล้องกับนิทานชาดกที่มีหลักของการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแฝงอยู่เสมอ ทั้งยังสอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า *หว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น* เมื่อบูชากระทำความชั่วมาตลอดชีวิตจึงต้องรับความผิดที่ตนกระทำไว้อย่างสาสม การหาที่ฉาบปกิจศบูชา การกล่าวถึงความพิการของนักดนตรีในกระบวนแห่ศบูชา รวมถึงการพรรณนาถึงพระพุทธรูปผู้ประกอบพิธีศบูชา จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่กวีท้องถิ่นแสดงออกถึงความไม่พอใจพฤติกรรมบูชา แฝงอยู่

ในรูปของความขบขัน อย่างไรก็ตามจากตัวอย่างในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช แม้จะมุ่งเสียดสี ชุชกพราหมณ์อยู่มาก แม้กระนั้นก็ยังสะท้อนให้เห็นวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านการประกอบพิธีส่ง สักการของคนพื้นถิ่นไทลื้ออยู่บ้าง

ในมหาชาติไทลื้อกล่าวถึงพิธีส่งสักการพระนางมัทรีและพิธีส่งสักการชุกชุกต่างกัน เนื่องจากตัวละครทั้งสองมีฐานะทางสังคมและบทบาทต่างกันสิ้นเชิง

พระนางมัทรีเป็นนางกษัตริย์ เป็นชายาพระเวสสันดร เป็นทั้งยังเป็นพระมารดาของพระ ชาติและพระกัณหา พระนางมัทรีเป็นกุลสตรีที่วางตนอยู่ในชายแหว่งศีลธรรม ปฏิบัติหน้าที่ของภรรยา และมารดาที่ดีโดยตลอด เป็นตัวละครฝ่ายดี เมื่อพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์พระเวสสันดรประสงค์จัดพิธี ส่งสักการพระนางมัทรีอย่างยิ่งใหญ่ให้สมพระเกียรตินางกษัตริย์ ในขณะที่ชุกชุกเป็นสามัญชน ทั้งยังเป็น คนต่างบ้านต่างเมือง เป็นตัวละครฝ่ายชั่ว ฝักใฝ่ในกามคุณ มีความละโมภ ตะกละตะกราม ทำยที่สุด ชุชกสิ้นชีพในเมืองพิชัยเขตศร พิธีส่งสักการชุกชุกแม้พระเจ้ากรุงสุโขทัยจะอุปถัมภ์แต่ก็จัดอย่างเรียบง่าย และติดไปทางตลกขบขัน เพื่อชี้ให้เห็นว่าปลายทางชีวิตของผู้กระทำความชั่วต้องพบจุดจบอันน่าอนาถ มีทุกตัญญูเป็นที่หมาย

๔.๖ ภาพสะท้อนด้านสุนาษิต

สุนาษิต หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๒๖) ใช้กล่าวเป็นคติสอนใจและสั่งสอนในเชิงเปรียบเทียบ ถ้อยคำ ลักษณะนี้ชาวไทลื้อเรียกว่า คำบวรารณ หรือ คำคนเฒ่าเมื่อก่อน (อนาโตล โรเจอร์ เบิลติเยร์, ๒๕๕๒: ๑๕)

ในมหาชาติไทลื้อปรากฏสุนาษิตแทรกอยู่บทหนึ่ง ตอนพระเวสสันดรแสวงกล่าววาจาแสดงความ หึงหวงพระนางมัทรี ดังความในกัณฑ์มัทรีว่า

ตัวอย่างที่ ๕๗

ตั้งกูจักอุปมาเทียมทางบันถวนถี่ หื้อรู้ที่ดีหลี เพื่อนวาราชสีห์จัก หนีเสียดอย ก็เพราะว่าดอยนั้นบมีถ้ำ ปลาจักหนีเสียสระน้ำ ก็ เพราะวาระอันนั้นบมีตม สรมณจักหนีเสียครุ ก็เพราะวาระผู้นั้น มีประยาอันไร่ นกจักหนีเสียต้นไม้ ก็เพราะว่าต้นไม้อันนั้นบมีเฟื้อย หนา บมีกิ่งสักขาร่มกว้าง ช้างจักหนีเถื่อนสร้าง ก็เพราะว่าเถื่อน อันนั้นบมีเกลียง บมีใบไรใบเรียงอันปึงซ้า ราชหงส์จักหนีเสียสระ น้ำ ก็เพราะวาระน้ำอันนั้นบมีบัว ผู้ยั้งจักหนีเสียผัว ก็เพราะว่า ผัวผู้นั้นหากใบ้ คนถ้อยไร่ประยาตัน แม่นว่าผัวเมียกันก็ยั้งว่าร้าง

พระยาผู้เป็นเจ้าของ ก็ยังได้ตาย ค่ำโบราณแล้วไว้ มาไหวได้
มิ่งนางนี้ แลเด

(มัทรี/๗๗๗/๑๐-๗๗๗/๗)

สุภาสิตที่ปรากฏในมหาชาติไทยลือข้างต้นสะท้อนว่า ในสมัยนั้นผู้หญิงต้องพึ่งผู้ชาย ทั้งยังสะท้อนความปรารถนาของผู้หญิงที่ต้องการคู่ครองที่มีฐานะมั่นคง มีสติปัญญา และสามารถเป็นหลักของครอบครัวได้

ข้อความที่คิดไว้ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์มัทรีระบุชัดเจนว่า ถ้อยคำที่พระเวสสันดรตรัสกับพระนางมัทรีเป็น คำโบราณแล้วไว้ คือ เป็นภาษิตมีมาแต่ดั้งเดิม ภาษิตข้างต้นเป็นภาษิตที่ไทยลือและล้านนาใช้ร่วมกัน ผู้วิจัยพบว่ามหาชาติท้องถิ่นไทย-ไท ในกัณฑ์มัทรี ได้แก่ มหาชาติล้านนา มหาชาติอีสาน และมหาชาติไทจีน ปรากฏสุภาสิตบทดังกล่าวหากแตกต่างกันเล็กน้อย นอกจากนี้ในโคลงโลกนิติยังปรากฏสุภาสิตข้างต้นอีกด้วย สุภาสิตของชาวไทยในภาคกลางที่ใกล้เคียงกับสุภาสิตในตัวอยู่ที่ ๕๗ คือ นกไร้ไม่โหด หมายถึง คนที่หมดอำนาจวาสนา ไม่มีใครมาขออาศัย หรือมาพึ่งให้ได้ใช้สอย (ราชบัณฑิตสถาน: ๒๕๕๔, ออนไลน์) แสดงว่าสุภาสิตบทนี้เป็นสุภาสิตของชนชาติไทยที่รับรู้ร่วมกันก่อนจะแพร่กระจายไปตั้งถิ่นฐานยังที่ต่างๆ

๔.๗ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการบันเทิง

มนุษย์เราต้องมีทั้ง งาน และ เล่น ตราบใดมนุษย์เรายังใช้ชีวิตประจำวันด้วยการแสวง
ลูกตุ้มจาก งาน ไปหาเล่น มนุษย์ก็ยังคงต้องการวัฒนธรรมที่ให้ความบันเทิงใจ ซึ่งอาจเป็นนิทาน
นิยาย ละคร เพลง หรือดนตรี (ศิริพร ลีตะฐาน ณ ถลาง, ๒๕๓๙: ปกหลัง) ในมหาชาติไทยลือ ๖
กัณฑ์ท้ายก็ปรากฏวัฒนธรรมที่ให้ความบันเทิงใจอยู่ในหลายกัณฑ์ เช่น การบรรเลงดนตรีพื้นเมือง
การขับนิยาย การพ่อนเซิง เป็นต้น

๔.๗.๑ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการพ่อนเซิง

การพ่อนเซิง คือการร่ายรำในท่วงท่าต่างๆ ของผู้ชาย มักจะแสดงออกในลีลาของนักรบ
บางครั้งมีการร่ายรำประกอบอาวุธด้วย การพ่อนเซิงมีที่มาจากความเตรียมความพร้อมของร่างกาย
ของลูกผู้ชายก่อนการประลองกำลังหรือการต่อสู้ ต่อมาบ้านเมืองเริ่มสงบ ไม่มีการรบทัพจับศึก
มากเท่าในอดีตการพ่อนเซิงจึงพัฒนาเป็นศิลปะการแสดง มีทั้งการพ่อนมือเปล่าและการพ่อน
ประกอบอาวุธ ถ้าเป็นการพ่อนประกอบอาวุธจะเรียกชื่อการพ่อนตามชื่ออาวุธนั้น เช่น พ่อนเซิง

หอก ฟ้อนเชิงดาบ ฟ้อนเชิงลาหรือฟ้อนดาบลั่น ต่อมาก็ตัดคำเหลือเพียง ฟ้อนหอก ฟ้อนดาบ ฟ้อนลา (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒: ๔๘๓๕)

ในกระบวนการของพระเจ้ากรุงสุโขทัย เหล่าทหารต่างแสดงความสามารถในเชิงอาวุธทั้ง ฟ้อนหอก ฟ้อนดาบ และฟ้อนลา ดังความในมหาชาติไท่ลื้อกัณฑ์มหาธาที่ว่า
ตัวอย่างที่ ๕๘

ถัดนั้นโยธาหาญ ๖ หมื่น หน้าซ้อยขึ้นโถมงาม เกิดมาตามประบาท
ร่วมไถ่ราชวันเดียว ย่อมคนเฉลียวฉลาด แก้วกลางอาจปุนทรง หื้อเขา
ทรงแผ่นผ้า สมกึ่งหน้าประดับคำ เขียวเหลืองดำเกียดกล้า **ฟ้อนหอก
ดาบถือลา^๑**

(มหาธา/๑๐๐๖/๑๓-๑๖)

ตัวอย่างที่ ๕๙

เซลดายเจื่องจ้าน แม่สีด้านเลยไป เชิงชายไวทวนแทบ **เชิงหอก
อัน ๑** ชื่อแม่หมัดนอนแกบก้องหลอนวาง เสือลากหางเหล้นหลอก
ข้างาทอกทวนแตก กำแพงเพกดินแตก พาดกกแวนไว้เวียน
อินท์ทือเทียนถ่อมถ้ำ เกินกายฟ้าสักพระยาอินท์ นางเกี่ยวเกล้าชิน
เชิงถี่ ช้องนางคลี่เกล้าพล เพกชายคนกินหยาบ ใจเขื่องขาปานไฟ
ตีนมือไวเที่ยงท่า เขายังว่าจักบินเบี่ยงฟ้าเอาอินท์ คนหาญชิมชิตชั้น สี่
คนปั้นเป็นชুম นายสิบหุมแหนหมู่ นายชาวอยู่สันเดียว คนลับเสียวไว
แวน

(มหาธา/๑๐๒๔/๑๐-๑๐๒๖/๑)

ตัวอย่างที่ ๖๐

เชิงหอกอัน ๑ ชื่อว่าแม่มอมเกี่ยวเสารวงทอง เป็นโคมคอง
หมากเต้า สามสูมเส้ากระเชิงชิตชอง นางเยียมป่องลงทองแดง ผ่าฟอง
แรงรีบร้อน พอฟ้อนเฟิงฟองสงน แก้วกลางพนสวะสวาด แมนมาตย์อาด
รุมแสน ตาแหลวแมนสนถี่ ช้องนางคลี่กระแจขำ พวกพลจำขาม้า ขุน
ใหญ่หม้าชะกว่าย ขุนแสนหลายเชื้อฟ้า ยายถีบม้าดาวเสด็จ อาสาพระ
บัวพิตราเขมข่ม ท้าวหื้ออ่อมเมียนาง กินเมืองขวางเขียงฟ้า สักใหม่หม้า
ปราภฏ

^๑ ลา หรือ ผาลา คือ โล่, เครื่องป้องกันอาวุธ

(มหาราช/๑๐๑๘/๘-๑๕)

การฟ้อนเชิงมีหลายท่า แต่ละท่ามีชื่อเรียกต่างกัน กวีท้องถิ่นผู้รจนามหาชาติไทลื้อเอ่ยชื่อแม่เชิง^๑หรือท่าหลักในการฟ้อนไว้อย่างน้อย ๗ ท่า ได้แก่ ท่าหมัดนอนแกลบ ท่าเสื่อลากหาง ท่าข้างงาทอก ท่าอินทื๋อเทียน ท่าเกินกายฟ้า ท่าสักพระยาอินท์ และท่าเกี่ยวเกล้า

ภาพสะท้อนด้านการฟ้อนเชิงดังปรากฏในมหาชาติไทลื้อข้างต้นสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่ผู้ชายมักมีความสามารถในการฟ้อนเชิง ทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้ประพันธ์มหาชาติไทลื้อมีความรู้เรื่องการฟ้อนเชิงเป็นอย่างดี จึงถ่ายทอดชื่อท่าฟ้อนเชิงลงในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหาราชไว้หลายท่าด้วยกัน

ศิลปะการฟ้อนเชิงนอกจากจะปรากฏในวัฒนธรรมไทลื้อแล้ว ยังปรากฏในวัฒนธรรมไทยยวนและไทใหญ่อีกด้วย (สงวน สุขโชติรัตน์, ๒๕๕๓: ๑๒๓) อนึ่งท่าทางของการฟ้อนเชิงนี้ ยังคล้ายคลึงกับศิลปะการป้องกันตัวของชาวไทยมุสลิมที่เรียกว่า สีสัด ศิลปะการป้องกันตัวของชาวเล หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ตที่เรียกว่า มวยกาหยง และศิลปะการป้องกันตัวของชาวไทยสยามที่เรียกว่า มวยไทย

๔.๗.๒ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการบันเทิงในพิธีสงฆ์

พิธีสงฆ์คือการพิธีกรรมเกี่ยวแก่การปลงศพ ตามธรรมเนียมของชาวไทลื้อและล้านนา เมื่อมีคนเสียชีวิตจะตั้งศพไว้ที่บ้าน ๒-๓ วัน ขณะตั้งศพเพื่อบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้วายชนม์ หลังจากที่พระภิกษุที่มาสวดมนต์กลับวัด จะมีศิลปะการบันเทิงท้องถิ่นหลายอย่างมาแสดง เพื่อดึงดูดให้ผู้คนอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ เพื่อให้คลายความโศกเศร้าต่อการจากไปของผู้ตาย หรือบางครั้งก็มีการเล่นการพนัน (ประคอง นิมมานเหมินท์, สัมภาษณ์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๓)

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มัทรีกล่าวถึงความคิดของพระเวสสันดรที่จะจัดพิธีสงฆ์การพระนางมัทรีอย่างสมพระเกียรติในกัณฑ์มัทรีและเอ่ยถึงพิธีสงฆ์การของชูชกพราหมณ์ในกัณฑ์

^๑ แม่เชิง คือ แม่แบบหรือลีลาหลักโดยเฉพาะแม่บทในการรำอาวธหรือการต่อสู้ ซึ่งมีชื่อดังนี้ ๑.แหวงวัน ๒.สองปล่อง ๓.เสื่อลากหาง ๔.สีไค ๕.คิมโร ๖.ปิดบัวบาน ๗.สาบลาย ๘.แหงบัวง ๙.เกี่ยวเกล้า ๑๐.กวางเหลียวเหล้า ๑๑.ค้อนโสก ๑๒.กลางฟ้า ๑๓.มุงเมือง ๑๔.กวางหวง ๑๕.กวางกิด ๑๖.แซ้นหัวแหลม ๑๗.ปู่คาลแม่ ๑๘.สีตีนเท้า ๑๙.ข้างปกงวง ๒๐.ข้างงายอน ๒๑.ข้างงาหลัง ๒๒.กางจ้อง ๒๓.กั้งนม ๒๔.พักเนื้อ ๒๕.เสื่อเต็น ๒๖.เสื่อออกซุม ๒๗.ซุมหัว ๒๘.ลักหย้า ๒๙.หมาชอมชะ ๓๐.สีห้อย ๓๑.สนเคล้ำ๓๒.สนปลาย ๓๓.ตามเทียน ๓๔.นกแขวซูดน้ำ ๓๕.พินซุม ๓๖.กาตาก็ ๓๗.กาจับหลัก ๓๘.สามหย่อม ๓๙.หมัดนอนแกลบ ๔๐.ข้างงาทอก ๔๑.พาดพก ๔๒.อินทื๋อเทียน ๔๓.เกินกายฟ้า ๔๔.สวีเอาอินท์ ๔๕.แหวงวัน ๔๖.พินไซ ๔๗.พินลายสอง ๔๘.ปลาเหลื่อมหาด ๔๙.ผ่อสาว ๕๐.ล่อมวย ๕๑.สึดลุ่ม ๕๒.วอกยงตอง ๕๓.สาบส้อย ๕๔.แหงหลัง ๕๕. แหวงไล่ ๕๖.ลำสัน ๕๗.ลำปลาย ๕๘.สีด้านห้อย ๕๙.ไก่เลียบเล้า (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๕๖๒)

มหाराช กวีกล่าวถึงศิลปะการบันเทิงท้องถิ่นหลายอย่าง รายละเอียดทางวัฒนธรรมดังกล่าวไม่ปรากฏในอรรถกถาเวสสันดรชาดก หากเป็นส่วนที่กวีท้องถิ่นเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับประเพณีท้องถิ่น ดังนี้

ในกัณฑ์มัทรีหลังจากพระนางมัทรีถึงแก่วิสัญญาภาพ พระเวสสันดรรำพึงว่าหากพระนางสิ้นพระชนม์ในเมืองหลวง พระองค์จะจัดพิธีส่งสักการพระนางมัทรีให้สมพระเกียรติที่เป็นนางกษัตริย์ พระองค์จะจัดให้มีการบรรเลงดนตรี ได้แก่ พาด ซ้อง กลอง ฉาบ ปี่บันเดาะ และตีรวมถึงจะจัดให้มีการฟ้อนรำ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๖๑

บางคนพื้จักหื้อถือหางยุงงามยะวะยะวาด ดูวิลาสด้วยจามมร ไส
จอนลอนยศยั้ง ใต้ฟ้าขิงดูคราน เพื่อจักสูงสการนางงามแก้วพื้ ทุกด้าวมี
เจือจน ยังฝูงคนมวลงหมู่ บ่าวสาวคู่หญิงชาย พื้จักหื้อคนทั้งหลายม่วน
เล่น **ฟ้อน**ติดเต็นหกคะยัว คนถัวยินดีมากตี**พาดค้องเกรี** **บันเดาะ**ตี
เป่าถ้อง เสียง**ตีตอง**นตรี บางคนพื้จักหื้อตบมือตาง**แสง** พื้จักหื้อเพื่อน
แต่งเล่นหลายประการ

(มัทรี/๘๓๙/๑-๖)

พาด แม่พาด หรือ **กลาสับ** เป็นเครื่องดนตรีอย่างหนึ่ง มีลักษณะคล้ายระนาด ส่วน **บันเดาะ** หรือ **ปี่บันเดาะ** เป็นเครื่องลมประเภทลิ้นอิสระ มีลิ้นโลหะผสม ๒ ลิ้น ปี่บันเดาะเป็นเครื่องดนตรีที่พบเฉพาะในสิบสองพันนาเท่านั้น (ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์, ๒๕๓๗: ๘๖) **ตีตอง** เป็นเครื่องสีมีลักษณะคล้ายสะล้อของล้านนา มีกล่องเสียงทำจากกะลามะพร้าวหรือดินปั้น คันทวยทำจากไม้เนื้ออ่อน มีสาย ๒ สาย ทำจากสายลวดหรือสายเอ็น มีคันชักสำหรับสีทำจากหางม้าหรือเส้นฝ้าย (จุฑพร ประชาเดชสุวัฒน์, ๒๕๓๗: ๗๓) **แสง** หรือ **แฉ่ง** คือฉาบเครื่องดนตรีที่ปรากฏในมหาชาติ ไทลื้อกัณฑ์มัทรีสอดคล้องกับเครื่องดนตรีที่พบในสิบสองพันนา

ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช เล่าว่าเมื่อชุกเสียดชีวิต พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงอุปถัมภ์พิธีส่งสักการชุก พระองค์รับสั่งให้จัดแสดงศิลปะการบันเทิงหลายประการ ได้แก่ **การขับนิยาย** **การเล่นสกา** **การเล่นหมากรุก** และ**การเล่นแสงตาแปด** ดังตัวอย่างที่ ๖๒ ว่า

ตัวอย่างที่ ๖๒

ในกาละเมื่อนั้น ทำวบรมสญไซตนชอบ ประกอบด้วยใจหวาน ก็
หื้อคนทั้งหลายส่งสการพราหมณ์ญู ทำวก็หื้อเล่นอยู่หลายอัน เสียงมีนัสนะ

ผู้ บ่าวสาวคู่อิงชาย ก่องก็**ขับ**นิยายหลายสิ่ง สืบที่ยิ่ง^๑ชอคะดวง ฝูงคน
ถวงหนุ่มเฝ้า ดูคนน้ำเหล้าสุรา ก่องก็ตลกสกาถูกใหญ่ **หมากรุก**ใส่เขาแบ่ง
ก่องก็**เล่นแสงตาแปด** เสื่อไก่แวกกินกัน มหัรรสพนั้นปานจักแตก มา
เลี้ยงแขกซีพราหมณ์ บ่าวสาวรามสะพรั่ง แวดล้อมนั่งหลายชั้น ก่องก็นั่ง
หัวร้อง ก่องดำพ้องหลายอัน เสียงมีนั่นชะใจ่ ลางก่องก็ตรีแตกให้หุ่ยหาย
ก่องก็ใคร่หัวตางะงัน ก่องก็ตีบ่าปั่นเยะทะลึงทะเลาย

(มหाराช/๑๐๔๖/๑-๑๐)

น่าสังเกตว่าในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช กวีกล่าวถึงบรรยากาศในงานสังสรรค์การชุก
ว่ามีผู้คนน้อยมากที่แสดงความเสียใจเมื่อชุกตาย คนส่วนใหญ่รื่นเริงและเพลิดเพลินกับมหรสพที่
พระเจ้ากรุงสุโขทัยรับสั่งให้จัดขึ้น บรรยากาศในงานสังสรรค์การชุกครั้งนั้นด้วยเสียงพูดคุย เสียง
หัวเราะ และเสียงจากการแสดงมหรสพหลายอย่าง ดังนี้

การขับ คือการขับร้องเพลงเป็นทำนองอย่างหนึ่งของชาวไทลื้อ ช่างขับมีทั้งผู้หญิงและ
ผู้ชาย การขับมีทั้งการขับโดยไม่มีดนตรีประกอบและการขับโดยมีดนตรีประกอบ หากเป็นการขับ
ประกอบดนตรีนิยมใช้ตีหรือเป่าบรรเลงประกอบการขับ

การ *ขับนิยาย* ที่กล่าวไว้ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराช หมายถึง การขับเรื่องราวทาง
ประวัติศาสตร์ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๓๗๐) น่าจะเป็นการขับแบบเดียวกับที่ รุจพร
ประเทศสุวัฒน์ (๒๕๓๙: ๗๗) เรียกว่า ขับคำว คือการขับเรื่องราวต่างๆ ที่มีบทขับอยู่แล้ว ช่าง
ขับมักจะบรรยายถึงตำนานหรือเรื่องเล่าต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

ในอดีตราชสำนักเชียงใหม่มีตำแหน่งช่างขับในราชสำนัก ทั้งช่างขับชายและช่างขับหญิง
(สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๓๐: ๑๑๕-๑๑๖) ในระดับหมู่บ้านก็มีช่างขับประจำหมู่บ้านเช่นกัน ชาวไทลื้อ
นิยมว่าจ้างให้ช่างขับ มาขับในงานบุญและในพิธีกรรมต่างๆ (อ้ายวัง, **สัมภาษณ์**, ๘ ตุลาคม
๒๕๕๑) ในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชเล่าว่า พระเจ้ากรุงสุโขทัยให้ช่างขับมาขับนิยายในงานสัง
สรรค์การชุกจึงสอดคล้องกับสภาพสังคมไทลื้อและความนิยมของชาวไทลื้อที่ชอบฟังการขับ

คำว่า *ชอ* ในตัวอย่างที่คัดไว้ข้างต้น หมายถึง การขับโต้ตอบระหว่างชายหญิงโดยมีปี่ซูด
เป่าประกอบ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๒๒๙) *การชอ*หรือ*การขับชอ* เป็นศิลปะการขับร้องเพลง
พื้นบ้านอย่างหนึ่งที่ผู้ขับร้อง จะร้องคลอกับการบรรเลงดนตรี บ้างร้องคลอเสียงปี่ บ้างก็ร้องคลอ
เสียงสะล้อ การขับชอเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทยยวน (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒ข: ๒๐๘๘-๒๑๐๐)
ส่วน*การเล่นแสงตาแปด* เรียกสั้นๆ ว่า*เล่นแสง* หรือบ้างเรียกว่า*เล่นเสื่อตักถ้าง* นิยมเล่นในงานศพ

^๑ ยั้ง คือ ขับ, ขับเพลง

บางครั้งจะเล่นพนันเอาเงิน จะเล่นก็เมื่อพระที่มาสวดและแสดงธรรมเทศนาใกล้วัดแล้ว (สงวน สุขโชติรัตน์, ๒๕๕๓: ๑๖๘-๑๖๙) การเล่นเกมตาแปดนี้มักใช้ใบไม้และก้อนกรวด วางไปตาม ตารางที่ขีดบนพื้น (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๗๖๕) การเล่นเกมตาแปดเป็นการละเล่นที่เด็กไทยถือ สิบสองปันนานิยมเล่นอีกด้วย (อีจามฟอง, **สัมภาษณ์**, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๑)

๔.๗.๓ ภาพสะท้อนด้านศิลปะการบันเทิงในงานเฉลิมฉลอง

มหาชาติไทยถือกล่าวถึงมหรสปที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่พระเวสสันดร เสด็จถึงนครพิชัยเชตุคร พระเจ้ากรุงสุโขทัยบัญชาให้จัดมหรสปสมโภชมากมาย มี**ช่างขับ ขับมาด และขับซอ** ช่างขับเหล่านั้นยังขับนิยายหลายเรื่องมีเรื่อง **อุสสา หรืออุสสาบารส** ซึ่งเป็นนิทานที่รู้จัก กันดีและเป็นที่ยอมรับของทางด้านนา (ศิริพร ณ ถกลาง, ๒๕๕๒: ๑๖๐) จากการสำรวจ วรรณกรรมที่มีในสิบสองปันนาของกมุทีโกะ กาใต้ และ อิศรา ญาณตาล (2001: 39) ก็พบ วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสในสิบสองปันนา ชาวไทยอีสานก็รู้จักวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นอย่างดี พระ เจ้ากรุงสุโขทัยจัดให้**ช่างฟ้อนรำ** จัดให้นักดนตรีบรรเลงเครื่องดนตรีนานาชาติ การต้อนรับพระ เวสสันดรมีมหรสปสมโภชที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ จัดที่ข่วงหรือลานกลางเมืองและจัดมหรสป ติดต่อกันเป็นนานถึง ๑ เดือน ดังความในกัณฑ์นครกัณฑ์ว่า

ตัวอย่างที่ ๖๓

ชาวไร่สร้างยามา หื้อสูเอาตั้งออก ไว้ช่างชอกทางไป ถัดนั้นพ่อ
ครวโนแลพ่อครวนอก หื้อเขาออกมาพลัน ทั้งฝูงคนอัน**ช่างขับแลช่าง**
ฟ้อน สังกัดหย่อนเชิงชาย ตบมือตายต่างแสง หุ้มไหแ่องต่างกลองก็หื้อ
ไป คนฝูงใดอันฉลาด ช่างเล่นอาตมา**ยา** **ขับนิยาย**ภาสาโลก หื้อหาย
โสภชฌายี คนฝูงอันช่างดี**กลองนันทเกริแลกลองใหญ่** **กลองน้อย**ให้
เพาพิง **แตร**เหนือทิ้งแม่**พาด** **กลอง**ทุมฝ้างอาดเสียงไป เกริไรดังร่วน
หน้าได้ม่วนสูตี นนตรีนันสะสู **บันเตาะ**คู่**หอยสังข์** คนไดยังช่างเปา มือ
นับเล่าเป็นคำ **กลองเงิน**แล**กลองคำ**เสียงร่วน **ตั้งจัก**เข้แล**ตั้งธ**ร้อม่วน
วอนใจ **กลองเหล็ก**กลอง**ทอง**ใสระอาด หื้อดีแต่คุ้มน้อยราชเราไปเทื่อ
เป็นเฮย

(มหาราช/๑๐๓๐/๑-๑๑)

ตัวอย่างที่ ๖๔

ลางก่อง**ขับคะดวงมาด** ลางก่อง**สวาดอุสสา** ลางก่อง**เล่นสักกา**
 ลูกใหญ่ **ยิ่งขอ**ใส่ชานกัน เสียงนั้นเนื่องยวดยาบ ปาวสาวซาบชูเชิญ
 ปาดอຍเพื่อนนุ่ม **ค้องกลอง**ร่มคมเคียง เพื่อ**พิณเพลงพาดค้อง** ลือ
 ร่วนท่องดอยตลบ เป็นมหัศจรรย์ใหญ่ แก่บ่าวไพร่ขุนตรี อันได้ ๑๒
 อโฆภณี่ขึ้นเกล้า เล่นต่อเท่าพอเดือน ยิ่งชายเสือนสนุกมาก ดังว่าเข้า
 เขาหากยังมี บิโคร์หนีคืนพอก บิโคร์ออกเมื่อเมือง เทื่อแล

(นครกัณฑ์/๑๒๐๗/๑๐-๑๒๐๙/๑)

จากตัวอย่างทั้งสองข้างต้น ก็กล่าวถึงเพลงพื้นบ้านคือ การขับ การขับขอ และการขับ
 มาด ในข้อ ๔.๗.๒ ผู้วิจัยได้อธิบาย การขับและการขับขอแล้ว ส่วนในตัวอย่างที่ ๖๒ มาด คือคำ
 ประพันธ์ลักษณะหนึ่งของไทเขิน นิยมให้พระสงฆ์หรือฆราวาสที่ชำนาญด้านการขับขับมาด
 (โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน, ๒๕๔๒: ๙๒) นำสนใจว่าในมหาชาติ
 ไทลื้อกล่าวถึงเพลงพื้นบ้านหลากหลาย ทั้งการขับซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทย การขับขอซึ่งเป็นที่
 นิยมในหมู่ชาวไทยยวน และการขับมาดซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทยเขิน

นอกจากนี้แล้วในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์มหाराชและกัณฑ์นครกัณฑ์ยังกล่าวถึงชื่อเครื่อง
 ดนตรีหลายอย่าง ทั้งกลองสะบัดชัย กลองนันทเกรี กลองน้อย กลองใหญ่ กลองทุม กลองเงิน
 กลองคำ กลองเหล็ก ฆ้อง แคน แตร แม่พาด ปี่ปันเดาะ หอยสังข์ ดิ่ง ดิ่งธวัช จักเข้ และพิณ
 นำสนใจว่ามีการกล่าวถึงกลองหรือเครื่องหนึ่งจำนวนมาก

กลองสะบัดชัย คือกลองสองหน้าขนาดใหญ่ มีกลองขนาดย่อม ๓ ใบ มีหน้าเดียวหรือ
 สองหน้า แขนหรือผูกข้างๆ ทั้งด้านซ้าย ด้านขวาและด้านบน ผู้ตีใช้ไม้ตีกลองพาดหน้ากลองเพื่อ
 ประกอบจังหวะ กลองสะบัดชัยมักใช้ในกระบวนทัพหรือกระบวนแห่ เมื่อกลองชนิดนี้ตั้งอยู่กับวัด
 จะเรียกต่างออกไปว่ากลองบูชา (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๑๘-๑๙) กลองสะบัดชัยแบบโบราณใช้
 ติเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยในการไปออกศึกสงคราม เสียงของกลองสร้างความฮึกเหิมให้กับเหล่าทหารที่
 ต้องไปออกศึก ปัจจุบันเมื่อไม่มีการออกศึกสงครามอย่างสมัยก่อนแล้ว บทบาทของกลองสะบัดชัย
 จึงลดลง แต่กลองสะบัดชัยยังปรากฏอยู่ในพื้นที่ล้านนาโดยทำหน้าที่ตีเพื่อเป็นสัญญาณและบอก
 เหตุให้กับชาวบ้านในพื้นที่ (ข้าคม พรประสิทธิ์, ๒๕๔๙: ๑๕๒) กลองสะบัดชัยยังใช้ตีประกอบการ
 ฟ้อนเชิงอีกด้วย (สงวน สุขโชติรัตน์, ๒๕๕๓: ๑๒๓) *กลองนันทเกรีหรือกลองอุ้มเมือง* เป็นกลอง
 ชนิดหนึ่งตีเพื่อสมโภชเมือง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๑๙) *กลองใหญ่หรือกลองหลวง* มีขนาด
 ใหญ่มาก ไม่สามารถสะพายกลองหรือยื่นตีกลองได้ ในสมัยโบราณต้องวางกลองหลวงบนเกวียน

แล้วใช้กำลังคนชักลากไป (ข่าวคม พรประสิทธิ์, ๒๕๔๙: ๑๓๔-๑๓๕) กลองหลวงจะตีเพื่อบูชา เทวดาบนสวรรค์ หรือตีเพื่อแจ้งข่าวให้เทวดา ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทราบว่า จะประกอบพิธีกรรม (วัลลภ นามวงศ์พรหม, ๒๕๔๗, ๑๘) ส่วนกลองน้อย อาจหมายถึงกลองขนาดเล็ก กลองเงิน กลองคำ กลองเหล็ก อาจเรียกชื่อกลองตามวัสดุหลักที่ประกอบขึ้น ส่วนกลองทุม ไม่ปรากฏข้อมูล

ตั้งกร้อในที่นี้อาจหมายถึงตั้งฮ้อคือขอเอ้อหู (จุฑพร ประชาเดชสุวัฒน์, ๒๕๓๙: ๘๕) หรือ อาจหมายถึงสะล้อ (สนั่น ธรรมธิ, ๒๕๔๒ข: ๒๕๐๖) ก็ได้

แคนและจักเข้ เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้วน่าจะเป็นชื่อเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง^๑ พบชื่อเครื่องดนตรีชนิดนี้ในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ดังนี้ แคน พบในทำวสูงทำวเจ็องและคร่าวขอเรื่องหงส์ ผาคำ (สนั่น ธรรมธิ, ๒๕๔๒ก: ๒๕๐๖-๒๕๐๙) จักเข้ พบในมหาชาติฉบับหิงแก้ว วัดนันทาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับป่าเหียงหลวง วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ฉบับวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และฉบับแม่กุ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง (สนั่น ธรรมธิ, ๒๕๔๒ก: ๑๑๕๑) พิณที่เล่นกันแพร่หลายในล้านนาทั้งพิณน้ำเต้า และพิณเพี้ยะ (พิสิทธ์ ทับทอง, ๒๕๔๖: ๑๖๐)

น่าสนใจว่าในมหาชาติไทลื้อเอ่ยถึงบันเดาะข้อความว่า *บันเดาะตีเป่าถ้อง* เมื่อพิจารณาถ้อยคำในมหาชาติ จึงอาจตีความได้ว่าบันเดาะมีวิธีบรรเลงได้ ๒ อย่างคือ ตี และเป่า^๒ ซึ่งในวัฒนธรรมดนตรีของชาวไทลื้อสิบสองพันนาบันเดาะเป็นชนิดหนึ่งบรรเลงด้วยวิธีเป่า และน่าสังเกตว่าในพิธีส่งสักการพระนางมัทรีช้างต้น กวีบรรยายว่ามีการบรรเลงบันเดาะและหอยสังข์คู่กัน ในวัฒนธรรมอินเดียโบราณถือว่าสังข์และบัณเฑาะว์เป็นเครื่องประโคมในพิธีพราหมณ์ เมื่อไทยรับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาก็ใช้เป็นเครื่องประโคมในพระราชพิธีสำคัญของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ ปัจจุบันสังข์และบัณเฑาะว์ยังเป็นเครื่องมือของพราหมณ์ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะบัณเฑาะว์นั้นใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับบุคคลโดยเฉพาะ เนื่องจากเสียงของบัณเฑาะว์จะทำให้สิ่งอัปมงคลทั้งหลายดับสูญไป (กรมศิลปากร, ๒๕๓๕ก: ๗๙)

^๑ ผู้วิจัยสอบถามเครื่องดนตรีชื่อ แคนและจักเข้ จากนักดนตรีชาวไทลื้อหลายคนก็ไม่มีผู้ใดรู้จัก ในพิพิธภัณฑ์ไทลื้อที่เชียงใหม่ก็ไม่ปรากฏเครื่องดนตรีดังกล่าว

^๒ ไตรภูมิพระร่วง (๒๕๕๑: ๒๑๗) พรรณนาดนตรีที่บรรเลงบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีเนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงบัณเฑาะว์ ดังนี้ “ยังมีเทพธิดาคนหนึ่งชื่อว่า ยามา แลตีบัณเฑาะว์อันหนึ่ง ชื่อว่า โบกขรบัณเฑาะว์ ครั้นว่าตีบัณเฑาะว์นั้น อันว่าบัณเฑาะว์ทั้งหลายได้ ๖๐,๐๐๐ อัน อันเป็นเพื่อนบัณเฑาะว์นั้น หากดังเองดุษณีผู้ดี ทุกอันแลมีเสียงไพเราะหนักหนาแล”

บัณฑิตไทยนั้นต่างจากปีบันเดาะสิบสองพันนาอย่างสิ้นเชิง บัณฑิตไทยคือ กลองชนิดหนึ่งมีสองหน้า ใช้โกลวให้เกิดเสียง ในขณะที่ปีบันเดาะสิบสองพันนาเป็นปีชนิดหนึ่ง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าชาวไทยลื้อคงได้ซื้อบัณฑิตไทยอันเป็นเครื่องประโคมในพิธีกรรมตามวัฒนธรรมดนตรีของอินเดียไป แต่อาจไม่ได้รับจากอินเดียโดยตรง แต่อาจรับผ่านชาติที่มีความสัมพันธ์กันเช่น ล้านนา หรือ ล้านช้าง (ดู ๒.๑.๑.๕.๓)

อนึ่ง ในมหาชาติไทยลื้อกัณฑ์มหาราชตอนกล่าวถึงพิธีส่งสักการชุกกวีไม่เอ่ยถึงปีบันเดาะและหอยสังข์ หากเล่าว่าพระเวสสันดรจะจัดให้คนประโคมปีบันเดาะในงานส่งสักการพระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรี และกวีบรรยายมหรสพในงานเฉลิมฉลองพระเวสสันดรคืนเมืองว่ามีการประโคมปีบันเดาะและหอยสังข์ อาจสะท้อนให้เห็นว่าปีบันเดาะและหอยสังข์เป็นเครื่องดนตรีชั้นสูง ไม่บรรเลงในงานส่งสักการของสามัญชนเยี่ยงชุกก

นอกจากนี้ในมหาชาติไทยลื้อกัณฑ์นครกัณฑ์ยังพรรณนาภาพชาวบ้านที่ต่างอุ้มลูกจูงหลานมาชมมหรสพสมโภชกันอย่างแน่นขนัด ดังตัวอย่างที่ ๖๕ ว่า

ตัวอย่างที่ ๖๕

อัน ๑ เมืองอันนั้นสวด นันอะอวดนตรี **พาดค้อง**มีหลายลูก ตี
 เต็นฎกระบำ ตีเป็นคำชูชั้น ชับเฟือกฝั้นเฟือไป **กลองไชยตี**ทุกที่ **หอย**
สังข์ปีเสียงพัน ชับคะลงนันรำร้อง สระพาดค้องแกมแคน **สะบัดชัย**
 แพน^๑เฟือกฟ้อน หัวดาบหย่อนลงแรง เล่นทุกแพงทุกเทศ รอดรั้งเขต
 เรือนชี บ้านเมืองมีศรีขึ้น เล่นดึกตื่นมหัรสป ชาวเมืองนบมือกราบ ใน
 กาละเมื่อเจ้าฟ้าปราบมาเมือง เมื่อนั้นแล **วิตุตาซานปทาอาสุ** **ชาวชนะ**
บทุกที่ บ้านน้อย ๔ ทิศา **เขารู้ว่าพระยาเวสสันดรระราชมารอด** ก็
ไชอะขอดกันมา **อุ้มหลาน**พาลูกเต้า **ภองข่ม**เท้าจูงแขน มาทุก
แดนคัตคัง สองข้างนั่งเต็มมู กือตาดูบ่แอบ ปากบ่งแบงนดู พอ
 แผลงวันเข้ารูปาก ชาวนิคมหากยินดี คนหลายมีมวลงมาก มาถวายฝาก
 ฎฐร ปางเมื่อเวสสันดรมารอด เวียงแก้วยอดบุรี **จำเวญสุรี**เรื่องรุ่ง สีพิน
 มุ่งชมบาน มากแล

(นครกัณฑ์/๑๒๓๓/๖-๑๒๓๕/๓)

ข้อความในมหาชาติไทยลื้อดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การนิวัตนครพิชัยเขตดุรของพระเวสสันดรเป็นโอกาสแห่งความชื่นชมยินดีของชาวพิชัยเขตดุร มหรสพสมโภชที่จัดขึ้นก็เป็นส่วน

^๑ แพน คือ ปุ่มอย่างปุ่มข้อนิ้วหรือข้อมือ

หนึ่งที่แสดงออกการต้อนรับพระองค์ เป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านชาวเมืองได้ชมมหรสพที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ นอกจากชาวบ้านจะได้ชมมหรสพแล้ว ยังได้เฝ้าเห็นพระเวสสันดร ได้ถวายข้าวของให้พระเวสสันดร

ศิลปะการแสดงและมหรสพจำนวนมากดังปรากฏในมหาชาติไถลื้อกัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์นครกัณฑ์ ทั้งศิลปะการฟ้อน ศิลปะการฟ้อนเชิง ศิลปะการขับเพลง และการบรรเลงดนตรี สะท้อนถึงวัฒนธรรมดนตรีที่หลากหลายของชาวไทลื้อ

จากการศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในมหาชาติไถลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ พบว่าปรากฏสะท้อนภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อในหลายด้าน ทั้งด้านการแต่งกาย ด้านอาหารการกิน ด้านข้าวของเครื่องใช้ของตัวละคร ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์ ด้านความเชื่อ ด้านสุขภาพจิต และด้านศิลปะการแสดง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลที่อาณาจักรสิบสองปันนาทั้งข้อมูลต้นฉบับคัมภีร์ ธิมมีไบลานและข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยเก็บจากเมือง ๔ เมือง ได้แก่ เมืองล่า เมืองฮ่า เมืองหุน และเมืองเชียงรุ่ง พบว่าวัดทั้ง ๗ แห่ง ที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลล้วนมีต้นฉบับมหาชาติทั้งสิ้น

มหาชาติไทลื้อมี ๔ สำนวน ได้แก่ สำนวนห่านหัว สำนวนเมืองบ่อ สำนวนผ้าขาว และ สำนวนนางหล้า สำนวนห่านหัวเป็นสำนวนที่ไพเราะที่สุด แม้ผู้วิจัยจะพบต้นฉบับมหาชาติสำนวนห่านหัวมากถึง ๑๗ สำนวน แต่กลับเลือกสำนวน ที่ตีพิมพ์ในหนังสือ “ธิมมีไบลานช่วงโค้วอมมว” 中国贝叶经全集第2卷《维先达腊》 ขึ้นมาปริวรรตจากอักษรไทลื้อมาเป็นอักษรไทย ที่เลือกปริวรรตจากหนังสือ “ธิมมีไบลานช่วงโค้วอมมว” เพราะได้ตรวจสอบกับต้นฉบับอื่นๆ แล้วพบว่า มีเนื้อหาสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ อันเป็นครึ่งหลังของวรรณกรรม การปริวรรตได้ปริวรรตไว้ทั้ง ๒ แบบ คือ แบบถ่ายถอดออกมาตรงๆ โดยคงอักขรวิธีแบบไทลื้อไว้ และแบบปรับอักขรวิธีให้เข้ากับภาษาไทย ผู้วิจัยได้นำมหาชาติไทลื้อที่ปริวรรตแล้วมาวิเคราะห์ทั้ง ทางด้านวรรณศิลป์และด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์ได้ข้อสรุปว่า มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ ใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ ๖ ประการ ได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัส การสรรคำ การซ้ำคำ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะเด่น ของตัวละคร การใช้โวหารภาพพจน์ และการตั้งชื่อกัณฑ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์

การสรรคำ การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะเด่นของตัวละคร การใช้โวหารภาพพจน์ และการตั้งชื่อกัณฑ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์ เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นที่สุด ของมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ กวีเลือกใช้กลวิธีสรรคำเพื่อแสดงภาพที่ชัดเจน เพื่อบรรยายฉาก หรือเหตุการณ์ต่างๆ และสรรคำเพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละครไว้อย่างหลากหลาย และโดดเด่น ด้วยวิธีใช้ถ้อยคำที่เรียบง่ายแต่มุ่งหมายยิ่งนัก ทำให้ผู้ฟังรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เหมือนหนึ่งผู้ฟังประสบเหตุเช่นเดียวกับตัวละคร ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้ายตามในความทุกข์อัน เกิดจากพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง ความสุขที่ได้พบกับบุคคลในครอบครัวที่เหตุจำเป็นทำให้ต้องพรากจากกันไป และที่สำคัญยังเกิดความเอือมระอาประทับใจกับการบำเพ็ญบุญกุศล การบารมีของพระเวสสันดรโพธิสัตว์

การใช้คำเรียกและบรรยายลักษณะเด่นของตัวละครเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นอีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า กวีได้ใช้คำเรียกพระเวสสันดรที่หลากหลายมากถึง ๑๒๗ คำเรียก คำเรียกส่วนใหญ่สื่อว่าพระเวสสันดรมีบุคลิกที่อ่อนอาจสง่างาม สอดคล้องกับที่พระองค์เป็นกษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยบุญญาบารมี ที่สำคัญพระองค์ทรงเป็นผู้ใจบุญ มีบุญญาบารมีมาก และเป็นพระโพธิสัตว์ สอดคล้องกับแก่นเรื่องที่เน้นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทานบารมีซึ่งเป็นบารมีประธาน พระเวสสันดรได้บำเพ็ญปิยบุตรทานและทานทานอันยิ่งใหญ่ซึ่งปวงชนทั่วไปทำได้ยากยิ่ง แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการบรรลุพระโพธิญาณของพระโพธิสัตว์โดยมีอุปสรรคนานาที่เกือบทำให้พระโพธิสัตว์ย่อท้อทอดทิ้งเสียดกลางคัน แต่พระโพธิสัตว์ก็ได้เพียรบำเพ็ญทานบารมีอันเป็นอุปบารมีนั้นจนสำเร็จ

กวีได้ใช้คำเรียกพระนางมัทรีซึ่งสื่อว่าพระนางเป็นผู้ที่มีรูปโฉมงดงามซึ่งสะท้อนค่านิยมความงามของสตรีในอุดมคติของชาวไทยเชื้อ ชื่นชมพระนางว่าเป็นกุลสตรีผู้มาจากตระกูลที่สูงส่งเป็นผู้จงรักภักดีภักดีต่อสามีอย่างไม่เสื่อมคลายไม่ว่าจะเป็นยามทุกข์หรือยามสุข และสื่อว่าพระนางเป็นผู้มีคุณค่าสูงส่งและมีความสำคัญต่อพระเวสสันดรมาก คำเรียกพระนางมัทรีบางคำยังสะท้อนความผูกพันของกวีกับสังคมเกษตรกรรมอีกด้วย

ส่วนคำเรียกและบรรยายลักษณะซุกซุกซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายร้าย กวีใช้ถ้อยคำรุนแรงว่าซุกซุกนั้นใจดำ ใจบาปหยาบช้า สอดคล้องกับพฤติกรรมของซุกซุกในกัณฑ์กุมาร กวียังใช้คำเรียกซุกซุกสื่อว่าซุกซุกโลภมาก สอดคล้องกับพฤติกรรมซุกซุกที่รับประทานอาหารจำนวนมากทั้งหมดเพียงคนเดียวโดยไม่ชักชวนผู้ใดด้วยความละโมภ และไม่ประมาทในการบริโภค ทำให้ต้องจบชีวิตอย่างน่าอนาถ

ผู้วิจัยยังพบว่าในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ มีคำเรียกตัวละครเฉพาะตัวละครในวรรณกษัตริย์ทุกตัว ว่าสืบเชื้อสายมาจากพญาเจือง กษัตริย์วีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ และมีกษัตริย์สืบเชื้อสาย เป็นราชวงศ์ที่ปกครองสิบสองพันนาต่อเนื่องกันมาถึง ๔๑ พระองค์ กวีได้นำวีรบุรุษที่ชาวไทยลือรู้จักเป็นอย่างดีมาผูกโยงกับตัวละครในเรื่อง ทำให้ผู้ฟังเทศน์ เกิดความรู้สึกว่าตัวละครในมหาชาติไทยลือ อยู่ร่วมในสังคมเดียวกันกับตน รู้สึกใกล้ชิดผูกพันกับตัวละคร รู้สึกเห็นใจในชะตากรรมของตัวละคร และน้อมรับแนวคิดการบำเพ็ญทาน การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของพระเวสสันดรได้เป็นอย่างดี

การใช้ภาพพจน์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจ ในมหาชาติไทยลือกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ มีการใช้อุปมา สัทพจน์ และบุคคลวัตเป็นภาพพจน์เด่น นอกจากกวีจะใช้อุปมาตามขนบเดิมในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเวสสันดรชาดกแล้ว กวียังรังสรรค์อุปมาใหม่ขึ้นมา เป็นอุปมาที่นำสิ่งที่พบในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยลือเข้ามาเปรียบเทียบ ทำให้มหาชาติไทยลือ

มีลักษณะเป็นวรรณกรรมที่ผลผลิตของสังคมไทลื้อ ใกล้เคียงกับชาวไทลื้อ มากกว่าเป็นคัมภีร์ทางศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์แต่แปลกแยกออกจากสังคม

เมื่อศึกษาตัวบทมหาชาติไทลื้อร่วมไปกับประเพณีที่เกี่ยวข้อง ได้ข้อสรุปว่ามหาชาติเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องสำคัญของชาวไทลื้อ ชาวไทลื้อในสิบสองพันนาเชื่อว่าผู้ที่ถวายธัมมมหาชาติไว้แก้ววัดจะได้รับอานิสงส์สูงสุด และทำให้คนทั้งหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข จึงมีประเพณีอันเนื่องด้วยเวสสันดรชาดก ๒ ประเพณี คือ ประเพณีทานธัมมเวสสันดรและประเพณีทานมหาปาง ประเพณีทั้งสองนี้จัดขึ้นเพื่อถวายธัมมเวสสันดรหรือคัมภีร์เวสสันดรชาดกที่คัดลอกใหม่ให้เป็นสมบัติแก้ววัด โดยเชื่อว่าประเพณีทานธัมมเวสสันดรทำเพื่อสั่งสมบุญไว้ในภพหน้า ส่วนประเพณีทานมหาปางทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ ในประเพณีทานธัมมทั้ง ๒ ประเพณีนี้ จะต้องสร้างธัมมบริวาร และถวายร่วมไปด้วย ในพิธีถวายธัมมแก้ววัดก็ได้จัดให้มีการเทศน์ธัมมต่างๆ ที่ถวายทั้งหมดไปในคราวเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับการฟังธัมมน้อยกว่าการถวายธัมม แม้ชาวไทลื้อจะมีความเชื่อเรื่องอานิสงส์ฟังธัมมเวสสันดรอยู่ก็ตาม แต่ก็ได้ให้ความสำคัญน้อยกว่าการทานธัมม ต่างกับความเชื่อของคนไทยที่เน้นอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ

การศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในมหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๘-๑๓ พบว่ามหาชาติไทลื้อปรากฏภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมมากถึง ๗ ประการ ได้แก่ การแต่งกาย อาหาร ข้าวของเครื่องใช้ ความสัมพันธ์ของคนในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ สุภาสิต และศิลปะการบันเทิง

ภาพสะท้อนการแต่งกายปรากฏเด่นชัดในการแต่งกายของพระนางมัทรี กวีพรรณนาเครื่องนุ่งห่มของพระนางมัทรีโดยเฉพาะผ้าที่พระนางผุสดีพระราชทานให้พระนางมัทรีอย่างละเอียด ทั้งชื่อผ้า ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า กรรมวิธีการปั่นเส้นใยฝ้ายเพื่อทอผ้า แม้กระทั่งสีที่ใช้ย้อมผ้า กวีระบุไว้ชัดเจนว่าผ้าที่พระนางมัทรีทรงเป็น *ชินใหม่คำ* ซึ่งในวัฒนธรรมไทลื้อเป็นชิ้นที่สงวนไว้เฉพาะเจ้านางไทลื้อเท่านั้น ชินใหม่คำยังเป็นชิ้นเฉพาะสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักเชียงใหม่ เชียงตุง และล้านช้างอีกด้วย สะท้อนว่าเชื้อพระวงศ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในแถบนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่มีการแต่งงานระหว่างเชื้อพระวงศ์ในอาณาจักรดังกล่าวเพื่อสร้างฐานอำนาจ และเชื่อมสัมพันธ์มิตรระหว่างอาณาจักรและความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง

ภาพสะท้อนด้านอาหาร พบว่ามหาชาติไทลื้อให้ชื่ออาหารของชาวไทลื้อไว้หลากหลาย สะท้อนถึงภูมิปัญญาในการดัดแปลงอาหาร มหาชาติไทลื้อให้ชื่อพืชที่เป็นอาหารไว้หลายชนิด ทั้งยังสะท้อนโลกทรรศน์ของชาวไทลื้อว่า ป่าและแหล่งน้ำเป็นแหล่งอาหารสำคัญของชุมชน ชาว

ไทลื้อตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของป่าและแหล่งน้ำ ได้ร่วมมือร่วมใจกันสงวนรักษาป่าและน้ำเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

มหาชาติไทลื้อปรากฏภาพสะท้อนด้านข้าวของเครื่องใช้ท้องถิ่นอย่างชัดเจน สิ่งของที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยพระราชทานเพิ่มเติมให้ชุมชนซึ่งเป็นส่วนที่กวีเพิ่มเติมเข้ามา สะท้อนความนิยมในการใช้ของต่างประเทศโดยเฉพาะผ้าแพรจากเมืองจีนว่าเป็นของมีค่า สะท้อนว่าสิบสองปันนาไม่ใช่อาณาจักรปิด หากแต่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีการติดต่อกับชายกับจีนซึ่งเป็นอาณาจักรใกล้เคียงและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับกับอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง และเชียงตุง

ภาพสะท้อนเรื่องความสัมพันธ์ของคนในสังคมและกลุ่มชาติพันธุ์สะท้อนว่า คนในสังคมไทลื้อรู้จักกันเป็นอย่างดี ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นไปอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมในชนบทที่ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน ผู้คนในสังคมล้วนรู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เนื่องจากทุกคนรู้จักกัน การมีรู้จักจึงเป็นสิ่งที่คนในสังคมรังเกียจ

มหาชาติไทลื้อยังสะท้อนความเชื่อที่หลากหลายถึง ๗ ประการด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องการสัก ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ความเชื่อเรื่องและพิธีกรรมการรักษาโรค และความเชื่อเรื่องและพิธีกรรมในการส่งสักการ ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่โดดเด่นมาก มีทั้งความเชื่อเรื่องขวัญที่ประจำอยู่กับคน และขวัญที่ประจำอยู่กับข้าว ในมหาชาติไทลื้อปรากฏความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามอยู่มาก สะท้อนว่าคนในสังคมมีความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์สูง แม้ในปัจจุบันชาวไทลื้อก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามอยู่ น่าสนใจว่าในพิธีส่งสักการชุมชนนั้น ชาวบ้านไม่ได้เสียใจที่ชุมชนเสียชีวิตไป เขาเหล่านั้นรังเกียจชุมชน แม้กระทั่งพระภิกษุที่ควรให้ความช่วยเหลือทุกคน ก็ยังปฏิเสธไม่ไปประกอบพิธีส่งสักการให้ชุมชน จะมีก็แต่พระพุทธรูปประกอบพิธีให้ สถานที่ประกอบพิธีก็เลือกที่เป็นอัปมงคล ขบวนแห่ศพก็สรรหาคนพิการ สะท้อนว่าคนที่ทำชั่วนั้น ย่อมถูกสังคมลงโทษ แม้ว่าชีวิตของผู้นั้นจะหาไม่แล้วก็ตาม และยังสะท้อนอีกว่าคนไทลื้อปฏิเสธไม่ใกล้ชิดคนชั่ว ไม่ว่าจะเป็นเวลาใดที่คนชั่วนั้นมีชีวิตอยู่หรือเสียชีวิตไปแล้ว

ในมหาชาติไทลื้อปรากฏคำบรรยายชื่อท่าทางการฟ้อนเชิงอันเป็นศิลปะป้องกันตัวของลูกผู้ชายชาวไทในแถบนี้ไว้หลายท่า นอกจากนี้ยังให้ชื่อเครื่องดนตรีไว้เป็นจำนวนมากอีกด้วย

อนึ่ง กวีได้กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ การประกอบพิธีราชาภิเษก ตลอดจนการบรรยายปราสาทศพของนางกษัตริย์ไว้ด้วย ส่วนใหญ่พรรณนาความอย่างละเอียดลออและสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม สะท้อนว่ากวีผู้รจนามหาชาติไทลื้อนี้มีความรอบรู้เรื่องราชสำนักเป็นอย่างดี ผู้แต่งจึงน่าจะเป็นกวีในราชสำนักมากกว่าเป็นกวีชาวบ้าน แต่เนื่องจากชาวไทลื้อไม่มีชนพระนามผู้ประพันธ์ไว้ จึงไม่อาจทราบได้ว่ากวีเป็นใคร

ผู้วิจัยพบหลักฐานว่ากวีผู้แต่งมหาชาติไทลื้อได้อธิบายความรู้บางประการไว้สอดคล้องกับวีรสตินทรที่ปนี แสดงให้เห็นว่ากวีมิได้เพียงทำหน้าที่เพียงแปลและแต่งมหาชาติ แต่ยังได้ค้นคว้าแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือเพื่อบรรจงสร้างให้มหาชาติไทลื้อเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าและเป็นมรดกสำคัญของสังคมไทลื้อ

ผลการศึกษามหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๔-๑๓ ด้านภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ได้ข้อสรุปว่า สังคมไทลื้อเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เน้นผลิตข้าวเป็นหลัก การทำนาจำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากคนจำนวนมากทั้งในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ สังคมไทลื้อจึงมีการแลกเปลี่ยนแรงงานและการร่วมกันทำงาน และร่วมกันประโยชน์ส่วนรวมอยู่เสมอ การทำพิธีทานธัมม์เวสสันดรและทานธัมม์ที่จัดอย่างยิ่งใหญ่และจัดต่อเนื่องเป็นประจำก็เป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของชาวไทลื้อ

ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในมหาชาติไทลื้อเป็นรายละเอียดทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เป็นเสมือนบันทึกเกร็ดประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อที่ไม่อาจหาได้จากตำราใดๆ

ผู้วิจัยยังพบอีกว่า มหาชาติไทลื้อได้แทรกภาษาิตบางบทไว้ เป็นสุภาษิตที่ปรากฏในมหาชาติท้องถิ่นหลายสำนวน ได้แก่ มหาชาติล้านนา มหาชาติไทเขิน และมหาชาติอีสาน และพบในโคลงโลกนิติด้วย เป็นโคลงโลกนิตินิทที่หาคาถาภาษาบาลีหรือคำประพันธ์ภาษาสันสกฤตกำกับไม่ได้ สะท้อนว่าคนไทรับรู้ภาษาิตบทดังกล่าวร่วมกันก่อนจะแยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานในที่ต่างๆ หรืออาจจะมีวรรณกรรมมหาชาติเป็นสมบัติร่วมกันมาแต่เดิม เมื่อแยกย้ายกระจายไปตั้งเป็นอาณาจักรต่างๆ

มหาชาติไทลื้อสำนวนหน้าหนาวปรากฏชื่อกัณฑ์แบบมีชื่อสร้อยซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาที่โดดเด่นของแต่ละกัณฑ์ ชื่อสร้อยของกัณฑ์นอกจากเป็นที่รู้จักของชาวไทลื้อสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ยังเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวไทลื้อที่เมืองยอง ประเทศพม่า และชาวไทยลื้อแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประเทศไทยอีกด้วย การรับรู้ชื่อสร้อยของมหาชาติร่วมกันแสดงว่าวรรณกรรมมหาชาติเกิดก่อนที่ชาวไทกลุ่มนี้จะแยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานในที่ต่างๆ

มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๔-๑๓ เป็นวรรณคดีท้องถิ่นที่ไพเราะงดงามด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์หลากหลาย ด้วยการใช้ถ้อยคำที่เรียบง่ายท่วงดงาม ทั้งยังปรากฏภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่น่าสนใจ ผลการศึกษาวินิจฉัยเป็นไปตามสมมติฐานว่ามหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ ๔-๑๓ เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และสะท้อนลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

มหาชาติเป็นวรรณกรรมเรื่องสำคัญและแพร่หลายในหมู่ชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาหลายชนชาติ เฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ไท พบมหาชาติลาว มหาชาติไทเขิน มหาชาติไทใหญ่ ไทยล้านนา ไทยอีสาน ไทยภาคกลาง และภาคใต้ เฉพาะในกลุ่มไทลื้อ ไทเขิน และไทยล้านนามี วัฒนธรรมและวรรณกรรมที่ร่วมกันจำนวนมาก น่าจะได้ศึกษาเปรียบเทียบมหาชาติของคนไท ๓ กลุ่มนี้ รวมถึงศึกษาเปรียบเทียบมหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย

นอกจากศึกษาตัวบทมหาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้ว ควรจะได้ศึกษาว่าชาวไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานแพร่กระจายอยู่ในประเทศลาว ประเทศพม่า และประเทศไทย ยังประกอบประเพณีอันเนื่องด้วยวรรณกรรมมหาชาติ คือ ประเพณีทานธัมม์เวสสันดรและทานธัมม์มหาปางอยู่หรือไม่ หากยังรักษาประเพณีดังกล่าวไว้ได้ น่าสนใจที่จะศึกษาว่ามีรายละเอียดที่แตกต่างกันเพียงใด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. ๒๕๕๐. การศึกษาเรื่องหนังสือจากศิลปกรรมในประเทศไทย.

กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของสำนักงานคณะกรรมการ สกสค.

กาญจนา นาคสกุล, และคนอื่นๆ. ๒๕๒๑. การใช้ภาษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

กรุงสยาม. ๒๕๕๔. บัณฑิตจารย์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://uauktion.uamulet.com/AuctionDetail.aspx?bid=83&qid=5816> [๒๕๕๔, เมษายน ๓๐]

กุสุมา รัชชมณี. ๒๕๔๙. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่

๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไกรสินธุ์ อุณิใจจินต์. ๒๕๒๕. บุษบกกรรมมาสน์เมืองเชียงใหม่. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร

บัณฑิต. สาขาวิชาโบราณคดี. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ขนานแก้ว. ชาวไทลื้อ ขนานวัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองพันนา

มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ขนานแก้ว. ชาวไทลื้อ ขนานวัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองพันนา

มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๕๒.

ข้ามคม พรประสิทธิ์. ๒๕๔๙. วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คูมิโกะ คาโต้ และ อิศรา ญาณताल. ๒๕๔๔. สภาพปัจจุบันของเอกสารพิบสาในสิบสองพันนา.

ใน สวัสดิ์ อ่องสกุล และ โยชุกี มาชูฮาระ (บรรณาธิการ), การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท, หน้า ๑๔๖-๑๕๐. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

แคทเธอริน เอ. โบวี. ๒๕๓๖. การค้าและผลิตภัณฑ์ผ้าในภาคเหนือของประเทศไทย จากมุมมอง

ทางประวัติศาสตร์. ใน ทองศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (บรรณาธิการ), ผ้าเอเชีย: มรดกร่วม

ทางวัฒนธรรม, หน้า ๑๖๓-๑๗๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

แห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน. ๒๕๕๒. ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียง

ตุง. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มรดกล้านนา.

- จากรุวรรณ พรมวัง. ๒๕๓๖. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทยเชื้อ
 วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา มัชฌิมบุรุษ. ๒๕๓๖. คำบอกเล่าชาวเวียงผาครอง. ใน สิบสองปันนา, หน้า ๕๕-๖๑.
 กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ๒๕๐๙. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระนคร:
 โรงพิมพ์เจริญธรรม.
- จูเหลียงเหวิน. 1994. ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสิบสอง
ปันนา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.
 เจ้าสวาทโลก. ภิกษุชาวไทยเชื้อ วัดป่าสักงาม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเชียงใหม่. ประเทศพม่า.
สัมภาษณ์, ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔.
- เจริญ มาลาโรจน์. ๒๕๒๙. วิเคราะห์วรรณกรรมไทยลือเรื่องคำขบถกสิบหัว. วิทยา
 นิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร.
- เจีย แยนจง. ๒๕๓๗. ไทลื้อสิบสองปันนาก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง. ใน สิบสองปันนา,
 หน้า ๓๗-๔๖. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- เจีย แยนจง. ๒๕๔๘. “คนไท” ไม่ใช่ “คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม.
- เฉาเส็งจาง และ จางหยวนซิง. ๒๕๓๐. ชนชาติไท. แปลโดย คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์
 ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร:
 คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนัก
 นายกรัฐมนตรี.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. [ม.ป.ป.] สายใยความสัมพันธ์ไท-ลาว บนผืนผ้า. ใน มรดกและแหล่ง
ท่องเที่ยวลาว, หน้า ๑๔๔-๑๕๒. องค์การท่องเที่ยวแห่งชาติ สปป. ลาว ร่วมกับ
 สำนักพิมพ์เพื่อชีวิต.
- ชวนพิศ นกตาชัย. นักศึกษาปริญญาโท สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา ภาควิชาภาษา
 ตะวันออก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สัมภาษณ์, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๓.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. ๒๕๑๗. วรรณกรรมไทยลือ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร.

- เผ่าหญิงกองแสง. ชาวไทลื้อ เมืองฮำ เขตปกครองตนเองสิบสองพันนามณฑลยูนนาน
 สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๕๒.
- ดีด, วิลเลียม คลิฟตัน. ๒๕๑๒. ประมวลเรื่องของชนชาติไทย พ.ศ. ๒๕๑๒. แปลโดย หลวง
 นิเพทย์นิติธรรม, รวบรวมโดย หลวงวิจิตรวาทการ. พระนคร: กรุงเทพฯพัฒนาภูมิ.
- ทวี สว่างปัญญากร. ๒๕๒๙. ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา. เชียงใหม่: มิตรนราการพิมพ์.
ทำวัตรคัมภีร์. ๒๕๒๙. ปริวรรตโดย อัมพร นามเหลา. นครราชสีมา: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด
 วิทยาลัยครูนครราชสีมา.
- เท่า คว้างแข็ง และ อ้ายคำ, เรียบเรียบ. ๒๕๔๔. เชื้อเครือเจ้าแสนหัวสิบสองพันนา. ปริวรรตโดย
เรณู วิชาศิลป์. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนกุล และ แพทรีเซีย ซีสแมน. ๒๕๓๑. ผ้าล้านนา: ยวน ลื้อลาว. เชียงใหม่:
 โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม.
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนกุล และ แพทรีเซีย ซีสแมน. ๒๕๓๓. ผ้าโบราณแห่งนครเชียงใหม่.
 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๐. เงินตราล้านนาและผ้าไท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง
 แอนด์พับลิชชิ่ง. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดาสยามบรมราช
 กุมารี เสด็จมาทรงเป็นประธานเปิดธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคเหนือ จังหวัด
 เชียงใหม่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๔๐)
- ธเนศ เวศร์ภาดา. ๒๕๔๙. หอมโลกวรรณศิลป์: การสร้างรสสุนทรีย์แห่งวรรณคดีไทย.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปาเจรา.
- ธวัชชัย ดุลยสุจริต. ๒๕๔๕. สัญลักษณ์มงคลจีน สืบสานจิต-วิญญาณบรรพชน.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ธีรนนท์ ช่างพิชิต. ๒๕๕๑. พิธีเจ้าเซ่น (อาซูรอ): อัตลักษณ์และการธำรงชาติพันธุ์ของมุสลิม
นิกายชีอะห์ในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. สาขาวิชามานุษยวิทยา
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นววรรณ พันธเมธา. ๒๕๕๐. คลังคำ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
 พับลิชชิ่ง.
- บาทหลวงดาซาร์ดี. ๒๕๓๙. จดหมายเหตุการณ์เดินทางสู่สยามประเทศ. แปลโดย สันต์ ท.
 โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ (1991).
- บำเพ็ญ ระวิน. ๒๕๓๒. ปฐมสมโพธิฉบับล้านนา. เชียงใหม่: ศูนย์ส่งเสริมตำราและเอกสาร
 วิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ๒๕๔๗. ไทยสิบสองปันนา. ๒ เล่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สยาม.
- บุญยัง ชุมศรี และ ชรินทร์ แจ่มจิตต์. ๒๕๔๒. บอกลี. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๗:
๓๓๕๒-๓๓๗๖.
- บุปผา จิระพงษ์ และ นันทนา อัครนิถิน. ๒๕๒๙. เยี่ยมครัวไทลื้อ. ใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว,
(บรรณาธิการ). รวมบทความวิชาการไทยลื้อเชียงใหม่, หน้า ๑๔๐-๑๔๓.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๑๗. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๒๔. การเสนอคติธรรมในมหาชาติลานนา. ใน งาน "มหาชาติ",
หน้า ๑๘๓-๑๙๑. ๒๑-๒๒ มีนาคม ๒๕๒๔. ณ ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๒๖. มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๓๙. ประเพณีสิบสองเดือน: วิถีชีวิตไทในรอบปี. ใน ชนชาติไทกับ
วัฒนธรรมข้าว, หน้า ๑-๒๓. ๑-๒ สิงหาคม ๒๕๓๙ ณ ห้องประชุมชั้น ๒ อาคารสถาบัน
ภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๔๔. พิธีทำขวัญข้าวทำขวัญควาย. ใน วัฒนธรรมข้าวของชนชาติ
ไท: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง, หน้า ๑๕๐-๑๕๕. (งานวิจัยได้รับการสนับสนุน
จากเงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลอง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี)
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๔๗. มองภาษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ๒๕๕๑. โคลงพระลอสอนโลก โคลงวิทูรสอนโลก โคลงเจ้าวิทูรสอน
หลาน. กรุงเทพมหานคร: คราฟแมนเพรส.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ศาสตราจารย์พิเศษ, ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา.
สัมภาษณ์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๓.
- ประชัน รัชพงษ์. ๒๕๔๒. ลื้อ. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๑๒: ๖๐๑๙-๖๐๓๐.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๓ เรื่องกรุงเก่า. ๒๕๑๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร: มปท. (พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพิมล บุญอาภา ฯ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่
๒๓ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๑)

ประพัฒน์ กองศรี. ๒๕๕๑. “ประเพณีเทศน์มหาชาติของชาวมอญ” ใน มหาชาติ ๔ ภาษา: ไทย
ลาว เขมร และมอญ. กรุงเทพมหานคร: ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร. (พิมพ์เพื่อแสดงมุทิตาจิตในโอกาสเกษียณอายุราชการ อาจารย์อัญชนา
จิตสุทธิญาณ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร)

ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริวงศ์. ๒๕๓๖. ดนตรีไทลื้อในสิบสองปันนา. ใน สิบสองปันนา, หน้า ๘๑-๙๓.

กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

ประเสริฐ ณ นคร. ๒๕๔๙. อักษร ภาษา จารึก วรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

พญาภิไทย. ๒๕๕๑. ไตรภูมิภิกขาหรือไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร:

องค์การค้ำของ สกสค.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. ๒๕๔๘. ฮก ลก ซิว ไชค ลาก อายุยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรมภาคพิเศษ.

พระคาค ทุมปาโล. ภิกษุชาวไทลื้อ วัดบ้านแก่งแก้ววงกฎ เมืองฮำ เขตปกครองตนเองสิบสอง

ปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๕๒.

พระคำถิ่น. ภิกษุชาวไทลื้อ เจ้าอาวาสวัดบ้านสวนมอนและวัดบ้านถิ่น เมืองฮำ เขตปกครองตนเอง

สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๒.

พระครูพิทักษ์ นิมฺพเขต. ภิกษุชาวไทย เจ้าคณะอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และเจ้าอาวาส

วัดพังลา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์, ๓ มกราคม ๒๕๕๑.

พระครูสิริสุตาภิณธ์ (ศุภชัย คำปิ่น). ๒๕๔๕. การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธา

ภิเชกแบบล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรม

ล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต). ๒๕๔๖. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่

๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์. ๒๕๕๑. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร. ๒๕๓๖. การศึกษามหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขารามหลวงพระ

บาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย. ภิษุชาวไทลื้อ เมืองยอง ประเทศพม่า วัดพระธาตุจอมทอง
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, ๑๙ มกราคม ๒๕๕๔.

พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย. ภิษุชาวไทลื้อ เมืองยอง ประเทศพม่า วัดพระธาตุจอมทอง
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔.

พระมหาวรเชษฐ มหาวิริโย. ภิษุชาวไทลื้อ เมืองยอง ประเทศพม่า วัดพระธาตุจอมทอง
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

พระมหาสุริยา คำกุนะ. ๒๕๔๘. การใช้ภาษาในมหาเวสสันดรชาดก ฉบับภาคอีสาน
(ลำมหาชาติ): การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาหงส์ สุจิตโต. ภิษุชาวไทลื้อ วัดพระธาตุหลวงถิ่น เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสอง
ปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๑๗ เมษายน ๒๕๕๒.

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตลิว), เรียบเรียง, จริย์ สุนทรสิงห์, ปรีวรรต. ๒๕๕๑. มหาชาติ
ภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร. เชียงใหม่: มรดกล้านนา.

พิสิทธิ์ ทับทอง, บรรณาธิการ. ๒๕๔๖. ทิพย์วาทีคีตศิลป์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ
(1984).

พูนพิศ อมาตยกุล, ศาสตราจารย์นายแพทย์, บรรณาธิการ. ๒๕๕๒. เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์
จากศาสน์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์
วงศ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

พ่อเผ่าขงบูร. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๘ เมษายน ๒๕๕๒.

พ่อเผ่าคำเพา. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๑๖ เมษายน ๒๕๕๒.

พ่อเผ่าหอม. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

พ่อเผ่าอินเกียงกกลอ. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน
สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๕๒.

พ่อนางหอม. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๕๒.

พ่อนางหอม. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

พ่อค้าอย่างน้อย. ชาวไทลื้อ เมืองลำ เขตปกครองตนเองสิบสองพันนา มณฑลยูนนาน

สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๑.

ภัทรพร นิลเศรษฐี. ๒๕๔๒. เครื่องเทียบยศ. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๓: ๑๒๑๔-๑๒๑๕.

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. ๒๕๔๘. กาละเกต: พระโพธิสัตว์ในอุดมคติและเจ้าพ่อในโลกทัศน์ของไทยพวน. ใน สุกัญญา สุขฉายา (บรรณาธิการ), พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย, หน้า ๑๒-๕๖. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มณี พยอมยงค์. ๒๕๑๙. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติ ฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มณี พยอมยงค์. ๒๕๒๙. เปรียบเทียบโคลงปทุมสังกา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มณี พยอมยงค์. ๒๕๓๙. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์.

มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาศนะ. ๒๕๓๘. เครื่องสักการะในล้านนาไทย. เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์. (จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกฉลอง ๗๐๐ ปีนครเชียงใหม่)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตร นิกาย เอกก ทุก ดิกนิบาต. เล่มที่ ๒๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๙)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา. เล่มที่

๒๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑. เล่มที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม

๒๕๓๙)

มหาชาติล้านวนอีสาน. ๒๕๓๑. รวบรวมและตรวจชำระโดย ประภาส สุระเสน.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร. (หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในมหามงคลสมัยรัชมง์เกล้าภิเศก วันที่ ๒
กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑)

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓. พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ เล่มที่ ๑.
พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓. พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ ๔ ภาคที่
๓. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔. พระสูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร:
พระสูตรและอรรถกถาแปลทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑. ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์. ผลงานทางวิชาการเพื่อเชิดชู
ชาติพันธุ์ ลำดับที่ ๓ โดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ๑๓ กัณฑ์. ๒๕๑๗. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของ
คุรุสภา.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๓. ลวดลายและสีเส้นบนผ้าทอพื้นเมือง โครงการพัฒนาผ้าและ
ผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองทั่วประเทศเพื่อส่งเสริมการส่งออก. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๕๔. ลายผ้า, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://student.swu.ac.th/hm471010393/culture.htm> [๒๕๕๔, มกราคม ๑๖].

มัชฌิมา วีรศิลป์. ๒๕๔๙. การศึกษาวรรณกรรมล้านนา เรื่องเวสสันดรชาดก จำนวนไม่ใ้แจ้
เรียงแดง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มาลา คำจันทร์. ๒๕๕๑. ผีในล้านนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บีเคเวิร์ม.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. ๒๕๕๐. คู่มือการฟังพระพุทธรูป ฉบับมูลนิธิภูมิพลโลกิขุ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ.

แม่เผ่าหอม. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองพันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๙ เมษายน ๒๕๕๒.

- แม่อุ้นคำ. ชาวไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๑.
- ยรรยง จิระนคร. ๒๕๔๔. วัฒนธรรมข้าวและการจัดระเบียบสังคม. ใน วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง, หน้า ๒๙-๗๖. (ทุนวิจัยเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ยรรยง จิระนคร. ๒๕๔๘. “คนไท” ไม่ใช่ “คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ยรรยง จิระนคร และ รัตนาพร เศรษฐกุล. ๒๕๕๑. ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ยศ สันตสมบัติ และคนอื่นๆ. ๒๕๔๗. นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน. เชียงใหม่: วิทอินดีไซน์.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. ๒๕๔๗. ตำราการแพทย์พื้นบ้านล้านนา สาขาหมอกายภาพบำบัด. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- รัชฎา สุขแสงสุวรรณ. ๒๕๔๗. ผ้าไทคัง ไทเวียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.
- รัตนาพร เศรษฐกุล. ๒๕๔๒. อิทธิพลของคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไทย: กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๕. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๖. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รุจพร ประชาเดชวัฒน์. ๒๕๔๑. ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้าน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบล้านนากับสิบสองปันนา. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. ๒๕๔๘. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ไทยวน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลมูล จันทร์หอม. ๒๕๓๘. การศึกษาเปรียบเทียบสุภาชิตล้านนากับสุภาชิตไทลื้อ. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ลือ ศรีปุณะเดช และ พรหมา พรหมดาว. ๒๕๓๙. ฮีตบ้าน-คลองวัดเกี่ยวกับการเอาบุญพระเวสและประมวลวรรณกรรมคำกลอนอีสาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- วกุล มิตรพระพันธ์. ๒๕๕๓. มหาชาติไทยลือลือที่ ๑-๗: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรพร บำบัด. ๒๕๓๖. อาหารไทยลือลือ. ใน สิบสองปันนา, หน้า ๑๑๓-๑๒๓. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- วัลลภ นามวงศ์พรหม. ๒๕๔๗. กลองหลวง. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- วิที พานิชพันธ์. ๒๕๔๗. ผ้าและสิ่งถักทอไทย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. ๒๕๕๓. คง เข้ม ข้าม ขลัง เครื่องรางล้านนา. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง เครื่องรางของขลัง วัฒนธรรมชาวพุทธในสุวรรณภูมิ, หน้า ๑-๑๖. สิงหาคม ๒๕๕๓ โดยสถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศูนย์คติชนวิทยา และ สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วินัย ปราบริปู. ๒๕๕๒. จิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน. น่าน: หอศิลป์น่าน.
- เวสสันดรที่ปนี ภาควิชาภาษาไทย. ๒๕๔๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักราชเลขาธิการ. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวัชรธรรมาภรณ์ [สุรพงษ์ ญาณวโร] วันพุธที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐)
- ศรีเลา เกษพรหม. ๒๕๓๘. ประเพณีชีวิตคนเมือง. ชุดภูมิปัญญาล้านนา ลำดับที่ ๑. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (เอกสารร่วมสมโภชเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี)
- ศรีเลา เกษพรหม. ๒๕๔๒. ตาง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๕: ๒๓๙๔.
- ศานติ ภัคดีคำ. ๒๕๕๑. ประเพณีเทศน์มหาชาติกรุงกัมพูชา. ใน มหาชาติ ๔ ภาษา: ไทย ลาว เขมร และมอญ. กรุงเทพมหานคร: ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. (พิมพ์เพื่อแสดงมุทิตาจิตในโอกาสเกษียณอายุราชการ อาจารย์อัญญาจิตสุทธิญาณ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร)
- ศักดิ์ศรี แย้มนั้ดดา. ๒๕๓๔. ความรู้ทางประพันธศาสตร์. ใน วรรณวิทยา, หน้า ๑๐๓-๑๓๕. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมวิชาการ, สถาบันภาษาไทย. ๒๕๔๓. ประชุมโคลงโลกนิติ. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของครุสภา.
- ศิวาพร ลีตะฐาน ณ ถลาง. ๒๕๓๙. ในห้องถิ่นนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ศิวาพร ณ ถลาง. ๒๕๔๕. ชนชาติไทยในนิทาน: แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ศิวาพร ณ ถลาง. ๒๕๕๒. ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิลปากร, กรม. ๒๕๓๑. มหาชาติสำนวนอีสาน. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม. ๒๕๓๕ก. ดุริยางค์อีสานศิลป์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

ศิลปากร, กรม. ๒๕๓๕ข. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ (หมวดศาสนาจักร) ไตรภูมิโลก

วินิจฉัยยกถา. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ส. พลายน้อย. ๒๕๓๔. เกร็ดโบราณคดี ประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยาก.

สงบ ฉิมพลี. ๒๕๒๙. ลักษณะการแต่งกาย ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไทยลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. ใน รวมบทความทางวิชาการไทลื้อ: เชียงคำ, หน้า ๑๒๑-๑๒๖.

สงวน สุขโชติรัตน์. ๒๕๕๓. ประเพณีไทยภาคเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๕๔. วิถีศาสตร์: บริศนา ศรัทธา และคัมแห่งอาวุธไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๔. การแต่งกายของสตรีล้านนา, [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://www.sri.cmu.ac.th/~maeyinglanna/main10/main.php> [๒๕๕๔, มกราคม ๒๗].

สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

สันติ เพ็งเข้ม. วิทยากรประจำพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน. สัมภาษณ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

สนั่น ธรรมภิ. ๒๕๔๒ก. จักเข้. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๓: ๑๔๕๑-๑๔๕๒.

สนั่น ธรรมภิ. ๒๕๔๒ข. ตั้ง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๕: ๒๕๐๖-๒๕๐๙.

สนั่น ธรรมภิ. ๒๕๕๐. โชคกลางของขลัง อารักษ์. โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนา

โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม.

สมใจ แซ่จ้าว และ วีระพงศ์ มีสถาน. ๒๕๔๑. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. นครปฐม:

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมหมาย เปรมจิตต์. ๒๕๔๔. มหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มิ่งเมือง.

สาวตรี สุวรรณสถิต และ มนต์จิต เทียมสิงห์. ๒๕๓๖. มรดกสิ่งทอไทลื้อกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง

ไป: กรณีบ้านผานม. ใน ทองคำดี ปรางค์วัฒนากุล (บรรณาธิการ), ล้านนาสู่ล้านช้าง,

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

- สุกัญญา สุขฉายา. อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, ๒๗ เมษายน ๒๕๕๔.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ๒๕๓๐. ศิลปวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของผู้คนในตระกูลไทย-ลาวกลุ่มต่างๆ. ใน คนไทยอยู่ที่ไหนบ้าง, หน้า ๑๑๒-๑๒๑. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. ๒๕๔๘. เจิมจันทร์กัณฑ์สดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. ๒๕๓๙. สุขวัฒนฉะวฬวง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. ๒๕๕๐. เยือนถิ่นทุ่งทองสิบสองพันนา. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. ๒๕๒๔. มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ. ใน งาน “มหาชาติ”, หน้า ๑-๖๐. ๒๑-๒๒ มีนาคม ๒๕๒๔. ณ ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล ดำริห์กุล. ๒๕๔๒. ล้านนา: สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย.
- เสฐียรโกเศศ. ๒๕๐๖. ขวัญและประเพณีการทำขวัญ. พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์.
- เสฐียรโกเศศ. ๒๕๑๕. เมืองสวรรค์และมีสาងเทวดา. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- เสถียร ฉันทะ. ๒๕๔๗. แนวความคิดการจัดการสุขภาพของชาวไทยลื้อ. ใน นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน, หน้า ๓๑๓-๓๕๑. เชียงใหม่: วิทอินดีไซน์.
- เสรี พงศ์พิศ. ๒๕๔๙. ไสยศาสตร์ในสังคมไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ ๘-๑๕ ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า ๒๘๓-๓๙๖. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมนิราช.
- เหม็นต สุนทร. ๒๕๕๒. ปราสาทนกกหัสติลึงค์แห่งแผ่นดินล้านนา. ใน งานพระเมรุ: ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง, หน้า ๑๖-๔๑. กรุงเทพมหานคร: อุษาคเนย์.
- อณูภา อัสวปิยานนท์. ๒๕๒๘. การศึกษาวิเคราะห์มหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน จากต้นฉบับวัดกลางโคกค้อ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- อนาโตล โรเจอร์ เบ็ลติเยร์. ๒๕๔๔. สถานภาพวรรณกรรม ไทจีน ไทลื้อ และลัวะ. ใน สวัสดิ์ อ่องสกุล และ โยชูกิ มาซุฮารุ (บรรณาธิการ), การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท, หน้า ๘๑-๑๐๘. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อนาโตล โรเจอร์ เบ็ลติเยร์. ๒๕๕๒. ภาษิตตระกูลไท. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.
- อนุชา พิมศักดิ์. ๒๕๕๐. ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์: โครงสร้าง เนื้อหา และบทบาทในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิรดี เตชะศิริวรรณ. ๒๕๔๖. พัฒนาการของอักษรและอักษรวรรณในเอกสารไทลื้อ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๓๗. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ประเสริฐ ณ นคร, อยู่เคียง แซ่ไคว้, ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, ลมุล จันทน์หอม และ พรรณเพ็ญ เครือไทย. ๒๕๓๙. พจนานุกรมล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์. (จัดพิมพ์ในวโรกาสเฉลิมฉลอง ๗๐๐ ปีเมืองเชียงใหม่)
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ. ๒๕๔๓. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีสุน.
- อ้ายวัง. ช่างขับชาวไทลื้อ เมืองลวง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๑.
- อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา. ๒๕๔๙. สุภาษิตไทลื้อ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อীগวางคำ. ชาวไทลื้อ เมืองฮ่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๑.
- อี่จันหอม. ชาวไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.
- อี่จามฟอง. ชาวไทลื้อ เมืองล่า เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๑.
- อี่สอน. ชาวไทลื้อ เมืองซอน เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๑.

อี้สอณ. ชาวไทลื้อ เมืองซอน เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน. สัมภาษณ์, ๒ กันยายน ๒๕๕๑.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๒ก. เครื่องทำว้าห้ำประการ. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๓: ๑๒๑๓.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๒ข. ดนตรีพื้นเมืองล้านนา. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๔: ๒๐๘๘-๒๑๐๐.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๒ค. ผีคู่ค้อย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๘: ๔๑๑๖.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๒ง. ฟ้อนเชิง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ ๙: ๔๘๓๕-๔๘๔๔.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๕. เวสสันดรชาดกฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มิ่งเมือง.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๖. วรรณกรรมล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๗. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มิ่งเมือง.

อุดม อรุณรัตน์. ๒๕๒๙. ดุริยางคดนตรีจากพระพุทธรูป. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

ภาษาต่างประเทศ

ภาษาอังกฤษ

Williams C.A.S. 2002. Chinese Symbolism and art motifs. Third Revised Edition Sixth Printing. Boston: Tuttle.

Anatole Roger Peltier. 1987. Tai Khoeun Literature. Bangkok: Ecole Française D' Extreme-Orient and Social Research Institute Chiang Mai University.

ภาษาบาลี

Cone Margaret. 2001. Dictionary of Pali. Oxford: Pali Text Society.

ภาษาจีน

《中国贝叶经全集》编辑委员会编. 2001. 中国贝叶经全集第2卷《维先达腊》(上). 云南: 人民出版社.

《中国贝叶经全集》编辑委员会编. 2001. 中国贝叶经全集第2卷《维先达腊》(下). 云南: 人民出版社.

ภาษาญี่ปุ่น

久美子 加藤 研究代表者 中国・ラオス・タイにおけるタイ・ルー族史料 の研究平成
13年3月

ภาษาไทยถิ่น

เวสสันดรชาดกไทยถิ่น ฉบับครุบาแสงหล้า. (ภาษาไทยถิ่น อักษรไทยถิ่น) พับสา ๑ ฉบับ.

(สมบุญธรรม) วัดสายเมือง อ.ท่าซี้เหล็ก จ.เชียงใหม่ ประเทศพม่า.

ภาษาไทยลื้อ

กัณณวาทิตชาดก. จ.ศ. ๑๓๖๙. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). ใบลาน ๑ ผูก (สมบุญธรรม).

วัดหลวงราชฐานสุทธาวาส บ้านสวนมอน เมืองฮำ สิบสองพันนา.

พุทธนิมมาลายุยวัตถุ. จ.ศ. ๑๓๗๐. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). พับสา ๑ ฉบับ (สมบุญธรรม).

วัดบ้านหนาด บ้านหนาด เมืองล้า สิบสองพันนา.

ปถมมาลายุยวัตถุ. จ.ศ. ๑๓๖๙. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). จ.ศ. ๑๓๗๐. พับสา ๑ ฉบับ

(สมบุญธรรม). วัดบ้านหนาด บ้านหนาด เมืองล้า สิบสองพันนา.

มันธาดุราชาดก. จ.ศ. ๑๓๖๙. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). ใบลาน ๑ ผูก (สมบุญธรรม).

วัดหลวงราชฐานสุทธาวาส บ้านสวนมอน เมืองฮำ สิบสองพันนา.

ยอดบารมี. จ.ศ. ๑๓๗๐. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). พับสา ๑ ฉบับ (สมบุญธรรม). วัดบ้านหนาด

บ้านหนาด เมืองล้า สิบสองพันนา.

วิปากเวสสันดร. จ.ศ. ๑๓๗๐. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). พับสา ๑ ฉบับ (สมบุญธรรม).

วัดบ้านหนาด บ้านหนาด เมืองล้า สิบสองพันนา.

อานิสงส์เวสสันดร. จ.ศ. ๑๓๖๙. (ภาษาไทยลื้อ อักษรไทยลื้อ). ใบลาน ๑ ผูก (สมบุญธรรม).

วัดหลวงราชฐานสุทธาวาส บ้านสวนมอน เมืองฮำ สิบสองพันนา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

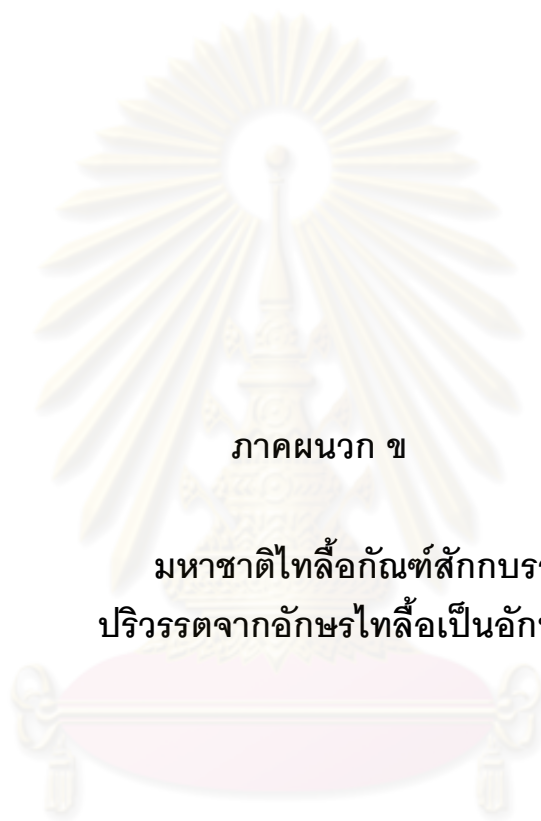
ภาคผนวก ก

ตัวอย่างต้นฉบับมหาชาติไถลื้อและธัมม์บริวารบางเรื่อง
ที่ถวายเป็นมรดกกับมหาชาติไถลื้อ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธัมม์มันธาตุราด ธัมม์กัณณวัตติ และธัมม์บารมี สำนักวัดบ้านสวนมอน เมืองลำ สิบสองปันนา

ภาคผนวก ข

มหาชาติไทยลือกัณฑ์สักกบรรพ
ปริวรรตจากอักษรไทยเป็นอักษรไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ลี้กบรพ/๙๐๔/๑ นโมตสฺสตุฏฺเฐ เอวฺนุเตสุ อญฺญมญฺญ สมุโฆทนียํ ก
นโมตสฺสตุฏฺเฐ เอวฺนุเตสุ อญฺญมญฺญ สมุโฆทนียํ ก
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๒ ถักฺเกนฺเตสุ สาธโว พังดูราสบุริสทงฺหลาย ผุ่ยงฺชายน้อย
ถักฺเกนฺเตสุ สาธโว พังดูราสบุริสสะทงฺหลาย ผุ่ยงฺชายน้อย
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๓ ไหญ่ ตั้งใจไฝ่ตาฟัง ยังรสถัมมกัณเรจรรอด ล้าดับจอตมาทั้น ตาม
ใหญ่ ตั้งใจไฝ่ตาฟัง ยังรสถัมมกัณเรจรรอด ล้าดับจอตมาทั้น ตาม
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๔ อันเราจักเทศ จาห้องเหตุลี้กบ้น นี้เทื่อ เตสุ มักว่า ทวิสฺขตฺติ
อันเราจักเทศน์ จาห้องเหตุลี้กบ้น นี้เทื่อ เตสุ มักว่า ทวิสฺขตฺติ
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๕ เยสุ ในเมื่อท้าวทงสองขัตติยชาติ คือว่าพระยาเวสสันดรราช แล
เยสุ ในเมื่อท้าวทงสองขัตติยชาติ คือว่าพระยาเวสสันดรราช แล
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๖ นางราชมัททรี ปิติมิวโรด ยินดีสวดหนักหนา ยังจयरจาคักค้อย
นางราชมัททรี ปิติมิวโรจน์ ยินดีสวดหนักหนา ยังเจียรจาคักค้อย^๒
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๗ ชมชื่นช้อยถึงทาน ด้วยสาธุการคิดชอบ สองด้านตอบจานจา ด้วยประการ
ชมชื่นช้อยถึงทาน ด้วยสาธุการคิดชอบ สองด้านตอบจานจา ด้วยประการ
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๘ ดั่งนี้ สวดแล อถสฺกุโก เมื่อนั้นพระยาอินทาทนวิเสศ รู้แจ้งเหตุ
ดั่งนี้ สวดแล อถสฺกุโก เมื่อนั้นพระยาอินทาทนวิเสศ รู้แจ้งเหตุ
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๙ หุ่ไร ครครนิงใจว่าดั่งนี้ หิโย ในวันวานี้สวด ท้าวตนสร้างปร
หุ่ระทัย ก็ครนิงใจว่าดั่งนี้ หิโย ในวันวานี้สวด ท้าวตนสร้างประ
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๑๐ หมวดโพธิสมพาน คือว่าพระภูพานเวสสันดรราช คได้หื้อสอง
หมวดโพธิสมภาร คือว่าพระภูบาลเวสสันดรราช ก็ได้หื้อสอง
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๑๑ น้อยขนาดกุมमार แก่พราหมณาจารย์ด้วยง่าย เอาลูกแก้วจ่ายเปน
น้อยนาฏกุมमार แก่พราหมณาจารย์ด้วยง่าย เอาลูกแก้วจ่ายเป็น
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๑๒ ทาน แผ่นดินฐานไหวหวั่ ก้องสนั้ไพมา อิทานิโกจิ หลอร
ทาน แผ่นดินดานไหวหวั่น ก้องสนั้ไปมา อิทานิโกจิ หลอน
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๑๓ ว่าชายผู้ไญผู้ ๑ สวด มีชาติลวดหินา เข้ามาสู่สาลา
ว่าชายผู้ใดผู้ ๑ สวด มีชาติลวดหินา เข้ามาสู่สาลา
- ลี้กบรพ/๙๐๔/๑๔ พรบาท ข้เอนางแก้วราชมัททรี ผู้มีลักขณดีอันยิ่ง ถ้าวทุกสิ่ง

^๑ สวด คือ คำลงท้าย

^๒ คักค้อย คือ ชัดเจน, ดี

- พระบาท ขอเอานางแก้วราชมัทรี ผู้มีลักษณะดีอันยิ่ง ถ้วนทุกสิ่ง
 สักกบรพ/๙๐๔/๑๕ บั้วระบัด คือสี่ละวัตพ์แพง ปฏิบัติแห่งผัวกั้วร อันพระยาเวสสันต
 บั้วระบัด^๑ คือสี่ละวัตฺรพอแพง ปฏิบัติแห่งผัวขั้วญ อันพระยาเวสสันต
 สักกบรพ/๙๐๔/๑๖ วรรษ คัจหีคือยคาคอดอยู่พอยตัว เปนเอโกเลิศแลว มั่นคัจขัเอานาง
 วรรษ กัจหีคือยคาคอดอยู่พอยตัว เปนเอโกเลิศแลว มั่นกัจขัเอานาง
 สักกบรพ/๙๐๖/๑ แก้วมัทรี หนีไฟพืงมีบ่อยา ชาแล ตโต แรกแต่นั้น
 แก้วมัทรี หนีไปพืงมีบ่อยา ชาแล ตโต แรกแต่นั้น
 สักกบรพ/๙๐๖/๒ ดีหลี ส่วรว่าพระสีตนสักสวาด คัจเป็นอันทุกขัไรขนาดเขนใจ
 ดีหลี ส่วนว่าพระสีตนสักสวาด^๒ กัจเป็นอันทุกขัไรขนาดเขญใจ
 สักกบรพ/๙๐๖/๓ บ่มีคนไญจมาอุปัฏฐาก ด้วยลูกไม้มากหรัวมัน พระนักรันคัจทุกขั
 บ่มีคนใดจักมาอุปัฏฐาก ด้วยลูกไม้มากหรัวมัน พระนักรันกัจทุกขั
 สักกบรพ/๙๐๖/๔ ยาก ล้าปากด้วยอาหาร ชาแล ผนุหน่า ครอบคูนท์เจ้าฟ้า
 ยาก ล้าปากด้วยอาหาร ชาแล ผนุหน่า ครอบคูนท์เจ้าฟ้า
 สักกบรพ/๙๐๖/๕ กับเพศหน้าเปนพราม เข้าไฟสู่อารามหิมวาส แห่งพระบาท
 กับเพศหน้าเปนพราหมณ์ เข้าไปสู่อารามหิมวาส แห่งพระบาท
 สักกบรพ/๙๐๖/๖ เจ้ารสี วอระขัเอานางราชมัทรีสี่ริเลิศแลว เมมิงแก้วกอยใจ
 เจ้ารสี วอนขอเอานางราชมัทรีสี่ริเลิศแลว เมมิงแก้วกอยใจ
 สักกบรพ/๙๐๖/๗ เจ้าจอมไธธิราช ภูวนาตรสี ค่ถือเอายอดทานบารมีเลิศแลว
 เจ้าจอมไธธิราช ภูวนาตรสี ก็ถือเอายอดทานบารมีเลิศแลว
 สักกบรพ/๙๐๖/๘ บ่หีนางหน่อแก้วสาธาณ แก่คนสามารถผู้อื่น พายลุดรคัจยื่น
 บ่หีนางหน่อแก้วสาธาณ แก่คนสามารถผู้อื่น ภายลุน^๔คัจยื่น
 สักกบรพ/๙๐๖/๙ หีคีนป็น ยังนางมัทรีสันดั่งเก่า ขึ้นไว้เล่าดีหลี แก่พระสี
 หีคีนป็น ยังนางมัทรีสันดั่งเก่า คีนไว้เล่าดีหลี แก่พระสี
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๐ รัมมิกราช แลคัจขึ้นมาสู่ปราสาทแก้วดาวดีสา ชาแล
 รัมมิกราช แลคัจคีนมาสู่ปราสาทแก้วดาวดีสา ชาแล
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๑ คันว่าพระยาอินทร์่าพืงดั่งนี้แลว ตนแก้วจิงลีลา สเดจลงมาลุ่ม

^๑ บั้วระบัด คือ ปฏิบัติ

^๒ สักสวาด คือ สง่างามและองอาจ

^๓ สามานย์ คือ เลวทรามต่ำช้า

^๔ ภายลุน คือ ภายหลัง

- คันทว่าพระยาอินท์ว่าฟังตั้งนี้แล้ว ตนแก้วจึงลีลา เสด็จลงมาลุ่ม
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๒ ฟ้ำ หวายหน้ารอดวงกฎ เข้ามาสู่อาศรมบพพระบาท เมื่อสยง^๑ขึ้น
 ฟ้ำ^๒ หวายหน้า^๓รอดวงกต เข้ามาสู่อาศรมบพพระบาท เมื่อสยง^๓ขึ้น
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๓ ยวะยาด^๔แห่งรัสมิ์ สายสุริยวิถีเรืองรอด ขึ้นพันยอดเขา
 ยวะยาด^๔แห่งรัสมิ์ สายสุริยวิถีเรืองรอด ขึ้นพันยอดเขา
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๔ คนธรร วันนั้นแล ตมตฤ์ ปกาเสนุโต สตถาอาหะ สัตถา
 คนธรร วันนั้นแล ตมตฤ์ ปกาเสนุโต สตถาอาหะ สัตถา
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๕ สัพพัญญุตผ่านแผ้ว นิ่งแท่นแก้วปราบชินมาร จัไขอัทธานิทาน
 สัพพัญญุตผ่านแผ้ว นิ่งแท่นแก้วปราบชินะมาร จักไขอัทธานิทาน
 สักกบรพ/๙๐๖/๑๖ หี้แจ้งจยด แก่เททยดแลบุฤชน พรทสพลตนองอาด จิงจ
 หี้แจ้งเจียด แก่เทเวศแลปฤชน พระทสพลตนองอาจ จิงจัก
 สักกบรพ/๙๐๘/๑ กลาวเปนจตุรบาทคาถาว่า ตโต รตยา วิว สเน สุริยสุสุค
 กล่าวเปนจตุรบาทคาถาว่า ตโต รตยา วิว สเน สุริยสุสุค
 สักกบรพ/๙๐๘/๒ มนั ปติ สกุโก พุราหุมณวณูณน ปาโต เตสั อทิสุสส
 มนั ปติ สกุโก พุราหุมณวณูณน ปาโต เตสั อทิสุสส
 สักกบรพ/๙๐๘/๓ ตั้งนี้ ภิกฺขเว ดูราภิกฺขุทั้งหลาย ฝูงทรงสีลไสสาโรด อริยโคตร
 ตั้งนี้ ภิกฺขเว ดูราภิกฺขุทั้งหลาย ฝูงทรงสีลไสสาโรจัน อริยโคตร
 สักกบรพ/๙๐๘/๔ ชีณา ในเมื่อสั่งยเวลารายตรีคีนันแลรุ่ง สายฟ้าพุ่งผผาย
 ชีณา ในเมื่อสั่งยเวลารายตรีคีนันแลรุ่ง สายฟ้าพุ่งผผาย
 สักกบรพ/๙๐๘/๕ พรสุริยสายส่องขึ้น เรืองรุ่งพื้นควงดิน พระยาอินท์ตนวิเสศ แล้ง
 พระสุริยะสายส่องขึ้น เรืองรุ่งพื้นควง^๕ดิน พระยาอินท์ตนวิเสศ แล้ง
 สักกบรพ/๙๐๘/๖ กับเพศเปนพราม เข้ามาสู่อารามเจ้าหล้า อยู่ช่องหน้าปราภฏ
 กลับเพศเป็นพราหมณ์ เข้ามาสู่อารามเจ้าหล้า อยู่ช่องหน้า^๖ปราภฏ
 สักกบรพ/๙๐๘/๗ แก่สองฎาวบเมื่อเข้า หั้นแล ฤตฺวาจปนุน คันทว่าอินทาสักกพราม
 แก่สองดาวบเมื่อเข้า หั้นแล ฤตฺวาจปนุน คันทว่าอินทาสักกะพราหมณ์

^๑ ลุ่มฟ้ำ คือ แผ่นดิน

^๒ หวายหน้า คือ หน้า

^๓ สยง คือ เหาะ.

^๔ ยวะยาด คือ พราวสะพั้ง

^๕ ควง คือ บริเวณ, ละแวก

^๖ ช่องหน้า คือ ต่อหน้า, เฉพาะหน้า

- สลักบรพ/๙๐๘/๘ ยืนอยู่แล้ว จักริบขี้อนางแก้วไปยืนควรว อันจักปราไสหรวมาใหม่
ยืนอยู่แล้ว จักริบขอเอานางแก้วไปยืนควรว อันจักปราศรัยหวนมาใหม่
- สลักบรพ/๙๐๘/๙ แยมย้ายไฝจางจ ด้วยพรหมณกถาว่า กจจิกุโมโต กุ
แยมย้ายไฝจางจ ด้วยพรหมณกถาว่า กจจิกุโมโต กุ
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๐ สลัม กจจิกุ โมโต อนามยัม กจจิกุ อุณูเฉน ยาเปถ กจจิกุ
สลัม กจจิกุ โมโต อนามยัม กจจิกุ อุณูเฉน ยาเปถ กจจิกุ
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๑ มุลผลา พหุ กจจิกุ ทังสา มกสา จ อปุปเมว สรัส
มุลผลา พหุ กจจิกุ ทังสา มกสา จ อปุปเมว สรัส
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๒ ปา วเน วาพมิกาภิณูณ กจจิกุ หีสสา นวิชชติ ดังนี้ โภ
ปา วเน วาพมิกาภิณูณ กจจิกุ หีสสา นวิชชติ ดังนี้ โภ
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๓ โต ข้าไหว้พระบัวพิตรราเฮยพระบาท ยังปได้พระยาธิโรคา แล
โต ข้าไหว้พระบัวพิตรราเฮยพระบาท ยังปได้พระยาธิโรคา แล
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๔ ฤฯ อนามยัม ความทุกข์หราบได้ แก่ท่านไฉ่ยภูบาน แลฤฯ ยา
ฤฯ อนามยัม ความทุกข์หราบได้ แก่ท่านไฉ่ยภูบาล แลฤฯ ยา
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๕ เปถ ยังค้อยล้งสันดานทิ้งหอด สืบสายรอดวันคืน แลฤฯ หัวมันแล
เปถ ยังค้อยเลียงสันดานถึงหอด สืบสายรอดวันคืน แลฤฯ หัวมันแล
- สลักบรพ/๙๐๘/๑๖ หัวชาก หราบยากสักอัน แลฤฯ ทังสา ยกสา จ เหลือกยุง
หัวชาก^๒ หาบยากสักอัน แลฤฯ ทังสา ยกสา จ เหลือก^๓ยุง
- สลักบรพ/๙๑๑/๑ บินสวะสวา ยังบ่เข้าใกล้ล่าหีสสา แลฤฯ สรัสปา งูสิง
บินสวะสวา ยังบ่เข้าใกล้ล่าหีสสา^๔ แลฤฯ สรัสปา งูสิง^๕
- สลักบรพ/๙๑๑/๒ สาดัวใหญ่ งูน้อยไขว่เหลือหลาม บ่คำรามท้าวไฉ่ย ด้าวป่าไม้
สาดัวใหญ่ งูน้อยไขว่เหลือหลาม บ่คำรามท้าวไฉ่ย ด้าวป่าไม้
- สลักบรพ/๙๑๑/๓ อานา วาพมิกา ราชสีแรดซ้าง เขาอยู่สร้างในดง บ่มา
อานา วาพมิกา ราชสีห์แรดซ้าง เขาอยู่สร้างในดง บ่มา
- สลักบรพ/๙๑๑/๔ จนเยะโทษ แดแก่เจ้าตนสร้างปรหมวดสมพาน ชฤฯ เอ

^๑ บัวพิตรรา คือ บพิตร, ผู้เป็นใหญ่

^๒ หัวชาก หรือ หัวชวก คือมันชนิดหนึ่ง

^๓ เหลือก น. เหลือบ ชื่อแมลงหลายชนิดในวงศ์ Tabanidae รูปร่างคล้ายแมลงวันแต่โตกว่า ตัวเมียดูดเลือดคนและสัตว์.

^๔ หีสสา หรือ หิงสา คือ เบียดเบียนทำร้าย

^๕ สิง น. งูเห่าตาลานเรียกงูสิง

- จนเยะโทษ แก่เจ้าตนสร้างประหมวดสมภาร ขฤฯ เอ
- สักกบรพ/๙๑๑/๕ วัปฺตุเต ในเมื่ออินทาสักกพราหมกล่าวแลว ตนแก้วค้ปฏิสัณฐาน
วัปฺตุเต ในเมื่ออินทาสักกะพราหมณ์กล่าวแลว ตนแก้วค้ปฏิสัณฐาน
- สักกบรพ/๙๑๑/๖ ลวดจันจาต่านตอบ อันประกอบด้วยคาถาว่า กุสลั เจว ใน พราหุเม
ลวดจันจาต่านตอบ อันประกอบด้วยคาถาว่า กุสลั เจว ใน พราหุเม
- สักกบรพ/๙๑๑/๗ อโถ พราหุเม อนา^๖ยั อโถ อุกฺเขน ยาเปม อโถ
อโถ พราหุเม อนา^๖ยั อโถ อุกฺเขน ยาเปม อโถ
- สักกบรพ/๙๑๑/๘ มุลผลา พหุ อโถ ทังสา มกสา จ อปฺปเมว ส
มุลผลา พหุ อโถ ทังสา มกสา จ อปฺปเมว ส
- สักกบรพ/๙๑๑/๙ ธีสฺปา วเน วาพิมิคากิณเณ ธีสฺปา เมยฺหิ น วิชฺชติ
ธีสฺปา วเน วาพิมิคากิณเณ ธีสฺปา เมยฺหิ น วิชฺชติ
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๐ พราหุเม ดูราพราหมผู้ทวยทอยด์ ท่านถามเหตุกรียา กุสลัโรคา หรา
พราหุเม ดูราพราหมณ์ผู้เที่ยวเที่ยว^๖ ท่านถามเหตุกรียา กุสลัโรคา หา
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๑ บัได๋ บัห่อรใช้เจบตณ อนามยั หรากังวณบัได๋ ทุกข์บัไกลั
บัได๋ บัห่อนใช้เจบตณ อนามยั หากังวลบัได๋ ทุกข์บัไกลั
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๒ มาจณ ยาเปถ เราเลี้ยงตนบ่ยาก ลูกไม้มากหลายอัน มุล
มาจณ ยาเปถ เราเลี้ยงตนบ่ยาก ลูกไม้มากหลายอัน มุล
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๓ ผลา หรัวมันแลหรัวซาก ยังได้มากพ้งันแลพราหมเฮย ทังสา จ เหล็ก
ผลา หัวมันแลหัวซาก ยังได้มากพอฉันแลพราหมณ์เฮย ทังสา จ เหลือก
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๔ ยุงบินยะไย๋ บัมาไต่ตนเรา สิริสฺปา งูเหลิมหลายาว
ยุงบินยะไย๋ บัมาไต่ตนเรา สิริสฺปา งูเหลื่อมหลายาว
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๕ ยีต บัสลีตักัยวสักที วาพิมิคา ราชสีแลเสื่อปา แรดซ้าง
यीต บัสลีตักัยวสักที วาพิมิคา ราชสีห์แลเสื่อปา แรดซ้าง
- สักกบรพ/๙๑๑/๑๖ ล่าไผมา บัรวีกัทำโทษ แก่เราอันสร้างประหมวดเปนซี แล
ล่าไปมา บัรวีกักระทำโทษ แก่เราอันสร้างประหมวด^๖เปนซี แล
- สักกบรพ/๙๑๒/๑ พราหมเฮย สตุต ใน มาเส วสดี ดูราพราหม เรามาอยู่ป่าที่นี้
พราหมณ์เฮย สตุต ใน มาเส วสดี ดูราพราหมณ์ เรามาอยู่ป่าที่นี้

^๕ ต่าน คือ พุด

^๖ เที่ยวเที่ยว หรือ เที่ยวเทศ คือ เดินทางไกล

^๗ ประหมวด คือ ผนวช, บวช

- สั๊กบรพ/๙๑๒/๒ นานชะล่า คอบได้พำเจตเดิน มีชีวิตจำเรญแกมโลก เหตุได้เสวย
 นานชะล่า^๑ คอบได้พำเจ็ดเดือน มีชีวิตจำเรญแกมโลก เหตุได้เสวย
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๓ วิบโยคนัดใจ โพรอะว่าเราได้ไกลพระบิดาแลมาดาตนแม่
 วิบโยคนัดใจ เพราะว่าเราได้ไกลพระบิดาแลมาดาตนแม่
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๔ มาอยู่แค่ป่าไม้ดียวอง ลวด^๒ได้ทรงเวทนาทุกข์ยาก ด้วยอันโลกทุกข์
 มาอยู่แค่ป่าไม้เดียวองค์ ลวด^๒ได้ทรงเวทนาทุกข์ยาก ด้วยอันโลกทุกข์
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๕ มากหมองใจแล พรามเฮย อิทมุปี ทุติย^๓ สล^๔ เราหันพรามมาแล
 มากหมองใจแล พรามหมณเฮย อิทมุปี ทุติย^๓ สล^๔ เราหัน^๓พรามหมณมาแล้ว
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๖ เป็นแขกแก้วสองที่ ทรงเพศดีสักสวาด ฝ่ายอมฝาดปกตน แลนา อา
 เป็นแขกแก้วสองที่ ทรงเพศดีสักสวาด ฝ่ายอมฝาดปกตน แลนา อา
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๗ ทาย ท่านที่กำไม้เท้า ฝิวบเส้าฎงาม หนังสือขามห้อยป่า
 ทาย ท่านถือกำไม้เท้า ฝิวบเส้าดูงาม หนังสือขามห้อยป่า
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๘ เข้าป่าไม้ที่ไฎมา ชะเด สุวาคดี เต ท่านมาดีด้วยชอบ เรา
 เข้าป่าไม้ที่ไฎมา ชะเด สุวาคดี เต ท่านมาดีด้วยชอบ เรา
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๙ รักขอบใจพราม ท่านมาถึงอารามบ่ยาก มีคุณมากหนักหนา แลนา
 รักขอบใจพรามหมณ ท่านมาถึงอารามบ่ยาก มีคุณมากหนักหนา แลนา
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๑๐ กรียาอันไต่เต้า ปรโยชเกล้าเหมมีมี เชิญพรามดีเข้าสู่ ในแก้ว
 กรียาอันไต่เต้า ประโยชน์เกล้าเหมมีมี เชิญพรามหมณดีเข้าสู่ ในแก้ว
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๑๑ กู้อาลา ชำระบาทาทั้งคู่ แลวะเยะเข้ามาสู่จันทรา
 กู้อาลา ชำระบาทาทั้งคู่ แล้วเยะเข้ามาสู่จันทรา
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๑๒ ตินุฑุกานี ปียาลานี อันว่าลูกไม้ทั้งหลาย คือว่าหมากคับทองกิน
 ตินุฑุกานี ปียาลานี อันว่าลูกไม้ทั้งหลาย คือว่าหมากคับทอง^๕กิน
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๑๓ ฝาด หมากหาดส้มเปนยาง หมากซางแลแดงป่า หมากม่วงฝ่ากินหวาน
 ฝาด หมากหาดส้มเปนยาง หมากซางแลแดงป่า หมากม่วงฝ่ากินหวาน
- สั๊กบรพ/๙๑๒/๑๔ ลูกไม้คานหลายสิ่ง เหมมีดั่งน้ำผึ้งยิ่งเจือกัน พรามแลงหันถั่วรตี
 ลูกไม้ครานหลายสิ่ง เหมมีดั่งน้ำผึ้งยิ่งเจือกัน พรามหมณแลงหันถั่วรตี

^๑ ชะล่า หรือ ชะล่า คือ นานแต่ไม่นานมาก

^๒ ลวด คือ เลย

^๓ หัน คือ เห็น

^๔ หมากคับทอง คือ มะพลับ(สี)ทอง

- สั๊กกบรพ/๙๑๒/๑๕ เลิกแล้วบ่เอากินทรา อิทมุปีปานียี้ สี่ต้ น้ำนี้ต้กใส่ต้ัน กัด
 เลือกแล้วบ่เอากินทรา อิทมุปีปานียี้ สี่ต้ น้ำนี้ต้กใส่ต้ัน^๑ กัด^๒
- สั๊กกบรพ/๙๑๒/๑๖ ยิงลั่นเย็นใส กินเปนใจชะจี้ว อันนางมัททรีหากต้กต้้วนำมา แต่
 ยิงลั่นเย็นใส กินเปนใจชะจี้ว^๓ อันนางมัททรีหากต้กต้้วนำมา แต่
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๑ รุมาสรอกห้วย ไหลออกด้วยตีนเขา ท่านจูงเอาหลบปาก ตามอันยาก
 รุมาสรอกห้วย ไหลออกด้วยตีนเขา ท่านจูงเอาหลบปาก ตามอันยาก
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๒ ฟิงใจท่านทั้น เอวี่ มหาตุโต ในเมื่อพระครุสตราจอมยอด ห้วย
 ฟิงใจท่านทั้น เอวี่ มหาตุโต ในเมื่อพระครุสตราจอมยอด ห้วย
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๓ หน้าทอดจยรจา ด้วยอินทากับเพศ เจ้ารำฟิงรู้เหตุไปมา ว่าพราหม
 หน้าทอดเจียรจา ด้วยอินทากลับเพศ เจ้ารำฟิงรู้เหตุไปมา ว่าพราหมณ์
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๔ ผู้นี้่น้ำมันแสวงหาคู่ไ้ย รอดป่าไม้เดยวมัน บมีอันเปนเหตุ
 ผู้นี้่น้ำมันแสวงหาคู่ไ้ย รอดป่าไม้เดยวมัน บมีอันเป็นเหตุ
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๕ มันเดินทยดมาถึง บ่ควรรคฺจางีงนานอยู่หล้า คุจถ้าถ้ามมัน คันพิจาร
 มันเดินทยดมาถึง บ่ควรรคฺจางีงนานอยู่ล่า คุจถ้าถ้ามมัน คันพิจาร
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๖ ณาทั้นรอดแลว ตนแก้วกล่าวคาถาว่า อถ ตวิ เกน วณฺเณน เก
 ณาทั้นรอดแล้ว ตนแก้วกล่าวคาถาว่า อถ ตวิ เกน วณฺเณน เก
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๗ นวา ปช เหตุนา อนุปปโต สิพฺรหารณฺณํ ตํ เม อกฺขา
 นวา ปช เหตุนา อนุปปโต สิพฺรหารณฺณํ ตํ เม อกฺขา
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๘ หิ ปุจฺฉิตฺติ ตฺวราพราหมณาใหม่ ท่านมักไฝถึงเรา อดใจเอาทยว
 หิ ปุจฺฉิตฺติ ตฺวราพราหมณ์มาใหม่ ท่านมักไฝถึงเรา อดใจเอาทียว
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๙ ทยด ท่านรู้เคริงวิเสศเปนคุณ จักม่ไค้เอาบุญอันกว้าง ท่านไฝอ้าง
 ทียด ท่านรู้เครื่องวิเสศเป็นคุณ จักม่ไค้เอาบุญอันกว้าง ท่านไฝอ้าง
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๑๐ สันไฎ เกนวา รู้ว่าท่านมีใจไค้บวช บ่อันท่านปรโยช ด้วยเงินคำ
 สันใด เกนวา รู้ว่าท่านมีใจไค้บวช บ่อันท่านประโยชน์ ด้วยเงินคำ
- สั๊กกบรพ/๙๑๔/๑๑ อันเปนของลี้ยงไ้ส้ มักไค้ไค้บัจจุบัน จิงทยวพันมาสู่ ในแก้ว
 อันเป็นของลี้ยงไ้ส้ มักไค้ไค้บัจจุบัน จิงทียวพันมาสู่ ในแก้ว

^๑ ตัน หรือน้ำตัน คือคนโท

^๒ กัด คือ เย็น

^๓ ชะจี้ว หรือ จะจี้ว คือ จัด, มาก

^๔ ต้ว คือ หัว

- สลักบรรพพ/๙๑๔/๑๒ วงกฏ ไส้ใจอดแท้สวด ท่านมาด้วยประโยชน์การไถ ท่านจูงไขบออก
วงกต ไส้ใจอดแท้สวด ท่านมาด้วยประโยชน์การไถ ท่านจูงไขบออก
- สลักบรรพพ/๙๑๔/๑๓ กล่าว หี้อู้อ่าวเราถาม นี้เพื่อ อภ ในกาละเมื่อนั้น อินทาสักกพราหม
กล่าว หี้อู้อ่าวเราถาม นี้เพื่อ อภ ในกาละเมื่อนั้น อินทาสักกพะราหมณ์
- สลักบรรพพ/๙๑๔/๑๔ ตณวิเสศ จักกล่าวเหตุอันตนมา แก่พระราชาสักสवाद คักกล่าว
ตณวิเสศ จักกล่าวเหตุอันตนมา แก่พระราชาสักสवाद ก็กล่าว
- สลักบรรพพ/๙๑๔/๑๕ เปนโหวาทวาจา ว่าข้าแต่พระบัวพิตรธาเฮยอยู่เกล้า ส่วรว่าข้า
เป็นโหวาทวาจา ว่าข้าแต่พระบัวพิตรธาเฮยอยู่เกล้า ส่วรว่าข้า
- สลักบรรพพ/๙๑๔/๑๖ นี้เถ้าแก่คำชรา บมีคนใดจักมาอุปัฏฐาก ตำสากเข้า
นี้เถ้าแก่คำชรา บมีคนใดจักมาอุปัฏฐาก ตำสากเข้า
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๑ แลหาหฬั้ว ตักน้ำคร้วแลน้ำอาบ ตั้วตุ้มหาบชุกิน ข้าใส่ใจซึ่งพระ
แลหาหฬั้ว^๑ ตักน้ำคร้ว^๒แลน้ำอาบ ตั้วตุ้มหาบชุกิน ข้าใส่ใจซึ่งพระ
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๒ ทรงสีลวิเสศ แส้งเดินเทศทวยมา ในดงหนาทุกขียาก ลางที่พิ
ทรงสีลวิเสศ แส้งเดินเทศเทียวยมา ในดงหนาทุกขียาก ลางที่พอ
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๓ จักท่านตากแบหยังาย ข้าชงชวยมารอด เพื่อว่าจักมาขอเอานางแก้ว
จักท่าว^๓ตากแบหยังาย ข้าชงชวยมารอด เพื่อว่าจักมาขอเอานางแก้ว
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๔ ยอดราชมัททรี ขัพรบุญมีเทียมแทก ทานน้องแก้วแลกเอาปรยา
ยอดราชมัททรี ขอพระบุญมีเทียมแทก ทานน้องแก้วแลกเอาปรยา
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๕ สัพพัญญูแต่เทื่อ เมื่อนั้นอินทาสักกตณวิเสศ จักบอกเหตุอุบ
สัพพัญญูแต่เทื่อะ เมื่อนั้นอินทาสักกตณวิเสศ จักบอกเหตุอุบ
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๖ มา ยังราชสีทธาหื้อแจ้ง ท่านจึงแส้งจยรจา ด้วยคาถาดังนี้ว่า
มา ยังราชสีทธาหื้อแจ้ง ท่านจึงแส้งเจียรจา ด้วยคาถาดังนี้ว่า
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๗ ยถา วาริวาโห ฐุโร สพุพกาลัน ชียติ เอวั
ยถา วาริวาโห ฐุโร สพุพกาลัน ชียติ เอวั
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๘ ตั ยาจิตา กจฺฉี ภริยั เม เทหิ ยาจิตโต ตี ดั่งนี้ข้า
ตั ยาจิตา กจฺฉี ภริยั เม เทหิ ยาจิตโต ตี ดั่งนี้ข้า
- สลักบรรพพ/๙๑๖/๙ แต่มหาราชเปนเจ้า ลีท้าวเท้าธรรณี วาริวาโห แม่

^๑ หฬั้ว คือ ฟืน

^๒ น้ำคร้ว คือ น้ำสำหรับใช้อุปโภค

^๓ ท่าว คือ ล้มลง

- ชื่อว่า อุมมะคงคาไหลรอด บุขึ้นจอดกายบน กำลังรณแรงใหญ่ ไป
 สักกบรรพ/๙๑๘/๘ ต้องใส่ดอยหนา อันชื่อวิฆณะตาขวางอยู่ ไหลเข้าสู่รณแรง ฟอง
 ต้องใส่ดอยหนา อันชื่อวิฆณะตาขวางอยู่ ไหลเข้าสู่รณแรง ฟอง
 สักกบรรพ/๙๑๘/๙ น้ำแ่งตีแจก ดอยนั้นแตกครจวระหะ เปนปัญจ ๕ แห่ง แม่น้ำ
 น้ำแ่งตีแจก ดอยนั้นแตกครจวระหะ เป็นปัญจ ๕ แห่ง แม่น้ำ
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๐ แบ่งไหลมา แม่ ๑ ไหลออกมาแต่กักรหรีนชาแตกม้าง เปน
 แบ่งไหลมา แม่ ๑ ไหลออกมาแต่กักรหรีนชาแตกม้าง เปน
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๑ รูปข้างพายสาน ผูกอาจารย์จบเพศ เขาเปนเหตุทยมมา จึงได้ชื่อ
 รูปข้างพลายสาร ผูกอาจารย์จบเพศ เขาเป็นเหตุเทียมมา จึงได้ชื่อ
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๒ ว่าคงคายาว่านกว้าง แสนท่าทางทั้งหลาย มังกรลายของแ่อน ข้าง
 ว่าคงคายาว่านกว้าง แสนท่าทางทั้งหลาย มังกรลายของแ่อน ข้าง
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๓ น้ำแล่นชมฟอง ปาเนิงนองเค้าคีน ดิงเต้นตีนตีหราง แม่ ๑ ไหล
 น้ำแล่นชมฟอง ปลาเนืองนองเค้าคีน ดิงเต้นตีนตีหราง แม่ ๑ ไหล
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๔ ออกมาแต่กักรหรีนขวางไหลพราก เปนรูปนางนาคา จึงได้ชื่อว่า
 ออกมาแต่กักรหรีนขวางไหลพราก เป็นรูปนางนาคา จึงได้ชื่อว่า
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๕ ยมมุนาสวะสว่า ไหลล้นทาลงมา ปูปามีเหลือแหล่ จักเข้
 ยมมุนาสวะสว่า ไหลล้นทาลงมา ปูปลา มีเหลือแหล่ จักเข้
 สักกบรรพ/๙๑๘/๑๖ แผ่ผะผอร เต่าน้ำจรวางวัง ปาฝาจึงปาวฟอง แม่ ๑ ไหล
 แผ่ผะผอน เต่าน้ำจรวางวัง ปลาฝา^๑จึงปาวฟอง แม่ ๑ ไหล
 สักกบรรพ/๙๒๐/๑ ออกมาแต่กักรหรีนของเปนรูป เหมิรแพะมุบเขาดี จึงได้
 ออกมาแต่กักรหรีนของเป็นรูป เหมิรแพะมุบเขาดี จึงได้
 สักกบรรพ/๙๒๐/๒ ชื่อว่า อจิระดีเพียงฝั่ง ปาข้าหลังไหลตาม ตัวเติบงามอทุม
 ชื่อว่า อจิระดีเพียงฝั่ง ปลาข้าหลังไหลตาม ตัวเติบงามอะทุม
 สักกบรรพ/๙๒๐/๓ ตัวน้อยหนุ่มชมเชย ตัวใหญ่เลยแผ่งฝั่ง ปาสเดดหลังปาวตาม
 ตัวน้อยหนุ่มชมเชย ตัวใหญ่เลยแผ่งฝั่ง ปลาสเด็ดหลังปาวตาม
 สักกบรรพ/๙๒๐/๔ แม่ ๑ ไหลออกมาแต่กักรหรีนงามหลายหลาก เปนรูปคับ
 แม่ ๑ ไหลออกมาแต่กักรหรีนงามหลายหลาก เป็นรูปคับ
 สักกบรรพ/๙๒๐/๕ แค้หากปุฎฐุ จึงได้ชื่อว่าสรภูณองนี้้วนาด น้ำฟ้าหยาดเนิง

^๑ ปลาฝา คือ ตะพานน้ำ

- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๖ แคหากปุ่นดู จึงได้ชื่อว่าสรุณองนี้ขนาด น้ำฟ้าหยาดเนื่อง
 นั้น ปาซอรตันฟุ้งฝั่ง ปาบีกะคั่งปาเลิม ปากีมเอิมแอ่วเหล็ร
 นั้น ปลาซอนตันฟุ้งฝั่ง ปาบีคั่งปลาเลิม^๑ ปลาเกิมเอิม^๒แอ่วเล่น
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๗ สนุกม่วนเต็นไปมา ผุงปามีต่างๆ ดำแดงต่างเหลืองฟายขาว
 สนุกม่วนเต็นไปมา ผุงปลาที่มีต่างๆ ดำแดงต่างเหลืองฟายขาว
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๘ ขยวลายฟุ้งพืด ปาทุกทยดมวรมา แม่ ๑ ไหลออกมาแต่ก้อร
 เขียวลายฟุ้งพืด ปลาทุกเทียบดมวรมา แม่ ๑ ไหลออกมาแต่ก้อร
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๙ หรีนชาตกถั่ง เป็นรูปดั่งควายดำ แดกเป็นรำเป็นลวด จึงได้ชื่อ
 หินชาตกถั่ง เป็นรูปดั่งควายดำ แดกเป็นรำเป็นลวด จึงได้ชื่อ
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๐ ว่ามเหยียดตีฟอง เป็นกวยรนองละเล็น ไหลพันเพิ่นสุดตา
 ว่ามเหยียดตีฟอง เป็นเกวียนนองละเล็น ไหลพันเพิ่นสุดตา
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๑ ปูปาหอยกึ่งหิ้วว แล่นสอดสั้วไปมา เป็นมทานที่ผาน้ำใหญ่
 ปูปลาหอยกึ่งหิ้วว^๓ แล่นสอดเสี้ยวไปมา เป็นมทานที่ผาน้ำใหญ่
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๒ บ่แห่งไซ้เขินช่าย แม่นว่าคนทั้งหลายกินแลอาบ ตักตั่วหอบนำไฟ ด้วย
 บ่แห่งไซ้^๔เขินทราย แม่นว่าคนทั้งหลายกินแลอาบ ตักตั่วหอบนำไป ด้วย
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๓ หม้อไหอันใหญ่ ภาชนะใส่หล่ยกก น้ำอันนั้นคัยบ่บกกเสหาด บ่
 หม้อไหอันใหญ่ ภาชนะใส่หลายกก น้ำอันนั้นก็ยงบ่บกกเสหาด บ่
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๔ รู้คาดเสวัง ยังบัวระพรำเพงเต็มทุกเมื่อ บ่หอรแห่งสักเทือแล
 รู้คาดเสยวัง ยังบัวระพรำเพ็ง^๕เต็มทุกเมื่อ บ่หอรแห่งสักเทือแล
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๕ มีสันไฏ พระราชเจ้าที่ทานไปบ่ขาด ใจกว้างอาดสัทธา ค่อุป
 มีสันไค พระราชเจ้าที่ทานไปบ่ขาด ใจกว้างอาดสัทธา ก็อุป
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๐/๑๖ มาดั่งอันแล เหตุนั้นเข้าเฝ้ามีใจซึ่ง อาไสรซึ่งฟุ้งยินดี เข้ามา
 มาดั่งอันแล เหตุนั้นเข้าเฝ้ามีใจซึ่ง อาศัยฟุ้งยินดี เข้ามา
- ศักดิ์กบวรพ/๙๒๒/๑ เพื่อจข้เอาราชมัทรีผ่านแผ้ว ท่านลุงจขี้เมมิ่งแก้วเปันทาน
 เพื่อจกขอเอาราชมัทรีผ่านแผ้ว ท่านลุงจขี้หือเมมิ่งแก้วเปันทาน

^๑ ปลาเลิม คือ ปลาเทโพ

^๒ เอิม คือ ดีใจ, ชอบใจ

^๓ หิ้วว เขียว คือ ซ่องลึกลงไปในภูเขาหรือระหว่างภูเขา

^๔ แห่งไซ้ คือ แห่งแล้งมาก

^๕ พรำเพ็ง คือ บำเพ็ญ

- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๒ เพื่อแลกเอาปรยาสัพพัญญุตัญญาณสรอะด นี้พรเจ้าฟ้าได้
เพื่อแลกเอาปรยาสัพพัญญุตัญญาณสรอะด นี้พรเจ้าฟ้าได้
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๓ เปนธัมมิกราช แก่โพธิญาณแต่เทื่อ *เอวปุตุเต* ในเมื่อ
เปนธัมมิกราช แก่โพธิญาณแต่เทื่อ *เอวปุตุเต* ในเมื่อ
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๔ อินทาสั๊กกพรามกล่าวแลว เพื่อกถามข้เอานางแก้วราชมัททรี สัวร
อินทาสั๊กกะพรามหมณ์กล่าวแลว เพื่อกถามขอเอานางแก้วราชมัททรี ส่วน
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๕ มหาสัตตตรสี ค่มีค้ากกล่าวว่ดั่งนี้ ดูราพราม สัวรว่าสอง
มหาสัตตตรสี ก็มีค้ากกล่าวว่ดั่งนี้ ดูราพรามหมณ์ ส่วนว่าสอง
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๖ องรามพี่น้อง ค่บ่ผิดข้องการไฏ เราค้ได้ห้ทานไฟแก่พราม
องคร้รามพี่น้อง ก็บ่ผิดข้องการใด เราค้ได้ห้ทานไปแก่พรามหมณ์
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๗ เถ้า อันข้มเท้าทยวมา *หิโย* ในวันวานี้แลว วันน้ันทานพอยมาข้เอา
เถ้า อันข้มเท้า^๑เทียวยมา *หิโย* ในวันวานี้แลว วันน้ันทานพอยมาขอเอา
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๘ เมมิ่งแก้วสายใจ บ่มีไผ่อุบ้ฏฐาก เรานี้หากตนดยว เขาตง
เมมิ่งแก้วสายใจ บ่มีไผ่อุบ้ฏฐาก เรานี้หากตนเดยว เขาตง
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๙ ขยวยินยาก คำอันนี้เจ้าค้บ่ปากสั๊กที เท้ามีใจยินดีชราบ ปีติ
เทียวยินยาก คำอันนี้เจ้าค้บ่ปากสั๊กที เท้ามีใจยินดีชราบ^๒ ปีติ
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๐ อาบเต็มตน เปนดั่งคนเขยใจอันไร ได้หอมไว้คำพัน มีใจอันขม
อาบเต็มตน เปนดั่งคนเขยใจอันไร ได้หอม^๓ไว้คำพัน มีใจอันขม
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๑ มาก คำหากเต็มตง นั้นแล สัวรว่าพรมหาครสัตเจ้า ค้ห้นาง
มาก คำหากเต็มตง นั้นแล ส่วนว่าพระมหาครสัตเจ้า ก็ห้เอนาง
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๒ หน้หน้าเปันทาน แก่พรามหมณาจารย์ผู้เถ้า เจ้าค้บ่โสกล้้า
หน้อหน้าเปันทาน แก่พรามหมณาจารย์ผู้เถ้า เจ้าค้บ่โสกล้้า
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๓ ไนใจ สัทธาไสยอินช้ิน เจ้าค้บ่หย้ที่ตั้นมัจเจรธัมม์ อันจักทำ
ไนใจ สัทธาไสยอินช้ิน เจ้าค้บ่ย่อท้อตั้นมัจเจรธัมม์ อันจักกระทำ
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๔ ยังดอยหิมพานต์เถื่อนถ้อง หี้ร้องก้องหวั่วไพมา ด้วยทานเจตนา
ยังดอยหิมพานต์เถื่อนถ้อง หี้ร้องก้องหวั่นไปมา ด้วยทานเจตนา
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๕ อันยี้ง เจ้าจี้งกล่าวคาถาว่ *ททามิ น วิกมุปามิ ยัม มั ยาจฉิ*

^๑ ข้มเท้า คือ ใช้ไม้เท้าพุงกายเดิน

^๒ ชราบ หรือชาบ คือ เอิบอาบ

^๓ หอม คือ เก็บรวบรวม

- อันยี่ง เจ้าจึงกล่าวคาถาว่า ททามิน วิกรมปามิ ยัม มํ ยาจจิ
- สั๊กกบรพ/๙๒๒/๑๖ พุราหุมน สนุดิ นปฺปฏฺจิกฺคฺยฺหามิ ทาเน เม รมติ มโน ดุรา
 พุราหุมน สนุดิ นปฺปฏฺจิกฺคฺยฺหามิ ทาเน เม รมติ มโน ดุรา
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑ พราม ท่านมาขอเอานางมัททรีงามแ่ง คู่จ้หั้นางนั้แ่งพรามชี่
 พรามหมณ์ ท่านมาขอเอานางมัททรีงามแ่ง กูก็จ้ก้หื้อนางนั้แ่งพรามหมณ์ชี่
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๒ คีว่าเข้าของอันไถมีน้อยมาก คุบลับลี้ไว้หากจงอำ ทयरยอมกทำ
 คีว่าเข้าของอันใดมีน้อยมาก คุบลับลี้ไว้หากจงอำ เทียรยอมกกระทำ
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๓ รัมม์ทุกเมื่อ มีใจเชื่อทางบุญแล พรามเฮย เอวฺบุจ ปนฺวตฺวา
 รัมม์ทุกเมื่อ มีใจเชื่อทางบุญแล พรามเฮย เอวฺบุจ ปนฺวตฺวา
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๔ คันมหาสัตเจ้ากล่าวแลว ตนแก้วห่วยมาหา มีขอรวกำได้ น้ำ
 คันมหาสัตเจ้ากล่าวแลว ตนแก้วห่วยมาหา มีขอขนขวากำได้ น้ำ
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๕ ต้นไส่คนที่ รยกพรามดีสุ่ใกล้ โอกาสให้วัยมี คนที่ทีหุดหล่ ตก
 ต้นไส่คนที่ เรียกพรามหมณ์ดีสุ่ใกล้ โอกาสให้วัยมี คนที่ถือหุดหล่อ ตก
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๖ ต้องตี่มีพราม ทำวค้หึยังมัททรีงามวิเสศ แ่งพรามทวยทยดมาข้
 ต้องตี่มีพรามหมณ์ ทำวค้หึยังมัททรีงามวิเสศ แ่งพรามหมณ์เทียวเทียด
 มาขอ
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๗ วันนั้แ่งแล ตมตฺถึปกาเสนฺโต สตุถาอาหะ สัตถาสัพพัญญู
 วันนั้แ่งแล ตมตฺถึปกาเสนฺโต สตุถาอาหะ สัตถาสัพพัญญู
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๘ ตนวิเสศ จักสำแดงยังเหตุบาฬี ปางเมื่อทำวทานนางมัททรีหื้อแจ้ง
 ตนวิเสศ จักสำแดงยังเหตุบาฬี ปางเมื่อทำวทานนางมัททรีหื้อแจ้ง
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๙ พรค้แล้งเทสนา ยังคาถาอนุสฺवाद โยริยาตฺรยมาว่า มทุทึ
 พรค้แล้งเทสนา ยังคาถาอนุสฺवाद โยริยาตฺรยมาว่า มทุทึ
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๐ หตุเถ คเหตุวาน อุทกสุส กมณฺฑลํ พุราหุมนสุส ฆ
 หตุเถ คเหตุวาน อุทกสุส กมณฺฑลํ พุราหุมนสุส
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๑ อทา ทานํ สีวินิ ฐฺจวฑฺฒโน ภิกฺขเว ดุราภิกฺขุทังหลาย ฝูงทวง
 อทา ทานํ สีวินิ ฐฺจวฑฺฒโน ภิกฺขเว ดุราภิกฺขุทังหลาย ฝูงทวง
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๒ สีลฺไลโยริยาต ส่วรว่าพฺรยาเวสสันตฺรราชบุญฺเริง จ่าเริญ
 สีลฺไลโยริยาต ส่วรว่าพฺรยาเวสสันตฺรราชบุญฺเริง จ่าเริญ
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๓ แต่บ้านเม็งทุกเมื่อ สีพินเรื่อเรื่งบาน นางนงคานนาคนั้อง แก้วเพิน
 แต่บ้านเมืองทุกเมื่อ สีพินเรื่อเรื่งบาน นางนงครานนาฏนั้อง แก้วเพือน

- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๔ พ็องเมตี เอาคนที่ไหลหลัง หยาดน้ำหลังตกดิน หื้อทานนางผู้มีสี่ลิ
พ็องเมียดี เอาคนที่ไหลหลัง หยาดน้ำหลังตกดิน หื้อทานนางผู้มีสี่ลิ
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๕ เสศ ด้วยคำเจตนา แก้อินทาเจ้าฟ้า อันกับเพศหน้าเปนพราหม
เสศ ด้วยคำเจตนา แก้อินทาเจ้าฟ้า อันกลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์
- สั๊กกบรพ/๙๒๔/๑๖ วันนั้นแล ตทาสี ยี่ ภีสนกั ยามนั้นอัสน์จันมีครศิน แผ่นดิน
วันนั้นแล ตทาสี ยี่ ภีสนกั ยามนั้นอัสน์จันมีครศรีน แผ่นดิน
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๑ ค่เปนต์ังจักฟั้นไผมา กัวลาหนไหวหวั้ว ร้องก้องสิ้นปฐกั้ว หน้ง
ก็เปนต์ังจักฟั้นไปมา โกลาหลไหวหวั้ว ร้องก้องสิ้นปฐนกลั้ว หน้ง
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๒ หรั้วพองแลตณสัน ย้าวเยิกปั้นแผ่ผวร ยามเมื่อบัวรวมวรแห่งบา
หวั้วพองแลตณสัน ย้าวเยิกปั้นแผ่ผวน ยามเมื่อบัวรวมวลแห่งบา
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๓ รมีอันยั้ง คีทำวหื้อเมมิงเปนทาน วันนั้นแล เนวสุส มทุที ภาณุฎจ
รมีอันยั้ง คีทำวหื้อเมมิงเปนทาน วันนั้นแล เนวสุส มทุที ภาณุฎจ
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๔ สั้วรว่านางราชมัททรีตนิเสศ นางคับเยะหน้าคยดโกธา นางคับ
สั้วรว่านางราชมัททรีตนิเสศ นางคับเยะหน้าเคียดโกธา นางคับ
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๕ มีน้ำตาไหลอาบหน้า นางคับมีใจหยาบซ้ำอาวอร เท้าแลง
มีน้ำตาไหลอาบหน้า นางคับมีใจหยาบซ้ำอาวอรณ์ เท้าแลง
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๖ ฎุหน้าพรเวสสันดอรแลอยู่บปาก นางทำวหากครนิงใจ ว่าฝั้วคุณนปร
ดูหน้าพรเวสสันดอรแลอยู่บปาก นางทำวหากครนิงใจ ว่าฝั้วคุณนประ
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๗ เสฎฐู ทำวบังเกิดสัทธิธา ตามดั่งธัมมดาด้วยเหตุ ฐัคุณวิเสศกรียา อัน
เสฎฐู ทำวบังเกิดสัทธิธา ตามดั่งธัมมดาด้วยเหตุ ฐัคุณวิเสศกรียา อัน
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๘ จั้ได้ตรัสปรยาสััพพัญญูล้าเลิศ จั้บังเกิดหื้อทานคุณุ ชาแล อถม
จักได้ตรัสประยาสััพพัญญูล้าเลิศ จั้บังเกิดหื้อทานคุณุ ชาแล อถม
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๙ หาสตุโต ไนเมื่อราชมัททรีรำฟิงสันนั้นแล่า พรหมาสัต
หาสตุโต ไนเมื่อราชมัททรีรำฟิงสันนั้นแล่า พรหมาสัตวิ
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๑๐ เจ้าจิงปากต่านจันจจา กับด้วยอินทาสั๊กกพราหมว่า ดูราพราหมณาผู้
เจ้าจิงปากต่านจันจจา กับด้วยอินทาสั๊กกะพราหมณ์ว่า ดูราพราหมณาผู้
- สั๊กกบรพ/๙๒๖/๑๑ เลิศแลว อันว่าปรยาแก้วสััพพัญญู เวรักดูแค้วรยั้ง กว่าเมมิง
เลิศแลว อันว่าปรยาแก้วสััพพัญญู เวรักดูแค้วรยั้ง กว่าเมมิง

๑ ย้าวเยือก หรือ เยือกย้าว คือ ตีใจ, ปีติ

- สลักบรรพ/๙๒๖/๑๒ มีทรี รักร้อยที่พันเท่า รักหมื่นเท่าแสนปฐุหวังเป็นคุณบไว้ หื้อ
มีทรี รักร้อยที่พันเท่า รักหมื่นเท่าแสนปฐุหวังเป็นคุณบไว้ หื้อ
- สลักบรรพ/๙๒๖/๑๓ ทานแก่ท่านไฉย เพื่อแลกเอาปราคาสัตัพัญญุ แลนา อิทธิ เม ทาน
ทานแก่ท่านไฉย เพื่อแลกเอาปราคาสัตัพัญญุ แลนา อิทธิ เม ทาน
- สลักบรรพ/๙๒๖/๑๔ อันว่าทานอันนี้นาเป็นอุดมผ่านแล้ว เมมิ่งแก้วสละไป จุงเปนปร
อันว่าทานอันนี้นาเป็นอุดมผ่านแล้ว เมมิ่งแก้วสละไป จุงเปนปร
- สลักบรรพ/๙๒๖/๑๕ ใจหว่ายรอด ตรัสแจ้งจอดสัตัพัญญุแต่เทื่อ เตนวุตุดิ เหตุตั้ง
จายหว่ายรอด ตรัสแจ้งจอดสัตัพัญญุแต่เทื่อ เตนวุตุดิ เหตุตั้ง
- สลักบรรพ/๙๒๖/๑๖ อัน ผู้กพันธนคาถาขึ้นช้อย พรยอดส้อยสยัมภู สัพัพัญญุตนวิเสศ
อัน ผู้กพันธนคาถาขึ้นช้อย พระยอดส้อยสยัมภู สัพัพัญญุตนวิเสศ
- สลักบรรพ/๙๒๘/๑ ตรัสแจ้งเจียดธัมมเทสนา แก่ธัมมเสนาสาริบุตรตนผ่านแล้ว
ตรัสแจ้งเจียดธัมมเทสนา แก่ธัมมะเสนาสาริบุตรตนผ่านแล้ว
- สลักบรรพ/๙๒๘/๒ ปางเมื่อทยวรัตนจมขมแก้ว กายจักขัพพานว่า ซาลี กณฺหา ชินฺ ธิติ
ปางเมื่อเทียวรัตนจมขมแก้ว กายจักขัพพานว่า ซาลี กณฺหา ชินฺ ธิติ
- สลักบรรพ/๙๒๘/๓ มหุที เทวี ปติพุดิ จชฺชมาโน น จินฺเตสี โพิธิยา เยว
มหุที เทวี ปติพุดิ จชฺชมาโน น จินฺเตสี โพิธิยา เยว
- สลักบรรพ/๙๒๘/๔ การณา ดั่งนี้ดูราสาริบุตรตนวิเสศ ท่านจุงฟังด้วยเหตุบทหลัง ปาง
การณา ดั่งนี้ดูราสาริบุตรตนวิเสศ ท่านจุงฟังด้วยเหตุบทหลัง ปาง
- สลักบรรพ/๙๒๘/๕ เมื่อค้อยังทยวสงสารเอาชาติ ได้เปนพรยาเวสสันดรราชาของทาน ไพ
เมื่อค้อยังเทียวสงสารเอาชาติ ได้เปนพระยาเวสสันดรราชาของคัคราน ไป
- สลักบรรพ/๙๒๘/๖ อยู่ในหิมพานต์เถื่อนถ้อง ประเทศท้องดงฎาน ได้หื้อทานสุดยอด เออสาม
อยู่ในหิมพานต์เถื่อนถ้อง ประเทศท้องดงดาน ได้หื้อทานสุดยอด เออสาม
- สลักบรรพ/๙๒๘/๗ เจ้าทอดเททาน คือว่ามีทรีครานหนุ่มเหน้า กับทั้งสองเจิงเจ้าบุตตา
เจ้าทอดเททาน คือว่ามีทรีครานหนุ่มเหน้า กับทั้งสองเจิงเจ้าบุตตา
- สลักบรรพ/๙๒๘/๘ คุณบปราคาณาเปนอินทพรหมแลจักกวัตติราช คุณบเท่าปราคาณา
กูบปราคาณาเปนอินทพรหมแลจักกวัตติราช กูบเท่าปราคาณา
- สลักบรรพ/๙๒๘/๙ เออปราคาสัตัพัญญุเลิศแลว เปนครูแก้วโปรดโลกาสึงดยว แลนา
เออปราคาสัตัพัญญุเลิศแล้ว เปนครูแก้วโปรดโลกาสึงเดียว แลนา

๑ จมขม คือ จงกรม

- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๐ นเมเทศสาอุโภปุตตา สองกุมารหนุ่มน้อย กับทั้งนางหนุ่ม
 นเมเทศสาอุโภปุตตา สองกุมารหนุ่มน้อย กับทั้งนางหนุ่ม
- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๑ น้อยเทวี จักรว่ามีไผ่ป่าเรินดีจิมไกล่ ค่หากหราบได้สั๊กอัน
 น้อยเทวี จักรว่ามีไผ่ป่าเรินดีจิมไกล่ ก็หากหราบได้สั๊กอัน
- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๒ สองโฉมอันอ่อนน้อย รักร้อยเท่าดีหลี นางราชมัททรีศรีเมมิ่ง
 สองโฉมอันอ่อนน้อย รักร้อยเท่าดีหลี นางราชมัททรีศรีเมมิ่ง
- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๓ ค่หากเปนที่รักซ้อรซิ่งใจคู่ เท่าว่าปรยาสัพพัญญูถ้วรฎก รักกว่า
 ก็หากเปนที่รักซ้อรซิ่งใจคู่ เท่าว่าปรยาสัพพัญญูถ้วรฎก รักกว่า
- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๔ เจ้าแม่ลูกทั้งสาม เหตุนั้นลูกเมงามบไว้ จกจ่ายได้ยาม
 เจ้าแม่ลูกทั้งสาม เหตุนั้นลูกเมียงามบไว้ จกจ่ายได้ยาม
- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๕ ดยวนั้น แลนา อภมหาสตุโต เมื่อนั้นพรมหาสัดเจ้า ค่
 เดยวนั้น แลนา อภมหาสตุโต เมื่อนั้นพระมหาสัดเจ้า ก็
- สั๊กกบรพ/๙๒๘/๑๖ ฝูงหน้าเมก่าพรำเทวี ว่านางราชมัททรีคูผ่านเผ้า ยังโสก
 ฝูงหน้าเมยีก่าพรำเทวี ว่านางราชมัททรีคูผ่านเผ้า ยังโสก
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๑ เล้าสันไฏ ยามเมื่อเจ้าแลงไฟแผ่มี่ นางท้าวหน่อถวย
 เล้าสันไค ยามเมื่อเจ้าแลงไปแผ่มี่ นางท้าวหน่อถวย
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๒ สาร กล่าวอาการองอาด ด้วยสีหนาทบกัวขาม ยังอันจ้ไฟตาม
 สาร กล่าวอาการองอาจ ด้วยสีหนาทบกัวขาม ยังอันจ้กไปตาม
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๓ พรามญู่เกล้า บอกแก่เจ้าองคาน ว่าข้าแต่พรภูพานจอมนาถ ข้า
 พรามณญู่เกล้า บอกแก่เจ้าองคี่คราน ว่าข้าแต่พระภูบาลจอมนาถ ข้า
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๔ ข้าค่หากเปนเมก่าพรำราชทยมมา บัดนี้ท้าวมีสีธาปดไป ทาน
 ข้าก็หากเปนเมยีก่าพรำราชทยมมา บัดนี้ท้าวมีสีธาปดไป ทาน
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๕ ข้าไธ้ยกัชีพราม ข้าค่จ้ตามใจไปบ่เส้า พระเจ้าอย่าว่าข้า
 ข้าไธ้ยกัชีพรามณญ์ ข้าก็จ้กตามใจไปบ่เส้า พระเจ้าอย่าว่าข้า
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๖ บ่ผู้ซิ่นใจ เหตุไฏเจ้าคู้ยังไหลตาฝูงหน้า เมก่าพรำบัตเดยว
 บ่ผู้ซิ่นใจ เหตุไคเจ้าคู้ยังไหลตาฝูงหน้า เมยีก่าพรำบัตเดยว
- สั๊กกบรพ/๙๓๐/๗ นั้นชา โกมารี ยสุสาห์ ภரிய่า ข้าไหว้มหาราชเปน
 นั้นชา โกมารี ยสุสาห์ ภரிய่า ข้าไหว้มหาราชเปน

๑ ซ้อรซิ่ง คือ รวบรวม

- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๘ เจ้า เมื่ออายุเข้าได้ ๑๖ ขวบเข้าวัดสลา ข้าก็ได้มาเป็น
เจ้า เมื่ออายุเข้าได้ ๑๖ ขวบเข้าวัดสลา ข้าก็ได้มาเป็น
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๙ บาทบริจาต อุบัติฐากทำวป่าเงินดี บ่มีความหมองใจโลกเส้า
บาทบริจาต อุบัติฐากทำวป่าเงินดี บ่มีความหมองใจโลกเส้า
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๐ กับตามพรบาทเจ้าทยมมา พระราชาศโยต แม้นจ้ประโยชน์ด้วยเงินคำ
กับตามพระบาทเจ้าเทียมมา พระราชาศโยต แม้นจ้ประโยชน์ด้วยเงินคำ
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๑ ฟิงเจ้าปองปดไป ชายข้าใส่ตามใจ ผียังประโยชน์ด้วยไขมันแล
ฟิงเจ้าปองปดไป ชายข้าใส่ตามใจ ผียังประโยชน์ด้วยไขมันแล
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๒ ขึ้นเถิด ค่ฟิงทำวตนประเสฐฐเอาตาย หีนอรหงายเถือเถก ขึ้นเนื้อ
ขึ้นเลือด ก็ฟิงทำวตนประเสฐฐเอาตาย หีนอนหงายเถือเถก ขึ้นเนื้อ
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๓ แยกแบ่งปุร รุ่งจักทำตามคุณอันท่านรู้ อย่าว่าข้าบ่สู้ขึ้นใจเพื่อ
แยกแบ่งปุร รุ่งจักกระทำตามคุณอันท่านรู้ อย่าว่าข้าบ่สู้ขึ้นใจเพื่อ
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๔ นา อถสกุโก ในกาละนั้นขนาด ทำวธิราชอินทา รู้อาซาใจเจียด
นา อถสกุโก ในกาละนั้นขนาด ทำวธิราชอินทา รู้อาซาใจเจียด
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๕ อันวิเสศขาวผง แห่งสององค์ท่านทำว ค่ลวดคกล่าวสกเสิน วันนั้นแล
อันวิเสศขาวผง แห่งสององค์ท่านทำว ก็ลวดคกล่าวสกเสิน^๒ วันนั้นแล
- สั๊กบรพรพ/๙๓๐/๑๖ ตมตฎุปกาเสนุโต สตุถาอาหะ สัตถาสัพพัญญุตนล้าเลิศ
ตมตฎุปกาเสนุโต สตุถาอาหะ สัตถาสัพพัญญุตนล้าเลิศ
- สั๊กบรพรพ/๙๓๒/๑ แล้งบั้งเกิดธัมมเทสนา เปนสัมพุทธคาถาว่า เตสั สุกปะปบุญญา
แล้งบั้งเกิดธัมมเทสนา เปนสัมพุทธคาถาว่า เตสั สุกปะปบุญญา
- สั๊กบรพรพ/๙๓๒/๒ ย เทวินุโท เอกทพรวี สพเพ ชิตา เต ปัจจุหา เย
ย เทวินุโท เอกทพรวี สพเพ ชิตา เต ปัจจุหา เย
- สั๊กบรพรพ/๙๓๒/๓ ทิพพา เย จ มานุสา ดั่งนี้ ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ตนทรงสีลใส
ทิพพา เย จ มานุสา ดั่งนี้ ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ตนทรงสีลใส
- สั๊กบรพรพ/๙๓๒/๔ บัวริยาด สัรวว่าทำวธิราชอินทา มีปัญญารู้แลว ยังหรั้วใจตนแก้วทั้ง
บัวริยาด^๓ ส่วนว่าทำวธิราชอินทา มีปัญญารู้แลว ยังหรั้วใจตนแก้วทั้ง
- สั๊กบรพรพ/๙๓๒/๕ สอง ทำวมาปองไขกล่าว หู้ช่าวคองดี ว่าข้าแต่พรวิสเปน

^๑ ขึ้นใจ คือ ผีนใจ, ลำบากใจ

^๒ สกเสิน คือ สรรเสริญ

^๓ บัวริยาด คือ มารยาท

- สอง ทำวมาปองไขกล่าว ให้อู้อ่าวคองดี ว่าข้าแต่พระสีเป็น
 สักกบรพ/๙๓๒/๖ เจ้า ยศโทเท่าสีวี ข้าสีกะมีเหลือแหล่ ทุกด้าวแต่กา
 เจ้า ยศท้าวเท่าสีวี ข้าสีก็มีเหลือแหล่ ทุกด้าวแต่กา
- สักกบรพ/๙๓๒/๗ ยา อัน ๑ โสภณมีหลายสิ่ง อันจักห้ามสมบัติยั้งเมืองสวรรค์ อัน ๑
 ยา อัน ๑ โลกะมีหลายสิ่ง อันจักห้ามสมบัติยั้งเมืองสวรรค์ อัน ๑
- สักกบรพ/๙๓๒/๘ คีวามัจฉะธรรมมีหลายหลาก อันจักห้ามสมบัติมากเมืองคน ท่านค
 คีวามัจฉะธรรมมีหลายหลาก อันจักห้ามสมบัติมากเมืองคน ท่านก็
- สักกบรพ/๙๓๒/๙ มาปรจนแพ้แล้ว ด้วยอันที่สามหน่แก้วเปนทาน แผ่นดินฐานไหวหวั
 มาประจัญแพ้แล้ว ด้วยอันที่สามหน่อแก้วเปนทาน แผ่นดินดานไหว
 หวั
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๐ สนนก้องท้าวจักขัพพาน สยงบันฐานร่วรเจ้า ข้าเชิกทำถึงพรหม สยง
 สนนก้องท้าวจักขัพพาน เสียงบันดาลร่วนเจ้า ข้าเชือกทำถึงพรหม เสียง
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๑ ลีรมฟ้าแถบ สายฟ้าแมบทำตา ดอยพญาไหวหวั คีคีนปั้นดง
 ลีอรัมฟ้าแถบ สายฟ้าแมบทอตา ดอยพญาไหวหวั คระครั้นปั้นดง
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๒ ดี เทวภูามีสองหมู่ น้อมหน้าอยู่อนุโมทนา หมู่ ๑ ชื่ออากาศ
 ดี เทวดามีสองหมู่ น้อมหน้าอยู่อนุโมทนา หมู่ ๑ ชื่ออากาศ
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๓ สনারอด หมู่ ๑ ซีบัพพตายอดเทวดา ทั้งพระยาอินทเจ้าฟ้า พรหม
 สনারอด หมู่ ๑ ซีบัพพตายอดเทวดา ทั้งพระยาอินทเจ้าฟ้า พรหม
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๔ สามหน้าใส่ส้อยสังวาล ทั้งพระยามารผู้ใจบาบ นบนิ้วกราบบูชา ทั้ง
 สามหน้าใส่ส้อยสังวาลย์ ทั้งพระยามารผู้ใจบาบ นบนิ้วกราบบูชา ทั้ง
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๕ โสมราชาหุมเหิน มีใจขึ้นชมบาน ยมภิบาลตนสุภาพ จำ
 โสมราชาหุมเหิน มีใจขึ้นชมบาน ยมภิบาลตนสุภาพ จำ
- สักกบรพ/๙๓๒/๑๖ บุญรบาบทยมทัน ทั้งพระยาเวสุวันตนใจกล้า น้อมหน้าไฝยินดี
 บุญบาบเทียมทัน ทั้งพระยาเวสุวันตนใจกล้า น้อมหน้าไฝยินดี
- สักกบรพ/๙๓๔/๑ คยอัญชูลีสิบนิ้ว ตั้งหว่างคิ้ววันทา เทวภูามีหลายหมู่ ถ้วนหน้า
 กยอัญชูลีสิบนิ้ว ตั้งหว่างคิ้ววันทา เทวดามีหลายหมู่ ถ้วนหน้า
- สักกบรพ/๙๓๔/๒ อยู่สาธุการ ว่าพระสีตานตนประเสฐฐ ทำวที่บังเกิดด้วยของท่าน
 อยู่สาธุการ ว่าพระสีครานตนประเสฐฐ ทำวที่บังเกิดด้วยของท่าน

^๑ แพ้ คือ ชนะ.

^๒ ข้าเชือก คือ โกลาหล, วุ่นวาย

- สลักบรรพ/๙๓๔/๓ ไผ่ปานปรียบได้ มีท่านไฉ่ของดยวนี้ แลนา ทูททุท ททมานานี่
ไผ่ปานปรียบได้ มีท่านไฉ่ของค้เดียวนี้ แลนา ทูททุท ททมานานี่
- สลักบรรพ/๙๓๔/๔ ทุกกริ กมม กุพพตี อสนโต นานุกุพพนติ สตี ธิมิ
ทุกกริ กมม กุพพตี อสนโต นานุกุพพนติ สตี ธิมิ
- สลักบรรพ/๙๓๔/๕ ทูรนนโย ตสุมา สตญจ อสตี นานา โหติ อิติ
ทูรนนโย ตสุมา สตญจ อสตี นานา โหติ อิติ
- สลักบรรพ/๙๓๔/๖ คติ พรยาอินทาเจ้าฟ้า จัหวายหน้าจยรจา กับด้วยพรมหาสัตเจ้า
คติ พระยาอินทาเจ้าฟ้า จักหวายหน้าเจียรจา กับด้วยพรมหาสัตว์เจ้า
- สลักบรรพ/๙๓๔/๗ ว่า ข้าแต่มหาราชาเปนเจ้า อันว่าทานลูกเต้าแลเมตน ค
ว่า ข้าแต่มหาราชาเปนเจ้า อันว่าทานลูกเต้าแลเมียตน ก็
- สลักบรรพ/๙๓๔/๘ หากเปนผละผลอันมาก อันมหาราชาเจ้าหากหากทำ
หากเป็นผละผลอันมาก อันมหาราชาเจ้าหากกระทำ
- สลักบรรพ/๙๓๔/๙ ดำใจบาป บ่สุภาพอันงาม ค่บ่อาดจักทำตามได้ เขาเดิดใหม่
ดำใจบาป บ่สุภาพอันงาม ก็บ่อาดจักกระทำตามได้ เขาเดีอดใหม่
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๐ สงสาร กัมมัญฐานอันได้บวช สร้างปรหมวดเพนชี เพนกัมมอันดี
สงสาร กัมมัญฐานอันได้บวช สร้างประหมวดเพนชี เพนกัมมอันดี
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๑ กทำยาก อันมหาราชเจ้าหากได้กระทำมา คนพาลาถ้อยไป ค
กระทำยาก อันมหาราชเจ้าหากได้กระทำมา คนพาลาถ้อยไป ก็
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๒ บ่อาดจักทำได้ตามธัมม์ แลนา สตุตธิมิ ธัมมอันได้กทำยาก
บ่อาดจักกระทำได้ตามธัมม์ แลนา สตุตธิมิ ธัมมอันได้กทำยาก
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๓ คีว่าเมตตามากภาวนา คนฝูงหราชัทธาบ่ได้ ค้จ้เข้าสู่
คีว่าเมตตามากภาวนา คนฝูงหราชัทธาบ่ได้ ก็จ้เข้าสู่
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๔ ไกล้อบาย พอยชงชวายอดกทำลำบาก ภาวนามากคองดี ฎบมี
ไกล้อบาย พอยชงชวายอดกกระทำลำบาก ภาวนามากคองดี ดูบมี
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๕ เสมอเล่า ดั่งโพธิสัตเจ้าพร้อมเพงมา ง่ายแล ตสุมา เหตุตั้ง
เสมอเล่า ดั่งโพธิสัตเจ้าพร้อมเพงมา ง่ายแล ตสุมา เหตุตั้ง
- สลักบรรพ/๙๓๔/๑๖ อั้น สวรรอันว่าที่ไปสองจำพวก อั้น ๑ ต้องทุกขโสภณนัใจ อั้น ๑
อั้น ส่วนอันว่าที่ไปสองจำพวก อั้น ๑ ต้องทุกขโสภณนัใจ อั้น ๑
- สลักบรรพ/๙๓๖/๑ เสวยสุขในฟากฟ้า ที่แหล่งหล้าเมิงสวรรค์ คนอาธัมมตันใจบาป
เสวยสุขในฟากฟ้า ที่แหล่งหล้าเมือิงสวรรค์ คนอาธัมมตันใจบาป

- สลักบรพ/๙๓๖/๒ กล้าร้ายยาบพาลา คันว่าตายคาลาก เมิงคนพรากโลกา เอา
 กล้าร้ายหยาบพาลา คันว่าตายคาลาก เมืองคนพรากโลกา เอา
- สลักบรพ/๙๓๖/๓ จิตตาไฟเกิด นารกเดิดแสนปี เชื้อเปนต์นักราชญ์ คันตายคาค
 จิตตาไปเกิด นารกเดิดแสนปี เชื้อเปนต์นักราชญ์ คันตายคาลาด
- สลักบรพ/๙๓๖/๔ เมิงคน ได้เอาตนเมื่อเกิด ที่ชั้นฟ้าอันประเสฐฐุเสวยสุข มากแล
 เมืองคน ได้เอาตนเมื่อเกิด ที่ชั้นฟ้าอันประเสฐฐุเสวยสุข มากแล
- สลักบรพ/๙๓๖/๕ ยเมตุต์ ข้าแต่มหาราชเปนเจ้า ยศเท่าฟ้าสี่
 ยเมตุต์ ข้าแต่มหาราชเปนเจ้า ยศเท่าฟ้าสี่
- สลักบรพ/๙๓๖/๖ บัดนี้ท่านคมาอยู่ในคิริป่าไม้ พอยมาปดไปหื้อเปันทาน ยังสอง
 บัดนี้ท่านคมาอยู่ในคิริป่าไม้ พอยมาปดไปหื้อเปันทาน ยังสอง
- สลักบรพ/๙๓๖/๗ กุมมารลูกแก้ว หื้อทานแลวบักินแหง อัน ๑ มัททรีแพงเมืองเล่า
 กุมมารลูกแก้ว หื้อทานแลวบักินแหง อัน ๑ มัททรีแพงเมืองเล่า
- สลักบรพ/๙๓๖/๘ ทานสองเผ่าสัทธา ทานบุตรดาเมมิง เลิศล้ำยิ่งแสนทาน เปน
 ทานสองเผ่าสัทธา ทานบุตรดาเมมิง เลิศล้ำยิ่งแสนทาน เปน
- สลักบรพ/๙๓๖/๙ ญาณดีอันประเสฐฐุ อาจจันนำเอาตนขึ้นเมื่อเกิดเมิงสวรรค์ ชาแล เอ
 ญาณดีอันประเสฐฐุ อาจจันนำเอาตนขึ้นเมื่อเกิดเมิงสวรรค์ ชาแล เอ
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๐ วมาสุสา พระยาอินทาทนจลาด คันหื้อโอกาสสาธุการ ได้อนุ
 วมาสุสา พระยาอินทาทนจลาด คันหื้อโอกาสสาธุการ ได้อนุ
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๑ โมทนาอันยิ่ง ตนท้าวจิงครนิงใจว่า สวรรตณคูอินท์เจ้าฟ้า บ่
 โมทนาอันยิ่ง ตนท้าวจิงครนิงใจว่า สวรรตณคูอินท์เจ้าฟ้า บ่
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๒ ควรจี้หื้อข้ามีนนาน ยังราชมัททรีคานหนุ่มเหน้า คัจขึ้นหื้อแก่พร
 ควรจี้หื้อข้ามีนนาน ยังราชมัททรีคานหนุ่มเหน้า ก็จักคั้นหื้อแก่พระ
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๓ เจ้ายอดจอมธัน จัเมือสู่มेิงสวรรค์กลางแลว ตนแก้วกล่าวคาถาว่า
 เจ้ายอดจอมธัน จักเมือสู่มेิงสวรรค์กลางแลว ตนแก้วกล่าวคาถาว่า
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๔ ททามิ โภโต ภริยั มทุที สพุพคโสภนั ตวญเจ
 ททามิ โภโต ภริยั มทุที สพุพคโสภนั ตวญเจ
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๕ วมทุทียา สโน มทุที จ ปตินา สห ยถา ปโย จ
 วมทุทียา สโน มทุที จ ปตินา สห ยถา ปโย จ
- สลักบรพ/๙๓๖/๑๖ สงุไซ จ อุโภสมานวณฺณินโน เอวํ ตุวํ จ มทุที จ
 สงุไซ จ อุโภสมานวณฺณินโน เอวํ ตุวํ จ มทุที จ

- สลักบรรพ/๙๓๘/๑ สมาน มน เจตสา ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าจัก
สมาน มน เจตสา ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าจัก
- สลักบรรพ/๙๓๘/๒ ขึ้นยังนางหน่อหน้ามัทรี ผู้มีลักษณะดียิ่งลั้วร อังคถั้วรศัพท์การ
คินยังนางหน่อหน้ามัทรี ผู้มีลักษณะดียิ่งลั้วร อังคถั้วรศัพท์การ
- สลักบรรพ/๙๓๘/๓ งามชยงคานไปแก ผู้เป็นแม่ลาดี หื้อแก่พระราสีเป็น
งามชยงครานไปแก ผู้เป็นแม่ชาลี หื้อแก่พระราสีเป็น
- สลักบรรพ/๙๓๘/๔ เจ้า หื้อเป็นเหง้าป่าเรินไฟ พระจอมไธยงามแ่ง ค่หากเปนผัว
เจ้า หื้อเป็นเหง้าป่าเริญไป พระจอมไธยงามแ่ง ก็หากเปนผัว
- สลักบรรพ/๙๓๘/๕ รักแก้วมัทรี ส่วรว่านางเทวีตนองอาด ค่หากควรเปนหน้าราช
รักแก้วมัทรี ส่วรว่านางเทวีตนองอาด ก็หากควรเปนหน้าราช
- สลักบรรพ/๙๓๘/๖ มเหสี อันว่าสองสร้งามทั้งคู่ ควรเจ้าอยู่ทยมกัน คืดตั้งน้ำนม
มเหสี อันว่าสองสร้งามทั้งคู่ ควรเจ้าอยู่เทียมกัน คืดตั้งน้ำนม
- สลักบรรพ/๙๓๘/๗ วิวอันขาวผ่อง หอยสังข์สองไสงาม อุโภ สององรามทยมแทก หน้า
วิวอันขาวผ่อง หอยสังข์สองไสงาม อุโภ สององค์รามเทียมแทก หน้า
- สลักบรรพ/๙๓๘/๘ เนื้อแพกขาวชยว สองโคมจรยวดลาด สองเจ้าอาดเสมอกัน แลนา
เนื้อแพกขาวชยว สองโคมเจดีย์วลาด สองเจ้าอาดเสมอกัน แลนา
- สลักบรรพ/๙๓๘/๙ อวรุฑูเตตุก ข้าแต่พระมหाराชเปนเจ้า ตนปราบเหง้าภูมิมิ
อวรุฑูเตตุก ข้าแต่พระมหाराชเปนเจ้า ตนปราบเหง้าภูมินินทร์
- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๐ ในเมื่อชาวสีพินข้าเขิก เขาย้าวเอิกขับมา พระลีลาคาก
ในเมื่อชาวสีพินข้าเขือก เขาย้าวเอือกขับมา พระลีลาคาก
- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๑ คาพรากห้องสีวี มาอยู่ในคิริป่าไม้ อดยากรั้เขินใจ เกิด
คลาพรากห้องสีวี มาอยู่ในคิริป่าไม้ อดยากรั้เขิญใจ เกิด
- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๒ มาในชัตติยชาติ เปนท้าวราชองค์คำ จุงก์ทำบุญมาก หื้อทานหาก
มาในชัตติยชาติ เปนท้าวราชองค์คำ จุงก์กระทำบุญมาก หื้อทานหาก
- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๓ เปนของ จุงก์จับองช้ใจ ออย่าได้ผ้อรทางทาน แต่เทื่อ เหวญจ ปนุนว
เปนของ จุงก์จับองช้ใจ^๑ ออย่าได้ผ้อนทางทาน แต่เทื่อ เหวญจ ปนุนว
- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๔ ตูวา คันพระยาอินท์กล่าวแลว จักสำแวงตนแก้วแก่พระยาเวสสัน
ตูวา คันพระยาอินท์กล่าวแลว จักสำแดงตนแก้วแก่พระยาเวสสัน

^๑ ชะใจ หรือ จะใจ คือ บ่อยๆ, เนิ่งๆ

- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๕ ดอร จั๊กหื้อพรพ่แปด ค่กััดแกวดคาถาว่า สุกโกหมสมุมิ เท
 ดร จั๊กหื้อพรพ่แปด ก็กััดแกวดคาถาว่า สุกโกหมสมุมิ เท
- สลักบรรพ/๙๓๘/๑๖ วินุโท อาคโตสมุมิ ตวนนุติเก วรึ วรรสุสุ ราชีสิวเว
 วินุโท อาคโตสมุมิ ตวนนุติเก วรึ วรรสุสุ ราชีสิวเว
- สลักบรรพ/๙๔๐/๑ อฏุจททามิ เตติ เทว ข้าแด่มหาราชเปนเจ้า ส่วรอันว่า
 อฏุจททามิ เตติ เทว ข้าแด่มหาราชเปนเจ้า ส่วรอันว่า
- สลักบรรพ/๙๔๐/๒ ข้าเถ้านี้ปไซ้สามาน คนโยยานที่อื่น มาเหล็ลลื่นทวยดิน
 ข้าเถ้านี้ปไซ้สามานยั คนโยยานที่อื่น มาเล่นลื่นเทียวดิน
- สลักบรรพ/๙๔๐/๓ ค่หากเปนพรยาอินท์เจ้าฟ้า กับเพศหน้าเปนพราม เข้ามาสู่อา
 ก็หากเปนพรยาอินท์เจ้าฟ้า กลับเพศหน้าเป็นพรามหมณ์ เข้ามาสู่อา
- สลักบรรพ/๙๔๐/๔ รามพระบาท อันเป็นขัตติยชาติกิงเม็ง พอรอันไฏเริงพ่แปด ข้า
 รามพระบาท อันเป็นขัตติยชาติกิงเมือง พอรอันไเดเรืองพ่แปด ข้า
- สลักบรรพ/๙๔๐/๕ จักแกวดถวยสาร ท่านจูงเอาพร ๘ ประการซึ่งข้า อันหากลูกแต่
 จักแกวดถวยสาร ท่านจูงเอาพร ๘ ประการซึ่งข้า อันหากลูกแต่
- สลักบรรพ/๙๔๐/๖ ฟ้ามาถวย นี้เทื่อ กเถนุเตเยว ส่วรว่าพรยาอินทาเจ้า
 ฟ้ามาถวย นี้เทื่อะ กเถนุเตเยว ส่วรว่าพรยาอินทาเจ้า
- สลักบรรพ/๙๔๐/๗ ฟ้า ยังห่วยหน้าจยรจา กับด้วยพรมหาสัตเจ้าตนองอาด แลว
 ฟ้า ยังห่วยหน้าเจียรจา กับด้วยพระมหาสัตว์เจ้าตนองอาด แลว
- สลักบรรพ/๙๔๐/๘ ค่สยของขึ้นสู่อากาศแก้วกลางหาว หนัญพาวเริงเริง เปนดังรั
 ก็สยของขึ้นสู่อากาศแก้วกลางหาว หนัญพาวเริงเริง เปนดังรั
- สลักบรรพ/๙๔๐/๙ สมิพรธาติตยเมื่อจักพันแห่งพุดอย นั้นแล ตโต ไนเมื่อโพธิ
 สมิพรธาติตยเมื่อจักพันแห่งพุดอย นั้นแล ตโต ไนเมื่อโพธิ
- สลักบรรพ/๙๔๐/๑๐ สตรสีตนิเสศ รู้แจ้งเหตุอินทา ลงกรณณาโปรดท้าว ใจขึ้น
 สตรสีตนิเสศ รู้แจ้งเหตุอินทา ลงกรณณาโปรดท้าว ใจขึ้น
- สลักบรรพ/๙๔๐/๑๑ ย้าวยินดี ปีติมีล้ำเลิศ เจ้าบังเกิดคำวอร จั๊กพรทัง ๘ ท้าว
 ย้าวยินดี ปีติมีล้ำเลิศ เจ้าบังเกิดคำวอน จักขอพรทัง ๘ ท้าว
- สลักบรรพ/๙๔๐/๑๒ กตแกวดคาถาว่า วรึ เจ เม อโท สตุต สพพุกตานมิ
 กตแกวดคาถาว่า วรึ เจ เม อโท สตุต สพพุกตานมิ

- ลัทธิกบฏ/๙๔๐/๑๓ สุสร ปีตาม์ อนุโมเทยย อิติ ปตุตฺ สกั สม
 สุสร ปีตาม์ อนุโมเทยย อิติ ปตุตฺ สกั สม
- ลัทธิกบฏ/๙๔๐/๑๔ รั อาสเนน นิมนุเตยย ปถเมตฺ วั วัเร ดูราพระยา
 รั อาสเนน นิมนุเตยย ปถเมตฺ วั วัเร ดูราพระยา
- ลัทธิกบฏ/๙๔๐/๑๕ อินท์ตนมีอานุภาพ เปนเจ้าปราบสองสวรรค์ ฆัว่าจักบ้นพร^๑แก่
 อินท์ตนมีอานุภาพ เปนเจ้าปราบสองสวรรค์ ฆัว่าจักบ้นพร^๑แก่
- ลัทธิกบฏ/๙๔๐/๑๖ ข้า จัถ้าพึงสมพาน สวรรอันว่าพระยาสญไชคานตนประสิฐฐ อันเปนผู้
 ข้า จักถ้าพึงสมพาร ส่วนอันว่าพระยาสญไชครานตนประเสฐฐ อันเป็นผู้
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๑ บังเกิดตนเรา หื้อใจเบามาพึง โมทนาซึ่งบุญญ์เรา ข้หื้อเอา
 บังเกิดตนเรา หื้อใจเบามาพึง โมทนาซึ่งบุญเรา ขอหื้อเอา
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๒ ไพรฟ้า ฝูงหมู่ม้าชอมมา ราชนายังตนข้า หื้อหว่ายหน้าเมือเมิง
 ไพรฟ้า ฝูงหมู่ม้าชอม^๒มา ราชนายังตนข้า หื้อหว่ายหน้าเมือเมือ
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๓ สมบัติเรึงแท่นแก้ว วางแลวลวดราชา ข้อินทาทนใหญ่ เอาพร
 สมบัติเรืองแท่นแก้ว วางแลวลวดราชา ขออินทาทนใหญ่ เอาพร
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๔ ใหม่หัวที่ ก้อรแล บุริสุสสุ วั น โรเจยย์ คันตนเรา
 ใหม่หัวที่^๓ ก้อรแล บุริสุสสุ วั น โรเจยย์ คันตนเรา
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๕ เมือรอด เมิงแก้วยอดสญไช อย่ามีใจไศฆา ถัวรหน้าหมู
 เมือรอด เมือแก้วยอดสญไช อย่ามีใจไศฆา ถัวรหน้าหมู
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๖ คนไน ชายไญผิดแผกท้าว พลพวกน้าวจักพัน หื้อข้าทันได้โปรด พันจาก
 คนไน ชายใดผิดแผกท้าว พลพวกน้าวจักพัน หื้อข้าทันได้โปรด พันจาก
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๗ โทษทางตาย ทุติยั พรนี้เราหมายหมยด ข้ผยดไว้พิสอง ก้อร
 โทษทางตาย ทุติยั พรนี้เราหมายหมยด ขอผยดไว้พิสอง ก้อร
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๘ แล เย วุฑุฆา เย จ ทหระ คนผู้ไญนุ่มเหน้า ฝูงแก้วแก้ว
 แล เย วุฑุฆา เย จ ทหระ คนผู้ใดนุ่มเหน้า ฝูงแก้วแก้ว
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๙ เดกรามคตี หื้อเขามีใจซึ่ง ด้ยงตนพึงบุญญ์เรา ข้าข้เอาพร
 เดกรามกตี หื้อเขามีใจซึ่ง ด้ยงตนพึงบุญญ์เรา ข้าขอเอาพร
- ลัทธิกบฏ/๙๔๒/๑๐ ยิง ถัวรสามสิ่งบ้นมา แลรา ปรรทาว์ น คจุเจยย์ ปกรการ ๑

^๑ บ้นพร คือ ให้พร

^๒ ชอม คือ ตาม

^๓ หัวที่ คือ ครั้งแรก, ตอนต้น

- ยั้ง ถ้วนสามสิ่งป็นมา แลรา *ปรทาร์ น คจุเฉยย์* ประการ ๑
 สักกบรพ/๙๔๒/๑๑ อย่างี้เราใจง่าย เหล็รชู้ม่ายเมไผ รักสาใจหื้อรอด อย่างี้ได้
 อย่างี้หื้อเราใจง่าย เล่นชู้ม่ายเมไผ รักสาใจหื้อรอด อย่างี้ได้
- สักกบรพ/๙๔๒/๑๒ กอดถีนม เมตตดิชมชื่น ใจต้องตั้นยินดี แหรนอินทริย๋อย่างี้ขาด อย่างี้
 กอดถีนม เมยตตดิชมชื่น ใจต้องตั้นยินดี แหรนอินทริย๋อย่างี้ขาด อย่างี้
- สักกบรพ/๙๔๒/๑๓ ได้เข้าอำนาจฝูงยั้ง พอร์นึ่งพิงถ้วรสี ขี้ไว้หื้อแหรนตั้น ๑ รา
 ได้เข้าอำนาจฝูงหญิง พรนึ่งพิงถ้วรสี ขอไว้หื้อแหรนตั้น ๑ รา
- สักกบรพ/๙๔๒/๑๔ *ปุตโต เม สุกก ซาเยถ* เจ้าซาลีองอาด เราปรสารถ
ปุตโต เม สุกก ซาเยถ เจ้าซาลีองอาจ เราประสารถ
- สักกบรพ/๙๔๒/๑๕ เปนทาน จูงหื้อมีอายุนานยั้งยั้ง ถ้วรทุกสิ่งสวัสสดี ขี้จูงหื้อมี
 เปนทาน จูงหื้อมีอายุนานยั้งยั้ง ถ้วนทุกสิ่งสวัสสดี ขอจูงหื้อมี
- สักกบรพ/๙๔๒/๑๖ รัทธิเริงชราบ ประจุนแพ้ปราบฝูงคน ด้วยบุญตั้นหน่อท้าว ปราบท้าวด้าว
 รัทธิเริงชราบ ประจุนแพ้ปราบฝูงคน ด้วยบุญตั้นหน่อท้าว ปราบท้าวด้าว
- สักกบรพ/๙๔๔/๑ เหนือดิน ขี้ชูรอินท์เจ้าฟ้า พอร์ถ้วรห้ำเปนดี กัณหาซาลีราช
 เหนือดิน ขอชุนอินท์เจ้าฟ้า พรถ้วรห้ำเปนดี กัณหาซาลีราช
- สักกบรพ/๙๔๔/๒ อย่างี้คาคาไฟไหน ๑ รา *ตโต รตฺยา วิวसान* คันตั้น
 อย่างี้คอคลาดไปไหน ๑ รา *ตโต รตฺยา วิวसान* คันตั้น
- สักกบรพ/๙๔๔/๓ เราเมื่อแลว รอดเมิงแก้วบูรี ในรายตริจักโกล้รุ่ง สายฟ้า
 เราเมื่อแล้ว รอดเมือองแก้วบูรี ในรายตริจักโกล้รุ่ง สายฟ้า
- สักกบรพ/๙๔๔/๔ พุงเริงมา ขี้เทพพาแก้วฟ้า แถวถ้งหน้าธรรณี ตัวเรา
 พุงเรืองมา ขอเทพาแก้วฟ้า แถวถ้งหน้าธรรณี ตัวเรา
- สักกบรพ/๙๔๔/๕ มีใจใฝ่ ขี้พอร์ใหม่ ๖ อัน ก่อรแล *ททโต เม น ขี้เยถ*
 มีใจใฝ่ ขอพอร์ใหม่ ๖ อัน ก่อรแล *ททโต เม น ขี้เยถ*
- สักกบรพ/๙๔๔/๖ เราหื้อทานน้อยใหญ่ อย่างี้ได้ไฝ่กินแหนง แแบ่งทานไปชะไจ้ ขี้
 เราหื้อทานน้อยใหญ่ อย่างี้ได้ไฝ่กินแหนง^๑ แแบ่งทานไปชะไจ้ ขอ
- สักกบรพ/๙๔๔/๗ อย่างี้ได้บกกบาง หัวใจวางชมชื่น อาไสรซึ่งของท่าน เปนพอร์วานเจด
 อย่างี้ได้บกกบาง^๒ หัวใจวางชมชื่น อาลัยซึ่งของท่าน เปนพอร์วารเจ็ด
- สักกบรพ/๙๔๔/๘ สิ่ง เจ้าฟ้าจั้งป็นเรา แต่รา *อิโตวิมุจฺจมา นาหิ* คันถ้ว

^๑ กินแหนง คือ เสียขายในสิ่งที่ทำไปแล้ว

^๒ บกบาง คือ ร้อยหลอ, พรอง, เสื่อมลง

- สิ่ง เจ้าฟ้าจึงป็นเรา แต่เรา อิโตวิมุจมา นานี่ คั้นว่า
 สักกบรพ/๙๔๔/๙ ตนรเราตายคาคดแก้ว พันจากชาติเป็นคน จุ้นหื้อตนเราได้เมื่อ
 ตนเราตายคาลาดแก้ว พันจากชาติเป็นคน จุ้นหื้อตนเราได้เมื่อ
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๐ เกิด ที่ชั้นฟ้าอันประเสฐฐตุดิฐา คั้นตายคากจากฟ้า ได้ห่วยหน้า
 เกิด ที่ชั้นฟ้าอันประเสฐฐตุดิฐา คั้นตายคากจากฟ้า ได้ห่วยหน้า
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๑ ลงมา จุ้นที่เราได้ตรัสปรยาศัพท์พญญเลิศแลว นั้งแทนแก้ว
 ลงมา จุ้นหื้อเราได้ตรัสปรยาศัพท์พญญเลิศแลว นั้งแทนแก้ว
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๒ เทสนาธัมม พอรอันถ้วร ๘ ย่าล้าเลิศ ข้ทำวผู้ประเสฐฐกุด
 เทสนาธัมม พอรอันถ้วร ๘ ย่าล้าเลิศ ขอทำวผู้ประเสฐฐกุด
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๓ หมายถึง แต่เรา ตสุสดี วจน้สุตววา พรยาอินท์ตนสักกวาด
 หมายถึง° แต่เรา ตสุสดี วจน้สุตววา พรยาอินท์ตนสักกวาด
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๔ ได้ยินแลวยังคำปรารภนา แห่งพระบัวพิตราตนยศยั้ง ทำวไ้ยัจจจาร
 ได้ยินแลวยังคำปรารภนา แห่งพระบัวพิตราตนยศยั้ง ทำวไ้ยัจจจาร
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๕ จา ว่าดั่งนี้ เทว ข้าแด่มหาราชาเป็นเจ้า ยศท้าวทำเมือง
 จา ว่าดั่งนี้ เทว ข้าแด่มหาราชาเป็นเจ้า ยศท้าวทำเมือง
 สักกบรพ/๙๔๔/๑๖ ไทย ส่วรอันว่าพรยาสิริสันไชยตนพ้ ตั้งใจต้สมพาน บ่มีนนาน
 ไทย ส่วรอันว่าพรยาสิริสันไชยตนพ้อ ตั้งใจต้อสมพาน บ่มีนนาน
 สักกบรพ/๙๔๖/๑ สักเต้า มารธาณาเจ้าพอกเมื่อเมือง สมบัติเรียงแต่ง
 สักเต้า มารธาณาเจ้าพอกเมื่อเมือง สมบัติเรียงแต่ง
 สักกบรพ/๙๔๖/๒ แลว แคนว่าจักได้เป็นพรยาแก้วปราบชุมพู ชาแล เอว
 แลว แคนว่าจักได้เป็นพรยาแก้วปราบชุมพู ชาแล เอว
 สักกบรพ/๙๔๖/๓ มหาสตุโต คั้นพรยาอินท์กล่าวแลว แก่ตนแก้วโพธิ
 มหาสตุโต คั้นพรยาอินท์กล่าวแลว แก่ตนแก้วโพธิ
 สักกบรพ/๙๔๖/๔ สัต ท่านค้เอาตนจลัดเมื่อสูฟ้า ในแหล่งหล้าเมืองสวัร์ค ค้
 สัตว์ ท่านก้เอาตนจลัดเมื่อสูฟ้า ในแหล่งหล้าเมืองสวัร์ค ก้
 สักกบรพ/๙๔๖/๕ มีวันนั้นแล ตมตฤถ์ ปกาเสนุโต สตุถาอาหะ สัตถา
 มีวันนั้นแล ตมตฤถ์ ปกาเสนุโต สตุถาอาหะ สัตถา
 สักกบรพ/๙๔๖/๖ สัพพัญญู^๓เปนน^๓เตรโลก จั้ส้าแดงอาพวกบาฬี อตถมี^๓

° กตหมาย คือ กำหนดไว้

- ศัพท์บัญญัติเป็นครูไตรโลก จักสำแดงอาพวกราพี อุตตะมีหื้อ
- สักกบรพ/๙๔๖/๗ แจ้ง พระคัมภีร์เทศนา เป็นคาถาว่า อิทํ วตฺวา น มฆวา
 แจ้ง พระคัมภีร์เทศนา เป็นคาถาว่า อิทํ วตฺวา น มฆวา
- สักกบรพ/๙๔๖/๘ เทวราชา สุมชมุปติ เวสุสนุดเร วรฺทตฺวา สคฺคกา
 เทวราชา สุมชมุปติ เวสุสนุดเร วรฺทตฺวา สคฺคกา
- สักกบรพ/๙๔๖/๙ ยํ อปฺกฺกมิตฺติ ดั่งนี้ ภิกฺขเว ดูราภิกฺขุทั้งหลาย ตนทฺรํสฺสึไลบวฺริ
 ยํ อปฺกฺกมิตฺติ ดั่งนี้ ภิกฺขเว ดูราภิกฺขุทั้งหลาย ตนทฺรํสฺสึไลบวฺริ
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๐ ยาด อັນว่าทำวธิราชอินทา ตนชฺมมฺวาปางกอร มีใจออรสัทธา
 ยาด อັນว่าทำวธิราชอินทา ตนชฺมมฺวาปางกอร มีใจออรสัทธา
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๑ สร้างสาลาหลังใหญ่ ตัดไม้ใส่คาคี ทังดวงปีแลกาบจำ จัฟ้า
 สร้างสาลาหลังใหญ่ ตัดไม้ใส่คาคี ทังดวงปีแลกาบจำ ช่อฟ้า
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๒ ใส่น้ำคำ เป็นน้ำใญ่เมฆ ช้างประเทศอาราม กับทังปริ
 ใส่น้ำคำ เป็นน้ำใญ่เมฆ ช้างประเทศอาราม กับทังปริ
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๓ วารพร้อมคู่ ตั้งใจสูคองบุญ ทำวค้แบ่งใจบุญมาสู่ ที่เจ้า
 วารพร้อมคู่ ตั้งใจสูคองบุญ ทำวค้แบ่งใจบุญมาสู่ ที่เจ้า
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๔ อยู่วิวอร จึงจักข้เอานางมัททริวอรหน้หน้า เปนดังพรหมเจ้าหากจร
 อยู่วิวอร จึงจักข้เอานางมัททริวอรหน้หน้า เปนดังพรหมเจ้าหากจร
 หากจรระ
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๕ เดินมา คันว่าข้เอานางพระยาได้แลว ค้ขึ้นไว้แก่แก้วเวสสัน
 เดินมา คันว่าขอเอานางพระยาได้แลว ก็ค้ขึ้นไว้แก่แก้วเวสสัน
- สักกบรพ/๙๔๖/๑๖ ดอร จึงถวายพรเปนถ้วน ๘ ทำวแกวดหื้อเพียงใจ ยามตราวันใส
 ดอร จึงถวายพรเปนถ้วน ๘ ทำวแกวดหื้อเพียงใจ ยามตราวันใส
- สักกบรพ/๙๔๘/๑ สองแลว ค้ขึ้นเมื่อสูชั้นฟ้าแก้วยอดจอมเข่า ค้มีวันนั้นแล สกฺก
 สองแลว ก็ขึ้นเมื่อสูชั้นฟ้าแก้วยอดจอมเข่า ค้มีวันนั้นแล สกฺก
- สักกบรพ/๙๔๘/๒ ปตฺพหิ นฺนิจฺจิตฺติ กรียาสังวณณนาวิเสศ จาห้องเหตุธัมมเทศนา
 ปตฺพหิ นฺนิจฺจิตฺติ กรียาสังวณณนาวิเสศ จาห้องเหตุธัมมเทศนา
- สักกบรพ/๙๔๘/๓ อันมาไนทสมัจฉปริเฉท สักกบันอันประดับปรฎา ไปด้วย
 อันมาไนทสมัจฉปริเฉท สักกบันอันประดับประดา ไปด้วย
- สักกบรพ/๙๔๘/๔ คาถาว่าได้สี่สิบสาม ค้สเดจบัวระมวร กาละควรเท่านี้ ก้อรแล.
 คาถาว่าได้สี่สิบสาม ก็เสด็จบัวระมวร กาละควรเท่านี้ ก้อรแล.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวจตุพร เพชรบูรณ์ เกิดเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๒๘ ที่จังหวัดสงขลา เป็นบุตร
นางพิมพ์พรณ เพชรบูรณ์ และนายวิจิตร เพชรบูรณ์

นางสาวจตุพร เพชรบูรณ์ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนกอบกุล
วิทยาคม จังหวัดสงขลา สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนวรนารีเฉลิม
จังหวัดสงขลา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต(เกียรตินิยมอันดับ ๒) จากคณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๙ และ
เข้าศึกษาต่อในสาขาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๕๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย